

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK ANABİLİM DALI**

**TURİST REHBERLERİNİN
EKOTURİZM ALANINDAKİ YETERLİLİKLERİ:
DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Nuray TETİK

Balıkesir, 2012

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK ANABİLİM DALI**

**TURİST REHBERLERİNİN
EKOTURİZM ALANINDAKİ YETERLİLİKLERİ:
DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

“Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BAP 2011/62 Kodlu Proje ile desteklenmiştir. Teşekkür ederiz.”

NURAY TETİK

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. NECDET HACIOĞLU**

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda 200612502001 numaralı Nuray TETİK'in hazırladığı "Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği" konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 10.05.2012 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU

İmza.....

Üye: Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

İmza.....

Üye: Prof. Dr. Abdullah SOYKAN

İmza.....

Üye: Prof. Dr. Orhan BATMAN

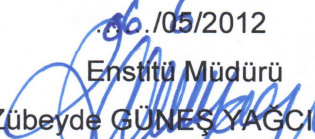
İmza.....

Üye: Doç. Dr. Düriye BOZOK

İmza.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

10.05/2012
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem düzeyleri ve performans düzeyleri ortaya konularak ekotur rehberlerinin yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışmanın hem turizm sektörü hem de ekotur alanında çalışan turist rehberleri açısından önemi bulunmaktadır. Özellikle turistlerin ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önemin ve rehberlerin bu nitelikleri hangi düzeyde karşıladıklarının ortaya konulması ile bu çalışmanın ekotur rehberleri için önemli bir kaynak olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda ekoturizme hizmet eden veya etmek isteyen başta seyahat acentaları, konaklama işletmeleri, yerel halk, meslek kuruluşları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere diğer tüm paydaşların da yararlanması hedeflenmektedir. Çünkü turist memnuniyeti sağlama konusunda öncü olan ekotur rehberlerinin kendilerini geliştirmelerinin yanında, onların niteliklerini arttıracak ve daha kaliteli hizmet sunmalarını sağlayacak girişimlerin olması, ancak diğer tüm paydaşların da etkin katılımı ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Son olarak daha önce ekotur rehberlerinin yeterliliklerini turistler açısından ölçen bir araştırmaya rastlanmamış olması, bu araştırmanın akademik anlamda da yer alan açığı kapatabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın oluşturulmasında beni yönlendiren, öğrencisi olmaktan dolayı onur duyduğum ve hayatımın her aşamasında örnek aldığım saygıdeğer hocam, danışmanım Sayın Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU'na teşekkür etmek istiyorum. En başta bu mesleğe atılmam konusunda beni teşvik ederek bu günlere gelmemi sağlayan, sadece bu çalışmada değil, akademik hayatımın her aşamasında görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalandığım değerli hocam Sayın Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT'a; engin bilgi ve deneyimleri ile çalışmanın şekillenmesinde bana destek veren, umutsuzluğa kapıldığım anda beni motive ederek daha çok hırslanmamı sağlayan hocam Sayın Prof. Dr. Abdullah SOYKAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın fikrinin ortaya atılmasında yardımcı olan, kimi zaman bir anne, kimi zaman bir abla gibi yanımda duran değerli hocam Sayın Doç. Dr. Düriye BOZOK'a; burada isimlerini saymadığım diğer tüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma da ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum.

Birlikte başladığımız bu yolculuğa birlikte devam ettiğimiz doktora arkadaşım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAŞLI'ya ve ayrıca dostluğunu benden esirgemeyen doktora arkadaşım Arş. Gör. Seda ŞAHİN'e; beni sabırla dinleyen ve motive eden değerli arkadaşım Sayın Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN'e; moralimi hep yüksek tutmamı sağlayan değerli arkadaşım Arş. Gör. Göksel Kemal GİRGİN'e de ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca her zaman yanımda olduklarını hissettiğim kıymetli dostlarım Sayın Yrd. Doç. Dr. Gülay YILMAZ'a, Emel ve İlhan GÖKGÖZOĞLU'na, Gökhan ve Merih AYDIN'a, Sedef SEVER YAVUZ'a, Bilge VATANSEVER'e ve Fatma GİRGİN'e; sadece iki yıl önce tanışmış olmamıza rağmen, çok şeyi paylaştığım sevgili ev arkadaşım Arş. Gör. Simge SERTKAYA'ya yanımda oldukları için teşekkür etmek istiyorum. İyi ki varsınız.

Anketin doldurulması aşamasında yardımcı olan değerli arkadaşım rehber Naşit Alp DEMİRKAYA'ya, öğrencilerim Özge GÜDÜ'ye, Abdullah ÜLKÜ'ye ve Mehmet Sedat İPAR'a da ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak beni bu günlere getiren değerli ailem... Canım babam Vahit TETİK'e ve canım annem Sebahat TETİK'e verdikleri maddi manevi destek için, her zaman bana inandıkları ve güvendikleri için çok teşekkür ediyorum. Üzerimdeki emekleriniz ve hakkınız ödenemez. Ayrıca ablalarım Gülay ALTUNTAŞ'tan ve Tülay KESKİN'den ve biricik yeğenlerimden bu çalışmayı yaparken esirgelediğim zaman için özür diliyorum. Sizleri çok seviyorum.

Balıkesir, 2012

Nuray TETİK

ÖZET

TURİST REHBERLERİNİN EKOTURİZM ALANINDAKİ YETERLİLİKLERİ: DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ

TETİK, Nuray

Doktora, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU

2012, 419 Sayfa

Turizm sektörü çeşitli aktiviteleri içinde barındıran çok boyutlu bir sektördür. Bu aktivitelerden biri olan ekoturizm doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye olan duyarlılığı ve sürdürülebilirliğe bağımlılığı nedeniyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Ekoturizmin sürdürülebilir gelişimi, bu sektörde yer alan tüm paydaşların etkin katılımı ve kendilerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri ile gerçekleşebilecek bir durumdur. Turist ile birebir iletişim ve etkileşim halinde olan ekotur rehberleri de bu noktada önemli paydaşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Ekotur rehberleri turistlerin deneyimlerini arttırarak memnuniyetlerinin sağlanması noktasında öncü kişilerdir. Bu nedenle onların performansı ne kadar yüksek olursa turist memnuniyeti de o derece yüksek olacaktır. Buradan hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem düzeylerinin ve rehberlerin performans düzeylerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada veri toplanması için anket tekniği tercih edilmiştir. Elde edilen veriler istatistikî yöntemlerle analiz edilmiştir. Ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem düzeyleri ile rehberlerin performans düzeyleri ortaya konulmuştur. Araştırmada turistlerin, ekotur rehberlerinin niteliklerini önemli buldukları sonucu ortaya

çıkmiştir. Ekotur rehberlerinin performans düzeylerinin ise önem düzeyleri ile kıyaslandığında nispeten yüksek olduğu, ancak önem düzeylerini tam olarak karşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekotur rehberlerinin performans düzeylerinin önem düzeylerinin üzerinde olduğu tek faktör ise “sosyo-ekonomik katılım sağlama” faktörü olmuştur.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünü araştırmanın problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlamalar oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü ilgili alanyazın bölümünden oluşmakta ve dört alt başlığı kapsamaktadır. Birinci alt başlıkta ekoturizm kavramına temel oluşturan sürdürülebilir turizm kavramı incelenmiştir. İkinci alt başlıkta ekoturizm kavramı ve ekoturizm uygulamaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Üçüncü alt başlıkta turist rehberi kavramı hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışmaya konu olan ekotur rehberi ve ekotur rehberinin sahip olması gereken nitelikler irdelenmiştir. Son alt başlıkta ise konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde alan araştırmasının detayları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölümde araştırmanın modeli ve hipotezlerine, evreni ve örnekleme, veri toplama aracı ve tekniklerine yer verilmiş, verilerin analizi ve güvenilirliği ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Dördüncü bölüm, elde edilen veriler çerçevesinde araştırmanın bulgularının yer aldığı bölümdür. Bu bölümde veriler istatistikî yöntemlerle analiz edilerek bulgular ortaya konmuş ve yorumlamalarda bulunulmuştur. Son bölüm olan beşinci bölümde ise elde edilen bulgular çerçevesinde sonuçlar değerlendirilmiş ve sonuçlar dikkate alınarak öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Ekoturizm, Turist Rehberi, Ekotur Rehberi, Önem-Performans Analizi.

ABSTRACT

COMPETENCE OF TOURIST GUIDES IN THE FIELD OF ECOTOURISM: CASE OF EAST BLACK SEA

TETİK, Nuray

Ph.D. Thesis, Department of Tourism and Hotel Management

Adviser: Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU

2012, 419 Pages

Tourism is a multidimensional sector consisting of a wide range of tourism activities. Ecotourism, which is among these activities, has an important place due to its sensitivity of natural, socio-cultural and economic environment and dependence on sustainability. In order to achieve sustainable ecotourism development, each of the players in this industry needs to participate actively in the ecotourism actions and, they need to facilitate their own roles and responsibilities. At this point ecotour guides, who communicate and interact with tourists directly, seem one of the important stakeholders among these players.

Ecotour guides are pioneers who create tourist satisfaction by way of increasing their experiences. For this reason the higher performances the ecotour guides have, the higher tourist satisfaction they provide. From this point of view, it was aimed to determine the importance level of ecotour guides' competences and their performance level according to tourists in this study.

In the frame of this purpose, questionnaire was chosen in this study in order to collect data from tourists. The data was analysed by using statistical program. The importance level of ecotour guides' competences and their performance levels were assessed. It was determined that tourists found

ecotour guides' competences important. Also it was determined that ecotour guides' performance levels were relatively high comparing with importance level of their competences. But the importance level did not correspond to the performance level. The only factor, of which performance level was higher than importance level, was "providing socio-economic participation".

The study consists of five main parts. First part of the study includes problem, purpose of the study, its importance, assumptions, limitations and related definitions. Second part of the study comprises related literature and includes four sub-sections. Sustainable tourism concept, which provide basis on ecotourism, was described in the first sub-section. Ecotourism concept and ecotourism applications were examined deeply in the second sub-section of the study. General information about tourist guide was given and, ecotour guides and their competences were assessed in the third sub-section of the study. The last sub-section includes the related researches which were done formerly. The information about survey research was given in third part of the study. Research model and hypothesis, universe and its sample, data collection tools and techniques were mentioned in this part. Then the process of analyses and reliability of the research were explained. Fourth part of the study includes research findings. Data was analysed by using the statistical program and, research findings and discussions were given in this part of the study. The results were evaluated in the frame of findings and, recommendations were developed according to results in the last part of the study.

Key Words: Sustainable Tourism, Ecotourism, Tourist Guide, Ecotour Guide, Importance-Performance Analyses.

Çok Kıymetli Babam ve Anneme...

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
ÇİZELGELER LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem	2
1.2 Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Varsayımlar	7
1.5 Sınırlılıklar	7
1.6 Tanımlar	8
2. İLGİLİ ALANYAZIN	11
2.1 Sürdürülebilir Turizmin Kavramsal Analizi	11
2.1.1 Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramlarının Tanımı	11
2.1.2 Sürdürülebilir Turizmin Tanımı	14
2.1.3 Sürdürülebilir Turizmin Tarihsel Gelişimi	21
2.1.4 Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri ve Önemi	42
2.1.5 Sürdürülebilir Turizmin Amaçları ve İlkeleri	45
2.2 Ekoturizmin Kavramsal Analizi	48
2.2.1 Ekoturizmin Tanımı	49
2.2.2 Ekoturizm Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	62
2.2.3 Ekoturizmin Özellikleri ve Önemi	72
2.2.4 Ekoturizmin Amaçları ve İlkeleri	74
2.2.5 Ekoturizmin Doğal, Sosyal ve Ekonomik Etkileri	78
2.2.5.1 Ekoturizmin Doğal Çevre Üzerindeki Etkileri	78
2.2.5.2 Ekoturizmin Sosyal Çevre Üzerindeki Etkileri ...	88
2.2.5.3 Ekoturizmin Ekonomik Çevre Üzerindeki Etkileri	94
2.2.6 Ekoturizm Aktiviteleri	102
2.2.7 Ekoturizmin Dünya'daki Gelişimi ve Uygulamaları	119
2.2.8 Ekoturizmin Türkiye'deki Gelişimi ve Uygulamaları	125
2.2.9 Ekoturizmde Yer Alan Aktörler	143
2.2.9.1 Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları	144
2.2.9.2 Konaklama Tesisleri	154
2.2.9.3 Ulusal ve Yerel Yönetimler	162
2.2.9.4 Sivil Toplum Kuruluşları	164

2.2.9.5 Yerel Halk	166
2.2.9.6 Uluslararası Kuruluşlar	170
2.2.9.7 Ekoturistler	172
2.2.10 Ekoturizmde Tüketici Profili	175
2.2.10.1 Ekoturist Kavramının Tanımı	175
2.2.10.2 Ekoturist Tipleri	178
2.2.10.3 Ekoturistlerin Sosyo-Demografik Yapıları	181
2.2.10.4 Ekoturistlerin Kalış Süreleri ve Konaklama Tercihleri	188
2.2.10.5 Ekoturistlerin Seyahat Motivasyonları ve Aktivite Tercihleri	191
2.2.11 Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma ve Ekoturizm Sertifikasyonu	197
2.3 Ekotur Rehberinin Kavramsal Analizi	204
2.3.1 Turist Rehberinin Tanımı ve Önemi	204
2.3.2 Türkiye’de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi	214
2.3.3 Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi	217
2.2.3.1 Örgün Eğitim	219
2.2.3.2 Yaygın Eğitim	221
2.3.4 Turist Rehberinin Çalışma Alanları ve Çalışma Şekilleri	222
2.3.5 Ekotur Rehberinin Tanımı ve Önemi	225
2.3.6 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Nitelikler	229
2.3.6.1 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Bilgi Düzeyi	234
2.3.6.2 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Beceri Düzeyi	240
2.3.6.3 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Ekoturizm Duyarlılığı	249
2.4 İlgili Araştırmalar	254
2.4.1 Turist Rehberlerinin Roller ve Performansları ile İlgili Yapılan Araştırmalar	254
2.4.2 Ekotur Rehberlerinin Roller ve Performansları ile İlgili Yapılan Araştırmalar	258
2.4.3 Araştırma Alanı Olarak Seçilen Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Ekoturizm ile İlgili Yapılan Araştırmalar	261
3. YÖNTEM	264
3.1 Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	265
3.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	269
3.3 Veri Toplama Aracı ve Teknikleri	275
3.4 Verilerin Analizi ve Güvenilirlik	277
4. BULGULAR VE YORUMLAR	279
4.1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	279
4.2 Katılımcıların Ekotur Özelliklerine İlişkin Bulgular	283
4.3 Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular	289
4.4 Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular ve Bağlı Değişkenlik Katsayısı	290
4.5 Faktör Analizine İlişkin Bulgular	294
4.6 Faktörlere İlişkin Sonuçlar	298

4.7 Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular ve İlişkili Örneklem İçin T Testi Sonuçları	300
4.8 Önem-Performans Analizi (IPA) Sonuçları	303
4.9 Chaid Analizi Sonuçları	308
4.10 Hipotezleri Test Etmek İçin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları	312
4.11 Hipotezleri Test Etmek İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	315
4.12 Diğer Analizler	335
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	338
5.1 Sonuçlar	338
5.2 Öneriler	344
KAYNAKÇA	352
EKLER	396

ÇİZELGELER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1. Sürdürülebilir Turizm ve Diğer Turizm Şekilleri	48
Çizelge 2. Ekoturizm ile İlgili Araştırmacı ve Yazarlar Tarafından Yapılan Tanımlar	57
Çizelge 3. Ekoturizm Tanımlarında Yer Alan Temel Öğeler	60
Çizelge 4. Kitle Turizmi ile Ekoturizm Arasındaki Farklar	65
Çizelge 5. Ekoturizmin İlkeleri	78
Çizelge 6. 1988 ve 1994 Yıllarına İlişkin Ekoturizm Pazar Büyüklüğü	186
Çizelge 7. Amerikalı Ekoturistler Arasında Rekreatif Aktivitelerin Büyüme Hızı	186
Çizelge 8. Ülkemizdeki Korunan Alanların, ÖÇKB'nin, Sulak Alanların ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Sayıları ve Kapladıkları Alanlar (2011)	210
Çizelge 9. Büyük Ölçekli Pazara Hitap Eden Tur Operatörü ile Uzmanlaşmış Tur Operatörü Arasındaki Farklar	124
Çizelge 10. Türkiye'deki Seyahat Acentalarının İhtisas Alanları (2002)	130
Çizelge 11. Seyahat Acentalarının Yaptıkları Ekoturizm Etkinliklerinin Sayısal Dağılımı	132
Çizelge 12. Geleneksel Konaklama Tesisleri ile Eko Konaklama Tesisleri Arasındaki Farklar	138
Çizelge 13. Kuzey Amerikalı ve Kanadalı Ekoturist Pazar Profili (1994)	168
Çizelge 14. Ekoturizme Yönelik Talep Profili	174
Çizelge 15. Genel Rehberlerin ve Ekotur Rehberlerinin Belirlenen Anahtar Roller ve Nitelikleri	231
Çizelge 16. Rehberin Anlatmakla Yükümlü Olduğu Konular	261
Çizelge 17. Türkiye'deki İİBS Bölgeleri	303
Çizelge 18. İllere Göre Doğu Karadeniz Bölgesi Ekoturizm Aktiviteleri	305
Çizelge 19. Doğu Karadeniz Bölgesi'ni Ziyaret Eden Turistlerin İllere Göre Dağılımı (2009)	307
Çizelge 20. Belli Evrenler İçin Kabul Edilebilir Örneklem Büyüklükleri	310
Çizelge 21. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları	315
Çizelge 22. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Katıldıkları Ekotur ile İlgili Özelliklerine Göre Dağılımları	320
Çizelge 23. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Yöre Tercih Etmelerinde Bilgi Kaynaklarına Göre Dağılımları	322
Çizelge 24. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Konaklama Şekline Göre Dağılımları	323

Çizelge 25.	Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Ekotura Katılım Nedenlerine Göre Dağılımları	324
Çizelge 26.	Önem Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi Sonuçları	325
Çizelge 27.	Önem Ölçeğine İlişkin Verilerin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	327
Çizelge 28.	KMO Testi Değerleri	331
Çizelge 29.	KMO Testi Sonuçları	331
Çizelge 30.	Önem Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	332
Çizelge 31.	Faktörlere Göre Önem Ölçeği Güvenilirlik Analizi	334
Çizelge 32.	Faktörlere İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar	335
Çizelge 33.	Önem-Performans (IPA GAP) Ortalamaları Arasındaki Fark İçin İlişkili Örneklem İçin T Testi	337
Çizelge 34.	Cinsiyet, Medeni Durum ve Konaklama Süresi Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi ve Performans Düzeyi Değişkenleri İçin Bağımsız Örneklem T Testi	349
Çizelge 35.	Katılımcıların Yaşları Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	351
Çizelge 36.	Katılımcıların Yaşları Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	353
Çizelge 37.	Katılımcıların Eğitim Durumu Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi	355
Çizelge 38.	Katılımcıların Eğitim Durumu Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	356
Çizelge 39.	Katılımcıların Meslekleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	358
Çizelge 40.	Katılımcıların Meslekleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	359
Çizelge 41.	Katılımcıların İkamet Ettikleri Şehir Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi ve Performans Düzeyi Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi	360
Çizelge 42.	Katılımcıların Gelir Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	362

Çizelge 43.	Katılımcıların Gelir Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	363
Çizelge 44.	Katılımcıların Harcama Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	364
Çizelge 45.	Katılımcıların Harcama Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	365
Çizelge 46.	Katılımcıların Katıldıkları Grup Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	367
Çizelge 47.	Katılımcıların Katıldıkları Grup Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	368
Çizelge 48.	Katılımcıların Katıldıkları Ekotur Sayısı Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	369
Çizelge 49.	Katılımcıların Katıldıkları Ekotur Sayısı Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	370
Çizelge 50.	Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinde Ekotur Rehberlerinin Etkisi Açısından Rehberlerin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	371
Çizelge 51.	Katılımcıların Ekotur Rehberlerinin Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi	372
Çizelge 52.	Hipotez Sonuçları Çizelgesi	374
Çizelge 53.	Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Gerçekleştirdikleri Aktivitelere Göre Dağılımları	376
Çizelge 54.	Katılımcıların Bölgede Gerçekleştirilen Ekoturizm Turundan Memnuniyet Düzeylerinin Dağılımı	377
Çizelge 55.	Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinin Dağılımı	378

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Sürdürülebilir Turizm ile Diğer Kavramlar Arasındaki İlişki..	19
Şekil 2. Sürdürülebilir Turizm Kapsamı	19
Şekil 3. Turizmde Nitelikli Büyümenin Sihirli Beşgeni	20
Şekil 4. Alternatif Turizm ve Ekoturizm	52
Şekil 5. Ekoturizmin Diğer Turizm Türleri Arasındaki Yeri	53
Şekil 6. Ekoturizmin Temel Öğeleri	54
Şekil 7. Ekoturizm - Çevresel, Ekonomik ve Sosyal İlişki	55
Şekil 8. Ekoturizm Türlerinin Süreci	62
Şekil 9. Ekoturizmin Ortaya Çıkışını Etkileyen Temel Faktörler	69
Şekil 10. Sürdürülebilir Turizm ve Ekoturizm Kavramlarının Tarihsel Gelişimi	73
Şekil 11. Ekoturizm Aktivitelerinin Sınıflandırılması	106
Şekil 12. Uluslararası Turist Sayısı ve Turizm Gelirleri	185
Şekil 13. Dünyada Ekoturizm Yapılan Alanlar	190
Şekil 14. Türkiye'nin Milli Parkları (2011)	208
Şekil 15. Türkiye'nin Kuş Türlerinin Yoğun Olduğu Alanlar	213
Şekil 16. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Turizm Merkezi İlan Edilmiş Yaylalar	215
Şekil 17. Ekoturizm Endüstrisinde Yer Alan Paydaşlar	123
Şekil 18. Seyahat Acentalarının Yaptıkları Ekoturizm Aktivitelerinin Sayısal Dağılımı	133
Şekil 19. Dünya Genelinde Ekotesisler	140
Şekil 20. Türkiye'de Turist Rehberlerinin Uzmanlık Alanlarına Göre Yüzde Dağılımları	286
Şekil 21. Turist Rehberinin Rollerinin Şematik Görünümü	232
Şekil 22. Araştırmanın Modeli	299
Şekil 23. Türkiye'deki İİBS Düzey I Bölgeleri Haritası	304
Şekil 24. Önem - Performans Analizi Matrisi	340
Şekil 25. Önem-Performans Analizi Bulguları	342
Şekil 26. Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkenine Etki Eden Bağımsız Değişkenleri Belirlemek İçin CHAID Analizi	346
Şekil 27. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Gerçekleştirdikleri Aktivitelere Göre Dağılımları	376
Şekil 28. Katılımcıların Bölgede Gerçekleştirilen Ekoturdan Memnuniyet Düzeylerinin Dağılım Grafiği	377
Şekil 29. Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinin Dağılım Grafiği	378

EKLER LİSTESİ

		<u>Sayfa</u>
Ek 1	2010 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Milli Parkları	397
Ek 2	Türkiye'nin Özel Çevre Koruma Bölgeleri	398
Ek 3	Türkiye'nin Ramsar Sözleşmesi ile Korunan Sulak Alan Sayısı (2011)	401
Ek 4	Türkiye'de Mevcut Olan Yayla Turizm Merkezleri	402
Ek 5	Türkiye'de Turizme Açık Olan Mağaralar	403
Ek 6	Türkiye'de Turist Rehberliğinde Uzmanlaşan Rehberlerin Uzmanlık alanları ve Sayıları	404
Ek 7	Önlisans Düzeyinde Turizm Rehberliği Eğitimi Veren Meslek Yüksekokulları (M.Y.O.) ve Kontenjanları (2010)	405
Ek 8	Lisans Düzeyinde Turizm Rehberliği Eğitimi Veren Yüksekokullar/Fakülteler ve Kontenjanları (2010)	406
Ek 9	Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Açılan Rehberlik Kursları	407
Ek 10	Türkiye'de İllere Göre Rehber Sayıları (2011)	408
Ek 11	Türkiye'de Dillere Göre Rehber Sayıları (2011)	409
Ek 12	Ekoturistin Yanına Alması Gerekenler ile İlgili Örnek Liste ...	410
Ek 13	İlkyardım Çantası Malzemeleri	411
Ek 14	Hayatta Kalma Çantası Malzemeleri	412
Ek 15	Yaralanma ile İlgili Kayıt Formu Örneği	412
Ek 16	Hastalık ile İlgili Kayıt Formu Örneği	414
Ek 17	Sağlık Formu Örneği	415
Ek 18	Anket	416

KISALTMALAR LİSTESİ

APEC	Asia Pacific Economic Co-operation Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
BM	Birleşmiş Milletler
CSD	Commission on Sustainable Development Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FEE	Foundation for Environmental Education Çevre Eğitim Vakfı
FEED	Foundation for Environmental Education in Europe Avrupa Çevre Eğitim Vakfı
FEG	European Federation of Tourist Guides Associations Avrupa Turist Rehberleri Birliği
GEF	Global Environment Facility Trust Fund Küresel Çevre Fonu
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
NEAP	National Ecotourism Accreditation Program Avustralya Doğa ve Ekoturizm Akreditasyon Programı
ÖÇKB	Özel Çevre Koruma Bölgeleri
PATA	Pacific Asia Travel Association Asya-Pasifik Seyahat Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TIES	The International Ecotourism Society Uluslararası Ekoturizm Birliği
TOI	Tour Operators Initiative Tur Operatörleri Girişimi

TÜREB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UN	United Nations Birleşmiş Milletler
UNCED	United Nations Commission on Environment and Development Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu
UNCSD	United Nations Commission on Sustainable Development Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
UNDP	United Nations Development Programme Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	United Nations Environment Programme Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNWTO	United Nations World Tourism Organization Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WCED	World Commission on Environment and Development Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
WCS	World Conservation Strategy Dünya Koruma Stratejisi
WFTGA	World Federation of Tourist Guiding Associations Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu
WTTC	World Travel and Tourism Council Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi
WWF	World Wildlife Fund Doğal Hayatı Koruma Vakfı

1. GİRİŞ

Dünyada yaşanan ekonomik gelişme ve kalkınma çabaları bir taraftan ülkelerin gelişmişlik düzeylerini arttırırken, diğer taraftan çevre üzerinde de olumsuz etkilere ve yenilenemez kaynakların tüketilmesine neden olmaktadır. Bu olumsuz gelişmeler ülkelerin çevreye karşı daha duyarlı ve bilinçli olmaları gereğini ortaya çıkarmıştır. Dünya genelinde meydana gelen bu değişimler ve doğal çevreye verilen değer turistlerin ihtiyaçlarının farklılaşmasına da neden olmuştur. Günümüzde turistler ilgi alanları doğrultusunda daha spesifik seyahatler gerçekleştirmek isteyen, aynı zamanda ziyaret ettikleri ortamları bütünleşerek çevreyi tanımaya çaba gösteren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Turistler sadece tatillerini geçirmek istememekte aynı zamanda doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevrenin de korunması ve gelişmesi beklentisini taşımaktadırlar. Turizm sektörünün de özellikle doğal ve kültürel kaynaklara dayalı olması ve turistlerin tercihlerinde yaşanan değişimler, zorunlu olarak çevreye karşı sorumlu bir turizm anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Buradan hareketle hem turistlerin değişen beklentilerine cevap verebilmek, hem de çevrenin korunarak kaynakların devamlılığını, dolayısıyla da turizmin devamlılığını sağlamak adına sürdürülebilirlik çerçevesinde farklı turizm türleri ortaya çıkmıştır. Bu turizm çeşitlerinden birini de tüketmek yerine korumayı hedefleyen; doğal, kültürel ve ekonomik çevreye duyarlı turizm türü olarak bilinen ekoturizm oluşturmaktadır.

Ekoturizm özellikle bir turist rehberi eşliğinde gerçekleştirildiğinde anlam ve değer kazanan bir turizm türüdür. Bu nedendir ki seyahatlerinin başlangıcından itibaren turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan kişiler olarak turist rehberleri, sektörde önemli bir görev üstlenmektedirler.

Turist rehberleri ülkesini, ülke insanını, çalıştığı yöreyi ve işletmesini temsil eden öncü turizm aktörlerinden biridir. Onların bilgi ve becerileri, gösterdikleri davranışlar ülkeye ve ülke insanına karşı olumlu ya da olumsuz düşünce ve değer yargıların oluşmasında oldukça etkilidir. Her şeyden önce turistler hiç bilmedikleri ya da hakkında çok az ya da yanlış bilgilere sahip oldukları bir ülkeye, bir yöreye seyahat etmekte; daha önce hiç aşına olmadıkları bir çevreyle, toplumla ve kültürle karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla onların hem çevre ile kaynaşmalarını sağlamak, hem de bilinmezlikten doğan tedirginliklerini ortadan kaldırarak seyahatlerinden en üst düzeyde tatmin elde etmelerine yardımcı olmak adına turist rehberlerine büyük görevler düşmektedir. Bunun yanı sıra turistlerin sahip oldukları yanlış bilgileri ortadan kaldırarak daha doğru bilgiler sunmak ve onların daha sorumlu bir turizm hareketi gerçekleştirmelerini sağlamak, yine rehberlerin görevidir.

Nitekim ekoturizme katılma amacıyla seyahat eden turistler de özellikle çevre bilincine sahip olan turları tercih etmekte ve çevreye uyumlu olan konaklama tesislerinde kalmak istemektedirler. Bununla beraber katıldıkları turlarda turist rehberlerinin de çevreye duyarlı olmalarını beklemektedirler. Bu nedenle ekoturizm alanında çalışan rehberlerin çok daha nitelikli olması gerekmektedir.

1.1 Problem

Turizm sektöründe özellikle de turlarda turist memnuniyeti en önemli olgulardan biridir. Bu konuda rehberler, sahip oldukları nitelikler ile turist memnuniyetinin sağlanmasında önem arz etmektedirler ve turlarda anahtar kişi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Turist rehberleri ülkenin elçisi konumundadırlar. Başarılı bir turist rehberi ülkesinin, yöresinin, hatta çalıştığı işletmenin imajını geliştirmekte; aynı zamanda turistlerin tatillerinden memnun olarak ülkelerine dönmelerine yardımcı olmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra günümüzde çevre kirliliği ve küresel ısınma gibi kavramlara olan ilgi artmakta ve turizm sektörü açısından da çevreye

duyarlı turist tipinde artış gözlemlenmektedir. Bu ilginin sonucu ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma temelli sürdürülebilir turizm ve ekoturizm gibi konular; hükümetler, turizm işletmeleri, sivil toplum kuruluşları, rehberler, yerel halk, turistler gibi çok geniş bir yelpazeyi ilgilendirmektedir. Yapılan çalışmada da bu ilgili gruplar arasından turist rehberi ele alınmış ve rehberlerin yeterlilikleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Turistlerin de özellikle son yıllarda doğaya karşı artan ilgi ve duyarlılıkları, en iyi sürdürülebilir turizm uygulamalarından biri olan ekoturizme karşı ilgiyi de arttırmaktadır. Bu nedenle özellikle ekoturizm alanında çalışan rehberler, turlarında turistlerin beklentilerini tam olarak karşılamak durumundadırlar. Bu noktada ekotur rehberlerinin nitelikleri önem kazanmaktadır. Hizmeti alanın turist olduğu düşünülürse; turistlerin ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önem ve rehberlerin önemi karşılama düzeyleri ön plana çıkmaktadır.

Bu kapsamda araştırmanın problemini; turistlerin ekoturizm alanında çalışan rehberlerin niteliklerine verdikleri önem düzeylerini ve ekotur rehberlerinin performans düzeylerini ortaya koymak oluşturmaktadır. Buradan hareketle gerçekleştirilen çalışmanın birinci bölümü; araştırma problemi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımlamaları içermektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ekoturizm kavramına temel oluşturan sürdürülebilir turizm kavramı incelenmiştir. Ardından ekoturizm kavramı ve ekoturizm uygulamaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Son olarak turist rehberi kavramı hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışmaya konu olan ekotur rehberi ve ekotur rehberinin sahip olması gereken nitelikler irdelenmiştir. Üçüncü bölüm, ortaya konulan teorik bilgiler çerçevesinde uygulama kısmının yer aldığı bölümdür. Bu bölümde alanyazının tamamlanmasının ardından çalışmanın amacına ulaşmak için anket oluşturulmuş ve rehberlerin sahip olduğu niteliklerin turistler açısından önem-performans düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirilerek sonuçlar ortaya konulmuş ve öneriler geliştirilmiştir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı; turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilik düzeylerini araştırmaktır. Diğer bir ifade ile ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem-performans düzeyini analiz ederek memnuniyet düzeylerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

- Ekotur rehberinin sahip olması gereken nitelikler nelerdir?
- Turistlerin ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önem ne düzeydedir?
- Ekotur rehberlerinin performans düzeyleri, turistlerin, rehberlerin niteliklerine verdikleri önem düzeyini karşılamakta mıdır?
- Hangi bağımsız değişkenler ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyini en fazla etkilemektedir?
- Ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi turistlerin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Ekotur rehberlerinin performans düzeyleri turistlerin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Ekotur rehberlerinin performans düzeyleri, turistlerin ekotur rehberlerinden memnuniyet düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Ekotur rehberlerinin performans düzeyleri, turistlerin tekrar bölgeyi ziyaret etme isteklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Turizm çeşitleri arasında giderek yaygınlaşan ekoturizm en genel anlamıyla; doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye duyarlı ve sürdürülebilirliği sağlayan turizm olarak ifade edilmektedir. Ekoturizmin yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri, dünyada meydana gelen iklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi konulara artan ilgidir. Bu nedenle de ekoturizm son yıllarda turistlerin ilgisini çeken bir turizm türü olmuştur.

Çevreye olan duyarlılığı nedeniyle ekoturizm turuna katılan gruplar küçük gruplar olmakta ve kitle turizminin zararlı etkilerini azaltmaktadırlar. Çalışma açısından en önemli özelliği ise, bu turların turist rehberi eşliğinde gerçekleştirilmesidir. Bu noktada rehberlerin önemi ve yeterliliği ön plana çıkmaktadır. Bu turizm türüne katılan turistler bilinçli; doğal, kültürel ve ekonomik çevreye saygılı turistlerdir. Böyle bir gruba rehberlik yapacak olan kişinin de bu konuda yeterli olması şarttır. Bu noktada çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra alanyazın taraması sonucu, turist rehberlerinin performanslarına yönelik yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Dahası araştırmacıların (Weiler ve Ham, 2001; Hillman, 2003; andall ve Rollins, 2009) da belirttiği gibi daha spesifik olarak ekotur rehberlerinin performansları ile ilgili yapılan araştırmalar da oldukça sınırlıdır. Ekoturizme alanyazında geniş yer verilmesine rağmen, ekotur rehberlerini dikkate alan çalışmalar alanyazın taramasından öteye gitmemiştir (Hillman, 2003,11). Weiler ve Ham'ın da (2001, 551) belirttiği gibi turist memnuniyeti bir turun başarısını ölçen en önemli ölçütlerden biridir. Ancak, özellikle ekotur rehberlerinin performanslarının turist memnuniyetine nasıl bir katkıda bulunduğunu değerlendirmek hala araştırmacılar tarafından yeterli düzeyde ele alınmamıştır. Oysaki son yıllarda ekoturizme artan ilgiye paralel olarak turist memnuniyetini arttırmak, bu endüstride yer alan tüm aktörlerin yeterliliği sayesinde gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Bu aktörler arasında da ekoturizm alanında çalışan, diğer bir ifade ile ekotur rehberi olarak adlandırılan kişilerin önemi yadsınamaz.

Ekotur rehberi kavramı dünya genelinde son yıllarda ortaya çıkan bir kavramdır. Turist rehberlerinin belirli konularda uzmanlaşarak daha nitelikli bilgiler ve hizmet sunması amacıyla ülkeler turist rehberlerine yönelik çeşitli uzmanlaşma programları oluşturma yoluna gitmişlerdir. Çünkü artık rehber her konuda, her alanda, her şeyi bilir düşüncesinin yerini rehberin belirli konularda ya da alanlarda uzmanlaşması almaya başlamıştır. Bunun sonucunda ekoturizme olan ilginin artmasıyla birlikte özellikle de ekotur rehberi adı altında uzmanlaşma programları oluşturulmaya başlanmış ve bu

programlar ekotur rehberinin önem kazanmasını sağlamıştır. Bu konuda Avustralya dünya genelinde başı çeken ülke konumundadır.

Günümüzde Türkiye’de de turist rehberliği mesleğinde uzmanlaşmaya doğru gitme eğilimi vardır. Bununla birlikte ekotur rehberliği kavramı diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de yeni yeni gündeme gelmeye başlamış, ancak tam anlamıyla ele alınmış değildir. Ekotur rehberliği alanında uzmanlaşma Türkiye’de TUREB (Turist Rehberleri Birliği) tarafından “doğa turlarında uzmanlaşma” adı altında gerçekleştirilmektedir ve gerçek anlamda ekotur rehberi kavramı özümsemiş değildir. Özellikle Türkiye’de mevcut olan bu boşluğu doldurmak, dünya genelinde gündeme gelmeye başlayan ekotur rehberliği kavramının oldukça zengin bir ekoturizm potansiyeline sahip olan ve ekotur rehberliğinin rahatlıkla uygulanabileceği bir ülke olan Türkiye açısından da önemine değinmek gereği, bu çalışmanın yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlar ışığında bu çalışmanın önemi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çevreye verilen değerin artması ile birlikte ekoturizme yönelik artan ilgi sonucu ekotur rehberliği kavramının da önem kazanmaya başlaması,
- Ekotur olarak adlandırılan ve bir turist rehberi eşliğinde çıkılan turlara olan ilginin ve dolayısıyla da ekotur rehberlerine olan ihtiyacın artması,
- Ekotur rehberliği konusunda çok sınırlı araştırmaların yapılmış olması,
- Ekotur rehberlerinin yeterlilik düzeylerine ilişkin yapılmış çalışmaya rastlanmamış olmasından dolayı özgün bir çalışma olabileceği düşüncesi,
- Türkiye’de ekotur rehberliği ve ekotur rehberlerinin performanslarını ve yeterliliklerini inceleyen çalışmaların olmaması,
- Ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem-performans düzeylerini analiz ederek rehberlerin ekoturizm alanındaki yeterliliklerine ışık tutulması.

1.4 Varsayımlar

Yapılan araştırmanın çeşitli varsayımları bulunmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan anketin, araştırmaya katılan turistler tarafından dürüst ve tarafsız bir şekilde doldurulacağı varsayılmıştır.

Çalışmanın uygulama kısmının gerçekleştirilmesi için Doğu Karadeniz Bölgesi seçilmiştir. Bunun nedeni, bu bölgede ekoturizme yönelik aktiviteler ve ekoturlar gerçekleştirildiği varsayımdır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde mevcut olan doğal, kültürel ve sosyal yapının orijinalliği; bu dokunun tahrip edilmemiş olması; bölgede doğa turları adı altında ekoturizme yönelik turların gerçekleştiriliyor olması bu bölgenin seçilmesinin nedenleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca bu bölgede gerçekleştirilen turlarda özellikle bölgeyi iyi bilen ve bölge insanı olan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan onaylı turist rehberliği kimlik kartına sahip rehberlerin çalışıyor ve sözü edilen turlara rehberlik yapıyor olmaları bölgenin seçilmesinin en önemli nedenleri arasındadır.

Bir başka varsayım ise, bölgede doğa turları adı altında doğaya yönelik gerçekleştirilen ve yerel halkı da içerisine alan turların, ekotur olarak adlandırıldığıdır. Son olarak, turlara katılan turistler içerisinde ulaşılabilen örneklemin, evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Yapılan bu çalışmanın kuramsal çerçevesi ulaşılabilen alanyazınla; araştırma alanı ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde doğaya yönelik turlar gerçekleştiren turist rehberleri ile sınırlandırılmıştır. Rehberli doğa turlarına katılan turistlere ulaşabilmek için yörede çalışan yerel seyahat acentalarından ve yöreye tur düzenleyen yöre dışı seyahat acentalarından yararlanılmıştır. Bu nedenle çalışma, bir seyahat acentasına bağlı çalışan turist rehberleri ile sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla, bağımsız çalışan rehberler, araştırmanın dışında tutulmuştur. Ayrıca turlara rehberlik eden turist

rehberlerinin de T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan onaylı turist rehberliği kimlik kartına sahip olmaları esas alınmıştır.

Son olarak, doğa turları adı altında gerçekleşen turların, ortalama 11-14 kişilik küçük gruplu turlar olması nedeniyle, verilerin toplanmasının güçlükle gerçekleştiği söylenbilir. Katılımcıların sayıca az olması, yeterli örneklem sayısına ulaşmak için araştırmanın oldukça geniş bir zamana yayılmasını gerektirmiştir. Ayrıca kimi seyahat acentalarının kendilerine fazladan bir yükümlülük getirdiğini düşünmeleri; turlara katılan turist rehberlerinin de turistler tarafından eleştirildiklerini düşünmeleri nedenleriyle anketi gruplarına dağıtmada tereddüt ettikleri de gözlemlenmiştir.

1.6 Tanımlar

Sürdürülebilir Kalkınma; insanın etkileşimde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, çevresel süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin sürdürüldüğü ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınmadır (Baki, 2008, 5; Blancas ve diğerleri, 2010, 484).

Sürdürülebilir Turizm; turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve tahrip edilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanılışının düzenlenmesidir (Greenwood, 2006, 18; Avcıkurt, 2009, 145).

Ekoturizm; geçmişten günümüze kadar uzanan kültürel değerlerin bulunduğu alanlar ile nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş doğal alanlara, araştırma, değerini anlama ve onun manzarasından yararlanma, yaban bitkileri ve hayvanlarından zevk alma gibi spesifik amaçlarla yapılan seyahattir (Valentine, 1992, 108; Hvenegaard, 1994, 24).

Ekoturist; “sürdürülebilirliği, otantik yerel harcamaları ve ziyaret ettikleri yerel halka kazandırdıkları fırsatları ön planda tutan sorumlu turist” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.ecotourism.org/>).

Ekotesis; ekoturizmin ilkeleri ve felsefesi ile özdeşleşen doğa temelli konaklama işletmelerini tanımlamak amacıyla kullanılan sektörel bir etikettir (Fennell, 2003, 169; Mehta, 2007, 418; Raju, 2009, 47).

Milli Park; insan işgali ve işletmesi ile bir veya birkaç ekosistemi değişikliğe uğramamış bitki ve hayvan türleri, jeomorfolojik alanlar ve habitatları yönünden özel bir bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel değer taşıyan ya da doğal peyzajın olağanüstü güzellikte olduğu, ülkenin en yüksek yetkili kuruluşunca; gerekli önlemlerin alınmakta olduğu, ziyaretçilerin esinlenme, eğitsel, kültürel ve rekreasyonel amaçlarla yararlanmaları için özel koşullar altında kullanmalarına izin verilen yerlerdir (Demir, 2008, 87).

Doğa Koruma Alanları (Korunan Alanlar); ulusal önemdeki tür, tür grupları, biyotik toplulukları ya da çevrenin fiziksel özelliklerinin korunması zorunlu olan, bilimsel ve eğitsel açılarından yararlanılması mümkün olan alanlardır (Demir, 2008, 87).

Turist Rehberi; yurtiçi ya da yurtdışından gelen grup ya da bireysel ziyaretçilere, onların tercihleri doğrultusundaki bir dilde, bir bölge ya da şehirde bulunan anıtlar, müzeler, doğal ve kültürel çevre ve tarihi yerlerde kılavuzluk eden ve eğlendirici bir yorumla bunları ziyaretçilerine aktaran, yetkili otoriteler tarafından tanınan kişidir (Ap ve Wong, 2001, 551).

Ekotur Rehberi; “çevrenin önemini anlatan, çevreye olan etkileri en aza indirebilecek uygulamaları teşvik eden, doğal ve kültürel çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayan ve günlük hayatlarında da doğal ve kültürel çevreye olan duyarlılıklarını arttırmak için turistleri motive eden kişi” olarak tanımlanmaktadır (Ballantyne ve Huges, 2001, 2; Howard, Thwaites ve Smith, 2001, 32).

Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma; turizm çeşitleri ve bölgelerine göre uzman rehber yetiştirilmesi ile rehberlerin çeşitli konularda eğitilmesi amacıyla, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen eğitim faaliyetleridir (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012).

Sertifikasyon; “kişilerin görevlerini profesyonel olarak gerçekleştirmeleri ve kendi alanlarında genellikle bir sınav ya da değerlendirme sonucunda belirli düzeyde yetenekli olduklarını göstermeleri” olarak ifade edilmektedir (Fennell, 2002, 212; Black ve Ham, 2005, 180).

Ekotur Rehberliğinde Sertifikasyon; “ekotur rehberlerinin standartlarını yükseltmek, çalışma koşullarını rehberlerin yararları doğrultusunda iyileştirmek, ekotur rehberlerinin uzmanlıklarını arttırmak, eğitimde yer alan boşlukları belirlemek ve ekorehberlerin ulusal niteliklerini belirlemek ve tanınırlığını sağlamak amacıyla oluşturulan uzmanlaşma programlarıdır (Black, 2007, 328).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

İlgili alanyazın bölümünde; sürdürülebilir turizm, ekoturizm, turist rehberliği ve ekotur rehberliği kavramları ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve kaynaklar çerçevesinde alanyazın kısmı oluşturulmuştur. Kuramsal çerçeve dört aşamada incelenmiştir. İlk aşamada sürdürülebilir turizm kavramı ele alınmıştır. İkinci aşamada ekoturizm kavramı ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Üçüncü aşamada turist rehberliği kavramı genel olarak ele alınmış ve ekotur rehberliği konusu incelenmiştir. Dördüncü aşamada ise ekoturizm ve turist rehberliği ile ilgili yapılmış çalışmalar, araştırmalar ve sonuçları sunulmuştur.

2.1 Sürdürülebilir Turizmin Kavramsal Analizi

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları tanımlanmış, ardından sürdürülebilir turizm kavramının tanımı yapılarak, tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Son olarak sürdürülebilir turizmin özellikleri ve önemi ile amaçları ve ilkeleri ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.1.1 Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramlarının Tanımı

Bir alandaki biyolojik çeşitlilik; o alanda yaşayan canlıların çeşitliliği, canlıların içinde yaşadıkları ortam ve birbirleri ile olan ilişkilerine göre ölçülmektedir. Bu zenginliğin oluşabilmesi için çok uzun sürelerin geçmesi gerekmektedir ve tahrip edildikten sonra onarılması mümkün olmamaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 14). Çevresel bozulmanın sınır tanımadan bütün

insanlığı etkileyeceğinden hareketle, bir an önce bu bozulmanın önlenmesi için çaba harcamanın gerekliliği her geçen gün daha fazla anlaşılmaktadır. Bu gereklilik insanları hem ekonomik kalkınmayı sürdürme, hem de çevresel bozulmayı önleme gibi iki ayrı, fakat birbirini etkileyen konuyu aynı platformda değerlendirerek bir sonuç üretme durumunda bırakmıştır. İnsanlığın geleceği, artan nüfus, yükselen yaşam kalitesi talepleri göz önünde bulundurulduğunda ekonomik kalkınmanın durdurulması söz konusu değildir. Bunun yanında, yine insanlığın geleceği düşünüldüğünde, çevresel bozulmanın kabul edilemezliği ortadadır (Kahraman ve Türkay, 2006, 76). Bu nedenle yapılması gereken, bu kaynakları teslim alındığı gibi korumak, hatta geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak olmalıdır. Sürdürülebilirlik kavramının temelinde de bu düşünce yatmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 14).

İngilizcede “sustainability” olarak bilinen ve Türkçeye “sürdürülebilirlik” olarak çevrilen kavram, “devam ettirmek, beslemek” anlamını ifade etmektedir (Küçükaslan, 2007, 46). Sürdürülebilirlik, “insan nüfusunun faaliyetleri ile birlikte onların doğal, sosyal ve kültürel çevreleri arasında uyumun bulunduğu bir denge durumudur” şeklinde ifade edilmekte (Demir ve Çevirgen, 2006a, 95); “belirli bir ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ve ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürülebilmesi yetkinliği” olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 94; Küçükaslan, 2007, 46; Sezgin ve Karaman, 2008, 29; Kaypak, 2010, 96).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı 1980 yılında Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) tarafından yayınlanan “Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy-WCS)” ile gündeme gelen; 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu (United Nations Commission on Environment and Development-UNCED) tarafından yayınlanan “Brundland Raporu” ile de popülerlik kazanan bir kavramdır (Holden, 2000, 165). “Ortak Geleceğimiz” olarak da bilinen bu raporda sürdürülebilir kalkınma; “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi

ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır” şeklinde tanımlanmıştır (UN Brundland Report, 1987, 53).

Çoğu yazar ve araştırmacı (Sharpley, 2000, 2; Gordon, 2005, 31; Driml ve Common, 1996, 3; Rogers, Jalal ve Boyd, 2007, 22; Sharpley, 2009, 60), sürdürülebilir kalkınma kavramının belirsizliği ve karmaşıklığı nedeniyle uygun bir tanım yapmanın zorluğundan bahsetmiş; her uzmanın kendi alanına uygun olarak kavramı tanımladıklarını ve farklı yaklaşımlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Youell ve Wornell (2005, 228) de kavramın; toplum, çevre, ekonomi ve kültür gibi çok boyutlu bir yapıya sahip olmasından dolayı genel bir tanımın güçlüğünden bahsetmiştir. Koyama (2009, 4) ise, günümüzün ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının ne olduğu ve sürdürülebilir kalkınmayı ne kadar göz önünde bulundurmamız gerektiği sorunlarına cevap bulmadan, gerçekte sürdürülebilir kalkınmanın uygulanamayacağını ifade etmiştir. Yazara göre; sürdürülebilir kalkınma kavramı teorik ve pratik açılardan açık bir ifadeye kavuşturulmadıkça yeni bir projenin ya da politikanın çevreye olumlu katkı yapıp yapmayacağını ve sosyal olarak kalkınma ile bağlantılı bir katkıda bulunup bulunmayacağını değerlendirmek güçtür. Bu noktada sürdürülebilir kalkınma açısından önemli faktörler olan biyolojik çeşitlilik, ekosistem, sosyal ve ekonomik kalkınma gibi faktörlerin uyumlaşması gerekmektedir (Abidin, 1999, 15; Koyama, 2009, 6). Sharpley’in (2000, 2) belirttiğine göre, bazı araştırmacılar da kaynakların korunması ve ekonomik kalkınma arasında bir uyumsuzluğun söz konusu olduğunu ifade etmişler ve sürdürülebilir kalkınmayı “tezat” olarak nitelendirmişlerdir. Grainer (2004, 15) de konuya benzer şekilde yaklaşmış; sürdürülebilir kalkınmanın çevrenin korunmasını sağlamak ve aynı zamanda da ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı gerçekleştirmek olmak üzere iki karşıt amacı içerdiğini belirtmiştir. Dolayısıyla da sürdürülebilir kalkınma, farklı ülkeler ve sivil toplum örgütlerinde farklı anlamlar içermektedir. Sürdürülebilir kalkınmaya gelişmiş ülkeler öncelikli olarak çevrenin korunması olarak bakarken, gelişmekte olan ülkeler için kısıtlılığı azaltmak ve modern toplum yapısına ulaşmak amacıyla kalkınmanın devam ettirilmesi anlamına gelmektedir.

Bunlar ışığında en genel tanımıyla sürdürülebilir kalkınma, “insanın etkileşimde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, çevresel süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin sürdürüldüğü ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınmadır” (Baki, 2008, 5; Blancas ve diğerleri, 2010, 484).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi sürdürülebilir kalkınma, sadece mevcut nesillerin değil, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının karşılanması anlamını taşımaktadır. Bu yaklaşımı dünyada yaygın olarak kullanılan Kızılderili atasözü olan; “bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz bu dünyayı gelecek nesillerden ödünç aldık” ile özetlemek mümkündür (Davidson, 1992, 52; Demir ve Çevirgen, 2006b, 99).

2.1.2 Sürdürülebilir Turizmin Tanımı

Günümüzde hızla büyüyen ve gelişen turizm sektöründe turistlerin beklentileri de değişmektedir. Turistler gittikleri ülkenin tarihsel ve kültürel kalıntılarını, yerel kültürünü, yaşam şekillerini, bozulmamış doğal çekiciliklerini, bitki ve hayvan türlerini yerinde orijinal haliyle görmek istemekte ve doğaya, kültüre, topluma duyarlı turizm anlayışının benimsenmesini talep etmektedir. Bu yeni turizm anlayışı maksimum kar sağlamak isteyen kitle turizmi yerine bireysel veya daha küçük turist gruplarını çekmeyi, turistik etkinlikleri daha uzun bir zamana ve daha geniş bir mekâna yaymayı, farklı turizm etkinliklerini geliştirmeyi tercih etmektedir. Doğal ve kültürel değerleri tahrip etmeyen, çevreyi ön plana çıkaran, sürdürülebilir kalkınmanın içinde yer alan sürdürülebilir turizm, turistik çekiciliklerin gelecek kuşaklara zarar vermeden aktarılmasını öngörmektedir (Emekli, 2004, 416; Soykan, 2005, 46).

Çevrenin bir destinasyondaki turistik tüketicilerin doğal kaynakları kullanım düzeyini kabul edilebilir değişim sınırları içinde karşılayamadığı noktada turizmin olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Kontrolsüz gelişen kitle turizmi tüm dünyaya doğal kaynaklara yönelik potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için sürdürülebilir turizm yaklaşımı önerilmektedir (Küçükaslan, 2007, 57).

Sürdürülebilir kalkınmanın, dünyanın geleceği açısından öneminin kavranması, her sektörü kendi işi ile ilgili çözümler üretmeye itmiştir. Turizm de, yoğun çevresel etkileşimi ile bu çözüm ortamının doğmasına gerek duymaktadır (Kahraman ve Türkay, 2006, 95). Nitekim son yüzyıldır sürdürülebilir turizm kavramı turizm teorisyenleri ve uygulayıcıları arasında ilginin giderek arttığı bir odak noktası olmuş ve çoğu turizm ile ilgili organizasyonlar ve işletmeler sürdürülebilir turizm ile ilgili çeşitli planlar geliştirmişler ve bir dizi ilkeler belirlemişlerdir (Sharpley, 2000, 1).

Sürdürülebilir turizm gelişimi sürdürülebilir kalkınma ile paralellik göstermektedir ve sürdürülebilir kalkınma gibi bu kavramın da tanımlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi oldukça karmaşık ve zordur (Buckler, 1998, 10; Hornagold, 2004, 75; Gordon, 2005, 32; Aspinall, 2006, 20; Greenwood, 2006, 17; Akşit, 2007, 444; Sharpley, 2009, 60). Garrod ve Fyall (1998, 200) hem endüstri açısından hem de çevreciler açısından kavrama farklı yaklaşımlarda bulunulduğundan ve farklı tanımlandığından bahsetmiş ve bu nedenle kavramın değişkenlik içerdiğini belirtmiştir. Kavramın tanımı üzerinde değişiklik yapılmasından ziyade uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bu kavramın da sürdürülebilir kalkınma gibi koruma ve kalkınma kavramlarının birbiriyle tezatlık oluşturduğu bir kavram olduğunu, bir taraftan kaynakları sömüren kalkınma odaklı turizm kalkınmacıları; diğer taraftan kaynakları koruyan sıfır kalkınma odaklı korumacıların bir arada bulunduğu bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Sürdürülebilir turizmin tanımı konusunda akademik anlamda bir uzlaşma olmamasına rağmen büyük çoğunluğu uzun vadeli kültürel, çevresel ve ekonomik yaşayabilirliği sürdüren ilkelere bağlı kalınması konusunda hemfikirdirler (Hornagold, 2004, 75).

Turizm girişimcileri, planlamacıları ve araştırmacılar sürdürülebilir kalkınmanın; “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamalarını tehlikeye atmadan günümüz ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olan tanımını turizme adapte etmişler (Hinch, 1996, 95) ve sürdürülebilir turizmi; “turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve tahrip edilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanımının düzenlenmesi” olarak tanımlamışlardır (Greenwood, 2006, 18; Avcıkurt, 2009, 145).

Turizm açısından sürdürülebilirlik kavramı, turizmin kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliklerin devamının sağlanmasını ve bunlar arasındaki uyumu ifade etmektedir (Demir, 2002, 90; Timur ve Getz, 2002, 223; Tuna, 2007, 27). Sürdürülebilir turizm doğal ve kültürel mirası ve sosyo-ekonomik refahı göz önüne alırken (Butler, 1999, 10; Çıracı, Turgut ve Kerimoğlu, 2008, 91), aynı zamanda kültürel ve çevresel zararları minimuma indirmeyi ve ziyaretçi memnuniyetini optimize etmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Kaya, 1997, 25; Lane, 2005, 13).

Bramwell ve Lane, sürdürülebilir turizmi; “turizm endüstrisi, ziyaretçiler, çevre ve yerel halk arasındaki karmaşık etkileşimlerden doğan gerilimleri ve anlaşmazlıkları azaltmaya çalışan pozitif bir yaklaşım” olarak tanımlamaktadırlar. Sürdürülebilir turizm büyümeye karşı değildir, ancak bölgeden bölgeye ve yönetimlerin uygulamalarına göre sınırları vardır (Avcıkurt, 1996, 121; Eligh, Welford ve Ytterhus, 2002, 224; Demir ve Çevirgen, 2006b, 102; Sarkım, 2007, 3; Purvis, 2008, 7).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization-UNWTO) sürdürülebilir turizmi tanımlarken, sürdürülebilirliği üç temel konuda (çevresel sürdürülebilirlik, sosyal ve kültürel

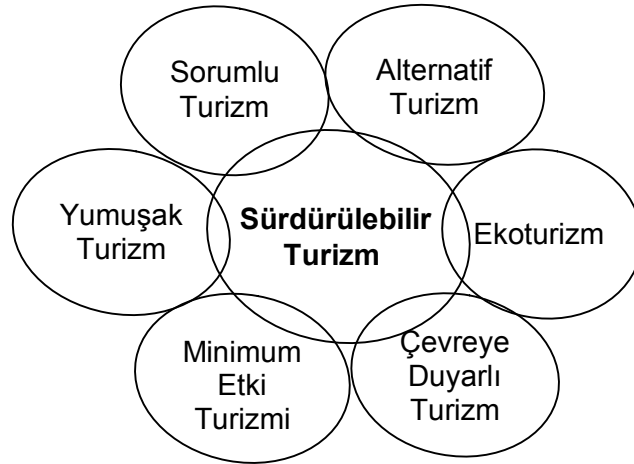
sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik) ele almış (Henry ve Jackson, 1996, 18; Sprecher, 2000, 34; Welford ve Ytterhus, 2004, 411; Gordon, 2005, 33; Timur, 2005, 21; Güneş, 2008, 172; Hyslop, 2008, 11) ve sürdürülebilir turizm gelişimini; “gelecek için fırsatları arttırırken ve korurken, bugünkü turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamak” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm; kültürel bütünlüğün, gerekli çevresel süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığı sağlanırken, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanabileceği şekilde tüm kaynakların korunması ve yönetilmesini sağlayan turizm olarak görülmektedir (Kaya, 1997, 25; Sprecher, 2000; 34; Eligh, Welford and Ytterhus, 2002, 224; Gürer, 2003, 32; Keleş, 2003, 21; Erdoğan, 2003, 100; Welford ve Ytterhus, 2004, 411; Unger, 2005, 15; Kahraman ve Türkay, 2006, 96; Demir ve Çevirgen, 2006, 103; Toprak, 2006, 148; Akşit, 2007, 443; Altıntaş, 2007, 755; Demiroğlu, Çetin ve İzgi, 2007, 156; Özen ve Yalçinkaya, 2007, 152; Saydan ve Küçükaslan, 2007, 109; Sarkım, 2007, 4; Kaypak, 2010, 96). Sürdürülebilir turizm ürünleri; turistik kalkınma ile zarar görmek yerine yararlı olan çevre, toplum ve kültürlerle uyum içinde işlenen ürünlerdir (Kocapınar, 2009, 10).

Çevre, sosyoloji ve ekonomi disiplinlerinin entegrasyonu ile sürdürülebilir turizm için “çevresel olarak sürdürülebilir ekonomik kalkınma” yaklaşımı ortaya atılmıştır ki, bu yaklaşım çevresel koruma, ekonomik verimlilik ve sosyal adalet kavramlarının eşit önemi olduğu ve hiçbirinin diğerinin önüne geçmediği bir yaklaşımdır (Buckler, 1998, 11).

Sürdürülebilir turizm uygulamaları çevresel, kültürel, sosyal, ekonomik, kurumsal ve estetik boyutta birçok uygulama ve politikaları içermektedir (Harris, 2005, 23; Saydan ve Küçükaslan, 2007, 109; Sarkım, 2007, 3). Bu bağlamda, yumuşak turizm, çevresel turizm, doğa turizmi, kırsal turizm gibi çeşitli tanımlamalar kullanılmaktadır (Godfrey, 1998, 213; Beyhan ve Ünügür, 2005, 80). Yine kitle turizminin bir alternatifi olarak gelişmesi nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından alternatif turizm olarak adlandırılmıştır (Akşit, 2007, 444). Bunların yanı sıra yürüyüş, dağcılık, macera turizmi, rafting, kano, kayak, doğal yaşam incelemesi, kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık, manzara

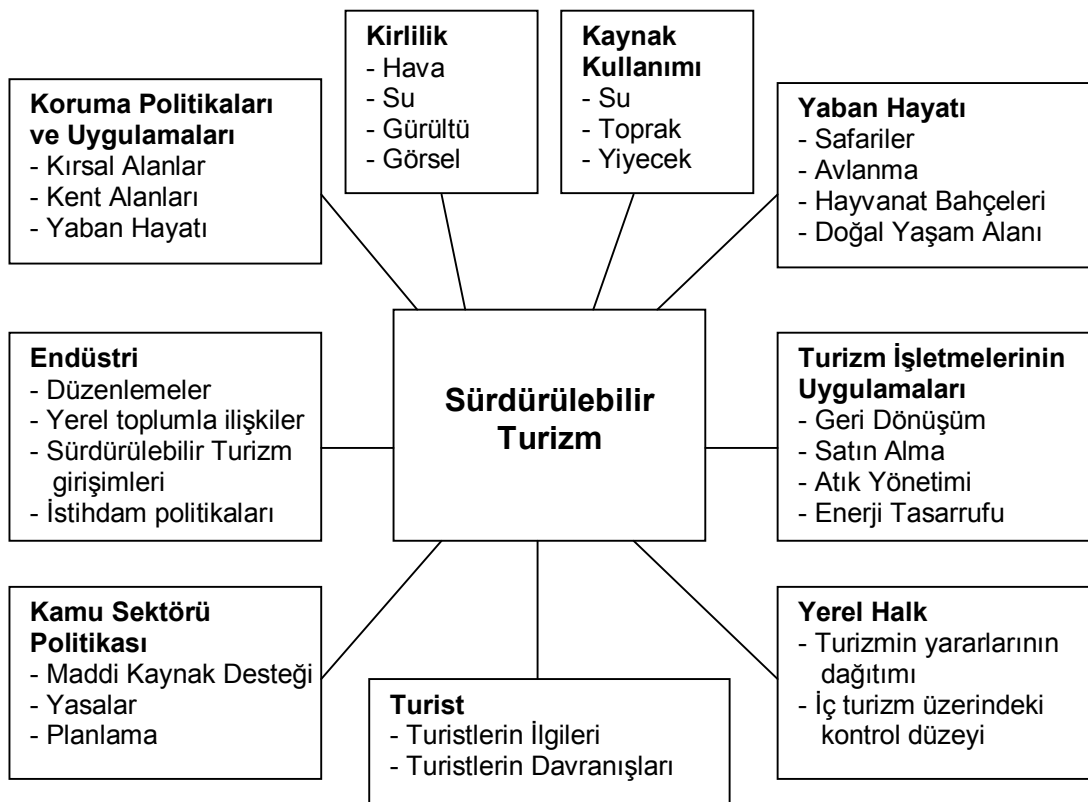
izlemek, küçük kasaba ve köy turları, kırsal festivaller, ırmak ve kanal yolculuğu, küçük ölçekli kongre ve konferanslar, çiftlik turizmi, yayla turizmi gibi kırsal turizm formları ile de aynı anlamda düşünülmektedir. Bütün bu turizm çeşitlerinin ağırlıklı olarak çevresel değerlere dayanmaları sürdürülebilir turizm kavramının bir turizm çeşidi gibi algılanmasına ve bu turizm çeşitleri ile birebir ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Oysa sürdürülebilir turizm, hangi turizm çeşidi olursa olsun, çevresel değerlerin turizmin temel ögesi olarak korunmasını, turizm faaliyetlerinin çevreye sorumlu bir şekilde yürütülmesini ve turizmin ekonomik kalkınması ile çevresel değerlerin korunması çabalarının eşgüdümle yürütülmesi gerekliliğini içermektedir (Kahraman ve Türkay, 2006, 97).

Turizm çevrelerinde bir diğer anlam karmaşası da özellikle sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramlarında yaşanmaktadır. (Gordon, 2005, 32; Kahraman ve Türkay, 2006, 96; Akşit, 2007, 448). Ekoturizm doğayı temel alan turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Burada dikkatle üzerinde durulan doğayı temel alması, eleştiriye açıktır. Çünkü kitle turizmi olarak adlandırılan ve deniz, kum ve güneşle özdeşleşen turizm türü doğa üzerinde gerçekleşmiyor izlenimi doğurmaktadır. O nedenle sürdürülebilir turizm tanımlaması daha doğru olabilir. Ancak sürdürülebilir turizmin bundan ayrı olarak ekonomik ve sosyal yönleri de vardır. Bu yönden bakılırsa ekoturizmin sürdürülebilir turizm yerine kullanılmaktan ziyade sürdürülebilir turizme bir giriş niteliği taşıdığı ve sürdürülebilir turizmin bir aşaması olabileceği görülmektedir (Kahraman ve Türkay, 2006, 96; Akşit, 2007, 448). UNWTO de sürdürülebilir turizm ile ekoturizmi birbirinden ayırmış, ekoturizmin doğa temelli turizm türlerine odaklandığını belirtirken, sürdürülebilir turizmin turistik destinasyonlardaki tüm turizm türlerini kapsadığı ifade etmiştir (Gordon, 2005, 35). Şekil 1'de sürdürülebilir turizm ile diğer turizm türleri arasındaki ilişki görülmektedir:

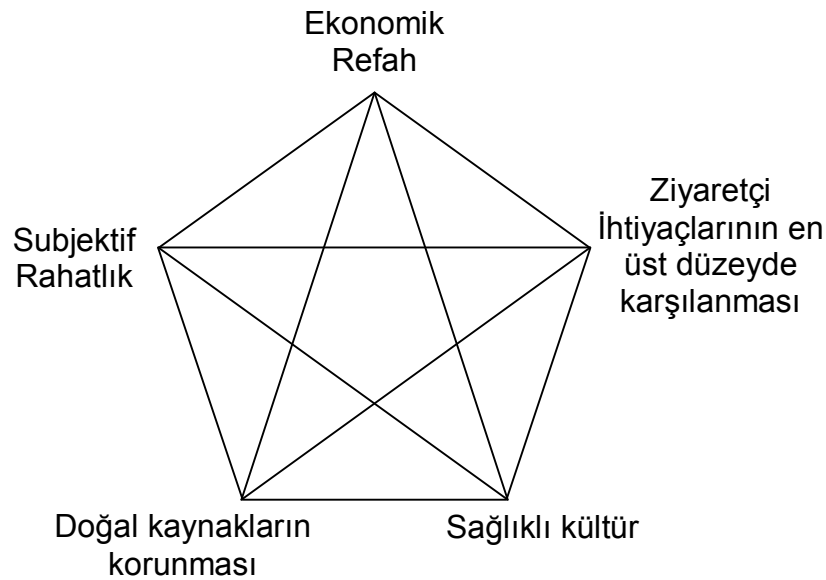
Şekil 1. Sürdürülebilir Turizm ile Diğer Kavramlar Arasındaki İlişki
Kaynak: Swarbrooke, John. (1999). Sustainable Tourism Management. (2nd Edition), USA: Cabi Publishing, s.14.

Sürdürülebilir turizm, turizm sisteminin pek çok elemanını içeren geniş bir kapsama sahiptir. Aşağıda yer alan Şekil 2’de sürdürülebilir turizmin kapsadığı alan görülmektedir:

Şekil 2. Sürdürülebilir Turizm Kapsamı
Kaynak: Swarbrooke, John. (1999). Sustainable Tourism Management. (2nd Edition), USA: Cabi Publishing, s.16.

Müller 1994 yılında yaptığı çalışmasında sürdürülebilir turizm ile ilgili bir beşgen oluşturmuş ve sürdürülebilir turizmde dengeli ve nitelikli büyümenin sağlanması için bu beşgende yer alan beş temel element arasında pozitif iletişimi en üst düzeyde gerçekleştirmenin gerekliliğinden bahsetmiştir (Selimoğlu, 2004, 4; Harris, 2005, 23; Richardson, 1997, 24; Miller ve Twining-Ward, 2005, 36; Sharpley, 2009, 60). Arttırılması mümkün olmayan kaynakların daha az kullanımı, çevrenin ve insanların daha az olumsuz etkilenmeleri ile elde edilecek her türlü yaşam kalitesi artışı, turizmde nitelikli büyüme olarak ifade edilebilir. Turizmde nitelikli büyüme ya da dengeli bir turizm gelişimi için Şekil 3'te görülen "sihirli beşgen" önerilmektedir (Kaya, 1997, 36; Richardson, 1997, 24; Miller ve Twining-Ward, 2005,36; Avcıkurt, 2009, 144; Sharpley, 2009, 60):

Şekil 3. Turizmde Nitelikli Büyümenin Sihirli Beşgeni

Kaynak: Kaya, İsmet. (1997). *Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, s.36.

Şekil 3'te görüldüğü gibi turizmin gelişmesiyle hiçbir köşe ağırlıklı duruma gelmemekte, dönüşümlü ilişkiler birbirini karşılıklı olarak daha verimli kılmakta ve daha az olumsuz etkilenme sağlanmaktadır. Çevre ve sosyal uyumlu turizm bu "sihirli beşgeni" uyumlaştırmaktadır. Böylece, özellikle doğa ve kültür üzerinde olumsuz etkiler en aza indirilirken, şekildeki tüm boyutlar arasındaki ilişkiler artırılmaktadır (Avcıkurt, 2009, 145).

2.1.3 Sürdürülebilir Turizmin Tarihsel Gelişimi

Dünyada insanların ihtiyaçlarını giderecek kadar her şey mevcuttur. Fakat dünyanın kıt doğal kaynakları ve çevresel dengesi insanların hiç tükenmeyen ihtiraslarını karşılamaya yeterli değildir. Tüketim ekonomisi insanların gereksinimlerinden daha fazla tüketim yapmalarına, bugünkü durumu büyük sıkıntıda olan yerkürenin doğal sistemi ve yetersiz kaynakları üzerindeki baskıların artmasına neden olmaktadır. Dünyada her yıl planlı olarak dünya ekonomisinin büyüdüğü ancak ekonominin üzerinde yükseldiği ekosistemin büyümediği ve ciddi ölçüde zarar gördüğü gerçektir (Akşit, 2007, 446). 19. yüzyıl sonlarında İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan hızlı sanayileşme çabaları, doğal kaynaklar ve çevre üzerinde onarılması mümkün olmayan zararlar meydana getirmiştir (Sarkım, 2007, 3). Karbondioksit ve diğer bazı gazların emisyonunun artması “sera etkisine” yol açarak, küresel ısınmaya ve kutup buzullarının erimesine, karasal alanların sularla kaplanmasına yol açmaktadır. Gazların yoğun kullanımından kaynaklanan atmosferdeki ozon tabakasındaki delik, öldürücü güneş ışınlarının yeryüzüne ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Tropikal ormanların hızla yok edilmesi, dünyadaki toplam yağmur miktarının azalmasına, dünyanın her geçen gün çölleşmesine ve sulardaki tuzluluk oranının artmasına yol açmaktadır (İzgi, 2007, 44). Nüfus yoğunluğunun artması ve bina sayısındaki aşırı artış kaynakların kirlenmesine, doğal çevrenin yok olmasına ve altyapı üzerinde tıkanıklıklara neden olmaktadır (Dodds, 2007, 296).

Tüm bunların yanı sıra turizm alanında 1960’lardan itibaren başlayan kitle turizminin hızlı yükselişi (Demir ve Çevirgen, 2006b, 100); bir taraftan kitle turizminin ekonomik etkisinin istenilen düzeyde olmaması, arz kalitesi ve talep arasındaki tutarsızlık; diğer taraftan dar bir kıyı bandında giderek artan yoğunluk, kaynakların aşırı kullanımı, çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratması ve kaliteyi bozması gibi çeşitli sorunları tartışmaya yöneltmiştir (Beyhan ve Ünügür, 2005, 80; Akşit, 2007, 447). Turistlerin davranışları da (çöp gibi atıkların artması, kanalizasyon, hava kirliliği, bitki ve hayvan

türlerine verilen zarar, gürültü, vb.) çevre üzerindeki baskıyı arttırmaktadır (Kirstges, 2002, 173). Bunun yanı sıra kitle turizminin artışına paralel olarak yol, havalimanı, oteller ve restoranlar gibi binaların inşasında artış meydana gelmesi, daha küçük ve çevreye daha duyarlı turizm türlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Duffy, 2002, 13). Sonuç olarak, memnuniyetsizliklerin ortaya çıkması ve artmasıyla birlikte turizm faaliyetlerinin çevreye etkileri konusunda ilgi ve tartışmalar da artmış, bu durum arzu edilmeyen sonuçlar ve bazen de imajlar değiştirmeye yönelik acil ve sürekli çözüm arayışlarını ortaya çıkarmıştır (Akşit, 2007, 446). Turistler de giderek turizmin çevresel ve kültürel etkilerine ilgi duymaya başlamışlar ve turizmin daha duyarlı şekillerini talep etmeye başlamışlardır. Tur şirketleri ve seyahat acentaları da turist talebindeki bu değişmelere uygun davranmaya başlamışlardır (Aoki, 2002, 13). Bunun sonucunda zararları ve maliyetleri azaltırken turizmden elde edilen yararların artırılması; turizmin doğal kaynakları ve insan kaynaklarını yok etmeden sürdürülebilirlik sınırları dâhilinde geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur (Jackson ve Morpeth, 2000, 121). Böylece hem kitle turizminin etkilerinden kaçınmak hem de çevreye ilgi duymaya başlayan turistleri etkilemek amacıyla sürdürülebilir turizm uygulamaları ortaya çıkmıştır (Aoki, 2002, 13).

Kirstges (2002, 179) ise durumu farklı bir açıdan ele almakta; paket tur turistlerinin genellikle “kötü turist” olarak görülmesi ve bireysel turistlerin de “iyi turist” olarak nitelendirilmesi yargısının yanlış bir önyargı olduğunu belirtmektedir. Yazar, iyi koordine edilmiş kitle turlarının sözde bireysel turistlere göre daha fazla sürdürülebilir turizmi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Dodds (2007, 297) da benzer şekilde sürdürülebilir turizm ilkelerinin ve politikalarının ekonomik çevreyi de dikkate alarak kitle turizmine uyarlanması, yeni turizm türleri oluşturmaktan daha yararlı olabileceğini ve fiziksel ve insan çevresine daha az zarar verebileceğini belirtmiştir. Yine Weaver (2001) da her ne kadar küçük ölçekli turizmin yöre üzerinde daha az etki yapacağı belirtilse de, sürdürülebilir turizmin kitle turizminin dönüştürülmesiyle sağlanacağı ve büyük ölçekli aktivitelerin eğer ekoturizm ilkeleri ile uyumlaşıyorsa sürdürülebilir olmadığı anlamına gelmediğini belirtmiştir (Rubuliak, 2006, 60).

1970'li yıllara gelindiğinde çevreye ve doğal kaynaklara verilen bu zararları önlemek amacıyla BM, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, turizmi teşvik etmişlerdir. Dünya Bankası 1969-1979 yıllarını kapsayan dönemde yapılan turizm amaçlı projelere 500 milyon Amerika Doları ödünç para vermiştir (Miller ve Twining-Ward, 2005, 29). Ayrıca sürdürülebilirlik ilkeleri tarım, sanayi ve diğer birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörü için de uyarlanmış ve UNWTO ve BM önderliğinde "Sürdürülebilir Turizm" kavramı ve ilkeleri geliştirilmiştir (Sarkım, 2007, 3).

Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility Trust Fund-GEF), 1991 yılında, Dünya Bankası ve BM tarafından, ozon tabakasının incelmeye, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, uluslararası sular konularında kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1998'de örgütü destekleyen ülke sayısı 36'ya yükselmiştir. Yükünün büyük çoğunluğunu kuzeyin gelişmiş ülkelerinin çektiği örgüt; kuruluş aşamasında daha çok, az gelişmiş ülkelerin, küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin korunması ya da uluslararası nitelikteki suların iyileştirilmesi ile ilgili kimi projelerine destek verme amacını gütmektedir. GEF'in desteklediği bölgesel projelerin sayısı Afrika'da 13, Arap ülkelerinde 2, Asya Pasifik'te 5, Avrupa'da 4, Latin Amerika ve Karayipler'de 3 olmak üzere toplam 27'dir (Duru, 2003, 108).

Özellikle 1990 yılından sonra sürdürülebilir turizm üzerine yapılan tartışmalar hız kazanmış, bu konuda birçok konferans ve seminer düzenlenmiştir (Kaya, 1997, 23). Bu konuda düzenlenen belli başlı konferans ve seminerler ile kabul edilen bildirgelerin bazıları şunlardır:

- *Çevre ve İş Alanları İçin Küresel Fırsatlar – Globe'90 Konferansı (19-23 Mart 1990, Vancouver, Kanada):* Turizm ve sürdürülebilirlik üzerine atılan adımlardan biri Kanada'da gerçekleştirilen Globe'90 Konferansı olmuştur. Konferansta turizm endüstrisi sorumluları, hükümetler, sivil toplum örgütleri ve akademisyenler turizm endüstrinin sürdürülebilirliği için çevrenin önemini ve zayıf planlanmış turizm gelişiminin çevreyi nasıl tükettiğini tartışmışlardır. Konferansta delegeler sürdürülebilir turizmin amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamışlardır (Fennell, 2003, 8):

- Turizmin çevreye ve ekonomiye sağladığı katkıların farkına varmak,
  - Eşitliği ve gelişimi teşvik etmek,
  - Turist alan ülkelerin yaşam kalitesini arttırmak,
  - Ziyaretçilerin yüksek kalitede deneyim elde etmelerini sağlamak,
  - Çevre kalitesini sürdürmek.
- *Globe 92'nin Turizm Dalı – The Tourism Stream of Globe'92 (Mart 1992, Vancouver, Kanada):* Globe'90 Konferansı'ndan iki yıl sonra bu konferansta alınan kararların uygulamaya geçirilmesi için 1992 yılında Globe'92 Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta sürdürülebilir turizm ilkelerini hayata geçirmek için yapılması gerekenlerin oldukça fazla olduğu fark edilmiştir (Fennell, 2003, 9).
  - *Sürdürülebilir Turizm Üzerine Dünya Konferansı ve Sürdürülebilir Turizm Sözleşmesi – The World Conference on Sustainable Tourism and Charter for Sustainable Tourism (24-29 Nisan 1995, Kanarya Adaları, İspanya):* Konferans 75 ülkeden 1000'den fazla katılımcıya ev sahipliği yapmıştır. Konferans sonunda 18 maddelik "Sürdürülebilir Turizm Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Sözleşmede; turizm gelişiminin çevresel, sosyal ve etik çerçevelerde sürdürülebilir olması; doğal, kültürel ve insan çevresi ile bütünleşmesi; dayanışmayı, karşılıklı saygıyı ve hem özel sektör hem de kamu sektöründeki bütün aktörlerin katılımının sağlanması; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası tüm düzeylerde etkili işbirliğine dayalı olması; yerel ekonomik kalkınmaya olumlu katkı yapması ve yaşam kalitesini arttırması; turizm planlamasına hükümetlerin ve ilgili otoritelerin, sivil toplum örgütlerinin ve yerel halkların katılması gibi maddeler yer almaktadır (UN Charter for Sustainable Tourism, 1995).
  - *Bio-çeşitlilik ve Sürdürülebilir Turizm Üzerine Uluslararası Çevre Konferansı ve Berlin Deklarasyonu – International Conference on*

Biological Diversity and Sustainable Tourism and Berlin Declaration on (6-8 Mart 1997, Berlin): Konferansta turizmin önemli bir ekonomik zenginlik olduğu ve dünya ekonomisinde hızla gelişen bir sektör olduğu kabul edilmiştir. Tüm turizm aktivitelerinin uzun dönemli gelişiminde çevrenin önemli olduğu vurgulanmıştır. Doğanın nispeten bozulmamış alanlarının turizm için geliştirilmesinin önemi; yerel halkın sosyo-ekonomik gelişimine ve kültürel değişime katkısı; sürdürülebilir turizme temel oluşturan doğanın ve biyolojik çeşitliliğin korunması gereği vurgulanmıştır. Ayrıca sürdürülebilir turizm gelişiminin hem turist gönderen hem de turist alan ülkelerin hükümetlerini, uluslararası örgütleri, özel sektörü, çevre gruplarını ve vatandaşlarını içeren bütün paydaşların katılımıyla sağlanacağı üzerinde durulmuştur. Konferans sonunda “Genel” ve “Özel” başlıkları altında toplam 21 ilkedan oluşan “Berlin Deklarasyonu” kabul edilmiştir (UN Berlin Declaration, 1997).

- *Turizmde Küresel Etik İlkeler – Global Code of Ethics for Tourism (27 Eylül-1 Ekim 1999, Santiago, Şili):* 10 ilkedan oluşan Turizmde Küresel Etik İlkeler, UNWTO tarafından 1999 yılında kabul edilmiştir (UNWTO Global Codes of Ethics in Tourism, 1999). Turizmde Küresel Etik İlkeler dünya turizminin sorumlu ve sürdürülebilir gelişimi için bir çerçeve oluşturmaktadır. UNWTO üyeleri, bir taraftan turizmin yerel halka olan faydalarını en üst düzeye çıkarmak, diğer taraftan çevre ve kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerini minimuma indirmek için Turizmde Küresel Etik İlkelerin önemli olduğunu belirtmektedirler (<http://www.unwto.org/>; Miller and Twining-Ward, 2005, 34). Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (UNWTO Global Codes of Ethics in Tourism, 1999):
  - Turizmin toplumlararası karşılıklı anlayışa katkısı
  - Turizmin bireysel ve kolektif yönleri
  - Sürdürülebilir kalkınmanın unsuru olarak turizm
  - Kültürel mirası kullanan ve zenginleştiren unsur olarak turizm
  - Ülke ve toplumların refahını arttıran bir faaliyet olarak turizm

- Turizmin geliştirilmesinde tarafların rolü
  - Turizme katılma hakkı
  - Turist hareketlerinde özgürlük
  - Turizm sektöründe çalışanların ve girişimcilerin hakları
  - Turizmde Küresel Etik İlkelerin uygulanması
- *Uluslararası İklim Değişikliği ve Turizm Konferansı ve Djerba Deklarasyonu – First International Conference on Climate Change and Tourism and Djerba Declaration (9-11 Nisan 2003, Djerba, Tunus):* Konferans, UNWTO ve UNEP (United Nations Environment Programme-Birleşmiş Milletler Çevre Programı) tarafından düzenlenmiştir. Konferans sonunda Djerba Deklarasyonu kabul edilmiştir. Deklarasyonda küresel turizm endüstrisinin sürdürülebilirliği için iklim değişikliğinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca turizm ve iklim değişikliği arasındaki çift yönlü ilişkiye dikkat çekilmiş ulaştırma işletmeleri, oteller, tur operatörleri, seyahat acentaları, turist rehberleri ve tüketicileri içeren turizm endüstrisinin sera gazı emisyonlarını azaltmak için ve iklim değişikliği ile ilgili uluslararası anlaşmaları onaylamak için üzerlerine düşen yükümlülükleri irdelenmiştir. Konferans, turizm ve seyahat sektörü ile iklim değişikliği konularına ışık tutması ve kamu ile özel sektör arasında işbirliğini güçlendirmesi açısından önemlidir (UNWTO, From Davos to Kopenhagen and Beyond, 2003, 10). Konferans sonunda aşağıdaki konularda uzlaşmaya varılmıştır (UNWTO Djerba Declaration, 2003, 2):
- Hükümetleri Kyoto Protokolü başta olmak üzere tüm uluslararası anlaşmalara katılmaları ve sürdürülebilir turizme katkı sağlamaları için teşvik etmek,
  - Turizm ve iklim değişikliği ile ilgili çalışmalara ve araştırmalara katkı sağlamaları için uluslararası örgütleri teşvik etmek,
  - Ulaştırma işletmeleri, otelciler, tur operatörleri, seyahat acentaları ve turist rehberlerini içeren turizm endüstrisini enerjiyi daha verimli kullanmaya, daha temiz teknoloji

kullanmaya ve iklim değişikliği konusuna yaptıkları olumsuz etkiyi azaltmaya teşvik etmek,

- BM'nin, uluslararası finansal kuruluşların ve özellikle az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere turizmin temel ekonomik faaliyet olduğu ülkelerin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için eylem planları hazırlamaları ve hayata geçirmeleri konusunda destek sağlamalarını teşvik etmek,
  - Su kaynakları, sulak alanlar ve diğer su ile ilgili ekosistemler için sürdürülebilir politikalar uygulamaları konusunda hükümetleri ve kurumları teşvik etmek,
  - Hükümetlerin turizmde ve ulaşıtımda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmek,
  - Turizm işletmelerini ve medyayı, tüketim alışkanlığını değiştirmek ve daha çevre dostu turizm tercihleri oluşturmak için yeni pazarlar üretme konusunda teşvik etmek,
  - Kamu ve özel sektör ve diğer kurum ve kuruluşların iklim değişikliği ve turizm ile ilgili yapmış oldukları her türlü araştırma ve çalışmalarının sonuçları hakkında UNWTO'yu bilgilendirmek,
  - Uluslararası ve bölgesel kuruluşların ve hükümetlerin yukarıda sözü edilen faaliyetleri gerçekleştirmeleri için bu deklarasyonu temel almaktır.
- *2. Uluslararası İklim Değişikliği ve Turizm Konferansı ve Davos Deklarasyonu – Second International Conference on Climate Change and Tourism and Davos Declaration (1-3 Ekim 2007, Davos, İsviçre):* Birinci konferanstan sonra turizm ve seyahat sektörü ile iklim değişikliği konusuna olan ilgi giderek artmıştır. Konferans UNWTO, UNEP ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından Dünya Ekonomik Forumu'nun desteği ile düzenlenmiştir. Konferans 80 ülkeden 400 kadar katılımcıyla gerçekleşmiştir (UNWTO From Davos to Copenhagen and Beyond, 2003, 11). Kıyı destinasyonları ve adalar,

dağ ve kış turizmi destinasyonları, doğa temelli destinasyonlar gibi özel destinasyon türlerine uyum sağlamak; ulaşım, tur operatörleri, konaklama işletmeleri gibi turizmin yan sektörlerinin sorunlarına çözüm getirmek, konferansın sonuçları arasında yer almaktadır (UNWTO Davos Declaration, 2007, 6). Bunun yanı sıra iklim değişikliği sorununa çözüm getirmek ve ilişkili sektörlerle işbirliğini geliştirmek de konferansın sonuçları arasında yer almaktadır (UNWTO From Davos to Kopenhag and Beyond, 2003, 12).

- *Küresel Sürdürülebilir Turizm Kriterleri – Global Sustainable Tourism Criteria-GSTC (Ekim 2008)*: Dünya Koruma Kongresi'nde kabul edilen kriterler ile bir taraftan dünyanın doğal ve kültürel kaynaklarının korunması sağlanırken, diğer taraftan yoksulluğu azaltıcı bir araç olarak turizm potansiyelinin ortaya çıkmasını sağlamak amaçlanmıştır. GSTC; aralarında UNEP, Birleşmiş Milletler Kuruluşu (United Nations Foundation-UNF), UNWTO gibi kuruluşların da bulunduğu 24 kadar kuruluşla işbirliği içerisinde oluşturulmuştur. Kriterler, günümüzde sürdürülebilir turizmin karmaşıklığını çözümlmek ve turizmi sürdürülebilir kılmak amacıyla tüm dünyada işletmeler ve organizasyonlar tarafından kullanılmaktadır. Belirlenen kriterler 5 ana başlık dâhilinde oluşturulmuştur (<http://www.sustainabletourismcriteria.org/>):
  - Etkili sürdürülebilir yönetimi oluşturmak,
  - Turizmin yerel halka olan ekonomik ve sosyal yararlarını arttırmak ve olumsuz etkilerini azaltmak,
  - Turizmin kültürel mirasa olan yararlarını arttırmak ve olumsuz etkilerini azaltmak,
  - Turizmin çevreye olan yararlarını arttırmak ve olumsuz etkilerini azaltmak.
- *Yeşil Ekonomide Seyahat ve Turizm Sempozyumu – Travel and Tourism in the Green Economy Symposium (Eylül, 2009)*: Sempozyum, UNWTO, Avrupa Seyahat Komisyonu (European Travel

Comission-ETC) ve VisitSweden tarafından 2009 yılında UNEP ve İsviçre Hükümeti desteği ile yapılmıştır. Sempozyum, 15 Aralık'ta Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Konferansı'nda (United Nations Climate Change Conference in Copenhagen-UNFCCC) tartışılacak olan Kopenhag Deklarasyonu, sürdürülebilir turizm ve seyahat konuları üzerine odaklanmıştır (UNWTO From Davos to Kopenhag and Beyond, 2003, 15).

- *Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü Otel Enerji Çözümü Projesi – Hotel Energy Solutions Project (2008):* Koordinatörlüğünü UNWTO'nun gerçekleştirdiği projede UNEP, Uluslararası Otel ve Restoran Birliği (International Hotel and Restaurant Association), Enerji Yönetimi üzerine Fransız Acentası (French Agency for Energy Management – ADEME) ve Avrupa Yenilenebilir Enerji Konseyi (European Council for Renewable Energies – EREC), tarafları oluşturmaktadır. Projenin amacı; 27 Avrupa ülkesinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde enerjinin verimli kullanımını ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin kullanımını sağlamak, böylece sektörün iklim değişikliğine neden olan etkilerini azaltmaktır (UNWTO From Davos to Kopenhag and Beyond, 2003, 15).
- *Sürdürülebilir Turizm üzerine APEC/PATA İlkeleri – APEC/PATA Code for Sustainable Tourism (Nisan 2001, Kuala Lumpur, Malezya):* Asya-Pasifik Seyahat Örgütü (Pacific Asia Travel Association – PATA) Asya-Pasifik Bölgesi'nin seyahat ve turizm endüstrisinin sorumlu gelişimi için 1951 yılında kurulmuş bir örgüttür (<http://www.pata.org/>). Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pacific Economic Co-operation – APEC) ise 1989 yılında Asya-Pasifik ekonomisinin liderleri için ileri düzeyde bir forum olarak kurulmuştur (<http://www.apec.org/>). PATA ve APEC 2001 yılında Malezya'da kendi üyelerini teşvik etmek için Sürdürülebilir Turizm İlkeleri'ni benimsemişlerdir. Toplantıda APEC/PATA İlkeleri belirlenmiştir. Bu ilkeler 6 ana başlık halinde belirlenmiştir (<http://www.gdrc.org/>):
  - Doğal çevreyi, ekosistemi ve biyolojik çeşitliliği korumak,

- Yerel halka ve geleneklere saygı göstermek ve onları desteklemek,
  - Enerjiyi korumak ve kirliliği azaltmak,
  - Çevre ve kültür ile ilgili turizm taahhütlerini teşvik etmek,
  - Yerel çevre ve kültür ile ilgili insanları bilgilendirmek ve eğitmek,
  - Çevreyi ve kültürü sürdürülebilir kılmak için işbirliğinde bulunmak.
- *Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi Raporu – World Travel and Tourism Council-WTTC (2009)*: Konseyin 2009 yılında yayınladığı raporda dünya genelinde 40'tan fazla turizm ve seyahat işletmelerinin 2005 yılındaki sera gazı salınımlarını 2035'e kadar yarı yarıya azaltmaları amaçlanmıştır (UNWTO From Davos to Kopenhagen and Beyond, 2003, 16).
  - *Düşük Karbonlu Seyahat ve Turizm Sektörüne Doğru Raporu – Towards a Low Carbon Travel and Tourism Sector (Mayıs 2009)*: Rapor, Mayıs 2009 yılında Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum-WEF), UNWTO, Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu (International Civil Aviation Organization-ICAO), UNEP ve seyahat ve turizm liderleri ile birlikte oluşturulmuştur. Raporda ulaşım ve konaklama sektöründe sera gazı emisyonunu azaltma yolları önerilmiştir. Çalışma ayrıca hükümetlerin, endüstrinin ve tüketicilerin, sektörün sürekli büyümesini sağlayan sürdürülebilir seyahati nasıl birlikte geliştirebileceklerine ışık tutmaktadır (UNWTO From Davos to Kopenhagen and Beyond, 2003, 16).

Bunların yanı sıra, yeşil turizm kavramının sıkça kullanılması ile çevresel konulara olan ilgi artmaya başlamıştır. Turizmin çevresel faydalarını en üst düzeye çıkararak ve tüm çevresel maliyetleri azaltarak bir turizm şekli olan yeşil turizm, devletler düzeyinde geniş bir etki yaratmıştır. Örneğin, 1991'de İngiliz Turizm Kurulu "Turizm ve Çevre: Dengenin Sürdürülmesi" isimli bir

rapor yayınlamıştır. Bu rapor, turizmin gelişmesinde daha çevre dostu olan kuralları ortaya koymuştur. Sürdürülebilir turizm kavramının kronolojik gelişimi Şekil 3.1'de görülmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006, 100).

Sürdürülebilir turizm ile ilgili bir diğer gelişme 1992 Dünya Zirvesinde kabul edilen “Gündem 21”dir. Dünya Zirvesi’nde çevresel konularda alınan kararların hepsi turizmin ve turizm etkinliklerinin gelecekte sürdürülebilirliği açısından birinci derecede önemli konuları içermektedir. Zirvede alınan kararların konu başlıkları, nüfus artışı, küresel ısınma ve sera etkisi, asit yağmurları, ormanların azalması, kirlilik ve su kaynaklarının tüketilmesi olarak özetlenebilir (Uğurlar, 2006, 30). Gündem 21’de seyahat ve turizm, sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağlama potansiyeline sahip endüstrilerden biri olarak belirlenmiş (Demir ve Çevirgen, 2006b, 101) ve turizmin bu katkısı raporda “seyahat ve turizm endüstrisi kendi iş alanı için önemli olan doğal ve kültürel kaynakları koruma konusunda büyük bir ilgiye sahiptir” ifadesiyle belirtilmiştir (Sprecher, 2000, 30). Gündem 21’in 7., 8., 11., 13., 14., 17. ve 36. maddeleri turizm ile ilgili konuları içermektedir (UN Agenda 21, 1992). Gündem 21’in turizm ile ilgili öncelikleri arasında hükümetlerin, turizm ile ilgili konulara ödenek politikaları uygulamaları; turizmi güçlendirerek ekonomiyi çeşitlendirmeleri; yaban hayatını ve biyolojik çeşitliliği korumak ya da milli park oluşturmak gibi önlemler alarak tehdit altında olan alanları korumak için mekanizmalarını devreye sokmaları; doğa temelli turizm aktivitelerini ve yapıları teşvik etmeleri yer almaktadır (Hyslop, 2008, 12).

1996 yılında WTTC, UNWTO, UNDP (United Nations Development Programme-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) bünyesindeki Dünya Konseyi bir araya gelerek “Seyahat ve Turizm için Gündem 21 (Agenda 21 for the Tourism and Travel Industry)” başlıklı Gündem 21 (Agenda 21) sonuçları üzerine kurulu bir rapor hazırlanmıştır (Hardy, Beeton ve Pearson, 2002, 482; Uğurlar, 2006, 30).

Bu raporda turizm endüstrisi ile ilgili ilkeler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Buckler, 1998, 9; Welford ve Ytterhus, 2004, 413; WTTC,

UNWTO ve UNDP Agenda 21 and the Travel and Tourism Industry, 1996, 34):

- Seyahat ve turizm insanların sağlıklı yaşamalarına yardımcı olmalı ve doğa ile uyumlu verimli bir yaşama destek sağlamalıdır.
- Seyahat ve turizm dünya ekosisteminin korunmasına ve yenilenmesine katkı sağlamalıdır.
- Seyahat ve turizm üretim ve tüketimin sürdürülebilir kalıplarını temel almalıdır.
- Uluslar, sürdürülebilir temelli seyahat ve turizm hizmetlerinin de yer aldığı açık bir ekonomik sistemi teşvik etmek için işbirliğinde bulunmalıdır.
- Seyahat ve turizm, barış, kalkınma ve çevre koruması birbirine bağımlı kavramlardır.
- Çevre koruması turizm gelişim sürecinin bir parçasını oluşturmalıdır.
- Turizm gelişim konuları, ilgili kişilerin katılımıyla ele alınmalıdır.
- Uluslar turistleri ve turizm alanlarını etkileyebilecek doğal afetlere karşı birbirlerini uyarmalıdır.
- Seyahat ve turizm kadınlar için iş alanları oluşturma konusundaki kapasitesini kullanmalıdır.
- Turizm gelişimi yerel halkın kimliği, kültürü ve ilgilerini belirlemeli ve desteklemelidir.
- Çevreyi koruyan uluslararası yasalar seyahat ve turizm endüstrisi tarafından tanınmalı ve onaylanmalıdır.

Rio Zirvesi'nden bu yana sürdürülebilir turizm kavramı hız kazanmıştır. Bunun nedeni eğer çevresel bozulma açısından tehlike altında olan alanlarda koruma sağlanmak isteniyorsa turizmin uygun planlanması ve yönetilmesi gerektiğinin anlaşılması olmuştur. Burada sözü edilen çevresel bozulmalar sadece fiziki çevreyi değil, bütünsel bir yaklaşımla ve eş zamanlı gelişim göstermesi gereken ekonomik, sosyal ve kültürel çevreyi de kapsamaktadır (Aoki, 2002, 18). Turizm sektörü birinci derecede doğal, kültürel ve tarihsel kaynaklara bağlı olarak varlığını sürdüren bir sektördür. Bu nedenle, doğal kaynakların, kültürel ve tarihsel alt yapının tahrip edildiği bir ortamda rasyonel

bir turizm olayından söz edilemez. Bu açıdan sürdürülebilirlik kavramı turizm sektörü açısından her sektör için taşıdığından daha fazla hayati bir önem arz etmektedir (Akşit, 2007, 446).

Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun (CSD) 19-30 Nisan 1999 tarihinde New York'da düzenlediği 7. Oturum'un ana konularından birini de sürdürülebilir turizm oluşturmaktadır (<http://www.un.org/>). Oturumda turizm endüstrisi dünyanın en geniş ve en hızlı büyüyen endüstrisi olarak tanımlanmış ve bu nedenle de ileriye dönük önlemlerin alınması gerekliliği üzerinde durulmuş ve sürdürülebilir kalkınmanın bir uzantısı olarak potansiyel rolünün analiz edilmesi gerektiği belirlenmiştir. 7. oturumda turizm ve sürdürülebilir kalkınma konusunda "7/3 Kararı" alınmıştır. Bu karar sürdürülebilir turizminin uygulanması konusunda uluslararası organizasyonlar, hükümetler, tur şirketleri, vb. paydaşlar için bir çerçeve oluşturmuştur (Aoki, 2002, 17).

Johannesburg Zirvesi Uygulama Planı'nda da "Ekonomik ve Sosyal Gelişim Temelli Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi" başlıklı 4. Bölümün, 43. paragrafında sürdürülebilir turizm gelişiminden bahsedilmektedir. Planda "ekoturizmi içine alan sürdürülebilir turizm gelişimini; 2002 Ekoturizm Yılı'nı, Dünya Ekoturizm Zirvesi'ni, 2002 Birleşmiş Milletler Kültürel Miras Yılı'nı, Quebec Deklarasyonu'nu ve Turizmde Küresel Etik İlkeleri dikkate alarak teşvik etmek" cümlesi geçmektedir (UN Johannesburg Declaration on Sustainable Development, 2002).

2000 yılında yayımlanan Binyıl Kalkınma Hedefi Raporu'nda BM'nin hedeflerinden biri de 2015 yılına kadar yoksulluğu azaltmaktır (<http://www.unwto.org/>). Buradan hareketle UNWTO, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCAD) ile birlikte yoksulluğu azaltıcı bir güç olarak sürdürülebilir turizmi geliştirmek için "Sürdürülebilir Turizm-Yoksulluğun Azaltılması (Sustainable Tourism-Eliminating Poverty-ST-EP)" programını başlatmıştır. Program, 2002 yılında yapılan Johannesburg Zirvesi'nde kabul edilmiştir (<http://www.un.org/>). Bu amaçla kurulan ST-EP kuruluşu çeşitli

yayınlar ve araştırmalar yaparak, projeler gerçekleştirerek, farkındalık yaratarak ve bilgilendirmelerde bulunarak amacına hizmet etmektedir (<http://www.unwto.org/>).

Bu kuruluşlar ve organizasyonlar dışında uluslararası sivil toplum örgütleri (STK) de sürdürülebilir turizmin gelişimi ve doğal çevrenin korunması için çalışmaktadır. Bu kuruluşlardan 1948 yılında kurulmuş olan İsviçre merkezli IUCN, dünyanın en eski ve en büyük küresel evre ağıdır. 140 ülkede 1.000'den fazla organizasyonun, 200'den fazla hükümetin, 800'den fazla STK'ların ve 11.000 civarında gönüllü bilim adamlarının ve uzmanların üye olduğu birliğin amacı; dünya genelinde toplumları doğayı koruma için teşvik etmek, doğal kaynakların çevresel anlamda sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Biyolojik eşitlilik, iklim değişikliği, sürdürülebilir enerji, toplum refahı ve yeşil ekonomi, birliğin temel çalışma alanlarıdır (<http://www.iucn.org/>).

Amerika temelli bir STK olan Tourism Concern, 1989 yılında kurulmuş, turizm ve insan hakları üzerine alışan Avrupa'daki tek organizasyondur. Turizmin toplum yararına olmasını sağlamak için çalışan organizasyonun 20 kadar ülkede yaklaşık 900 üyesi bulunmaktadır. Amacı turizmin doğal çevreye ve topluma verdiği etkilerin farkına varılmasını sağlamaktır. Kuralsız gelişen turizmin doğal çevrede tahribata yol açması, kültürleri yozlaştırması ve geleneksel yaşantıya zarar vermesi sonucunda bu olumsuzluklara dikkat çekmek için çeşitli projeler, kampanyalar, araştırma ve eğitim hizmetleri sağlamaktadır (<http://www.tourismconcern.org>).

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund for Nature-WWF) 1961 yılında kurulmuştur. 100'den fazla ülkele 1.2 milyonu Amerika'dan olmak üzere toplam 5 milyona yakın üyeye sahip olan kuruluş, yerelden küresele her düzeyde çalışmalar yürütmektedir. Amacı; doğal alanları ve tehlike altında olanlar da dahil olmak üzere yaban hayatı popülasyonunu korumak, yenilenebilir doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilir yaklaşımları teşvik etmek, kaynakların ve enerjinin daha verimli

kullanılmasını ve kirliliğin azaltılmasını teşvik etmektedir (<http://www.worldwildlife.org/>).

AB'nin birçok sektörle ilgili ortak politikası olmasına rağmen turizm sektörüyle ilgili henüz "ortak politika" geliştirilmemiştir. Ancak turizm sektörü aşama aşama AB'nin gündemine girmiştir (<http://www.tursab.org.tr/>). Bununla birlikte AB'nin çevre politikası ve bu politika dahilinde amaçları aynı zamanda sürdürülebilir turizm ile de bağlantılı konular içermektedir. Birlik politikalarının bu konuya yönelik hedefleri şu şekilde sıralanmıştır (www.gapsel.org/):

- Kitle turizminin yönetiminin iyileştirilmesi,
- Kıyı ve dağlık alanların korunması,
- Turistlerin çevre bilincinin yükseltilmesi,
- Turizm hizmetlerinin çevre üzerinde daha az etkiye yol açacak şekilde iyileştirilmesi.

Birlik, sürdürülebilir turizm konusunda bazı pilot projelere destek vermekte, habitatların ve su kalitesinin korunması ile atıkların ortadan kaldırılması yoluyla turizme yarar sağlayacak çevresel önlemlerin uygulanmasında üye ülkelerle birlikte çalışmaktadır (www.gapsel.org/).

AB'de çevre ve sürdürülebilir kalkınma ile bağlantılı olup turizmi de ilgilendiren konular şu şekilde sıralanabilir (Pridham, 1999, 102; Jackson ve Morpeth, 2000, 121; Roy, 2002, 41; Akdur, 2005, 156; Atacan, 2009, 23; İzgi, 2007, 51; Kocapınar, 2009, 12; <http://www.blueflag.org>; <http://europa.eu/>; www.gapsel.org/; <http://www.ttyd.org.tr/>; <http://www.tursab.org.tr/>):

- 1990 yılı Avrupa Turizm yılı olarak ilan edilmiştir.
- Avrupa Birliği üye devletleri arasında 7 Şubat 1992'de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3 (u) sayılı maddesinde, topluluk hedeflerine ulaşmak için turizmin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınması gereği ifade edilmiştir.
- Turizmden kaynaklanan çevresel, ekonomik, kültürel, politik, sosyal ve toplumsal yarar ve zararları dikkate alarak Avrupa turizm endüstrisinin,

sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak geliştirilmesinin önemi 1995 yılında yayınlanan “Yeşil Kitap”ta yer almıştır.

- 1995 yılında “AB için Enerji Politikası” başlıklı bir Beyaz Kitap yayınlanmıştır.
- 1995 ve 1996 yıllarında, turizm ve çevre için bir internet ağı olan Turizm ve Çevresel Seyahat Hakkında Bilginin Depolanması Ağı (European Community Network for Environmental Travel and Tourism / ECONETT) kurulmuştur.
- 1997 yılından itibaren üretimleriyle ilgili araştırma yaparak, toprağa ve suya verdikleri atıkları azaltma, enerji tasarrufu sağlama, üretimde kullandıkları tehlikeli kimyasal maddelerin risklerini değerlendirme gibi çevre yönetimi ve planlaması yapan ve uygulayan fabrikalara “Çevre Yönetimi ve Kontrol Sistemi (EMAS)” sertifikası verilmektedir.
- 24 Eylül 2000 tarihinde gözden geçirilmiş yeni bir Eko-etiket planı yürürlüğe girmiştir. Avrupa eko-etiket araçları Avrupa çapında geçerli olan, önemli bir kalite göstergesidir. Turizm tesislerinin uygun olmayan bir atık yönetimi ile yerel biyolojik çeşitliliğe zarar verebilme durumu nedeniyle eko-etiket uygulması turizm sektörünü de yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca turistik tesisler çevresel kriterlerin geliştirildiği ilk hizmet sektörü olma özelliğini taşımaktadır.
- Avrupa Komisyonu 2001 yılında “Working Together for the Future of European Tourism” belgesini sunmuştur. Komisyon bu belge ile Avrupa’nın turizm sektörünün rekabet gücünden nasıl yararlanılacağı konusundaki fikirlerini belirtmiştir.
- 2002 yılında turizm özelinde ilk Konsey Kararı almıştır. Bu karar, turizmin AB yasamalarından etkilenmesinin sıkı takibini talep eden ve Avrupa’nın bir destinasyon olarak tanıtılmasında yeni fırsatlar yaratılmasının araştırılmasını öneren bir karardır.
- “Natura 2000” Avrupa Topluluğu Doğa ve Bio-çeşitlilik Stratejisi 2004-2006 yılları arasında uygulamaya konulmuş bir çevre ağıdır. Ağın amacı, Avrupa’nın en değerli ve tehdit altında olan bitki ve hayvan türlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

- 2006 yılında yayınlanan "Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi" başlıklı Yeşil Kitap AB'nin enerji alanında karşılaştığı sorunların ele alınması için faaliyetin gerekli olduğu altı ana alan belirlemiştir. Bunlar: rekabet ve iç enerji piyasası, enerji kaynaklarından oluşan kombinasyonunu çeşitlendirilmesi, dayanışma, sürdürülebilir kalkınma, yenilik ve teknoloji ve dış politikadır.
- Avrupa Birliği'nin Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırımını ağı (IMPEL); birliğin çevre hukukunun tutarlık ve uygulanma gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren üye devletlerin çevre idarelerinin gayri resmi işbirliği örgütüdür.
- AB düzeyinde plajların ve marinaların temizliğine de standartlar getirilmiş ve Çevre ve Eğitim Vakfı (FEEE) tarafından Avrupa Çevre Yılı olarak kabul edilen 1987 yılında "mavi bayrak" projesi hayata geçirilmiştir. İlk olarak Avrupa'da başlayarak dünya geneline yayılan Mavi Bayrak Projesi, Güney Afrika, Morokko, Tunus, Yeni Zelanda, Brezilya, Kanada ve Karayipler'de toplam 41 ülkede 3450'den fazla plaj ve marinanın AB standartlarında temiz olduğunun kanıtlanması durumunda ödüllendirilmesi esasına dayanan bir programdır.
- Avrupa Birliği'nin kıyı bölgelerinde turizmden kaynaklanan sorunları çözmeye yönelik "Entegre Kıyı Bölgeleri Yönetimi" stratejisi de turizm için büyük önem taşımaktadır. Söz konusu strateji, sivil toplumla ortak bir yönetim anlayışı içerisinde kıyı bölgelerde, planlama ve yönetimde işbirliğine dayanan bir yaklaşımı teşvik etmektedir. Strateji aynı zamanda Avrupa Komisyonu'nun sunduğu hizmetler çerçevesinde sürekli bir işbirliği gereksiniminin de önemini vurgulamaktadır.
- LIFE+ (Çevre Programı) birliğe 2004 yılında üye olan 10 ülkede, bazı Akdeniz ülkelerinde ve Balkan ülkelerinde çevresel korumanın geliştirilmesine yönelik yenilikçi projeleri finanse etmektedir. 2007 yılında kurulan LIFE+, faaliyetlerini üç ana başlık altında yürütmektedir: Doğa ve biyolojik çeşitlilik (LIFE Nature), çevre politikası (LIFE Environment) ve yönetim, bilgi ve iletişim (LIFE Third Party).

- Çevre, Avrupa endüstrisinin rekabet gücü ve Birliğin enerji kaynakları arasında sürdürülebilir bir ilişkinin olabildiğini hedefleyen birlik bu amaçla 4 enerji AR-GE faaliyeti yürütmektedir. Bu faaliyetler; enerji verimliliği (SAVE ve SAVE II), tüketim ürünleri ve diğer ürünler, güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi (Altener), temiz ve verimli enerji teknolojilerinin demonstrasyonu (JOULE-Thermie)'dur.
- AB düzeyinde ulaşım sektörü ile ilgili de düzenlemeler mevcuttur. Ulaşım, karbonmonoksit emisyonunun yaklaşık %60'ının ve enerji ile bağlantılı CO₂ emisyonlarının yaklaşık %25'inin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Trafik, başlıca gürültü kaynaklarından biri olmanın yanında toplam azot oksit emisyonunun yarısından fazlasının kaynağını oluşturmaktadır. Trafikteki artışın önlenmesi ve çevre dostu taşımacılık sistemlerinin daha yüksek oranda kullanılmasının sağlanması için teknolojik çözümlerin yanı sıra daha iyi bir entegrasyona sahip taşımacılık ve çevre stratejisinin uygulanması gerekmektedir. Birlik bu çerçevede motorlu taşıt, demiryolu ve hava ulaşım endüstrilerini daha fazla seyahat ve daha az hasar talebini karşılamak üzere altyapı çalışmaları yönünde desteklemektedir. Birlik bu konuda Trans-Avrupa Ağları'nda (TEN) demiryoluna ağırlık verilmesini, ulaşımın doğa ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde düzenlenmesini teşvik etmektedir.
- AB genel olarak, çevre politikası çerçevesinde, flora ve faunanın, ormanların, toprağın, suların temizliği ve kalitesinin, hava temizliğinin korunması; atık yönetimi ve atıkların geri dönüşümü, kimyasal ürünlerin risklerinin azaltımı, endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi, gürültü kirliliği ve kırsal ve tarımsal alanlarda çevre kirliliği kontrolü, iklim değişikliği, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma gibi pek çok alanda çalışmalar yürütmektedir.

Kitle turizminden elde edilen gelirin azalması, 1990'lı yıllardan itibaren, Türkiye'nin turizm politikasında çok yavaş da olsa bazı değişikliklere yol açmaya başlamıştır. Sürdürülebilir turizmden çok söz edilmese bile, kış turizmi, termal turizmi, yat turizmi, yayla turizmi, vb. gibi değişik alternatiflerle,

turizmin çeşitlendirilerek bütün yıla ve ülkeye yayılmasına çalışılmaktadır. Ayrıca, turizmin çevreye olan etkileri konusunda bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan en önemlisi “ATAK” (Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı Kıyı Yönetimi Projesi) projesidir (Kahraman ve Türkay, 2006, 119). ATAK projesi, 1989 yılında başlayan ve Ege-Akdeniz kıyılarındaki ilçelerin ve köylerin yer aldığı 2000 km. kıyı şeridini kapsayan bir projedir. Proje, altyapı eksikliklerini düzeltmek ve yeni kıyı yönetim yöntemlerini tanımlamak amacı ile tasarlanmıştır. Projenin 2020 yılında tamamlanması planlanmaktadır (Bozok ve Yılmaz, 2008, 128). Bir diğer proje olan “Belek Yönetim Planı”, Dünya Doğayı Koruma Birliği ve Dünya Bankası’nın da girişimleriyle 1996 yılında Antalya ilinde yer alan Belek ilçesinin doğal ve kültürel çevrenin korunması ve geliştirilmesini hedefleyen bir projedir (Selimoğlu, 2004, 12).

Bakanlığın sürdürülebilir turizm çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecek özel projeler kapsamında yaptığı çalışmalar şunlardır (Selimoğlu, 2004, 12; Kahraman ve Türkay, 2006, 120); Akarsu Turizmi (Kano-rafting) Projesi, Antik Kentler ve Tarihi Çekim Merkezleri Projesi, Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi, Av Turizmi Projesi, Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi, Botanik (Bitki İnceleme) Turizmi Projesi, Dağ ve Doğa Yürüyüşü (Trekking) Projesi, İnanç Turizmi Projesi, İpek Yolu projesi, Kış Sporları ve Kayak Merkezleri Projesi, Kuş Gözlemciliği Projesi, Mağara Turizmi Projesi, Mavi Bayrak Projesi, Sportif Olta Balıkçılığı Projesi, Termal ve Sağlık Turizmi Projesi, Turizmde Öncelikli Bölgelerde Sinek ve Sivrisinekle Mücadele Projesi, Yamaç Paraşütü Projesi, Yat Turizmi Projesi, Yayla Turizmi Projesidir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda da çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar mevcuttur. I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında doğrudan çevre ile ilgili kararlar bulunmamakla birlikte dolaylı olarak çevreden bahsedilmektedir. Çevre konusu III. Beş Yıllık Plan’dan itibaren yer almaya başlamıştır. 1992 yılında Rio Zirvesi’nde kabul edilen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ise, ilk kez VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1990-1994) benimsenmiştir (Akdur, 2005, 194). Mevcut olan IX. Beş Yıllık Kalkınma

Planı'nda (2007-2013) da sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik turizmi ilgilendiren kararlar yer almaktadır. Bu amaçla belirlenen hedefler "Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi" başlığı altında yer almıştır. Belirlenen hedefler (DPT, 2006, 73);

- Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözetererek, doğal kaynakların koruma ve kullanma koşulları belirlenecek ve bu kaynaklardan herkesin adil biçimde yararlanmasını sağlayacak şekilde çevre yönetim sistemleri oluşturulacaktır.
- Uluslararası yükümlülüklerin karşılanması, sürdürülebilir kalkınma ve ortak fakat farklı sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yerine getirilecektir, şeklinde ifade edilmiştir

Sürdürülebilir turizmi ilgilendiren bir başka hedefe "turizm" başlığı altında yer verilmiştir. Bu başlık altında belirlenen hedefler (DPT, 2006, 81);

- Turizm sektörü, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilecek, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizm geliştirilerek ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanacaktır.
- Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilecektir, şeklinde açıklanmıştır.

Çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile ilgili olarak Türkiye'de yaşanan önemli gelişmelerden biri 1991 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. Bakanlığın görevleri arasında (Akdur, 2005, 200);

- Ülke içerisinde çevre ve atık ile ilgili çeşitli denetimlerde bulunmak,
- Analizler ve ölçümler gerçekleştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevreyi olumsuz etkileyecek her türlü plan, proje ve programı değerlendirmek,
- Hayvanların, ormanların ve milli parkların korunmasına yönelik çalışmalarda bulunmak,

- Çevre ile ilgili sürekli eğitim programları uygulamak; gerekli kamu ve özel kurum ve kuruluşlarda işbirliğinde bulunmak,
- Kamuoyu araştırmaları yapmak, yer almaktadır.

Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) faaliyetleri yürütülmektedir. ÇED, gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin, çevre üzerine olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin önlenmesi, en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi, seçilen yer ve proje alternatiflerinin değerlendirilmesi çalışmalarını içeren “karar verme süreci”dir (<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>). ÇED ilk kez 1969 yılında ABD’de yürürlüğe girmiştir. Ulusal Çevre Koruması Yasası ile bu ülkedeki bütün büyük projeler için ÇED Raporu hazırlanması zorunlu kılınmıştır (Güney, 2003, 231). Türkiye’de 16/12/2003 gün ve 25318 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ÇED Yönetmeliğinin ana ilkeleri (<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>);

- Çevresel değerlendirme sürecinin planlamayla bütünleştirilmesinin sağlanması,
- ÇED sürecinin, yapımı planlanan projenin ilk aşamalarına uygulanmasının sağlanması,
- Proje sahibinin, çevresel hedeflerle ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmasının sağlanması,
- Proje ile ilgili karar vericilere, proje ve ÇED raporunun bir arada sunulması ile daha sağlıklı karar sürecinin oluşturulmasının sağlanması,
- Projenin ÇED süreci içerisinde değerlendirilmesi sırasında halkın ve ilgili tarafların katılımının sağlanmasıdır.

Bu Bakanlıklar dışında Türkiye’de çevre ile ilgili çalışmalarda bulunan ve dolaylı olarak da turizmi etkileyen çalışmalar yapan bakanlıklar da bulunmaktadır. Bunlar arasında; Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı sayılabilir. Bunların yanı sıra valilikler ve belediyeler başta olmak üzere yerel idareler düzeyinde de çevre ile ilgili

mevcut politikaların uygulanması konusunda çalışmalar yürütülmektedir (Akdur, 2005, 204).

Bu çalışmaların yanı sıra kurulmuş olan çeşitli dernekler de çevreyle ilgili olarak çalışmalar sürdürmektedirler. Bunlardan 1975 yılında kurulan Doğal Hayatı Koruma Derneği Türkiye'nin zengin bitki ve hayvan türleri ile bunların doğal yaşam alanlarının değerinin farkına varılması ve koruma altına alınmasını amaçlamaktadır. Bir diğeri WWF-Türkiye Türkiye'nin biyolojik çeşitliliğini korumak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak için 1996 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği öncülüğünde faaliyetlere başlamıştır. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL) Türkiye'nin doğal ve kültürel mirasını korumak amacıyla 1990 yılında 25 gönüllü tarafından kurulmuş olan bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluşların yanı sıra Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (TEMA), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO), BUĞDAY Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), Kuş Araştırmaları Derneği (KAD), Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK) gibi ulusal sivil toplum kuruluşları, çevrenin korunması ve doğal yaşam konusunda çalışmalar yürüten kuruluşlar arasında sayılabilir (Dilek, 2010, 202).

2.1.4 Sürdürülebilir Turizmin Özellikleri ve Önemi

Sürdürülebilir turizm üzerinde düşünce birliği bulunan temel özellikler vardır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir (Akşit, 2007, 448):

- Doğa temelli olması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması,
- Yerel halkın refahını desteklemesi,
- Olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin minimuma indirgenmesi için aktivitelerini hem turistler hem de yerel halkın sorumluluğunda düzenlemesi,
- Yenilenemez kaynakların minimum kullanımını gerektirmesi,

- Yerel mülkiyetin ve yerel halka dönük istihdam imkânlarının üretilmesini öngörmesidir.

Dünyada en hızlı büyüyen sektörler içinde yer alan turizm, doğal ve kültürel kaynaklara bağımlıdır. Dolayısıyla bu kaynakların zarar gördüğü bir ortamda turizmden söz edilemez. Bu bakımdan sürdürülebilirlik kavramı turizm açısından büyük önem taşımaktadır. Turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için ev sahibi bölgenin doğal, tarihi, kültürel kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğinin zarar görmemesi ve devamının sağlanması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006b, 99).

Sürdürülebilir turizmin faydalarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Swarbrooke, 1999, 10):

- Turizmin doğal ve kültürel çevre ve insanlar üzerindeki etkilerinin anlaşılmasını teşvik eder.
- Fayda ve maliyetlerin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlar.
- Hem doğrudan turizm sektörüne hem de sektörü destekleyen diğer sektörlerle yerel istihdam sağlar.
- Oteller ve diğer ağırlama hizmetleri, yiyecek-içecek hizmetleri, ulaşım sistemleri, el sanatları ve rehberlik hizmetleri gibi yerli endüstrileri uyararak verimliliğini artırır.
- Ülke için döviz kaynağıdır ve yerel ekonomiye yeni para ve sermaye girişi sağlar.
- Özellikle tarımsal istihdamın düzensiz ve yetersiz olduğu alanlarda yerel ekonomide çeşitlilik sağlar.
- Turizm ve diğer amaçlarla mevcut kaynakları kullananların bir arada yaşayabilmesi için yerel nüfus da dahil olmak üzere halkın bütün kesimleri arasında karar alma mekanizmalarının oluşturulması için çaba harcar. Ekosistemin taşıma kapasitesine uygun bir gelişmeyi sağlayacak şekilde çeşitli bölgelere ayrılmış ve planlı bir turizm gelişimini gerektirir.
- Yerel ulaşım, haberleşme ve toplumun diğer temel altyapı hizmetlerinin gelişmesini hızlandırır.

- Yerli ve yabancı turistler kadar yerel halk tarafından kullanılabilen rekreasyon imkanlarını yaratır. Aynı zamanda tarihi eserlerin ve bölgelerin, arkeolojik alanların korunması için belirli bir ödeme yapılmasını teşvik ederek bu alanların korunmasına yardımcı olur.
- Sürdürülebilir turizm kapsamında doğa turizmi, yetersiz tarım alanlarının verimli kullanımını ve doğal bitki örtüsü ile kaplı arazilerin bozmadan kalabilmesini teşvik eder.
- Yine bu kapsamda kültürel turizm, yerel halkın saygınlığını artırır ve farklı yaşam biçimlerine sahip insanlar arasında iletişimi ve birbirlerini anlama fırsatını sağlar.
- Çevresel açıdan sürdürülebilir turizm; doğal ve kültürel kaynakların ve toplumun sosyo-ekonomik refahının korunmasına yardımcı olması açısından önemini gösterir.
- Turizmin etkilerini izler, değerlendirir ve yön verir. Çevresel sorumluluğa sahip güvenilir metotlar geliştirir ve oluşabilecek herhangi bir olumsuz etkiyi giderir.

Turizmin temelini oluşturan doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar artık dünyanın ortak mirası olarak kabul edilmekte, hızla gelişen bu sektörün neden olduğu çevresel sorunlar da tüm ulusların sorunu olmaktadır. Sürdürülebilirlik, çevre ile dost, ekonomik alanda kazanç sağlayabilen bir yapıya sahip olarak turizmin tamamlayıcısı olmaktadır. Turizm alanları, çevrenin ve çevresel öğelerin kendini en iyi ifade ettiği sektörlerdendir. Korunması, korunurken sürdürülmesi ve devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda turizm ve çevre ilişkisi birbirine zarar vermeden bütünleşerek sürdürülmelidir (Kocaboyun, 2009, 38).

Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel çevreye olumsuz etkiler yapmanın aksine onları besleyen ve koruyan kaliteli turizm ürünleri geliştirmeyi içermektedir. Sürdürülebilir turizmin özünde ekonomik, sosyal ve kültürel amaçları entegre etmeye çalışan bir anlayış yatmaktadır. Sürdürülebilir yaklaşım günümüz toplumlarına fayda sağlarken, gelecekte destinasyonun doğal, kültürel, sosyal kaynaklarının bir bütün olarak

korunarak kullanımının devamını hedefler. Böylece turizmdeki gelişme ülkenin çevresel, sosyal ve ekonomik sistemlerini zarara uğratmadan bütün katılımcıların desteği ile yerel ekonomi içinde uzun dönemli sürdürülebilir bir turizm ürününün yaratılmasını sağlar (Demir ve Çevirgen, 2006b, 103).

Lane'e (1991) göre sürdürülebilir turizm doğal çevreyi suiistimal etmemeli ve tarihe saygılı olmalıdır. Bunun yanı sıra turist deneyimlerinin de önemi göz ardı edilmemelidir. Lane, turistlerin bu konuda gittikleri yöreye karşı ilgili olduklarını ve bundan dolayı yörenin korunmasına yardımcı olduklarını vurgulamıştır (Moscardo, Morrison ve Pearce, 1996, 30).

2.1.5 Sürdürülebilir Turizmin Amaçları ve İlkeleri

Sürdürülebilir turizmin amacı; turizmi, çevreye, topluma, tarihsel, doğal ve kültürel varlıklara zarar vermeden geliştirerek, bölge ekonomisine katkıda bulunmak (Keleş, 2003, 25); biyolojik çeşitliliği korumak; yaşam kalitesini sürdürmek ve arttırmak (Wight, 2003, 50); çevresel ve kültürel zararları en aza indirmek; ziyaretçi tatmini yaratmak; bölgede uzun dönemli ekonomik büyümeyi maksimize etmek (Sychowski, 2000, 18; Wight, 2003, 50; Timur, 2005, 23) ve yerel kültüre saygı göstermektir. (Timur, 2005, 23; Sychowski, 2000, 18). Sürdürülebilir turizm yaşam standartları ve kalitesi açısından sadece yerel halkın ihtiyaçları ve isteklerini karşılamayı değil, aynı zamanda turistlerin ve turizm endüstrisinin isteklerini de memnun etmeyi amaçlamaktadır (Timur, 2005, 23; Güneş, 2008, 172).

Sharpley (2000, 8) çalışmasında sürdürülebilir turizmin amaçlarını kalkınma amaçları ve sürdürülebilir amaçlar olarak iki temel başlık altında incelemiştir. Kalkınma amaçları; arasında eğitim, hayat beklentileri, potansiyel fırsatlar gibi insanların yaşam kalitelerinin artırılması, temel ihtiyaçların karşılanması, siyasi özgürlük ve toplumsal ihtiyaçlarla ilgili kararlara yerel halkın katılımının sağlanması gibi konuları içeren özgüvenin sağlanması gibi konular yer almaktadır. Sürdürülebilir amaçlar ise;

sürdürülebilir nüfus düzeyini sağlamayı, yenilenemeyen doğal kaynakların minimum tüketimini ve sürdürülebilir kullanımını içermektedir.

Owen, Witt ve Gammon (2004)'un belirttiğine göre; turizm hareketlerinin küçük ölçekli de olsa planlamasını yapmak; turizmi zamana ve mekâna yaymak ve çeşitlendirmek; halkı sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlendirmek; turistik istihdamda yerel halka öncelik vermek; planlama çalışmalarında ve karar süreçlerinde halkın etkin rol almasını sağlamak; yerel kültürün önemini ön plana çıkartmak sürdürülebilir turizmin hedefleri arasındadır (Emekli, 2004, 418).

Turizm ve insan hakları konusunda çalışmalar yapan organizasyonlardan bir olan Tourism Concern 1992 yılında sürdürülebilir turizm konusunda birtakım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır (Richardson, 1997, 22; Sychowski, 2000, 18; Blamey, 2001, 13; Erdoğan, 2003, 101; Fennell, 2003, 12; Bozok, 2004, 436; Güneş, 2004, 500; Demir ve Çevirgen, 2006b, 107; Banerjee, 2007, 17; İzgi, 2007, 46):

- *Kaynakları sürdürülebilir kullanmak:* Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliği ve korunması oldukça önemlidir ve uzun vadede iş alanlarının yaratılmasını sağlar.
- *Aşırı tüketimi ve atıkları azaltmak:* Aşırı tüketimi azaltmak uzun vadede çevresel tahribatları onarmak için gereken maliyetlerden kaçınmaya yardımcı olur ve turizmin kalitesine turizme katkı sağlar.
- *Çeşitliliği sürdürmek:* Doğal, sosyal ve kültürel çeşitliliği sürdürmek ve teşvik etmek uzun vadede sürdürülebilir turizm gelişimi için gereklidir ve endüstri için dirençli bir yapı oluşmasını sağlar.
- *Turizmi planlamaya dahil etmek:* Ulusal ve yerel stratejik planlama ile birlikte ele alınan ve çevre etki değerlendirmesi uygulayan bir turizm gelişimi ile turizm uzun süre varlığını sürdürebilir.
- *Yerel ekonomileri desteklemek:* Geniş oranda yerel ekonomik faaliyetleri destekleyen ve çevresel maliyet ve faydaları dikkate alan bir turizm hem yerel ekonomilerin korunmasını sağlar, hem de çevresel yıkımların oluşmasını engeller.

- *Yerel halkın katılımını sağlamak:* Yerel halkın turizme tam katılımı sadece kendilerine ve çevreye yarar sağlamaz, aynı zamanda turizm deneyimlerinin kalitesini de artırır.
- *Paydaşların ve kamunun görüşlerini almak:* Turizm endüstrisinin ve yerel halkın, organizasyonların ve kurumların birbirleriyle etkileşimli çalışmaları ve muhtemel çatışmaları çözmeleri için birbirlerine danışmaları gereklidir.
- *Personeli eğitmek:* Sürdürülebilir turizmi uygulamaya dönüştüren ve her kademe için yerel halktan işe alınan personelin eğitimi turizm ürünlerinin kalitesini artırır.
- *Sorumlu bir turizm pazarlaması oluşturmak:* Turiste karşı sorumlu olan ve tam bilgiler sağlayan pazarlama, destinasyonun doğal, sosyal ve kültürel çevresine olan saygıyı ve müşteri memnuniyetini artırır.
- *Araştırma yapmak:* Süregelen araştırma ve gözlemlerle toplanan veriler ve yapılan analizler, sorunların çözümüne yardımcı olur ve destinasyona, endüstriye ve müşterilere yarar sağlar.

Bir yöre turizme açılırken, sürdürülebilirlik ilkeleri ışığında planlanmaz ve olaylar kendi akışına bırakılırsa geçen zamanla birlikte artan turizm hareketine paralel olarak yerel halkta turizme karşı toplumsal tepki oluşabilir. Önceleri hoş karşılanan turizm hareketi, alışma ve temasın ticarileşmesi sonrası, turistlerden rahatsızlık duyulmasına ve düşmanlığa kadar bir takım olumsuzluklara neden olabilir (İzgi, 2007, 47). Bu nedenle sürdürülebilir turizm gelişimi, sürdürülebilir kalkınmanın ilkeleri ile de uyumlu olmalıdır (Hinch, 1996, 95).

Sürdürülebilir turizmle ilgili olarak belirtilen temel ilkeler göz önüne alındığında bazı turizm türlerinin diğerlerine göre daha sürdürülebilir olduğunu söylemek mümkündür. Her turizm türünün sürdürülebilir olması için bu ilkelerin uygulanması gereği kaçınılmazdır. Bu açıdan konuya bakıldığında, sürdürülebilir turizm kavramına uygun olan ve olmayan bazı turizm şekilleri Çizelge 1'de gösterilmiştir (Swarbrooke, 1999, 19; Demir ve Çevirgen, 2006b, 109).

Çizelge 1. Sürdürülebilir Turizm ve Diğer Turizm Şekilleri

Sürdürülebilir turizm kavramına uygun turizm şekilleri	Sürdürülebilir turizm kavramına uygun olmayan turizm şekilleri
<ul style="list-style-type: none"> • Ekoturizm • Yörenin tarihi ve kültürel çekiciliklerini öğrenmeye imkan sağlayan kültürel turizm • Terk edilmiş alan ve mekanlar için yeni kullanım imkanı sağlayan çekicilikler • Yerel halka gelir sağlayan küçük ölçekli kırsal çiftlik turizmi • Sorumlu turizm (turistlerin seyahatleri süresince çevrenin korunması ile ilgili faaliyetlere katılması) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kitleseel kıyı turizmi • Fiziksel çevreye zarar veren aktivitelere dayalı seyahatler (dağ bisikleti, kayak vb.) • AIDS vb. hastalıkların yayılmasına neden olan seks turizmi • Avlanma, balık tutma gibi faaliyetlerin kontrolsüz yapıldığı seyahatler • Antartika, yağmur ormanları gibi hassas çevrelere yapılan kitleseel ziyaretler

Kaynak: John Swarbrooke. (1999). *Sustainable Tourism Management*. (2nd Edition), USA: Cabi Publishing, s.19.

Sürdürülebilir turizm kavramına uygun olmayan turizm şekilleri gidilen alanlarda çeşitli yönlerden doğal, kültürel ve sosyal çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu durum kuşkusuz sürdürülebilir turizmin ilkeleri ile bağdaşmamaktadır. Öte yandan, sürdürülebilir turizm kavramıyla uyumlu olarak kabul edilen ekoturizm, kültürel turizm gibi diğer turizm türlerinin de iyi yöneltilmediği ve plansız bir şekilde geliştiği takdirde yine doğal ve sosyo-kültürel kaynaklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği unutulmamalıdır. Aksi takdirde olumlu olarak belirtilen bu turizm türleri tam tersi bir gelişme gösterip, sürdürülebilir turizm kavramından uzaklaşacaktır. Her turizm türü için daha sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması için bu ilkelerle uyumlu olarak çaba gösterilmesi gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006b, 109). Sonuç olarak denilebilir ki, sürdürülebilir turizm ilkeleri, bir arada sağlanması gerekli, birbirilerini bütünleyici prensiplerdir, bütüncül bir yaklaşım gerektirir (Gürer, 2003, 34).

2.2 Ekoturizmin Kavramsal Analizi

Çalışmanın bu bölümünde ekoturizm kavramı tanımlanarak, ekoturizmin tarihi gelişimi, özellikleri, önemi, amaçları ve ilkeleri ele alınmıştır.

Ekoturizmin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine değinilerek konu ile ilgili örnekler sunulmuştur. Ekoturizm aktiviteleri ayrı ayrı incelenmiş, ekoturizmin dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamaları ile ilgili örnekler sunulmuştur. Ardından ekoturizmde yer alan aktörler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Son olarak ekoturist profili değerlendirilmiş, turist rehberliğinde uzmanlaşma ve ekoturizm sertifikasyonu ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.2.1 Ekoturizmin Tanımı

Ekoturizmin kelime anlamına bakıldığında, genel olarak "eko" ön eki "ekolojik" kelimesinin kısaltılması şeklinde kullanılmakta ise de (Weaver, 2005, 440; Buckley, 2009, 644), "eko" ön eki gerçekte sadece ekolojik gelişimi değil aynı zamanda ekonomik kalkınmayı da içeren bir bütünün ürünüdür (Erdoğan ve Erdoğan, 2005, 70; Björk, 2007, 24).

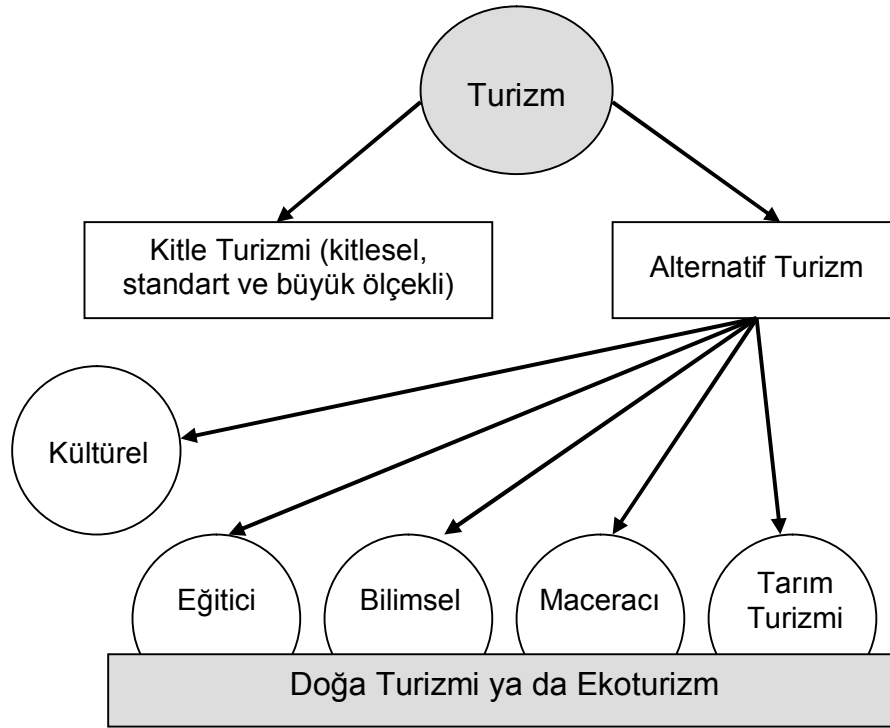
Ekoturizmin gerçekte ne olduğu konusunda önemli bir tartışma vardır. Ekoturizm bir ürün, bir destinasyon ya da bir deneyim olarak nitelendirilmektedir ve farklı istekleri olan kişiler için farklı anlamlar taşımaktadır. Her paydaş ekoturizme kendi perspektifinden bakmaktadır (Wight, 1993, 3; Khan, 1996, 8; Newsome, 1997, 3; Campbell, 1999, 534; Pforr, 2001, 69; Wight, 2001, 37; Galley ve Clifton, 2004, 71). Kaynakları koruma yanlısı gruplar, çok taraflı yardım örgütleri, hükümetler ve tur operatörleri ekoturizmi kendilerine göre adapte etmekte ve birbirlerinden farklı uygulamalarda bulunmaktadır. Örneğin, tur operatörleri ekoturizmi pazarlama bakış açısıyla ele alırken, çevreci ve korumacı gruplar ve uzmanlar ekoturizmi doğayı koruyan bir araç olarak görmektedirler (Meer, 2007, 26; Albayrak, 2010, 30). İktisatçılar ise diğer ekonomik faaliyetlerin yetersiz olduğu alanlarda istihdam sağlama aracı olarak görmektedirler (Albayrak, 2010, 30). Yine, hükümetler ekoturizmi sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya destek olacak bir strateji olarak nitelerken, bazı yerel toplumlar ise toplumsal yaşamı sürdüreceği bir fırsat olarak görmektedirler (Kezsi, 1998, 6). Bu nedenle ekoturizmin uluslararası kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Ekoturizm alanındaki araştırmacı ve yazarların hemen hepsi eserlerinde bu fikri paylaşmaktadırlar (Blamey ve Braithwaite, 1997, 29; Buckler, 1998, 14;

O'Neal, 1999, 51; Ross ve Wall, 1999a, 123; Weaver, 1999, 793; Björk, 2000, 189; Alvarez, 2004, 58; Demir ve Çevirgen, 2006a, 52; Rubuliak, 2006, 52; Perkins ve Grace, 2009, 223). Ayrıca alanyazında yer alan farklı tanımlara rağmen ekoturizmin teorik yapısının yanında pratik olarak da uygulanabilir olması gerektiği konusunda da hemfikirdirler (Ross ve Wall, 1999a, 123; Buckley, 2009, 643).

Bu karmaşıklığa ek olarak, ekoturizm teriminin yerine kullanılan pek çok alternatif terim mevcuttur (Valentine, 1992, 108; Wight, 1993, 3; Kezsi, 1998, 8; Honey, 1999, 11; Swarbrooke, 1999, 318; Müller, 2000, 242). Ekoturizmi tanımlamak için doğa seyahatleri, doğa temelli turizm ve özel ilgi turizmi gibi 35'in üzerinde terim kullanılmaktadır (Ceballos-Lascurain, 1996, 21; Hvenegaard, 1996, 2; Çağatay, Yurdaer ve Kırış, 2002, 204; Demir ve Çevirgen, 2006a, 52; İnan, 2007, 34; Hoşcan, 2008, 26; Orhan, 2008, 21; Türker ve Çetinkaya, 2009, 6). Bunlardan bazıları; antropolojik turizm, bilim turizmi, bilinçli turizm, bio-turizm, çevreyle dost turizm, doğal yaşam turizmi, düşük etkili turizm, etik turizmi, etnik turizm, kırsal turizm, kültürel turizm, macera turizmi, safari turizmi, sorumlu turizm, uygun turizm, vahşi yaşam turizmi, yeşil turizm, yumuşak turizm olarak sayılabilir (Valentine, 1992, 108; Hvenegaard, 1994, 24; Ceballos-Lascurain, 1996, 21; Hvenegaard, 1996, 2; Khan, 1996, 8; Choptain, 2000, 11; Erdoğan, 2003, 109; Alvarez, 2004, 59; Erkut, 2005, 52, 53; Sharpley, 2006, 9; Tırıl, 2007, 605; Hoşcan, 2008, 26; Yılmaz, 2008; Gülüm ve Torun, 2009, 112; Türker ve Çetinkaya, kitap fotokopi, 2009, 6; Kaypak, 2010, 94; 55; Şen, 2010, 76). Ancak Norris'in (1992) de belirttiği gibi bu tür etkinlikler doğal, sosyal ve ekonomik korumaya doğrudan katkı sağlamadıkları sürece ekoturizmle eş anlamlı olarak kullanılamazlar (Ceballos-Lascurain, 1996, 21; Akıllı, 2004, 32; Erkut, 2005, 52). Norris (1992) bir yöreye taşıma kapasitesini aşmayan ziyaretler gerçekleşse bile yerel topluma ekonomik fayda sağlamadıkça ve kaynakları korumayı ön planda tutmadıkça turizmin "eko" olamayacağını belirtmiştir (Sekartjakrarini, 1997, 29; Fung ve Wong, 2007, 88; www.doa.gov.tr). Yine Buttler (1992) ekoturizmin çevresel ve kültürel duyarlılığı sağladığını belirtmiş ve bu özelliği nedeniyle diğer geleneksel turizm türlerinden ayrıldığını ifade etmiştir (Miller, 1995, 23; Matysek ve Kriwoken, 2003, 133).

Bazı yazarlar ve kuruluşlar (Laarman ve Durst, 1987; Olindo, 1991; Boo, 1990; Orams, 1995; Palacio ve McCool, 1997; Hundloe, 2002; McLaren, 2003) ekoturizm ile doğa temelli turizmi aynı anlamda ve birbirlerinin yerine kullanırken (Valentine, 1992, 108; Wight, 1993, 3; Orams, 1995, 81; Palacio, 1997, 234; Fennell, 2003, 20; Sindiga, 1999, 111; Silva, 2001, 9; Hundloe, 2002, 11; McLaren, 2003, 91; Gale ve Hill, 2009, 3); bazıları (Ziffer, 1989; Farrel ve Runyan, 1991; Norris, 1992; TIES, 1992; Griffiths, 1993; Australian National Ecotourism Strategy, 1994; Forestry Tasmania, 1994; Tisdell, 1996; Ewert and Shultis, 1997; Burton, 1998; Wunder, 2000; Weaver, 2001; Balmey, 2005; Priskin, 2003, 502; Tsaur, Lin ve Lin, 2006; Marques, Reis ve Menezes, 2010) ekoturizmin, doğa temelli turizmin alt segmenti olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ekoturizmin doğa temelli turizmden daha öte bir kavram olduğunu ve ekoturizmin eğitici, koruma temelli ve sürdürülebilir bir içeriğe sahip olmasının bu iki kavramı birbirinden ayıran en önemli özellik olduğunu ifade etmektedirler (Hvenegaard, 1994, 25; Ceballs-Lascrain, 1996, 21; Tisdell, 1996, 11; Burton, 1998, 117; Diamantis, 1999, 99; Fennell, 2003, 21; Wunder, 2000, 466; Orams, 2001, 27; Weaver, 2001, 16; Fennell, 2002, 12; Ghosh, Siddique ve Gabbay, 2003, 1; Priskin, 2003, 502; Tsaur, Lin ve Lin, 2006, 640; Kılıç Benzer, 2006, 58; Marques, Reis ve Menezes, 2010, 971; Matysek ve Kriwoken, 2003, 4). Medina (2005, 283) ise bu ayrımı “doğa temelli turizm turistlerin turistik faaliyetleri üzerinde yoğunlaşırken, ekoturizm turistlerin seyahatlerinin hem doğal çevreye hem de yerel topluma olan etkilerine odaklanmakta ve ekoturizm bu etkinin olumlu etki olması gerektiğini vurgulamaktadır” şeklinde belirtmektedir.

Kimi yazarlar tarafından ise kitle turizmine alternatif olarak geliştirildiğinden hareketle alternatif turizm kapsamına dahil edilmekte ve alternatif turizmin bir şekli olarak görülmektedir (Blamey, 2001, 18; Müller, 2000, 242; Kılıç Benzer, 2006, 50; Jamal, Borges ve Stronza, 2006, 145; İnan, 2007, 34; Hoşcan, 2008, 26; Orhan, 2008, 21; Gale ve Hill, 2009, 4). Müller (2000, 243) bu durumu aşağıda yer alan şekilde açıklamaktadır. Şekil 4'te görüldüğü gibi ekoturizm eğitici, bilimsel, macera ve tarım turizmini içeren alternatif turizmin bir alt dalıdır.

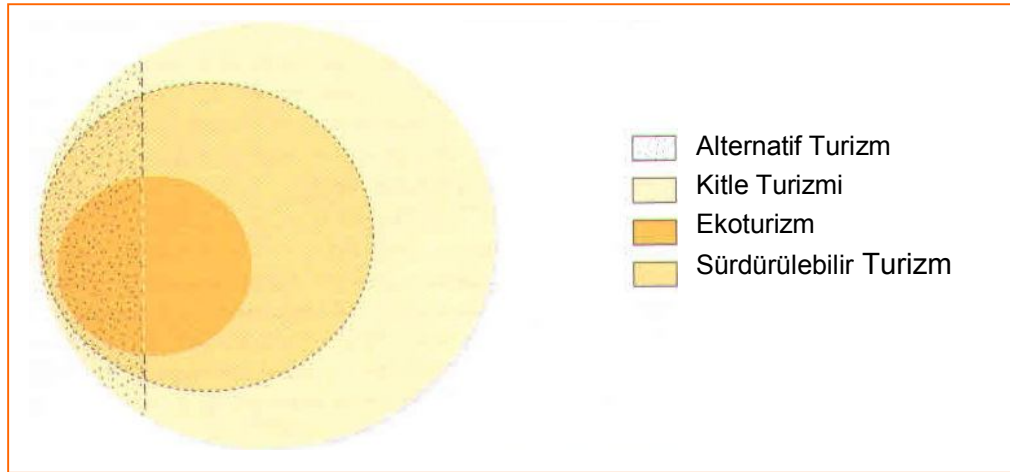
Şekil 4. Alternatif Turizm ve Ekoturizm

Kaynak: Müller, Frank G. (2000). Ecotourism: An Economic Concept for Ecological Sustainable Tourism, *International Journal of Environmental Studies*, 57(3), s.243.

Ekoturizm doğaseverler ve çevre duyarlılığı olan turistlerin hareketlerinden daha geniş kapsamlı bir konudur. Bu nedenle odak noktası doğal çevre olan doğa temelli turizmden daha ayrıntılı bir turizm çeşididir. Yoksulluğu azaltmak, yerel toplumun turizme katılımını sağlamak, geleneksel kültürü korumak gibi sosyal amaçlar da ekoturizm içerisinde değerlendirilmektedir. Gerçekte bu olgu çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkiler bütünüdür (Yılmaz, 2008, 55; Buckley, 2009, 644).

Bir diğer terim karmaşası da sürdürülebilir turizm ile ekoturizm arasında yaşanmaktadır. Ekoturizm kavramı sürdürülebilir turizm kavramı ile eş anlamlı kullanılsa da gerçekte ekoturizm, sürdürülebilir turizmin içerisinde bir alt dal olarak yerini almaktadır (Dowling ve Fennell, 2003, 5; Gordon, 2005, 37; Tsaur, Lin ve Lin, 2006, 640; Bien, 2006, 7; Reichel, Uriely ve Shani, 2008, 24). Dowling ve Fennell (2003, 5) bu durumu “sürdürülebilir turizm bir yaklaşım ya da bir süreç, ekoturizm ise bu süreçte yer alan bir turizm türü” olarak açıklamaktadır. Weaver (2001, 21) ekoturizm ile kavram karışıklığı yaşanan turizm türlerini aşağıda görülen Şekil 5 ile açıklamaktadır:

Şekil 5. Ekoturizmin Diğer Turizm Türleri Arasındaki Yeri
Kaynak: Weaver, David B. (2001). *Ecotourism*. (1st Edition), Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd, s.21.

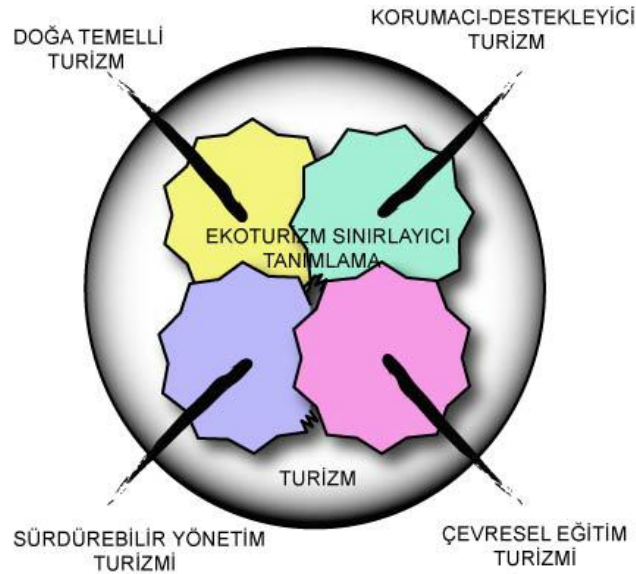
Fennell (2002) akademik alanyazında ekoturizmin 85 tanımının olduğunu belirtmiş ve bu tanımlar içerisinde kullanılan ekoturizm ile ilişkili 20 anahtar kelime ortaya koymuştur. Bu kelimelerden doğal alanlar (%62,4'ü), koruma (%61,2'si), kültür (%50,6), yerel topluma fayda (%48,2), eğitim (%41,2), sürdürülebilirlik (%25,9) ve etki (%25) kelimeleri tanımlarda en sık kullanılan kelimeler olarak sayılabilir (Fennell, 2002, 15).

Yukarıda da belirtildiği gibi kavramın hem anlamında, hem kullanımında, hem de tanımlanmasındaki karmaşa ve anlaşmazlık sürmektedir (Carpenter, 2000, 15; Yücel, 2002, 2; Erdoğan, 2003, 109; Akıllı, 2004, 35; Altan, 2006, 51; Meer, 2007, 20). Bu nedenle ekoturizm açısından önemli görülen öğeler de birbirinden farklılık göstermektedir. Yine de, ekoturizmin aşağıda sıralanan temel belirleyici öğeleri içerdiği üzerinde genel bir ortak görüş vardır (Diamantis, 1999, 116; O'Neal, 1999, 54; Wunder, 2000, 466; Blamey, 2001, 6; Fennell, 2002, 14; Dowling ve Fennell, 2003, 3; Erdoğan, 2003, 109; Fennell, 2003, 21; Banerjee, 2007, 23; Gale ve Hill, 2009, 5; Elmazi ve Stojanoski, 2011, 372; Krider, vd., 2010, 780):

- Doğa temelli olması,
- Korumaya katkı sağlaması ve doğaya en az zarar veren bir özelliğe sahip olması,
- Kaynağın değerini anlayan bir temeli olması ve eğitici olması.

- Çevresel, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğe sahip olması ve topluma fayda sağlaması,

Buckley (1994) ekoturizmin yukarıda belirtilen temel öğelerini aşağıda yer alan Şekil 6'daki gibi grafiksel olarak açıklamıştır (Erkut, 2005, 55; Polat, 2006, 11).

Şekil 6. Ekoturizmin Temel Öğeleri

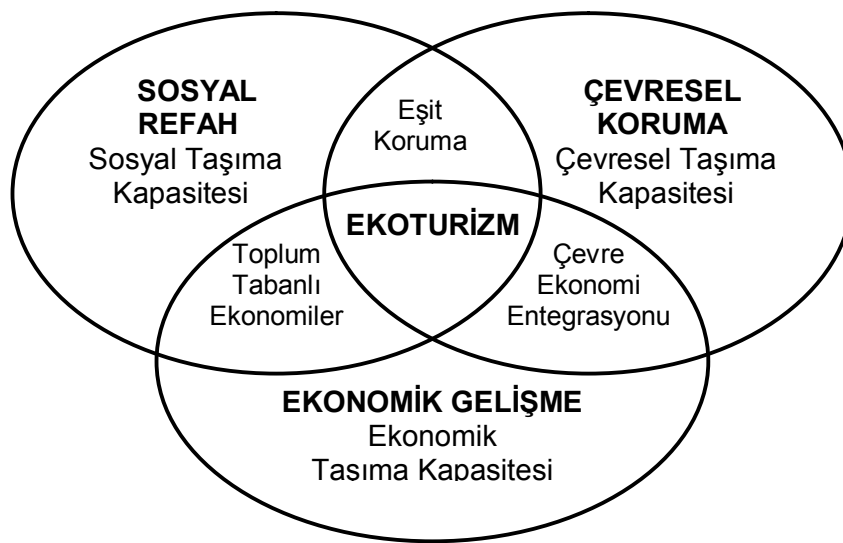
Kaynak: Erkut, Ferda Çağlar. (2005). *Ekoturizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Mardan Dağı'nın Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, s.55.

Page ve Dowling (2002) de bu niteliklerin birbirleriyle ilişkili olduğunu belirtmiş; bir yörede tam koruma sağlanırsa biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin de sağlanmış olacağını ve bunun da turistlerin ekoturizmden fayda sağlamalarına ve amaçlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olacağını ifade etmiştir (Fung ve Wong, 2007, 88). Ross ve Wall (1999b, 673) bu temel öğelere ek olarak, ekoturizmin yüksek kalitede turist deneyimi sağlayan bir özelliği olduğunu da eklemektedir. Wearing ve Neil (1999) ise doğayı koruma, kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik olarak üç bileşenden bahsetmektedir (Akgün ve Yurdakul Erol, 2011, 277).

Sonuç olarak temel bileşenleri ele alındığında ekoturizm; doğa temelli ve doğayı koruma bilincine sahip olan, çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik

anlamda sürdürülebilir olan, yerel topluma ekonomik katkı sağlayan, eğitici özelliğe sahip olan tüm bunların yanında yerel halk ile turist arasında olumlu etkileşim kurarak her iki tarafın da ekoturizmden tatmin olmasına yardımcı olan bir turizm çeşididir.

Ekoturizmin çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Dalal-Clayton ve Wight (1994) ekoturizmin sahip olduğu bu boyutları Şekil 7’de görüldüğü gibi açıklamıştır (Carpenter, 2000, 20; Gale ve Hill, 2009, 8):

Şekil 7. Ekoturizm - Çevresel, Ekonomik ve Sosyal İlişki

Kaynak: Carpenter, Brook R. J. (2000). *An Ethnography of Japanese Ecotourism in the Northwest Territories: A Case Study of Yellowstone*. Unpublished Master Thesis, University of Calgary, Faculty of Graduate Studies, Canada, s.20.

Her ne kadar ekoturizmin tam anlamıyla açık bir tanımı olmasa da, bu kavramın ilk olarak Hetzer (1965) tarafından “ekolojik turizm” adı altında kullanıldığı görülmektedir (Blamey, 2001, 5). Bu tanıma göre ekoturizm, “genellikle kuşlar, vahşi yaşam, manzaralı alanlar, resifler, mağaralar, fosil içeren alanlar, arkeolojik sitle, sulak alanlar ve nadir bulunan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türler gibi doğal ve kültürel kaynaklar temelli bir turizm çeşididir” (Björk, 2000, 190).

1986 yılında Hector Ceballos-Lascuarin tarafından yapılan ekoturizm tanımı ise en temel tanım olmuştur. Tanıma göre ekoturizm; “geçmişten

günümüze kadar uzanan kültürel değerlerin bulunduğu alanlar ile nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş doğal alanlara, araştırma, değerini anlama ve onun manzarasından yararlanma, yaban bitkileri ve hayvanlarından zevk alma gibi spesifik amaçlarla yapılan seyahattir” (Valentine, 1992, 108; Hvenegaard, 1994, 24; Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Buckler, 1998, 14; Colton, 2000, 34; Simmons ve Becken, 2004, 15; Çevirgen, 2005, 379; Jones, 2005, 304; Simpson, 2009, 226; Marques, Reis ve Menezes, 2010, 972; Moeller, Dolnicar ve Leisch, 2011, 157). Ancak tanımda ekoturizmin doğa temelli olduğu belirtilmekle beraber bu alanların korunması için bir sorumluluk gerektirdiği kesin olarak vurgulanmamakta (Hvenegaard, 1996, 3; Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Diamantis, 1999, 96), ekoturizmin etkileyeceği toplum ve çevreden ziyade turistler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Hyslop, 2008, 19; Simpson, 2009, 226). Nitekim bu tanımlamadan sonra çoğu akademisyenler, uzmanlar ve tur operatörleri ekoturizm kavramının tanımını yeniden ele almışlardır (Buckler, 1998, 14).

Ekoturizmin günümüzde en iyi bilinen ve en çok kabul gören tanımlarından birini ise 1990 yılında Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society-TIES) (TIES Global Ecotourism Fact Sheet, 2005, 2); “çevrenin korunması ve yerel halkın refahını arttırmaya yönelik olarak doğal alanlara yapılan çevreye duyarlı seyahatler” şeklinde yapmıştır. Tanımda sorumlu seyahat, doğal alanlar, koruma ve yerel halkın refahı dikkat çeken temel noktalardır.

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) 1996 yılında ekoturizmi; “yerel halkın aktif sosyo-ekonomik katılımı sonucunda onlara fayda sağlayan, düşük seviyede olumsuz ziyaretçi etkisine sahip olan ve korumayı geliştiren, doğal ve kültürel çevrenin değerini anlamak ve zevk almak için nispeten bozulmamış doğal alanlara yapılan çevre açısından duyarlı seyahat ve ziyaretler” şeklinde tanımlamıştır (Ceballos-Lascurain, 1996, 20; Ross ve Wall, 1999a, 124; Stem vd, 2003, 323; Cruz vd., 2005, 611; Demir ve Çevirgen, 2006a, 53; İnan, 2007, 34; Hoşcan, 2008, 29; Albayrak, 2010, 30; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 593; Kuter ve Ünal, 2009, 149; Kaypak, 2010, 93; Dizdareviç, 2010, 21).

İlgi çekici tanımlamalardan biri de WWF tarafından yapılmıştır. Bu kurum ekoturizmi; “vahşi doğa çevresinde doğal çevreye en az etkiye bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü” olarak tanımlamaktadır (Yücel, 2002, 2; Akın, 2006, 36; Cusack ve Dixon, 2006, 160; Pekçetinöz, 2006, 6; Björk, 2007, 26; Gülüm ve Torun, 2009, 112; Kuter ve Ünal, 2009, 149; Şen, 2010, 75). Çizelge 2’de ekoturizme ilişkin diğer belli başlı tanımlar yer almaktadır.

Çizelge 2. Ekoturizm ile İlgili Araştırmacı ve Yazarlar Tarafından Yapılan Tanımlar

Yazar ve Araştırmacı	Yıl	Tanım
Laarman ve Durst	1987	Turistin ilgisi doğrultusunda özelliğe sahip olan destinasyonlara yönelik yapılan doğa turizmidir (Fennell, 2003, 20).
Kutay	1989	Ekoturizm toplumsal hayat içerisindeki ekonomik sektörlerle açıkça ilişkilendirilen biyolojik kaynaklar ile turizmin bir parçası olarak planlanan doğal alanların kalkındırılmasında-geliştirilmesinde kullanılan bir modeldir (Weaver, 1999, 794; Boi, 2003, 29).
Ziffer	1989	Ekoturizm, özelliğini yerel kültürleri de içeren doğal tarihten alan bir turizm çeşididir. Ekoturistler doğal alanları doğal kaynakları tüketmeden ziyaret eder ve bu alanın korunması için çaba sarf eder veya doğrudan maddi kaynak oluşturarak yerel halkın gelir elde etmesini sağlarlar (Ceballos-Lascurain, 1996, 22; Diamantis, 1999, 97; Björk, 2000, 190; Fennell, 2003, 23; Bekiroğlu, 2008, 9).
Boo	1991	Ekoturizm doğal kaynakların geleneksel tüketimi dışında sürdürülebilir bir kullanım için onları yöneten ve kıymetini artıran, yerel toplum için iş alanları yaratan ve çevresel eğitim sunan doğa temelli bir turizmdir (Diamantis, 1999, 98; Weaver, 1999, 793; Wearing vd., 2002, 137).
Avustralya Ekoturizm Birliği (EAA)	1992	Çevresel ve kültürel anlayışı, korumayı ve kıymet bilirliliği güçlendiren, öncelikli olarak doğal alanlardan deneyim sağlama odaklı, çevresel olarak sürdürülebilir turizmdir (Burton, 1998, 122; Hundloe, 2002, 11; Wearing, vd, 2002, 137; Priskin, 2003, 502; Lee ve Moscardo, 2005, 546; Akgün, 2009, 11).
Valentine	1992	Çevresel olarak sürdürülebilir, nispeten bozulmamış doğal alanlara yönelik olan, zarar verici olmayan, korumanın sağlanmasına ve korunan alanların yönetimine katkı sağlayan doğa turizmidir (Björk, 2000, 191; Weaver, 2001, 6).
Kanada Çevre Danışma Kurulu	1993	Ekoturizm, yerel halkın bütünlüğüne saygı duyarken ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı, bilgilendirici doğa seyahatidir (Wight, 1993, 3; Weaver, 1999, 793; Reichel, Uriely ve Shani, 2008, 24).
Tickell	1994	Herhangi birine zarar vermeksizin, insan kültürü ve doğal hayatın şaşırtıcı çeşitliliğinden zevk almak amacıyla yapılan seyahatlerdir (Dizdareviç, 2010, 23).

Çizelge 2. (Devam)

Hvenegaard	1994	Ekoturizm; doğal kaynakların tüketimine sebep olmayan, kuş gözlemi, yaban hayatı gözlemi, balina gözlemi, doğa fotoğrafı çekme, bitkileri inceleme gibi bir alanın doğal tarihiyle ya da doğal hayatıyla ilgili rekreasyonel etkinliklerdir (Hvenegaard, 1994, 25).
Steele	1995	Ekoturizm; sadece doğal hayatın bazı yönlerini bizzat yerinde görmek ve onlarla temas kurmaktan zevk almak için yapılan, rekreasyonel değere sahip turistik gezilerdir (Björk, 2000, 190; Bekiroğlu, 2008, 10; Yalçınalp ve Var, 2009, 353).
Goodwin	1996	Ekoturizm, çevrenin doğal ve kültürel tarihini anlama amacıyla doğal alanlara yapılan seyahatlerdir. Ekoturistlerin ziyaretleri ekosistemin bütünlüğünü bozmaktan ziyade doğal kaynakları korumak için yerel halka ekonomik fırsatlar yaratmalıdır (Diamantis, 1999, 98; Weaver, 2001, 6; Boi, 2003, 28).
Blamey	1997	Ekoturizm, insanların nispeten bozulmamış, evlerinden 40 km.den daha uzak doğal alanlara, yöredeki yabani bitkileri, hayvanları, manzaraları ve bunların yanında alanda bulunan kültürel değerleri keşfetmek, öğrenmek ve onlara kıymet vermek ana amacıyla yaptıkları bireysel faaliyetlerden biridir (Türker ve Çetinkaya, 2009, 5; Dizdareviç, 2010, 22).
Masberg ve Morales	1999	Ekoturizm; çevreyi korumaya ve yerel halkın refahını düzeltmeye yönelik olarak doğal alanlara yapılan seyahatlerdir (Masberg ve Morales, 1999, 289).
Ross ve Wall	1999	Ekosistemlerin korunmasını sağlayan, aynı zamanda sürdürülebilir bölgesel kalkınmaya katkı yapan bir stratejidir (Ross ve Wall, 1999a, 123).

Ekoturizme dair en kapsamlı ve ilginç yaklaşımlardan biri de Wallace ve Pierce (1996)'a aittir. Yazarlar ekoturizmi öğrenme, eğlenme ya da gönüllü çalışmalarda bulunma amacıyla nispeten doğallığı korunmuş alanlara yapılan seyahat olarak tanımlamıştır. Bu seyahat alanının florasını, faunasını, jeolojik yapısını, ekosistemini, hatta alanın civarında yaşayan insanların ihtiyaçlarını, kültürlerini ve alanla ilişkilerini de kapsamaktadır (Wallace, 1996, 122; Björk, 2000, 190; Fennell, 2003, 23; Yalçınalp, 2005, 20; Bekiroğlu, 2008, 10; Yalçınalp ve Var, 2009, 353).

Yukarıdaki tanımlar ekoturizmin turist, yerel halk, tedarikçiler ve yöneticiler gibi bir dizi aktörün yer aldığı karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Ross ve Wall, 1999a, 124). Nowaczek ve Smale'in (2010, 50) belirttiğine göre araştırmacılar ekoturizmin farklı özelliklerini ön plana çıkararak farklı tanımlarda bulunmuşlardır. Çizelge 3'te araştırmacıların ekoturizm ile ilgili yapmış oldukları tanımlarda ön planda olan ve vurgulanan temel öğeler yer almaktadır.

Çizelge 3. Ekoturizm Tanımlarında Yer alan Temel Ögeler

Kaynak	Yıl	Temel Ögeler						
		Düşük Etkili	Doğal	Sosyo-Kültürel	Ekonomik / Yerel Halka Fayda	Eğitici	Korumaya Katkı	Sürdürülebilir
Ceballos-Lascurain	1986		✓	✓		✓		
Laarman ve Durst	1987		✓			✓		
Kutay	1989		✓		✓			
Ziffer	1989	✓	✓	✓	✓		✓	
Fennell ve Eagles	1990		✓			✓	✓	
Boeger	1991		✓	✓				
Boo	1991		✓		✓	✓		✓
Lindberg	1991		✓					
Uluslararası Ekoturizm Topluluğu	1992		✓		✓		✓	
Kanada Çevre Danışma Kurulu	1992		✓			✓	✓	
Avustralya Ekoturizm Birliği	1992		✓				✓	✓
Scace, Grifone ve Usher	1992		✓		✓		✓	
Valentine	1993		✓				✓	✓
Western	1993		✓				✓	
Richardson	1994		✓	✓	✓		✓	✓
Allcock, Jones, Lane ve Grant	1994		✓			✓		✓
Buckley	1994		✓			✓		
Milletler Topluluğu Turizm Departmanı	1994		✓			✓		✓
Norris	1994				✓		✓	
Tickell	1994		✓	✓				
Wearing	1994			✓		✓		
Eagles	1995		✓			✓		✓
Brandon	1996	✓						
Goodwin	1996	✓	✓				✓	
Wallace ve Pierce	1996	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Butler	1996		✓	✓			✓	
Blamey	1997		✓	✓		✓	✓	
Björk	1997		✓	✓				✓
Palacio ve McCool	1997		✓					
Honey	1999	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Fennell	1999	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Weaver	2001		✓	✓		✓		✓

Kaynak: Nowaczek, Agnes ve Smale, Bryan. (2010). Exploring the Predisposition of Travellers to Qualify as Ecotourists: The Ecotourist Predisposition Scale, *Journal of Ecotourism*, 9(1), s.50 ve Fennell, D. A. (2003). *Ecotourism*. (2nd Edition). USA and Canada: Routledge, s.25 kaynakları temel alınarak derlenmiştir.

Tüm bu tanımlamalar ışığında ekoturizm; “doğal çevre ile etkileşim içinde bulunmak amacıyla nispeten bozulmamış alanlara yönelik

gerçekleştirilen; doğal çevrenin korunmasına ve turiste bu bilincin geliştirilmesine katkıda bulunan; yerel halkın sosyo-kültürel dokusuna zarar vermeyen ve halka ekonomik katkı sağlayan faaliyetleri içeren, sürdürülebilir, sorumlu, eğitici ve düşük etkili bir turizm çeşididir” şeklinde tanımlanabilir.

Alanyazında ekoturizmin kategorilere ayrıldığı tanımlar da mevcuttur. Örneğin bazı yazarlar (Laarman ve Durst, 1987; Laarman ve Perdue, 1989; Fennell ve Eagles, 1990; Lindberg, 1991; Ruschman, 1992; Pearce ve Moscardo, 1994; Chapman, 1995; Palacio ve McCool, 1997; Wevaer, 1998; Hana Ayala; Weaver ve Opperman) tarafından ekoturizm, hard ekoturizm (sert ekoturizm) ve soft ekoturizm (yumuşak ekoturizm) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Valentine, 1992, 108; Frenie, 1993, 3; Buckler, 1998, 16; Wildes, 1998, 35; Orams, 2001, 28; Weaver, 2001, 43; Hvenegaard, 2002, 8; Weaver, 2002, 19; Fennell, 2003, 20; Fennell ve Weaver, 2005, 377; Weaver, 2005, 446; Kılıç Benzer, 2006, Banerjee, 2007, 26; 66; Meer, 2007, 28; Mehmetoğlu, 2007a, 652; Black ve Crabtree, 2007, 7; Bozok ve Yılmaz, 2008, 113; Krider, vd., 2010, 781; Nowaczek, 2010, 47; Marques, Reis ve Menezes, 2010, 972; Şen, 2010, 85). Bu yazarlara göre hard ekoturistler, ekoturizm faaliyetine bireysel ya da küçük gruplar halinde katılırlar, seyahatlerini uzun süreli planlarlar ve özel ziyaretler gerçekleştirirler. Yerel kültürel ve doğal çevreyle bütünleşirler, yiyecek ve konaklama konusunda ayırt edici değillerdir. Bu nedenle minimum düzeyde üstyapıya ihtiyaç duyarlar ve minimum çevresel etkiye neden olurlar. Buna karşılık soft ekoturistler ekoturizm faaliyetlerini paket tur gibi daha büyük gruplar halinde organize ederler. Kısa süreli seyahatlere katılırlar ve çok amaçlı geziler düzenlerler. Yüzeysel çevresel bağlılık söz konusudur. Bu kişiler için rahatlık ön plandadır. Dolayısıyla daha yoğun üstyapı gereksinimleri vardır ve doğal ve kültürel çevre üzerinde daha fazla etkiye sahiptirler (Frenie, 1993, 3; Buckler, 1998, 16; Weaver, 2002, 20; Fennell ve Weaver, 2005, 377; Weaver, 2005, 446; Meer, 2007, 28; Sang-gun, 2004, 204). Laarman ve Perdue (1989) ise hard ekoturistleri “eko-uzmanlar” olarak adlandırırken, soft ekoturistleri “eko-generalist” olarak adlandırmıştır (Frenie, 1993, 3).

Tisdell (1996, 11) ise ekoturizmi “çevreye duyarlı turizm” ve “çevreye dayalı turizm” olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre çevreye duyarlı turizm çevresel etkilere karşı duyarlı ve ilgili olan ekoturizmi nitelerken; çevreye dayalı turizm en iyi ifade ile doğa temelli turizm olarak adlandırılabilir.

Yine Acott, La Trobe ve Howard (1998, 247) ekoturizmin “derin ekoturizm” ve “sığ (yüzeysel) ekoturizm” olarak ayrımını yaparken; Orams (2001, 29) ekoturizmi “sömürücü ekoturizm”, “pasif ekoturizm” ve “aktif ekoturizm” olarak üçe ayırmaktadır. Şekil 8’de Orams’ın yaptığı bu ayrım görülmektedir.

Şekil 8. Ekoturizm Türlerinin Süreci

Kaynak: Orams, M. B. (2001). Types of Ecotourism. Weaver, David B. (Ed.). The Encyclopedia of Ecotourism. CABI Publishing, s.30.

Weaver (2005, 440) ve Fennell ve Weaver (2005, 376) ekoturizmi “minimalist ekoturizm” ve “geniş kapsamlı ekoturizm” olarak ikiye ayırmaktadır. Minimalist ekoturizmde doğal ve kültürel çevreyi içeren bütüncül bir yaklaşım söz konusudur. Derin bir anlayışa ve öğrenmeye sahiptir. Uluslararası düzeyde doğal ve sosyo-kültürel çevrenin sürdürülebilirliğini geliştirici bir etkiye sahiptir. Diğer taraftan geniş kapsamlı ekoturizm doğa temelli, yüzeysel bir anlayışa ve öğrenmeye sahip, destinasyon odaklı sürdürülebilirliği içeren ve sadece doğal çevrenin sürdürülebilirliğini sağlama odaklı olan bir ekoturizm çeşididir. Ancak her ikisinin de ortak yönü ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaları ve yüksek düzeyde turist tatmini yaratmalarıdır.

Sürdürülebilir turizmin alt bileşenlerinden birisi olan ekoturizmin bileşenleri ise, Dünya Turizm Örgütü'ne göre aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2006, 38; Pekçetinöz, 2006, 6; Küçükaslan, 2007, 83; Bekiroğlu, 2008, 11; Hoşcan, 2008, 31; Orhan, 2008, 25; Kaypak, 2010, 94; Şen, tez, 2010, 78):

- Biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması,
- Yerel halkın refahının gözetilmesi,
- Turistlerin ve yerel halkın bilinçlendirilmesinin sağlanması,
- Küçük ölçekli işletmeler tarafından küçük turist gruplarına hizmet verilmesi,
- Turistlerin ve yerel halkın turizm endüstrisi hakkında sorumlu hareket etmesinin sağlanması,
- Geri dönüşü olmayan kaynakların en düşük düzeyde tüketilmesi,
- Turizm yönetimine yerel düzeyde katılımının önemsenmesi,
- İş fırsatlarının ve mülkiyetin yerel halk lehinde gelişmesinin gözetilmesidir.

2.2.2 Ekoturizm Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ekoturizm kavramı, doğal çevreye ilginin artması ve doğal çevre kalitesinin korunmasının öneminin anlaşılması sonucu yaygınlaşan bir kavramdır. Kavramın ortaya çıkışı; doğal alanları ziyaret etme ve bu alanları zararlı etkilerden korumak fikrinin günümüzde kabul edilebilir ve pazarlanabilir bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Ekoloji, ekosistem, ekosfer ve eko-duyarlılık gibi terimlerde olduğu gibi olumlu bir imajı çağrıştıran “eko” terimi, turizmle birleşerek yeni bir terim olan “ekoturizm”i ortaya çıkarmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; Yılmaz, 2008, 84). Ekoturizm özellikle de BM'in 2002 yılını ekoturizm yılı ilan etmesi; aynı yıl hakemli dergilerden Ekoturizm Dergisi'nin yayınlanmaya başlaması (Weaver, 2005, 440; Weaver ve Lawton, 2007, 1168); TIES gibi ekoturizm organizasyonlarının kurulması; Avustralya Doğa ve Ekoturizm Akreditasyon Programı (National Ecotourism Accreditation Program-NEAP) gibi ulusal ve

uluslararası akreditasyon programları gibi gelişmeler sonucunda uluslararası tanınırlığa ulaşmıştır. Bunun yanı sıra kavram, kimileri tarafından desteklenen, kimileri tarafından da “yeni şişe içinde eski şarap” düşüncesiyle eleştirilen ve bu konuda sayısız seminerler, konferanslar, makaleler, kitaplar ve ekoturizm dergileri üreten akademisyenlerin ilgisini çekmiştir (Sharpley, 2006, 8).

Ekoturizm 1980’li yıllarda dünyadaki sürdürülebilirlik çalışmalarına ve çevresel hareketlere olan ilginin artması sonucu ortaya çıkmış (Diamantis, 1999, 93; Kılıç Benzer, 2006, 52) ve 1990’lı yıllarda kitle turizmine bir tepki ve alternatif olarak gelişme göstermiştir (Fennell ve Weaver, 2005, 374; Avcıkurt, 2009, 144; Kuter ve Ünal, 2009, 149). Örneğin, Cater’in (1994) belirttiğine göre 1980’ler boyunca belirli ekoturizm destinasyonlarına olan turist sayısı her yıl iki kattan daha fazla artış göstermiş, turizm gelirleri ise 10 kat artmıştır. Yine Ziffer’e (1989) göre aynı dönemde doğa turları sunan operatörlerin sayısının artmasına paralel olarak doğa temelli seyahatlere katılan turist sayısı da yaklaşık %20 oranında artış göstermiştir (Sharpley, 2006, 7).

Kitle turizminin yarattığı biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi, yaban hayatını rahatsız etmesi, su kalitesinin bozulması, hava ve gürültü kirliliği gibi çevresel sorunlara değinmek ve bu sorunlarla başa çıkabilmek ekoturizmin çıkış noktalarından biridir (Silva, 2001, 9). Ekoturizmin ortaya çıkış nedenlerinden bir diğeri de doğaya ve daha otantik yerlere olan ilginin artması (Choptain, 2000, 11); turistlerin ekosisteme, nadir türlere, kaliteli çevreye ve eğitici deneyimlere yönelmeye başlamaları (Hvenegaard, 1994, 24; Khan, 1996, 5; Palacio, 1997, 234); koruma ve sürdürülebilirlik prensiplerinin artarak kabul görmesidir. Ceballos-Lascurain (1991) kitle turizmi ile ekoturizm arasındaki farklara değinmiş, her iki grubun da doğal çevreye ilgisi olmasına rağmen kitle turizmine katılanların ekoturizme katılanlardan daha pasif olduklarını belirtmiştir. Yine ekoturizme katılanların doğa fotoğrafçılığı, bitki veya yaban hayatı gözleme gibi aktivitelere katılarak daha korumacı ve tüketici olmayan bir profil sergilediklerini ifade etmiştir (Diamantis, 1999, 96). Çizelge 4’te kitle turizmi ile ekoturizmin

karşılaştırılması görülmektedir (Swarbrooke, 1999, 18; Polat, 2006, 16; Hyslop, 2008, 10; Sharpley, 2009, 44):

Çizelge 4. Kitle Turizmi ile Ekoturizm Arasındaki Farklar

Özellikler	Kitle Turizmi	Ekoturizm
	<ul style="list-style-type: none"> • Hızlı gelişir • Maksimize eder • Çevreye saygı kaygısı yok • Kontrolsüz • Plansız • Ölçüsüz 	<ul style="list-style-type: none"> • Yavaş gelişir • Optimize eder • Çevreye saygılı • Kontrollü • Planlı • Ölçülü
Genel	<ul style="list-style-type: none"> • Kısa dönem • Özel çıkarlar • Uzaktan kontrol • İstikrarsız • Fiyat bilinci • Nicelik • Büyük gruplar • Kısa zaman • Hızlı ulaşım • Sabit program 	<ul style="list-style-type: none"> • Uzun dönem • Tüm çıkarlar • Yerel kontrol • İstikrarlı • Değer bilinci • Nitelik • Bireyler, aileler, arkadaşlar • Uzun zaman • Uygun ve yavaş ulaşım • Anında değişen kararlar
Turist Açısından	<ul style="list-style-type: none"> • Turist yönlendirilir • İthal yaşam biçimi • Anlama • Rahat ve pasif • Üstünlük duygusu • Hatıra eşyalar • Gürültü • Plansız gelişme • Üstün nitelikli yerlerde gelişme • Sadece yerel düzeyde planlama etkinliği • Resmi ilişkiler • Turizm endüstrisinde yer almayan yerel halkla az ilişki 	<ul style="list-style-type: none"> • Turist karar verir • Yerel yaşam biçimi • Deneyim • Talep edici ve aktif • Aktif fikirli yaklaşım • Anılar, yeni bilgiler • Sakin • Plandan sonra gelişme • Üstün nitelikli yerlerde koruma • Yerel planların bölgesel koordinasyonu • Samimi ilişki • Yerel halkın tümüyle etkileşim
Turizm Geliştirme Stratejisi Açısından	<ul style="list-style-type: none"> • Yeni yapılaşma ve yeni yatak kapasitesi • Girişimciler dışarıdan • İstihdamda yerli olmayanlara öncelik • Çiftçilik azalır, işgücü turizme kayar • Otomobil öncelikli trafik planlaması • Yoğun turizm sezonuna göre kapasite belirlenmesi • Doğal / tarihsel engeller uzaklaştırılır • İleri teknoloji ve mekanize turizm tesisleri • Kentsel mimari 	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut yapıların yeniden kullanımı • Sadece yerli girişimciler • Yerel potansiyele göre istihdam şartları • Çiftçilik ekonomisi korunur ve gelişir • Toplu taşıma öncelikli trafik planlaması • Ortalama talebe göre kapasite belirlenmesi • Doğal / tarihsel engeller korunur • Düşük teknoloji ve seçici mekanize gelişme • Yerel mimari

Kaynak: Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. (2nd Edition), USA: Cabi Publishing, s.18.

Ancak bu çizelgeden yola çıkarak, kitle turizmi ve ekoturizm faaliyetlerinin çizelgede belirtilmiş olan bütün özellikleri mutlaka taşıması gerekmez. Oldukça zor ve iyi organizasyon gerektirse de, burada belirtildiği kadar çok zararı dokunmayacak kitle turizmi etkinlikleri mümkün olabilir. Bununla birlikte ekoturizm adı altında yapılırsa da doğal ve kültürel kaynaklara olumsuz etkisi olabilecek turizm etkinlikleri de gerçekleşebilir (Bekiroğlu, 2008, 36).

Ekoturizm kavramının benimsenmesi oldukça yeni olmasına rağmen kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili farklı yazarlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır (Yılmaz, 2008, 84).

İlk ekoturizm faaliyetleri, 1880'li yıllarda Avrupalıların yaban hayatı safarileri için Hindistan ve Afrika'ya seyahatler gerçekleştirmeleriyle ortaya çıkmıştır. 1930'da Amerikan kuş turları Florida merkezinde organize edilmiştir. 1961'de trans-Atlantik kuş gözleme turları Amerikalılar tarafından Avrupa'ya düzenlenmiştir. 1960 yılından sonra ekoturizm faaliyetleri özellikle Kanada, Güney Amerika, Finlandiya, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde bitki örtüsü ve yaban hayatının zengin olduğu, doğal kaynaklar ve peyzajın bozulmadığı, doğa koruma alanlarında yürütülmüştür (Hvenegaard, 1994, 24; Polat, 2006, 20). Yine aynı yıllarda koruma yanlısı kuruluşlar bütün ekosistemin doğal bütünlüğünü korumak için lobicilik faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Bu dönemlerde dünya genelinde balina popülasyonunda azalmaya karşı olan ilgiye cevap olarak balina gözlemciliği endüstrisi Amerika'da gelişme göstermiştir. Ortaya çıkan bu ilgi ve bilim adamlarından gelen propagandaların halk üzerinde yeterli baskı yaratması, 1966'da Humpack balinalarının, 1967'de ise mavi balinaların özel bir tür olmaları nedeniyle koruma altına alınmalarını sağlamıştır. Ceballos-Lascurain'in belirttiğine göre bu dönem ekoturistlerin ortaya çıktığı bir dönemdir (Ceballos-Lascurain, 1996, 24).

1970'lerde doğal alanların korunması ile ilgili uluslararası işbirlikleri gelişmeye başlamıştır. 1970 yılı Avrupa Konseyi tarafından "Avrupa Doğa Koruma Yılı" ilan edilmiş ve yayınlanan bir bildiriyle çevre korumaya yönelik

temel ilkeler belirlenmiştir. Yine o yıllarda doğal alanların korunması konusunda birbiri ardına imzalanan anlaşmalar, Batı ülkelerinde ortaya çıkan çevreci sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşması ve Yeşiller Partisi gibi siyasal oluşumlar, doğa korumanın gelişmiş ülkelerde güçlü bir akım olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tırıl, 2007, 605).

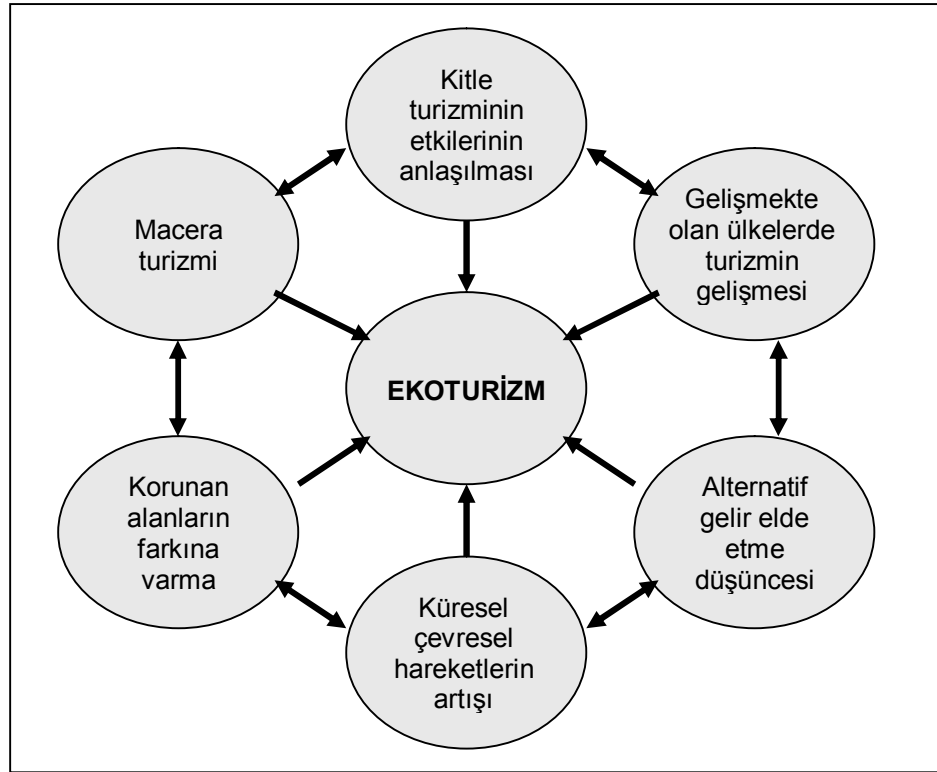
Fennell'e (1999) göre 1970'lerin ortalarından 1980 başlarına doğru Kanada Hükümeti tarafından gerçekleştirilen "ekotur" uygulamaları da gelişmelerden bir diğeridir. Ekoturlar Trans-Kanada Karayolu çevresinde ve karayolu boyunca yer alan farklı ekolojik zonları temel alacak şekilde Kanada Ormancılık Hizmetleri tarafından 1976'da geliştirilmiş bir uygulamadır. Ekozon kavramının ortaya çıktığı bu uygulama, 1990'larda ekoturizm kavramı kapsamında yer alan sürdürülebilirlik, düşük etki, kırsal kalkınma ve felsefi yaklaşımların olmadığı bir dönemde oldukça önemli bir gelişmedir (Fennell, 2003, 19).

Ekoturizm kavramının ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin, Hetzer'in 1965 yılında yaptığı ve turist, kültür ve çevre arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi açıklayan çalışmasında ekoturizm ifadesini kullandığı belirtilmektedir. Makale, ilk olarak Links dergisinde yayımlanmış, daha sonra Uluslararası Ekoloji Üniversitesi'nin Ecosphere bülteninde tekrar basılmıştır. Hetzer'in, bu makalesinde sorumlu bir turizm için; "minimum çevresel etki, yerel kültüre minimum etki-maksimum saygı, yerel ekonomi için maksimum fayda ve turistlerin maksimum memnuniyeti" olarak sıraladığı dört temel önerisi ekoturizmin ilkeleriyle uyuşmaktadır (Blamey, 2001, 5; Fennell, 2002, 11; Boi, 2003, 27; Fennell, 2003, 18; Kılıç Benzer, 2006, 49; Rubuliak, 2006, 53; Björk, 2007, 26; Yılmaz, 2008, 85; Kuter ve Ünal, 2009, 148). Bu önerilerinde "...çevresel korumanın belirtilen dört önemli unsurunu en iyi "ekolojik turizm (Ekoturizm)" temsil etmektedir" şeklindeki ifadeyle ilk defa ekoturizm terimini kullanmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; Hoşcan, 2008, 26; İnan, 2007, 33).

Yine 1976 ve 1982 yılları arasında bastırılan ekotur rehberleri ve broşürlerinde ekoturizm tanımlanmamakla birlikte, bu kaynaklarda ekotur

ilgili bilgiler verilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; İnan, 2007, 33; Hoşcan, 2008, 26). Ashton (1993) ve Higgins (1996) bu terimin ilk defa alanyazında 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanıldığını belirtmektedir (Blamey, 2001, 5; Meler ve Ham, 2008, 78; Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; İnan, 2007, 33; Hoşcan, 2008, 26; Yılmaz, 2008, 85; Dizdareviç, 2010, 21) Mathieson ve Wall'un (1982) "Turizmin Etkileri" adlı kitabında da ekoturizm kavramının geçtiği ifade edilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; İnan, 2007, 33; Hoşcan, 2008, 26).

Tarihsel olarak ekoturizm teriminin 1987 yılında Meksikalı çevre uzmanı Hector Ceballos-Lascurain tarafından ilk defa İspanyolca "ecoturismo" kelimesi ile ortaya atıldığı genel kabul görmüştür (Fennell, 2003, 18; Rubuliak, 2006, 53; Demir ve Çevirgen, 2006a, 50; Banerjee, 2007, 21; İnan, 2007, 33; Hoşcan, 2008, 26; Yılmaz, 2008, 85). Ceballos-Lascurain, Meksika Doğayı Koruma Birliği (PRONATURA) adlı bir sivil toplum örgütünde sulak alanların korunma altına alınması için çalışmıştır. Turistlerin kırsal ekonomiyi desteklediklerini, iş olanağı yarattıklarını ve alanın doğal çevresini koruduklarını savunarak ekoturizm kavramını kullanmaya başlamıştır. Onun bu düşüncesi özellikle korumacı hareketler tarafından ilgiyle karşılanmış, eğer daha sürdürülebilir bir ekonomik aktivite uygulanabilirse, yerel halkın bundan gelir elde edebileceği, kaynakları tüketmek yerine ekosistemin öncüleri olacakları düşüncesi oluşmuştur. Nitekim 1970'lerde artan küresel çevresel hareketler de ekoturizmin daha düşük etkiye sahip alternatif bir turizm türü olduğunu desteklemiştir. Ceballos-Lascurain'in yaptığı tanım daha sonraki tanımlara da öncü nitelikte olmuştur (Jamal, Borges ve Stronza, 2006, 147). Şekil 9'da ekoturizmin kavram olarak ortaya çıktığı dönemlerde ekoturizmi etkileyen başlıca faktörler yer almaktadır:

Şekil 9. Ekoturizmin Ortaya Çıkışını Etkileyen Temel Faktörler

Kaynak: Jamal, Tazim, Marcos Borges ve Amanda Stronza. (2006). The Institutionalisation of Ecotourism: Certification, Cultural Equity and Praxis, *Journal of Ecotourism*, 5(3), s.148.

1980'lerin başında yağmur ormanları ve mercan resifleri birçok bilim adamının ilgisini çekmiş, bölgede incelemeler yapmak üzere giden ziyaretçiler bu bölgelere hareket kazandırmıştır. Bu hareket daha sonra Ekvador ve Kosta Rika'da da yayılmıştır. Girişimciler, çok geçmeden bu doğal alanlara düzenledikleri gezilerde yerel halkın sektörün gelişme sürecine katılımlarını sağlamışlardır (Kılıç Benzer, 2006, 52).

1986'da UNEP ve UNWTO'nun hazırladığı "Turizmde Taşıma Kapasitesi" projesinde taşıma kapasitesi; "turizm faaliyetinin yapılacağı yörenin sosyo-kültürel ve çevresel açıdan uzun dönemde bir zarara uğramadan taşıyabileceği (izin verilen) maksimum turist sayısı" olarak tanımlanmıştır (Hoşcan, 2008, 27).

1990 yılında TIES kurulmuştur. Sivil özellikli olan derneğin amacı; ekoturizm ile ilgili ana noktalara ve standartlara temas ederek araştırmalar yapmak, yayınları ilgililerin istifadesine sunmak ve teknik anlamda yardım

sağlamak olarak belirlenmiştir. Yetmişin üzerinde üye ülkesi bulunan söz konusu derneğe akademik çevreler, uzman kişiler, çeşitli organizasyonlar, tur operatörleri de üye olabilmektedir (Selimoğlu, 2004, 17).

Ekoturizmin büyümesinde özellikle Avrupa ve Kuzey Amerikalıların dünya çapında yaptıkları seyahatler yardımcı olmuştur. Örneğin Eagles ve Wind (1994) Kanadalı ekotur şirketlerinin 1992'de 50 farklı ülkeyi ziyaret ettiğini tespit etmiştir. Asya'da hızla büyüyen ekonomiler, bu ülkelere gelen ekoturistlerle pazara girmiştir. Park sayılarındaki artışla birlikte eko-varış yerlerinin sayıları da artmıştır (Polat, 2006, 23).

1994 yılında Ulusal Ekoturizm Stratejisi'ni dünya genelinde ilk uygulayan ülke Avustralya olmuştur. Doğal alanlarda sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilmesi, ekoturizmin planlanması, gelişmesi ve yönetimi için bir çerçeve oluşturma çabalarında bulunulmuştur. Stratejinin amacı (Jenkins ve Wearing, 2003, 207);

- Avustralya'da ekoturizmin planlanması, gelişmesi ve yönetimini etkileyen ya da etkileme potansiyeli olan temel konuları belirlemek,
- Ekoturizm faaliyetlerinde yer alan işletmeler, doğal kaynak yöneticileri, planlamacılar, geliştiriciler ve hükümetin her düzeyinden yetkililer için sürdürülebilir ekoturizmi gerçekleştirme konusunda ulusal bir çerçeve oluşturmak,
- İlgili gruplar ve paydaşlar için sürdürülebilir ekoturizm endüstrisi konusunda politikalar ve programlar oluşturmak.

Dünya ekotur'97 konferansı; Brezilya Çevre Topluluğu (BIOSFERA), Brezilya Ekoturizm Birliği (ECOBRAZIL) ve Latin Amerika Çevre Planlama ve Yönetim Birliği (ALAPAM) tarafından 15–18 Aralık 1997 tarihinde Brezilya Rio de Janeiro'da yapılmıştır. Konferansta 35 ülkeden 100 panelist, 2000 civarında katılımcı yer almıştır. O güne değin ulusal ve bölgesel ekoturizm konferansları yapılırken, bu konferans uluslararası ilk konferans olma özelliğine sahiptir. Konferansta ekoturizm pazarı, sürdürülebilir turizm, ekonomik durum, ekoturizm planlaması, eko-oteller gibi ana başlıklar halinde çeşitli konular irdelenmiştir. Kongre 1992'de yapılan Dünya Zirvesi'nin

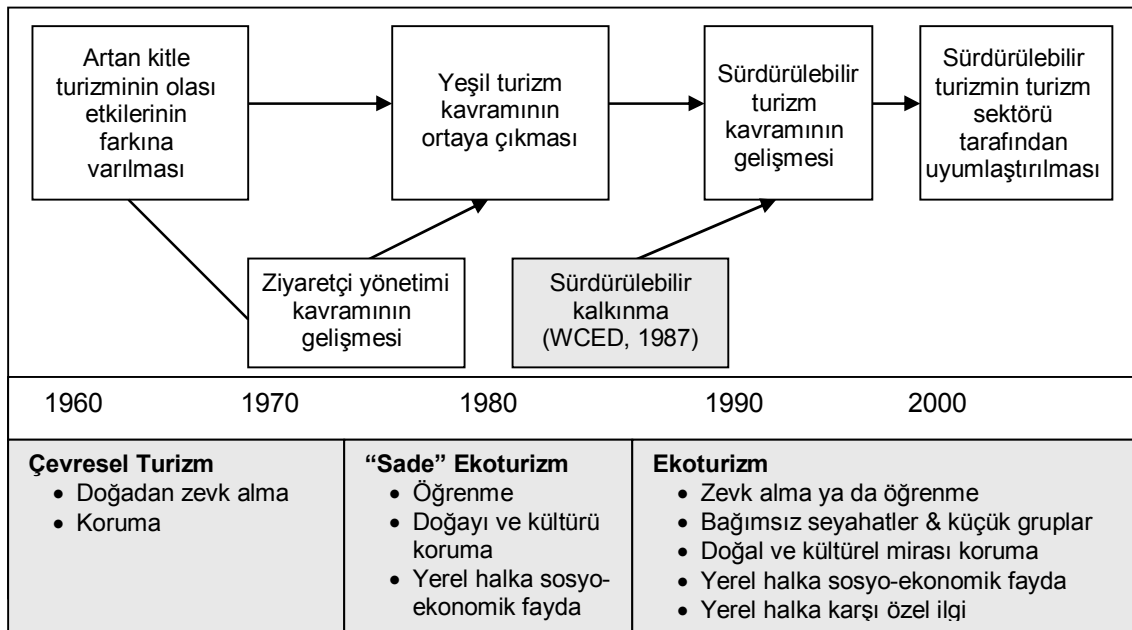
yapıldığı Rio’da gerçekleştirilmiş, UNWTO Genel Sekreteri Francesco Frangialli, konferansın Dünya Zirvesi ile aynı binada yapılmasının önemini vurgulamıştır (Dowling ve Wood, 2003, 42).

Ardından yaşanan önemli bir gelişme 1998 yılında UNCSD’nin (United Nations Commission on Sustainable Development-Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu) 91. genel toplantısında 2002 yılını “Uluslararası Ekoturizm Yılı” ilan etmesidir. Komisyon bu konuyla ilgili olarak da UNWTO’yu görevlendirmiştir (Banerjee, 2007, 65; Orhan, 2008, 18; Kaypak, 2010, 93). Yine 29 Haziran 1998 tarihinde BM’nin aldığı bir kararla 2002 yılı “Uluslararası Dağlar Yılı” ilan edilmiş ve 2002 yılından itibaren de 11 Aralık günü “Uluslararası Dağlar Günü” olarak kabul edilmiştir (<http://www.un.org/>).

2001’den itibaren ise çeşitli bölgelerde ve ulusal düzeyde ekoturizm ile ilgili hazırlık toplantıları düzenlenmiştir (UNWTO, The World Ecotourism Summit, 2002, <http://www.gdrc.org/>). Bu hazırlık toplantılarının ardından ekoturizm alanındaki en önemli gelişme, UNEP tarafından Kanada’nın Quebec kentinde 2002 yılının Mayıs ayında “Dünya Ekoturizm Zirvesi” ile yaşanmıştır. Zirve ekoturizm konusunda yapılan ilk dünya zirvesi olması açısından önemlidir. Zirveye 132 ülkeden gelen hükümetlerin, uluslararası acentaların, sivil toplum örgütlerinin, özel sektör girişimcilerinin, yerel halkın, akademik kurumların ve bireylerin yer aldığı 1.169 delege katılmıştır (UNWTO, The World Ecotourism Summit, 2002, <http://www.gdrc.org/>). Zirvede ekoturizmin tüm ülkelerin benimsediği ortak bir tanımı yapılmıştır. Buna göre ekoturizm; “yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek veren, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım ya da tavır” olarak belirtilmiştir (Hoşcan, 2008, 28; Orhan, 2008, 18). Dünya Ekoturizm Zirvesi’nin en önemli çıktısı “Ekoturizm Üzerine Quebec Deklerasyonu” olmuştur. Deklerasyon, dünya genelinde 5.000 uzmanı bir araya getirerek bu paydaşlar arasında diyalogun sağlanması, sürdürülebilir kalkınma kapsamında ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve BM düzeyinde öneriler sunulması açısından önemli bir kaynaktır (Higham, 2007, 11). Bu

tarihten sonra da Güney Afrika, Belize ve Ruanda gibi ülkelerde benzer toplantılar devam etmiştir. Ruanda’da yapılan “Afrika Milli Park ve Korunan Alanlarda Ekoturizm Semineri”, korunan alanlarla ilgili gerçekleştirilen ilk seminerdir (Polat, 2006, 24; Kuter ve Ünal, 2009, 149).

14-16 Mayıs 2007 tarihlerinde UNEP, TIES ve Ekoturizm Norveç tarafından Oslo/Norveç’te düzenlenen “Küresel Ekoturizm Konferansı”nda ise, “Dünya Ekoturizm Zirvesi”nden bu yana geçen beş yıl içerisindeki gelişmeler değerlendirilmiş ve son eğilimler incelenerek ekoturizmin koruma ve sürdürülebilir gelişmeye olan katkısının güçlendirilmesi için, gerekli politika ve düzenlemelerin oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Konferans 70 ülkeden yaklaşık 450 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir (Kuter ve Ünal, 2009, 149; <http://www.ecotourismglobalconference.org/>). Şekil 10’da sürdürülebilir turizm ile ekoturizmin gelişim evreleri yer almaktadır:

* “sade ekoturizm” kavramı Swarbrook (1988) tarafından ele alınmış olup, uzun dönemli faydaları, etik açısından sorumluluğu, doğal, sosyal ve kültürel çevreye karşı davranışları, doğal çevre kaynaklarının farkındalığını ifade etmektedir. 1980’lerden itibaren ekoturizm günümüzde genel anlamda seyahatlerden memnun olma, öğrenme/egitim ve koruma odaklı bir turizm şeklini almıştır.

Şekil 10. Sürdürülebilir Turizm ve Ekoturizm Kavramlarının Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Jamal, Tazim, Borges, Marcos ve Stronza, Amanda. (2006). The Institutionalisation of Ecotourism: Certification, Cultural Equity and Praxis, *Journal of Ecotourism*, 5(3), 150.

2.2.3 Ekoturizmin Özellikleri ve Önemi

Ekoturizmin temel özelliği, doğadan hoşlanılması kadar aynı zamanda onu korumayı da desteklemesidir. Bu koruma fikri genel olarak doğal alanlarda eğitimsel olanakların sağlanmasını da çağırıştırılmaktadır. Tanımlar hangi şekilde yapılırsa yapılsın ekoturizmin amaçlarına ve ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik ile ilgili yapılan yoğun tartışmalarda doğal kaynak temeline dayalı politikalar izlenmedikçe ekoturizmin varlığının tehlike altında olacağı ileri sürülmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 55).

Bugün de geçerliliği olan ve korunan ve çevresel açıdan yönetilen alanlardaki ekoturizmin özellikleri şu şekilde listelenebilir (Wight, 1993, 3; Hvenegaard, 1994, 24; Ceballos-Lascurain, 1996, 28; Acott, La Trobe ve Howard, 1998, 240; Tannis, 1999, 43; Blamey, 2001, 11; Alvarez, 2004, 60; Kuter ve Ünal, 2009, 151; Higham, 2007, 5; Meler ve Ham, 2008, 80; Türker ve Çetinkaya, 2009, 6; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 51). Ekoturizm;

- pozitif çevre ahlakını ve katılımcılarına çevreye duyarlı bilinçli davranışları teşvik eder.
- doğal kaynakları tahrip etmez ya da doğal çevre sürecine müdahale etmez.
- dışsal değerlerden ziyade içsel (özgün) değerlere yoğunlaşır. İmkânlar ve hizmetler başlı başına bir çekicilik unsuru olmazlar.
- felsefede eş merkezlikten daha ziyade canlı merkezcidir. Ekoturist çevrenin kendi koşullarını kabul eder, çevrenin kendi rahatlığı için değiştirilmesini beklemez.
- yaban hayatı ve doğal çevreye fayda sağlamalıdır. Çevresel fonksiyonlar esasen turizm tarafından rahatsız edilmeden korunur.
- doğal çevreyle ilgili ilk elden tecrübe kazandırır. Filmler ve hayvanat bahçeleri ekoturizm açısından deneyim oluşturmazlar.
- fiziksel başarı veya macera arayışından çok eğitim ve/veya hayranlık kriterleri ile ölçülen bir memnuniyet beklentisine sahiptir.
- yüksek bilgi ve tecrübeye dayanan bir boyuta sahiptir.

Ekoturizm, korumacılığı geliştiren ve zararlı etkileri asgariye indirmenin en iyi yolunu arayan doğal çevre temeline dayalı bir turizmi ifade eder. Yaban hayatı ve doğal kaynakların aşırı tüketilmeden kullanılması (İnan, 2007, 35) yoluyla doğal çevrenin korunmasına katkı sağlarken (Wildes, 1998, 38; Ross ve Wall, 1999b, 673; Demir ve Çevirgen, 2006a, 55; İnan, 2007, 35; Stronza ve Gordillo, 2008, 449); çevre ve yerel kültür üzerinde en düşük etkiyi yapacağını ileri süren bir endüstridir (Honey, 1999, 22; İnan, 2007, 35).

Genel olarak ekoturizm, yerel halkın sosyo-ekonomik koşullarını arttırmalarını sağlayan (Honey, 1999, 23; Swarbrooke, 1999, 319; Sharpley, 2006, 10; Stronza ve Gordillo, 2008, 449); istihdam ve gelir yaratan (Swarbrooke, 1999, 319; İnan, 2007, 35) bir turizm çeşidi olarak düşünülmektedir. Ev sahibi ülkedeki insanlara toplumsal katılımlı gelişme fırsatları sunarak (Ross ve Wall, 1999b, 673; Demir ve Çevirgen, 2006a, 55), bölgelerin gelişmesini destekleyen ve gelişime katkıda bulunan umut verici yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Arabatzis ve Grigoroudis, 2010, 163).

Uygulandığı bölgelerde turizmi; planlı, ölçülü, yerel idarelerin kontrolü altında, çevreye duyarlı ve yavaş geliştirirken; yapılaşmada yerel mimari özelliklerin korunmasına, arkeolojik kalıntı ve tarihi yapıların özgün ortamlarıyla ahenginin bozulmamasına özen göstermektedir. Yeni yapılanma yerine mevcut yapıların yeniden kullanımını teşvik etmekte ve yöresel ekonomik uğraşları korumakta ve geliştirmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 55; Tuna, 2007, 29).

Ekoturizm, bir yeri ziyaret eden turistlere, ilk elden deneyim yolu ile o yeri tanıma ve öğrenme olanağı sağlamaktadır (Kahraman ve Türkay, 2006, 37; Sharpley, 2006, 10). Turistin anlayışını ve beğenisini geliştirerek (Kahraman ve Türkay, 2006, 37) doğal çevreye karşı farkındalıklarının artmasına ve koruma bilincinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Honey, 1999, 22; Swarbrooke, 1999, 319; Lee ve Moscardo, 2005, 546).

2.2.4 Ekoturizmin Amaçları ve İlkeleri

Ekoturizmin amacı; kitle turizminin tersine, turist sayısını azaltarak turizmi yıl içine yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil önlemeye yönelik planlama yapmak ve uzun vadeli ekonomik çıkar gözetmektir (Akıllı, 2004, 36; Aslan, 2005, 33; Akın, 2006, 42; Gülüm ve Torun, 2009, 113; Kuter ve Ünal, 2009, 149). Böylelikle turizm açısından vazgeçilmez olan doğal kaynakların giderek azalması ve yok olması değil, sürekli olarak yeniden üretilmesi sağlanmış olur (Tuna, 2007, 29). Ekoturizm, ayrıca yerel boyutlu ve çevresel krizi önlemeye yönelik olduğundan, uzun vadede de, sosyo-ekonomik fayda sağlayıcı bir araç olarak gözükmektedir (Akıllı, 2004, 36; Akın, 2006, 42).

Avustralya Ekoturizm Birliği'ne göre ekoturizmin amaçları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Sindiga, 1999, 111; Demir ve Çevirgen, 2006a, 58; Kahraman ve Türkay, 2006, 39; İnan, 2007, 38; Hoşcan, 2008, 30):

- Çevresel açıdan sürdürülebilir olmak,
- Destinasyonun ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmak,
- Yerel halka fayda sağlamak,
- Çevresel ve kültürel farkındalığı geliştirmek,
- Farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip olan ziyaretçilerin ihtiyacını karşılayacak uygun ekoturizm hizmeti sağlamaktır.

UNWTO'ya göre ekoturizmin amaçları ise (Sang-gun, 2004, 198; Erkut, 2005, 67; Akın, 2006, 43; Kahraman ve Türkay, 2006, 38; Kılıç Benzer, 2006, 55; Pekçetinöz, 2006, 7; WWF, 2006, 2; İnan, 2007, 38; Küçükaslan, 2007, 84; Bekiroğlu, 2008, 11; Bozok ve Yılmaz, 2008, 113; Orhan, 2008, 25; Gülüm ve Torun, 2009, 112; Kuter ve Ünal, 2009, 150; Kuter, 2009, 334; Raju, 2009, 113; Türker ve Çetinkaya, 2009, 6; Albayrak, 2010, 32; Kaypak, 2010, 94; Şen, 2010, 83; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 52):

- Turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği tahribatın en alt düzeye indirilmesi,

- Turistlere ve yerel halka doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi,
- Turizmin yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması,
- Koruma kapsamındaki (doğal ve sosyo-kültürel) alanların yönetimi için kaynak ayrılması,
- Turizmin negatif etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla sosyo - kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli takip ve değerlendirme programlarının desteklenmesi,
- Turizmin yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesinin temini,
- Turizmin gelişiminin yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini artıracak şekilde gelişmesinin temini,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve yaban hayatını koruyan bir turizmin altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir.

Ekoturizmin ilkeleri ekoturizmin yapıldığı bir alanda değerlendirme ölçüsü olarak kullanılabilir. Bunun için her ilke açıkça belirtilmeli; her prensibi oluşturan faktörler saptanmalı; her faktörün işlevsel tanımlaması yapılmalı; böylece ölçülebilir hale getirilerek ölçmeler yapılmalı ve sonuçlar değerlendirilmelidir. Wallace ve Pierce (1996) ekoturizmi altı ilkeyle incelemiştir. Bu ilkeler Çizelge 5'te görülmektedir (Wallace, 1996, 122; Lipscombe ve Thwaites, 2001, 627; Erdoğan, 2003, 116; Fennell, 2003, 24; Akın, 2006, 44; Altan, 2006, 69; Gülüm ve Torun, 2009, 113; Kuter ve Ünal, 2009, 150):

Çizelge 5. Ekoturizmin İlkeleri

<p>İlke 1: Çevre ve yerel halk üzerinde an az olumsuz etkiyi yapacak bir kullanım tarzının belirlenmesi</p>
<p>Faktörler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grup sayısı • Ulaşım biçimi • Katı atık metodu • Geride hiç bir iz bırakmama • Rehberlere verilen eğitim miktarı ve tipi • Ziyaretçilere gezi öncesi ve sırasında verilen bilgilerin tipi • Yapılan faaliyetlerin kültürel duyarlılık seviyesi • Yerel halkın turizme karşı tutumları • Yapı malzemelerinin tipi, mimari stil ve kullanılan dekor • Biyofiziksel değişimlerin derecesi • Alan dağılımı • Bitki örtüsü kompozisyonu • Erozyon • Su kalitesi • Yaban hayatı davranışı gibi alana özel özellikler
<p>İlke 2: Alanın doğal ve kültürel sistemine karşı duyarlılığın ve bilincin artırılması</p>
<p>Faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Topluma açık olma • Yerel projelere ve yerel toplum kuruluşlarına bağlılık • Yerel halk ve ziyaretçiler arasında iletişimi sağlama sürdürme • Koruma ve kalkınma projeleri için destek artışı • Bilgilendirme faaliyetleri • Rehber eğitimi ve yeterliliği • Katkıda bulunmak için olanaklar sağlanması
<p>İlke 3: Yasal olarak yönetilen alanların ve diğer doğal alanların yönetimine ve korunmasına katkıda bulunulması</p>
<p>Faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özel kaynakların yönetimini geliştirme • Ek bağışlar ve giriş ücretleri • Özel işletmelerin yönetiminde işbirliği • Korunan alan personeli ve onları dahil edici yönetim • Kurallara uyma • Altyapı bakımı ve gelişimlerle işbirliği • Bilim turizminde alanın faydalandığı araştırma sonuçları • Korunan alan hakkında bilgi • Konaklama yerleri için yönetim planları

Çizelge 5. (Devam)

<p>İlke 4: Alanda yapılacak turizm miktarı ve türünün belirlendiği karar verme aşaması başlangıcında ve uzun dönemde, yerel halkın katılımının sağlanması ve artırılması</p>
<p>Faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Planlamada yerel örgütlenmelerin gücü ve sürekliliği • Alan yönetim planlarında yerel fikirleri dahil etmek • Yerel ekoturizm girişimlerinin kalkınması ve tur programlarının yöresel ihtiyaç ve takvime (festivaller, şenlikler vb.) uydurulması • Ekoturizm işletmeleri veya hizmetlerine sahiplik • Yerel halka yönelik eğitim programları • Toplum ilişkileri için ayrılmış bir personelin varlığı • Turizme karşı yerel halkın tutumları
<p>İlke 5: Yerel halka fayda sağlanması ve geleneksel turizm uygulamalarının yerini alması</p>
<p>Faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik aktivitelerin çeşitliliğindeki azalışlar ve artışlar • Yöresel olarak üretilen ve satın alınan ürünlerin değeri ve çeşidi • İşletmeler tarafından yerel halka sağlanan hizmetler • Yöresel olarak sahip olunan teşebbüs gelişimi ile eğitim ve yardım ettiği programların sayısı • Yeterli giriş ücreti yapısının varlığı • Korunan ve işletme alanındaki özel işletme gelirlerinin bir kısmının yerel halkın kalkınma programlarına yatırılması veya korunan alan altyapı ve yönetiminde kullanılması • Geleneksel aktivitelerin yerine getirildiği alan kaynaklarının yerel halk tarafından sürdürülebilir kullanımı • Sınırlı tarımsal üretim yapılan yönetim zonları • Turizmin getirdiği değişiklikleri yerel halkın algılaması
<p>İlke 6: Yerel halk için özel fırsatların sağlanması: çalışanların yerel halktan seçilmesi</p>
<p>Faktörler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özel günlerin ve olayların sayısı • Her yıl için yerel halka ulaşım olanaklarının düzenlenmesi • Kademeli ücret yapısı kullanımı • Yerel okullar tarafından çevre eğitimi için alanın kullanımı • Alan turlarında bazen ziyaretçilerle birlikte yerel halkın istihdam olanaklarının sayısı

Kaynak: Wallace, George N. (1996). *Toward a Principled Evaluation of Ecotourism Ventures, Yale School of Forestry and Environmental Studies Bulletin*, 99, 122.

Ekoturizm; turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileriyle ilgili olan sürdürülebilir turizmin ilkelerini kabul etmekle birlikte; ekoturizmi, daha geniş

bir kavram olan sürdürülebilir gelişmeden farklı kılan aşağıdaki özel ilkeleri de kabul etmektedir (UNWTO, The World Ecotourism Summit, 2002, 65);

- Doğal ve kültürel mirasın korunmasında aktif olarak katkıda bulunur.
- Planlanma, geliştirme ve işletme ile yerel halkın refahını artırmaya yönelik faaliyetlere yerel halkı dâhil eder.
- Ziyaretçilere destinasyonun doğal ve kültürel mirası hakkında bilgi verir.
- Küçük gruplar halinde düzenlenerek, seyahat edenlerin kendilerini daha bağımsız hissetmelerine de katkıda bulunur.

2.2.5 Ekoturizmin Doğal, Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Ekoturizm gelişme gösterdiği bölgelerin fiziksel, ekonomik ve sosyo--kültürel çevresi ile çok yönlü bir etkileşim içindedir. Turizmde sürdürülebilir gelişmenin en iyi yolu olarak ifade edilmekle birlikte, diğer faaliyetlerde olduğu gibi ekoturizmin de çevre üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratacağı açıktır. Fakat ekosistemin korunması temeline dayalı olarak getirdiği ilkelerle ekoturizm, çevre üzerinde en düşük olumsuz etkiye yol açacak bir gelişme potansiyeline sahiptir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 68). Ekoturizmin doğal, ekonomik ve sosyal çevre üzerine olan olumlu ve olumsuz etkileri ve bu etkilerine somut örnekler aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

2.2.5.1 Ekoturizmin Doğal Çevre Üzerindeki Etkileri

Olumlu Çevresel Etkileri: Ekoturizmin doğal çevre üzerinde yaratabileceği olumlu etkiler şunlardır (Wight, 1993, 3; Hvenegaard, 1994, 26; Campbell, 1999, 536; Diamantis, 1999, 105; Weaver, 1999, 796; Weaver, 2001, 99; Jenkins ve Wearing, 2003, 214; Stein, Clark ve Rickards, 2003, 157; Manning v.d., 2004, 259; Nyaupane ve Thapa, 2004, 21; Medina, 2005, 283; Akın, 2006, 51; Clifton ve Benson, 2006, 241; Tuna, 2007, 25; Gülüm ve

Torun, 2009, 112; Güngör zkk ve oban, 2009, 594; Ross ve Wall, 1999a, 128; Björk, 2007, 40; Türker ve etinkaya, 2009, 8; Kaypak, 2010, 95):

- Kenarda kalmış tarıma elverişli geniş toprakların verimli kullanılmasını özendirerek, bu yerlerin doğal bitki örtüsünün korunmasına yardımcı olur.
- Toprak, su gibi doğal kaynaklara, vahşi yaşama ve bitki çeşitliliğine minimum düzeyde etki yapar.
- Yeni doğal alanların ve parkların geliştirilmesini teşvik eder.
- Düşük etkili ve tükenmeyen kaynakların kullanımını teşvik ederek, doğal kaynakların korunmasına ve devamlılığına yardımcı olur.
- Yakıt ve enerji kullanımını azaltır, atık yönetimini arttırır, geri dönüşümü olan ürünlerin alımını teşvik eder.
- Ekoturizmin uygulandığı milli park gibi korunan alanlarda turist sayısını sınırlandırarak taşıma kapasitesini aşmayı engeller.
- Ekoturistler evreye karşı duyarlı turistler olduklarından çevreye atık bırakma, fazla tüketim ve habitatın rahatsız edilmesi gibi konularda daha duyarlı davranırlar.
- Ekoturistler ekoturizmden memnun kaldıkları sürece doğal alanların korunması için daha fazla ücret ödemeye istekli olurlar.
- Ekoturizmden elde edilen gelirler özellikle milli park gibi korunan alanlara finansman sağlayarak biyolojik çeşitliliğin ve doğanın korunması için kaynak oluşturur.
- Yerel halk ekoturizmden fayda sağladığı sürece doğal alanları korumak için çaba sarf eder.
- Turistler ve yerel halkın evre konusunda bilinenmesini sağlar.
- Uygun işaret ve tabelalarla görsel bütünlüğe aykırılığı azaltır.
- Doğal kaynakların korunmasını sağlayarak sürdürülebilir kaynak yönetimine önemli ölçüde katkı sağlar.
- Yerel mimari özellikleri korur ve çevreye uygun yapılaşma sağlar.
- Uygulandığı bölgede evre etiği oluşturur.

Ekoturizm, uluslararası turizm endüstrisini sürdürülebilir uygulamalara doğru motive edici bir özelliğe de sahiptir. Ekoturizmin evre üzerindeki

olumlu etkilerine ilişkin bazı örnekler şunlardır (Wunder, 2000, 468; Weaver, 2001, 102; Fennell, 2003, 73; Nevin ve Gilbert, 2005a, 611; Nevin ve Gilbert, 2005b, 453; Serengil, 2005, 289; Tisdell ve Wison, 2005, 291; Demir ve Çevirgen, 2006a, 69; Hoşcan, 2008, 40; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 595; Moeller, Dolnicar ve Leisch, 2011, 159; Senko vd., 2011, 154):

- Tisdell ve Wilson (2005) tarafından Avusturya'nın Mon Repos Koruma Alanı'nda yapılan çalışmada ziyaretçilerin çevresel farkındalığa sahip oldukları ve deniz kaplumbağalarını korumaya yönelik faaliyetlerde buldukları ortaya çıkmıştır.
- Kosta Rika'da doğal parkların, biyolojik rezervlerin oluşturulması ile doğal mirasın doğrudan korunmasını sağlayacak bir ekoturizm endüstrisi gelişmektedir. Bugün ülkenin toplam arazilerinin %25'ini oluşturan bu alanlar dünyadaki toplam flora ve fauna türlerinin %4'ünü barındırmaktadır.
- Biyolojik çeşitliliğinin korunması çoğu faydayı da beraberinde getirmektedir. Örneğin Avustralya'da ekosistemin korunması; su kaynaklarına, yiyecek döngüsüne ve atıkların asimile edilmesine yardımcı olmuştur. Karayiplerde liman kaynaklarında olduğu gibi, Kosta Rika'da da ormansızlaşmaya karşı önlemler alınmasını ve olumlu girişimlerde bulunulmasını sağlamıştır.
- Meksika'da avcılığın yasaklandığı koruma alanlarında hem hayvan popülasyonları artmış hem de bu alanların çevresinde av izni verilen bölgelerde avcılar için bir fayda sağlanmıştır.
- Meksika Bahaia Magdalena Bölgesi'nde Senko ve diğerleri (2011) tarafından yerel halk ile yapılan görüşmeler sonucunda, deniz kaplumbağaları turizminin artmasının %87 oranında kendilerine olumlu katkı sağladıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, balina gözlemciliği konusunda uzman olan rehberlerin yeterli çevresel bilgiye sahip olmaları sayesinde deniz kaplumbağaları turizmi ile ilgili öncülük görevi görebileceklerini ifade etmişlerdir.
- Casey, Brown ve Schuhman (2010) tarafından Meksika'da yapılan bir araştırmaya göre; yabancı turistlerin %85 gibi büyük bir oranı mercan

resiflerinin korunması için daha fazla ücret ödemeye istekli oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

- Kanada Alberta'da 1992 yılında kuş gözlemcileri üzerine yapılmış çalışmanın sonuçlarına göre; turistlerin %58'inin 37,8 saatlerini gönüllü olarak koruma temelli aktiviteler için harcadıkları belirlenmiştir.
- Avustralya Lamington Parkı'nda yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ekoturistlerin %16'sı, ekoturizm bölgelerinde gönüllü koruma çalışmalarına katılmak isteğinde olduklarını belirtmişlerdir. %76'sı ise bölgeyi en iyi koşullarda bırakmak için ellerinden geleni yaptıklarını ifade etmişlerdir. Yine, %62 gibi büyük bir oranı diğer turistler tarafından bırakılmış çöpleri toplama konusunda gönüllü olduklarını belirtmişlerdir.
- Honey (1999) yaptığı çalışmasında ekoturizm faaliyetlerinin Galapagos Adaları'nda farkındalık yarattığını vurgulamıştır.
- Nevin ve Gilbert (2005a; 2005b) tarafından yapılan araştırmada Kolombiya'da dişi boz ayıların, saldırgan olan erkek boz ayılardan uzak durmanın bir yolu olarak insanların yakınlığından faydalandıkları ortaya çıkmıştır.
- Peru ve Kolombiya sınırlarında bulunan Amazon Bölgesi'ndeki bir yer olan Zabalo'da belirli memeli hayvanların aşırı avlanması bu konuda önlem alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu turizm alanı olarak kabul edilen bölgelerde avlanma yasaklanmıştır. Özellikle de tehlike altında olan türler koruma altına alınmıştır. Her aileye diğer türler için de aylık avlanma planı oluşturulmuştur. Bunun sonucunda ender türlerin korunması, atıkların azalması, biyolojik çeşitliliğin bir gelir kaynağı haline gelmesi ve dolayısıyla yerel halka ekonomik katkı sağlaması gibi olumlu etkilerin arttığı ortaya çıkmıştır.
- Alaska Glacier Milli Parkı'nda yapılan bir araştırmada tehlike altında olan kartalların korunması için getirilen yasalara (kartalların toplandıkları alana girişin, araç girişinin ve araç parkının yasaklanması, kartalların bir rehber eşliğinde ve sadece köprü üzerinden incelenmesi) karşı turistlerin bakış açıları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %88'inin bu kurallardan

haberdar olduklarını, %90'ının bu yasakların gerekli olduğunu belirttikleri ortaya çıkmıştır. Kurallardan haberdar olanların %56'sının deneyimlerinde ise herhangi bir etkiye rastlanmamıştır. %34'ü deneyimlerini kolaylaştırdığını, sadece %12'si deneyimlerini azalttığını ifade etmiştir.

- Amerika Batı Virjinya'da rafting aktivitesine katılanlardan toplanan vergiler raftingin çevresel etkileri üzerinde yapılan araştırma ve çalışmalar için harcanmaktadır. Bunun yanı sıra her rafting işletmesi düzenli olarak her yıl nehirleri temizleme görevinde yer almaktadırlar.
- Belize'de ülkeden çıkış vergisi olan turistlerden alınan ücretin tamamı mercan resiflerini ve yağmur ormanlarını koruma görevini üstlenen Korunan Alanlar Koruma Kredisi olan Belize fonuna aktarılmaktadır.
- 1994 yılında Nepal'i gezen turistler arasında yapılan bir araştırmada, turistlerin %60'sının eğer harcadıkları para koruma amaçlı kullanılırsa %10 daha fazla ücret ödemeyi kabul ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Olumsuz Çevresel Etkileri: Ekoturizm hareketi, olumlu çevresel ve sosyal etkileri olsa da iyi organize edilmediği ve yönetilemediği takdirde, kitle turizmi kadar çevresel tahribata sebebiyet verebilmektedir (Erdoğan, 2003, 156). Ekoturizm destinasyonlarında, alt yapısız ve plansız bir turizm hareketi, doğal kaynakların yok olmasına ve çevresel kirliliğe neden olur (Akın, tez, 2006:49). Özellikle koruma alanlarında ve milli parklarda ekoturistlerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri şunlardır (Valentine, 1992, 116; Ceballos-Lascurain, 1996, 49; Tisdell, 1996, 13; Welford ve Ytterhus, 1998, 195; Diamantis, 1999, 105; Weaver, 2001, 99; Duffy, 2002, 63; Yücel, 2002, 2; Zakai ve Chadwick-Furman, 2002, 179; Jenkins ve Wearing, 2003, 214; Lynn ve Brown, 2003, 83; Buckley, 2004, 187; Chizhova, 2004, 378; Leung ve Marion, 2004, 245; Mosisch ve Arthington, 2004, 125; Newsome, Cole ve Marion, 2004, 63; Priskin, 2004, 339; Cruz vd., 2005, 611; Altan, 2006, 62; Demir ve Çevirgen, 2006a, 75; Davenport Davenport, 2006, 285; Kılıç Benzer, 2006, 34; Pekçetinöz, 2006, 11; Polat, 2006, 28; Tuna, 2007, 21; Yılmaz, 2008, 82; Gülüm ve, Torun, 2009, 112; Raju, 2009, 233; Törn, vd., 2009, 1432; Türker ve Çetinkaya,

2009, 9; Cunha, 2010, 291; Kaypak, 2010, 95; Şen, 2010, 105; McGranahan, 2011, 116):

- Ziyaretçi yoğunluğu doğal hayata ve bitkilere zarar vermekte ve bitki çeşitliliğinin yok olmasına neden olmaktadır.
- Bitkilerin toplanması, koleksiyon amacıyla kökünden sökülmesi, bitki türlerinin yok olmasına ve yeniden büyüme evresinin uzamasına neden olmaktadır. Örneğin Kuzey Kutbu tundrası yaklaşık 50 yılda sadece 2.5 cm. kadar büyümektedir.
- Safariler, balık avlama, sürat tekneleri ile dolaşma gibi rekreasyon faaliyetleri yaban hayatını rahatsız etmekte ve hayvanların davranışlarının değişmesine, üremeleri üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.
- Yaban hayvanlarını besleme, arazi araçları ile hassas alanlarda dolaşma, hız yapma, koleksiyon için mercanları, deniz kabuklularını ve nadir bulunan bitkileri toplama çevreye olumsuz etkiler vermektedir.
- Kuş gözlemciliğinde kuş gözlemcilerinin inceleme yapmak veya yakından gözlemlemek amacıyla kuşlara ısıklık çalması ve yüksek sesli müzik açması gibi davranışları kuşların etkilenmesine ve yöreyi terk etmesine neden olabilmektedir.
- Sualtı dalış aktiviteleri mercanların zarar görmesine ve organizmaların ölmesine neden olmaktadır. Ayrıca dalgıçlar arasında mercan, deniz minaresi, deniz kabuğu toplayanlar bulunmakta, bu da sudaki yaşamı tehdit etmektedir.
- Gürültü, görüntü kirliliği, çöpler doğal alanları, yaban hayatını ve ziyaretçileri rahatsız edecek ve çevreye zarar verebilecek olumsuz etkilerdir.
- Ekoturistlerin kullandıkları motorbotlar suda dalgalara ve bulanıklığa; kullanılan boyaların, petrolün ve zararlı atıkların yol açtığı kimyasal kirliliğe; deniz ve okyanuslardaki bitkilerin zarar görmesine neden olmaktadır. Ayrıca su kuşlarını da hem görsel hem işitsel anlamda rahatsız etmektedir. Burger (1998) motorbotların, özellikle kanatlanma dönemlerinde balıkçıları ve ayrıca balinaları rahatsız ettiğini belirtmiştir.

- Ekoturizm zamanla kitle turizmine yönelme durumunda olduğu gibi, bölgelerin taşıma kapasitesinin aşılması durumu da söz konusu olabilmektedir.
- Doğal alanlarla ilgili çok önemli bir potansiyel tehlike ise yangınlardır. Özellikle ormanlık alanlardaki yangınlar her yıl binlerce hektarlık alanı yok etmektedir.
- Turistik olanakların gelişmesi ile aşırı yapılaşma durumu ortaya çıkmaktadır.
- Aşırı yapılaşma turist sayısında artışa neden olacak, su ve elektrik gibi kaynakların daha fazla tüketilmesine yol açacaktır.
- Ekoturistler için kurulan kamp alanları ağaçların kesilmesine ve dolayısıyla ormansızlaşmaya, bitki örtüsünün bozulmasına, erozyona ve çöp sorunlarına yol açmaktadır.
- Ekoturizm türlerinden biri olan atlı gezintiler bir taraftan patikaları aşındırarak tahrip etmekte, diğer taraftan atların otlatıldıkları çayırarda bitkilere zarar vermekte ve toprak yapısını bozmaktadır.
- Dağ/doğa yürüyüşü yapılan alanlardaki en önemli ve acil çözüm gerektiren çevresel problemlerden biri katı atık sorunudur. Yürüyüş sonrası ortaya çıkan kırık cam, poşet, plastik ve teneke kutu gibi katı atıklar, çevrede yarattığı kirliliğin yanında, turistin ve yerel halkın sağlığında da önemli ve bazen tedavi olunamaz bir takım hastalıklara yol açmaktadır. Doğa yürüyüşüne katılanların algılarını ölçmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada Lynn ve Brown (2003, 83), çevreye en fazla zarar veren faktörün çöp olduğu, ardından yakılan ateş ve bitkilerin zarar görmesi olduğu sonucuna varmışlardır.
- Özellikle derisi açısından ekonomik değeri olan tilki, leopar gibi hayvanlar veya avlanması prestij sağlayan fil, aslan gibi türler hobi dışı nedenlerle katledilmektedir. Diğer yandan aşırı üremeleri halinde çevrenin dengesini bozabilecek yaban domuzu veya kanguru gibi türler de, yasal gözetim altında belli bir oranda avlanabilmektedir. Bugün çok ciddi cezai yaptırımları olmasına rağmen, avlanması yasak olan nesli tükenen türlerin de avlanması, av turizminin tehlikeli boyutunu göstermektedir. Bir diğer tehlike ise doğal dengenin

oluşmasında düzenleyici rol oynayan yırtıcıların avlanarak tümüyle yok edilmiş olmalarıdır. Nitekim bugün aslan, kaplan, sırtlan, jaguar, ayı gibi yırtıcılara ancak doğal parklarda rastlanabilmektedir. Bu durum doğal dengenin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Belirtilen olumsuz etkilerle birlikte hızlı büyüme oranları, etkilerin uzun dönemde ölçülme, izlenilme ve belirlenme güçlüğü ve her türlü turizm türünün çevre üzerinde stres doğuracağı fikrinden dolayı çevresel taşıma kapasitelerinin kötü bir niyet olmaksızın aşılacağı tehlikesi, ekoturizmin fiziksel çevre üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri olarak görülmektedir. Ekoturizm alanlarında gerçekleştirilen bazı faaliyetlerin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin somut örnekler şunlardır (Obua, 1997, 34; Acott, La Trobe ve Howard, 1998, 240; Welford ve Ytterhus, 1998, 194; Nepal, 2000, 665; Roupael ve Inglis, 2001, 281; Weaver, 2001, 109; Duffy, 2002, 63; Erdoğan, 2003: 158; Fennell, 2003, 75; McClung vd., 2004, 283; Müllner, Linsenmair ve Wikelski, 2004, 118; Altan, 2006, 70; Demir ve Çevirgen, 2006a, 74; Davenport Davenport, 2006, 284; Polat, 2006, 30; Hoşcan, 2008, 38; Yılmaz, 2008, 82; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 598; Kuter, 2009, 338; Şen, 2010, 119):

- Amerika'daki Yellowstone Milli Parkı'nda turistlerin bıraktıkları çöpler ayıların yaşam alanlarını terk etmelerine ve zamansız ölmelerine neden olmuştur.
- Kaliforniya'da Monarchy kelebeklerinin kışlama bölgesinde, ekoturizme dayalı faaliyetlerin aşırı büyümesi sonucu, kelebeklerin kışlama ve üreme alanları yok olmuştur.
- Brezilya kıyı şeridindeki yetersiz kanalizasyon sistemi nedeniyle dereler, göller ve okyanus kirletilmekte, bu durum yüzme ve balıkçılık aktiviteleri için su kaynaklarını güvensiz hale getirmektedir. Yine bu bölgede ekoturistlerin fotoğraf çekmeleri ve Belize sahillerinde sürat motoru kullanmaları tropikal kuşların bu bölgeleri terk etmelerine neden olmuştur.
- Meksika Cancun Bölgesi'nde Mangrov ormanları, tuz bataklıkları ve kıyılarda yaban hayatına kucak açan ve mercan kayalıklarını koruyan sulak alanlar temizlenip doldurulmuş, bunların üzerine tatil köyleri,

iskele ve marinalar yapılmıştır. Bu bölgeler genellikle karadaki sulak savanalardan alınan üst toprak ile doldurulmuş, bu yüzden de çok değerli ekosistem tahrip edilmiştir.

- Jacobson ve Lopez (1994) yaptıkları araştırmada Kosta Rika Tortuguero Milli Parkı'nda ziyaretçi sayısının 1980'de 200'den 1993'te 20.000'e çıkmasıyla deniz kaplumbağalarının sığınacak yer bulamadıkları sonucuna ulaşmışlardır.
- Cayman Adaları'nda yolcu gemilerinin George Town Limanı'nda demirlemesi yüzünden 120 ha.lık mercan resifleri yok olmuştur.
- BM Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nce tehlike altında olan türlerden biri olarak kabul edilen ve dünya genelinde sadece 2.000 çifti bulunan sarıgözlü penguenlerin yaşamları turist yoğunluğundan dolayı tehlike altına girmekte ve kanatlanma dönemleri olumsuz etkilenmektedir. Yapılan bir araştırmada günde ortalama 200 turistin geldiği Yeni Zelanda'nın Sandfly Koyu'nda yaşayan sarıgözlü penguenlerin, daha az turist çeken Highcliff Koyu'nda yaşayanlara oranla kilo bakımından daha zayıf olduğu tespit edilmiştir.
- Avustralya Adelaide'da Gilbertson (1981) tarafından yapılan bir araştırmada turistler tarafından kullanılan ATV'lerin toprak erozyonuna ve kum tepeliklerinin yok olmasına; buralarda bulunan bitki ve çalılıkların zarar görmesine neden olduğu tespit edilmiştir.
- Roupheal ve Inglis (2001) tarafından Avustralya'daki Great Barrier Reef Marine Park'ta yapılan araştırma sonuçlarına göre, dalgıçların dokunmaya çalışarak ya da fotoğraf çekerek mercan resiflerine zarar verdikleri ortaya çıkmıştır.
- Antartika'nın çevresinde 300 kadar ekoturisti taşıyan bir gemi, 250.000 galon (yaklaşık 947.000 lt) yağını kazara 20.000 penguenin yuva yaptığı bir bölgenin denizine dökmüştür.
- Himalayalar'da gerçekleşen ekoturizm faaliyetlerinin artmasıyla bölgede çöp sorunu ortaya çıkmış, bölgeye beş yıldızlı otellerin yapılması ile yerel su kaynaklarında azalma meydana gelmiştir.
- Nepal'de Sagarmatha Milli Parkı ve Annapurna Koruma Alanı'nda turizmin etkileri ile ilgili yapılan çalışmalarda ortaya çıkan ortak sonuç;

çöp yığınları, ormansızlaşma ve tarım arazilerinin kullanımında azalma yaşanmasıdır. Yeni konaklama yerleri ve evlerin yapımında odun ve kereste kullanımı artmıştır. Bu artış ünlü Rhodendron (orman güllerini) ormanı dahil yaban hayatı habitatını değiştirmiştir. Bunun yanı sıra tuvaletlerin büyük çoğunluğunun çay ve nehir kenarlarına inşa edilmesi yerel akıntıların kirlenmesine neden olmuştur.

- Everest Dağı'na maceracı olarak anılan turistlerin rehberli olarak tırmanışları sonucunda, bu kişilerin arkasında bıraktıkları yaklaşık 2 ton çöpü temizlemek için 1990 yılında Amerika, Rusya ve Çin'den gelen dağcılardan bir ekibe gerek duyulmuştur.
- 1974 yılında Galapagos Milli Parkı Yönetimi yıllık turist sayısının 12.000 ile sınırlandırılmasını talep etmiştir. Her yıl bu sayının giderek artmasıyla 1991 yılında plan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Turist sayısının artması yoğunlaşmaya neden olmuş ve bunun sonucu hassas bitkilerde erozyon meydana gelmiş ve hayvan yaşamı olumsuz etkilenmiştir. Dolayısıyla turizmde beklenen memnuniyette de azalma kaydedilmiştir.
- Müllner, Linsenmair ve Wikelski (2004) tarafından Amazon ormanlarına özgü bir kuş türü olan hoatzin kuşunun ekoturizmde nasıl etkilendikleri ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada rahatsız edilmeyen bir bölge ile turist yoğunluğu olan bir başka bölge kıyaslanmış ve turist olan bölgedeki hoatzin kuşlarının özellikle yavrularının diğer bölgeye oranla daha fazla hassas oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca kuluçka dönemlerinde bir fark olmamakla beraber yavruların yaşam sürelerinin daha kısa olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte olgun hoatzinlerin ise turistlerden etkilenmedikleri ortaya çıkan bir diğer sonuçtur.
- Obua (1997), Uganda Kibale Milli Parkı'nda yaptığı araştırmada, kamp alanı haline getirilen bir bölge ile bitişiğindeki el değmemiş başka bir ormanlık alanı ağaç ve çalılık türleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonucuna göre kamp alanındaki ağaç ve çalılık türlerinde önemli derecede azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun kamp alanı kurmak için bölgenin ağaç ve çalılıklardan temizlenmesi sonucunda oluştuğu ifade edilmiştir.

- Kenya’da safari faaliyetleri yaban hayatını olumsuz yönde etkilemiş ve bölgede çita nüfusu yok olma eşiğine gelmiştir. Amboseli Milli Parkı’nda ise yaban hayatı araştırmacılarının kullandıkları kamyonlar hassas topraklara zarar vermiş, bölgedeki hayvanlar bu gözlemcilerden etkilenmiş, hayvanların beslenme ve çiftleşmelerinde bozulmalar gerçekleşmiştir.
- Dünya genelinde 109 ülkede mercan resifleri bulunmaktadır. Bu resiflerin yaklaşık 90’ı gezi teknelerinin resiflerin üzerine demirlemesi nedeniyle tahribata uğramaktadır. Bir çalışmada tekne çapalarının mercan topluluklarının üzerine demir atması sonucu yarım futbol sahası büyüklüğünde bir alanın tamamen yok olduğu ortaya konulmuştur. Resiflerin iyileşmesi için yaklaşık 50 yıl sürenin geçmesi gerektiği belirlenmiştir.
- Anadolu Ajansı’nın 4 Mart 2004 tarihinde servise koyduğu “Ekoturizm Hayvanlara Zarar Veriyor” başlıklı haberine göre, kitle turizminden sonra ekoturizmin de doğaya zarar verdiği, vahşi yaşamdaki hayvanların ekoturizmden olumsuz etkilendikleri ortaya konulmuştur. Söz konusu haberin kaynağı olan New Scientist dergisinde yayınlanan araştırmada, kutup ayılarının, yunusların, penguenlerin ve diğer canlıların, turistler yüzünden strese girdikleri, kilo kaybettikleri ve bazılarının öldükleri bildirilmiştir.
- Türkiye’de kimi dağlık alanlarda kurulan tesislerin belirli bir planlamaya dahil olmadan, yanlış yer seçimi yapılarak inşa edildiği görülmektedir. Bu da başta görüntü kirliliği olmak üzere, kimi yerlerde atıkların içme suyuna karışması gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yüksek dağlardaki kamp yerlerinde tırmanma ve yürüyüş rotaları üzerinde başta plastik olmak üzere diğer katı atıklar da atılmakta ve çevreye zarar vermektedir.

2.2.5.2 Ekoturizmin Sosyal Çevre Üzerindeki Etkileri

Olumlu Sosyo-Kültürel Etkileri: Ekoturizmin ortaya çıkardığı diğer etkiler sosyo-kültürel çevre üzerinde görülmektedir. Ekoturizm doğal alanlar

kadar, bu alanlardaki kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesini de amaçlamaktadır. Ekoturistler ziyaret ettikleri bölgelerdeki yerel halkın kültürleri ile yakından ilgilenmektedirler. Turistler ve yerel halk arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda kültürel değerlerin tanınması ve bunların yaşatılması imkanı sağlanabilecek, böylece yerel halk sahip olduğu kültürel mirasına sahip çıkacaktır. Bu etkileşim sonunda sağlık, güvenlik ve eğitim gibi konularda yerel halkın sosyal refahı olumlu yönde gelişme gösterecek ve yaşam kalitesi yükselecektir. Ayrıca hem turistler hem de yerel halkın çevre bilincini arttırma olanakları sağlanabilecek ve özellikle kırsal alanlarda yaratacağı ekonomik fırsatlarla yerel halkın yaşadıkları alanlardan başka yerlere göç etmelerinin önüne geçilebilecektir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 72).

Bu bağlamda ekoturizmin yarattığı olumlu sosyo-kültürel etkiler şu şekilde sıralanabilir (Diamantis, 1999, 105; Ross ve Wall, 1999a, 128; Weaver, 2001, 120; Jenkins ve Wearing, 2003, 215; Stein, Clark ve Rickards, 2003, 157; Nyaupane ve Thapa, 2004, 21; Akın, 2006:51; Björk, 2007, 40; Tuna, 2007, 24; Kuter ve Ünal, 2009, 153):

- Geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirmeye alınmasını ve kültürel öğelerin korunmasını sağlar.
- Kültürel ve tarihi yapıların korunmasını, restorasyonunu, yeni müzelerin açılmasını sağlayarak, yerel halkta kültürel bir gurur kaynağı oluşturur.
- Sosyal yapının ve sosyal değerlerin korunmasının sürdürülmesine yardımcı olur.
- Diğer kültürler ile ilişkilerin gelişmesini sağlayarak küresel iletişimi kolaylaştırır.
- Yerel halk için yiyecek ve içme suyu temin edilmesini, gelişmiş sağlık hizmetleri sunulmasını, kültür ve eğitim standartlarının yükselmesini sağlar.
- Ulaşım ve iletişim sistemleri altyapılarının gelişmesi sonucunda yerel halka hizmet etmiş olur.

- Yerel halkın geleneksel sanatları, ürünleri ve aktiviteleri koruyarak birebir ekoturizm faaliyeti içinde yer almalarını sağlar.
- Ekoturizm deneyimlerinin, bireysel katılımı gerektirmesi, yerel halka ve ekoturistlere yönelik bir takım estetik ve manevi faydaları ve zevkleri yaratmasına neden olur. Başka bir ifadeyle ekoturizm hem ziyaretçiler hem de yerel halk için olumlu deneyimler sağlar.

Fiji ülkesi ekoturizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine örnek olarak verilebilir. Fiji'de ekoturizmin yoğun olarak gerçekleştirildiği iki köy üzerinde yapılan bir araştırma, köyde ekoturizmin geliştirilmesi sonrası eğitim ve gelir düzeyinde önemli artışlar meydana geldiğini göstermiştir. Halkın zaruri ihtiyaçları dışında kalan harcanabilir gelirlerindeki artış, geleceklere ilişkin beklentilerinde de bir değişime neden olmuş, bu beklentilerinin olumlu yönde gelişme gösterdiği gözlemlenmiştir. Ancak, diğer yandan bu köylerde meydana gelen aşırı alkol tüketimi halkın rahatsızlık duymasına neden olmuştur (Yılmaz, 2008, 82).

Olumsuz Sosyo-kültürel Etkileri: Ekoturizmin sosyo-kültürel çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler şunlardır (Acott, La Trobe ve Howard, 1998, 240; Welford ve Ytterhus, 1998, 195; Diamantis, 1999, 105; Swarbrooke, 1999, 320; Weaver, 2001, 120; Duffy, 2002, 52; Erdoğan, 2003, 160; Fennell, 2003, 62; Akıllı, 2004, 52; Cruz vd., 2005, 611; Demir ve Çevirgen, 2006a, 78; Jamal, Borges ve Stronza, 2006, 159; Tuna, 2007, 22; Yılmaz, 2008, 83; Kuter ve Ünal, 2009, 153; Korkmaz ve Başkalkan, 2011, 64):

- Festivaller, şovlar, gösteriler gibi kültürel faaliyetlerin bir ticari etkinlik olarak turistlere sunulmaya başlanması bu değerlerin orijinal yapısını bozmakta ve kültürel bozulmalara neden olabilmektedir.
- Konaklama, altyapı ve diğer hizmet imkânlarının turistlerle paylaşılması rahatsızlık yaratabilmektedir.
- Kumar, çeşitli suçlar, alkol tüketimi gibi faaliyetler artabilmektedir.
- Ziyaretçi sayılarının artması sonucu dilde ve yerel kültürde erozyon yaşanabilmektedir.

- Ekoturizmden beklenen faydaların toplumun geniş bir tabanına yayılmaması ve birçok insanın koruma alanlarındaki kaynaklara ulaşmasındaki sınırlamalar, ekoturizmin gelişme süreçlerinde yerel halkı dışlanmış, hayal kırıklığına uğramış, sinirli ve ilgisiz bir psikolojik yapı içine sokabilmektedir.
- Toplum dışından bazı değerlerin yerel halk ve aile ilişkileri üzerindeki etkileri, geleneksel kültürün ve yaşlılara karşı saygının kaybolması, geleneksel müzik, sanat, giyim, mimari hatta dini yapının bozulması gibi durumlar yerel halkta bir uyumsuzluk ve sosyal bozulmalara yol açabilmektedir.
- Toplumun kadınlar, etnik ve sosyo-ekonomik gruplar gibi kesimleri arasında ekoturizmden beklenen faydalar konusunda oluşabilecek bir rekabet, bu gruplar arasında gücenme, kıskanma durumlarını ortaya çıkarabilmektedir.
- Yerel halk ile turistler arasında ev satın alma veya ev kiralama konusunda rekabet oluşabilmektedir.
- Modernleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte toplumların öz benliklerini ve gelenekselliklerini koruma ile turizmin sağlayacağı ekonomik yararlar arasında bir ikilem oluşabilir.
- Özellikle turistlerin sık gittikleri gelişmekte olan ülkelerin yerel halkı ile turistler arasında zenginlik ve fakirlik daha fazla belirginleşebilmektedir.
- Yerel halk ile turistler arasında etkileşim süresi ve düzeyi arttıkça konukseverlik yerini nakit akışına bırakabilmektedir. Bu da destinasyonun özgürlüğünü zedeleyebilmekte ve turistik çekiciliğini kaybetmesine neden olabilmektedir.
- HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarda ve yerel halk arasında çeşitli sağlık problemlerinde artış gözlenebilmektedir.
- Ekoturistler genellikle zevkine düşkün turistler olarak nitelendirildiğinden kimi zaman ekoturist yerine “egoturist” olarak nitelendirilmektedir.

Ekoturizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ceballos-Lascurain, 1996, 21; Duffy, 2002, 52; Erdoğan, 2003, 160; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 599):

- Nepal'deki Chitwan Milli Parkı'nı ziyaret eden turistlerin çoğunun Nepalli olmaması ve bu yabancıların yerel sorunlarla ilgilenmemesi hoşnutsuzlukları artırmaktadır. Parktaki yaban hayatı (gergedanlar yılda 3-5, kaplanlar yılda 1 kişi) her yıl yerlileri öldürmekte ve tarım ürünlerine zarar vermektedir. Ayrıca yerel fiyatların artışı ve yerlilerin parkta oldukça sınırlı çalışma imkanları milli parka karşı hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Bu şartlarda park sadece turistler için işleyen yerel halkın isteklerine karşı olan bir yer olarak görülmektedir.
- Nepal'de Khumbu'da yapılan bir araştırma sonucunda yerel halkın yaşam kalitesinin artış gösterdiği, ancak geleneksel çalışma sistemlerini yitirdikleri, olumsuz kültürel etkileşimle karşılaştıkları ve sosyal bozulmaya uğradıkları tespit edilmiştir.
- Hindistan'daki Dubhwa Milli Parkı'nda da yerlilerin parka karşı bir hoşnutsuzluğu vardır. Çünkü 4 yılda 93 kişi kaplanlarca öldürülmüştür. Hükümet kişi başına 5.000 Rupî tazminat verirken, kaplan öldürene 50.000 Rupî ceza verilmektedir. Bu da doğanın korunmasının sadece ziyaretçiler için olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.
- Stone ve Wall'un 2003 yılında Çin'in Hainan kentindeki iki milli park üzerinde yaptığı çalışmada, Jianfengling Milli Parkı civarında yaşayan yerel halkın %27'si ekoturizm faaliyetlerden olumsuz etkilendiklerini belirtirken, %18'i ekoturizm faaliyetlerinin hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir.
- Brown (1992) tarafından yapılan çalışma sonucunda Gambiya'da yerel halk, batılılaşma etkilerinden dolayı kültürün bozulduğunu ve neredeyse kaybolma noktasında olduğunu belirtmişlerdir.
- Doan (2000) çalışmasında, SSCI tarafından taranan 10 dergide 62 çalışmayı incelemiş ve bu çalışmaların 25'inin ekoturizmin kültürel etkileri ile ilgili olduğunu bulmuştur. Bu çalışmaların 10'unda ekoturizm faaliyetlerinin olumlu yönde kültürel değişimler yarattığı sonucuna varıldığını, 15'inde ise olumsuz etkiler gözlemlendiğini belirtmiştir.

Dünyada değişime uğramayan hiçbir toplum yoktur. Ancak bu, onların korumak istedikleri kendilerine özgü özelliklerinin olmadığını göstermez (Welford ve Ytterhus, 1998, 195). Yerel halkın istekleri göz ardı edildiği sürece olumsuz sosyo-kültürel etkiler daha da artacaktır. Ringer'e göre planlama yapanlar ziyaret edilen yerlerde yaşayan halkın ilgilerini ve duyarlılıklarını dikkate almadan planlama yapmaktadır. Gülez (1989) de aynı görüşü destekleyerek yerel halkın planlama aşamasında görüşlerinin alınmasını önermektedir (Erdoğan, 2003, 159).

2001 yılında Otavalo Deklarasyonu'nda TIES tarafından, ekoturizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkilerini en aza indirmeye yönelik hazırlanan uyum projesinde, öncelikle turizmin yukarıda sıralanan bu etkilerinin değerlendirilmeye alınması gerektiği bildirilmiştir. Çalışmada ekoturizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerinin minimum düzeye indirilmesi ile ilgili olarak yapılan öneriler şu şekilde ifade edilmiştir (Yılmaz, 2008, 83);

- Turizm ürünlerinin olumlu sonuçlar vermesi için tarafsız bir şekilde eğitim ve öğretim fırsatlarının sunulması,
- Toplumların kimlik, dil, örf ve adetlerini ifade eden değerlerine, sembollerine ve kültürel unsurlarına saygı gösterilmesi ve bunların sonuna kadar korunması,
- Bölgesel ve ulusal bir düzeyde temsil edilen toplumların örgütsel yeteneklerinin güçlendirilmesi,
- Dünya çapındaki diğer toplumlar ve kültürlerle dayanışmanın duyarlılıkla güçlendirilmesini kolaylaştırmak için toplumlar arasındaki değişim sürecinin geliştirilmesi.

Tüm bu olumsuz etkilerin dikkatle değerlendirilmesi ve ekoturizm faaliyetlerinin izleme ve denetim sistemlerini de içerecek şekilde planlanması gerekmektedir. Kaçınılmaz olarak süregelen kitle turizmi uygulamalarının önüne geçilmesi zor olduğundan, en azından turistte ve ekoturizmde yer alan paydaşlarda çevre bilincini arttırması açısından ekoturizm önemli bir turizm çeşididir (Akıllı, 2004, 53).

2.2.5.3 Ekoturizmin Ekonomik Çevre Üzerindeki Etkileri

Olumlu Ekonomik Etkileri: Ekoturizmin ekonomik etkileri; doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler olarak üçe ayrılabilir (Hoşcan, 2008, 41):

- Doğrudan etkiler, turistin konaklama, yiyecek-içecek, eğlence gibi etkinlikleri için destinasyonda doğrudan yaptığı harcamaların sonucunda ortaya çıkar.
- Dolaylı etkiler, bir ekoturizm işletmesinin gelirlerinin bir kısmının girdi-çıktı ilişkisi içinde olduğu diğer sektörlere aktarılması sonucunda ortaya çıkar.
- Uyarılmış etkiler ise, ekoturizm işletmesi çalışanlarının ücretleriyle yaptıkları harcamalar sonucunda ortaya çıkar

Ekoturizmin olumlu ekonomik etkileri şu şekilde sıralanabilir (Wight, 1993, 3; Hvenegaard, 1994, 27; Campbell, 1999, 536; Diamantis, 1999, 105; Ross ve Wall, 1999a, 128; Weaver, 1999, 798; Weaver, 2001, 114; Duffy, 2002, 50; Fennell, 2003, 85; Jenkins ve Wearing, 2003, 215; Stein, Clark ve Rickards, 2003, 157; Müllner, Linsenmair ve Wikelski, 2004, 118; Akın, 2006; 51; Demir ve Çevirgen, 2006a, 70; Kılıç Benzer, 2006, 70; Lai ve Nepal, 2006, 1120; Björk, 2007, 40; Tuna, 2007, 24; Hoşcan, 2008, 41; Kuter ve Ünal, 2009, 153; Türker ve Çetinkaya, 2009, 8):

- Yabancı turistlerden elde edilen gelir bölgeye döviz girişi sağlar.
- Ekoturizmden elde edilen gelir yerel halka kazanç sağlar.
- Yarattığı doğrudan iş imkânı (tur rehberliği, güvenlik, el sanatları, yeme-içme, ulaşım, konaklama, vb.) sayesinde iş bulmak için yapılan göçler de kontrol altında tutulabilir.
- Kırsal alanların kalkınması için ekonomik fırsatlar yaratır. Özellikle pek fazla gelişme gösterememiş kırsal bölgelerde ekoturizmin yaratacağı yatırımlar ve iş olanakları yerel halk için önem taşır.
- Elde edilen gelir yerel halkın sürdürülebilir olmayan faaliyetlerden uzaklaşmasına yardımcı olur.
- Gelirin yine ekoturizme yönelik doğal alanların korunmasında kullanılması için politik ve finansal destek sağlar.

- Yerel ekonominin gelişmesine öncülük ederek; oteller, restoranlar, hediyelik eşya satan yerler ve seyahat hizmetleri gibi turizm endüstrisi ile ilgili aktiviteleri destekler.
- Tarımın olmadığı bölgelerde yerel ekonomiyi çeşitlendirir.
- Yöreye has el sanatları ve yiyecekler gibi yerel ürünlere olan talebi artırır. Yerel halka kültürel öğeler taşıyan el sanatları ürünlerini satma fırsatı yaratarak, sağladığı ekonomik katkı ile aynı zamanda yerel kültürün korunması için bir araç olabilir.
- Ulaştırma, çeşitli mal ve hizmetlere ulaşabilme, iletişim gibi yerel altyapıyı geliştirir.
- Milli parklar ya da koruma alanları olarak tahsis edilen bölgelerde ziyaretçilerden giriş ücretleri alınması yöreye ekonomik katkı sağlar.
- Kamp alanı ve ekipman kiralaması, balıkçılık ve avlanma lisansı alınması için ödenen ücret, bölgeye yapılan bağışlar gibi ekoturizm faaliyetlerinden tahsis edilen gelirler bölgeye ekonomik katkı sağlar.
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmaya yardımcı olur. Dünya genelinde belirlenen 160 ekoturizm kaynağının 102'si (%64'ü) az gelişmiş ülkelere bulunmaktadır. Bu durum ekoturistlerin %64'ünün az gelişmiş ülkelere gittiğini göstermese de kaynağın %64'ünün az gelişmiş ülkeler olması önemli bir göstergedir.

Ekoturizmin geliştiği bazı destinasyonlarda belirtilen olumlu ekonomik etkilere ilişkin somut örnekler şunlardır (Ceballos-Lascurain, 1996, 49; Honey, 1999, 51; Ross ve Wall, 1999a, 128; Sindiga, 1999, 113; Wunder, 2000, 467; Weaver, 2001, 101; Foucat, 2002, 514; Stem, vd., 2003, 323; Yücel, 2002, 4; Banerjee, 2007, 77; Demir ve Çevirgen, 2006a, 71; Lai ve Nepal, 2006, 1120; Frost ve Bond, 2008, 777; Hoşcan, 2008, 43; Yılmaz, 2008, 78; Kuter ve Ünal, 2009, 152; Özkök ve Çoban, 2009, 596):

- 1993 yılında Dominik Hükümeti'nin teşvikiyle Karayip halkı doğal ve kültürel kaynaklarının korunması ve ekonomik teşvik sağlanması amacıyla ekoturizmi geliştirmek için bir yönetim planı oluşturmuştur. Bu plan, yerel halkın katılımı ile onların kültürü, çevresi ve yaşam şartlarını geliştirecek kaynakların yönetimini sağlamıştır. Böylece yerel

halk ürettikleri sepetler, el çantaları gibi el sanatları ve yerel tarım ürünlerinden önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır. Örneğin bir el sanatları işçisi aylık 320 Amerikan Doları gelir elde etmekte ve Dominik Cumhuriyeti'nin gayri safi milli hâsılasına yılda 1.000 Amerikan Doları katkı sağlamaktadır. Ayrıca turizm; yerel halka kendilerine ait mülklerde küçük konaklama olanakları sunmaları, taksi şoförlüğü, tur rehberliği gibi yeni istihdam olanakları yaratmıştır.

- Ekoturizmin ülke genelinde sağlayacağı istihdam ve diğer ekonomik faydalarla Küba'nın başlıca endüstrilerden biri durumuna geleceği tahmin edilmektedir.
- Brezilya'da sadece el yapımı mendil satışından 1 kişi 1 yılda ortalama 2.336 Amerikan Doları kazanmaktadır.
- Kosta Rika'da 1995 yılında çiftçilerin kazandığı para miktarının kişi başına 12.000 Amerikan Doları olduğu tespit edilmiştir.
- Kuş gözlemciliği Kuzey Amerika'da hızla büyüyen aktivitelerden biri olmuştur. 1980'li yıllarda ortalama yılda 20 ile 30 milyon turist kuş gözlemciliği amacıyla bölgeyi ziyaret etmiştir. Turistler kayda değer derecede harcamalarda bulunmuşlar ve bölgeye yıllık ortalama 20 milyar Amerikan Doları gelir sağlamışlardır.
- Kanada'nın eyaletlerinden biri olan Saskatchewan'ın merkez ve kuzey bölgelerinde, kerestecilik ve tarım faaliyetleri ekonomik istikrarsızlıkla karşı karşıya kaldığı için ekoturizm giderek daha cazip ve sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınma seçeneği haline gelmiştir.
- Groom ve diğerlerinin (1991) çalışmasına göre, Peru'da sırt çantalıların tercih ettikleri Madre de Dios bölgesinden elde edilen gelirin, lüksü seven turistlerin gittiği bakir ancak uzak olan Monu Biosphere yağmur ormanlarından 10 kat daha düşük olduğu ancak yerel halka olan ekonomik katkısının iki katından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Lüksü seven turistlerin özellikle bölge dışından getirilen ithal ürünleri tercih etmesi ve sırt çantalıların ise yerel ürünleri (rehberlik hizmeti, yiyecek-içecek, ulaşım, vb.) talep etmesi bu durumun en önemli nedeni olarak gösterilmiştir.

- Munn (1991) yaptığı çalışmasında Peru'nun her bir özgür papağandan yıllık ortalama 750 Amerikan Doları ile 4.700 Amerikan Doları arasında turizm geliri elde ettiğini belirtmiştir.
- Lindberg ve Enriquez'in (1994) Belize koruma alanında ve Nepal Sagarmatha Milli Parkı'nda yaptıkları araştırmalar sonucunda yerel halkın üçte ikisinin rehberlik hizmeti, yerel elsanatı ürünlerin ve kıyafetlerin satılması ve yerel konaklama imkanı sunulması sayesinde ekonomik gelir elde ettikleri; ayrıca gelirlerinin de daha eşit dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir.
- Foucat (2002) Meksika Oaxaca eyaletinde yaşayan Ventanilla toplumu üzerinde ekoturizmin etkilerini inceleyen bir araştırmada bulunmuştur. Bölgede su kaplumbağalarının avlanması 1992 yılında yasaklanmış ve bu durum toplumu yeni ekonomik kazançlar aramaya itmiştir. Bunun sonucu olarak ekoturizm çeşitli bot turlarıyla başlayarak büyük gelişme göstermiştir. Toplumun yarısının (%50) ilk gelir kaynağı ekoturizm olmuştur. Bunun yanı sıra verdikleri yerel hizmetler ve yerel yiyecekler halka önemli gelir oluşturmuştur. Bir kişi bir bot turundan en yüksek sezon olan Nisan ayında haftada ortalama 628.34 Amerikan Doları gelir elde etmiştir.
- Nepal'de Annapurna korunan alanında dağ/doğa yürüyüşü faaliyetlerinden elde edilen gelir yerel halka yarar sağlaması amacıyla, alanın korunması ve geliştirilmesi için ayrılarak bölgeye ek gelir sağlamaktadır.
- Zimbabve'de Clive Stockil tarafından uygulamaya konulan CAMPFIRE (Communal Area Management Programme for Indigenous Resources – Yerel Kaynaklar için Kamusal Alan Yönetim Programı) projesi safari turizmi ve sportif avcılık için toplum temelli yaban hayatı yönetimi konusunda öncü uygulamalardan biri olmuştur. Stockil, Shangaan yerel halkı ile bölgede eko-oteller kuracak olan Zimbabve Sun otellerinin görüşmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda yerel halk otellerden elde edilen gelirlerin %10'unu almıştır. 1994 yılında her hane yıllık 4.000 Amerikan Dolarının üzerinde gelir elde etmiştir. Ayrıca yerel halk kaçak avcılıktan uzaklaşarak yaban hayatını

korumaya başlamış; okul, elektrik, telefon, su gibi çeşitli kamu projelerinde yer almışlardır.

- Ceballos-Lascurain'in (1996) belirttiğine göre Kenya'nın Amboseli Milli Parkı'nda aslanlar sayesinde 1980 yılında yıllık 27.000 Amerikan Doları turizm geliri sağlanırken, bu rakam 1986 yılında 500.000 Amerikan Dolarına ulaşmıştır. Thresher de benzer bir çalışma yapmış ve bir aslanın turizm amaçlı kullanıldığında getirdiği gelirin 15.000 Amerikan Doları olduğunu belirtmiştir. Eğer aslan sportif avcılık amaçlı kullanılırsa elde edilen gelir sadece 8.500 Amerikan Doları olmakta, toplum yararına kullanılırsa getirisi 963 – 1.325 Amerikan Doları arasında değişmektedir.
- Western (1982) Kenya'nın Amboseli Milli Parkı'nın finansal değerini incelemiş ve parkın bir hektarlık alanın turizm amaçlı koruma altına alınması durumunda finansal getirisinin 80 Amerikan Doları olacağını; tarım amaçlı kullanıldığında ise en iyimser tahminlere göre bir hektarlık alanın finansal getirisinin 0.80 Amerikan Doları olacağını belirtmiştir.
- Hvenegaard ve Dearden (1998) tarafından Tayland Doi Milli Parkı'nda yapılan araştırmada kuş gözlemcilerinin %58'inin, ekoturistlerin %50'sinin parkı koruma amaçlı bağışlar gerçekleştirdikleri sonucu çıkmıştır. Kitle turistlerinde ise bu oran %14'lerde kalmıştır.
- Galapagos adaları ekoturizm kapsamında incelenmiş ve 1980'li yılların sonlarında bölgede ekoturizmin gelişmesiyle birlikte insanların yaşam standartlarının yükseldiği ve iş olanaklarının genişlediği görülmüştür. Ayrıca alınan giriş ücretlerinden ve teknelere verilen izin ruhsatlarından 1998 yılında 4,3 milyon Amerikan Doları gelir elde etmiştir.
- Lindberg (1991) tarafından yapılan çalışmada ortaya çıkan sonuca göre Hollanda Saba Liman Parkı'nda elde edilen gelirler alanın koruması için ayrılmaktadır.
- SSCI tarafından taranan 10 dergide, ekoturizmin etkileri ile ilgili yayınlanan 62 çalışma incelenmiş ve bu çalışmaların 15'inde

ekoturizmin ilgili bölgelerde %50 istihdam artışı sağladığı tespit edilmiştir.

Olumsuz Ekonomik Etkileri: Ekoturizmin ekonomik açıdan yarattığı olumsuz sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Diamantis, 1999, 105; Loon ve Polakow, 2001, 893; Weaver, 2001, 114; Duffy, 2002, 51; Akıllı, 2004, 53; Nyaupane ve Thapa, 2004, 21; Altan, 2006, 71; Demir ve Çevirgen, 2006a, 76; Hoşcan, 2008, 42; Stronza ve Gordillo, 2008, 450):

- Ekoturizmin en önemli olumsuz ekonomik sonucu, elde edilen gelirlerin yerel ekonomi dışına sızmasıdır. Ekoturistler yeni deneyimler elde etmek için oldukça yüksek oranlarda para harcarlar, fakat bu paranın büyük bir bölümünü seyahate çıkış noktalarında katıldıkları paket turlara ve seyahat masraflarına ayırırlar. Gittikleri destinasyonlarda harcadıkları para genellikle az olmaktadır. Tur operatörleri de elde edilen kazancı yerel halkla paylaşma konusunda isteksiz davranabilmektedir.
- Yine yöredeki turizm işletmelerinin mal ve hizmetleri bölge dışından ithal etmeleri yerel ekonomideki sızıntıları arttırmaktadır. Ayrıca ekoturistlerin ilgilendikleri alanlar yerleşim yerleri dışında, basit altyapı ve hizmetlerin gerektirdiği yerler olduğundan harcamalar bakımından istisnalar dışında yerel ekonomik etkileri de muhtemelen az olmaktadır.
- Ekonomik beklentiler açısından yeterli talebin olmaması durumu, hem ekoturizm alanında yatırım yapan yatırımcıları hem de yerel halkı olumsuz olarak etkileyebilir. Ekoturizm faaliyetlerinin ekosisteme zarar vermemesi açısından küçük gruplarla ve ziyaretçi sayılarının sınırlandırılarak gerçekleştirilmesi ekonomik açıdan bir ikilem yaratabilmektedir. 1998 yılında Nepal’de yapılan bir araştırma, özellikle ekoturizmin geliştiği alanlarda yerel gereksinimlerin karşılanamadığını göstermektedir. Çünkü ziyaretçi sayıları ile orantılı olarak temel beklentileri karşılayacak yeterli gelir yaratma olanakları sağlanamamıştır. Böyle bir durumda ürünlerin fiyatları arttırılmadıkça yüksek bir gelir sağlanamayacaktır. Diğer yandan zaman içinde tur operatörleri daha fazla gelir elde etmek için destinasyona yönelik turist

sayılarını arttırmak isteyecekler ve böylece kitle turizmine doğru bir yönelme ortaya çıkabilecektir.

- Ekoturizmin gelişmesi yerel istihdam olanakları sağlamakla birlikte bazı durumlarda yeterli deneyim ve niteliklere sahip olmamaları nedeniyle yerel halktan çok az sayıda kişi yerel turizm endüstrisinde istihdam edilmektedir. Bu durum yerel halkın ekonomik beklentilerini ve ekoturizme katılımını azaltmaktadır.
- Ekoturizmin mevsimsel özelliğe sahip olması, ekonomik ve siyasi olaylara bağımlı olması nedenleriyle yerel halk tüm yıl boyunca gelir elde edememektedir.
- Hükümetler hassas alanların korunmasında duyarsız kalabilmekte ve ekoturistlerden sağlanan gelirlerin tekrar bu destinasyonlar için kullanılması konusunda isteksiz davranabilmektedirler.
- Yöredeki oteller ve benzeri tesislerin su ve enerji gibi kaynakları aşırı tüketmeleri bölgedeki fiyatları arttırmakta, elektrik ve su kesintilerine neden olabilmektedir.
- Ekoturizm için yapılan arazi temini, korunan alanların oluşturulması, altyapı ve üstyapı yatırımları gibi yatırımlar ilk aşamada maliyetli olmaktadır.
- Vahşi hayvanlar tarafından zarar gören ürünler maliyet artışına neden olabilmektedir.

Belirtilen olumsuz etkilerle birlikte ekoturizm alanında faaliyet gösteren işletmelerin karşılaşılabileceği ekonomik sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlar arasında mevsimsellik nedeniyle işletmelerin bazı dönemlerde atıl kalması; yerleşim alanlarından uzakta kurulmaları nedeniyle nitelikli personel istihdamının zorlaşması; maliyetlerin ve malzeme tedariki masraflarının fazla olması; iletişim, sağlık, güvenlik gibi çeşitli hizmetlere ulaşma zorluğu sayılabilir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 77).

Ekoturizmin geliştiği bazı destinasyonlarda belirtilen olumsuz ekonomik etkilere ilişkin somut örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tisdell 1996, 14; Weaver, 1999, 807; Erdoğan, 2003, 162; Demir ve Çevirgen, 2006a, 76; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 598):

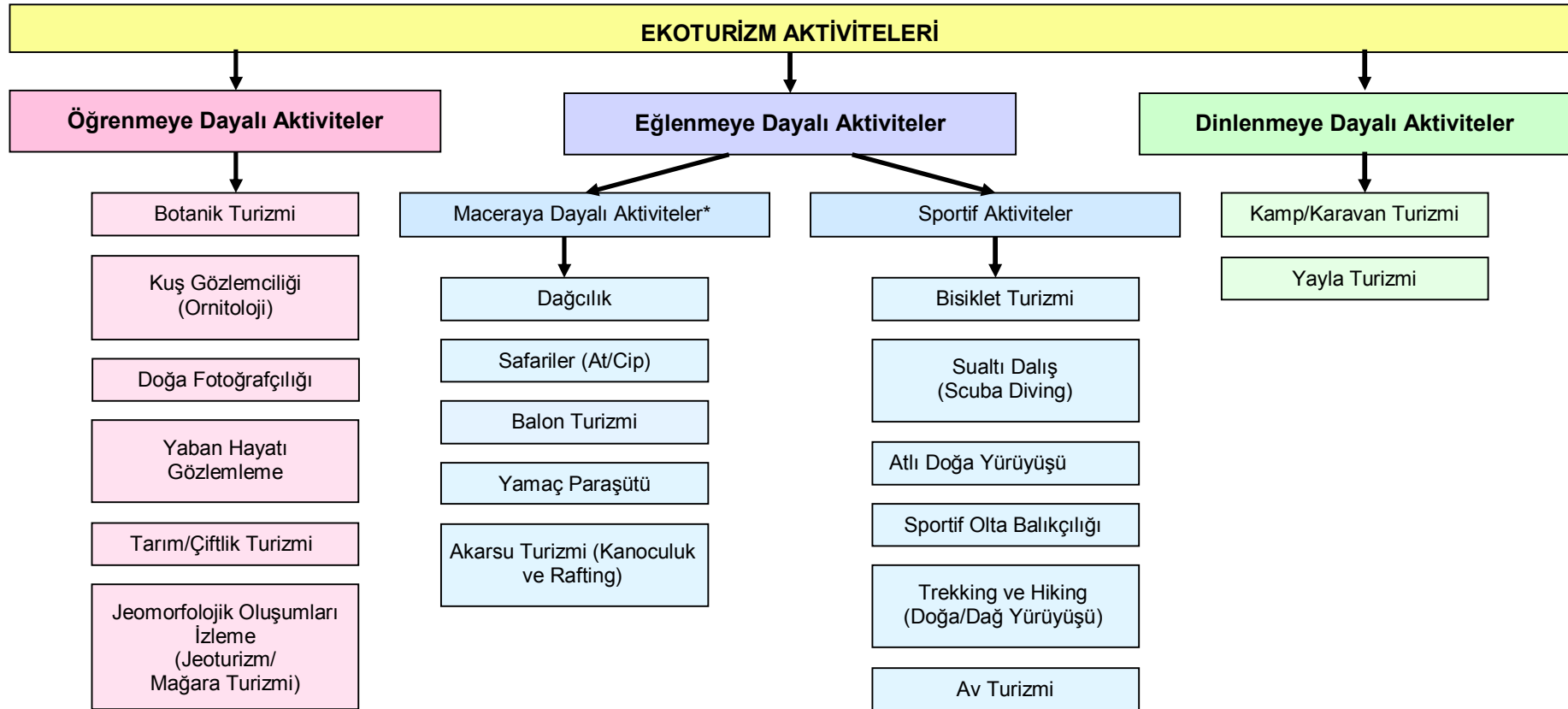

- Kosta Rika'nın Tortuguero köyünde yapılan iki araştırma sonucuna göre, istihdam ve ekonomik gelir bakımından yerel halk memnun olsa da, gerçek yaşam standartlarında herhangi bir yükselmeye rastlanmamış ve bu nedenle yerel halk ekonomik fırsatların sınırlandırılmasından dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirmiştir.
- Monteverde'ye giden ABD'liler bir yıl içinde 4.5 milyon Amerikan Doları harcamaktadırlar. Ancak bu paranın sadece 850.000 doları (%19) Monteverde ve yakınlarında harcanmaktadır. Büyük çoğunluğu (%81) yerel ekonominin dışına gitmektedir.
- Malezya'da yapılan bir çalışmanın sonucunda, ekoturizmin yerel ekonomiye katkısı olduğu tespit edilmiş, ancak buna rağmen harcamaların büyük bölümünün sızıntı ile yerel bölge dışına çıktığı bulunmuştur. Benzer şekilde Çin'in Hainan kentinde yer alan iki milli parkta yapılan çalışmada ekonomik sızıntı potansiyelinin büyük olduğu gözlenmiştir.
- Bookbinder ve diğerlerinin (1998) Nepal Royal Chitwan Milli Parkı'nda yaptıkları bir araştırma sonucuna göre yerel halkın sadece %7'si turizmden doğrudan ya da dolaylı olarak gelir elde etmektedir.
- Lindgers (1991) yaptığı çalışmasında Dünya Bankası'nın tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde bir turist harcadığı doların %55'inin gelişmiş ülkelere aktığını belirtmiştir. Nepal ve Zimbabwe'de ekoturizm için harcanan paranın sadece %10'u yerel hükümete kalmaktadır. Bunun çok azı da ekoturizm alanlarındaki yerel halka geçmektedir.
- Nepal'de Sagarmatha Milli Parkı'nda çok az insan (çoğu da konaklama yeri sahipleri) turizm gelişiminin avantajlarından yararlanabilmektedir. Örneğin, Ghandruk'taki bir alan araştırmasında, diğer alanlardaki fakir çiftçilerin çoğunluğunun hemen hemen hiç bir olanağı yokken, aktif nüfusun sadece %12'si doğrudan turizm ile ilgilenmektedir. Bunun sonucunda turizmden faydalananlar ile hiçbir fırsatı olmayanlar arasında gergin bir ilişki ortaya çıkmaktadır.
- Turizmden en fazla döviz girdisi sağlayan Kenya'da ekonomik sızıntı da fazla olmaktadır. Sinclair (1991) safari turizmine yönelik paket

turlarda yöre dışına olan ekonomik sızıntının %34 ile %45 arasında olduğunu tespit etmiştir.

2.2.6 Ekoturizm Aktiviteleri

Ekoturizm etkinlikleri çeşitli niteliklere göre gruplandırılmaktadır. Kimi yazar ve araştırmacılar bu nitelikleri kullanılan araçlara (bisiklet, balon, raft, at), gidilen yerin doğasına (dağ, yayla, mağara), yapılan etkinliğin özelliğine (akarsu, bilim, trekking) göre belirlemekte iken (Serengil, 2005, 289; Altan, 2006, 51; Kılıç Benzer, 2006, 65); Valentine (1992) ekoturizmi doğaya dayalı aktiviteler, doğa tarafından desteklenen aktiviteler ve doğanın tesadüfi olduğu aktiviteler olmak üzere üç kategoride incelemiştir (Valentine, 1992, 110). Smarton (1988) ekoturizm aktivitelerini hareket içeren (sualtı dalış, dağcılık), statik, toplama temelli (avcılık, bitki toplama) ve estetik içeren (kuş gözlemciliği) aktiviteler olarak dört kategoriye ayırmıştır. Duffus and Dearden (1990) tüketici olmayan ve tüketme eğilimli aktiviteler olarak iki kategori sunmuştur. Tüketici olmayan aktiviteleri doğa fotoğrafçılığı, balina gözlemciliği, kuş gözlemciliği gibi doğadaki canlıların insanlardan etkilenmediği ekoturizm çeşidi olarak ifade ederken; tüketme eğilimli aktiviteleri sportif olta balıkçılığı ve avlanma gibi doğadaki canlıların insanlar tarafından etkilendiği aktiviteler olarak belirtmiştir (Baker, 1997, 273; Diamantis, 1999, 103). Fennell (2000) ise avcılık ve sportif olta balıkçılığı aktivitelerinin ekoturizm kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Holland ve diğerleri (1998) bu aktivitelerin ekoturizmin öğelerine (doğal alanda gerçekleşmesi, eğitici olması, doğal hayatın korunması, yerel halka fayda sağlaması) uygun olarak gerçekleştirildiği sürece ekoturizm kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Bu aktiviteler aynı zamanda ekoturizm için de değer taşıyan, yerel halkın kültürünü de yansıtan aktivitelerdir Silva (2001, 12). Polat (2006, 49) çalışmasında ekoturizm aktivitelerini öğrenmeye dayalı, eğlenmeye dayalı ve dinlenmeye dayalı olmak üzere üç temel başlık altında incelemiştir. Alanyazında mevcut olan ekoturizm ile ilgili aktivitelerin sınıflandırılması Şekil 11'de görülmektedir:

* Maceraya dayalı aktiviteler macera turizmi adı altında anılmakla beraber çizelgede yer almayan daha spesifik ekoturizm çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında mağara dalışı, kaya tırmanışı, köpek kızıağı, buz sörfü, rüzgar sörfü, paraşütle atlama, bungee jumping, helikopterle kayak, deniz kayağı, çim kayağı, kar motoru, motorkros, snowboarding, oryantiring sayılabilir. Ayrıca balina gözlemciliği, deve ile doğa yürüyüşü, yıldız gözlemeleme, (yerli) aborjin turizm gibi ekoturizm türleri de sayılabilir.

Şekil 11. Ekoturizm Aktivitelerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Polat, Ahmet Tuğrul. (2006). *Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, s. 49 ve Weaver, David B. (2001). *Ecotourism*. (1st Edition), Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd, s. 23 kaynakları temel alınarak alanyazın incelemesi sonucunda derlenmiştir.

Botanik Turizmi: Botanik turizmi bitki izlemek için gruplar halinde bir tur liderinin öncülüğünde yapılan bir turizm etkinliğidir. Bu etkinlik türünde en önemli nokta turları gerçekleştirirken botanik konusunda bilgili; yetişme yerlerini, çiçek açma mevsimlerini, en göz alıcı dönemlerini bilen; bitki türlerinin Latince isimlerini ve özelliklerini bilen ve aynı zamanda yabancı dili olan tur rehberleri eşliğinde yapılmasıdır. Ayrıca ulaşım ve konaklama imkânları da yeterli olmalıdır (Altan, 2006, 65; Erdoğan, 2003, 139). Botanik turizmi, her ne kadar belli bir bölgede yetişen, özellikle de endemik türlerin görülmesi ve incelenmesi için yapılırsa da, günümüzde özel amaçlarla oluşturulan botanik bahçelerinin ziyareti şeklinde de gerçekleştirilmektedir (Şen, 2010, 104). Botanik bahçeleri, turizm sayesinde buldukları bölgenin ekonomisine olumlu katkılar yaparak sürdürülebilirliği sağlayan bir turizm türü oluşturmaktadır. Uluslararası Botanik Bahçeleri Koruma Birliği'nin belirttiğine göre her yıl yaklaşık 250 milyon kişi botanik bahçelerini ve arboraturları ziyaret etmektedir. Bazı botanik bahçeleri dünya çapında bilinen önemli turist çekim noktalarıdır. Bunlar arasında Fransa'da Monet Bahçesi, Amerika Merkez Parkı, Güney Afrika Kirstenbosch Bahçesi, Kanada Butchart Parkı ve İngiltere Kew Bahçesi sayılabilir. 2006 yılı verilerine göre bu botanik bahçelerinden son ikisi her yıl 1.5 milyondan fazla turist çekmektedir (Ballantyne, Packer ve Hughes, 2008, 439).

Doğa Fotoğrafçılığı: Doğa, onu oluşturan öğelerin gösterdiği çeşitlilik ve estetik çekiciliğiyle fotoğrafçılar tarafından büyük ilgi görmektedir. Fotoğrafçıların doğaya olan bu ilgisi doğa fotoğrafının özel bir alan olmasını ve sınırlarını çizmesini de beraberinde getirmiştir. Doğada fotoğraf fırsatları yakalandığında hazırlıklı olmak, koşulları en iyi şekilde değerlendirebilme imkânı sağlar. Diğer fotoğrafçılık türlerinde fotoğraflanan konunun içinde etkin bir rol oynamadan makine ile gözlemcilik görevi yapılmaktadır. Ancak doğada yapılan fotoğrafçılıkta fotoğrafçı, fotoğraflanan konunun bir katılımcısı olmaktadır (Polat, 2006, 51).

Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji): Yunancada "ornis-kuş" ve "logos-bilim" kelimelerinden türemiş olan ornitoloji (Erdoğan, 2003, 135) ya da diğer bir deyişle kuş gözlemciliği; kuşları yaşam alanlarında gözleme ve doğayı

kuşların dünyasından tanıma faaliyeti şeklinde tanımlanmaktadır (Çakıcı ve Harman, 2006, 162; Tırıl, 2005, 64; Polat, 2006, 51; Yılmaz, 2008, 65). İnsanın doğada daha fazla zaman geçirmesine ve kendisinin doğanın bir parçası olduğunu fark etmesine yardımcı olan bir faaliyettir. Kuşları, kuşların yaşam alanlarını ve giderek tüm doğayı tanımayı ve korumayı amaçlayan bir ekoturizm aktivitesidir (Pekçetinöz, 2006, 16; Yılmaz, 2008, 65).

Kuşların yaşamları boyunca buldukları alanların sayısının sınırsız oluşu, dünyada tüm bu alanların etkili bir şekilde korunabilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilikten yola çıkarak kuşların korunmasına en verimli katkıyı sağlayacak öncelikli alanların belirlenmesi için (Yılmaz, 2008, 65) Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi (BirdLife International) kurulmuştur. Konsey, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak, kuşları, yaşadıkları doğayı ve biyolojik çeşitliliği korumak amacıyla kurulmuş dünyanın en büyük uluslararası organizasyonudur. Yüzden fazla bölge ve ülkede üyesi bulunan organizasyonda her ülke kendi bünyesinde koruma çalışmaları yürütülmektedir (<http://www.birdlife.org/>).

İyi eğitilmiş ve yüksek gelir seviyeli kuş gözlemcileri gittikleri bölgelerde yerel rehberleri tercih etmektedirler. Böylece yerel halk ve kuş gözlemcileri birbirini tanımakta ve bir etkileşim ortaya çıkmaktadır (Çakıcı ve Harman, 2006, 163).

Kuş gözlemciliği, dünya çapında ekoturizmin en hızlı büyüyen dalıdır ve büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Örneğin Avustralya'nın Phillip Adası Doğa Parkı'ndaki penguen kolonilerini gözlemlemek için 1995 yılında 100.000'den fazla kuş gözlemcisi bu bölgeyi ziyaret etmiştir. Güney Afrika'da Capetown şehri yakınlarındaki penguen kolonileri ise, 1996-1997 yılları arasında 200.000'den fazla kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Çakıcı ve Harman, 2006, 162). ABD'de yapılan bir araştırma, bu ülkedeki kuş gözlemcilerinin sayısının 1983-1995 yılları arasında %155 oranında artarak 63 milyon kişiye ulaştığını ortaya koymuştur (Tırıl, 2005, 64). Yapılan harcamalara bakıldığında, ABD'li kuş gözlemcileri sadece 2000 yılındaki kuş gözlem seyahat masrafları için 7.6 milyon Amerikan Doları harcamışlardır.

Tekساس'ın küçük bir kasabası, altı haftalık kuş göçü sezonunda kuşçulardan 2 milyon Amerikan Doları kazanmakta ve İngiltere'de yılda bir defa düzenlenen Rutland Water kuş gözlem festivalinin üç günlük kazancı 3 milyon poundu bulmaktadır (Şen, 2010, 92). Eubank, Kerlinger ve Payne'ın (1997) Tekساس High Island'da yaptıkları araştırma sonucunda kuş gözlemcilerinin kişi başı ortalama 1.881 Amerikan Doları harcama yaptıkları ve bölge halkının toplam yaklaşık 2.5 milyon dolar gelir elde ettikleri ortaya çıkmıştır (Çakıcı ve Harman, 2006, 163).

Yaban Hayatı Gözlemele: Yaban hayatı gözlemele tehlikeli, korkutucu ya da nadir tür olan hayvanları inceleme amacıyla yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Bu turizm türü hayvanat bahçesi, akvaryum, yaban hayatı merkezleri gibi hayvanların bir yerde tutulduğu alanları ziyaret etme şeklinde olabileceği gibi, hayvanların doğal yaşam ortamlarını ziyaret şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Ballantyne, Packer ve Hughes, 2009, 658). Canlı türlerindeki çeşitlilik, az bulunurluk ve tehlike ziyaretçilerin yaban hayatı gözlemele turlarında destinasyon seçimini etkileyen en önemli motivasyon unsurlarıdır. Dolayısıyla bu turlar macera turizmi, özel ilgi turizmi ve ekoturizmin bir kombinasyonu olarak görülmektedir (Yılmaz, 2008, 75).

Son yıllarda yaban hayatı gözlemele turlarına katılanların sayısı ve elde edilen gelir hızla artmaktadır. Örneğin, Amerika'da 2001 yılında toplam yetişkin nüfusun üçte biri yaban hayatı gözlemele turlarına katılmış ve yaklaşık 40 milyon Amerikan Dolarından fazla harcama yapmıştır. 2004 yılında Avustralya'da sadece yunusları ve balinaları izlemek için 600.000'den fazla kişi 8,9 milyon Amerikan Doları harcama yapmıştır (Yılmaz, 2008, 75). 2006 yılında aynı ülkede yaban hayatı gözlemele turlarına katılan sadece yerli turistlerin sayısı 2.2 milyona ulaşmıştır (Ballantyne, Packer ve Hughes, 2009, 658; Ballantyne, Packer ve Falk, 2011, 1243). Ruanda Volkanlar Milli Parkı'nda turistler dağ gorillerini sadece bir saat görmek için 170 Amerikan Doları ücret ödemektedirler (Erdoğan, 2003, 138). Fillion, Foley ve Jaquemot (1992) ve TIES (1998) uluslararası turistlerin %60-%40'ının doğa turisti olduğunu ve bunun %40-%20'sinin ise yaban hayatı gözlemele amacıyla seyahat ettiğini belirtmektedirler. Bir başka araştırmaya göre 1994 yılında

106 ile 211 milyon arasında turist dünya genelinde yaban hayatı gözlemleme turlarına katılmıştır (Reynolds ve Braithwaite, 2001, 32).

Yaban hayatı gözlemleme turlarının yaban hayatının ve doğanın sürdürülebilirliği ve korunması (Rodger, Moore ve Newsome, 2009, 645), doğayı korumak için bölge halkını teşvik etmesi gibi olumlu etkileri olmakla beraber; hayvanlarda hastalık, stres ya da davranış bozukluğu, doğada kirlilik, bozulma gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır (Ballantyne, Packer ve Falk, 2011, 1243).

Yaban hayatı gözlemleme turlarına katılanlar özellikle vahşi hayvanlarla etkileşim sağlayabilecekleri, onların davranışlarını izleyebilecekleri alanları tercih etmektedirler. Bu turlarda doğal çevre ve vahşi yaşam davranışları açısından önemli olan iki nokta vardır. Bunlardan biri vahşi hayvanların davranışlarının zamana (gün içerisinde, yaşam dönemlerinde vb.) göre değişkenlik göstermesidir. Bir diğeri ise vahşi hayvanların dışsal faktörlere (örneğin turistlerin varlığına) göre farklı zamanlarda farklı tepkiler göstermesidir. Bu durum insan-yaban hayatı etkileşiminin oluşmasına engel olabilmektedir (Higham ve Shelton, 2011, 1291).

Jeomorfolojik Oluşumları İzleme: Günümüzde ilk kez 2002 yılında Amerika Seyahat Endüstrisi ve Ulusal Coğrafi Seyahat Magazini tarafından "jeoturizm" olarak adlandırılan (Heggie, 2009, 257) bu ekoturizm türünde jeolojik, jeomorfolojik yapı ve unsurlar, kıyılar, göller, kanyonlar, jeotermal kaynaklar, endemik bitkiler ve diğer doğal anıtlar turistlerin özel ilgi odaklarını oluşturmaktadır (Polat, 2006, 51; Efe, vd., 2008, 323). Örneğin, jeoturizm adı altında volkanlara ve jeotermal kaynaklara yapılan seyahatler dünyada genelinde giderek yaygınlaşmaktadır. 2008 yılında Havai Volkanik Milli Parkı'nı 1.2 milyon turist; Havai Haleakala volkanını 1.1 milyon turist; Yellowstone Milli Parkı'nın gayzer ve ılıcalarını 3 milyon turist; Arkansas Milli Ilıca Parkı'nı 1.2 milyon turist ziyaret etmiştir. Rotorua, Yeni Zellanda'daki jeotermal ve volkanik hareketler, İtalya'daki Etna Yanardağı, Japonya'daki Fuji Dağı, Ekvator'daki Tungurahua Dağı, Şili'deki Villarrica Volkanı ve

İzlanda'daki aktif volkanlar bu turizm türünün diğer çekici bölgelerini oluşturmaktadır (Heggie, 2009, 257).

Jeolojik ve jeomorfolojik oluşumları izleme etkinliği içinde son zamanlarda mağaralara yapılan geziler artmış ve mağaracılık ya da mağara turizmi olarak gündemde yer bulmuştur (Polat, 2006, 51). Uzun yıllar içinde doğal süreçler sonucunda oluşmuş veya insan eliyle oyularak yapılmış yeraltı oyuğu "mağara" olarak adlandırılmaktadır. Turizm açısından ele alındığında mağaralara yönelik özellikle görsel, bilimsel ve sportif amaçlı ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Mağaraların turizm açısından en önemli özelliği, mağara ortamında damlama, akma, buharlaşma, çökme gibi nedenlerle oluşan speleotem (mağara oluşumu) adı verilen sekilerin biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından sunduğu görselliktir (Erdoğan, 2003, 127; Altan, 2006, 60; Soykan, vd., 2008, 393). Bunun yanı sıra on binlerce yıl önce insanlığa barınak olmuş mağaralar da turizm açısından çekicilik unsuru oluşturmaktadır (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 59). Mağaralar girişleri düzenlenerek, içinde özel donanıma ihtiyaç duyulmadan turistlerin dolaşması sağlanıp, aydınlatılarak turizme açılırlar ve müze şeklinde gezilirler (Erdoğan, 2003, 127; Altan, 2006, 60; Soykan, vd., 2008, 393).

Tarım ve Çiftlik Turizmi (agri-turizm, agro-turizm): Çiftlik turizmi, kırsal alanlarda konaklama ve etkinliklerin çiftliklerde yapılması faaliyetidir. Eğer, herhangi bir kırsal yerleşmede ekonomik etkinlik tarım ise ve turistik uygulamalarda ağırlıklı olarak tarıma dayalı programlar yer alıyorsa, bu turizm türü de tarım turizmi olarak adlandırılmaktadır. Tarım turizmi, bir etkinlik olarak sürerken, aynı zamanda doğal çevrenin, geleneksel kırsal coğrafi görünümünün korunmasına yardım etmekte, çevre, tarım ve turizm arasındaki bağı sağlamaktadır. Bu kavramlar kırsallığı çağrıştırmakta kırsal turizm olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2003, 130).

Çiftliklerin turizme açılmalarının temel amaçları arasında; kitlesel turizmin neden olduğu büyük turistik tesislerin yapay görüntüsüne alternatif oluşturmak, istihdam yaratarak dış göçü azaltmak, kadınları işgücüne katmak, yöresel kültürleri tanıtmak, kentsel ve kırsal yaşam standartları

arasındaki farkı azaltmak ve kırsal alanların yeniden canlandırılmasını sağlamak gibi faktörler sıralanabilir (Şen, 2010, 101).

Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen “Kırsal Alan Turizmi” konulu kongrede, rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı çiftlikler iki gruba ayrılmıştır. Bunlar; tarım çiftlikleri ve tatil çiftlikleridir (Erdoğan, 2003, 130). Tatil çiftlikleri, hem orada bir süre yaşayarak hem de sadece gününbirlik ziyaretler yaparak çiftlik yaşamını paylaşmak isteyen misafirlerine konaklama ve yeme içme olanaklarının yanında bir takım açık hava etkinliklerine de katılma imkânı sunan, bunun yanında asıl işi tarım ve hayvancılık olan çiftlik işletmeleridir. Tatil çiftliklerinde sunulan ürünler, kulübe veya çiftlik evi gibi konaklama imkanı yanında, meyve-sebze toplama, işleme, yöresel el sanatları, yöresel ürün yapımı, çiftlik hayvanlarının bakımı gibi çiftlik etkinlikleri ile çiftliğin bulunduğu çevrenin doğal ve kültürel özelliklerine bağlı olarak anıt veya müze ziyaretleri, doğa hakkında bilgiler verme, yaban hayatını gözlemleme, dağ ve doğa yürüyüşleri ve piknik gibi açık hava etkinliklerini kapsamaktadır. Tatil çiftlikleri özellikle İngiltere, Avusturya, Almanya ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda’da uzun yıllardır gelişme gösteren bir sektör durumundadır (Yılmaz, 2008, 76).

Gelişmiş ülkelerde tarım artık yerini organik tarıma bırakmaya başlamıştır. Organik tarımda amaç, suni gübre yerine doğal gübre, kimyasal ilaç ile mücadele yerine biyolojik mücadele yaparak hormonsuz ve hiçbir yapay katkısı olmayan doğal halde yetişen sebze ve meyveler yetiştirmektir. Bazı tesislerde turistlere yetiştirilen ürünler sunulurken; bazılarında da turistlerin üretime katılarak hobi bahçelerinde tarımla iç içe yaşamaları sağlanmaktadır (Altan, 2006, 54).

Dağcılık: Dağcılığın birçok dildeki adı “Alpinizm”dir. Bu etkinliğin bir spor dalı şekline dönüşümü ve yaygınlaşması, büyük ölçüde Alp Dağları’nda olduğu için bu isim uygun görülmüştür. Himalayalar’da yapılan dağcılık faaliyetine himalayalizm, And Dağları’nda yapılabilecek olan ise Andizm denilmektedir. Türkçe’de bu etkinliğe verilen isimde herhangi bir dağ tercihi yapılmamış ve

İngilizcedeki gibi genel anlamda “dağcılık” sözcüğü benimsenmiştir (Erdoğan, 2003, 124).

Dağcılık 18. ve 19. yüzyıllarda İngilizler ve Fransızlar başta olmak üzere Avrupalı zenginlerin boş zamanlarını değerlendirme ve yeni maceralar arama anlayışı sonucunda ortaya çıkan bir spor dalıdır. Uluslararası spor haline gelmesi ise 1931 yılında, merkezi Cenevre’de bulunan Uluslararası Dağcılar Birliği’nin (International Mountaneering and Climbing Federation-UIAA) kurulmasıyla mümkün olmuştur (Küçükaslan, 2007, 271).

Dağcılık bugün birçok popüler terimle anılır olmuştur. Tur organize eden firmaların düzenlediği doğa yürüyüşleri, kamplı yürüyüşler dağcılık sporu çatısı altında toplanmaktadır. Aslında bu tip etkinlikler dağcılığın ufak bir bölümüdür. Dağcılık ciddi eğitim gerektiren, kaya, kar ve buz tırmanışları olmak üzere çeşitlere ayrılan bir spor dalıdır. Dağcılığın gerçek anlamı çeşitli yayınlarda “dağlık bölgelere, ulaşılması zor yüksekliklere tırmanmayı ya da ulaşmayı amaçlayan spor” olarak geçmektedir (Polat, 2006, 60).

Dağlar macera, heyecan ve değişiklik arayanlara çeşitli rekreasyonel faaliyetler ve yeni spor olanakları sağlamaktadır. Doğa yürüyüşleri, dağ bisikletiyle geziler, orienteering, sağlam kayaların olduğu dik yamaçlarda kaya tırmanıcılığı, karlı alanlarda yapılan botla kaymak (snowspeek rafting), kızak (snowscating), buzul kayağı (heliskiing helikopterle gidilerek yapılan yüksek dağ kayağı), balon skiing (balonla gidilerek yapılan yüksek dağ kayağı), snowboarding dağlarda yapılan aktiviteler arasında sayılabilir (Erdoğan, 2003, 125).

Safariler: Ekoturizm etkinliklerinden bir diğeri olan safari doğa keşfi olarak adlandırılmaktadır. At safari ya da cip safari olarak gerçekleştirilen safarilerin genellikle yapım yöntemlerindeki yanlışlar, özellikle çevreci hassasiyete sahip olanları rahatsız etmektedir. Bunun nedenlerinden biri de cip safari olarak adlandırılan etkinliğin, zenginlerin pahalı ciplerle gelerek doğal ortamlara zarar verecek yarışlar düzenlemesiyle gerçekleştiriliyor olmasıdır. Oysaki doğa keşfi etkinliği, bir taraftan kişiye doğada keşifte

bulunurken çeşitli duygusal tatminler sağlayan, diğer taraftan öğrenme yoluyla tecrübe kazanma olanağı veren bir ekoturizm etkinliğidir (Polat, 2006, 57). Bu nedenle safarilerin düzenlenmesi aşamasında özellikle çevrenin ön planda tutulması, korumacılık fikrine öncelik verilmesi ve bu amaçla gerekli önlemlerin alınması son derece önemlidir.

Balon Turizmi: Balon, içine doldurulan sıvı propan gazının ısıtılması ile havalanan bir araçtır. Uygun rüzgârda (10 km/h.in altındaki) oldukça uzun süre sakin uçuşla havada kalabilmektedir. Ortalama seyir yüksekliği 500-1500 feet (yaklaşık 152 m.-457 m.) arasında olan balona yön vermek, irtifa kazandırıp kaybettirmek, hızını değiştirmek, tecrübeli bir pilot tarafından kolaylıkla yapılabilir (Şen, 2010, 110). Balon turları sayesinde tüketiciler hem daha çok yeri görme şansına sahip olmakta, hem de yürüyüşle görülmesi mümkün olmayan manzaraları görmektedirler. Balonla yapılan geziler ayrıca, doğa yürüyüşlerine ve bisiklet turlarına katılma konusunda engeli bulunan ya da yaşı nedeniyle bu kondisyona sahip olmayan turistler için özellikle tercih edilmektedir. Balon gezilerinin bir diğer avantajı da “fotoğraf avcılığı” da denilen faaliyete imkân sağlamasıdır. Bu sayede turistler yörenin sunduğu manzaraların fotoğraflarını çekme şansına sahip olmaktadır (Altan, 2006, 66).

Yamaç Paraşütü (Parapente): 1980'lerin başında Fransa'da Alpler bölgesinde Miessy adlı kasabada dağcılık da yapan bir grup paraşütçü, uçaktan serbest atlayışta kullandıkları yönlendirilebilir paraşütleri kullanarak tırmandıkları dağlardan koşarak havalanmayı planlamışlardır. “Parafoil” adı verilen bu paraşütlerin uçuş açılarını biraz değiştirerek bu planlarını gerçekleştirmişler ve bu yeni araca da “parapente” adını vermişlerdir. Günümüzde de yaygın olarak kullanılan ve turizme hizmet eden bir araç konumundadır (Erdoğan, 2003, 151). Parapente sporunun tercih edilmesinin nedenlerinden biri diğer uçuş sporları ile karşılaştırıldığında daha ucuz olması, havaalanı gibi altyapıya ihtiyaç duymaması ve insanların yanlarında taşıyabilecekleri rahatlığa sahip olmasıdır (Fasching, Schippinger ve Pretscher, 1997, 129).

Etrafında kalkış ve iniş için yeterince açık bölgeye ve belli bir eğime sahip hemen hemen her yerde bu sporu gerçekleştirmek mümkündür. Ancak yeterli düzeyde eğitimin alınması da gerekmektedir (Erdoğan, 2003, 151). Yeterli eğitim alınmadığı takdirde ya da yeterli bilgilendirilme sağlanmadığı zaman yaralanmalarla sonuçlanan kazalara sebebiyet verilebilmektedir (Fasching, Schippinger ve Pretscher, 1997, 129).

Akarsu Turizmi (Rafting ve Kanoculuk): Rafting “raft” adı verilen botlarla akış hızı yüksek nehirler üzerinde yapılan bir spordur. “Akarsu Krosu” anlamına gelen raftingde amaç, içinde bulunulan botun devrilmeden, kürekle yönlendirerek, kayalar ve engeller arasından geçirilmesidir (Altan, 2006, 56; Küçükaslan, 2007, 282; Yılmaz, 2008, 64; Şen, 2010, 107). Kanoculuk sporu şişme iki kişilik kanolarla yapılırken; rafting beş ya da dokuz kişilik botlarla yapılan akarsu sporudur (Altan, 2006, 56).

Rafting ilk kez 1869 yılında Colorado Nehri üzerinde Büyük Kanyon’da gerçekleştirilmiştir. 1939 yılında Colorado Nehri üzerinde organize edilen ikinci rafting büyük ilgi çekmiş ve o tarihten itibaren düzenli organizasyonlar yapılmaya başlanmıştır (Oruç, vd., 2005, 31; Yılmaz, 2008, 64). Kısa sürede popüler bir spor haline gelen rafting bugün milyonlarca kişi tarafından tercih edilmektedir. ABD’nin 15’e yakın önemli nehrinde her yıl 2 milyona yakın rafting turu yapılmaktadır. Bir rafting botunda yaklaşık 8 kişi olduğu düşünüldüğünde bu ülkede yılda 16 milyona yakın kişinin rafting turuna katıldığı ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2008, 64).

Zukerman’ın (1979) belirttiğine göre rafting sporu ile uğraşanlar hem ihtiyaçlarını karşılamak için riskli aktivitelerle iç içe olmak isterler, hem de yeni ve karmaşık bir deneyim yaşama isteklerini gerçekleştirirler. Rafting aynı zamanda insanlara güçlerinin sınırlarını gösterme fırsatı sunmaktadır (Wu ve Liang, 2011, 318). Rafting tamamıyla doğal şartlarda gerçekleştiğinden, çevre ile uyumlu, betonlaşmaya ve çevre kirliliğine yol açmayıp, doğal güzellikleri ön plana çıkaran bir özelliğe sahiptir (Türksoy ve Özkan Yürük, 2008, 263).

Rafting dünyada Uluslararası Rafting Federasyonu (IRF) çatısı altında örgütlenmiş olup, dünyanın en önemli rafting mücadelesi olan ve iki yılda bir yapılan Dünya Rafting Şampiyonası federasyon tarafından düzenlenmektedir (Türksoy ve Özkan Yürük, 2008, 264). Rafting sporunda dünyanın en çok dikkat çeken bazı destinasyonları ABD'deki Arizona, Colorado, Ocoee ve Nantahala nehirleri; Zambiya ile Zimbabve sınırındaki ünlü Viktorya şelalelerinin de bulunduğu Zambezi Nehri; Nepal'de Himalaya vadisindeki Trisuli, Seti, Marshyangdi, Kali Gandaki, Sunkoshi ve Karnali nehirleri; Şili'nin Patagonya bölgesindeki Futaleufu nehri; Tayland'da Khao Yai Milli Parkı'ndaki The Kaeng Hin Phoeng nehri ve Türkiye'de de dünyanın en hızlı akan 10 nehrinden birisi olan Çoruh nehridir (Türksoy ve Özkan Yürük, 2008, 264; Yılmaz, 2008, 64).

Bisiklet Turizmi (Dağ Bisikleti Turizmi): Boş zaman faaliyeti olarak bisiklet kullanma, özellikle Avrupa ülkelerinde oldukça popüler bir rekreasyon haline gelmiştir. Bisiklet sporu ile ilgilenenlerin sayısının artmasıyla birçok ülkenin kent caddeleri, milli parkları ve belediye parklarında bisiklet yolları ayrılmaktadır. Bisiklet turizmi, “boş zamanlarını bisiklet sürerek geçiren insanların şehrin dışında hoş bir hafta sonu geçirmek amacıyla veya uzak bir destinasyona seyahat yapmak amacıyla gerçekleştirdikleri uzun “bisiklet turları” olarak tanımlanabilir (Altan, 2006, 59; Yılmaz, 2008, 66). İnsanların bisiklete binme nedenleri çok farklıdır. Dağ bisikletinde amaç bir yandan bisiklet keyfini maksimum düzeyde yaşamak diğer yandan bu geziler sayesinde çevredeki doğal güzellikleri görmek, macera dolu anlar geçirmek ve birçok doğaseverle tanışma imkânı elde etmektedir (Polat, 2006, 59).

Sualtı Dalış (Scuba Diving): Scuba kelimesi İngilizce'deki “Self Contained Underwater Breathing Apparatus” (kendi kendine nefes alma aparatı) tanımının baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Türkçe'deki anlamı ise, kendinden yeterli sualtı soluma aygıtıdır (Erdoğan, 2003, 144; Küçükaslan, 2007, 239). Scuba, diğer bir ifade ile aletli dalış, dünya genelinde her yıl bir milyon yeni rekreasyonel dalgıcın katılmasıyla en hızlı büyüyen hobi türünden biri olmuştur. (Davenport ve Davenport, 2006, 285). 1959 yılına kadar sadece ilgili kişiler tarafından sistematik olarak sürdürülen

dalışlar, bu tarihten sonra uluslararası dalma sporu derneklerinin kurulması ile birlikte sportif amaçlarla düzenlenmeye başlamıştır. 1958 yılında kurulan Dünya Sualtı Aktiviteleri Federasyonu (CMAS), sualtı sporlarının dünya çapındaki otorite kuruluşudur (Küçükaslan, 2007, 239).

Dalış sporu ticari/bilimsel/teknik dalgıçlık ve rekreasyonel dalgıçlık olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır (Küçükaslan, 2007, 245). Rekreasyonel dalgıçlar özellikle mercan resiflerinin bulunduğu biyolojik çeşitliliğiyle etkileyici güzelliğe sahip olan sıcak denizleri tercih ederler (Davenport ve Davenport, 2006, 285).

Atlı Doğa Yürüyüşü: Köken olarak Kuzey Amerika'nın büyük doğal çevresinde yetişen atlar, günümüzde Mongolya otlaklarında ve düzlüklerinde, Rusya steplerinde ve Afrika otlaklarında da yaşama alanları bulmaktadır. 4000 yıldır et, süt, taşıma gibi çeşitli ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanılan atlar günümüzde özellikle rekreasyonel aktiviteleri gerçekleştirme konusunda önemli ve etkili bir araç olarak görülmektedir (Newsome, Cole ve Marion, 2004, 61).

Turizmin çeşitliliği içinde yer alan atlı doğa yürüyüşleri, tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu bölgelere düzenlenen gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır (Erdoğan, 2003, 142). Amacı kırsal alanda, bölgenin kültürünün ve coğrafi yapısının turistler tarafından gezilerek görülmesi ve tanınmasıdır. Turistler at ile bu tür geziler sayesinde, doğayı, hayvanları, çevre kültürünü ve geleneklerini tanıma fırsatı bulurlar. Sınırlı bir alanda, 1 saatte tamamlanan ve bir rehber eşliğinde yapılan turlar zamanla gelişerek daha uzak bölgelere ve daha uzun süreli turlara dönüşmüştür. Bu turlar çoğunlukla milli park ilan edilen alanlarda ve diğer doğal alanlarda kampçılık ile birlikte yapılmaktadır (Yılmaz, 2008, 71).

Atlı doğa yürüyüşü günümüzde Avustralya, Yeni Zelanda, İskoçya, İspanya, ABD, Kanada, Tayland ve Güney Afrika'da yaygındır (Newsome, Cole ve Marion, 2004, 61).

Sportif Olta Balıkçılığı (Rekreasyonel Balıkçılık): Rekreasyonel amaçlı yapılan balıkçılık çoğunlukla, tüketim amacının ikincil bir amaç olduğu düşünülerek, spor amaçlı ve boş zaman geçirme amacıyla, bireysel bir şekilde yürütülen balık tutma faaliyeti olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2008, 73). Avrupa Komisyonu'na göre rekreasyonel balıkçılık; "ticari balıkçılık amacı gütmeyen her türlü balıkçılık aktivitesi" olarak tanımlanmaktadır. Rekreasyonel balıkçılık ticari bir faaliyet değildir, satış amacı gütmeyen ve asıl amacı kişisel kullanım ve eğlencedir (Pawson, Glen ve Padda, 2008, 340). Dünya'da oldukça yaygın bir şekilde yapılan sportif olta balıkçılığı ile ilgili bazı istatistikler şöyledir (Yılmaz, 2008, 73);

- Amerika'da 1996 yılında 16 yaş ve üzeri nüfusun %18'i rekreatif amaçlı olta balıkçılığı yapmış ve 35 milyon kişi yaklaşık 38 milyar Amerikan Doları harcamada bulunmuştur.
- Yine Amerika'da 2001 yılında Pasifik ve Atlantik okyanusları ile Gulfstream'da yaklaşık 84.3 milyon balık tutma amaçlı seyahat gerçekleştirilmiş ve 440 milyon dolayında balık tutulmuştur.
- Kanada'da 2000 yılında 3.6 milyon kişi 232.8 milyonun üzerinde balık tutmuş ve bu faaliyet için 4.7 milyar Amerikan Doları sportif amaçlı olmak üzere 6.7 milyar dolar para harcamıştır.
- Avustralya'da 2002 yılında 3.4 milyon balıkçı bu faaliyet için 1.3 milyar Amerikan Dolarından fazla para harcamıştır.
- Avrupa'da 22 ülke arasında yaklaşık 21.3 milyon kişinin rekreatif amaçlı balıkçılık yaptığı ve bu faaliyet için Batı Avrupa'da 10 milyar Amerikan Doları harcama yapıldığı tahmin edilmektedir.

Trekking/Hiking (Doğa/Dağ Yürüyüşü): "Trekking" kelimesi "kağrı arabası, atla veya yaya olarak yapılan uzun ve zorlu seyahat" anlamına gelmektedir. Ancak günümüz turizmde trekking kavramı bir doğa sporu veya hobi faaliyeti olarak anlam kazanmıştır. Çağdaş anlamda "ise, bir bölgenin dağlık kesimlerinde, dağcılık tekniği gerektirmeden, zor ve sarp yerlere girmeden, küçük patikaların takip edildiği, belirli özellikler gösteren doğa koşullarında, yaş gruplarına uygun ve zamanla sınırlı olarak düzenlenen uzun yürüyüşler" olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2003, 131).

Dağ yürüyüşüne katılanlar genellikle yaban hayatını, coğrafi alanların engebeli ve egzotik doğasını keşfetmek eğilimindedirler. Bu aktiviteye katılanlar genellikle zorlayıcı ve çeşitlilik gösteren doğal alanları tercih ederler, manzaralı görünümlerden ve bütünüyle doğadan tatmin olurlar (Chherti, Arrowsmith ve Jackson, 2004, 34).

İnsanların boş zamanlarının artması trekking faaliyetine daha fazla zaman ayırmasına yardımcı olmuştur. Günümüzde ABD’de nüfusun 3’te 2’si trekking ve kamping amacıyla seyahate çıkmaktadır. Ekoturizmin gelişme göstermesi trekking faaliyetlerinin de dünya genelinde yaygınlaşmasını sağlamıştır (Cole, 2004, 41).

Av Turizmi: Avcılık insanlığın var oluşu ile başlayan ve bir takım değişikliklere uğrayarak bugüne kadar gelen ve bugün de varlığını sürdüren bir olgudur. İlkçağlarda insanların yaşamlarını sürdürebilmek için zorunluluk olan avcılık, günümüzde zevk için yapılan rekreatif bir turizm faaliyeti haline gelmiştir (Küçükaslan, 2007, 231). Avcılık sadece avlanma değil, aynı zamanda av hayvanlarının korunması ve üretilmesi faaliyetlerinin de yer aldığı bir aktivitedir. Hayvan sayılarının ve türlerinin bilinçli bir şekilde dengeli dağılımına ve dolayısıyla sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Ege, 2008, 344). Avcılık bilinçli ve kurallara uygun yapıldığı müddetçe olumlu etkileri olan bir turizm türüdür. Bir yandan ülkenin yaban hayatını koruyup geliştirirken, diğer yandan da önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. Av turizminin önemsendiği ülkelerde av hayvanları sayıca artmakta, çevreye ve yaban hayatına özen gösterme duygusu gelişmektedir. Ayrıca av turizminin yapıldığı yörelerde usulsüz avcılığın azaldığı ve oto kontrolün sağlandığı da görülmektedir. Av turizmi bilinçli ve belli bir eğitime dayanarak, doğaya zarar vermeden yapılan, sadece olgunluğa erişmiş hayvanların avlanması olayıdır (Altan, 2006, 61; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 61).

Kamp/Karavan Turizmi: “Kamp” sözcüğü çadır ya da baraka biçimindeki konaklama yeri; “kamping” ise, bu konaklama yapılarında sürdürülen ortak yaşantı olarak tanımlanmaktadır. Kamping, kırsal peyzajlardaki en önemli rekreasyon amaçlarından biridir. Her yaşta ve her

gelir düzeyindeki insanlar kamping olanaklarından yararlanmaktadır. Günümüzde geliştirilmekte olan bir diğer ekoturizm türü de karavan turizmidir (Polat, 2006, 63).

Kamp ve karavan turizmi bir taraftan doğa ile iç içe olmayı sağlarken, diğer taraftan insanlarla etkileşim ve iletişim sağlamaya yardımcı olmaktadır. Katılımcılara toplumsal yaşamın farklı yönlerini öğrenme fırsatı sunmakta ve aynı zamanda doğayı koruyarak kullanmanın önemini hatırlatmaktadır (Şenol, 2008, 482).

Kamp ve karavan turizminde konaklama imkanı çadır ve karavanlarda gerçekleştirilmektedir. Kamping alan ve kuruluşları için yer seçimini etkileyen önemli etkenler çevre peyzajı, iklim, toprak özellikleri, topografik yapıdır. Ayrıca gürültü (30–50 desibelden fazla), kötü görüntü, hava ve su kirliliği gibi sorunlar olmamalıdır. Kolay ulaşım sağlanmalıdır (Polat, 2006, 63).

Kampçılık ve karavancılık ile ilgili konuları gündeme getiren dünya çapındaki tek ve en etkili organizasyon Uluslararası Kampçılık ve Karavancılık Federasyonu'dur (FICC). Federasyon 1933 yılında kurulmuştur ve günümüzde 36 ülkenin kulüp ve federasyonunu temsil etmektedir. Federasyon, tüm dünyada kampçılık ve karavancılık faaliyetlerinin daha emniyetli ve eğlenceli olması için ortak girişimlerde bulunmakta, uluslararası fuar organizasyonları düzenlemektedir. Bu etkinliklerden en bilineni ise "Kamp ve Karavancılık Rallisi"dir (Şenol, 2008, 483).

Kamp ve karavan turizmi özellikle Avustralya'da oldukça yaygın bir turizm çeşididir. Günümüze ülkede 3.000'den fazla karavan köyü olduğu belirtilmektedir. Almanya'da 12.000 civarında kamp-karavan varken, 16 milyon nüfuslu Hollanda'da bu sayı 900.000'in üzerindedir. Bugün Avrupa'nın en büyük kamp alanı olarak bilinen Hırvatistan Zadar'daki Zaton Karavan Kamp alanı 6.000-7.000 karavan ve 10.000-15.000 çadır kapasiteli bir alandır. Ülkeye gelen turistlerin yaklaşık %35'i de kamp karavan turizmi amaçlı ülkeye seyahat etmektedir (Şenol, 2008, 484).

Yayla Turizmi: Yayla kelimesi Eski Türkçe'deki "yaylağ" kelimesinden gelmektedir ve genellikle dağ tepelerindeki düzlüklere verilen bir isimdir. Fiziki coğrafya terimi olarak yayla, kar sularıyla derin şekilde yarılmış, parçalanmış fakat üzerindeki düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu yeryüzü biçimi olan plato karşılığı olarak kullanılır. Günlük kullanımda ise yayla genelde kışın boş kalan, yazın en sıcak devresinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların geçici bir süre için çıkıp kaldığı, hayvancılığa elverişli zengin bir bitki örtüsüne sahip, süt, yağ, peynir gibi ürünlerin üretildiği yüksek, düz ve serin yerleri ifade eder. Yükseklerde yer almaları nedeniyle, yüksek yerlerdeki düzlükler ve otluk alanlar için de yayla deyimi kullanılmaktadır (Polat, 2006, 63). Özellikle geleneksel Türk kültürüne has bir faaliyet olan yaylacılık diğer Akdeniz ve Avrupa ülkelerinde yapılmamaktadır (Altan, 2006, 53). Özellikle kıyı şeridindeki tatil yörelerinin sıcak ve nemli havasına karşılık yaylaların çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olması, ormanları, krater gölleri, ırmakları, tarihsel, kültürel ve arkeolojik değerleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, rafting, kış sporları, av, olta balıkçılığı, çim kayağı, şifalı suları, yayla şenlikleri ve el sanatları gibi değerler taşıması nedeniyle turizm çekim merkezi olmalarını sağlamaktadır (Şen, 2010, 86).

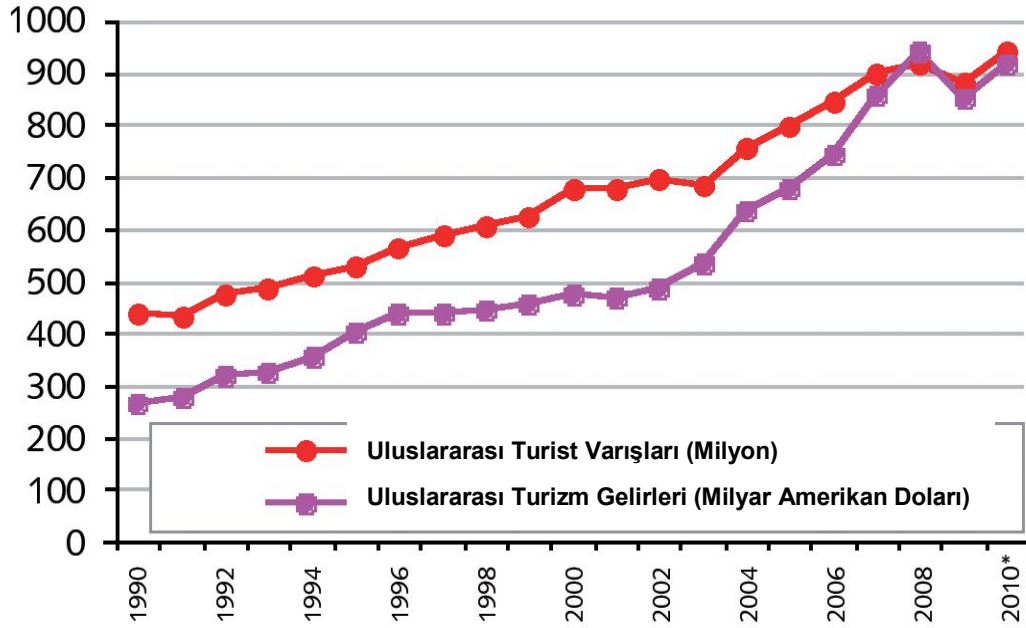
Yayla turizminin gerçekleştirildiği alanlarda çevrenin sürdürülebilirliği için alınması gereken önlemler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 51):

- Koruma-kullanma dengesini gözeterek bir anlayışla planlama, yatırım ve işletme faaliyetleri yürütülmelidir.
- İlgili tüm kurum ve kuruluşlar koordinasyon içinde çalışmalıdır.
- Yaylaların altyapı ve üstyapı eksiklikleri tamamlanmalıdır.
- Çevreye zarar vermeyen yol şebekesi oluşturulmalı, trafik konusunda sınırlayıcı önlemler alınmalıdır.
- Yerel halkın faaliyetlere katılımı sağlanmalıdır.
- Elde edilen gelirlerden yerel halkın da faydalanması sağlanmalıdır.
- Yörenin doğal, kültürel ve tarihi değerlerinin de korunmasına özen gösterilmelidir.
- Bir taraftan da yerel halkın yayla kullanımını engellenmemelidir.

- Yöreye özgü geleneksel mimarinin özgünlüğünü korumasına dikkat etmelidir.
- Yöreye özgü otantik yaşam korunmalı ve el sanatları teşvik edilmelidir.
- Yayla şenliklerinin çevre kirliliğine yol açmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Yöresel konutlarda pansiyonculuk teşvik edilmelidir.
- Yöredeki yapı ve işletmelerde rüzgâr, güneş, su enerjileri kullanılarak sürdürülebilirlik sağlanabilir.

2.2.7 Ekoturizmin Dünya'daki Gelişimi ve Uygulamaları

Bugün turizm dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden birisidir. Şekil 12'de görüldüğü gibi istatistikler, 1970 ile 1990 yılları arasında turizmin yaklaşık %300 oranında büyüdüğünü ve 1991 yılında 450 milyon uluslararası ziyaretçi sayısına ulaştığını göstermektedir (Yılmaz, 2008, 87). 1990 ile 2010 yılları arasında da 2001 ve 2009 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, 2003 yılında yaşanan SARS virüsü tehlikesi ve Irak Savaşı gibi nedenlerle düşüşlerin yaşandığı yıllar dışında uluslararası turizm hareketlerinde sürekli bir artış söz konusu olmuştur. 2010 yılına gelindiğinde ise dünya turizmi 2008 ve 2009 yıllarındaki ekonomik krizlerden ve gerilemelerin etkilerinden beklenilenden daha hızlı bir şekilde kurtulmuştur. 2010 yılı uluslararası turizm hareketlerine bakıldığında, bir önceki yıla göre %6,6 oranında artış yaşanarak yaklaşık 904 milyon kişiye ulaşmıştır. Uluslararası turizm gelirlerinde ise bir önceki yıla göre %4,7 oranında artış kaydedilerek 919 milyar Amerikan doları elde edilmiştir (UNWTO Highlights, 2011).

Şekil 12. Uluslararası Turist Sayısı ve Turizm Gelirleri

Kaynak: United Nations World Tourism Organization. (2011). UNWTO Highlights, UNWTO Publication.

Uluslararası turizm pazarında doğaya yönelik turizm talebi giderek artmakla birlikte, ekoturizmin ilkeleri ile uyumlu ürünleri talep eden gerçek ekoturistlerin belirlenmesi zordur. Ekoturizme yönelik pazar araştırmalarının doğa turizmi kapsamında yapılıyor olması pazarın büyüklüğünü belirlemede yanlış varsayımlara neden olmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 146). Bu zorluğa rağmen ekoturizmin en hızlı büyüyen turizm segmenti olduğu ifade edilmektedir. Filion, Foley ve Jacquemot (1994) yaptıkları çalışmalarında TIES'in genel turizm istatistiklerini kullanarak ekoturizm pazarının büyüklüğünü ortaya koymuşlardır. Yazarlara göre uluslararası turizm hareketlerine katılan turistlerin %40-%60 arası doğa turistlerinden, %20-%40 arası yaban hayatı ile ilgilenenlerden oluşmaktadır (Campbell, 1999, 534; Swarbrooke, 1999, 319; Weaver, 2001, 54; Kılıç Benzer, 2006, 72). Çizelge 6'da bu oranlar sayısal olarak görülmektedir (Campbell, 1999, 534; Kılıç Benzer, 2006, 72; Türker ve Çetinkaya, 2009, 11).

Çizelge 6. 1988 ve 1994 Yıllarına İlişkin Ekoturizm Pazar Büyüklüğü

Uluslararası Turist Hareketi (Milyon Kişi)			
Yıl	Toplam	Doğa Turistleri	Yaban Hayatı ile İlgilenenler
1988	393	157-236	79-157
1994	528.4	211-317	106-211
Uluslararası Direk Ekonomik Etki (Milyar ABD Doları)			
Yıl	Toplam	Doğa Turistleri	Yaban Hayatı ile İlgilenenler
1988	388	93-233	47-155
1994	416	166-250	83-166

Kaynak: Campbell, Lisa M. (1999). Ecotourism in Rural Developing Communities, *Annals of Tourism Research*, 26(3), s.534.

Weaver'ın (2001, 55) belirttiğine göre, yaklaşık 10 yıllık süreç içerisinde ekoturizm aktivitelerini tercih eden Amerikalı ekoturistlerin sayısında da bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle de kuş gözlemciliği aktivitesine katılan ekoturistlerin sayısı 1982-1983 yılları ile kıyaslandığında, 1994-1995 yıllarında %155 gibi oldukça büyük bir oranda artış göstermiştir. Bu aktivitelerin büyüme hızı aşağıda yer alan Çizelge 7'de görülmektedir:

Çizelge 7. Amerikalı Ekoturistler Arasında Rekreatif Aktivitelerin Büyüme Hızı

Aktivite	1982-1983 16 yaş üstü turistler (milyon kişi)	1994-1995 16 yaş üstü turistler (milyon kişi)	Büyüme oranı
Kuş Gözlemciliği	21.2	54.1	155.2
Dağ/Doğa Yürüyüşü	24.7	47.7	93.0
Sırt Çantalılar	8.8	15.2	72.7
Yamaç Kayağı	10.6	16.8	58.5
Primitif Camping	17.7	28.0	58.2
Yürüyüş	93.6	133.6	42.7
Deniz Motoru	33.6	46.9	39.9
Çevreyi Gezme	81.3	113.4	39.5
Gelişmiş Camping	30.0	41.5	38.3
Doğal Sularda Yüzme	56.5	78.1	38.3

Kaynak: Weaver, David B. (2001). Ecotourism. (1st Edition), Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd, s.55.

Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne (1990) göre ise turizmin büyüme hızı yıllık %4 iken, doğa turizmi %10 ile %30 arasında büyüme göstermektedir. Ceballos-Lascurain'in (1993) belirttiğine göre UNWTO, uluslararası turizm

harcamalarının %7'sini doğaya dayalı turizmin oluşturduğunu belirlemiştir. (Kılıç Benzer, 2006, 71; Polat, 2006, 43; Hunter, 2009, 42). TIES 2000 yılında turizmin genel olarak %7 büyüdüğünü belirtirken, ekoturizmin yılda %20'lik artış oranına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Honey, 2007, 175). 2004 yılında ise ekoturizmin genel turizm endüstrisinden 3 kat daha fazla büyüdüğünü ve her yıl %10-%12 oranında bir büyüme kaydettiğini belirtmiştir. Dünya seyahat pazarında sürdürülebilir turizmin ise 6 yıl içerisinde %25 oranında büyüyeceği ve 474 milyar Amerikan Doları gelir kazandıracığı tahmininde bulunmuştur. Analizciler ekotesislerin artışında da bir patlama olacağını ve ekoturizm arzının yılda %20 oranında artış göstereceğini ifade etmişlerdir (TIES, 2005, 3).

Turizm talebi geleneksel Avrupa destinasyonlarından, doğal değerlerin önemli olduğu özellikle gelişmekte olan ülkelere doğru yönelmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 147). Örneğin, 1997-2004 yılları arasında Avrupalı turistler, her yıl %7 oranında artış gösteren doğa amaçlı seyahatler gerçekleştirmiş ve 2004 yılında rekreasyonel seyahatlerin yaklaşık %9'unu oluşturan 22 milyon kişi bu amaçla seyahate katılmıştır (Marques, Reis ve Menezes, 2010, 971).

Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren milli parklara yönelik önemli bir talep dikkat çekmekte ve bu alanlar ekoturizm pazarının önemli çekiciliklerini oluşturmaktadır. Örneğin Avustralya'yı 1995 yılında ziyaret eden 1.700.000 yabancı turistten %50'si, bir önceki yıla göre %10 artışla, kaldıkları süre içinde en az bir kere milli parkları ziyaret etmişlerdir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 147).

Yine aynı yıllarda 43 milyon Amerikalının ekoturizm faaliyetine katıldığı, Yunanistan'a gelen 3 milyon İngiliz turistten %19'unun ekoturist olduğu, Fransa'da yılda 15 milyon kişinin dağ/doğa yürüyüşü aktivitesine katıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin pek çoğunun ülke turizmi için ayırdıkları payın önemli bir kısmının bu amaca yönelik harcandığı yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır (Aslan, 2005, 37; Kahraman ve Türkay, 2006, 41).

Ekoturizmin popülerliği arttıkça ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ekoturizme olan ilgisi aynı şekilde artış göstermektedir. Çoğu ülke, ekoturizmi ekonomik gelişmenin bir yolu olan madencilik, kerestecilik, çiftçilik, hatta kitle turizmi de dahil olmak üzere diğer faaliyetlerden daha sorunsuz bir faaliyet olarak görmektedir. 1990'ların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamı kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak ekoturizmi teşvik etmektedirler. Çoğu ülkede doğa temelli turizm önemli ekonomik faaliyetlerin arasında giderek artan sayıda yerini almaktadır (Banerjee, 2007, 57). Örneğin, endüstrisini ekoturizm pazarına uyumlaştırma yolunda adımlar atan Kosta Rika'da ekoturizmin gelir sağlayıcı etkisi görülmektedir. Ülkede ekoturizmden elde edilen gelir, geleneksel (kahve ve muz) ürünlerin ihracatından elde edilen gelirden çok daha fazla olmuş ve ekoturizm en önemli ekonomik aktivite haline gelmiştir (Campbell, 1999, 534; Weaver, 1999, 799). Benzer şekilde ekoturizm Tanzanya'da kahve ihracatının, Hindistan'da tekstil ve kuyumculuk faaliyetlerinin önüne geçmiştir (Banerjee, 2007, 57). 1994'te Avustralya hükümeti ulusal on yıllık bir süreyi içeren ekoturizm stratejilerini geliştirmek için 10 milyon Amerikan Doları tahsis etmiştir. 1997'de Brezilya dokuz Amazon bölgesini içeren 200 milyon Amerikan Dolarlık ekoturizm gelişim programını hayata geçireceğini bildirmiştir. Çin ve Vietnam gibi turizmin gelişebileceği konusunda endişeleri olan ülkeler, ya da Güney Afrika ve Küba gibi uluslararası konumdan soyutlanmış ülkeler bile ekoturizme ayak uydurmaya başlamışlardır. Özellikle Kosta Rika ve Belize ekoturizm konusunda büyük gelişme göstermiştir. Tanzanya'daki Kilimanjaro Dağı, Ekvator'daki Galapagos Adaları, Uganda'daki goril habitatının bulunduğu dağ ekoturizm varış yerleri olarak oldukça ilerleyen destinasyonlar olmuştur (Banerjee, 2007, 57). Bununla ilgili olarak Drumm ve Moore (2002) Amerika'da doğa turizm operatörlerine uyguladıkları anket çalışmalarında tur operatörlerinden, Kuzey Amerika'daki 271 varış yerlerini sıralandırmalarını istemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre 66 operatörden 37'si Kosta Rika'yı, 32'si Galapagos Adaları'nı en önemli varış yeri olarak önermiştir (Polat, 2006, 43).

Lew'in (1998) Asya-Pasifik bölgesinde faaliyet gösteren 44 ekoturizm işletmesiyle yapmış olduğu çalışmada 6 popüler ekoturizm destinasyonu

belirlenmiştir. İşletmelerin verdikleri cevapların yüzdelere göre en popüler bulunan destinasyon %40 oranı ile Endonezya olmuştur. Bu ülkeyi %32,5 ile Hindistan takip etmiştir. Üçüncü ve dördüncü sıralarda %30'arlık oranlarla Avustralya ve Nepal gelmiştir. Beşinci sırada yer alan Bhutan'ın oranı %25; altıncı sırada yer alan Yeni Zelanda'nın oranı ise %20'dir (Wight, 2001, 45).

Dünyada ekoturizme yönelik destinasyonların birçoğu tropikal bölgeler, ada ülkeleri, dağlık bölgelerden oluşan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır (Nepal, 2000, 661; Demir ve Çevirgen, 2006a, 131; Dizdareviç, 2010, 33). Günümüzde dünyada ekoturizmin açısından önemli bölgeler arasında Orta ve Latin Amerika, Karayipler ve Pasifik Adaları, Yeni Zelanda, Güney Doğu Asya, Güney Doğu Afrika, Antartika ve Avustralya sayılabilir (Diamantis, 1999, 101; Demir ve Çevirgen, 2006a, 132). Özellikle Nepal, Kenya, Belize, Kosta Rika, Ekvator, Tanzanya, Tayland ve Avustralya yoğun olarak ekoturizmin uygulandığı destinasyonlardır (Sindiga, 1999, 115; Demir ve Çevirgen, 2006a, 133; Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 594; Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 4; Shan-Gun, 2004, 200). Bunun yanı sıra ekoturizmden yalnızca az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler değil; ABD, Yunanistan, Fransa ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler de pay almaktadır (Güngör Özkök ve Çoban, 2009, 594). Aşağıdaki haritada (Şekil 13) dünyada ekoturizm yapılan alanlar görülmektedir:

Şekil 13. Dünyada Ekoturizm Yapılan Alanlar

Kaynak: Selimoğlu, Öykü (2004). Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi, s.18.

Bazı bölgeler de ekoturizme yönelik kaynaklara sahip olmakla birlikte, bahsedilenlerle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Örneğin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ekoturizmin aktivitelerine yönelik fazla bir gelişme yoktur. Bu bölgeler, gerek sahip oldukları kaynaklar gerekse politik ve sosyal istikrarsızlıklar nedeniyle ekoturizmin açısından gelişme gösteren bölgeler değildir. Mısır, Cezayir, Irak, Afganistan, İran gibi ülkeler ekoturizmin açısından fırsatlara sahip olmakla birlikte, bu destinasyonlarda ekoturizm gelişme göstermemiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 132).

1990 yılında Amerikalı turistlere yönelik macera seyahatleri üzerine yapılan bir araştırmada, ekoturizmle ilgili aktiviteler için şu destinasyonlar belirlenmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 131; Dizdareviç, 2010, 33):

- Doğa Yürüyüşü: Arjantin, Hindistan, Nepal, Pakistan, Peru, Türkiye.
- Doğa Tarihi: Antartika, Brezilya, Kosta Rika, Ekvator, Madagaskar.
- Vahşi Doğada Safari: Orta Afrika, Kenya, Tanzanya.

2.2.8 Ekoturizmin Türkiye'deki Gelişimi ve Uygulamaları

Turizmin neredeyse tek güç haline geldiği ülkelerde ve kıyasıya rekabetin ön plana çıktığı dev pazarlarda, Türkiye; ürün çeşitliliği, kültürel ve tarihsel zenginliği, doğal güzelliği, çoğu modern nitelikte konaklama tesisleri, aktif seyahat sektörü mensupları ve gelişmiş ulaşım olanakları ile büyük bir potansiyel taşımaktadır. Türkiye'de turizmin 1960'larda başladığı söylenebilir. 1990'larda turizm, ülke ekonomisi açısından çok önemli bir sektör haline gelmiştir (Polat, tez, 2006, 37).

Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı ve turizm gelirlerinde sağlanan sürekli artışlar, sektörde istikrarlı bir gelişmenin olduğunu göstermektedir. 2000 yılında ülkeyi 10.4 milyon yabancı turist ziyaret ederken, 2010 yılında bu sayı 28.6 milyonu aşmıştır. Turizm gelirleri incelendiğinde de bazı yıllarda düşüş kaydedilse de sürekli bir artış söz konusudur. 2000 yılında 7.6 milyar Amerikan Doları gelir elde eden Türkiye, 2010 yılında 20.8 milyar dolar gelir elde etmiştir. (<http://basin.kulturturizm.gov.tr/>). 2000 yılında gelen turist sayısı

bakımından Türkiye dünyada 20. sırada yer alırken, 2009 yılında 7. sıraya yükselmiştir. Yine gelirler incelendiğinde 2002 yılında turizm geliri bakımından 14. sırada yer alan Türkiye, 2009 yılında 9. sıraya yerleşmiştir.

UNWTO tarafından hazırlanan “Turizm: 2020 Vizyonu Avrupa” adlı çalışmada, Türkiye’nin 2020 yılında, bölgesinde Fransa, İspanya ve İtalya’dan sonra 4. ülke konumuna geleceği tahmin edilmektedir. Türkiye’nin 2020 hedefi ise, 60 milyon ziyaretçi ve 50 milyar Amerikan Doları turizm geliridir (Kaypak, 2010, 107).

Türkiye’ye yönelik ekoturizm talebine bakıldığında bu konu ile ilgili olarak yapılmış çok az çalışma mevcuttur. 1996 yılında yapılan bir çalışmada 31 adet milli parkın 7’sinde ziyaretçi istatistiği tutulduğu ve toplam ziyaretçi sayısının 1.774.166 kişi olduğu belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada milli parklar ve orman içi dinlenme yerlerini yılda 15 milyondan fazla kişinin ziyaret ettiği, bu ziyaretçilerin yaklaşık 6.958.115’inin milli parkları ziyaret ettiği tespit edilmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 149).

Türkiye’nin ekoturizm arz kaynaklarına bakıldığında ise ekoturizme yönelik kaynakların çoğunu milli parklar, tabiat alanları, tabiatı koruma alanları, tabiat anıtları gibi koruma alanları oluşturmaktadır. Özellikle milli parklar sahip oldukları çok çeşitli doğal, kültürel, jeolojik, tarihi ve arkeolojik değerleri ile ekoturizm açısından büyük öneme sahiptir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 139).

Milli parklar; bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat alanları olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2008, 105). 2011 yılı itibarıyla Türkiye’de, Çevre ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından ilan edilmiş 41 adet milli park bulunmaktadır (<http://www.milliparklar.gov.tr/>). Adı geçen milli parklar ile parkların bulunduğu iller, ilan tarihleri ve kapladıkları alanlar Ekler kısmında Ek 1’de verilmiştir. Şekil 14’te yer alan haritada Türkiye’nin sahip olduğu milli parkların bulunduğu yerler görülmektedir:

Şekil 14. Türkiye'nin Milli Parkları (2011)

Kaynak: <http://www.milliparklar.gov.tr/> adresinden uyarlanarak hazırlanmıştır.

Tabiat parkları; milli parklardan farklı olarak, ulusal ve uluslararası ender bulunan sadece tabii kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat alanlarıdır (Yılmaz, 2008, 105) ve 2011 yılı itibariyle Türkiye'de 33 adet tabiat parkı bulunmaktadır (<http://www.milliparklar.gov.tr/>).

Tabiatı koruma alanları; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz ve kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden, bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış, turistik amaçlı kullanılmasına izin verilmeyen tabiat parçalarıdır (Yılmaz, 2008, 106). 2011 yılı itibariyle Türkiye'de 31 adet tabiat koruma alanı bulunmaktadır (<http://www.milliparklar.gov.tr/>).

Tabiat anıtları; Tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarıdır. Bu objeler bazen bir kaya, bazen de bir şelale olabilir (Yılmaz, 2008, 106). 2011 yılı itibariyle Türkiye'de 102 adet tabiatı anıtı bulunmaktadır (<http://www.milliparklar.gov.tr/>).

Belirtilen koruma alanlarına ilave olarak, 14 adet "özel çevre koruma bölgesi" (ÖÇKB) ilan edilmiştir. Bu bölgelerin hemen hepsi gerek barındırdıkları faunayla (Gökova ÖÇKB, Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB, Fethiye-

Göcek ÖÇKB, Patara ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB, Belek ÖÇKB, Foça ÖÇKB, Tuz Gölü ÖÇKB, Uzungöl ÖÇKB), gerek jeolojik oluşumlarıyla (Pamukkale ÖÇKB, Ihlara ÖÇKB), gerekse flora çeşitliliğiyle (Gökova ÖÇKB, Patara ÖÇKB, Kaş-Kekova ÖÇKB, Belek ÖÇKB, Datça-Bozburun ÖÇKB, Gölbaşı ÖÇKB, Uzungöl ÖÇKB) ekoturizme hizmet edebilecek kapasiteye sahiptir. Sözü geçen ÖÇKB'lerin özellikleri ve kapladıkları alanlar Ekler kısmında Ek 2'de verilmiştir (Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Başkanlığı, İl Durum Raporu).

Türkiye'nin ekoturizm açısından önemli diğer bir kaynağı 1.295.546 hektarlık yüz ölçümü ile 76 adet uluslararası öneme sahip sulak alanlarıdır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 140). Bu değerlendirme Uluslararası Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi) kriterlerine göre yapılmıştır (<http://www.kad.org.tr/>). 76 adet sulak alanın 72'si su kuşları, 4'ü balıklar ve 16'sı ise hem su kuşları hem de balıklar bakımından uluslararası öneme sahiptir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 140). Rize'de bulunan Fırtına Deresi ve Kara Dere ise akarsu niteliğinde uluslararası öneme sahip iki sulak alandır. (<http://www.kad.org.tr/>). Ayrıca sulak alanlardan 13'ü 1971 yılında imzalanan Uluslararası Ramsar Sözleşmesine göre Ramsar Sulak Alanı olarak ilan edilmiştir (<http://www.ramsar.org/>). Ramsar sulak alanlarının bulunduğu iller, ilan yılları ve kapladıkları alanlar Ekler kısmında Ek 3'te verilmiştir. Bu alanlar ekosisteme birçok fayda sağlamakla birlikte, zengin biyolojik çeşitliliği ve özellikle de barındırdığı kuş türleri ile önemli bir çekicilik yaratmaktadır. Türkiye sulak alanlar bakımından Avrupa ve Orta Doğu'nun en zengin sulak alanlarına sahiptir. Sulak alanlar güzel manzarası, biyolojik çeşitliliği, kuş gözlemlene, yürüyüş ve benzeri aktiviteleri ile ekoturizm açısından önemli kaynaklardır. Ekoturizmin bu alanlarda gelişmesi doğal kaynakların korunması, yönetimi ve civarında yaşayan halk için ilave bir gelir kaynağı yaratması bakımından önem taşımaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 140). Çizelge 8'de ekoturizme hizmet eden bu alanların toplam sayıları ve toplam kapladıkları alanlar yer almaktadır:

Çizelge 8. Ülkemizdeki Korunan Alanların, ÖÇKB'nin, Sulak Alanların ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Sayıları ve Kapladıkları Alanlar (2011)

	Sayı (Adet)	Alan (ha)
Milli Parklar	41	897.993
Tabiat Parkları	33	77.995
Tabiatı Koruma Alanları	31	46.883
Tabiat Anıtları	102	5.540
Toplam Korunan Alan	208	1.028.411
ÖÇKB	14	1.211.248
Sulak Alanlar	76	1.295.546
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	79	1.223.957

Ekoturistlerin ilgi duydukları alanlardan biri de sualtı ekosistemidir. Su faunası ve florasının gözlemlenmesi, sualtı fotoğrafçılığı veya bilimsel amaçlı olarak sualtına aletli olarak yapılan dalışlar ve şnorkel ile yüzerek sualtını gözlemlemek ilgi duyulan aktiviteler arasındadır. Fakat bu faaliyetler ekoturizmin ilkelerine ve etik kurallara uygun olarak yapılmalı ve sualtı ekosistemine zarar vermemelidir. Türkiye bu açıdan oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle Ayvalık'taki mükemmel mercanlar, Antalya'daki deniztavşanları başta olmak üzere her bölgesi farklı özelliklere sahiptir. Bu biyolojik çeşitliliğin yanında, Türkiye sularında tarihi batıklar da bulunmaktadır. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde dünyanın en büyük amfora koleksiyonu oluşturulmuştur (Demir ve Çevirgen, 2006a, 140). Türkiye'de sualtı dalış için çoğunlukla Ege ve Akdeniz kıyıları tercih edilmektedir. Türkiye'deki bazı dalış bölgeleri; Antalya (Kemerli Kalkan, B-24 Amerikan Savaş Uçağı Batığı, Uluburun Antik Batığı, Gelidonya Antik Batığı, Fransız (Sosyete) Batığı, Falezler, Sıçan Adası, Kaş Uçak Batığı, Gök Mağarası, Paris Batığı, Suluin Mağarası), Balıkesir (Ayvalık), Muğla (Datça, Bodrum, Marmaris), Çanakkale (Saros, Gökçeada, Bozcaada) ve Mersin'dir (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 68).

Günümüzde popüler olan turizm anlayışına göre turistler buldukları bölgelerin çevresel sorunları hakkında daha duyarlı bir profil çizmeye başlamışlardır. Oluşan bu yeni anlayışa uyum sağlanması ve turizmin sürdürülebilirliği için, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca bazı çevre projeleri

oluşturulmaktadır (Polat, 2006, 41). Bu çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Dağ ve Doğa Yürüyüşü Projesi: Türkiye’de özellikle dağ/doğa yürüyüşü başlıca ekoturizm etkinlikleri arasındadır ve Arjantin, Brezilya, Nepal ve Peru’dan sonra 5. sırada gelmektedir (Erdoğan, 2003, 133).

Alp-Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alan Türkiye, sahip olduğu dağ ve sıra dağları, çok zengin flora ve faunasıyla dağ ve doğa yürüyüşüne elverişli önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de dağ ve doğa yürüyüşü için elverişli yöreler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (Erdoğan, 2003, 133; Demir ve Çevirgen, 2006a, 141):

- Akdeniz kıyı şeridinde; Akdağlar, Bey Dağları, Bakır Dağları, Hadim-Ermenek yöresinde; Geyik Dağları, Göksu Nehri yöresi, Anamur’ un yayla kesimi, Mut İlçesi dağlık kesimi, Tarsus ile Bolkar Dağları arasındaki dağlık bölge, Adana-Kozan ve Kadirli İlçelerinin yayla kesimleri, Menteşe Dağları, Akçalı Dağları, Tahtalı Dağları, Binboğa Dağları.
- Ege Bölgesi’nde; Bafa Gölü ve Beş Parmak Dağları, Kazdağı, Boz Dağları.
- Marmara Bölgesi’nde; Kırklareli ve Istranca Dağları.
- Karadeniz Bölgesi’nde; Ilgaz ve Küre Dağları, Trabzon ve Uzungöl ile Şavşat arasında kalan yaylalık kesim ve özellikle Kaçkar Dağları’dır.

Bakanlığın yürüttüğü proje kapsamında, dağ-doğa potansiyelinin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi; böylece turizmin tür ve aktivitelerinin zenginleştirilerek arz kapasitesinin geliştirilmesi; alternatif turizm alanlarının koruma-kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması ve tanıtılması; farklı yörelerin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması amaçlanmaktadır (Kılıç Benzer, 2006, 76; Polat, 2006, 42; Tuna, 2007, 48; Bekiroğlu, 2008, 24; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 130). Bu amaçla (Demir ve Çevirgen, 2006a, 141);

- Yürüyüş rotaları üzerinde kamp alanlarının belirlenmesi ve

düzenlenmesi, büyük yatırım gerektirmeyen basit, doğru planlanmış noktasal altyapı desteğinin sağlanması,

- Dağ ve doğa rehberlerinin yetiştirilmesi,
- Yerel halkın bilgilendirilerek, gelişmekte olan bu turizm türünün desteklenmesi,
- Kuş gözlemciliği (ornitoloji), foto safari, yayla turizmi gibi diğer turizm türleri ile entegrasyonunun sağlanması hedeflenmektedir.

Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji) Projesi: Türkiye’de 184 önemli kuş alanında 450’den fazla kuş türü bulunmaktadır ve Türkiye’deki toplam kuş türlerinin sayısı Avrupa’nın tamamında bulunan kuş türleri kadardır. (Yılmaz, 2008, 65). Bunun nedenlerinden biri Türkiye’nin özellikle kıtalar arasında, güney-kuzey ve kuzey-güney bazen doğu-batı ve batı-doğu yönünde göç eden kuşların kullandıkları köprülerin en önemlilerinden biri olmasıdır. Gerek kara, gerek su habitatlarıyla bu kuşlara yılda en az iki kez ev sahipliği, birçoğuna ise üremeleri için konak görevi yapmaktadır. Bir diğer nedeni ise, Türkiye’de uluslararası öneme sahip Ramsar sitlerinin (sulak alanı) bulunması ve bu bölgelerde pek çok kuş türünün kışlayıp, üremesidir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 142; Polat, 2006, 42; Tuna, 2007, 49; Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 130; Yılmaz, 2008, 65; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 51). Türkiye’nin önemli sulak alanlarında (Manyas, İzmir, Göksu Deltası vb gibi) kuş gözlem istasyonları ve gözlem kuleleri kurularak ornitoloji ile ilgili atılımlar yapılmıştır. Türkiye’de özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında görülen kuş göçlerinin önemli geçiş noktaları İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Doğu Akdeniz (Adana, Hatay, Gaziantep) ve Kuzeydoğu Anadolu’dur (Artvin, Rize, Kars). Kuzeydoğu Anadolu bölgesi özellikle yırtıcı kuşlar açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Örneğin sadece Gürcistan ve bu yöreye has bir tür olan Kafkas Horozu’na (*Lyrurus mlokeesiewiczii*) dünyada sadece Kuzeydoğu Anadolu’da rastlanmaktadır (Şen, 2010, 92).

Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi tarafından 1989 yılında başlatılan ve dünyanın birçok ülkesinde yürütülen bir proje olan ÖKA (Özel Kuş Alanları) Projesi’ni Türkiye’de 2002 yılında kurulmuş olan Doğal Hayatı

Koruma Derneği yürütmektedir. Bu proje ile Doğa Derneği Türkiye'nin kuş türlerini, önemli kuş alanlarını, önemli biyolojik çeşitliliğe sahip alanlarını ve habitatları araştırma çalışmaları yürütmektedir (<http://www.birdlife.org/>). Şekil 15'te yer alan haritada Türkiye'nin kuş türlerinin yoğun olduğu alanlar görülmektedir.

Şekil 15. Türkiye'nin Kuş Türlerinin Yoğun Olduğu Alanlar
Kaynak: <http://www.kusgozlem.org/tr/>.

Haritadan yola çıkarak bölgeler bazında Türkiye'nin ekoturizm açısından önem arz eden kuş gözlemlemeye uygun alanları aşağıdaki gibi listelenebilir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 142; Yılmaz, 2008, 65):

Marmara Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Meriç Havzası • Marmara Havzası • Susurluk Havzası • Sakarya Havzası 	İç Anadolu Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Konya Kapalı Havzası • Akarçay Kapalı Havzası
Karadeniz Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Batı Karadeniz Havzası • Kızılırmak Havzası • Yeşilirmak Havzası • Doğu Karadeniz ve Çoruh Havzaları 	Akdeniz Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Batı Akdeniz Havzası • Burdur Kapalı Havzası • Antalya Havzası • Doğu Akdeniz Havzası • Seyhan ve Ceyhan Havzaları • Asi Havzaları
Ege Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Kuzey Ege Havzası • Gediz Havzası • Küçük Menderes Havzası • Büyük Menderes Havzası 	Doğu Anadolu Bölgesi	<ul style="list-style-type: none"> • Van Kapalı Havzası • Aras Havzası • Fırat Havzası • Dicle Havzası

Bitki Gözlemeleme Projesi: Türkiye oldukça zengin bitki örtüsüne sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu bitki örtüsü zenginliği Avrupa bitki örtüsü (florası) ile karşılaştırıldığında, Avrupa Kıtası'nın tümünde tür sayısı 12.000

civarında iken, Türkiye’de bu sayı 9.000’e yakındır. (Demir ve Çevirgen, 2006a, 142; Polat, 2006, 43; Tuna, 2007, 49; Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 130; Şen, 2010, 105). Ayrıca Türkiye’deki 9.000 türün 3.000 adedi endemik tür olup, bütün Avrupa ülkelerinin endemik türlerinin sayısı 2.500 kadardır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 142; Tuna, 2007, 49; Şen, 2010, 105). Ekoturizm açısından önemli bir faaliyet olan bitki gözlemleri için Türkiye’deki kaynakların çoğunu milli parklar ve koruma alanları barındırmaktadır. Bu alandaki zengin biyolojik çeşitliliğe sahip milli parklardan bazıları; Kazdağları (Balıkesir-Ege), Honaz Dağı (Denizli-Ege), Kaçkar Dağları’dır (Trabzon-Doğu Karadeniz) (Demir ve Çevirgen, 2006a, 142).

Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi: Ekoturistlerin ilgi duydukları diğer önemli bir aktivite ise atlı doğa yürüyüşleridir. Türkiye’de bu faaliyet Kapadokya, Kastamonu, Antalya, Muğla gibi yörelerde seyahat acentaları tarafından düzenlenmektedir. Bu alanda örnek teşkil etmesi bakımından atlı doğa yürüyüşü tur güzergâhlarının belirlenmesi amacıyla Kapadokya bölgesinin bir haritası çıkarılmıştır (Erdoğan, 2003, 143; Demir ve Çevirgen, 2006a, 143; Polat, 2006, 42; Tuna, 2007, 48; Bekiroğlu, 2008, 25; Yılmaz, 2008, 72; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129; Şen, 2010, 105).

Yayla Turizmi Projesi: Türkiye’de özellikle süregelen yayla geleneği, doğal ve kültürel dokusunu muhafaza eden yaylaların varlığı ekoturizm açısından önemli bir potansiyeldir. Örneğin Köyceğiz’deki içme suyu kaynaklarının çıktığı 40 kadar konuta sahip Ağla Yaylası, yerli halk tarafından sadece Bahar Bayramı ve Mahya Şenlikleri’ni kutlamak için kullanılmakla birlikte; bu yaylaya özel bir istekle ekoturizmle ilgili küçük gruplar için kelebek, kuş gibi doğal hayatı gözlemlemek amacıyla günlük turlar düzenlenmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 143).

Bakanlığın yayla turizmi projesi Doğu Karadeniz ve Akdeniz (Toros Yaylaları) yaylalarından başlatılmış olup, ülke genelinde devam etmekte olan bir çalışmayı kapsamaktadır. Çalışma bütünü içinde bugüne kadar 24 adet yayla “Yayla Turizm Merkezi” ilan edilmiştir. Bu yaylalara en yakın yerleşim birimlerine, gereksinim duyulan minimum altyapının (tuvalet, çeşme, telefon,

sağlık, güvenlik vb.) götürülmesi için maddi yardım yapılmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 144; Polat, 2006, 41; Bekiroğlu, 2008, 24; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 128). Şekil 16'da yer alan haritada Türkiye'nin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm merkezi ilan edilmiş yaylalarının bulunduğu iller görülmektedir. Ek 4'te Türkiye'de mevcut olan yayla turizm merkezlerinin listesi verilmiştir.

Şekil 16. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Turizm Merkezi İlan Edilmiş Yaylalar

Kaynak: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/>.

Yayla turizmi özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak yapılan bir aktivitedir. Yayla şenlikleri turistlerin ilgisini çekmekte ve talebi arttırmaktadır. Doğu Karadeniz'de gerçekleşen şenliklerden bazıları; Artvin'de Kafkasör Yaylası Şenlikleri, Trabzon'da Kadırga Yaylası Şenlikleri, Karadağ Yaylası Şenlikleri ve Alaca Yaylası Şenlikleri, Giresun'da Kümbet Yaylası Şenlikleri, Bayburt'ta Sultan Murat Yaylası Şenlikleri'dir (Erdoğan, 2003, 122).

Akarsu Turizmi (Kano-Rafting) Projesi: Proje ile rafting, kano ve nehir kayağı için çok elverişli olan akarsuların turizm amaçlı değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de rafting sporuna uygun olan akarsulardan en önemlisi dünyanın en hızlı akan 10 nehrinden birisi olan Çoruh nehridir (Yılmaz, 2008, 64). Bunun dışında Köprüçay, Manavgat Çayı, Dim, Alara

Çayları, Altıparmak (Barhal) Çayı, Fırtına Deresi, Anamur (Dragon) Çayı, Adana Feke Göksu Nehri, Zamatı Irmağı, Fırat Nehri'nin bir kısmı kano-rafting sporlarına elverişli akarsulardır (Kılıç Benzer, 2006, 76; Bekiroğlu, 2008, 24; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129; Şen, 2010, 106).

Bisiklet Tur Güzergâhlarının Geliştirilmesi Projesi: Bisiklet turizmi de Bakanlığın çeşitlendirme politikasının bir gereği olarak projelerinde yer almaktadır (Polat, 2006, 42; Tuna, 2007, 48; Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129). Proje kapsamında Bakanlık, bisiklet turlarının yapılacağı parkurların tespiti ve bu parkurların üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu turların en önemlileri; Karadeniz turu, Bandırma rotası, Polenezköy turu, Erciyes, Kapadokya, Ihlara ve Tuz gölü olarak sayılabilir (Erdoğan, 2003, 143).

Mağara Turizmi Projesi: Mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan karstlaşma Türkiye'de özellikle Toroslar, Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Trakya ve Kuzeybatı Anadolu bölgelerinde büyüklü küçüklü yüzlerce mağara oluşumuna neden olmuştur Polat, 2006, 42; Tuna, 2007, 48; Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129). Dünyadaki diğer ülkelere göre "mağara cenneti ülke" durumunda olan Türkiye'de yaklaşık 40.000 adet mağara bulunmaktadır (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 59) ve bu mağaralardan ancak 1.200 tanesi incelenebilmiştir (Erdoğan, 2003, 143). Türkiye'de mağaralar, çeşitli gruplara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Buna göre (Yılmaz, 2008, 66);

- Birinci Grup Mağaralar: İnsan girişine ve turizme tamamen kapalı olan mağaralardır. Bu tür mağaralara yetkili kurumlardan alınacak özel izinle sadece araştırmacılar ve bilim adamları girebilir.
- İkinci Grup Mağaralar: İnsan girişine kısmen açık, ancak turizme açılmamış mağaralardır. Bu tür mağaralara, mağaracı dernek ve kulüplerin üyeleri araştırma ve eğitim amacıyla girebilirler.
- Üçüncü Grup Mağaralar: Turizme açılmış olan mağaralardır. Ziyaretçilerin bu mağaralara girişi sırasında yanlarına rehber verilmesi, mağaranın ve ziyaretçilerin güvenliği açısından zorunludur.

- Dördüncü Grup Mağaralar: Bilimsel anlamda araştırması yapılmamış, yöre insanı dışında bilinmeyen ve alanyazına geçmemiş mağaralardır. Bu tür mağaralar genellikle mağaracı dernek ve kulüpler tarafından araştırılarak ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Mevcut sınıflandırmadan yola çıkarak, Türkiye’de bulunan mağaralardan 33 tanesi 3. grup mağaralardan olup, ziyaretçilere açık bulunmaktadır. Bu mağaralardan 14’ü amatör kişilerce ekipmansız olarak ziyaret edilebilen mağaralardır. 12’si amatör kişilerce ekipmanlı olarak rehber eşliğinde ziyaret edilebilmektedir. 7’si ise sadece profesyonel ziyaretçilerin ekipmanlı olarak girebileceği mağaralardır (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 59). Türkiye’nin en uzun mağarası 16 km.den fazla olan Isparta’daki Pınarözü Mağarası; en derin mağarası ise 1.453 m. ile Mersin’deki Peynirlikönü Mağarası’dır (Yılmaz, 2008, 66; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 59; Şen, 2010, 98). Türkiye’de turizme açık olan bu mağaraların listesi Ek 5’te verilmiştir.

Sportif Olta Balıkçılığı Projesi: Sportif, rekreasyonel ve animatif faaliyetler, bu yöndeki ihtiyaçları karşılayarak konaklama süresini uzatan, dolayısıyla turizmin ekonomik katkısını arttıran faaliyetler olarak ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır (Tuna, 2007, 48; Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129). Ancak yapılan araştırmalar sonucu, Türkiye’ye gelen turistlerin kalış sürelerinin, diğer Akdeniz ülkelerine oranla düşük olması ülkemizdeki rekreasyonel faaliyetlerin sınırlı kalmasına bağlanmaktadır (Bekiroğlu, 2008, 25; Bozok ve Özdemir Yılmaz, 2008, 129).

Av Turizmi Projesi: Türkiye’de avcılık faaliyetleri 1970’li yıllara kadar herhangi bir kurala bağlı olmaksızın sürdürülmüştür. 1970’li yıllarda çeşitli düzenlemelerin yapılması ve bazı kuralların getirilmesi av turizmi uygulamalarını başlatmıştır. 1977 yılında yabancı uyruklu avcılarının ancak seyahat acentası aracılığıyla ülkeye girebileceği ve bir bedel ödeyebilecekleri ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve Türkiye’de ilk av turizmi uygulaması 1977 yılında yaban domuzu avı ile başlamıştır (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 60).

Türkiye’de av turizmine açılacak avlaklar, ülkenin av hayvanı potansiyeli dikkate alınarak, Çevre ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından tespit ve ilan edilmektedir (Erdoğan, 2003, 145; Küçükaslan, 2007, 234; Şen, 2010, 106; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 62). Av turizmi düzenlemek isteyen seyahat acentalarının da bu faaliyette bulunmaları için Çevre ve Orman Bakanlığı’ndan Av Turizmi İzin Belgesi almaları zorunludur. Av turizmine katılmak isteyen yabancı turistler bu belgeyi almış bir A grubu seyahat acentasından kendilerine verilecek “yabancı avcılar için geçici avcılık belgesi” ile ve sadece sözü edilen Genel Müdürlük tarafından tescil edilen özel avlaklarda avlanabilmektedirler. Ayrıca av turizmi kapsamında yapılan tüm av organizasyonları Bakanlık personeli eşliğinde yapılmaktadır (Küçükaslan, 2007, 234; Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 62). 2010 yılı itibariyle Türkiye’de Av Turizmi İzin Belgesi’ne sahip 72 adet A grubu seyahat acentası bulunmaktadır (<http://www.milliparklar.gov.tr/>).

Türkiye’de avlaklar devlet, özel ve diğer işletmecilerin mülkiyet ve işletmesinde bulunmaktadır. Bu avlakların toplam alanı yaklaşık 72 milyon hektardır. Ancak hayvan sayısı ve türleri yetersizdir. Avlakların barındırabileceği av hayvanı sayısı 30.5 milyon civarında iken, günümüzde bu sayının 9.5 milyon olduğu tahmin edilmektedir (Küçükaslan, 2007, 234). Av turizminden elde edilen gelirlere bakıldığında ise Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan rapora göre; 2008 yılında avlanma bedeli olarak 4.617.411 TL. ve av-yaban hayatı hizmet ve faaliyet gelirleri olarak 7.427.589 TL. olmak üzere toplam 12.045.000 TL.lik gelir elde edilmiştir (Kınacı, Pehlivan Albuz ve Seyhan, 2011, 61).

Ülkemiz coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve av kaynakları açısından bir potansiyele sahip olmasına karşın, tüm dünyada önemli gelişmeler kaydetmiş neredeyse bir sanayi haline gelmiş av turizminden yeterli pay alamamaktadır (Bekiroğlu, 2008, 25; Şen, 2010, 106).

Bu projelerin yanı sıra Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007 yılında yayınlamış olduğu Türkiye Turizm Stratejisi 2023’te ve Eylem Planı 2013’te

turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik stratejiler belirlemiştir. Bu stratejiler arasında turizmi çeşitlendirmek, bunun için de diğer turizm türlerinin yanı sıra ekoturizmi de geliştirmek yer almaktadır. Bu amaçla Bakanlık ekoturizm için çeşitli hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenleri belirlemiştir. Bu hedefler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, 23):

- Ekoturizm ve yayla turizmi gibi doğa amaçlı turizm türlerinin geliştirilmesi için altyapının geliştirilmesi ve niteliğinin artırılması,
- Ana tur güzergâhları, varış noktaları, ara istasyon ve alt istasyon noktalarının belirlenmesi,
- Yaylaların yoğunlaştığı alanlarda spot merkezler veya aks olarak öncelikli turizm gelişme/eylem bölgelerinin belirlenmesi,
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile agro-turizm, macera turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planı hazırlanması.

Hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenler 2013 eylem planında ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, 26):

- Yerel halk; turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletmelerin yönetimi konusunda eğitilecektir.
- Etnografik ve çevresel özelliklerinin sergilendiği müze evlerin açılması teşvik edilecektir.
- Alana girişte kabul noktaları oluşturulacak ve mola noktalarını, tur güzergâhlarını gösteren haritalar sunulacaktır.
- Çeşme, tuvalet, barınak, mesafe ve yön levhalarının tamamlanması, dağ/doğa yürüyüşü rotalarının GPS ile tanıtılması ve yeni taşıt yolu açılmaması sağlanacaktır.
- Orman ve mera alanlarının sınırlarının tespitini takiben 1/25000, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları hazırlanacaktır.
- Mağara, şelale, ilginç ağaç ve kaya oluşumu, sportif alanlar, kamping alanları gibi çekicilikler için çevre düzenlemeleri yapılacak, gerekli altyapı tamamlanacaktır.

- Yerel halka pansiyonculuk eğitimi verilecektir.
- Ekoturizm alanlarının “alan yönetim planları” yapılacaktır.

Ayrıca 2023 stratejileri arasında yerel ve bölgesel kalkınmada turizmin güçlü bir araç olarak kullanılmasının sağlanması amacıyla turizm gelişim bölgeleri olarak Türkiye’de 9 adet tematik bölge belirlenmiştir. Bu bölgeler arasında yer alan Göller Bölgesi Ekoturizm Gelişim Bölgesi’ndeki Beyşehir, Eğridir, Kovada, Acıgöl, Burdur, Salda, Eber ve Akşehir Gölleri esas alınarak, doğa turizmine yönelik alanlar ve turizmi destekleyen dağ/doğa yürüyüşü, araçlı ve çadırli kamp, yamaç paraşütü, dağcılık, mağaracılık, avcılık, binicilik, bisiklet, sörf, foto safari vb. gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi; bunun yanı sıra habitatlar ve ekosistemler bozulmadan sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının sunulması hedeflenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, 30).

Bir diğer hedef, belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesinin sağlanması amacıyla turizm gelişim koridorları oluşturmaktır. Bu koridorlardan biri de yayla turizmi koridorudur. Stratejide Samsun’dan Hopa’ya kadar uzanan bölge Yayla Koridoru olarak belirlenmiştir. Anılan tematik bölgede turizmin çeşitlendirilmesi için kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto–safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmalarının yapılması hedeflenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, 33).

Bakanlığın ekoturizm ile ilgili önemli hedeflerinden biri de ekoturizm bölgeleri oluşturmaktır. Bunun için “Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Antalya’nın iç kesimlere doğru doğusu, Toroslar’ın eteklerinde Antalya ve Mersin’in birleştiği alanlar ve GAP Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren “GAP Ekoturizm Koridoru” ekoturizmin öncelikli gelişeceği bölgeler olarak belirlenmiştir. Ekoturizmi geliştirirken doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirliği ve biyolojik çeşitliliği korumak amaçlanmaktadır. Bu nedenle

belirlenen bölgelerde özellikle koruma ve kullanma dengelerinin ön planda tutulması planlanmıştır. Ayrıca planlama ve uygulama çalışmalarına yerel halkın da katılımı sağlanacaktır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, 2007, 34).

Uluslararası alanda ise UNDP; GEF aracılığıyla Türkiye’de yapılan projelere destek vermektedir (<http://www.gefonline.org/>). GEF Küçük Destek Programı (SGP) küresel çevre sorunlarına yerel çözümler geliştiren sivil toplum kuruluşlarına mali ve faal destek veren, 1993-2014 yıllarını kapsayan dünya çapında bir programdır. SGP’nin odak alanları biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, toprak kaybının azaltılması, iklim değişikliği ile mücadele ve uluslararası suların korunması, kirliliğe yol açan organik maddelerin azaltılmasıdır. SGP, UNDP tarafından uygulanmakta ve Birleşmiş Milletler Proje Hizmetleri Ofisi (UNOPS) tarafından yaklaşık 105 ülkede yürütülmektedir. UNDP, Küçük Destek Programı’nı, GEF’in üç uygulayıcı kurumu olan UNEP, UNDP ve Dünya Bankası adına uygulamaktadır (<http://www.undp.org.tr/>). Kuruluşundan itibaren 2001 yılına kadar geçen süre içinde GEF; Afrika, Kuzey Amerika, Orta Doğu, Asya-Pasifik, Avrupa, Latin Amerika ve Karayipleri içeren alanda 750’den fazla proje gerçekleştirmiştir (Hawkins ve Lamoureux, 2001, 70). SGP, Türkiye’de 1993 yılından bu yana en fazla 50.000 Amerikan Doları ve ortalama 25.000 Amerikan Dolarlık küçük fonlarla 100’ün üzerinde projeye destek sağlamıştır (<http://www.undp.org.tr/>).

TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) Projesi: Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından UNDP, GEF, SGP desteğiyle 2004 yılında hayata geçirilen ve hala devam etmekte olan bir projedir. Projenin amaçları; kendilerini ekolojik tarıma adanmış çiftçilere, ekolojik üretimi sürdürebilmeleri için ek maddi destek sağlamak; ziyaretçilerin çiftçi ailelerin evinde kalmasını ve gönüllü olan çiftlikler ile turistlerin buluşmasını sağlamak; kültürlerarası alışverişi sağlamanın yanında, tüketici-üretici arasındaki ilişkilerin şeffaflaşması ile bireylerin ekolojik döngülere ve birbirlerine karşı sorumluluk bilincinin gelişmesine de destek olmaktır. Proje kapsamında Antalya, Muğla, Burdur,

Erzincan, Kastamonu, Manisa, Gümüşhane, Amasya, Çanakkale, Tokat ve Artvin gibi iller de dahil olmak üzere 65 çiftlik evi yer almaktadır (<http://www.bugday.org/>).

Türkiye’de Bakanlık tarafından ya da uluslararası düzeyde yapılan bu projeler dışında farklı illerde o ilin ekoturizm potansiyelini arttırmak ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak için yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi örnek olarak verilebilir (Polat, 2006, 40; Bekiroğlu, 2008, 26; Bozok ve Yılmaz, 2008, 127; Şen, 2010, 131):

Türkiye’de Kaz Dağları Milli Parkının, Yunanistan Tavrapos Gölü yakınlarındaki Argitea Bölgesinin ekoturizm amaçlı Master Planının hazırlanması Projesi: Bu projeye; Ankara’da imzalanan “Çevre Konusunda İşbirliği Anlaşması” çerçevesinde, Türkiye ve Yunanistan ekoturizm komitelerinin 30 Mart-1 Nisan 2001 tarihleri arasında Antalya Belek’te yaptığı ortak toplantıda alınan karar gereğince başlanmıştır. Planlanan projenin amacı Kazdağı Milli Parkının ekoturizm alanı olarak geliştirilmesidir. Projenin gerçekleştirilmesi için Yunanistan’ın Avrupa Birliği Komisyonu’na sunduğu bütçeye uygun olarak fonlarından finansal destek sağlaması beklenmektedir.

Milli Parklar ve Çevre Eğitimi Projesi: TÜBİTAK koordinatörlüğünde Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve yerel üniversitelerin işbirliğiyle 1999 yılından itibaren sürdürülen bu projenin amacı milli parkların ekoturizm potansiyelini ortaya koymaktır. 1999 yılı Antalya Termessos-Güllük Dağı Milli Parkı ve 2000 yılında Rize’de Kaçkar Dağları Milli Parkı’nda yürütülmekte olan proje kapsamında üniversite öğrencilerine ve turist rehberlerine çevre eğitim programları düzenlenmiştir.

Hatila Vadisi ve Kaçkar Dağları Milli Parkı ile Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Projesi: Amacı ekosistemlerde meydana gelebilecek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ve biyolojik çeşitliliğe yönelik tehditleri algılayabilen, yüksek çevre duyarlılığına sahip insanlar yetiştirmektir.

Keten Üretimini Tekrar Canlandırılması Projesi: Amacı, Bartın-Kastamonu Küre Dağları Milli Parkı çevresindeki köylerde keteni tekrar üretime geçirmektir. Bu proje ile yörede bulunan köylere fayda sağlanması ve Milli Park çevresinin bozulmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Bu sayede orman köylüsüne ek bir geçim kaynağı sağlanmış olacaktır.

Geleneksel Ağaç İşçiliğinin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması ve Çeşitlendirilmesi Projesi: Küre Dağları'nda yapılan projenin amacı; geleneksel ahşap oymacılığını, şimşir ağacı dışındaki diğer hammaddelere ve kaşık dışındaki diğer ürünlere kaydırmak, bu ürünlerin yerel geçim kaynaklarını destekleyecek şekilde gerçek değerinden satışının yapılabileceği Milli Park ve çevresinde yeni pazarlar oluşturmaktır.

Ekodiyalog projesi: Ayder Yaylası, Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan turizm işletmeleri ve yerel tur rehberlerini kapsamaktadır. Proje ekoturizm ve çevre konusunda bilinçlendirilmeyi sağlayarak sürdürülebilir bir ekoturizm altyapısı oluşturmayı ve sivil toplumun ekoturizm alanında karar mekanizmasına aktif katılımını teşvik eden kalıcı bir sivil toplum kuruluşu ve kamu işbirliği sistemi kurmayı amaçlamaktadır. Hedef kitlesi bölgedeki yaklaşık 120 işletme, sertifikasız yerel tur rehberleri, turizm il müdürlükleri, orman ve çevre müdürlükleri personelidir. Ekodiyalog projesi; katılımcıların ekoturizm ve çevre konusunda bilinçlendirilmesi için eğitim materyali hazırlanması, 70 kişinin katılacağı eğitim seminerleri düzenlenmesi, projenin eğitim programı ve diğer faaliyetlerinin bütün detaylarını içerecek web sitesi hazırlanması gibi etkinlikler içermektedir. Böylelikle ekoturizmde sürdürülebilir iş alanları yaratmayı, yörenin yapısını koruyarak yerel resmi makamlarla, yerel idari konulardaki işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (www.bugday.org, 2009).

Gerçek ekoturizmin ne olduğunu; yapılan seyahatin ziyaret edilen alanların korunması ve geliştirilmesine yardımcı olup olmayacağı sorusunun cevabı belirleyecektir. Bir rafting turu nehrin korunmasına yardımcı olacak fonlar sağladığı ve bilinci geliştirdiği durumda ancak ekoturizmdir. Benzer

şekilde yağmur ormanlarında bir yürüyüş, orada yaşayan insanlara ve çevreye çeşitli faydalar sağlayan özel bir yürüyüş olmadıkça bu faaliyet bir ekoturizm değildir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 145).

Bakanlığın doğa turizminin geliştirilmesine yönelik projeler kapsamında yer alan akarsu sporları, yamaç paraşütü, turizm amaçlı olta balıkçılığı, mağara turizmi, bisiklet turları gibi aktiviteler de ekoturizmin ilkeleri ve etik ilkeler göz önüne alınarak geliştirilmelidir. Bu faaliyetler çevreyi ve yerel kültürel dokuyu koruyup, geliştirecek ve çevresel taşıma kapasitelerini aşmayacak şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Aksi durumda bu faaliyetlerin olumsuz çevresel etkiler yaratacağı ve ekoturizm olması bir yana bazı yazarların da dikkat çektiği gibi “egoturizme” dönüşeceği açıktır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 145).

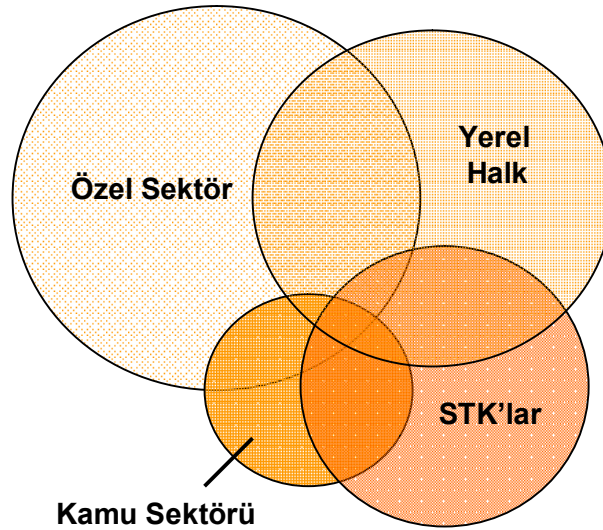
2.2.9 Ekoturizmde Yer Alan Aktörler

Ekoturizm, günümüzde ulaştığı boyutları itibariyle birçok ülke için önemli bir endüstri haline gelmiştir. Avustralya, Kenya, Kosta Rika, Belize gibi ekoturizmden önemli miktarda gelir elde eden birçok ülke gelişmiş bir ekoturizm endüstrisine sahiptirler. Bu ülkelerin ekoturizm alanında başarılı olmalarında, ekoturizmin yapısına uygun bir gelişmeyi sağlamaları etkili olmuştur. Ekoturizmin çok çeşitli unsurları içinde barındırması öncelikle yapısının iyi anlaşılmasını gerekli kılmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 83).

Ekoturizmde rol oynayan aktörler; ekoturistler, tur operatörleri, seyahat acentaları ve turist rehberleri, ulaştırma işletmeleri, araç kiralama işletmeleri, özellikle şehir merkezlerinden uzakta ve hassas çevrelerde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli yerel konaklama tesisleri, yöredeki restoranlar, eğlence faaliyeti ile ilgili işletmeler (tema parkları, müzeler, tiyatrolar, vs.), spor ve rekreasyon hizmeti sağlayıcıları, STK, ulusal ve yerel yönetimler, ekoturizmle bağlantılı uluslararası kuruluşlar, kamu ve özel sektöre finansman sağlayan kuruluşlar, planlamacılar, üniversiteler, turizmle ilgili topluluklar, yerel halk ve

lobilerden oluşmaktadır (Hvenegaard, 1994, 27; Wood, 2002, 14; Demir ve Çevirgen, 2006a, 83; Honey, 2007, 173; Rosemary ve Crabtree, 2007, 138; Raju, 2009, 35).

Genel olarak ekoturizm endüstrisinde yer alan paydaşlar; özel sektör, kamu sektörü, STK'lar ve yerel halk olmak üzere 4 ana başlıkta incelenebilir. Aşağıdaki şekilde bu paydaşların önemine göre büyüklükleri verilmiştir. Ancak, bu paydaşların etkinlikleri bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Şekil 17'de genel kabul gören etkinlik dereceleri verilmektedir (Weaver, 2001, 134):

Şekil 17. Ekoturizm Endüstrisinde Yer Alan Paydaşlar
Kaynak: Weaver, David B. (2001). *Ecotourism*. (1st Edition), Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd, s.134.

2.2.9.1 Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları

Ekoturizm alanında tur organizasyonu ve uygulanması konusunda tur operatörleri, outgoing seyahat acentaları ve incoming (karşılıyıcı-yerel) seyahat acentaları olmak üzere üç tip işletme faaliyet göstermektedir. Tur operatörleri potansiyel turistler her çeşit tur düzenleyen işletmelerdir. Değişik hizmetler organize ederek, esas üretici işletmelerle müşteriler arasında aracılık görevi yaparlar (Hacıoğlu, 2006, 83). Ekoturizm alanında tur

düzenleyen operatörler de ekoturisti seyahat edeceği yere götürün, ona seyahati boyunca gerekli olacak konaklama, ulaşım, yeme-içme, eğlence vb. hizmetleri birleştiren; turiste gerekli bilgileri sağlayan; özellikle de ekoturizm konusunda hizmet verebilecek bir rehber sunan (Newsome, 1997, 6; Fennell, 2002, 84) ve bu hizmetleri bir paket halinde seyahat acentalarına, diğer perakendecilere ve müşterilere satan işletmelerdir (Weaver, 2001, 145).

Uzmanlaşmış pazarlarda ekoturizm operatörleri turistlerin istekleri doğrultusunda çeşitli aktiviteler (yaban hayatı gözlemleme), küçük bölgelere turlar (Yeni Zelanda'nın Kuzey Adası) ve ulaşım aracı kullanarak gerçekleştirilen ekoturizm aktiviteleri (bisikletli doğa gezisi) sunabilmektedirler. Uzmanlaşmış operatörler kitle pazarındaki operatörlere kıyasla avantajlara sahiptirler (Fennell, 2002, 84). Çizelge 9'da büyük ölçekli pazara hitap eden tur operatörü ile uzmanlaşmış tur operatörü arasındaki farkları göstermektedir (Swarbrooke, 1999, 277):

Çizelge 9. Büyük Ölçekli Pazara Hitap Eden Tur Operatörü ile Uzmanlaşmış Tur Operatörü Arasındaki Farklar

Değişken	Büyük Ölçekli	Küçük Ölçekli
Çevresel etki	Yüksek	Düşük
Ekonomik etki	Kişi başı harcama düzeyi düşük Yararlar az Yüksek düzeyde sızıntı	Kişi başı harcama düzeyi yüksek Yararlar geniş Düşük düzeyde sızıntı
Sosyo-kültürel etki	Yüksek	Düşük
Yerel halk ile ilişkiler	Formal Kurumlaşmış	Informal Kişisel
Destinasyon	Düşük	Yüksek
Turist tipi	Destinasyona ilgisiz ve duyarlı	Destinasyona ilgili ve duyarlı

Kaynak: Swarbrooke, John. (1999). *Sustainable Tourism Management*. (2nd Edition), London: CABI Publishing, s.277.

Bu avantajların yanı sıra uzmanlaşmış küçük ölçekli operatörlerin bazı zorlukları da bulunmaktadır. Örneğin, daha az sayıda destinasyonda daha az tatil seçeneği sunmaktadırlar. Daha az sayıda dağıtım kanalları kullanırlar. Yerel tedarikçilerle iletişime geçme güçleri daha zayıftır. Bir diğer sorun ise bir turistin tek bir bölgeye yoğunlaşmış olmasıdır. Fennell (2000, 279) bu durumu "yumurtaların hepsi bir sepetin içinde" şeklinde nitelendirmektedir.

Destinasyonda yaşanabilecek herhangi bir politik ya da ekonomik problemler operatör için büyük sorunlara neden olabilecektir. Swarbrooke (1999, 279) operatörlerin, sadık müşterilere yoğunlaşarak; yüksek kalitede hizmet sunarak; kitle pazarından farklı ürünler sunarak ve kitle turistlerinden elde edilen gelirle kıyaslandığında daha fazla gelir elde edebilecek bir fiyatlandırma oluşturarak bu sorunların üstesinden gelebileceklerini ifade etmiştir.

Outgoing (turist gönderen) seyahat acentaları ekoturistler ile seyahate çıkmadan önce, kendi ülkelerinde, paket turla ilgili olarak iletişime geçen işletmelerdir. Bu acentalar ulaşımı düzenlemekte ve ekoturistlerin istekleri doğrultusunda incoming acenta tarafından sağlanan tur paketini birleştirebilmektedir. Ayrıca bu acentalar incoming (yerel karşılayıcı) seyahat acentalarından komisyon alarak çalışmaktadırlar. Bazıları kendilerini yurtdışı tur operatörü olarak adlandırılmayı tercih etse de gerçekte herhangi bir turu yönetmemektedirler. Incoming seyahat acentaları ise, outgoing acentaların uygun tur paketleri bulabilmelerine yardımcı olurlar. Bu acentalar tur operatörünün hazırladığı farklı yapılarıdaki ekoturlar hakkında ayrıntılı bilgiye sahiptirler ve bu konuda uzmanlaşmış işletmelerdir. Genellikle yabancı dil bilen personel çalıştırırlar ve tur operatörlerinden komisyon alarak çalışırlar. Bu acentalar da outgoing acentalar gibi tur operatörü olarak adlandırılmayı tercih etse de gerçekte herhangi bir turu yönetmemektedirler (Newsome, 1997, 6).

Bu sınıflandırma çoğu zaman bazı karışıklara da yol açabilmektedir. Örneğin ekoturist outgoing seyahat acentasını atlayabilir, ya da incoming acentayı atlayabilir ya da her ikisini de atlayarak direkt tur operatörü ile iletişime geçebilir. Ayrıca bazı büyük işletmeler hem incoming acenta, hem de tur operatörü gibi davranabilmekte; outgoing acentalara hem uygun tur paketi bulabilmekte hem de rehberlik hizmeti sunabilmektedirler (Newsome, 1997, 7).

Tur operatörleri ekoturizm endüstrisinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Higgins, 2001, 535). Uluslararası pazarlarda birçok destinasyon için

ekoturizm ürününü hazırlayan ve satışını yapan bu işletmeler ekoturizme yönelik seyahatleri yönlendirmektedirler. Ekoturizme yönelik uluslararası talebin özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun olması ve işletmelerin de daha çok bu ülkelerde faaliyet göstermesi, tur operatörlerinin bu endüstri üzerindeki sorumluluklarını da arttırmaktadır. Günümüzde tur operatörleri ekoturizm ürünlerine yönelik çeşitli markalar oluşturarak bu ürünlerini uluslararası pazarlarda sunmaktadırlar. Bugün birçok ülkede doğa tur operatörü olarak faaliyet gösteren çok sayıda işletme bulunmaktadır. Yine birçok tur operatörü doğa turları, ekoturlar adı altında çok sayıda ürünün bu piyasalarda satışını yapmaktadırlar (Demir ve Çevirgen, 2006a, 83; Dizdareviç, 2010, 25). Örneğin, Hawkins'in (1994) belirttiğine göre 1991 yılında Amerika'da 275 doğa temelli tur operatörü faaliyet göstermiştir. Econsult'un (1995) yaptığı çalışmaya göre ise 1995 yılında Avustralya'da 598 doğa temelli tur operatörü bulunmaktadır (Thomlinson ve Getz, 1996, 187).

Bu işletmeler potansiyel müşterilerini seyahat öncesi ekoturizm destinasyonları ile ilgili kataloglar, broşürler, yaban hayatı ve ekosistemler konusundaki tanıtım filmleri, CD'ler ve web siteleri vasıtasıyla geniş ölçüde bilgilendirme olanaklarına sahiptirler. Bunun yanında müşterilerine seyahat sigortaları sağlamakta ve satın aldıkları ürünün kalitesi açısından bir güvence de oluşturabilmektedirler (Wood, 2002, 34).

Ekoturizm pazarlaması ile ilgili önemli bir tehlike, ekoturizmin moda bir pazarlama terimi olarak yanlış anlaşılması ve istismar edici bir şekilde kullanılmasıdır. Yeşilin sattığına hiç kuşku yoktur. "Eko" ön ekiyle sunulan hemen her şey ilgi çekmekte ve satışı artmaktadır. Bu yüzden son yıllarda seyahat alanında yapılan reklamlarda eko tur, eko seyahat, eko tatil, eko macera, eko gezi, eko safari, eko harcama ve elbette ekoturizm gibi referanslar çoğalmıştır. Oysa birçok tur operatörünün ekoturizm ürünü olarak pazarladığı ürünlerde ve destinasyonlarda ekoturizmin ilkelerine ters düşen uygulamalar görülebilmektedir. Bu durum ziyaretçileri hayal kırıklığına uğratmakta ve onların memnuniyetini azaltmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 85).

1993 yılında TIES, "Ecotourism Guidelines for Nature Tour Operators-Tur Operatörleri için Ekoturizm İlkeleri" adı altında ekotur operatörlerinin izleyebilecekleri bir dizi standartların belirlendiği bir rehber kitap yayınlamıştır. Bu rehber kitap dünya geneline yayılmış ve binlerce organizasyon tarafından çeşitli dillerde basılarak çoğaltılmıştır. Bu rehber göre bir ekotur operatörünün uyması gereken ilkeler aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Wood, 2002, 14):

- Turistleri seyahat konusunda bilgilendirmelidir.
- Turistlerin etkilerini en aza indirmelidir.
- Tur operatörlerinin etkilerini ez aza indirmelidir.
- Eğitim sağlamalıdır.
- Korumaya katkıda bulunmalıdır.
- Yerel halktan istihdam sağlamalıdır.
- Çevreye duyarlı konaklama imkanı sunmalıdır.

Ekoturizm ürününü talep eden potansiyel müşterilerin bu gibi durumlarda gerçek ekoturizm ürününü seçme konusunda bilinçli davranmaları gerekmektedir. Kendilerine yanıltıcı bilgiler verilse de onlar iyi bir ekoturda olması gereken temel özellikleri aramalı, bunları kapsamayan turları satın almamalıdır. İyi bir ekoturda olması gereken özellikler şunlardır (Wood, 2002, 23):

- Ziyaret edilecek yerin çevresi ve kültürü hakkında yeterli bilgi sağlamalıdır.
- Ziyaretlerinden önce yazılı olarak ve tur süresince de sözlü olarak ziyaretçilere davranışları ve uygun giyim tarzları ile ilgili olarak tavsiyelerde bulunulmalıdır.
- Turistlere destinasyona vardıklarında bölgenin çevresi, coğrafi, sosyal ve politik özellikleri ile ilgili olarak detaylı bir briefing olanağı sunmalıdır.
- Seyahat süresince iyi eğitilmiş yerel rehberler vasıtasıyla kapsamlı rehberlik hizmetleri sağlamalıdır.
- Yerel halkla sadece ticari olarak alışveriş anlamında bir iletişim değil aynı zamanda onlarla karşılıklı etkileşimi sağlayacak bir tanışma fırsatı tanınmalıdır.

- Yerel halkın günlük yaşamını ve geleneklerini tanıma ve öğrenme fırsatı sağlamalıdır.
- Yerel sivil toplum örgütlerine destek sağlamak için fırsatlar sunmalıdır.
- Ziyaret edilen tüm park veya arkeolojik alanların giriş ücretlerinin tam olarak ödenmesini temin etmelidir.
- Yöre ile uyumlu konaklama imkanları sunmalıdır.

Tur operatörlerinin sorumlulukları açısından ekoturizm ve sürdürülebilir turizm konusunda gerçekleştirdikleri çeşitli gönüllü girişimler olumlu sonuçlar vermektedir. Örneğin Mart 2000 yılında UNEP, UNWTO ve UNESCO'nun (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) desteği ile tur operatörlerinin sürdürülebilir turizmin gelişmesi için bir araya gelerek oluşturdukları "Tur Operatörleri Girişimi" (Tour Operators Initiative - TOI) başarılı bir gönüllü birlikteliktir. 12 tur operatörü ve belirtilen uluslararası örgütlerden bir temsilci ile yönetilen bu birliğin temel amacı, sürdürülebilir turizmin gelişmesi ve yönetimini ileri düzeye götürmek ve tur operatörleri arasında sürdürülebilir gelişme için ortak bir sorumluluğun oluşturulmasını teşvik etmektir. Bu temel amacı gerçekleştirmek için dünyanın çeşitli bölgelerinden diğer gruplarla (oteller, havayolu şirketleri, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, tüketici birlikleri, seyahat acentaları vb.) birlikte çalışma grupları oluşturmakta ve turizmin sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu olarak gelişmesi için çaba göstermektedirler. Bu girişim gönüllü olup, kar amacı gütmemekte; büyüklüklerine ve coğrafi bölgelerine bakılmaksızın tüm tur operatörlerine açık olarak faaliyet göstermektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 87; Altan, 2006, 78; TOI, 2003, 8). TOI'nin başlatılmasından bu yana TOI Sekreterliği, sürdürülebilirlik ilkelerini faaliyetleriyle etkin olarak bütünleştiren üyelerini "iyi örnek" olarak belirlemiştir. Bu örnekler "Sürdürülebilir Turizm-Tur Operatörlerinin Katkıları" adlı raporda derlenmiştir. Bunun amacı tur operatörlerinin sürdürülebilirlik konusunda girişimlerde bulunabildiklerini göstermektir (TOI, 2003, 7) Birliğin günümüzde 1'i Türkiye'den olmak üzere farklı ülkelerden toplam 16 üyesi bulunmaktadır. Bu üyeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (<http://www.toinitiative.org/>);

- Accor (Fransa)
- Andes Nativa (Şili)
- Atlas Voyages (Fas)
- Aurinkomatkat-Suntours (Finlandiya)
- Steppes Discovery (İngiltere)
- Dynamic Tours (Morokko)
- Kuoni Travel Holding Ltd. (İsviçre)
- NES Travel (Türkiye)
- REWE-Touristik (Almanya)
- Sahara Tours International (Morokko)
- Settemari (İtalya)
- Studiosus (Almanya)
- TLB Destinations (Lübnan)
- Transat A.T. Inc.
- Travel Walji's PVT (Pakistan)
- TUI Travel PLC

Ekoturizm sektöründe faaliyet gösteren seyahat acentaları uluslararası tur operatörleri kadar baskın bir rol oynamamakla birlikte, özellikle internet üzerinden ekoturizm ürünlerindeki satışların artması onların önemini de arttırmaktadır. Amerika Seyahat Endüstrisi Birliği'nin raporu, 1999 yılında bir önceki yıla göre %54 oranında artışla 52 milyondan fazla kişinin internet yolu ile ekoturizm seyahatlerini planladığını göstermektedir (Wood, 2002, 34). İlk dönemlerde ekoturizm az sayıda küçük işletmeler tarafından sınırlı tur programları ile gerçekleştirilirken, günümüzde çok sayıda yeni işletmeler de ekoturizm pazarına girmiş durumdadır (Patterson, 2007, 78).

Ekoturizm destinasyonlarında bulunan karşılayıcı acentalar, ekoturizm endüstrisinin standartlarına uygun ürünlerin sağlanmasında önemli bir sorumluluk üstlenmektedirler. Bu acentalar turlarda nitelikli rehberler, uygun taşıma araçları, konaklama tesisleri, restoranlar ve yerel halkla turistlerin karşılıklı etkileşimi gibi hizmetleri sağlaması bakımından ekoturizmin başarısında önemli bir paya sahiptir. Bu işletmeler yerel halk ile işbirliği içinde

çalışmalı, onların yerel ürünlerini, el sanatlarını satmaları için fırsatlar yaratmalıdırlar. Yerel halka sağladıkları ekonomik katkılarla birlikte, çevre konusundaki bilinci geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetlerini de desteklemeli, onların yerel, doğal ve kültürel değerlerine sahip çıkmalarını teşvik etmelidirler (Wood, 2002, 35).

Ekoturistler eğitilmiş ve çok okuyan bilinçli bir profile sahip oldukları için, onların farklı deneyimler sağlamaları konusunda seyahat acentalarının doğal, kültürel ve macera ile ilgili çözümler ve hizmetler konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Seçilen ülkede hangi aktivitelerin gerçekleştirilebileceğini ve hangi operatörün daha kaliteli hizmet sunabileceğini bilmelidir. Bunun yanı sıra tur öncesi turistlerin sahip olması gereken bilgileri kendisine de aktarabilmelidir. Destinasyonun coğrafyası, flora ve faunası, kültürü, sorumlu turistlerin nasıl davranması gerektiği gibi konularda turistlere ön bilgi vermek onların eşsiz bir seyahat deneyimi yaşamalarını sağlayacak, doğaya ve kültür üzerindeki etkilerini en aza indirecek ve gelecekte tekrar tercih edilme imkanı sunacaktır (Patterson, 2007, 78).

2002 yılında Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) tarafından Türkiye'deki seyahat acentalarının ihtisas alanlarının tespit edilmesi amacıyla 1.182 seyahat acentasının yanı sıra yapılan bir araştırma yapılmıştır. Anket sorularında birçok ihtisas alanı belirlenmiş ve seyahat acentasının aktif olduğu alanları işaretlemesi istenmiştir. Sonuçlar çizelge 10'da görülmektedir (Serengil, 2005, 292):

Çizelge 10. Türkiye'deki Seyahat Acentalarının İhtisas Alanları (2002)

İhtisas Alanı	Alanı İşaretleyen Seyahat Acentası Sayısı
Kültür-Anadolu Turları	671
Incoming (Operatör)	607
Günlük Şehir Turları	526
Toplantı-Kongre	510
Biletleme	481
Araba Kiralama	441
Incentive	422

Çizelge 7. (Devam)

İş Seyahatleri	418
Termal-Sağlık Turizmi	390
Hafta sonu Turları	389
Yurtiçi Turlar (TC vatandaşı)	386
Yurtdışı Turlar (TC vatandaşı)	377
Günlük Tekne Turları	352
İnanç Turizmi	331
Incoming (Temsilci Acenta)	331
Yat Turizmi	321
Satış Acenteliği (Bayilik)	314
Cip Safari	245
Kayak Turları	230
Dağ/doğa yürüyüşü	230
Gençlik Turları	225
Sportif-Özel İlgi Turları	210
Rafting	202
Sualtı Dalış	187
Eğitim Organizasyonu	187
Hac Organizasyonu	171
Umre Organizasyonu	160
Golf Turizmi	156
Üçüncü Yaş Turları	140
Dağcılık	122
Kurvaziyer Seyahat	84
Binicilik	77
Flora-Fauna	77
Engellilere Özel Seyahatler	69
Kuş Gözlemciliği	69
Yamaç Paraşütü	58
Karavan-Kamping	53
Av Turizmi	16
Futbol Kampları	10

Kaynak: Serengil, Melih. (2005). Ekoturizm ve Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Ekoturizm Etkinlikleri, 1. Bursa Turizm Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, s.292.

Çizelgeye göre Türkiye'de seyahat acentalarının en çok faaliyet gösterdikleri alanın kültür-Anadolu turları olduğu görülmektedir. İkinci sırada incoming (karşılıklı) faaliyeti, üçüncü sırada günlük şehir turları gelmektedir.

Dörüdüncü sırada yer alan faaliyet alanı olarak toplantı-kongre organizasyonları gerçekleştirdikleri, beşinci sırada ise biletleme hizmeti sundukları belirlenmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet adresinde yer alan değişik hizmet sınıflarından 3.364 seyahat acentasının kapsadıkları ekoturizm etkinliklerinin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 11'de verilmektedir.

Çizelge 11. Seyahat Acentalarının Yaptıkları Ekoturizm Etkinliklerinin Sayısal Dağılımı

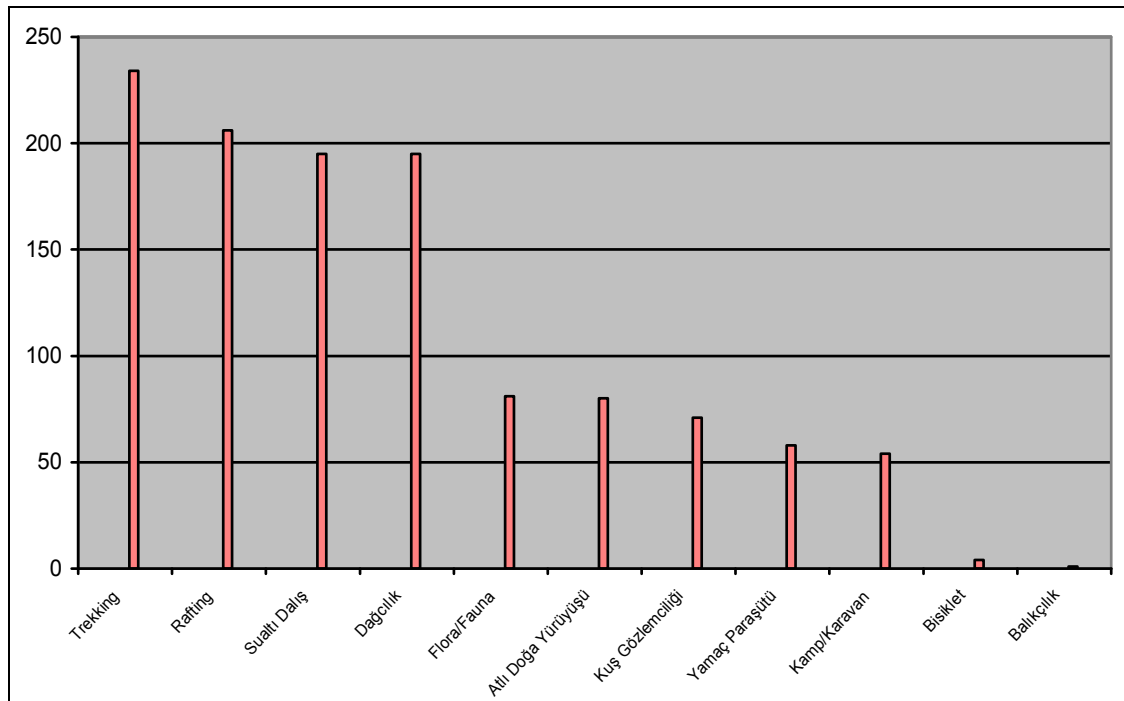
Seyahat Acentaları		Yamaç Paraşütü	Dağcılık	Dağ/Doğa Yürüyüşü	Rafting	Atlı Doğa Yürüyüşü	Flora/Fauna	Kuş Gözlemciliği	Balıkçılık	Kamp/Karavan	Sualtı Dalış	Bisiklet
Grup	Sayı											
A	2.797	561	109	214	199	76	76	67	1	50	177	4
B	224	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
C	343	2	15	20	7	4	5	4	-	4	17	-
Toplam	3.364	58	124	234	206	80	81	71	1	54	195	4

* 10'dan az yanıt alınan ihtisas alanları tabloya dahil edilmemiştir.

Kaynak: Serengil, Melih. (2005). Ekoturizm ve Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Ekoturizm Etkinlikleri, 1. Bursa Turizm Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, s.293.

Çizelgeye göre verilerin toplandığı seyahat acentalarından 343'ü C grubu, 224'ü B grubu, 472'si geçici A grubu ve 2.325'i A grubu işletme belgesine sahip acentalardan oluşmaktadır (Serengil, 2005, 293). 1972 yılında TURSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) tarafından yayınlanan Türkiye Seyahat Acentaları Yönetmeliği'nde 2007 yılında yapılan değişiklikler sonucunda "Geçici A Grubu" ifadesi kaldırılmıştır (TÜRSAB, 2007). Bu nedenle TÜRSAB tarafından yapılan bu çalışmada günümüz koşullarına uygunluğu açısından Geçici A Grubu Seyahat Acentası, A Grubu Seyahat Acentası olarak değerlendirilmiştir.

Aşağıda yer alan grafiğe (Şekil 18) göre seyahat acentaları tarafından en çok gerçekleştirilen ekoturizm aktivitesi dağ/doğa yürüyüşü olarak görülmektedir. Ardından sırasıyla rafting, sualtı dalış, dağcılık, flora/fauna, atlı doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, yamaç paraşütü, kamp/karavan, bisiklet ve balıkçılık aktiviteleri gelmektedir. Bu etkinlikler arasında yayla turizmi görülmemektedir. Yayla turizminin, diğer etkinlikler içerisinde, örneğin dağ/doğa yürüyüşü aktivitesinin içerisinde “yaylalara düzenlenen doğa yürüyüşü faaliyeti” olarak değerlendirilmiş olması muhtemeldir. Bunun yanı sıra cip safari aktivitesinin de hangi etkinlik kapsamında değerlendirildiği bilinmeyen diğer bir husustur (Serengil, 2005, 294).

Şekil 18. Seyahat Acentalarının Yaptıkları Ekoturizm Aktivitelerinin Sayısal Dağılımı

Kaynak: Serengil, Melih. (2005). Ekoturizm ve Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Ekoturizm Etkinlikleri, 1. Bursa Turizm Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, s.294.

2.2.9.2 Konaklama Tesisleri

Ekoturizm konaklama olanakları çadırlar, yerel materyallerden ve bitkilerden yapılmış kulübeler gibi temel gereksinimleri sağlayacak şekilde çok basit, konforsuz ve hatta ilkel olabileceği gibi, modern teknolojik

donanımları bünyesinde taşıyan çok lüks tesisler de olabilmektedir (Wood, 2002, 28; Demir ve Çevirgen, 2006a, 89; Dizdareviç, 2010, 27). Diğer konaklama işletmeleri ile kıyaslandığında ekotesisler, biyolojik çeşitliliğin olduğu alanların ve kırsal alanların ekonomik gelişimine katkı sağlayan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu nedenle de sürdürülebilir kalkınmanın bir parçasıdır (International Finance Corporation, 2004, 4).

Ekoturizme hizmet veren konaklama tesisleri özellikle hassas ekosistemlerde kurulduklarından, buldukları yerin doğası ve kültürel yapısı ile uyumlu olarak dizayn edilmelidirler (Gardner, 2001, 528; Duffy, 2002, 51; Wood, 2002, 36). Buldukları yerin bitki örtüsüne ve biyolojik çeşitliliğine zarar vermemeli aksine bu kaynakları koruyup, iyileştirilmesine katkı sağlamalıdır. Bu işletmelerin çoğu halkla ilişkiler, internet, basılı materyaller ve ağızdan ağza reklam yolu ile doğrudan pazarlama tekniklerini kullanmaktadırlar. Bazıları ise seyahat acentaları ile çalışmakta veya kendi seyahat acentalarını kurmaktadırlar (Demir ve Çevirgen, 2006a, 88).

Araştırmacılar yeşile duyarlı konaklama işletmelerinin yine yeşile duyarlı turistleri memnun ettiği; atık azaltımı, su ve enerji tasarrufu ve geridönüşüm yoluyla işletme maliyetlerinin azaldığı konusunda hem fikirdiler. Wolfe ve Shanklin'e (2001) göre "çevreye duyarlı", "çevreye karşı sorumlu", "doğayla uyumlu", "sürdürülebilir" olarak da adlandırılan "yeşil" terimi çevre üzerindeki olumsuz etkiyi azaltan faaliyetleri içermektedir. Bu nedenle yeşil oteller çevreye duyarlı uygulamalarda ve faaliyetlerde bulunan sorumlu oteller olarak tanımlanabilir (Kim ve Han, 2010, 998). Otel endüstrisi içerisinde giderek artan sayıda turist, çevreye uyumlu uygulamalarda bulunan yeşil otelleri tercih etmektedir. Çevreye uyumlu tesislerin ihtiyacının artması, günümüzde çoğu otel işletmesini yönetimde ve pazarlamada turistlerin çevreye olan ilgilerini karşılama arayışına itmiştir. Pazarda rekabet edilebilirliklerini arttırmak için çevreye karşı sorumlu olmak ve turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak, otel işletmeleri için bir gereklilik olmuştur (Kim ve Han, 2010, 997). Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da çok az sayıda zincir otellerin pazarlama yöneticileri yeşil pazarlamayı kullanarak turizm pazarından önemli ölçüde pay elde etmekte; işletmelerinin ürün ve

hizmetlerini rakiplerinden farklılaştırmakta; sivil toplum kuruluşları, tur operatörleri, yerel halk ve özellikle misafirleri ile güvenilir ilişkiler geliştirmektedirler. Yapılan araştırmalar, işletmenin geleneksel itibarının yanı sıra, işletme itibarı ve pazarda rekabetçi başarı elde etmede çevresel sorumluluğun en önemli konulardan biri olduğunu göstermektedir (Dief ve Font, 2010, 158).

Ancak doğaya uyumlu konaklama tesislerinin yapılmasında bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlardan biri inşaat firmalarının, danışmanların ya da sorumlu kişilerin, çevreye uyumlu yapıların dizaynı ve inşası konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmamalarıdır. Ayrıca işletme sahiplerinin ve yöneticilerin bu tür tesisler hakkında uluslararası düzeyde kabul görmüş sertifikasyon sistemlerinden haberdar olmamaları da önemli bir sorundur. Bunun sonucunda müşterilerine ürünleri ile ilgili yanlış bilgiler verebilmekte ve faydalı olmaktan çok zararlı olabilmektedirler. Mehta (2000) bu kişileri “balık ve tavuk yiyen vejetaryenler” olarak nitelendirmektedir. İkinci sorun, doğaya uyumlu konaklama tesislerinin inşası ve geliştirilmesi konusunda devlet tarafından gerekli düzenlemelerin ve yasaların yeterli olmamasıdır. Doğal ve sosyal çevreye en az zararı vermeyi garanti eden, aynı zamanda sürdürülebilirlik çerçevesinde yapının çevre ile uyumlu inşa edilmesini sağlayan planlamacıların sayısı oldukça azdır. Üçüncü sorun ise, bu tesislerin uluslararası standartlardan yoksun olmalarıdır. Doğru bir tesisin yapılması doğaya ve kültüre uygun olmayı, teknolojiyi doğru kullanmayı ve doğru pazarlama stratejilerini seçmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle doğaya uyumlu konaklama tesisleri için uluslararası standartlara uygunluk oldukça önemlidir.

Bu tesisler ile ilgili standartlar TIES tarafından iki önemli uluslararası forum ve seminerde şekillenmiştir (Mehta, 2007, 417). 1994 yılında Amerika Virgin Adaları Maho Körfezi Kampı'nda ve 1995 yılında Kosta Rika düzenlenen “I. Uluslararası Eko Konaklama Forumu ve Alan Semineri”nde ilk defa eko konaklama tesisi (ecolodge-ekotesis) terimi ortaya çıkmış (Wood, 2002, 27; Dizdareviç, 2010, 26) ve Maho Körfezi Kampı da ilk ekotesis olarak belirlenmiştir (Mehta, 2007, 418). Ardından 1995 yılında Kosta Rika'da

düzenlenen uluslararası konferans sonunda “The Ecolodge Sourcebook for Planner and Developers – Planlamacılar ve Kalkınmacılar için Ekotesis Kaynak Kitabı” adlı bir rehber kitap yayınlanmış ve ilk defa ekotesisinin uluslararası tanımı yapılmıştır (Wood, 2002, 28; Mehta, 2007, 418). Tanıma göre eko konaklama tesisi ya da ekotesis; “ekoturizmin ilkeleri ve felsefesi ile özdeşleşen doğa temelli konaklama işletmelerini tanımlamak amacıyla kullanılan sektörel bir etikettir” (Fennell, 2003, 169; Mehta, 2007, 418; Raju, 2009, 47). Mehta ve diğerleri, yapılmış olan bu tanımdan yola çıkarak 2002 yılında ekotesis kavramının tanımı genişletmişlerdir. Yazarların yapmış oldukları tanıma göre ekotesis; “5 ile 75 odayı içeren, düşük etkili ve doğa temelli, çevresindeki hassas alanları koruma imkânı sunmak için finansal açıdan sürdürülebilir olan, turistlere katılımcı ve bilgilendirici deneyimler sunan, doğa ve kültür ile duygusal bağ oluşturan, sosyal ve doğal çevreye duyarlı olarak planlanan, dizayn edilen, inşa edilen ve yönetilen konaklama işletmeleridir (Mehta, 2007, 418).

Ekotesisler zincir otellerden ziyade bireysel olarak işletilen, genellikle milli parkların ve korunan alanların yakınına kurulan işletmelerdir (Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 4). Bununla birlikte ekotesis olarak kurulan zincir işletmeler de mevcuttur. Örneğin, Abercrombie&Kent tur operatörü aynı zamanda çeşitli bölgelerde otellere ve kendi ulaşım sistemine sahip uluslararası zincir işletme olup, Doğa Koruma Organizasyonu ile işbirliği içerisinde bulunarak toplum katılımlı faaliyetler ve çevreye olan potansiyel etkiler hakkında bilgi sahibi olmaktadır (Honey, 1999, 67; Weaver, 2001, 150).

Ekotesislere duyulan talebin devam etmesi sonucunda TIES, 2002 yılında “The International Ecolodge Guidelines – Uluslararası Ekotesis İlkeleri” adlı bir rehber yayınlanmıştır. Rehberin yayınlanmasındaki amaç, ekotesislerin doğal ve sosyal çevreye uyumunu sağlayarak dizayn edilmesi, gelişimi ve yönetilmesi konularında bir çerçeve oluşturmak ve böylece doğal çevrenin zarar görmeden ekoturizmden sürdürülebilir fayda elde edilmesini sağlamaktır. Rehber, bir ekotesisin nasıl olması ve olmaması gerektiğini anlatan, ekotesislerden nasıl yarar sağlanabileceğini gösteren yardımcı bir

kaynaktır (Mehta, 2007, 418). Bu rehberine göre bir ekotesiste bulunması gereken kriterler aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Bien, 2002, 140; Wood, 2002, 28; Mehta, 2007, 419; Dizdareviç, 2010, 27):

- Bulunduğı çevreyi doğal ve kültürel açıdan korumalı,
- İnşaaı süresince doğal çevreye vereceğı olumsuz etki en az seviyede olmalı,
- Tesisin fiziksel ve kültürel yapısı, yerel mimari tarzlarla ve bulunduğı ortamdaki manzara ve renklerle uyumlu olmalı,
- Uzun dönemde su gereksinimini karşılayacak ve su tüketimini azaltacak alternatifleri kullanmalı,
- Katı ve sıvı atık sistemlerinin kurulmasını ve etkili yönetimini sağlamalı,
- Enerji gereksinimini pasif dizaynla ve sürdürülebilir kullanım sağlayacak modern donanımlarla birleştirerek karşılamalı,
- Yerel halk ile birlikte çalışmak için çaba göstermeli,
- Buldukları yörenin doğal ve kültürel çevresi hakkında hem çalışanlarını hem de turistleri eğitecek programlar sunmalı,
- Araştırma programları vasıtası ile sürdürülebilir yerel gelişmeye katkı sağlamalıdır.

Bütün ekotesislerin bu kriterlerin hepsini birden karşılaması beklenemez. Örneğın, bir ırnak kenarına ya da yağmur ormanlarının bulunduğı bir alana kurulmuş olan bir tesisin su hasadı teknolojisini kullanmak için para harcamasına gerek yoktur. Ya da yerel malzemelerin yeterli olmadığı alanlarda kurulmuş olan bir ekotesisin ihtiyaçlarını karşılamak için çevreye uyumlu malzemelerin dışarıdan temin edilmesi gerekebilir (Mehta, 2007, 419).

Belirtilen özelliklerin yanında ekoturizm destinasyonlarında kurulmuş olan bu tesislerin yerel halk ile iş birliğı içinde olması ve konaklayan turistler için ekoturizme yönelik çeşitli aktiviteler düzenlemesi gerekmektedir. Özellikle bireysel olarak gelen müşterilerin yoğun olduğı tesisler, deneyimli yerel rehberler temin etmeli ve yörede mümkün olan doğa yürüyüşleri, flora ve

faunanın tanıtılması, müzelerin, arkeolojik ve koruma alanlarının, parkların, yerel çiftliklerin ve köylerin ziyaret edilmesi, yerel halkın el sanatları vb. ürünlerini satın alma fırsatları yaratılması gibi aktiviteleri düzenlemelidirler. Böylece yöreye gelen turistler yerel halkı ve çevreyi tanıma fırsatı bulacak ve değişik deneyimler elde edeceklerdir. Diğer yandan müşteriler için düzenlenen bu faaliyetler hem yerel halk için ekonomik bir fayda yaratacak hem de milli parklar, müze ve arkeolojik alanlar gibi yerlere verilen giriş ücretleri bu değerlerin korunmasına finansal olarak bir katkı sağlayacaktır (Wood, 2002, 28).

Russell ve diğerleri (1995) Çizelge 12'de görüldüğü gibi geleneksel konaklama tesisleri ile ekotesisleri birbirinden ayıran farkları ortaya koymuştur. Ardından daha spesifik bir ayrıma giderek ekotesis ile doğa temelli turizme hizmet eden konaklama tesislerini de birbirinden farklı özelliklere sahip olduklarını ifade etmişlerdir (Fennell, 2003, 170; Raju, 2009, 48).

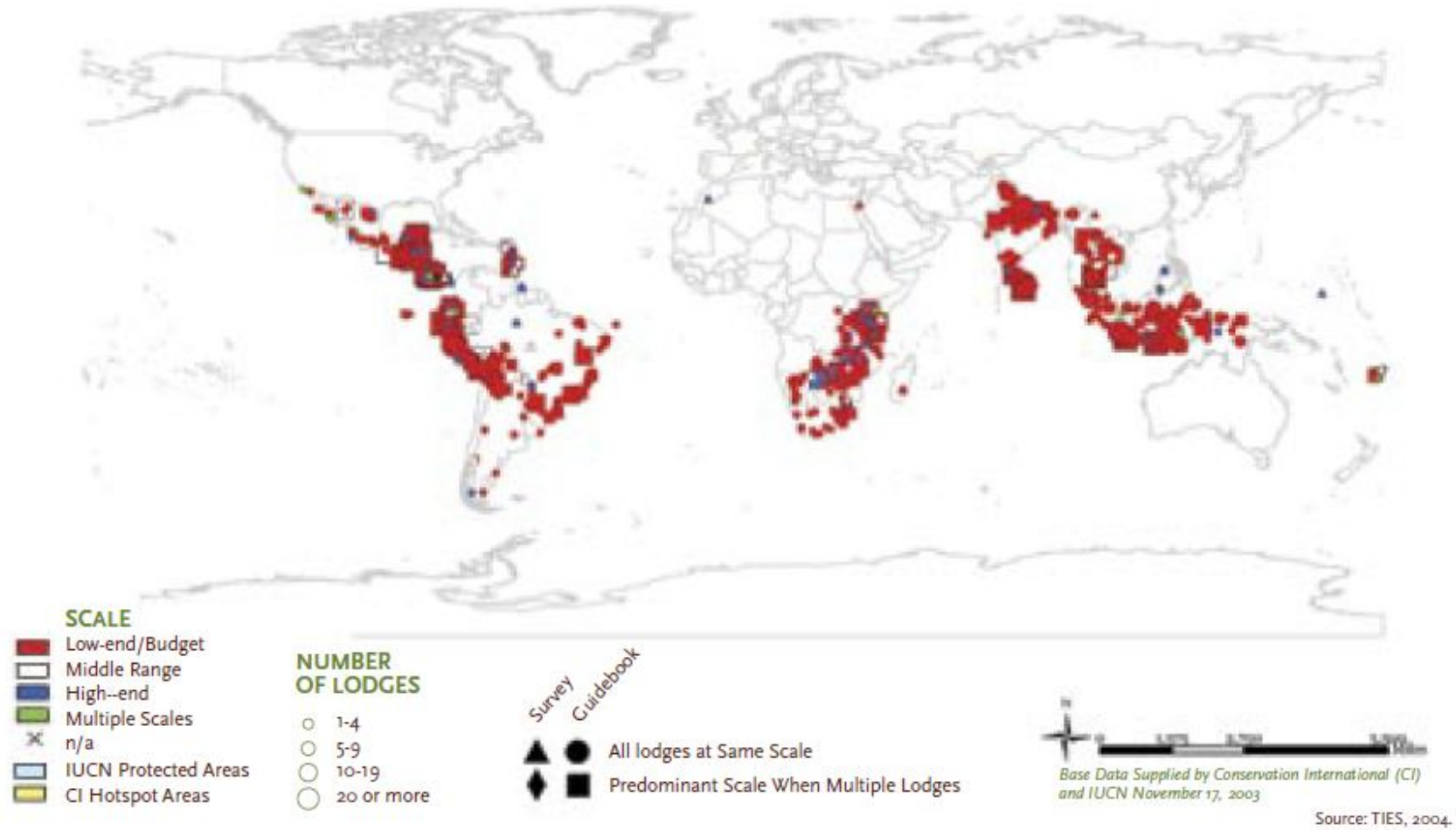
Çizelge 12. Geleneksel Konaklama Tesisleri ile Eko Konaklama Tesisleri Arasındaki Farklar

Geleneksel Konaklama Tesisleri	Ekotesisler
Lüks	Temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde rahat
Genel tarzda inşa edilmiş	Benzersiz bir karakterde inşa edilmiş
Eğlenme amaçlı aktiviteler gerçekleştiren turistler için	Doğa temelli aktiviteler gerçekleştiren turistler için
Gelişmeye gelişigüzel katkı	Yerel halkında katılımının sağlandığı bütünlük gelişme
Büyük ölçekli/zincir işletmeler	Küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri
Fazla turist çekerek kar maksimizasyonu sağlama	Dizaynı, konumu, düşük kapasitesi ve fiyatı ile kar maksimizasyonu sağlama
Büyük ölçekli yatırımlar	Orta/küçük ölçekli yatırımlar
Temel çekicilikler eğlence ve çevre	Temel çekicilikler çevre ve eğlence
Damak tadına uygun yemekler, sunumlar	İyi/sağlıklı yemekler, kültür temelli servis
Genel tur rehberleri	Alanda uzmanlaşmış tur rehberleri

Kaynak: Fennell, D. A. (2003). *Ecotourism*. (2nd Edition). USA and Canada: Routledge, s.170.

Kwan, Eagles ve Gebhardt (2010, 18) de oteller ile ekotesisler arasındaki farklara değinmişlerdir. Yazarlara göre her iki konaklama işletmesi türü de konaklama, yeme-içme hizmeti sunmaktadır. Ancak, ekotesislerin çevresel özellikleri ve turiste bilgilendirici deneyimler sunmaları, bu işletmeleri diğer konaklama işletmelerinden ayıran en önemli özelliktir.

Bricker, Honey, Inamdar ve Placht (2004) 60 ülkede doğa temelli konaklama tesislerinin sayısını ve buldukları yerleri tespit etmeye yönelik bir araştırma yapmışlardır. Toplamda 5.459 ekotesis belirlenmiştir. Çalışmaya göre ekotesislerin en fazla olduğu ülke Endonezya'dır (758 adet). Ardından sırasıyla Kosta Rika (590 adet), Tayland (468 adet), Peru (356 adet), Ekvator (345 adet), Guetamala (322 adet), Meksika (304 adet), Sri Lanka (277 adet) ve Tanzanya (259 adet) gelmektedir. Ekotesislerin en yoğun olduğu bölge Orta Amerika'dır (1.157 adet). Bu bölgeyi Indo-Burma (543 adet) bölgesi takip etmektedir. Ekotesislerin %84'ü Uluslararası Koruma Örgütü (Conservation International-CI) tarafından belirlenmiş biyolojik çeşitliliğin olduğu önemli noktalarda yer almaktadır. %60'ı korunan alanların içinde ya da çevresinde kurulmuştur. Yazarlar, belirledikleri bu ekotesisleri Şekil 19'da yer alan haritada işaretlemişlerdir (International Finance Corporation, 2004, 9).

Şekil 19. Dünya Geneline Ekotesisler

Kaynak: Uluslararası Ekonomi Birliği (International Finance Corporation). (2004). *Ecolodges: Exploring Opportunities for Sustainable Bussiness*, Washington: International Finance Corporation Publication, s.9.

2.2.9.3 Ulusal ve Yerel Yönetimler

Ekoturizmin gelişmesinde ulusal ve yerel yönetimler oldukça önemli rol oynamaktadırlar. Bu konuda özellikle milli park yöneticileri, üniversiteler, turizm bakanlıkları ve çevre bakanlıkları etkili olmaktadır. Örneğin Kenya’da ulusal düzeyde ekoturizm aktivitelerini ulusal yönetim olan Kenya Yaban Hayatı Hizmeti (Kenya Wildlife Service-KWS) gerçekleştirmektedir. Kenya’nın korunan alanlarının yönetimini üstlenen KWS, ülkede ekoturizmin gelişmesinde ulusal bir güç olarak etkin rol oynamaktadır. Fiji’de de benzer bir durum söz konusudur. Turizm ve Ulaştırma Bakanlığı ulusal düzeyde ekoturizm gelişimini desteklemektedir. Bakanlık, “Fiji’de Ekoturizm ve Çiftlik Temelli Turizm için Politika ve Strateji” adı altında bir politika yayınlamıştır. Kuzey Pasifik Üniversitesi de bu konuda aktif olarak çalışmaktadır. Yine, Almanya’da Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı ekoturizm konusunda çalışma grupları oluşturarak ekoturizmin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bakanlık ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki ekoturizm projelerini de yakından takip etmektedir (Halpenny, 2001, 481).

Yukarıda sözü geçen örneklerde olduğu gibi ekoturizm konusunda devletler öncelikle gerekli politikaları üretmeli, planlı bir şekilde bu gelişmeye destek olmalıdır. Özel girişimcileri destekleyecek, gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri ve kontrol sistemlerini oluşturacak şekilde destinasyonlar için uygun bir ekoturizm planı hazırlamalı ve uygulamalıdır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 90; Black ve Crabtree, 2007, 137). Bunun için ekoturizm sektörü ile diğer sektörler arasında da işbirliğinin olması gerekmektedir. Örneğin, ekoturizm sektörü tarım, balıkçılık, ormancılık, maden ve enerji gibi sektörlerle direk ilişki içerisindedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu sektörler oldukça önemlidir ve bu sektörlerin bakanlıkları da devlet politikasında etkin rol oynamaktadırlar. Bu nedenle ekoturizm ile ilgili politikalar ve stratejiler oluştururken bu bakanlıklarla da iletişim içerisinde olunmalıdır (Parker, 2001, 510).

Ekoturizmin gelişmesinde özel sektör, yerel halk, sivil toplum örgütleri, uluslararası organizasyonlar gibi bütün aktörler arasında bir koordinasyon

sağlanması gerekmektedir. Devlet bu koordinasyonu sağlamalı ve liderlik görevini üstlenmelidir. (Fennell ve Dowling, 2003, 333; Demir ve Çevirgen, 2006a, 91). Diğer alanlarda olduğu gibi ekoturizm destinasyonlarında da ulusal ve yerel yönetimlerden öncelikle beklenen; yol, su, kanalizasyon, enerji sistemleri, genel sağlık ve güvenlik gibi altyapı hizmetleridir. Bu hizmetler ekoturizm destinasyonlarında daha da önem kazanmaktadır. Hassas ekosistemlere sahip alanlarda, bu hizmetlerin çevreye zarar vermeyecek şekilde planlanması ve yapılması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte bu turistik alanlarda çevresel taşıma kapasitelerinin belirlenmesi, çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması ve etkilerin sürekli izlenmesi bu destinasyonların geleceği açısından öncelikli konuları oluşturmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 91).

Bu otoriteler, ekoturizm ürününün uluslararası alanda pazarlanması konusunda etkili rol oynamalı, yerel acentaları ve işletmeleri bu konuda desteklemelidirler. İnsan kaynakları yönetimine önem vermeli, özellikle çevre bilincini arttıracak eğitim ve sertifikasyon programları geliştirilmeli, başta turizm sektöründe çalışan personel olmak üzere yerel halka da bu olanaklar sağlanmalıdır. Yerel halkın ekoturizmin gelişmesinde planlama ve karar alma süreçlerine katılımı sağlanmalı, özellikle yerel işletmeler olmak üzere özel sektör, çeşitli yardımlar ve fonlar gibi teşviklerle desteklenmeli, turizm sektörü yanında diğer sektörler için de çevresel politikalar, ilkeler ve etik kurallar belirlenmelidir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 91).

Birçok ülke ulusal ölçekte ekoturizm stratejileri hazırlamıştır. Dünyada ilk defa 1994 yılında Avustralya Hükümeti tarafından hazırlanan "Ulusal Ekoturizm Stratejisi", ulusal ekoturizm planlamasının ve sürdürülebilir turizmin ülkede geliştirilmesi çabalarının en önemli örneklerinden biridir. Çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini temel alan strateji, Avustralya ekoturizminde bütünleşmiş bir planlama, geliştirme ve yönetim konularında yol gösterici bir rehber niteliğindedir. Hükümet stratejinin uygulanması için 10 milyon Avustralya Doları finansman sağlamıştır. Stratejinin temel amaçları; doğal ve kültürel değerlere karşı turistlerin ilgisini çekmek, kaynakların uzun dönemli korunmasına katkı sağlamak, gözde destinasyonlarda çevresel

baskıyı azaltmak ve ekoturizmin yararlarını yaymaktır (Lai, 2002, 270; Wood, 2002, 46).

Brezilya da, ülkeye yönelik hızla artan turist sayısı karşısında 1995 yılında "Ekoturizm Ulusal Politikası İlkeleri"ni uygulamaya koymuştur. Stratejinin uygulanması için, özellikle Amazon eyaletlerindeki yağmur ormanları; zengin doğal değerleri ve bölgeye yönelik giderek artan turist talebi nedeniyle pilot alan seçilmiştir (Wood, 2002, 47).

2.2.9.4 Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları (STK) biyolojik çeşitliliğin ve çevrenin korunması ve yerel halkta sürdürülebilir gelişmenin sağlanması bakımından ekoturizmin gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. STK'lar tur operatörleri için ekoturizm sertifikasyon programı, rehberler için profesyonel sertifikasyon programı gibi sayısız programlar geliştirmekte ve yönetmekte (Rosemary ve Crabtree, 2007, 138); bölgesel planlama, toplumsal gelişme, koruma alanlarının yönetimi ve çevre korumacılığı ile ilgili çalışmalara destek sağlamaktadırlar (Wood, 2002, 37).

Bu örgütler yerel halkın çevre bilincinin artırılması ile birlikte, yerel kaynakların korunması, ekoturizmin potansiyel ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitici faydalarının ortaya çıkarılması için çaba harcamalıdır. Bu amaçla yerel halka ve girişimcilere yönelik eğitim programları düzenlenmesi, nesli tükenmek üzere olan hayvan ve bitki türlerinin koruma altına alınması, hassas çevrelerin korunması için fonlar sağlanması gibi çalışmalarda aktif rol oynayabilirler (Demir ve Çevirgen, 2006a, 102).

STK'lar yerel ölçekte olduğu gibi ulusal ve uluslararası ölçekte de ekoturizmin gelişimine katkı sağlamaktadırlar. Uluslararası alanda faaliyet gösteren STK'lara örnek olarak Doğa Koruma Kurulu (Nature Conservancy) gösterilebilir. Kuruluş, çevreye duyarlı ekoturizm ürünlerinin geliştirilmesi, koruma alanlarında ekoturizm planlaması, bu alanlara giriş ücretleri yoluyla

katkı sağlanması gibi projeler yürütmüş; sürdürülebilir gelişme amaçlı ekoturizm programları geliştirmiş olan dünyadaki en geniş özel organizasyondur. Örgüt ayrıca benzer konularda bu projeler yoluyla Ekvator, Kosta Rika, Peru, Bolivya, Jamaika, Guatemala, Dominik Cumhuriyeti gibi ülkelerde ekoturizmin gelişmesine destek sağlamıştır (Wood, 2002, 37).

Bir diğer uluslararası STK Uluslararası Koruma Örgütü'dür. Amerika temelli olan örgüt, sadece ekoturizm alanında çalışmalarda bulunmasa da ekoturizm kavramının önemini bilmekte ve turizmin daha sürdürülebilir uygulanması için çalışmalar yürütmektedir. 1990 yılında kurulan TIES ise sadece ekoturizm alanında çalışmalarda bulunan dünyanın en eski ve en büyük ekoturizm birliğidir. Kuruluş uzmanlara ve tüketicilere yönelik eğitim programları düzenleyerek, teknik araştırmalar yaparak, profesyoneller için küresel ağlar kurarak ve toplum temelli turizm projelerine yardımcı olarak ekoturizme destek vermektedir (Halpenny, 2001, 481; Black ve Crabtree, 2007, xxxiv).

Yerel STK içinde en önemlilerinden biri, 1992 yılında BM tarafından gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansının bir sonucu olan Gündem 21'e bağlı olarak oluşturulan Yerel Gündem 21'lerdir. Türkiye'nin de imzası olan bu antlaşma sonucunda, 1998 yılından itibaren Yerel Gündem 21 oluşumu Türkiye'de de yayılmaya başlamıştır. Birçok ilde başarı ile uygulanmakta olan Yerel Gündem 21'ler sayesinde yerel halk çevre ve sürdürülebilirlik bilinci ile tanıştırılmıştır. Sivil halk meclisi olarak da adlandırılan bu çok katımlı sivil toplum örgütleri birçok il, ilçe ve belediyelerinde oluşturulmuştur. Sürdürülebilir gelişme felsefesi temeline dayalı olarak faaliyet gösteren bu örgütler, doğal ve kültürel değerlerin korunup geliştirilmesine yönelik birçok konuda gönüllü olarak önemli çalışmalar yapmaktadırlar (Demir ve Çevirgen, 2006a, 103).

STK'ların uluslararası ve yerel ölçekte ekoturizmin sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı olarak geliştirilmesinde üstlendiği projelerden bazıları şunlardır (Wood, 2002, 53):

- Özellikle rehberlik becerilerinin ve küçük işletmelerin gelişmesi için

- yerel halka eğitim hizmetleri sunmak,
- Ekoturizmle ilgili toplantılar ve forumlar vasıtası ile etik açıdan işletme standartları oluşturmak ve rehberlik etmek,
  - Ekoturizm sertifikasyon programlarını yönetmek,
  - Yönetimde sorumlu işletmecilik anlayışını kapsayan ilkeler doğrultusunda dünya çapında genç girişimcileri eğitmek,
  - Sürdürülebilir ekoturizm politikalarını geliştirmek için uluslararası kuruluşlar ve devletler ile birlikte çalışmak,
  - Ziyaretçi yönetim sisteminin kurulması için koruma alanlarındaki kuruluşlarla birlikte çalışmak,
  - Siyasi ve sosyal haklardan yoksun, siyasi alanda temsil edilemeyen kimi yerel halkları temsil etmektir.

2.2.9.5 Yerel Halk

Ekoturizmin gelişmesinde yerel halkın rolü büyüktür. Bu gelişmenin ortaya çıkaracağı muhtemel faydaların ve maliyetlerin yerel halk içinde eşit olarak dağıtılması önem taşımaktadır. Ortaya çıkacak olan faydaların mümkün olduğunca halkın geniş bir tabanına yayılması ve muhtemel olumsuz gelişmelerin de bu toplumsal yapı içinde önlenmesi ve çözümlenebilmesi ekoturizmin sürdürülebilirliği açısından gereklidir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 96).

Yerel halkın ekoturizm içerisinde yer almasının temel nedenleri, hem kendilerinin hem de yaşadıkları toplumun belli başlı bazı amaçları gerçekleştirme ve fayda elde etme imkânının olmasıdır. Rome (2007, 199) bu faydaları aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- Kendileri ve aileleri için gelir ve istihdam fırsatı elde ederler. Konaklama tesislerinde yönetici ve personel, tur rehberi, yemek, el sanatları, ulaşım ve diğer hizmet sağlayıcıları olarak çalışarak direk fayda elde ederler.
- Kültürlerini, geleneklerini ve yaşam tarzlarını korurlar.

- Yerel halkın gelişmesini ve kalkınmasını sağlarlar. Sağlık, eğitim, iletişim, yerel ulaşım, su/elektrik gibi altyapı hizmetleri elde ederler.
- Yaşadıkları çevreyi korurlar.
- Elde edilen faydaların eşit ve adil olmasına yardımcı olurlar.
- Eğitim fırsatı elde ederler.
- Kişisel gelişim sağlarlar.
- Bireyler için ve toplum için fırsatlar gelişir.

Kısıtlı iş imkânlarına sahip kırsal bölgelerde yaşayan yerel halk, turizmi gelir elde etme konusunda bir fırsat olarak görmektedirler (Rome, 2007, 200). Genel olarak ekoturizmin onların geleneksel ekonomik faaliyetlerinin yerine geçmeyeceği gerçeğinin farkındadırlar. Bununla birlikte, ekoturizmin kendileri için ilave bir gelir yaratma potansiyeline sahip olduğunu da bilmektedirler (Demir ve Çevirgen, 2006a, 97; Norris, Wilber ve Morales Marin, 1997, 337). Yerel halk ekoturizm aktivitelerinden fayda sağladığı sürece korumayı desteleyecektir ve ekoturizmi teşvik edecektir (Wearing, 2001, 399). Yerel halkın ekoturizme dâhil edilmesi, onların geleneksel kültürlerinin, yaşam tarzlarının, özellikle de doğal çevrenin korunmasında çaba sarf etmelerini sağlayacak; turizmi doğal ve kültürel çevreyi korumanın bir yolu olarak görecektirler (Norris, Wilber ve Morales Marin, 1997, 337; Rome, 2007, 201).

Yerel halkın ekoturizm projelerine dâhil edilmesi, bu turizm türünün gelişmesi için yapılan çalışmalarda önemli bir konuyu oluşturur. Eğer ekoturizm etkili bir şekilde yönetilir ve yerel halk, sivil toplum örgütleri, korumacılığı ve gelişmeyi destekleyen organizasyonlarla işbirliği sağlanırsa, kaynakların korunması ve yerel gelişme amaçlarının sağlanmasında bir araç olarak kullanılabilir (Wood, 2002, 53; Demir ve Çevirgen, 2006a, 98). Birçok ekoturizm projesi milli parklar, koruma altındaki ormanlar, doğal rezervler gibi koruma alanlarının içinde veya çevresinde geliştirilirken, bu doğal kaynaklara bağımlı olarak yaşayan yerel halk ise genellikle bu alanların dışında kalır (Wearing, 2001, 402; Demir ve Çevirgen, 2006a, 98). Bu durum yerel halk ile projeye dâhil olan diğer gruplar arasında bir uyumsuzluk yaratır.

Sonuçta her iki taraf da, yerel halkın kaynaklara ulaşamaması ve projelerde yerel halkın desteğinin olmaması gibi olumsuz durumlarla karşılaşır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 98). Bunun yanı sıra ekoturizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin küçük ölçekli olması ve altyapının kısıtlı olması yerel halk için sınırlı iş imkanlarına neden olabilmektedir (Wearing, 2001, 401). Bu nedenlerle yerel halkın doğal kaynaklara ulaşabilmelerinin sağlanması ve onlara istihdam olanaklarının yaratılması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 98). McNeely (1993) park ile yerel halk arasındaki işbirliğinin gereğine dikkat çekmiş ve işbirlikçi çabaların gelişmesi için aşağıda yer alan 10 temel ilkenin gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Raju, 2009, 35):

- Yerel kültür temelli yapılar inşa edilmelidir.
- Yerel halka sorumluluk verilmelidir.
- Korunan alanlarda yerli halka sahiplik verilmesi sağlanmalıdır.
- Yerel halktan insanlar çalıştırılmalıdır.
- Korunan alanlar ile devletin kalkınma programları bağdaştırılmalıdır.
- Küçük-ölçekli yerel kalkınmalara öncelik tanınmalıdır.
- Yerel halkın yönetim planlarına katılımı sağlanmalıdır.
- Yasaklara uygulanması teşvik edilmelidir.
- Milli kültür içerisinde korumacılık fikri geliştirilmelidir.
- Çeşitlilik bir değer olarak desteklenmelidir.

Gerek sürdürülebilir turizmin ilkelerinde, gerekse ekoturizmin birçok tanımında vurgulanan temel unsurlardan birisi; yerel halka ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel fayda sağlamasıdır. Yerel halkın benimsemediği, desteklemediği ve katılımının sağlanmadığı hiçbir ekoturizm projesinin başarılı olması mümkün değildir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 96). Bu nedenle yerel halk turizm gelişme sürecinin her aşamasında yer almalı, halkın karar alma sürecine katılmaları sağlanmalı, onlardan elde edilen bilgi karar almada kullanılmalıdır (Wearing, 2001, 396; Zeppel, 2006, 281). Timothy (2002) karar almada yerel kontrolün önemini vurgulamış, ekoturizm projelerinin yerel kültürle uyum içerisinde olmasında yerel halkın önemli etkisinin olduğunu ifade etmiştir (Timothy ve Tosun, 2003. p 187).

Yerel halka sağlanacak eğitim de yerel katılımın artırılmasında

oldukça etkili rol oynamaktadır (Wearing, 2001, 402). Clark ve Banford'un (1991) ifade ettiğine göre; yerel halkın otomatik olarak ekoturizm içerisinde yer alması beklenemez, yerli bir balıkçının ya da çiftçinin bir gece içerisinde bir tur rehberine ya da bir otel yöneticisine dönüşmesi düşünülemez (Wearing, 2001, 401). Bu nedenle yerel halkın dil, işletme ve uygulama becerilerini arttıracak turizm farkındalığı yaratan kurslar yoluyla ekoturizm projelerine katılmaları sağlanmalıdır (Zeppel, 2006, 281).

Ekoturizmdeki gelişmeye dâhil olmak ve pazarda rekabet edebilmek için yerel halkın eğitim yanında finansal ve teknik yardıma da gereksinimi vardır. (Norris, Wilber ve Morales Marin, 1997, 337; Demir ve Çevirgen, 2006a, 98). Yerel halk, bireysel olarak ekoturizme yatırım yapacak ve geliştirecek kadar finansal kaynaklara sahip değildir. Devletten veya sivil toplum örgütlerinden destek almak durumundadırlar. Bu destek olmaksızın, yerel ekonomiler ve doğal kaynaklar üzerine olumlu potansiyel etkiler yapabilecek olan ekoturizm, tam tersi etkilere de neden olabilir. Bu yüzden ekoturizmin gelişmesi grup temeline dayalı olarak mümkün olduğunca çok insanı etkileyecek şekilde olmalıdır. Projenin gelişme süreci boyunca yerel halka odaklanılmalı, onların fikirleri ve gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 98).

Toplum temelli turizm, gelişmekte olan ülkelerde giderek yaygınlaşan bir olgudur (Wood, 2002, 41). Özellikle ekoturizmin sosyal boyutuna vurgu yapan toplum temelli ekoturizm; yerel halkın ekoturizmin gelişmesine ve kalkınmasına katılım sağladığı ve üzerinde kontrol sahibi olduğu ekoturizmin bir formudur (Duffy, 2002, 98; Wood, 2002, 41; WWF, 2001, 2; Raju, 2009, 112). Toplum temelli turizm yerel halkın, doğa temelli turları kendileri oluşturup yönettiği, yaban hayatı da dahil olmak üzere doğal ve kültürel alanların anlatımını kendileri üstlendiği bir ekoturizm şeklidir (Zeppel, 2003, 56; Zeppel, 2006, 1). Yerel halkın elde edeceği faydaları maksimize etmek amaçlansa da bütün halkın ekoturizmi yönetmesi ve kontrol etmesi mümkün değildir. Bununla birlikte turizm gelişimi için bir çerçeve içeren toplum temelli turizm, hayalî ya da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir konu değildir. Wesche ve Drum (1999) sadece Ekvator Amazonları'nda toplum temelli

turizmin tanımına uyan 30'dan fazla projenin gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir (Wood, 2002, 41).

Ekoturizmde kadınların yeri de diğer önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Kırsal kalkınma üzerine yapılmış olan çalışmalarda kadınların erkeklere oranla, eğer özel bir önlem alınmamışsa kalkınma girişimlerinden daha az yarar elde ettikleri belirtilmektedir. Bu problem ekoturizm kalkınma projeleri için de geçerlidir (Wood, 2002, 42). Shah ve Gupta (2000) tarafından Endonezya'da cinsiyet ve turizm üzerine yapılan bir araştırmada kadınların, finansal açıdan bağımsızlık elde edebilecekleri el sanatları yoluyla iş alanlarını genişletmek isteğinde oldukları ortaya konulmuştur. Ancak kadınları içeren programlar hala yeterli düzeyde değildir. Bu tür programlardan biri Nepal'de Dağ Enstitüsü tarafından ele alınmıştır. 1996 yılında Langtang destinasyonunda Langtang Ekoturizm Projesi sayesinde kadınlar ekoturizmde daha aktif olarak yer almışlar, bu durum onların gelirlerinin artmasına ve daha çok saygı görmelerine yardımcı olmuştur (Wood, 2002, 42). Zimbabve'nin Sunungukai Kampı'nda kadınlar yemek yapma konusunda yasaklanmış ve yerli erkekler tarafından rehber olmaları engellenmişken, Namibiya'nın (Güneybatı Afrika) Damaraland Kampı'nda da kadınların ekoturizmde aktif oldukları görülmektedir. Kadınlar bu bölgede turizm işletmelerinde yönetici olarak çalışmakta ve rehber olarak görev yapmaktadırlar (Zeppel, 2006, 285). Avustralya'nın Djungan Nocturnal Hayvanat Bahçesi'nde de yerli bayanlar rehber olarak çalışmak için eğitim görmektedirler (Zeppel, 2003, 69).

2.2.9.6 Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası kuruluşların ekoturizmin gelişmesine katkıları; bilgilendirme, finansman sağlama ve teknik yardımlar gibi çeşitli alanlarda olmaktadır. Bu kuruluşlardan özellikle BM ve UNWTO ekoturizmin dünya çapında gelişmesinde önemli rol üstlenmişlerdir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 105). BM'in 2002 Yılı'nı "Uluslararası Ekoturizm Yılı" olarak ilan etmesi hem kendisinin ekoturizm alanında önemli bir rol aldığını göstermiş (McLaren,

2003, 115), hem de ekoturizmin küresel anlamda öneminin anlaşılmasını sağlamıştır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 105).

UNDP, ekoturizm ile ilgilenen bir diğer uluslararası kuruluştur. Kuruluş, uluslararası kalkınma yardımı programı ile ekoturizm girişimlerini geliştirmek amacıyla ülkelere yardım etmektedir (Halpenny, 2001, 480). Bu kuruluşlar dışında UNESCO, Dünya Mirası ve Biyosferi Stratejisi ile kendi stratejileri arasında sürdürülebilir turizme de yer veren uluslararası bir kuruluştur (McLaren, 2003, 115).

Bu organizasyonlardan başka, ekoturizme özellikle finansal açıdan destek veren çeşitli kuruluşlar da mevcuttur. Bunlar; ya birçok devletin katılımıyla oluşturulmuş ya da iki ülke arasındaki anlaşmalarla ekoturizme katkı sağlayan uluslararası kuruluşlardır. Çok taraflı anlaşmalarla destek veren belli başlı uluslararası kuruluşlar (Wood, 2002, 49);

- Dünya Bankası (World Bank),
- Avrupa Komisyonu (European Commission),
- Inter Amerikan Kalkınma Bankasıdır (InterAmerican Development Bank-IDB).

İkili anlaşmalarla çeşitli fonlar sağlayan kuruluşlardan bazıları ise (Wood, 2002, 49; McLaren, 2003, 114);

- Alman Ekonomik Kalkınma Bakanlığı (German Ministry of Economic Development-GTZ),
- Amerika Uluslararası Kalkınma Örgütü (U.S. Agency for International Development-USAID),
- İngiltere Uluslararası Kalkınma Departmanı (United Kingdom's Department for International Development-DFID),
- Norveç Kalkınma İşbirliği Örgütü (Norwegian Agency for Development Cooperation-NORAD)
- Kanada Uluslararası Kalkınma Örgütü'dür (Canadian International Development Agency-CIDA).

Bu organizasyonların çoğu geçmişte yoksullukla mücadele için destek vermiş olup, 1990'lı yılların başından itibaren biyolojik çeşitliliğin kaybolması ve çevresel tahribatları önlemek için oluşturulan çeşitli projelere desteklerini arttırmışlardır. Bu projelerin küçük bir oranı ekoturizm gibi alternatif sürdürülebilir gelişme girişimleri için oluşturulmuştur. Bu organizasyonlardan GTZ ekoturizme özellikle teknik yardım sağlarken, diğerleri yerel halkta ölçülebilir faydalar yaratmak ve korumacılığa yönelik faydalı projeler üretmek için fonlar ve çeşitli yardım programları oluşturmaktadırlar (Wood, 2002, 49).

Sözü edilen uluslararası kuruluşlar günümüzde aşağıda belirtilen konularda ekoturizmin gelişmesine finansal destek sağlamaktadırlar (Wood, 2002, 49):

- Gelişmekte olan ülkelerde “yeşil” işletmeciliğe yönelik fonlar.
- Gelişmekte olan ülkelerde turizmi en önemli mali kaynak olarak geliştirmek için verilen fonlar.
- Turizmin çevresel ve sosyal ilkelere uygun olarak geliştirilmesi bilincine ulaşmış gelişmekte olan ülkelere destek sağlayan fonlar.
- Brezilya Amazonları gibi çok hassas ekosistemlerdeki biyolojik çeşitliliğinin korunmasına katkı sağlamak için, gelişme çabası içindeki gelişmemiş bölgelere sağlanan fonlar.
- Küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine katkı sağlayacak yardım programları.
- Korunan alanlarının yönetimi ve biyolojik çeşitliliğinin korunmasına destek olacak yardım programlarıdır.

2.2.9.7 Ekoturistler

Tüm bu hizmet sağlayıcılarının ve ekoturizm paydaşlarının yanı sıra ekoturizm pazarında yer alan ekoturistlerin de gerek doğal çevreye karşı gerekse yerel halka karşı uymaları gereken bazı sorumlulukları ve görevleri bulunmaktadır. Amerika Seyahat Acentaları Birliği (ASTA) 1991 yılında ekoturizmi teşvik etmek amacıyla ekoturistlerden bazı kurallara uymalarını

istemiş ve bir dizi kural yayınlamıştır. “Ekoturizmin On Kuralı” adıyla anılan bu kurallar şunlardır (Swarbrooke, 1999, 326; Altan, 2006, 85; Banerjee, 2007, 76; Nayir, tez, 2009, 21):

- Ekosistemin hassasiyetine saygı gösterin. Eğer hepimiz ekosistemin korunmasına yardım etmeye çalışmazsak, gidilen güzel yerlerin gelecekte burada olmayacağını anlamalıyız.
- Gidilen yerde sadece ayak izlerinizi bırakın. Sadece resim çekin, resim çizmeyin ve etrafı kirletmeyin. Tarihsel ve doğal alanlardan hatıra olsun diye bir şeyler almayın.
- Seyahatinizi daha anlamlı yapmak için, gideceğiniz yerin kültürü, davranışı, gelenekleri, coğrafyası hakkında kendinizi eğitin.
- Yerel halkın özel hayatına ve onuruna saygı gösterin. İnsanların fotoğrafını çekerken onlara sorun.
- Tehlike altındaki hayvanlar ve bitkilerden yapılmış ürünleri satın almayın.
- Gidilen yerde sadece belirtilen patikayı takip edin. Hayvanları, bitkileri ve onların doğal habitatlarını rahatsız etmeyin.
- Çevreyi korumaya çalışan kuruluşları ve programları öğrenin ve destekleyin.
- Mümkün olduğunca motorlu araç kullanmayın, bunun yerine yürüyün. Arabanızı park edince motoru durdurun.
- Çevre koruma faaliyetlerinde bulunan konaklama, ulaştırma işletmeleri ile tur operatörleri ve seyahat acentalarını kullanın.
- Rehberleri çevre kuruluşlarına üye olmaları için teşvik edin.

Genel olarak bir ekoturistin aşağıdaki hususlara riayet etmesi beklenmektedir (Raju, 2009, 42; Kaypak, 2010, 101);

- Milli park, doğal koruma alanı, vb. ilan edilmiş bölgelerde, ilgili kurumlarca konulmuş kurallara uymalıdır.
- Kamp yapılması yasak olan ya da kısıtlamalı bölgelerdeki yasaklara uymalıdır.
- Gezilen ve kamp yapılan yerlerde gezi rotalarına ve doğa rehberlerinin uyarılarına uymalıdır.

- Flora ve faunaya asgari zarar verecek şekilde hareket etmelidir.
- Gezi faaliyeti sırasında çevreye atık ve doğada silinemeyecek izler bırakmamalıdır.
- Özellikle nesli tehlikede bulunan hayvanların bulunduğu bölgelerde gürültü, vb. kirlilik yaratmamalıdır.
- Flora ve faunanın korunmasına özel önem verilen yerlerde tur rotalarını, koruma ilkelerini gözeterek değiştirmelidir.
- Otantik kültürlerin, ahlaki değerlerin bozulmadan yaşandığı bölgelerde bu değerlere saygı göstermelidir.
- Yerel dokuyla uyuşmayan modern mimari ürünler yerine, koruma altına alınmış otantik yapılarda hizmet veren konaklama tesislerini tercih etmelidir.
- Kılık-kıyafet konusuna özen göstermeli, dini ve ananevi değerlere saygılı davranmalıdır.
- Yerel yeme-içme ve eğlenme gibi gelenek ve göreneklere uyumlu davranmalı ve mümkün olduğunca yerel aktivitelere ve faaliyetlere katılmalıdır.
- Maddi kültür eserlerine saygılı davranmalıdır.
- Tutamayacağı sözler vermemelidir (örneğin yerel halktan biri/birileriyle çektiği fotoğrafı ona/onlara göndereceği konusunda söz vermesi ve sözünü tutmaması gibi).
- İnsanların özel alanlarına saygı göstermeli ve bu alan sınırlarını aşmamalıdır. Yerel halktan izin almadan onların özeli ile ilgili fotoğraf çekmemelidir.
- Yerel halka bahşiş vermekten kaçınmalı, onun yerine ufak hediyeler olarak onlara olan ilgisini ve verdiği değeri göstermelidir.
- Eğer hediye alınması planlanıyorsa bireysellikten ziyade tüm halka yararlı olabilecek (örneğin okul için) hediyeler alınmasına özen göstermelidir.

2.2.10 Ekoturizmde Tüketici Profili

Bu bölümde öncelikli olarak ekoturist kavramı tanımlanmaya çalışılmış ve ekoturistleri diğer turistlerden ayıran özellikler ortaya konulmuştur. Bu çerçevede ekoturistlerin sosyo-demografik yapıları, kalış süreleri, konaklama tercihleri, seyahat motivasyonları ve aktivite tercihleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.2.10.1 Ekoturist Kavramının Tanımı

Mevcut çalışmaların sınırlı olması, tanımlamadaki zorluklar ve ekoturizm pazarının homojen bir yapıya sahip olmaması ekoturistler ile ilgili kesin bilgiler verilmesini zorlaştırmaktadır. Ekoturizm çok geniş bir alan olmasına rağmen, yapılan çalışmalar genellikle destinasyon, tur operatörlerinin algıları ya da doğa ve macera temelli turizm üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle ekoturizme olan ilgi, ekoturistlerin özelliklerinden ziyade pazara ve destinasyonlara yönelik olmuştur (Wight, 2001, 40). Fennell'in (2003, 33) belirttiğine göre günümüze kadar yapılmış ekoturistler ve ekoturistlerin motivasyonları ile ilgili ampirik çalışmalar sınırlıdır. Yapılmış çalışmalarda ekoturizm pazarı homojen olmayan bir pazar olarak nitelendirilmiş ve ekoturistler tercih ettikleri ekoturizm aktivitelerine göre tanımlanmaya çalışılmıştır. Pazarlama açısından bu araştırmalar yararlı olmakla birlikte gerçekte ekoturistlerin doğal çevreye yönelmelerine neden olan davranış tercihleri yeterli düzeyde bilinmemektedir. Bunun yanı sıra ekoturistlerin motivasyonları genel turistlerin motivasyonları ile benzerlik göstermekte ve ekoturistin salt tanımının yapılması zorlaşmaktadır (Kerstetter, Hou ve Lin, 2004, 491). Bu nedenle Sharpley'in (2006, 12) ve Demir ve Çevirgen'in (2006a, 116) belirttiğine göre ekoturistin tanımını yapabilmek için ekoturisti kitle turistlerinden ayıran davranış farklılıklarının neler olduğunu belirlemek gerekmektedir. Öncelikle ekoturist doğaya, kültüre ve yörenin ve yerel halkın kalkınmasına ilgi duyan; yöreye sürdürülebilirliğin sağlanması için katkıda bulunan bir turist tipidir. İkinci olarak, Tao, Eagles ve Smith'in (2004, 161) belirttiği gibi ekoturistler sorumlu davranışlarda bulunan

ve sorumluluk bilincinde olan bir turist profili çizmektedir. Bundan dolayı ekoturist davranışlarının üç kapsamı bulunmaktadır (Sharpley, 2006, 12):

- Seyahat Öncesindeki Davranışlar: Tur ile ilgili tüm bilgilere sahiptirler. Bu bilgiler; seyahat acentası, acentanın doğaya uygun faaliyetleri, grubun büyüklüğü, ulaşım türü, kalacağı konaklama işletmelerinin çevreye uyumlu uygulamaları, yerel halkın turistten seyahatinden elde edeceği ekonomik katkılar, yörenin tarihi, kültürü ve diğer yöresel bilgilerdir.
- Seyahat Esnasındaki Davranışlar: Yerel halka ve geleneklerine saygılıdır; yerel girişimcileri destekler; alçakgönüllülikle seyahat ederler; yöre ve yerel halk ile ilgili bilgiye sahip olacak kadar yeterli süre yörede kalırlar. Yörenin flora ve faunasına zarar vermezler ve çevreye en az olumsuz etkide bulunmaya çalışırlar.
- Seyahat Sonrasındaki Davranışlar: Ziyaret edilen yöre ile ilgili anlayışı ve değeri geliştirirler. Seyahat acentasına gerekli geri dönüşümü sağlarlar.

Bu bilgilere dayanarak ekoturist, “sürdürülebilirliği, otantik yerel harcamaları ve ziyaret ettikleri yerel halka kazandırdıkları fırsatları ön planda tutan sorumlu turist” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.ecotourism.org/>).

Giannecchini (1993) ve Ziffer (1989) ekoturisti; değerlilik, katılımcılık ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklerini koruyan alanları ziyaret eden kişi olarak tanımlamaktadır (Sharpley, 2006, 8; Orhan, 2008, 33; Kaypak, 2010, 95). Ekoturist, yaban hayatını ve doğal kaynakları kullanırken tüketici bir anlayışla yaklaşmaz. Ayrıca ekoturist yerel halkın ekonomik refahına ve alanın korunmasına, doğrudan faydalanmaya yönelik istihdam ve finans araçları yaratmasıyla da ziyaret edilen alana katkıda bulunur (Sharpley, 2006, 8; Orhan, 2008, 33; Kaypak, 2010, 95).

Ekoturistler çevreyi öğrenmeye istekli, gündelik hayatın baskılarından kaçan, macera içeren aktiviteler gerçekleştiren, sağlıklı bir seyahat tarzını sürdüren ve deneyimlerini paylaşan bir özellik göstermektedirler (Palacio, 1997, 234). Bunun yanı sıra doğal çevrenin sürdürülebilirliğine uygun hareket

eden bir yapıya sahiptirler. Ancak bu noktada Perkins ve Grace'in (2009, 225) belirttiğine göre dikkat edilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Ekoturistler, gerçek ekoturistlerden daha yeni ve popüler bir şeyler arama ihtiyacında olan ekoturistlere kadar değişkenlik göstermekte ve farklı etkilere neden olmaktadır.

Ekoturistler sadece alternatif olanın ya da çevreye uygun turizm türlerinin arayışı içinde değildirler, aynı zamanda turizmin etkilerinin de farkında olan ve bu nedenle davranışlarını düzeltmeye istekli olan turistlerdir. Poon'un (1993) "yeni" diye nitelendirdiği turist tipi "eski" diye nitelendirdiği kitle turist tipinin önüne geçmektedir. Yeni turistler daha deneyimli, kendini eğitebileceği kaliteli deneyim arayan, çevreye karşı bir tehlike yaratmayan ve özel merakı olan turistlerdir. Bu turistler aynı zamanda nasıl davranılması gerektiğini ve turizmin nasıl doğru tüketileceğini bilen turistlerdir. Örneğin yapılan bir araştırmada İngiliz turistlerin %64'ünün turizmin çevreye zarar verdiğine inandıkları ve bu nedenle çevreye daha uygun turizm ürünlerine daha fazla ödeme yapmak isteğinde oldukları ortaya çıkmıştır (Sharpley, 2006, 11).

Ballantine ve Eagles'a (1994) göre ekoturist seyahat planını yaparken doğadan öğrenmeyi, çekicilik unsuru olarak yaban hayatını ve ziyaret edilmemiş alanları önemli bulmaktadır. Tatilinin en azından üçte birini safarilerde ya da eşdeğer aktivitelerde harcayan bir turist tipidir (Hvenegaard, 2002, 8).

Keszi (1997) ekoturistlerin psikolojik karakteristiklerini genel olarak şöyle sıralamıştır (Polat, 2006, 19):

- Kitle turistlerinden daha farklı seyahat motivasyonuna sahip olmaları,
- Çevresel tutum ve değerlerinin güçlü olması,
- Tur operatörleri tarafından yapılan çevresel reklâmlara karşı tedbirli davranmaları,
- Çok yönlü etkinliklere yönelmeleri,

- Seyahat boyunca ve öncesinde yoğun bilgi gereksinimi içinde olmaları,
- Tecrübelerinin dışına yönelmeleridir.

Rein (2005) tur operatörlerine göre tipik bir ekoturistin özelliklerini genellemiştir. Buna göre, tipik bir ekoturist doğa aşığı ve sportiftir. Bu turist tipinin maceracı bir ruhu vardır ve lüks olmadan da yapabilir. Kitle turizmini sevmez fakat takım ruhu taşır ve esnektir. Önyargısız ve açık fikirli olan ekoturistler yerel adetlere uymaya çalışır ve peyzaj, kültür ve insanlarla ilgilenirler. Tümü, çevresel ve sosyal uyum içinde seyahat ederek deneyim kazanmak istemektedir (Polat, 2006, 18).

2.2.10.2 Ekoturist Tipleri

Ekoturistler belirli motivasyonlara sahip, doğal çevreye bağlı olarak yüksek beklentileri olan ve kitle turistlerinden ayırt edilebilen turist tipidir. Yine de homojen bir grup değildirler ve ekoturist tiplerinin belirlenmesi de oldukça zordur. Ekoturistlerin ihtiyaçlarını ve özelliklerini anlamak için araştırmacılar ekoturistleri grup tipine, motivasyon ve ilgi düzeylerine, aktivitelere ve fiziksel zorluklara göre sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmaların birçoğu kavramsal olarak ele alınmış, belirli bir veri ile desteklenmemiştir (Hvenegaard, 1996, 46). Bu nedenle alanyazında ekoturistler açısından çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur. Örneğin Boo (1990) doğa turistlerini korunan alanlara verdikleri öneme göre sınıflandırmıştır. Palacio (1997, 237) seyahatten elde edilen faydaya göre bir sınıflandırma yaparken, Blamey ve Braithwaite (1997) doğa turistlerini sosyal değerlere göre sınıflandırmıştır. Duffus ve Dearden (1990) fiziksel zorluğu ve ilgi düzeylerini dikkate alan bir sınıflandırma yapmıştır ve ekoturistleri uzmanlar ve geneller olarak ikiye ayırmıştır (Hvenegaard, 1994, 28; Hvenegaard, 1996, 46). Bir benzer sınıflandırma Weiler ve Richins (1995) tarafından yapılmıştır ve ekoturistlerin doğa turizmi ile olan etkileşimlerinin yoğunluğunu, doğal çevreye olan etkilerini ve aktivitelerinin zorluk derecelerini dikkate alan bir sınıflandırmada bulunmuşlardır (Nowaczek ve Smale, 2010, 47). Kusler (1991) ise ekoturistleri bireysel

hareket edenler, grup turlarına katılanlar ve okul/bilimsel gruplara katılanlar olarak üç gruba ayırmaktadır (Hvenegaard, 1994, 28; Hvenegaard, 1996, 46; Fennell, 2003, 34; Priskin, 2003, 502; Nowaczek ve Smale, 2010, 47). Moeller, Dolnicar ve Leisch (2011, 161) 2007 yılında Avusturalya'da yerli turistlerle yaptıkları araştırmada ekoturistleri çevreye yönelik davranışlarına göre; doğaseverler, açık hava aktiviteleri arayanlar, ilgisiz gözlemciler, aktivite arayanlar, çevreci gezginler ve çevreye ilgisiz olanlar olarak altı kategoride gruplandırmışlardır.

En yararlı sınıflandırmalardan birini, muhtemelen böyle bir sınıflandırmayı ilk kez ortaya atan yazarlar olan, Laarman ve Durst (1987) (Weaver, 2002, 20) yapmıştır. Yazarlar ekoturistleri, motivasyonlarını ve davranışlarını dikkate alarak yoğun ekoturistler ve yumuşak ekoturistler olarak ikiye ayırmıştır (Hvenegaard, 1994, 28; Hvenegaard, 1996, 46; Fennell, 2002, 17; Hvenegaard, 2002, 8; Mehmetoğlu, 2007a, 652; Marques, Reis ve Menezes, 2010, 972; Nowaczek ve Smale, 2010, 47).

Benzer şekilde Lindberg (1991) doğa temelli etkinliklere katılan turistleri motivasyonlarına ve ilgi düzeylerine göre dört gruba ayırmıştır (Hvenegaard, 1994, 28; Weaver, 1999, 794; Choptain, 2000, 37; Fennell, 2002, 17; Weaver, 2002, 20; Priskin, 2003, 502; Galley ve Clifton, 2004, 71; Kılıç Benzer, 2006, 68; Demir ve Çevirgen, 2006a, 117; Mehmetoğlu, 2007a, 652; Yılmaz, 2008, 94; Nayir, 2009, 20; Dizdareviç, 2010, 30; Krider, vd., 2010, 781; Nowaczek ve Smale, 2010, 47):

- *Araştırmacı ve Çevre Korumacılar*: Bilim adamları, araştırmacılar, çevreyi koruma ve eğitim amacıyla düzenlenen turlara katılanlardır.
- *Kararlılar*: Özellikle korunan alanlara seyahat edenler ve yörenin tarihi, kültürü ve doğasını görmek isteyenlerdir.
- *Sıradışılar*: Sıradışı bir geziye katılmak amacıyla çok nadir gidilen yerleri tercih edenlerdir.
- *Rastlantılara Bağlılar*: Herhangi bir tur ya da gezi programına bağlı kalmadan, gezilerini genişletme ve renklendirme amacıyla doğa gezilerine katılanlardır.

İlk iki gruptaki turistleri ekoturist olarak adlandırmak mümkün iken, diğer gruptakiler için aynı şeyi söylemek güçtür. Fakat bu grupların hepsi sonuçta doğa turizmi pazarı içinde yer almaktadır. Bu faaliyetlere katılanların doğayı koruma duygularının ne kadar geliştiğini ve bunu destekleyecek eylemlerini veya yerel halka sağlayacakları katkıları ölçmek son derece güç olduğundan, gerçek ekoturistlerin sayısını belirlemek de aynı şekilde zorlaşmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 118).

1999 yılında Avustralya'ya gelen 300 turist arasında, ekoturizmden ne anladıkları, ilgileri ve katılımlarını ölçmek amacıyla uluslararası seyahat pazarına yönelik olarak yapılan bir turizm araştırmasında, belirli kriterleri taşıma durumlarına göre turistler 4 gruba ayrılmış ve bunlara dayalı olarak ekoturizm pazar profili belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada, turistlere ekoturizmden ne anladıkları, ekoturizmi ifade eden alternatif terimler, doğa ve turizme karşı tutumları konularında sorulan çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplardan yararlanılarak aşağıdaki ekoturist tipleri tanımlanmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006a, 118):

- *Gerçek Ekoturistler:* Bu turistler, ekoturizm ile ilgili tanımlamaların tamamına uyan en sorumlu gruptur.
- *Ekoturistliğe Yatkın Olanlar:* Bunlar, doğaya ve onu anlamaya yönelik bir eğilime sahip olan, fakat tatillerini planlarken ve ondan beklentilerinde bu eğilimlerini göstermeyen gruptur.
- *Olası Ekoturistler:* Bu grup, doğa ile ilgili tatillere ve aktivitelere ilgi duyan ve ekoturizmin ne olduğunu genel olarak idrak etmiş, fakat doğayı anlama ve öğrenmeyi özel bir motivasyon olarak tatilleri ile ilişkilendirmemiş turistleri ifade etmektedir.
- *Ekoturist Olmayanlar:* Bu grup, hem doğa ile ilgili turizme karşı bir sorumluluk duymayan hem de ekoturizmin ne olduğunu idrak etmemiş turist grubudur.

2.2.10.3 Ekoturistlerin Sosyo-Demografik Yapıları

Ekoturistlerin sosyo-demografik özellikleri ve motivasyonları ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu Kuzey Amerikalı ve Kanadalı turistler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kuzey Amerika'da tüketici araştırmaları yapan HLA ve ARA danışmanlık şirketlerinin, 1994 yılında Amerika seyahat pazarında ekoturist pazar profili üzerinde yaptıkları araştırmaların sonuçları Çizelge 13'te görüldüğü gibidir (Chesworth, 1999, 23; Tannis, 1999, 24; Sang-gun, 2004, 202; Serengil, 2005, 288; Kılıç Benzer, 2006, 72; Demir ve Çevirgen, 2006a, 121; Kahraman ve Türkay, 2006, 40; Polat, 2006, 20; Yılmaz, 2008, 96; Dizdareviç, 2010, 31):

Çizelge 13. Kuzey Amerikalı ve Kanadalı Ekoturist Pazar Profili (1994)

Değişkenler	Özellikler
Cinsiyet	Aktiviteye bağlı olarak belirgin farklılıklar ortaya çıkmakla birlikte, bu faaliyetlere katılan erkek ve kadınların oranı %50'dir.
Yaş	Turistler en çok 35-54 yaş grubunda olmakla birlikte, seyahatin maddi boyutu gibi faktörlere ve aktiviteye bağlı olarak değişmektedir.
Eğitim	%82'si üniversite mezunudur. Yüksek eğitilmiş insanlar arasında ekoturizme katılma eğilimi yüksek olmakla birlikte, az eğitilmişlerde de bu eğilim vardır.
Aile yapısı	Deneyimli ekoturistler ve genel turistler arasında büyük farklılık yoktur.
Grup kompozisyonu	Deneyimli ekoturistlerin %60 gibi büyük çoğunluğu çift olarak, %15'i aileleri ile ve %13'ü tek başlarına seyahati tercih ettiklerini bildirmişlerdir.
Seyahat süresi	Deneyimli ekoturistlerin %50'si 8-14 gün süreli gezileri tercih etmişlerdir.
Harcama düzeyi	Deneyimli ekoturistler, genel bir turiste göre daha fazla harcama yaptıklarını, %26 gibi büyük bir çoğunluğu 1.000-1.500 Amerikan Doları harcamaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.
Gezinin önemli boyutları	Deneyimli ekoturistlerin bu konudaki öncelikli üç yanıtı doğal çevre, yaban hayatını gözlemleme ve kır/doğa yürüyüşü olmuştur.
Bir sonraki geziye katılma motivasyonu	Deneyimli ekoturistlerin öncelikli iki motivasyonu, manzara/doğadan hoşlanma ve yeni yerler görmek/tecrübe edinmek olmuştur.

Kaynak: Chesworth, Nancy Elizabeth. (1999). Toward Advancing a Theory of Ecotourism Market Segmentation. Unpublished Ph.D. Thesis, Pennsylvania State University, College of Health and Human Development, United States, s.23.

Bir diğ er ç alışma Uluslararası Ekoturizm Yılı ç erçevesinde UNWTO tarafından yapılmıştır. Almanya, Kanada, İspanya, Amerika, Fransa, İtalya ve İngiltere hakkında raporlar serisi yayımlanmıştır. Bu kapsamlı ç alışmalarda ekoturizm pazarındaki turist profili 30 ile 59 yaş arası, yüksek gelir sahibi ve yüksek eğitimi kişiler olarak saptanmıştır (Kılıç Benzer, 2006, 67; Kahraman ve Türkay, 2006, 40). Ekoturistleri genel turistlerden ayıran sosyo-demografik özellikleri aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Cinsiyet: Cinsiyet ile ekoturizm arasındaki ilişkiye bakıldığında birbirinden farklı sonuçların ortaya ç ıktığı gözlemlenmektedir (Saleh ve Karwacki, 1996, 62). Ç eşitli araştırmacılar ve kuruluşlar (Williacy ve Eagles, 1990; Ballantine ve Eagles, 1994; Eagles ve Cascagnette, 1995; International Finance Corporation, 2004; Weiler ve Richins, 1995; Meric ve Hunt, 1998) da ekoturist profili ile ilgili yaptıkları ç alışmalarda bayanların oranının erkelere göre daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır (Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Galley ve Clifton, 2004, 73; International Finance Corporation, 2004, 6). 1990'ların ilk yarısına kadar yapılan araştırmalarda ekoturizme katılanların çoğunun erkek olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin 1985 yılında yapılan bir ç alışmada kuş gözlemcilerinin %73'ünün erkek olduğu tespit edilmiştir (Weaver, 2001, 50). Yine, Wilson (1987) ile Fennell ve Smale (1992) yaptıkları araştırmalarında erkeklerin oranının (iki ç alışmada ortaya ç ıkan erkek ekoturistlerin oranları sırasıyla %52 ve %55) daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Fennell, 2003, 35; Lawton, 2005, 115). 1990'lı yılların ortalarından itibaren ekoturizme katılan bayan sayısı oranlarında artış olmuştur. Örneğin, 1996 yılında İngiltere'de yapılan bir ç alışmada bayan ekoturistlerin oranının %54 ile %57 arasında olduğu bulunmuştur. 1999 yılında Avustralya'nın Lamington Milli Parkı'nı ziyaret eden hard ekoturistlerin %73'ünün, diğer ekoturistlerin %62'sinin bayan olduğu tespit edilmiştir (Weaver, 2002, 31). Yine, Blamey and Hatch (1998) tarafından yapılan araştırmada ekoturistlerin %55'inin; Diamantis (1999) tarafından yapılan araştırmada %57'sinin; Law (2000) tarafından yapılan araştırmada ise %59'u gibi bir oranın bayan olduğu sonucu ortaya ç ıkmıştır (Lawton, 2005, 115). Lawton (2001, 119) kendi ç alışmasında ise %62,8 gibi oldukça büyük bir oranın bayan ekoturistlerden olduğunu

belirlemiştir. Bayan oranının artmasının nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte özgürlüklerinin artması, gelirlerinin yükselmesi, olgun bayanların nüfus oranının artması, üniversite eğitimi alan ve dolayısıyla yüksek eğitim düzeyine sahip olan bayanların sayısının artması bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Bunun yanı sıra bayanların yalnız seyahate çıkma eğilimlerindeki artış, rehberli turlarla daha güvenli seyahat edebilme imkanı da ekoturizme katılan bayan oranını arttıran etkenlerdir (Wight, 2001, 43). Bununla birlikte erkek oranının fazla olduğu çalışmalar (Tao, Eagles ve Smith, 2004; Okello ve Yerian, 2009) da mevcuttur. Bazı çalışmalarda (Boo, 1990; Canadian Heritage, 1995; Wight, 1996; Çevirgen, 2004) ise erkek ve bayan oranının hemen hemen eşit olduğu da görülmektedir (Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38; Çevirgen, 2004, 54). Diamantis (1998, 1999) ise çalışmasında yaş ile cinsiyet arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın sonucunda genç ekoturistlerin çoğunlukla bayarlardan oluştuğunu; erkeklerde ise genç ve olgun yaş oranının eşit olduğunu bulmuştur (Wight, 2001, 43).

Yaş: Ekoturistlerin yaş oranlarına bakıldığında genel olarak ortalama bir yaşa sahip oldukları görülmektedir (Hvenegaard, 1994, 28; Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Sindiga, 1999, 112; International Finance Corporation, 2004, 6; Yılmaz, 2008, 98; Türker ve Çetinkaya, 2009, 10). Çoğu araştırma (Turizm Araştırma Grubu, 1988; Hvenegaard, vd, 1989; Boo, 1990; Kretchman ve Eagles, 1990; Williacy ve Eagles, 1990; Fennell ve Smale, 1992; Ballantine ve Eagles, 1994; Eagles ve Cascagnette, 1995; Kanada Mirası, 1995) ekoturistlerin yaş ortalamalarının 35 ile 55 arasında ve çoğunlukla da 45 ile 55 arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çevre temelli seyahatlerin gençler (Crossley ve Lee, 1994) ve yaşça daha büyük olanlar (Kanada Mirası, 1995) arasında da yaygınlaşmaya başladığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Weaver, 2001, 51). Ayrıca yaş ortalaması, katılınan aktiviteye göre de değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Amerika'da 24 yaş altı ekoturistler çoğunlukla dağ yürüyüşü, kayak, bisikletle gezinti, kaya tırmanışı, rafting ve yelkencilik gibi aktivitelere katılmaktadırlar. Avustralya'da bu grup ekoturist doğa yürüyüşü ve safari gibi aktivitelere ilgi duymaktadır. Sualtı dalış

genellikle 25-34 yaş arası ekoturistlerin ilgisini çekmekte iken; 55 yaş üstü ekoturistler milli parkları ziyaret etmektedirler (Wight, 2001, 43).

Eğitim: Ekoturistlerin eğitim seviyeleri dikkate alındığında oldukça eğitilmiş oldukları araştırmalarda ortaya çıkan sonuçtur (Hvenegaard, 1994, 28; Sindiga, 1999, 112; Galley, ve Clifton, 2004, 73; International Finance Corporation, 2004, 6; Lawton, 2005, 115; Mehmetoğlu, 2007b, 201; Reichel, Uriely ve Shani, 2008, 25; Yılmaz, 2008, 98; Türker ve Çetinkaya, 2009, 10). Yapılan araştırmalarda ekoturistlerin ortalama %60'ının üniversite mezunu oldukları (Ballantine ve Eagles, 1994; Kanada Mirası, 1995; Fennell ve Smale, 1992; Hvenegaard, vd, 1989); önemli bir oranının lisansüstü düzeyde eğitime sahip oldukları (Kanada Mirası, 1995; Fennell ve Smale, 1992; Hvenegaard, vd, 1989) ortaya çıkmıştır. (Saleh ve Karwacki, 1996, 63; O'neal, 1999, 58; Fennell, 2003, 35). Eagles ve Cascagnette'nin (1995) Kanadalı turistler üzerine yaptıkları araştırmada ekoturistlerin %64'ünün üniversite mezunu olduklarını ortaya koymuşlardır (Weaver, 2001, 53; Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38; Lawton, 2005, 115). Diamantis (1999) de İngiliz ekoturistler üzerine yaptığı çalışmasında ekoturistlerin %60 oranında üniversite mezunu olduğu sonucunu bulmuştur (Weaver, 2001, 53; Lawton, 2005, 115). Lawton (2001, 119) ekoturistlerin %55,4'ünün; Tao, Eagles ve Smith (2004) %63 gibi büyük bir oranının; Okello ve Yerian (2009) ise Tanzanya'da milli parkları ziyaret eden ekoturistlerin %51'inin üniversite ve lisansüstü eğitime sahip olduklarını araştırmalarında belirlemişlerdir.

Gelir düzeyi: Yapılan araştırmalarda (Wauver, 1980; Kellert, 1985; Butler ve Fenton, 1987; Wison, 1987; Hvenegaard, vd, 1989; Snepenger ve Moore, 1991; Ziffer, 1989; Machlis ve Costa, 1991; Backman ve Potts 1993, Diamantis, 1999, Eagles ve Cascagnettes 1995, Liu 1994; Silverberg, vd, 1996) ortaya çıkan sonuçlara göre ekoturistler, eğitim düzeylerine paralel olarak ortanın üzerinde bir gelire sahiptirler (Hvenegaard, 1994, 28; Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Sindiga, 1999, 112; Wight, 2001, 40; Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38; Galley ve Clifton, 2004, 73; International Finance Corporation, 2004, 6; Lawton, 2005, 115; Mehmetoğlu, 2007b, 201; Yılmaz, 2008, 98; Türker ve Çetinkaya, 2009, 10) ve çoğunlukla ileri düzeyde

endüstrileşmiş ülkelerden seyahatler söz konusudur (Reichel, Uriely ve Shani, 2008, 25). Rovinski 1991 yılında Ekvator'a seyahat eden Amerikalı turistler üzerine yaptığı çalışmada ekoturistlerin %29'unun yıllık ortalama 90.000 Amerikan Doları, %27'sinin 30.000 ile 60.000 Amerikan Doları arasında gelirinin olduğunu ortaya koymuştur (Sekartjakrarini, 1997, 40; Chesworth, 1999, 22). Benzer şekilde Yuan ve Moisey de 1992 yılında yaptıkları çalışmada Montana'yı ziyaret eden turistlerin %26'sinin yıllık ortalama 60.000 Amerikan Doları üzerinde gelire sahip olduğunu belirtmiştir (Choptain, 2000, 34). Yine bir başka çalışmada Kanadalı ekoturistlerin %38,5'inin gelir durumunun 70.000 Kanada Dolarının üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Weaver, 2001, 53). Ballantine ve Eagles (1994) tarafından yapılan çalışmada da turistlerin ortalama 72.000 Amerikan Doları üzerinde gelire sahip oldukları ortaya konulmuştur (Saleh ve Karwacki, 1996, 63).

Harcama düzeyi: Araştırmalarda (Whelan, 1991; Backman ve Potts 1993; Eagles ve Cascagnette 1995; Wight 1996; Lang ve O'Leary, 1997) ortaya çıkan bir diğer sonuç, ekoturistlerin elde ettikleri gelire oranla yüksek düzeyde harcama eğilimine sahip olduklarıdır (O'neal, 1999, 58; Sindiga, 1999, 112; Weaver, 1999, 795; Mehmetoğlu, 2007b, 201). Boo (1990) tarafından yapılan çalışmada Amerikalı ekoturistlerin diğer turistler ile kıyaslandığında iki haftalık seyahatleri süresince 1.000 Amerikan Dolarından fazla harcama yaparak daha fazla harcadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Sekartjakrarini, 1997, 40). Yuan ve Moisey (1992) Montana'yı ziyaret eden ekoturistlerin genel ekoturistlere oranla %25-%50 daha fazla harcama yapma isteğinde olduklarını ortaya koymuştur. Eagles ve Cascagnette (1995) Kanadalı ekoturistlerin genel ekoturistlerden gün bazında dikkate değer düzeydedaha fazla harcamada bulduklarını belirtmişlerdir (Wight, 2001, 45). Yine Fennell ve Smale (1992) yaptıkları çalışmada Kosta Rika'yı ziyaret eden ekoturistlerin 14 günlük seyahatleri süresince toplamda ortalama 1.500 ile 1.000 Amerikan Doları arasında harcama yaptıkları, bir başka ifade ile günde ortalama 107 ile 214 Amerikan Doları arasında para harcadıklarını ortaya koymuşlardır (Saleh ve Karwacki, 1996, 65). Weaver (2002, 31) 1999 yılında yaptığı çalışmasında ekoturistlerin seyahatleri boyunca ortalama 4.300 Avustralyan Doları harcama yaptıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmacının belirttiğine göre ekoturistler, dış merkezli eğilimlerinden dolayı büyük ölçüde yerel ürünleri tüketme eğilimi göstermekte ve bu nedenle çarpan etkisini arttırmaktadırlar (Weaver, 1999, 795).

Amerika Seyahat Endüstrisi (Travel Institute of America-TIA) tarafından yapılan araştırma sonucunda Amerikalı turistlerin %83 gibi büyük çoğunluğunun “yeşil” işletmeleri destekleme isteğinde oldukları ve çevreye karşı sorumlu seyahat sağlayıcılara, ürünlere ve hizmetlere ortalama %6,2 daha fazla harcama yapma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır (Hawkins ve Lamoureux, 2001, 66).

Arabatzis ve Grigoroudis (2010, 169) tarafından Yunanistan’ın Dadia-Lefkimi-Soflion Milli Parkı’nda yapılan araştırma sonuçlarına göre; katılımcıların %43,9’u erkeklerden oluşurken; %56,1’i bayanlardan oluşmaktadır. %60,9 gibi büyük bir oranı 41 yaş üzerinde bir ortlamaya sahiptir. Yarıya yakını (%46,5) üniversite mezunudur ve %54,3 gibi bir oranla yarıdan fazlası yıllık ortalama 15.000 Eurodan fazla gelir elde etmektedir.

Kwan, Eagles ve Gebhardt’in (2010, 5) 2004 yılında Cayo bölgesi, Belize’de ekoturistler üzerine yapmış oldukları araştırmada turistlerin yarıya yakınının (%46,2) 36-55 yaş arasında olduğu; %77,4 gibi büyük bir oranının üniversite ve lisansüstü mezunu olduğu belirlenmiştir. Yıllık gelirlerine bakıldığında %32’sinin 100.000 Amerikan Dolarından fazla gelir elde ettiği, %16’sının ise 30.000 ile 50.000 Amerikan Doları arasında gelirinin olduğu tespit edilmiştir.

Çevirgen (2004, 54) 2002 yılında Edremit yöresinde yaptığı araştırmasının sonucunda ekoturistlerin yarıya yakınınının (%48,4) 35-44 yaş grubu arasında olduğu belirlemiştir. Çarpıcı bir sonuç olarak %82,9 gibi çok büyük bir oranı üniversite ve lisansüstü eğitime sahiptir. Gelir durumlarına bakıldığında %19,7’si yıllık ortalama 15 ile 22.5 milyar TL arasında gelire, %14,8’i 7.5 ile 15 milyar TL arasında gelire sahiptir. Ekoturistlerin tatilleri süresince yaptıkları ortalama harcama miktarı %23,8 oranıyla 300 ile 600

milyon TL arası; %21,3 oranıyla 600 ile 900 milyon TL arası olarak belirlenmiştir.

Ekoturizm talebinin demografik profili ve seyahat motivasyonlarını belirlemeye yönelik olarak 2002 yılında Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırmada elde edilen sonuçlar Çizelge 14’de belirtilmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 123).

Çizelge 14. Ekoturizme Yönelik Talep Profili

Cinsiyet	Turistlerin %49,2’si erkek, %50,8’i ise bayandır.
Yaş	Turistlerin çoğu %48,4 ile 35-44 ve %20,5 ile 25-34 arasında orta yaş grubunda yer almaktadır.
Eğitim	%60,7’si üniversite mezunu olup, %22,2’si lisansüstü eğitim almışlardır.
Meslek	%23,8 ile en çok kendi işini kuran kişiler ve %18,9 ile de yöneticilerden oluşmaktadır.
Gelir Düzeyi	Turistler %26,2’lik oranla 37.5 milyar TL ve üstü, %19,7 oranla 15-22.5 milyar TL arası ortalama yıllık gelire sahiptirler. Yıllık ortalama geliri 7.5 milyar TL’den az olan en düşük gelir grubundakilerin oranı ise %13,9’dur. (Araştırma döneminde döviz kuru 1 Amerikan Doları = 1.500.000 TL olarak alınmıştır)
Harcama Düzeyi	Turistlerin %30,3’ü tatilleri süresince 1.5 milyar TL ve üstünde harcama yaparak, en üst harcama düzeyinde yer almışlardır. Bu grubun ardından sırasıyla; %23,8 ile 300-600 milyon TL ve %21,3 ile de 600-900 milyon TL harcama yapan turistler gelmiştir.
Kalış Süresi	%63,9’luk oranla turistlerin çoğu yörede 1-7 gün süreyle konaklamayı tercih etmişlerdir.
Seyahat Şekli	Turistler seyahatlerine %89,3’lük oranla bağımsız ve %10,7’lik oranla da seyahat acentaları vasıtasıyla katılmışlardır.
Grup Kompozisyonu	Turistlerin %68’i seyahatlerine aileleri ile ve %5,7’si ise yalnız başına çıkmışlardır.
Seyahat Amaçları	İlk sırada %47,9 ile doğal ve kültürel çekicilikler, ikinci sırada ise %36,8 ile tatil (deniz, kum, güneş) gelmektedir.
Seyahat Deneyimi	Turistlerin %64,8’i daha önce doğa/kültürel amaçlı bir seyahate en az bir kere katılmışlardır.
Tatil Yeri Seçiminde Bilgi Kaynakları	Turistlerin tatil yeri seçiminde %24,6’lık oranla ilk sırada eş-dost tavsiyeleri etkili olmuş, %24,1 ile internet ve %21,6 ile de dergiler ve gazeteler etkili olmuştur.

Kaynak: Demir, Cengiz ve Çevirgen, Aydın. (2006a). Ekoturizm Yönetimi. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.123.

Çakıcı ve Harman tarafından (2006) Türkiye'deki kuş gözlemcilerinin profilini belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bir araştırmaya göre ise şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Kuş gözlemcilerinin büyük bir bölümü genç ve bekâr erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını (%95) en az lisans eğitime sahiptir ve büyük çoğunluğu Türkiye'nin göreceli olarak gelişmiş bölgelerinde yaşamakta, aynı zamanda yüksek gelir grubu içinde yer almaktadırlar. Kuş gözlemcilerinin yarısı özel ekipman için 310 Amerikan Dolarından fazla harcamada bulunmakta, aynı zamanda özel ekipman hariç diğer faaliyetler için 58–67 Amerikan Doları civarında da harcama yapmaktadırlar. Yine araştırma bulgularına göre, kuş gözlemcilerinin, %43,2'si çadırda konaklamayı tercih ederken, %22,7'si pansiyonu tercih etmektedir. Otel veya motel tercih edenler olabildiği gibi, uyku tulumu ya da yerel halkın evinde misafir olmayı tercih edenler de bulunmaktadır. Bir diğer önemli bulgu ise kuş gözlemcileri ile gittikleri bölgelerdeki yerel halk arasında ekonomik ve sosyal anlamda çeşitli ilişkilerin ortaya çıkmasıdır (Yılmaz, 2008, 108).

8.2.10.4 Ekoturistlerin Kalış Süreleri ve Konaklama Tercihleri

Ekoturizm pazarında, ekoturistlerin sosyo-demografik özelliklerinin yanında, onların yılın hangi dönemlerinde tatile çıktıkları, kalış süreleri ve konaklama tercihleri de önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Alanyazında ekoturistlerin seyahate yılın hangi döneminde çıktıkları ile ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır ve genellikle birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin Wight'in çalışmasına göre Kuzey Amerikalı ekoturistlerin büyük çoğunlu yaz aylarında (%23'ü Haziran, %40'ı Temmuz, %40'ı Ağustos) seyahat etmeyi tercih etmektedirler. Bunun yanı sıra kış aylarında ya da yaz sezonu öncesi ve sonrası aylarda (%16'sı Mayıs, %29'u Eylül) da seyahat edenler bulunmaktadır (Wight, 2001, 44).

Ekoturistlerin kalış süreleri de yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda değişiklik göstermekle birlikte kitle turistlerine oranla uzun

sürelî kalışlar gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir (Wight, 2001, 44; Mehmetoğlu, 2007b, 201; Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 8). Fennell (1990), Crossley ve Lee (1994), ve Wight (1996) alışmalarında ekoturistlerin ortalama 8 ile 14 gün arasında ekoturizm destinasyonunda kaldıklarını ortaya koymuşlardır. Kwan, Eagles ve Gebhardt Belize'yi ziyaret eden ekoturistlerin 8 ile 11 gün arasında konakladıklarını ifade etmiştir (Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 8). Palacio (1997, 240) ise aynı bölgeyi ziyaret eden ekoturistlerin ortalama 6.5 gün bölgede kaldıklarını belirlemiştir. Twynam ve Robinson (1997) Kuzey Ontario'yu ziyaret eden ekoturistlerin kısa süreli konakladıklarını, bunun sebebinin de Ontario'nun, ikamet ettikleri yöreye sürüş mesafesi ile yakın bir yöre olmasından kaynaklanmış olabileceğini belirtmişlerdir (Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 8). Ekoturistlerin kalış süreleri yaptıkları aktiviteye göre de değişkenlik göstermektedir. Yuan ve Moisey (1992) yaban hayatı için Montana'ya gelen ekoturistlerin kitle turistlerine oranla daha uzun süreli kalış gerçekleştirdiklerini ortaya koymuşlardır. Sırt antalılar ortalama 8.2 gün; doğa gözlemcileri ortalama 5.2 gün kitle turistleri ise ortalama 3.6 gün kalış gerçekleştirmişlerdir. Yine gidilen destinasyon ve turistlerin orijinleri de kalış süresini etkileyen unsurlardır (Wight, 2001, 44).

Ekoturistlerin konaklama ile ilgili tercihleri oldukça çeşitlidir. Bu konuda seyahatin amacı, destinasyon, ailelerin çocuklu olmaları gibi faktörler etkilidir. Genel olarak deneyimli ekoturistler temel gereksinimleri sağlayan kulübeler, ahşap evler, çadırlar, kamping alanları, çiftlik evleri gibi doğa ile uyumlu (Wight, 2001, 48; Demir ve evirgen, 2006a, 125; Dizdareviç, 2010, 33), geleneksel mimari ile yapılmış (Türker ve etinkaya, 2009, 10), birinci sınıf konaklama ya da gece hayatı sunan lüks hizmetten uzak, basit konaklama birimlerini tercih etmektedirler (Saleh ve Karwacki, 1996, 64). Otel açısından genellikle 2 ve 3 yıldızlı işletmelerde konaklamak ve 5 yıldızlı işletmeler yerine 5 yıldızlı çevresel deneyim elde etmek arzusundadırlar. Bu nedenle butik otelleri ve ailelerin işlettiği pansiyonları tercih etmektedirler (Kılıç Benzer, tez, 2006, 67; Türker ve etinkaya, 2009, 10). Bununla birlikte doğa ile ilgili seyahatlere katılıp, lüks ve konforu arayan turistler de mevcuttur (Demir ve evirgen, 2006a, 125; Dizdareviç, 2010, 33). Örneğin, Kwan,

Eagles ve Gebhardt'ın (2010, 9) çalışmasında turistlerin %48,5 gibi yarıya yakın bir oranının otel/motel/tatil köylerinde konakladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ardından %17,2 oranı ile misafir evleri ve %11 oranı ile kişiye ait kulübeler tercih edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak yazarlar araştırmaya katılan ekoturistleri konfor ve plaj arayan soft ekoturistler olarak nitelendirebileceklerini ifade etmişlerdir. Okello ve Yerian (2009, 613) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tanzania'nın Manyara Gölü ile 6 milli parkını ziyaret eden turistler üzerine yapılan çalışmada turistlerin %54'ü gibi yarıdan fazlasının konaklamada lüks otelleri, %10'unun orta düzeydeki otelleri ve kampları tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Uluslararası Ekonomi Birliği (International Finance Corporation, 2004, 7) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ekoturistlerin ekotesisler yerine otelleri tercih etmelerinin nedeninin çoğu destinasyonda ekotesislerin yetersiz olmasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Örneğin, ekoturistler kırsal alanlarda ekotesis bulmanın zor olmasından dolayı kimi zaman çevre duyarlılığı olmayan herhangi bir oteli seçtiklerini ifade etmişlerdir. Bir diğer bulgu ekoturistlerin iyi ve deneyimli bir rehber ve kaliteli hizmet sunarsa ve yaban hayatının yakınında ya da doğayla iç içe olan bir yerde kurulmuşsa daha çevreci konaklama işletmelerini tercih ettikleridir.

Kanada'da 1995 yılında doğa tur operatörleri ile yapılan bir araştırmada en popüler konaklama şeklinin %41 ile kulübeler ve %40 ile çadırlar şeklinde olduğu belirtilmiştir. Kuzey Amerika ekoturizm pazarında yapılan bir araştırmada, deneyimli ekoturistlerin konaklama tercihleri; %66 ile kulübeler, %60 ile eski hanlar, %58 ile kampingler, %55 ile oda+kahvaltı sağlayan küçük birimler, %41 ile oteller/moteller ve %40 ile çiftlikler şeklinde sıralanmıştır. Geleneksel turistlerin tercihleri ise; %56 ile oteller/moteller, %17 ile kampingler, %14 ile kulübeler ve hanlar, %10 ile oda+kahvaltı sağlayan küçük birimler şeklinde belirlenmiştir. Pazarın büyük bölümü lüks konaklamaları tercih etmemektedir. Benzer sonuçlar HLA/ARA araştırma şirketlerinin araştırmalarında da görülmektedir. Bu çalışmada geleneksel turistlerin %60'ı ve ekoturistlerin ise %56'sı konaklamalarında orta seviyede bir lüksü tercih ederken, geleneksel turistlerin %9'u ve ekoturistlerin %6'sı lüks konaklamaları tercih etmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 125).

8.2.10.5 Ekoturistlerin Seyahat Motivasyonları ve Aktivite Tercihleri

Güdü, bireylerin davranışlarının arkasında yatan etken ve insanı harekete geçiren güç olarak tanımlanmaktadır. Motivasyon veya güdülenme ise, bireylerin iç ve dış uyarıcılarla harekete geçmesi olarak ifade edilmektedir, Turistlerin seyahat etme nedeni, farklı motivasyon unsurlarından, motivasyonlar ise, farklı bireysel ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Ekoturistlerin seyahat motivasyonları hakkında edinilen bilgiler, ekoturistlerin kitle turistlerinininkinden farklı olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2008, 98). Örneğin, Eagles (1992, 4) Kanadalı turistler ve ekoturistlerin motivasyonları ile ilgili karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Kanada Turizm Davranış ve Motivasyonları Çalışması (The Canadian Tourism Attitude and Motivation Study - CTAMS) veritabanından elde edilen 1983 yılına ait sonuçlar ile ekoturistlerin motivasyonları ile ilgili yapılmış olan 3 çalışmanın (Fennell, 1990; Kretchman ve Eagles, 1990; Williacy ve Eagles, 1990) sonuçlarını karşılaştırmış ve çalışmanın sonucunda iki grubun da farklı motivasyonlara sahip olduğunu bulmuştur. Ortalama bir Kanadalı turistin 15 seyahat motivasyonu aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Aile olarak birlikte olmak,
- Evden uzaktayken de kendini evde hissetmek,
- Arkadaş ve akrabaları ziyaret etmek,
- Sıcak iklim,
- Eğlenmek ve eğlendirilmek,
- Eldeki zamanı en iyi şekilde değerlendirmek,
- Göller ve akarsular,
- Benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışmak,
- Kendisini emniyette hissettiği yerlere gitmek,
- Tahmin edilebilen hava koşulları,
- Okyanus kıyısı,
- Yoğun iş ortamından uzaklaşma,
- İçinden geldiği gibi hareket edebilme,
- Milli ve bölgesel parklar,

- Yüzmeye ve güneşlenmeye elverişli plajlar.

Aynı araştırmada, ekoturistlerin belirlediği en güçlü 15 motivasyon ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Tropik ormanlar,
- Vahşi ve el değmemiş doğa,
- Doğa hakkında bilgi edinmek,
- Kuşlar,
- Göller ve akarsular,
- Ağaçlar ve yabani çiçekler,
- Manzaranın ve yaban hayatın fotoğrafını çekmek,
- Memeli hayvanlar,
- Milli parklar,
- Fiziksel olarak aktif olmak,
- Benzer ilgi alanına sahip insanlarla tanışmak,
- Dağlar,
- Okyanus kıyıları,
- Eldeki zamanı iyi değerlendirme,
- Kırsal bölgeler

Fennell (2002, 17), Fennell ve Smale (1992) tarafından yapılmış olan çalışmayı herhangi bir farklılık olup olmadığını gözlemlemek için 10 yıl sonra tekrarlamış ve sonucunda ekoturistlerin 10 yıl önceki motivasyonları ile 10 yıl sonraki motivasyonları arasında küçük farklar dışında bir fark olmadığını gözlemlemiştir. Farklılıklar motivasyonlardan çok demografik özellikler (ikinci çalışmada ortalama yaş 10 yaş daha yüksek, bayanların oranı daha fazla, günün koşullarına göre tatil ücreti daha fazladır) üzerinde bulunmuştur.

Bir başka karşılaştırmalı çalışma MacKay, Lamont ve Partridge (1996) tarafından yapılmıştır. Kanada'nın Churchill ve Manitoba destinasyonlarını ziyaret eden kitle turistleri ile ekoturistlerin demografik ve motivasyon farklılıklarını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışma sonucunda ekoturistlerin demografik açıdan yaş ortalamalarının, gelirlerinin ve

eğitimlerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Motivasyonlarına bakıldığında ekoturistlerin çevresel eğitim ve yerel halkla tanışma isteklerinin yine daha fazla olduğunu, kitle turistlerinin ise daha çok dinlenme ve rahatlama amaçlarıyla seyahat ettiklerini ortaya koymuşlardır. Yaban hayatı, manzara ve eğitici aktiviteler yine ekoturistler için önemli unsurlardır (O'neal, 1999, 59).

Ekoturizmde teorik olarak doğanın kıymetini bilme, doğayı seyretme, bozmadan kullanma, doğayla iç içe olma, doğadan bir şekilde zevk alma gibi amaçlar vardır ve bu etkinliklere katılanlar da çevreye duyarlı olan turistlerdir. Ekoturizm etkinliklerine katılan turistler genel olarak doğa ve kırsal yaşamla etkileşim içinde olmak, çevreyi keşfetmek ve bilgilenmek, sosyal etkileşimde bulunmak, kendini keşfetmek ve gerçekleştirmek, risk aramak, bilimsel merak gibi nedenlerle seyahat etmektedirler (Serengil, 2005, 290; Polat, 2006, 20).

Ekoturistlerin motivasyonları üzerine yapılan araştırmalarda yaban hayatı, göller ve akarsular, dağlar, milli parklar, kırsal alanlar, tropikal ormanlar, okyanuslar gibi doğal özellikler kitle turistlerine nazaran ekoturistler için daha fazla önem arz etmektedir. Ekoturistler kuş, bitki, memeli hayvanlar, ağaçlar gibi doğal varlıkları gözlemlemeye ve yaban hayatını incelemeye meraklıdırlar. Yeni yaşam tarzları ve yeni insanlarla tanışma deneyimini yaşamak isterler. Yaptıkları harcamaların yerel ekonomiye ve koruma çabalarına katkı sağlamasından memnun olurlar (Silva, 2001, 16; Wearing, vd., 2002, 137; Kılıç Benzer, 2006, 72; Chan ve Baum, 2007, 576; Myles, 2008, 90). Nitekim Kretchman ve Eagles (1990) da Kanadalı kitle turistleri ve ekoturistler üzerine yaptıkları çalışmada aynı sonuca ulaşmışlar, ekoturistlerin motivasyonları ile kitle turistlerinin motivasyonları arasında önemli ölçüde farklılıklar tespit etmişlerdir. Sıcak hava, uygun iklim, eğlence ve tema parkları, alışveriş ve büyük şehirler kitle turistleri için önemli göstergeler iken; ekoturistler için bu göstergeler bir önem arz etmemekte, yukarıda belirtilen doğal özellikler ve aktiviteler belirleyici olmaktadır (Saleh ve Karwacki, 1996, 63).

Boo (1990) tarafından Belize, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator ve Meksika'yı içeren beş ülkede Amerikalı ekoturistlerin seyahat

motivasyonlarını belirlemek üzere yapmış olduğu çalışmanın sonucunda turistlerin %60'ının korunan alanlara bir ölçüde ilgi gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Turistlerin bu bölgeleri seçmelerinin pek çok nedeni olmasına rağmen en önemli nedenleri bu yörelerin doğal güzelliğe sahip olmasıdır (Sekartjakrarini, 1997, 36).

Fennel ve Smale (1992) Kosta Rika'yı ziyaret eden turistler üzerine yaptıkları çalışmada turistler için vahşi alanların, kırsal alanların, korunan alanların ve milli parkların önemli çekicilik unsurları içeren alanlar olduğunu belirlemişlerdir. Yeni ve farklı hayatları deneyimlemek, yeni yiyecekler tatmak, fiziksel olarak aktif olmak, tarihi mekânları gezmek ve macera yaşamak gibi motivasyonlar turistler için önemli unsurlar olarak belirtilmiştir (Saleh ve Karwacki, 1996, 63).

Crossley ve Lee (1994) yaptıkları çalışmada ekoturistlerin seyahatlerinden elde edecekleri faydaları; "öğrenme/doğayı deneyimleme", "öğrenme/yerel halkı deneyimleme", "rahatlama", "kaçma", "sosyal ilişki" ve "eğlence" olmak üzere altı gruba ayırmışlardır. Araştırma sonucunda ilk iki fayda ekoturistler için çok önemli bulunmuştur. Dördüncü fayda oldukça önemli bulunurken, üçüncü ve altıncı kısmen önemli bulunmuştur. Beşinci ise biraz önemli bulunmuştur (Saleh ve Karwacki, 1996, 64).

Wight (1996) Kuzey Amerikalı ekoturistler üzerine yaptığı çalışmasında ekoturistlerin ilgi duyduğu aktivitelerin; yaban hayatı gözlemlene, dağ/doğa yürüyüşü, rafting ve kanoculuk, kayak ve doğa yürüyüşleri olduğunu bulmuştur. Kuzey Amerikalı ekoturistler ayrıca konaklama olarak kamp alanlarını ve orta düzeyde konaklama işletmelerini tercih etmişlerdir. Seyahat motivasyonları arasında da yeni deneyimler, yeni yerler, yaban hayatı, kalabalık olmayan yerler, manzara gibi motivasyonlar etkili olmuştur (Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38).

Lawton (2001, 124) 65 yaş altı ve 65 yaş üstü ekoturistlerin katıldıkları aktiviteleri incelemiş ve her iki grubun da dağ/doğa yürüyüşü, milli parkları ziyaret etme, yaban hayatı gözlemlene ve rehberli doğa yürüyüşleri

aktivitelerini ilk dört sırada tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. 65 yaş altı ekoturistler tarihi yerleri ziyaret etme aktivitesini ilk beşte gösterirken, 65 yaş üstü ekoturistler kuş gözlemleme aktivitesine ilk beşte yer vermiştir. Ekoturistlerin motivasyonlarına bakıldığında her iki grubun da doğal çevreyi deneyimleme, yaban hayatını kendi ortamında seyretme, doğal çevreyi öğrenme, doğaya yakın olma, şehirden uzaklaşma gibi doğaya yönelik motivasyonlarının yüksek olduğu araştırmadan elde edilen bir diğer sonuçtur.

Perkins ve Grace (2009, 232) de yaptıkları araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Lüks tatil paketleri ile gelen turistlerin daha çok aileleri ile birlikte olma/çocuklar için güvenli olması, güneşten ve sıcak havadan faydalanma, eğlenme, rahatlama gibi motivasyonlarla seyahate çıktıkları belirtilirken; eokturistlerin öğrenme, doğanın güzelliğini deneyimleme, doğayı sevme, sakinlik arama gibi nedenlerin etkili olduğu ifade edilmiştir.

Arabatzis ve Grigoroudis (2010, 169) tarafından Yunanistan'ın Dadia-Lefkimi-Soflion Milli Parkı'nda ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerini ve algılarını ölçmek amacıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre; ziyaretçilerin geliş amaçları %45,7 ile rahatlama/rekreasyon, %40,9 ile doğayı gözlemleme olmuştur.

Uluslararası Ekonomi Birliği'nin (International Finance Corporation, 2004, 7) belirttiğine göre, ekoturistlerin aktivite tercihleri bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Örneğin, sualtı dalış ve diğer deniz ile ilgili aktiviteler çoğunlukla Pasifik bölgesinde gerçekleştirilirken; kuş gözlemciliği ve dağ/doğa yürüyüşü aktivitlerine katılanlar Latin Amerika ve Güneydoğu Asya'yı; yaban hayatını gözlemleme aktivitesine katılanlar ise Afrika'yı tercih etmektedirler.

Fillion, ve diğerlerinin (1994) belirttiğine göre; Avustralya ve Yeni Zellanda'da ziyaretçilerin %32'si manzarayı, bitkileri ve yaban hayatını incelemek amacıyla seyahate katılmışlardır. Afrika'da turistlerin %80'i bölgeyi ziyaret etme nedeni olarak yaban hayatını ilk sırada belirtmişlerdir. Kuzey Amerika'da Avrupalı ve Japon turistlerin %69-%88'i yaban hayatı ve kuş

gözlemleme aktivitelerini ilk sırada göstermişlerdir. Amerika'da 100 milyondan fazla turist yaban hayatı gözlemleme aktivitelerine katılmaktadır ve bunların 76.5 milyonu yaban hayatı gözlemleme, 24.7 milyonu ise kuş gözlemleme aktivitelerine katıldıklarını ifade etmişlerdir (Diamantis, 1999, 94).

Whelan'ın (1994) yaptığı araştırma sonuçlarına göre, Amerikalı ekoturistler genellikle dağ/doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, kamping, dağ tırmanışı, safariler, doğa fotoğrafçılığı, kanoculuk, kayak, balıkçılık ve bitki gözlemleme gibi aktiviteleri tercih etmektedirler (Sindiga, 1999, 112). Weaver (2002, 30) de çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmış; çalışmanın sonucunda dağ/doğa yürüyüşü, milli parkları ziyaret etme, yaban hayatı gözlemleme, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, rehberli doğa yürüyüşleri, balina gözlemciliği hard ekoturistler açısından en çok tercih edilen aktiviteler olarak belirlenmiştir.

Niefer, Silva ve Amend'in (2003) Kuzey Superagüi Milli Parkı'nı ziyaret eden ekoturistler üzerine yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ekoturistlerin çoğunlukla doğayı gözlemleme, flora ve faunayı gözlemleme, tarihi yerleri gezme, doğa yürüyüşü yapma gibi aktiviteleri tercih ettikleri gece hayatı ve sörf yapma aktivitelerinin ise en alt sıralarda yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır (Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38).

Ekoturistlerin çoğunluğu çevre ile ilgili bir organizasyona üyedir (Saleh ve Karwacki, 1996, 65; Banerjee, 2007, 56). Ballantine ve Eagles (1994) çalışmalarında Kenya'yı ziyaret eden ekoturistlerin %42,5'inin bu tür organizasyonlara üye oldukları sonucuna ulaşımlardır. Yine Kanada Mirası'nın 1995 yılında yaptığı çalışmanın sonucunda ekoturistlerin yarısının (%50), kitle turistlerin ise sadece %11'inin çevre organizasyonlarına üye olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra ekoturistler doğa ile ilgili magazin ve dergileri okuma konusunda da önemli bir orana sahiptirler. Ekoturistlerin %72'si bu tür yayınları, %15'i dernek yayınlarını, %14'ü ise aktivite ve spora dayalı magazinleri okumaktadırlar (Saleh ve Karwacki, 1996, 65; Wight, 2001, 57).

Ekoturistlerin seyahatlerini planlarken genellikle kafalarında bazı sorular vardır. Gezecekleri yöre ile ilgili önceden geniş kapsamlı araştırma yaparlar. En iyi hangi zamanda o yörenin gezilmesi gerektiğini, yörede diğer zamanlarda nelerin olup bittiğini, en iyi şekilde deneyim elde etmek için ne kadar süre ile bu alanda kalmaları gerektiğini ve bu alanı tanımak için gerekli herşeyi bilmek isterler (Kılıç Benzer, 2006, 67). Tarihten jeolojiye kadar hemen her konuda o yöreye ilişkin net ve doğru bilgi almak isterler. İyi eğitilmiş oldukları için bilginin doğruluğunu yargılayabilirler. İyi planlanmış bir deneyim ve kaliteli vakit geçireceğinden emin olmak isterler. Tur operatörleri dışında, yöredeki işaret ve bilgi levhaları ekoturistler için bilgilendirici ve yönlendiricidir (Kılıç Benzer, 2006, 67). Genellikle kaliteli ve deneyimli bir rehber ya da anlatıcı eşliğinde parkları ya da korunan alanları ziyaret etmek isterler. Çok kalabalık olmayan ve yerel halk ile birebir etkileşim içinde bulunabilecekleri ortamları tercih ederler (Choptain, 2000, 36; Chan ve Baum, 2007, 576).

2.2.11 Turist Rehberliğinde Uzmanlaşma ve Ekoturizm Sertifikasyonu

Turizm endüstrisinin ekonomik ve çevresel anlamda sürdürülebilirliğinin sağlanması özellikle iki faktöre bağlanmaktadır. Bunlardan biri turizm sektöründe uzmanlaşmanın sağlanması, diğeri de turizmin dayandığı kültürel ve doğal çevrenin devam ettirilmesi ve geliştirilmesidir. Bu iki faktörün birleşimi turizmde kalitenin ve çevresel standartların geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kaliteyi sağlamanın bir yolu da turizmde uzmanlaşma, sertifikasyon, akreditasyon ve lisans programları gibi ölçütlerin kullanımının yaygınlaştırılmasıdır (Black ve Ham, 2005, 179). Buradan yola çıkarak turist rehberlerinin de standartlarını ve performanslarını artırma konusunda çeşitli kalite sistemleri uygulamaya konulmuştur. Bu sistemlerden biri de profesyonelleşmeyi sağlayan, hizmet kalitesini ve standartlarını arttıran sertifikasyon programlarıdır (Black, 2007, 323; Black ve Crabtree, 2007, 141).

Sertifikasyon uzmanlaşmaya dayalı gönüllü bir süreçtir. Profesyonel ya da teknik yeterliliği belirlemek amacıyla uzmanlık alanlarının çoğu için kullanılmaktadır. Bireysel anlamda sertifikasyon, kişilerin görevlerini profesyonel olarak gerçekleştirmeleri ve kendi alanlarında genellikle bir sınav ya da değerlendirme sonucunda belirli düzeyde yetenekli olduklarını göstermeleri anlamına gelmektedir (Fennell, 2002, 212; Black ve Ham, 2005, 180; Black, 2007, 321).

Turist rehberinin mesleki becerisini ve iş performansını arttırmak amacıyla çoğu ülkede ve bölgede “turist rehberliği sertifikasyon programları” uygulanmaktadır. Örneğin, Hong Kong’da tur rehberliği sertifikasyon programı Turist Rehberliği Akreditasyonu’nu kuran (Tourist Guide Accreditation) Seyahat Endüstrisi Konseyi (Travel Industry Council-TIC) tarafından 2004 yılında uygulamaya konmuştur (Kong, Cheung ve Baum, 2009, 68).

Sertifikasyon turizm sektöründe özellikle de ekoturizm açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü sertifikasyon, turizmde profesyonelleşmeyi ifade eder (Fennell, 2002, 165). Aynı zamanda tam, net ve sağlıklı bilgi aktarımının sağlanmasına ve alternatif turizm ya da özel ilgi turizmi gibi turizm çeşitlerine ilgi duyanların istedikleri düzeyde kaliteli bilgiye ulaşmalarının sağlanmasına katkıda bulunur (Hacıoğlu ve diğerleri, 2007; 699). Ekoturizmin de hızla gelişmesi bu alanda uzmanlaşmış profesyonel turist rehberlerine olan gereksinimi arttırmaktadır (Kong, Cheung ve Baum, 2009, 68). Black ve Weiler (2005, 27), sertifikasyonun avantaj ve dezavantajlarını aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Rehberin diğer rehberler arasında kaliteli standartlara ulaşmasını sağlar.
- Eğitimde yer alan boşlukları doldurur.
- Turizm sektöründe rehberlik mesleğinin güvenilirliğini artırır.
- Rehberlik niteliklerinin uluslararası ya da ulusal düzeyde tanınmasını sağlar.
- Rehberin verdiği kaliteli hizmet, turistlere yarar sağlar.

- Rehber açısından yasal bir değerlendirme söz konusudur.
- Yasal uygulama süreci gerektirir.
- Finansal açıdan ve zaman açısından yüksek maliyetlidir.
- Yüksek yönetim maliyeti vardır.
- Rehber açısından da finansal maliyeti bulunmaktadır.

Weiler ve Crabtree (1998) çoğu ekotur rehberinin görevlerini yerine getirme konusunda yeterli bilgi, beceri ve davranışlara sahip olmadığını ve gerçekleştirdikleri görevleri ile olması gereken arasında büyük bir boşluk olduğunu vurgulamaktadırlar. Weiler ve Ham (2001) bu noktada ekotur rehberlerin performanslarını sertifikasyon yoluyla artırılmasının üzerinde önemle durmaktadırlar (Black ve Ham, 2005, 179).

Ekotur rehberleri için profesyonel sertifikasyon programları Avustralya'da (Ekorehber Programı ve Savana Rehberleri), bazı gelişmekte olan ülkelerde (Ekvator Galapagos Rehberleri) ve birkaç Amerika kenti dışında Kuzey Amerika'nın genelinde uygulanmaktadır (Black ve Ham, 2005, 180; Black ve Weiler, 2005, 31; Black, 2007, 321). Bu programlardan en bilineni olan Avustralya EkoRehber Programı (EcoGuide Program), ekotur ve doğa rehberleri için endüstri temelli ve gönüllü bir sertifikasyon programıdır. Program, tanınırlık ve ödüllendirme yoluyla doğa turizminde ve ekoturizmde rehberlerin standartlarını belirlemektedir (Black ve Ham, 2005, 179). Programın amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Black, 2007, 328):

- ekotur rehberlerinin standartlarını yükseltmek,
- çalışma koşullarını rehberlerin yararları doğrultusunda iyileştirmek,
- ekotur rehberlerinin uzmanlıklarını arttırmak,
- eğitimde yer alan boşlukları belirlemek,
- ekorehberlerin ulusal niteliklerini belirlemek ve tanınırlığını sağlamaktır.

Program, çevresel sürdürülebilirliği, kültürel duyarlılığı ve güvenliği olan kaliteli deneyimler sağlamak için doğa ve ekotur rehberlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Avustralya Federal Hükümet'i tarafından finanse edilen

program; tur operatörlerini, rehberleri ve ilgili hükümet organlarını içeren bir yönetim kurulu tarafından yürütülmektedir (Black ve Ham, 2005, 179). 2000 yılında yaklaşık 50 rehber program tarafından sertifikalandırılmıştır. Tam sayı bilinmemekle birlikte 1999 yılı itibariyle Avustralya'da ortalama 250 doğa ve ekotur rehberi bulunmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu hala sertifika programından faydalanmamıştır. Black (2007, 332) bunun sebebinin programın rehberler için yararlarının bilinmemesi ve tanıtım eksikliği olduğunu belirtmiştir. Programın çeşitli alanlarda yararları bulunmaktadır. Bu yararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Fennell, 2002, 166; Black, 2007, 331):

<p><i>Doğa ve ekotur rehberlerine yararları:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rehberlerin sektör niteliklerine sahip olmalarını sağlar. • Hizmetlerin standartlara uygunluğunu belirlemeye yardımcı olur. • Gerçek doğa ve ekotur rehberlerinin tanıtılmalarını sağlar. • Rehberlere daha iyi iş fırsatları sağlar. • Rehberler uygun ve düşük ücretli eğitim materyallerine ve network fırsatına sahip olurlar. • Ulusal anlamda tanınmış niteliklerin bilinmesinde rehberlere yol gösterici olur.
<p><i>Doğa ve ekotur operatörlerine yararları:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kalifiye rehberlerin tanınmasına ve seçilmesine yardımcı olur. • Daha az çevresel ve kültürel etkiye neden olan ve turist memnuniyetini arttıran rehberlik uygulamalarının geliştirilmesini sağlar. • İyi uygulama örneği olarak rehberli doğa turlarının ve ekoturların tanıtılmasına yardımcı olur ve pazarlama avantajı sağlar.
<p><i>Doğa ve ekotur tüketicilerine yararları:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Güvenlik, kültürel duyarlılık ve çevresel sürdürülebilirlik dahilinde kaliteli doğa ya da ekotur deneyimi elde etmelerini sağlar.
<p><i>Korunan alan yöneticilerine yararları:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Çevresel olumsuz etkilerin en az olduğu rehberlik uygulamaları gerçekleşir. • Çevreye ve kültüre uygun davranışlar sergileyen rehberler yetişir. • Rehberlerin çevresel duyarlılık çerçevesinde hassas alanları koruma konusunda yardımda bulunmalarını sağlar. • Uygun kalifiye rehberlere sahip olan operatörlerin tanınmasını sağlar.
<p><i>Çevreye yararları:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rehberin uygun anlatımlarda bulunması hem sektör çalışanlarının hem de turistlerin çevreye düşük etkili aktivitelerde bulunmalarına teşvik eder.

Ekotur rehberliği sertifikasyonunda bir başka önemli uygulama mevcut rehberlik eğitimini kurs programları ile birleştirmektedir. Amerika'da en az lisans eğitimi almış ya da iki yıl mesleki eğitim almış olan rehberler, Ulusal Yorumcu Birliği (National Association for Interpretation) tarafından sertifikalandırılmaktadır (Weiler ve Ham, 2001, 560).

Bunların yanı sıra ekotur rehberliği için oldukça başarılı uygulanan bazı ödöl sistemleri de bulunmaktadır. Bu ödöl sistemleri rehberleri motive ederken ve eğitirken aynı zamanda rehberlik uygulamalarını da düzenlemektedir (Weiler ve Ham, 2001, 560; Black ve Weiler, 2005, 29). Örneğin Avustralya'da uygulanan "Golden Guide Ödölü" ve "Brolga Ödölü"; sivil toplum örgütleri tarafından geliştirilmiş, yüksek performans gösteren rehberlere verilen ödöl programlarıdır. Ödüllerin amacı tur rehberlerini yenilikçi olmaya ve bilgilerini düzenli olarak güncellemeye teşvik etmek; turistik deneyimleri ve turizm ürünlerinin değerlerini arttırmaktır. Bir diğer uzmanlaşma adına verilen ödöl, yine Avustralya'da uygulamaya konulmuş olan ekotur rehberlerine yönelik "Ulusal Ekorehber Ödölü"dür (Black ve Weiler, 2005, 29).

Turist rehberlerinde uzmanlaşma konusunda önemli bir paya sahip olan mesleki birlikler, turist rehberlerine profesyonel destek sağlamakta ve rehberlerin standartlarını arttırmalarına yardımcı olmaktadırlar. En önemli katkıları da rehberler için uzmanlaşma programları ve sertifikasyon programları oluşturmalarıdır. Örneğin, yukarıda bahsi geçen "Avustralya Ekorehber Programı" Avustralya Rehberler Birliği tarafından uygulamaya konulmuş bir sertifikasyon programıdır (Black ve Weiler, 2005, 29).

Turist rehberliğinde uzmanlaşma konusu Türkiye açısından incelendiğinde, Anadolu kölür mirasının çeşitliliği ve yer yer karmaşıklığı da dikkate alındığında, her rehberin bu mirası eksiksiz olarak mesleki bilgi donanımı içine alması oldukça zordur. Her rehber zaman içinde kendi bilgi donanımı ve isteğine bağlı olarak bazı bölge, il ve alanlarda daha uzman hale gelmektedir. Ayrıca, turizm tüketicisi profilindeki değişimlere paralel olarak da özel ilgi alanlarında rehber yetiştirme ihtiyacı giderek artacaktır. Bu

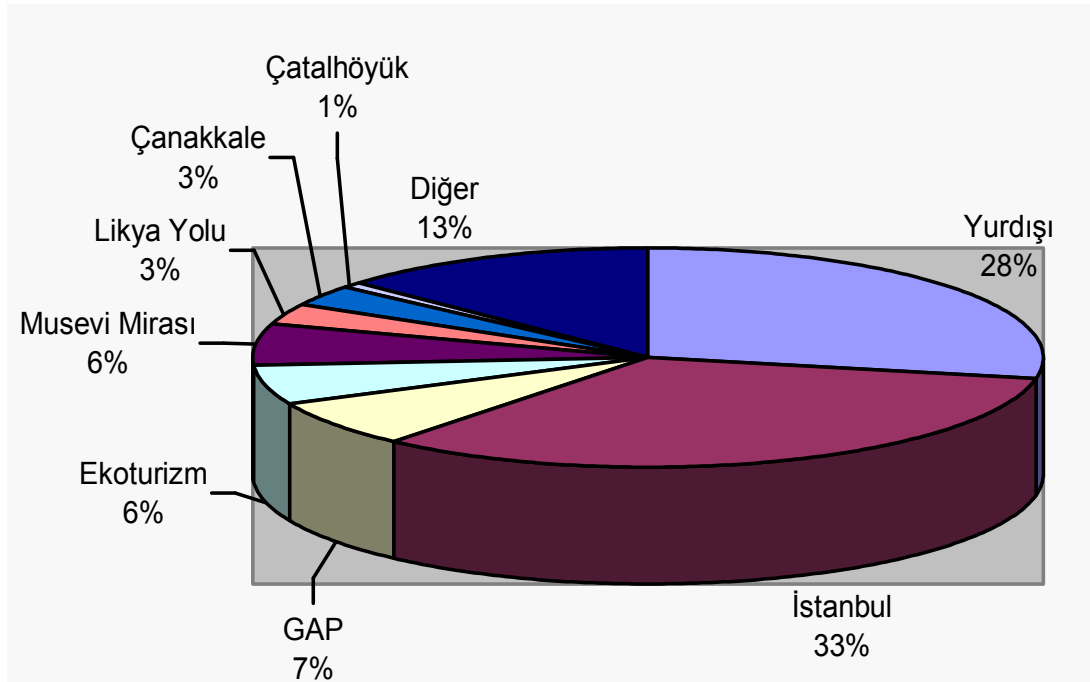
nedenlerle, turist rehberliğinde uzmanlaşma Türkiye turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi ile paralel yürütülmesi gereken bir alandır (Temizkan, 2010, 82).

Turizm çeşitleri ve bölgelerine göre uzman rehber yetiştirilmesi ile rehberlerin çeşitli konularda eğitilmesi amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından veya Bakanlıkça bu konuda eğitim vermeye yetkili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, meslek kuruluşları ve özel kuruluşlarla yapılacak protokol çerçevesinde ve Bakanlık denetiminde eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. Bakanlığın onayı ve denetiminde düzenlenen eğitimlere katılan ve eğitim sonucunda yapılan sınavlarda başarılı olan rehberlere, Bakanlık tarafından düzenlenen eğitime göre bir belge verilmektedir. Eğitimlere ve sınavlara ilişkin düzenlemeler ile uygulamalara ait esaslar Bakanlıkça belirlenmektedir (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012).

Avustralya'da olduğu gibi Türkiye'de de rehberlikte uzmanlaşma programları mesleki bir birlik olan TUREB tarafından gerçekleştirilmektedir. Denetiminin Bakanlık tarafından üstlenildiği, standartları TUREB tarafından belirlenen, uygulamaları odalar ve dernekler tarafından yürütülen "turist rehberliğinde uzmanlaşma eğitim programları" 2003 yılından beri Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli rehberler için düzenlenmektedir (<http://www.tureb.org.tr/>). Türkiye'de turist rehberliğinde uzmanlaşan rehberlerin uzmanlık alanları ve sayıları Ek 6'da verilmiştir. Buna göre 2003 yılından 2011 yılına kadarki 8 yıllık dönem içerisinde düzenlenen turist rehberliğinde uzmanlaşma programlarını başarıyla bitirip sertifika alanların sayısı 1042'ye ulaşmıştır. Türkiye'de 2011 yılı itibariyle aktif olarak rehberlik mesleğini icra eden rehberlerin sayısı 8986 olarak belirlenmiştir. Bu açıdan ele alındığında aktif olarak çalışan rehberlerin içerisinde turist rehberliğinde uzmanlaşan rehberlerin oranının %11,6 olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla bu sayının tatmin edici olmadığı söylenebilir.

Şekil 20'de rehberlikte konularına/bölgelere göre uzmanlaşma programları ve bu programlardan başarılı olarak belge almaya hak kazanan

rehberlerin dağılımı görülmektedir. Rehberlikte uzmanlaşma programları bölge bazında ele alındığında yurtdışı ve yurtiçi olmak üzere iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Yurtdışı (İtalya, İspanya, Mısır, Fransa, Dubai, Güney Afrika, Avustralya-Yeni Zelanda) rehberlikte uzmanlaşma programlarına katılanların oranı %28 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi eğitim programlarından ise en fazla talep gören bölge %33 ile İstanbul ili olmuştur. İstanbul'u GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi), Likya Yolu (%3), Çanakkale (%3) ve Çatalhöyük (%1) bölgeleri takip etmiştir. Konularına göre uzmanlaşma programlarından en fazla ilgi gören alan ise %6 ile Musevi Mirası olmuştur. Ekoturizm aktiviteleri açısından bakıldığında Taksonomi, Sualtı Dalış, Dağ-Doğa, Flora-Fauna, Dalgıçlık, Kuş Gözlemciliği gibi konularda da uzmanlaşma programları düzenlenmiştir. Bu aktivitelerin oranı ise %6 olarak gerçekleşmiştir. Diğer programların oranı ise %13'tür.

Not: Yüzdeler virgöl sonrası değere bakarak yukarıya ya da aşağıya yuvarlanmıştır.

Şekil 20. Türkiye’de Turist Rehberlerinin Uzmanlık Alanlarına Göre Yüzde Dağılımları

Kaynak: <http://www.tureb.org.tr/>; <http://www.tursab.org.tr/>; <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>; adreslerinden derlenmiştir.

Bu uzmanlık eğitimlerinin yanı sıra Bakanlık tarafından mağara turizmi, sağlık ve spor turizmi, kongre turizmi, savaş alanları ve tarihi mekanlar gibi konularda da uzmanlaşma eğitimi seminerlerinin açılması planlanmaktadır (Hacıoğlu ve diğerleri, 2006, 65).

2.3 Ekotur Rehberinin Kavramsal Analizi

Bu bölümde öncelikli olarak turist rehberi kavramı tanımlanmış, turist rehberinin önemi ve Türkiye'deki tarihsel gelişim süreci değerlendirilmiştir. Ardından Türkiye'deki turist rehberliği eğitimi, rehberlerin çalışma alanları ve şekilleri ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Son olarak çalışmanın temelini oluşturan ekotur rehberliği kavramı ve ekotur rehberinin sahip olması gereken nitelikler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.3.1 Turist Rehberinin Tanımı ve Önemi

Tarihsel açıdan bakıldığında turist rehberliği insanlığın en eski faaliyetlerinden biridir. İki bin beş yüz yıl öncesinden beri var olan rehberler, modern kitle turizminin başlaması ile birlikte seyahat endüstrisinde en önemli etken haline gelmişlerdir. Günümüzde turist rehberinin olmadığı bir turizm sektörü düşünülemez (Rabotic, 2010, 1). Özellikle turistler seyahatleri süresince karşılaşılabilecekleri lojistik problemlerin çözümü ile ilgilenebilecek, tur başlamadan önce tüm planlamaları üstlenecek ve tur boyunca da yaşanabilecek sorunlarla başa çıkabilecek bir kişiye duyulan ihtiyaç rehberli turların da artmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra rehberli turlar sayesinde turistler bireysel seyahatlere nazaran tur maliyetinin ne kadar olacağını önceden bilme şansına da sahiptirler. Yine tur süresince zamanı etkin kullanmak, diline ve kültürüne yabancı oldukları bir çevrede turistlerin yaşayabileceği endişeleri gidererek güvenliği sağlamak rehberin turdaki önemini ortaya koymaktadır. Yalnızlık hissini ortadan kaldırmak için benzer ilgilere ve sosyo-ekonomik özelliklere sahip başka insanlarla iletişim kurma şansı elde etmek rehberli turlar sayesinde gerçekleşmektedir (Hu, 2007, 15).

Turist rehberi konusunda pek çok tanım bulunmasına rağmen, uluslararası kabul görmüş Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu'nun (World Federation of Tourist Guiding Associations- WFTGA) tanımına göre turist rehberi; yurtiçi ya da yurtdışından gelen grup ya da bireysel ziyaretçilere, onların tercihleri doğrultusundaki bir dilde, bir bölge ya da şehirde bulunan anıtlar, müzeler, doğal ve kültürel çevre ve tarihi yerlerde kılavuzluk eden ve eğlendirici bir yorumla bunları ziyaretçilerine aktaran, yetkili otoriteler tarafından tanınan kişidir (Ap ve Wong, 2001, 551; Khalifah, 2007, 643; Öter, 2007, 68; Salazar, 2008, 98; Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 55; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 6; Temizkan, 2010, 49; Min, 2011, 4).

Bir başka kabul görmüş tanımlama Avrupa Turist Rehberleri Birliği (European Federation of Tourist Guides Associations-FEG) tarafından yapılmıştır. Birliğin açıklamasına göre turist rehberi; ilgili ülkedeki yasal otorite tarafından onaylı bölgesel turist rehberi sertifikası (kokartı) olan; ziyaretçilere, onların tercih ettikleri dillerde, bölgenin doğal ve kültürel mirasını anlatan kişidir (<http://www.feg-touristguides.com/>).

Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği'ne (2012) göre ise turist rehberi; rehberlik mesleğini icra etme yetkisini kazanmış olup, yerli veya yabancı turistlere, turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil ile uyumlu olmak üzere, rehberlik kimlik kartlarında belirtilen dillerde rehberlik eden, onlara tanıttıkları bölgenin kültürel ve doğal mirasını aktaran, gezi programının; tur operatörü veya seyahat acentasının yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülmesini sağlayan ve gezi programını seyahat acentası adına yöneten kişidir. Tanıma göre rehberin temel işlevi tur programını seyahat işletmesi adına uygulamak ve turistlere bilgi vermektir. Gerçekten rehberler geniş bilgi sahibi olmayı ve doğru bilgi vermeyi görevlerinin profesyonelliği için bir önkoşul olarak görmektedir (Yarcan, 2007, 34).

Turist rehberi, bir turistin ülkeye gelişinden ülkeden ayrılışına kadar yanında bulunan, turistin gittiği ülkeye olan bakış açısını şekillendiren, turistlere bildiklerini en akılda kalıcı şekilde aktarabilen, gerektiğinde bir

politikacı, bir sanatçı, bir ressam, bir müzisyen, gerektiğinde yerel halkı temsil eden kişidir (Aktaş ve Batman, 2010, 379). Turistlerin bilgilerini zenginleştiren (Poria, Reichel ve Brian, 2006, 171) bir bilgi çeşmesidir (Dahles, 2002, 785; Hillman, 2003, 68). Seyahatin yönetiminden birinci derecede sorumludur. Bir ya da birden fazla yabancı dil bilgisine sahiptir, kendisine verilen seyahat programını uygular ve müşterilerine yardımcı olur (Hacıoğlu, 2006, 169).

Bu tanımlamalar ışığında turist rehberini şu şekilde tanımlamak mümkündür: Turist rehberi; yurtiçi ya da yurtdışından gelen turistlere turun başlangıcından bitimine kadar gruba liderlik eden, grubun ve turun yönetiminden sorumlu olan, onların tercih ettikleri dil ya da dillerde yörenin doğal, kültürel, tarihi çekicilikleri hakkında bilgi veren ve gerektiğinde eğlendirmesini bilen, yetkili otoritelerce tanınmış olan kişidir.

Alanyazında rehberli turlar ve turist rehberleri araştırmacılar tarafından değişik açılardan ele alınarak incelenmiştir. Yönetim alanında uzman olan araştırmacılar genellikle turist rehberlerini mesleki boyutuyla ele almışlardır (Collins, 2000; Mancini, 2001; Black ve Ham, 2005; Lugosi ve Bray, 2008, 467; Kong, Cheung ve Baum, 2009; Doğan, Üngüren ve Keskin, 2010). Kimi araştırmalar (Yıldız, Kuşluyan ve Şenyurt, 1997; Ap ve Wong, 2001; McDonnell, 2001; Weiler ve Ham, 2001; Black ve King, 2002; Christie ve Mason, 2003; McGrath, 2004; Black ve Ham, 2005; Black ve Weiler, 2005; El-Sharkawy, 2007; Module, 2007; Chowdhary ve Prakash, 2008; Kong, Cheung ve Baum, 2009; Skanavis ve Giannoulis, 2009; Mak, Wong ve Chang, 2010; Prakash ve Chowdhary, 2010; Mak, Wong ve Chang, 2011; Prakash, Chowdhary ve Sunayana, 2011; Duman ve Mil, 2008) turist rehberlerinin profesyonelleşmesi, eğitimi ve sertifikasyonu üzerine yoğunlaşırken; bazıları da rehberin performansı, hizmet kalitesi ve turist memnuniyeti ile ilgilenmişlerdir (Fine ve Speer, 1985; Geva ve Goldman, 1991; Huges, 1991; Carr, 1997; Ap ve Wong, 2001; Yu, Weiler ve Ham, 2002; Zhang ve Chow, 2004; Bowie ve Chang, 2005; Chen, Hwang ve Lee, 2006; Mak, Wong ve Chang, 2010; Huang, Hsu ve Chang, 2010; Liao, vd., 2011; Mak, Wong ve Chang, 2011). Yine kimi araştırmacılar, özellikle de sosyal bilimciler genellikle turist rehberinin sahip olduğu roller ile ilgili

araştırmalarda bulunmuşlardır (Holloway, 1981; Pearce, 1984; Almagor, 1985; Cohen, 1985; Fine ve Speer, 1985; Katz, 1985; Geva ve Goldman, 1991; Hughes, 1991; Weiler ve Davis, 1993; Ryan ve Dewar, 1995; Haig, 1997; Ap ve Wong, 2001; Howard, Thwaites ve Smith, 2001; Weiler ve Ham, 2001; McDonnell, 2001; Dahles, 2002; Haig ve McIntyre, 2002; Yu, Weiler ve Ham, 2002; Leclerc ve Martin, 2004; Bowie ve Chang, 2005; Black ve Weiler, 2005; Ormsby ve Mannle, 2006; Reisinger ve Steiner, 2006; Huang ve Simkin, 2009; Randall ve Rollins, 2009; Huang ve Weiler, 2010; Rabotic, 2010). Özellikle Cohen'in 1985 yılında rehberlerin rolleri üzerine yapmış olduğu çalışma sonrasında araştırmacılar bu konuyu daha da özelleştirerek ekotur rehberlerinin ve doğa rehberlerinin rolleri (Holloway, 1981; Weiler ve Davis, 1993; Ballantyne ve Huges, 2001; Howard, Thwaites ve Smith, 2001, 32; Haig ve McIntyre, 2002; Christie ve Mason, 2003; Black ve Ham, 2005) üzerine araştırmalar yapmışlardır.

Turist rehberi turistlerin beklentilerini karşılamak için liderlik, bilgi sağlayıcılık, yön buluculuk, sağlık ve güvenlik personeli, organizatörlük, arabuluculuk gibi sayısız rolleri gerçekleştirmektedir (Davidson ve Black, 2007, 28). Kong, Cheung ve Baum'a (2009, 66) göre rehberin rolleri, grubunun özelliğine göre değişmektedir. Örneğin, 2-6 kişilik küçük bir gruba rehberlik eden bir rehber, aktif olarak grup üyeleri ile iletişim içinde olmakta ve ağırlayıcı rolünü gerçekleştirmektedir. Üçüncü yaş grubuna rehberlik eden bir rehber ise eğitmen rolünden daha çok bakıcı rolünü üstlenmektedir. Yine de çoğu durumda turist rehberinin birden fazla rolü aynı anda gerçekleştirmesi beklenir (Weiler ve Ham, 2001, 550, ekitap, Weaver; Black ve Weiler, 2005, 27; Rabotic, 2010, 1). Genel rehber, ekotur rehberi ve doğa rehberinin sahip olduğu bu roller Çizelge 15'te özetlenmiştir (Hughes, 1991, 166; Ap ve Wong, 2001, 552; Ballantyne ve Hughes, 2001, 3; Howard, Thwaites ve Smith, 2001, 32; Zhang ve Chow, 2004, 83; Black ve Weiler, 2005, 26; Davidson ve Black, 2007, 29; Khalifah, 2007, 643; Salazar, 2008, 104; Min, 2011, 4):

Çizelge 15. Genel Rehberlerin ve Ekotur Rehberlerinin Belirlenen Anahtar Roller ve Nitelikleri

	Schmidt (1979)	Holloway (1981)	Pearce (1982)	Almagor (1985)*	Cohen (1985)	Fine&Speer (1985)	Katz (1985)	Geva&Goldman (1991)	Huges (1991)*	Pond (1993)	Weiler&Davis (1993)*	Ryan&Dewar (1995)	Haig (1997)*	Ballantyne&Huges (2001)
Kültür aracı	✓	✓			✓		✓		✓	✓				
Arabulucu	✓	✓			✓		✓					✓		✓
Bilgi aktarıcı	✓	✓			✓				✓	✓	✓		✓	✓
Yorumcu	✓	✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Eğitmen	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓
Lider		✓		✓	✓			✓		✓	✓		✓	
Değerlerin korunmasına katkı sağlayan	✓	✓			✓					✓	✓		✓	✓
Yön bulucu/ güvenliği sağlayan	✓	✓		✓	✓		✓							✓
İşletme temsilcisi		✓			✓					✓				
Katalizör	✓	✓			✓				✓	✓	✓		✓	✓
Organizatör			✓		✓				✓		✓		✓	
Aktör		✓												
Büyükelçi		✓								✓				
Tampon	✓		✓											
Bakıcı						✓								
Satış elemanı						✓								

*Ekoturizm ve doğa turizmi üzerine yapılmış çalışmalar

Kaynak: Yukarıda belirtilen çalışmalar temel alınarak derlenmiştir.

Holloway (1981) yukarıdaki çizelgede belirtilen rollerin yanı sıra turist rehberi için ülkesinin misyoneri, grubun animatörü ya da analizcisi; grubun çobanı, grubun amiri kavramlarını da kullanmıştır (Dahles, 2002, 784; Haig ve McIntyre, 2002, 40; Hillman, 2003, 68; Karamustafa ve Çeşmeci, 2006, 71; Salazar, 2008, 104; Min, 2011, 4). Tüm bu roller dikkate alındığında Holloway (1981) rehberlerin “bilgi aktarıcı” ve “eğitmen” rollerinin ön plana çıktığını ve baskın olduğunu belirtmiş; bu sonucu 176 Amerikalı turist üzerine

yaptığı araştırması ile desteklemiştir (Rabotic, 2010, 2). Ayrıca Schmidt (1979) de diğerlerinden farklı olarak rehberin turistler ile çevre arasındaki rolüne değinerek rehberi şamana benzetmiştir (Hillman, 2003, 71; Zhang ve Chow, 2004, 83).

Turist rehberlerinin rolleri ile ilgili yapılan çalışmalar arasında belki de en sistematik olanı Cohen (1985) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ona göre turist rehberleri “yol gösterici rehberler” ve “kılavuz rehberler” olarak iki rolü gerçekleştirmektedir (İstanbulu Dinçer ve Kızılırmak, 1997, 131; Leclerc, 1999, 33; Hillman, 2003, 72; Hu, 2007, 26; McGrath, 2007, 376; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 6; Gelbman ve Maoz, 2012, 118). Cohen, sonraları bu iki rolü modern turist rehberliğine daha uygun olması açısından yeniden adlandırarak; rehberin yol göstericilik rolünü “liderlik”; kılavuzluk rolünü ise “arabuluculuk” olarak tanımlamıştır (Leclerc, 1999, 30; Hillman, 2003, 73; Hu, 2007, 26; Randall ve Rollins, 2009, 359; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 6; Gelbman ve Maoz, 2012, 118). Araştırmacı, bu iki rolü de “dış yönelimli” ve “iç yönelimli” olarak ikiye ayırmış ve tüm bu rolleri ikiye iki matrise yerleştirmiştir (Leclerc, 1999, 33; Haig ve McIntyre, 2002, 41; Randall, 2005, 1; Hu, 2007, 26; Randall ve Rollins, 2009, 359; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 6). Sözü edilen matris Şekil 21’de görülmektedir:

	Dış Yönelimli	İç Yönelimli
Liderlik	<p><i>Tekniksel (Yol Gösterici)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Yön • Ulaşım • Kontrol 	<p>Sosyal (Animatör)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Gerginlik yönetimi</i> • <i>Entegrasyon</i> • <i>Moral</i> • <i>Animasyon</i>
Arabuluculuk	<p>Etkileşimsel (Grup Lideri)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Temsil etme</i> • <i>Organize etme</i> 	<p>İletişimsel (Kılavuz)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Seçme</i> • <i>Bilgilendirme</i> • <i>Yorumlama</i> • <i>Hikâyelendirme</i>

Şekil 21. Turist Rehberinin Rollerinin Şematik Görünümü

Kaynak: Denis Leclerc. (1999). A Cross-Cultural Analysis of Perceived Communication Competence: Tour Guides in the Tourism Context, Unpublished Ph.D. Thesis, Arizona State University, USA, s.35.

Şekilde görüldüğü gibi dış yönelimli roller grup dışındaki rolleri kapsarken, iç yönelimli roller ise grup içi roller ile ilgilenmektedir (Hu, 2007, 26). Bu roller aşağıdaki gibi açıklanabilir (Leclerc, 1999, 33; Randall, 2005, 1; Reisinger ve Steiner, 2006, 482; Hu, 2007, 26; Randall ve Rollins, 2009, 359; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 6; Meged, 2010, 21):

- *Tekniksel*: Doğru rotayı izleme, girilmesi zor olan alanlara girebilme, güvenliği sağlama, grubu tehlikelerden uzak tutma ve turun başarı ile tamamlanması için gerekli olan sorumlulukları üstlenme rollerini kapsamaktadır.
- *Sosyal*: Grup üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözerek onları birliktelik içerisinde tutmayı sağlama, grubun moralini üst düzeyde tutma, eğlenceli bir atmosfer yaratma rollerini kapsamaktadır.
- *Etkileşimsel*: Grubu ile yerel halk arasında önemli bir otorite ve aracı olma, grubunun ihtiyaç duyduğu tüm hizmetleri ve prosedürleri yerine getirme rollerini kapsamaktadır.
- *İletişimsel*: İlgi çekici alanları grubun istekleri, işletmesinin direktifleri ve kendi deneyimleri doğrultusunda seçme, doğru bilgi aktarma, çekicilikler ile ilgili anlatımlarda bulunma, kültürlerarası aracılık yapma ve grubu doğru yönlendirme rollerini kapsamaktadır.

Holloway (1981) turist grubuna önderlik eden kişilerin farklı araştırmacılar tarafından farklı adlandırıldıklarını belirtmiştir. “Yerel rehber”, “turist rehberi”, “tur koordinatörü”, “tur rehberi”, “tur lideri”, “tur yöneticisi”, “tur eşlikçisi”, “eşlikçi” bunlardan bir kaçıdır (İstanbulu Dinçer ve Kızıllırmak, 1997, 130; Dahles, 2002, 785; Zhang ve Chow, 2004, 82; Hu, 2007, 22; Yarcın, 2007, 35; Chowdhary ve Prakash, 2008, 164; Salazar, 2008, 98; Prakash ve Chowdhary, 2010, 55; Min, 2011, 4). Bununla birlikte araştırmacıların çoğu sözü edilen kavramlardan bazılarının farklı tanımlamalarının ve anlamlarının olduğunu ve turist rehberliği görevlerinden farklı görevler içerdiğinin de ifade etmektedirler. Bu kavramlar aşağıda görülmektedir:

Tur Lideri (Tur Yöneticisi): Bir gruba uygulanacak gezinin başlangıcından bitimine kadar eşlik eden kişilerdir (Collins, 2000, 13;

Mancini, 2001, 6; Yu ve Weiler, 2006, 183; Leclerc, 1999, 30; Ahipaşaoğlu, 2001, 83; Hu, 2007, 24; Cimacio, vd., 2009, 31; Meged, 2010, 179), Yasal ya da rutin işlemleri katılımcılar adına yaparlar ya da yapmalarına yardımcı olurlar. Gerekli hallerde grup üyeleri adına toplu mal veya hizmet alımlarını yaparlar. Sorunları olduğu zaman yanlarında olurlar. Tekil turistik hizmet üreticilerine karşı tur operatörünü temsil ederler. Gezinin öngörüldüğü gibi geçmesini ve başarılı olmasını sağlarlar. Kısacası tur boyunca müşterilerin emrinde olan, keyifli bir tatil yapabilmeleri için elinden gelen her şeyi yapmakla yükümlü olan görevlilerdir (Ahipaşaoğlu, 2001, 83; Hu, 2007, 24; Cimacio, vd., 2009, 31; Meged, 2010, 179). Tur lideri, tur yöneticisi olarak da adlandırılmaktadır. Bazı turizm işletmeleri, tur liderlerini, turist rehberi olarak adlandırmayı uygun görse de gerçekte rehberin rolü liderden daha farklı özellikler içermektedir (Bowie ve Chang, 2005, 305).

Transfer Memuru (Transfermen): Görevleri genel turist varış noktası ile dinlenme tesisi veya turun başlangıç noktası arasında gruba refakat etmek olan kişilerdir. Gelen grup üyelerinin lisanlarını konuşuyor olmaları ve yapılacak işlemleri bilmeleri yeterli niteliklerdir. Yolda gerekli bilgileri aktarmakla yükümlüdürler (Değirmencioğlu, 1998, 45; Collins, 2000, 14; Ahipaşaoğlu, 2001, 100).

Temsilci (Rep - Representative): Özellikle tatil amaçlı turlar düzenleyen tur operatörleri gönderdikleri grup ya da bireylerin gidilen ülkedeki konakladıkları işletmelerde irtibat kurabilecekleri kişiler görevlendirirler. Rep adı verilen bu görevliler geliş gidiş transferinin yapılması, çabuklaştırılması konularında turistlere yardımcı olurlar (Batman, Yıldırğan ve Demirtaş, 2000, 21). Konukların kaldıkları otellerde masaları (desk) bulunmaktadır. Genellikle bu temsilciler belirli günlerde ve saatlerde oteli ziyaret edeceklerini müşterilerine bildirirler. Günaşırı otelleri ziyaret ederek müşterileriyle temas kurup, arzu ve isteklerini dinlerler. (Akbulut, 2006, 51). Ayrıca genellikle turistlerin geldikleri günün ertesi günü "info cocktail" adı verilen "hoş geldin resepsiyonu" vererek seyahat acentalarının tur satışını üstlenirler.

Alan Kılavuzu: Türkiye’de milli parklarda görev alacak yerel rehber sıkıntısı alan kılavuzluğu konusunu gündeme getirmiş ve bu konuda alan kılavuzluğuna ilişkin yeni bir yasanın yapılmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik sonucunda 5400 sayılı “Milli Parklar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 2005 yılı itibariyle TBMM’de kabul edilmiştir. Kanunda alan kılavuzluğuna ilişkin esasların ve uygulama detaylarının, Çevre ve Orman Bakanlığı’nın sorumluluğuna verilen bir yönetmelikle belirlenmesi öngörülmüş ve ilgili yönetmelik 28 Mart 2006 Tarihli ve 26122 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Atay, 2008, 171). Çevre ve Orman Bakanlığı’nın tanımına göre alan kılavuzlarının görevi; Milli Parklar Kanunu kapsamında korunan alanların sahip oldukları kaynak değerlerinin korunarak kullanılmasını sağlamak, ziyaretçileri bilgilendirmek ve ziyaretçi yönetimini sağlamaktır. Alan kılavuzu olmak için korunan alan sınırları dâhilinde ve yakın çevresinde en az bir yıldır ikamet ediyor olmak ve bu göreve yönelik eğitim almak gerekmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, Alan Kılavuzlarının Seçimi, Eğitimi, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006). Eğitime alınacak alan kılavuzu adaylarının seçimi, eğitimleri, eğitim sonunda başarılı olanların görevlendirilmeleri ve çalışmalarına ilişkin esas ve usûller Çevre ve Orman Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir (Çevre ve Orman Bakanlığı, Milli Parklar Kanunu, 2004). Korunan alanlara gelen grup halindeki (12 ve daha fazla kişiden oluşan) ziyaretçiler veya etkinlik düzenleyen acentalar, kendi bünyelerinde rehber bulunması durumunda da korunan alanlarda yapılacak etkinlikler için yeterli alan kılavuzu almak mecburiyetindedirler (Çevre ve Orman Bakanlığı, Alan Kılavuzlarının Seçimi, Eğitimi, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006).

Ap ve Wong’a (2001, 551) göre turist rehberleri, turizm endüstrisinde ön cephede yer alan anahtar oyuncular ve günümüzde sektörün vazgeçilmez dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Özellikle kitle turizminin artış gösterdiği son yıllarda seyahat amacı ne olursa olsun, seyahat acentalarına olan talep artmaktadır. Kataloglarla, broşürlerle, fuarlarla, diğer tanıtım ve reklam araçlarıyla kazanılan müşterilerin, sürekli müşteri haline

gelebilmesinde turist rehberlerinin rolü yadsınamaz (Batman, Yıldırğan ve Demirtaş, 2000, 3).

Gröngross'a (1978) göre bir sonraki turu satan kişi turist rehberidir (Hillman, 2003, 77; Zhang ve Chow, 2004, 82; Hu, 2007, 22; Mak, Wong ve Chang, 2011, 1442) ve turistin ülkeyi tekrar tercih etmesinde oldukça etkilidir (Salazar, 2008, 99). Öyle ki Geva ve Goldman'a (1991) göre rehber ile turist arasında kurulan ilişki, tur şirketi ve turist arasında kurulan ilişkiden daha önemlidir (Hillman, 2003, 77). Dolayısıyla bir turun başarılı olmasında ya da başarısızlıkla sonuçlanmasında rehberin önemi büyüktür. (Ap ve Wong, 2001, 551; Wang, Hsieh ve Chen, 2002, 489; Leclerc ve Martin, 2004, 185; Zhang ve Chow, 2004; Hu, 2007, 19; Wong ve Wang, 2009, 249; Wang, vd., 2010, 155; Min, 2011, 2) Kaliteli hizmet sunan bir turist rehberi işletmesinin başarısında hatta temsil ettikleri destinasyonun ve ülkenin imajında kritik bir öneme sahiptir (Değirmencioğlu, 1998, 6; Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002, 235; Plawin, 2003, 9; Zhang ve Chow, 2004, 82; Temizkan, 2005, 41; Chang, 2007, 94; Chowdhary ve Prakash, 2008, 162; Kong, Cheung ve Baum, 2009, 66; Huang, Hsu ve Chan, 2010, 3). Rehberin performansı sadece işletme imajını, müşteri sadakatini ve tavsiye pazarlamayı etkilememekte, aynı zamanda rehberin rakiplerinden farklılaşması için de önemli bir faktör olarak görülmektedir (Zhang ve Chow, 2004, 82; Bowie ve Chang, 2005, 305; Hu, 2007, 27; Wong ve Wang, 2009, 249; Min, 2011, 4). Turist güvenliğini sağlamada ve çevresel etkileri kontrol altına almada önemli oldukları kadar turistin ihtiyaçlarını, beklentilerini ve eğlence isteklerini de anlama konusunda etkilidirler (Williams ve Soutar, 2000, 1418). Bu nedenle yerel kültürün ve doğal çevrenin sürdürülebilirliğinden ödün vermeden (Black ve Weiler, 2005, 25) turistin ihtiyaçlarının karşılanmasını, beklentilerinin gerçekleşmesini ve kaliteli tatil deneyimi ile turist memnuniyetinin oluşmasını sağlarlar (Ballantyne ve Hughes, 2001, 2; Howard, Thwaites ve Smith, 2001, 33; Weiler ve Ham, 2001, 551; Yu, Weiler ve Ham 2001, 77; Cohen, Ifergan ve Cohen, 2002, 920; Haig ve McIntyre, 2002, 40; Weiler ve Ham, 2002b, 2; Christie ve Mason, 2003, 3; Okano ve Wah, 2004, 126; Black ve Weiler, 2005, 25; Gale ve Beeftink, 2005, 347; Chowdhary ve Prakash, 2008, 162, Batabyal ve Yoo, 2010, 483; Gelbman ve Maoz, 2011, 10; Prakash,

Chowdhary ve Sunayana, 2011, 67). Diğer taraftan bir kültür aracı olarak turistler ile yerel halk arasında iletişimi ve kültür etkileşimini sağlarlar (Weiler ve Ham, 2002b, 2; Leclerc ve Martin, 2004, 181; Salazar, 2005, 629; Yu ve Weiler, 2006, 183). Turistin olumsuz ön yargılarının değişmesinde, yanlışların düzeltilmesinde ve eksik bilgilerin tamamlanmasında rehberin performansı kendisine olan güvenilirliği artırır (Soykan, 2002, 100; Tosun ve Temizkan, 2004, 356). Özellikle de turistler ile birebir ilişki kurarak onları yönlendirir ve sorunlarının çözümünde yardımcı olurlar (Gündüz, 2002, 243; Yazıcıoğlu, Tokmak ve Uzun, 2008, 2). Ayrıca turistlerin kalış sürelerine ve ziyaretlerinden elde edilen ekonomik getirilerine de etki etmektedirler (Poria, Reichel ve Avital, 2006, 164; Hu, 2007, 22). Bunların tam tersi, düşük performanslı bir turist rehberi de turistin tatil deneyiminin memnuniyetsizlikle sonuçlanmasına (Akbulut, 2006, 54; Min, 2011, 4) ve destinasyonun imajının zarar görmesine neden olabilir (Ap ve Wong, 2001, 552).

Turistler kısıtlı zamana sahiptirler ve bu zamanı etkin kullanmak isterler. Ziyaret edecekleri destinasyonun çevresi ve kültürü ile ilgili sınırlı bilgiye sahiptirler. Bu nedenle ne aradıklarını bulmak konusunda fazla enerji ve kaynak harcamak istemezler. Dolayısıyla turist rehberi onları gezdiren, gerekli bilgileri aktaran ve destinasyonun çevresi ve kültürü ile ilgili çoğunlukla gözden kaçabilecek önemli noktaları ön plana çıkaran biri olarak önem kazanmaktadır (Ooi, 2003, 6; Hu, 2007, 16). Mancini'nin (2001) de ifade ettiği gibi rehber olmadan Roma Forumu sütunlardan, taşlardan ya da enkazdan başka bir şey ifade etmez. Burayı Sezar'ın, senatörlerin ya da Romalı komutanların ayak izleri ile dolu yaşayan bir yer haline getiren ve bunu turistlerin hayalinde canlandırmasını bilen kişi turist rehberdir (Hu, 2007, 17).

2.3.2 Türkiye'de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de rehberlik mesleği adına ilk girişimler 18. yüzyılda Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanı ile birlikte Avrupa ile ilişkiler artması ve İstanbul'a gelen yabancı sayısında da artış olması sonucunda başlamıştır. Tercüman-

rehberlik adı altında ortaya çıkan bu mesleğin o dönemlerde özellikle azınlıklar tarafından yapıldığı görülmektedir (Değirmencioğlu, 2001, 13).

Ardından 1890 yılında tercüman rehberleri bir tüzüğe bağlayan “Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamname” yayınlanmıştır. Nizamname, tercüman rehber mesleğine girmiş ve gireceklerin tam bir disiplin altına alınmasını öngörmekte ve mesleğin uygulaması sırasında gerekli iyi niyet ve ahlak kurallarını önde tutarak iyi bir Türkçe ile birlikte yabancı dil bilgisinin de yeterli olup olmadığının sınavla tespitini öngörmekteydi (Çimrin, 1995, 11). Ancak, nizamnameden anlaşılacağı gibi Osmanlı döneminde rehberlik bir meslek olarak tanınmamakta, yabancı konukları gezdiren kişilerin onlara yalnızca çevirmenlik yaptıkları düşünülmektedir. Ahipaşaoğlu (2001, 18) bu durumu rehberliğin bugünkü yol göstericilik, bilgi aktarımı ve tanıtım fonksiyonlarının henüz gelişmemiş ya da ilgililerce kavranmamış olması ile açıklamaktadır.

1923 yılında kurulan ve günümüzdeki adı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu olan “Türk Seyyatin Cemiyeti” bugünkü anlamda olmasa bile, tercüman rehber yetiştirmede önemli bir rol oynamıştır. Yabancı uyrukluların ve azınlıkların tekelinde olan bu mesleğe Türk gençlerini yönlendirme başarısını sağlamıştır (Ahipaşaoğlu, 2001, 19; Değirmencioğlu, 1998, 17; Değirmencioğlu, 2001, 17; Akbulut, 2006, 17).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin kurulmasından iki yıl sonra, 8 Kasım 1925 tarih ve 2730 sayılı “Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname” bu mesleği sıkı bir disiplin altına almıştır (Çimrin, 1995, 12; Ahipaşaoğlu, 2001, 19; Değirmencioğlu, 2001, 16). Ancak belediyeler bu işi gerektiğince önemsememiş; bazı belediyelerde tercüman rehber olmak için vesika almak bir formalitenin tamamlanmasından öteye geçmemiştir (Çimrin, 1995, 13).

Çevirmen rehberlik konusunda ilk kez 1929 yılında İstanbul İli İktisat Müdürlüğü tarafından bir kurs düzenlenmiştir. Bu kurstan elliye yakın tercüman rehber mezun olmuştur. Bu kurs ile birlikte çevirmen rehberlik bir

meslek dalı olarak ele alınmaya başlanmış ve 1930 yılından itibaren rehberlerin vergilendirilmeleri yoluna gidilmiştir. Ardından 1935 yılında tekrar açılan Tercüman Rehber Kursu'ndan ise 53 kişi mezun olmuştur. Böylece tercüman - rehberlik mesleği daha yerleşik bir konuma girmiştir (Değirmencioğlu, 1998, 18; Çimrin, 1995, 13).

Tercüman rehberliğin gelişmesinde önemi çalışmalardan biri Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1951 yılında tümü üniversiteli gençlerden oluşan 129 öğrencinin katıldığı kurslar, değerli ve başarılı rehberler yetiştirmiştir (Çimrin, 1995, 16; Değirmencioğlu, 2001, 19). Tüm bu açılan kurslar 1963 yılında kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın görev ve sorumluluklarının arasına alınmıştır. Böylece 1965 yılından başlayarak İstanbul, İzmir ve Antalya'da daha kapsamlı rehberlik kursları açılmaya başlamıştır (Çimrin, 1995, 16).

İlk kez 3 Eylül 1971'de 13495 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği" ile günün koşullarına uygun bir biçimde konuya belli şartlar getirilmiştir (Polat, 2001, 21). 1981 ve 1983 yıllarında yapılan bazı değişikliklerin ardından, yönetmeliğin adı bugün de geçerli olan "Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği" olarak değiştirilerek, 2 Temmuz 1986 tarihli ve 19152 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 1986).

1986 yılında yayınlanan bu yönetmelikte de zamanın koşullarına uygun olarak çeşitli yıllarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Yönetmeliğin içeriğinde yapılan en önemli değişiklikler 25.11.2005 tarihinde gerçekleştirilmiş ve yönetmeliğe bazı eklemelerde bulunulmuştur. En önemli değişikliklerden biri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen rehberlik kurslarında yapılmıştır. Bölge çapında ve ülke çapında düzenlenen kurslar yeni yönetmelikte sadece ülkesel olarak değiştirilmiş ve bölgesel çapta rehberlik kavramı kaldırılmıştır. Ayrıca kurslara katılacak adaylarda aranan özellikler arasında lise ve dengi okul mezunu olma koşulu en az iki yıllık yüksek okul mezunu olma koşulu ile değiştirilmiştir. Bunu yanı sıra devlet

memuru rehberlerle ilgili hükümler getirilmiş; “14.7.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi olarak çalışan ve rehberlik kimlik kartı bulunan rehberlerin rehberlik yapmak istemeleri durumunda memuriyet ile ilişkilerinin kesilmesi, aksi takdirde haklarında gerekli işlemler yapılmak üzere kurumlarına bildirilmesi” şartı yönetmeliğe eklenmiştir. Bir diğer önemli değişim eski yönetmelikte yer almayan “rehberlikte uzmanlaşma ve eğitim” adı altında yeni bir maddenin eklenmesidir. Bu madde ile bu konuda eğitim vermeye yetkili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, meslek kuruluşları ve özel kuruluşlar, Bakanlığın denetiminde eğitim faaliyetleri düzenleyebilme hakkı elde etmişlerdir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2005). Yönetmelikte son değişiklik ise 12.01.2012 tarihinde yapılmıştır. Ancak bu değişiklikler küçük çapta olan değişiklikleri içermektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere çok sık değişen yönetmelikte amaç, bu mesleği icra eden kişileri daha iyi yetiştirebilmektir. Ayrıca amaçlara uygun hareket etmeyen rehberler için de caydırıcı maddeler ve cezalar getirilmiştir. Bunun yanı sıra yabancı uyrukluların Türkiye’de rehberlik yapmaları yasaklanmış, seyahat acentalarının belgesiz rehber çalıştırmaları önlenmiştir (Değirmencioğlu, 2001, 21). Özellikle bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı onayı ile TUREB Denetleme Komisyonu tarafından kaçak rehberlik hususunda denetimler yapılmakta ve gerekli işlemlerin yapılması için bu kişiler İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bildirilmektedir. Ancak bu denetimlerin de yetersiz kaldığı söylenebilir (Özbuldu, 2003, 16).

2.3.3 Türkiye’de Turist Rehberliği Eğitimi

Turizm eğitim kalitesinin göstergelerinden biri de rehberlerin bilgi ve beceri düzeyleridir. Bu düzey, turiste sunulan toplam hizmet kalitesinin de başta gelen belirleyicilerinden biridir. Bir turist rehberinin genel kültürü yüksek olmalı, yenilikleri izlemeli ve sık sık hizmetiçi eğitimden geçirilmelidir. Çünkü

turistlerin gözünde rehber, ülkeyi temsil eden kişi, bir bilge, bir örnek, bir büyükelçidir (Ahipaşaoğlu, 2001, 100).

Çoğu yazar seyahat işletmelerinin ve turistlerin beklentilerini profesyonel standartlar çerçevesinde karşılama konusunda turist rehberlerine uzman eğitim verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tur operatörünün ve tur grubunun rehberin bilgisi ve yetenekleri ile ilgili beklentileri onların iyi bir eğitim almaları gerekliliğinin önemini ortaya koymaktadır (Chowdhary ve Prakash, 2008, 166; Prakash ve Chowdhary, 2010, 53). Bu noktada önemli olan rehberlerin nasıl bir eğitime tabii tutulacaklarıdır. Cherem (1977) turist rehberlerinin öncelikle yorumcu, ikinci olarak ise konusunda uzman kişiler olduklarını ve dolayısıyla bilgiyi sunma konusunda yeterliliklerini geliştirmenin önemli olduğunu vurgulamıştır (Chowdhary ve Prakash, 2008, 166). Pond (1993) ise rehberin çalıştığı alan ile ilgili geniş bir bilgiye sahip olması, insanlara karşı duyarlı olması, esnek olması ve insanlara hizmet etmekten gurur duyması gerektiğini vurgulamış ve bu niteliklerin de ancak eğitim ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir (Christie ve Mason, 2003, 2; Chowdhary ve Prakash, 2008, 166).

İyi eğitim almamış turist rehberi destinasyonun imajının zayıflamasına ve turizm markasının zarar görmesine neden olabilir (Chowdhary ve Prakash, 2008, 164). Bu nedenle turist rehberinin tanıtacağı ülke, bölge, yöre, tarihi eserler ve değerler hakkında yeterli bilgi sahibi olması, gerekliliğin ötesinde zorunluluktur. O yüzden rehberlerin eğitimcilik fonksiyonuna sahip oldukları söylenebilir (Ahipaşaoğlu, 2001, 100). Dolayısıyla bilgisi, becerisi, kültürü, tutum ve davranışları ile ülkeleri temsil edecek ve doğru tanıtacak, ziyaretçilerin memnun ve olumlu izlenimlerle memleketlerine geri dönmelerini sağlayacak nitelikli turist rehberlerinin seçimi, eğitilmesi hassas ve ciddi bir biçimde ele alınması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır (Tosun ve Temizkan, 2004, 354).

Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği esaslarınca, 1995 yılına kadar turist rehberliği eğitimi kısa süreli kurslarla, bugünkü Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmekteydi. Zamanla üniversite

düzeyinde eğitimin çeşitlendirilmesi ile birlikte üniversiteler de rehberlik programı açmışlar ve konuya akademik boyut kazandırmışlardır (Değirmencioğlu, 1998, 46; Polat, 2001, 57; Kuşluvan ve Çeşmeci, 2002: 236). 09.08.1995 tarihli, 22369 sayılı Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği'ne getirilen ek madde ile fakülte ve yüksekokullar bünyesinde açılan rehberlik bölümlerinden mezun olanlara gerekli koşulları yerine getirmeleri durumunda Bakanlık tarafından rehberlik kimlik kartı verilebilmesi sağlanmıştır (Polat, 2001, 57; Yıldız ve Utku Demirel, 2008, 256).

2001 yılı itibarı ile Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı kursları, iki yıllık meslek yüksekokulları bölümleri ve dört yıllık turizm yüksekokulları bölümleri olmak üzere rehberlik eğitimi konusunda üç farklı yapı bulunmaktadır (Ahipaşaoğlu, 2001, 28). Bu üç eğitim sisteminden de mezun olanlara aynı haklar verilmekte (Tosun ve Temizkan, 2004, 354) ve mezunlar aynı unvana sahip olmaktadır. Bu durum ile ilgili olarak Hacıoğlu (2008, 246) turizm sektöründe rehber niteliklerinin ve kalitelerinin farklılaştığını, haksız rekabetin ortaya çıktığını ve fırsat eşitsizliği yarattığını vurgulamıştır. Ayrıca rehberlik eğitimi alan öğrencilerde motivasyon eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bu durum da makro düzeyde turistlerin memnuniyetlerinin azalmasına ve turizm sektöründe istenen kaliteye ulaşılamamasına neden olmaktadır.

2.3.3.1 Örgün Eğitim

Üniversite Düzeyinde Rehberlik Eğitimi: Bu sektörün en önemli parçalarından biri olan rehberlik, ulaşılmaması istenen hizmet standardını olumlu ve olumsuz etkileyebilecek önemli bir çalışma alanına sahiptir. Bu nedenle, rehberlik eğitiminin bugüne kadar genel turizm eğitiminden ayrı tutulması önemli bir eksiklik olmuştur. Turist rehberlerinin yetiştirilmesinde üniversitelere önemli görevler düşmektedir. Halen uygulamada olan üniversite rehberlik programlarına giriş, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı'ndan (ÖSYS) belirli bir puan almak koşulu ile mümkün olmaktadır (Polat, 2001, 59).

- *Önlisans Düzeyinde Verilen Turizm Rehberliği Eğitimi:* İsrail, Yunanistan, Mısır gibi ülkelerin yanı sıra Türkiye de, 1990'lı yıllardan itibaren turist rehberliği eğitimini, turizm rehberliği adı altında iki yıllık meslek yüksekokullarında, ön lisans düzeyinde üniversite kapsamı içerisine almıştır (Ahipaşaoğlu, 2001, 30). Türkiye'de 2010 yılı itibariyle 10 üniversitede 16 meslek yüksekokulunda iki yıllık turizm rehberliği eğitimi verilmektedir. Sözü edilen meslek yüksekokulları ve kontenjanları Ek 7'de verilmiştir.

- *Lisans Düzeyinde Verilen Turist Rehberliği Eğitimi:* Türkiye'de turist rehberliğinin bir taraftan ekonomik olarak istikbal vaat eden bir çalışma alanı olmasına, diğer yandan nitelik itibariyle çok boyutlu ve işlevli olmasına rağmen farklı öğretim ve özelliklere sahip insanlar tarafından yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Bir çalışmada, uluslararası turizmde rekabetin arttığı, hizmet kalitesinin ve insana dayalı rekabetin ön plana çıktığı veri alınarak, adı geçen gelişmeler paralelinde turist rehberlerinin dört yıllık yeni bir turist rehberliği programı çerçevesinde öğretim görmesi gereği ortaya konmuştur (Polat, 2001, 59).

Örgün rehberlik eğitimi İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde yapılmaktadır. Bu dillerin dışındaki dillere "nadir diller" denilmektedir. Nadir dillerdeki rehber ihtiyacı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın dönem dönem açtığı kurslarla karşılanmaktadır (Akbulut, 2006, 98).

Türkiye'de 2010 yılı itibariyle 4 turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulunda (T.İ.O.Y.O.); 1 turizm ve otelcilik yüksekokulunda (T.O.Y.O.); 2 turizm fakültesinde ve 1 iktisadi ve idari bilimler fakültesinde (İ.İ.B.F.) olmak üzere toplam 8 üniversitede dört yıllık turizm rehberliği bölümü bulunmaktadır. Üç üniversitede turist rehberliği eğitimi; "seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği" adı altında seyahat işletmeciliği eğitimi ile birlikte verilmektedir. Sözü edilen yüksekokullar ile fakülte ve kontenjanları Ek 8'de verilmiştir.

Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği'nce fakülte ve yüksekokullar bünyesinde açılan rehberlik bölümlerinden mezun olanlara; Bakanlıkça

yapılacak yabancı dil sözlü ve yazılı sınavında başarılı olmaları veya ÖSYM tarafından yapılacak Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavına (KPDS) katılarak en az (C) düzeyinde başarı sağlamaları halinde, Anadolu Uygulama Gezisine katıldıklarını da belgelendirmeleri koşulu ile Bakanlık tarafından belge ve kimlik kartı verilir (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012). Fakülte ve yüksekokulların rehberlik bölümü mezunu olup Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan kimlik kartı alan rehber adaylarının sayısı 2005 yılında 337 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında bu sayı 194'e, 2007 yılında 179'a ve 2008 yılında ise 177'ye düşmüştür. 2009 yılında ise 241 yükseköğretim kurumu mezunu rehber adayı Bakanlık belgeli kimlik kartına sahip olmuştur.

2.3.3.1 Yaygın Eğitim

Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yürütülen Profesyonel Turist Rehberliği Kursları: Kültür ve Turizm Bakanlığı turist rehberi açığını kapatabilmek için kurslarla rehber yetiştirme yoluna gitmiştir (Akbulut, 2006, 99). Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği'nde rehberlik kurslarının hangi zaman aralıkları ile açılacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Profesyonel turist rehberliği kurslarının hangi illerde ve dillerde açılacağına Kültür ve Turizm Bakanlığı karar vermektedir (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012). Bakanlık bünyesinde 2005-2010 yılları arasında açılan rehberlik kursları, kursların açıldığı iller ve kursiyer sayıları Ek 9'da verilmiştir.

Kursların giriş sınavları yeri ve tarihleri basın ve web sitesi yoluyla en az 45 gün öncesinden ilan edilir. Kurslara katılacak adaylarda aşağıda yer alan özellikler aranmaktadır (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012):

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,
- Sınav tarihi itibariye 18 yaşını doldurmuş olmak,

- En az iki yıllık yüksekokul mezunu olmak (Yurtdışında öğrenim görmüş olanların diplomalarının denkliğinin Yüksek Öğrenim Kurulu Başkanlığınca onaylı),
- Sınava gireceği dil veya dilleri iyi derecede bilmek,
- Yönetmeliğin 47. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinin (3) numaralı alt bendinde belirtilen suçlardan dolayı hüküm giymemiş olmak.

Bu niteliklere sahip olan adaylar, rehberlik kursu giriş sınavlarına girmeye hak kazanırlar. Giriş sınavları; “genel kültür sınavı”, “yabancı dil sözlü sınavı”, yabancı dil yazılı sınavı” ve “mülakat” olmak üzere dört aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu sınavlarda yeterli puanları alarak başarılı olan adaylar, rehberlik kursuna kabul edilirler. Kurs süresince turist rehberi olmak için gereken teorik dersleri alan adaylar, kurs bitiminde bitirme sınavlarına tabi tutulurlar. Bitirme sınavları her ders grubundan ayrı ayrı test şeklinde yapılır. Sınavlardan yönetmelikte ayrıntılı olarak yer verilen yeterli düzeyde puanları alan kursiyerler başarılı sayılırlar. Bitirme sınavlarında başarılı olamayanlar, Bakanlık tarafından belirlenecek tarih ve yerde başarısız oldukları derslerden bütünleme sınavlarına alınırlar. Bu sınavda da başarılı olamayanlara başarısız oldukları derslerden bir sınav hakkı daha tanınır. Bu haklarını aynı özellikte açılacak ilk kursun bitirme sınavlarına katılarak kullanırlar. Tüm bu yükümlülükleri yerine getirerek başarılı olanlara Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından rehberlik kimlik kartı verilir (KTB Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2012). Ek 10 ve Ek 11’de 2011 yılında Bakanlıktan rehberlik kimlik kartına sahip rehberlerin illere ve dillere göre dağılımı verilmiştir.

2.3.4 Turist Rehberinin Çalışma Alanları ve Şekilleri

Turist rehberleri çalıştıkları alanlara göre farklı gruplara ayrılmaktadırlar. Bu doğrultuda turist rehberlerini aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür (Collins, 2000, 23; Mancini, 2001, 5; Dahles,

2002, 785; Plawin, 2003, 8; Commonwealth of Learning, 2006, 226; Hu, 2007, 24; Mak, 2011, 2):

- *Destinasyon (Yerel) Rehberleri*; sınırlı turistik alanlarda ya da belirli bir binada rehberlik ederler. Turlarını yürüyerek gerçekleştirirler. Gönüllü olarak müzelerde görev alan rehberler ise “doçent” olarak adlandırılırlar.
- *Şehir Rehberleri*; otobüsle ya da taksi gibi bir araçla şehri tanıtmak amaçlı yapılan turlara rehberlik ederler.
- *Uzman Rehberler*; özel yeteneklere sahip olan rehberlerdir. Bisikletli turlar, rafting, hiking gibi özel ilgi alanlarına giren turlara ve çoğunlukla fiziksel güç isteyen turlara eşlik ederler.
- *Step-on Rehberleri*; serbest çalışan tur grubu tarafından kiralanan rehberlerdir. Bir otobüsle birden fazla destinasyonu gezen gruba katılırlar ve turun bir kısmında gruba rehberlik ederler.
- *Gemi Rehberleri*; gezi teknelerinde ya da kurvaziyer gemilerde çalışan rehberlerdir.

Türkiye’de ise rehberleri; verdikleri bilgilere, çalıştıkları alan ve konulara göre üç grupta incelemek mümkündür (Ahipaşaoğlu, 2001, 97):

- Genel kültür rehberleri,
- Konferansçı rehberler,
- Uzman rehberler.

Genel kültür rehberler; daha çok tarih, coğrafya, arkeoloji, sanat tarihi gibi etraflı bilgi sahibi olan ancak hiçbir alanda uzman olmayan kişilerdir. Ortalama bir turist beklentilerini karşılamak üzere yetiştirilirler. Müze ve ören yerlerini anlatan, yol gösteren, ülke ve yörenin genel tanıtımını yapan kişilerdir.

Konferansçı rehberler; yine aynı işleri yapmakla birlikte; özellikle kentler arası uzun etaplarda veya akşam yemekleri sonrasında; gruba programlarında öngörülen konularda seminerler veren kişilerdir. Seminer konuları ülkenin eğitim sisteminden köy el sanatlarına kadar değişik konuları

kapsayabilir. Çoğunlukla kapalı gruplar ve özel programlar için görevlendirilirler. Ele alınacak konularla ilgili eğitim almış ya da o konulara karşı özel ilgisi olan genel kültür rehberleri arasından seçilirler.

Uzman rehberler; belirli bir konuda veya belirli bir etkinlik alanında uzmanlaşmış kişilerdir. Belirli bir konu derken kastedilen Hititoloji, Hıristiyanlık Tarihi, Fauna, Kuşların Göçleri gibi bilgi alanlarıdır. Belirli bir etkinlik alanı derken kastedilen ise; sörf, sualtı yarışmaları, avcılık, yürüyüş gibi daha çok sportif yanı ağır basan etkinliklerdir. Uzmanlık alanlarındaki rehber gereksinimi daha ziyade genel kültür rehberleri arasında konuyla ilgili kişilerin seçilmeleri ile giderilmeye çalışılır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise doğrudan doğruya konunun profesyonellerinin hizmetlerinden yararlanma yoluna gidilir.

Turist rehberinin iş ilişkileri seyahat acentası ile olduğu için rehberin işvereni de seyahat acentası olmaktadır. Rehberler 4857 sayılı İş Kanunu açısından ele alındığında işçi veya işveren konumunda bulunabilmektedirler (Demircan, 2007, 17). Turist rehberleri bir seyahat acentasına bağımlı olarak çalışabildikleri gibi serbest çalışma koşullarına da sahiptirler (Weiler ve Ham, 2001, 550; Zhang ve Chow, 2004, 82; Demircan, 2007, 17; Wong ve Wang, 2009, 251).

Turist rehberinin bağımlı çalışması: Uygulamada turist rehberini işe alan, emir ve talimatları doğrultusunda çalıştıran seyahat acentası, işletme belgesinin sahibi olan tüzel kişi olduğundan, rehberin işvereni de bu tüzel kişi olmaktadır. Bağımlı çalışacak rehberin seyahat acentasında bir hizmet akdine istinaden çalışması gerekmektedir. Bağımlılık unsuru hizmet akdini, konusu iş görme olan diğer aktlerden ayıran en önemli husustur. Bağımlı olarak çalışan turist rehberleri ücretli işçi statüsündedir ve seyahat acentasının görevlendireceği herhangi bir tura katılmak zorundadırlar (Demircan, 2007, 18). Ücretlerini genellikle aylık olarak alırlar, tur katılımcılarının yaptığı alışverişlerden komisyon alırlar, aynı zamanda tur katılımcılarından bahşiş alabilirler (Zhang ve Chow, 2004, 82; Wong ve Wang, 2009, 251; Min, 2011, 2).

Turist rehberinin serbest çalışması: Serbest çalışan turist rehberleri sadece tek bir seyahat acentası veya tur operatörü ile sürekli olarak çalışmak yerine, farklı seyahat acentalarının düzenledikleri turlara rehberlik ederler (Demircan, 2007, 18; Meged, 2010, 42). Rehberler, acenta ile “rehberlik hizmet sözleşmesi” düzenlerler. Sözlü anlaşma ile de başka acentaların turlarına rehberlik ederler (Demircan, 2007, 18). Serbest çalışan rehberlerin iş ve sağlık güvencelerinin olmaması, düzenli ve belirli bir ücretin olmaması dezavantaj oluşturmaktadır (Plawin, 2003, 13; Mak, Wong ve Chang, 2010, 214; Mak, Wong ve Chang, 2011, 1447). Ancak, bağımlı çalışan rehberler gibi bu rehberler de tur katılımcılarından bahşiş alabilmektedir (Plawin, 2003, 13).

2.3.5 Ekotur Rehberinin Tanımı ve Önemi

Çoğu çalışma turizm endüstrisinde özellikle de yerel kültür temelli ve doğa temelli turizm çeşitlerinde sürekli bir artışın olduğunu göstermektedir. Daha fazla turistin ekoturizmin ya da doğa temelli turizmin bir parçası olarak doğal alanları ziyaret etmeye başlaması, turizm profesyonellerine olan ihtiyacın da artmasını sağlamıştır. Son yıllarda özellikle hiking ya da kuş gözlemciliği gibi ekoturizm turlarına odaklanan seyahat acentası, tur operatörü ve turist rehberleri gibi alanın uzmanlarının sayısı da artış göstermektedir (Hawkins ve Lamoureux, 2001, 67; Black, 2007, 319). Buna paralel olarak doğa ve ekotur rehberlerine odaklanan çalışmaların sayısında da artış yaşanmaya başlanmıştır (Black, 2007, 317).

Ekotur rehberi ekoturizm kelimesinden türetilmiş nispeten yeni bir kavramdır ve ekoturizmin gelişmeye başlaması ile modern bir kavram haline gelmiştir (Black ve Crabtree, 2007, 141; Hillman, 2003, 70). Ekotur rehberi turizm endüstrisinde çok yaygın olarak kullanılmamakla birlikte “Doğa ve Ekotur Rehberleri için Profesyonel Sertifikasyon Programı”nı yürüten Avustralya EGACP’nin girişimleri sayesinde kavramın kullanımı kısmen yaygınlaşmaya başlamıştır. Muhtemelen, ilk olarak Manidis Roberts

Danışmanlığı tarafından Avustralya hükümeti için ekoturizm akreditasyon araştırması sırasında “ekoturizm rehberi” olarak ortaya çıkan kavram, daha sonraları Ulusal Ekoturizm Eğitim Stratejisi’nde kısaltılarak “ekotur rehberi” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Black, 2007, 317). Macera rehberleri, doğa rehberleri, safari rehberleri ve dağ/doğa yürüyüşü rehberleri de genellikle ekotur rehberleri olarak adlandırılmaktadırlar (Hillman, 2003, 70).

Black ve diğerlerinin (2001) tanımına göre ekotur rehberi; çevrenin önemini anlatan, çevreye olan etkileri en aza indirebilecek uygulamaları teşvik eden, doğal ve kültürel çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayan ve günlük hayatlarında da doğal ve kültürel çevreye olan duyarlılıklarını arttırmak için turistleri motive eden kişidir (Ballantyne ve Huges, 2001, 2; Howard, Thwaites ve Smith, 2001, 32; Chowdhary ve Prakash, 2008, 163; Curtin, 2010, 220; Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 55; Prakash ve Chowdhary, 2010, 55). Aynı zamanda bir hiking lideri, bir öğretmen, bir eğitmen, bilim adamı ve oyun lideridir. Sahip olduğu bilgisi ile bir yürüyen ansiklopedi gibidir. Onun işi hayvanları, kuşları, çiçekleri anlatmak ve saklı kalmış olan doğanın gizemlerini grubu ile birlikte keşfetmektir (Demaray, 2007, 56).

Ekotur rehberi Black (2002) tarafından; “bir ekotur operatörü için çalışan ve bu nedenle ekoturizm ilkeleri ile uyumlu davranışlar sergileyen rehberdir” şeklinde tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra konuları, onlara seyahat edenin davranışını yönlendirebilme olanağını da vermektedir. Bu davranışlar, uygulamada en az zarar verecek şekilde doğal ve kültürel çevrenin yorumlanmasını ve bu çevrelerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını içermektedir (Black, 2007, 317; Taylı 2003, 16; Black ve Crabtree, 2007, 141).

Lindberg, Epler-Wood ve Engelbrum (1998) ve Weiler ve Ham’a (1999) göre ekotur rehberi ekoturizm endüstrisinin kalbi ve ruhudur (Ballantyne ve Huges, 2001, 2; Weiler ve Ham, 2002, 54; Christie ve Mason, 2003, 2; Hu, 2007, 33; Skanavis, 2009, 167; Rabotic, 2010, 6); bozulmamış ve el değmemiş doğal alanlarda turistlere yol gösteren ve bilinçli bir doğa deneyimi yaşamalarını sağlayan kişidir Hillman (2003, 1) ve doğal ve kültürel

çevrenin korunması konusunda ekoturizm alanında hayati önem taşımaktadır (Black and Ham, 2005, 179; Black, 2007, 316; Kohl, 2007, 337; Huang ve Weiler, 2010, 845).

Ekoturizm turistler için eğlenceli bir deneyim yaşamalarını sağlayan, bunu da çevresel ve kültürel sorumluluk içerisinde gerçekleştiren bir turizm çeşididir. Bu amaca ulaşmadaki anahtar stratejilerden biri de ekoturizmin uzmanlaşmış turist rehberlerine bağımlı olmasıdır (Weiler ve Ham, 2002a, 52). Öyle ki kitle turizmi rehberlerine nazaran ekotur rehberlerinden özellikle iyi bir eğitim almış olmaları beklenir (Hillman, 2003, 70; Yalçınalp, 2005, 23). Bunun bilincinde olan Amerika, Kanada, İngiltere ve Avustralya başta olmak üzere bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üniversite düzeyinde; Kosta Rika, Ekvator ve Gana gibi ülkelerde de ortaöğretim düzeyinde ekotur rehberliği eğitimi verilmektedir (Hawkins ve Lamoureux, 2001, 67). Bu nedendir ki ekotur rehberi; yorumlama konusundaki becerileri, turistlerin çevreye olan etkilerini en aza indirme konusundaki çabaları ve koruma konusuna verdikleri değer ile genel rehberlerden daha spesifik rollere sahiptir (Black, 2007, 319). Bununla birlikte bazı ekotur rehberlerinin de çevreye yönelik olumsuz davranışlar sergilediği görülmektedir. Örneğin, Kosta Rika ve Belize’de yapılan çalışmalarda bazı ekotur rehberlerinin zararlı ve yapılmaması gereken bir davranış olduğu daha önce belirtilmesine rağmen turistlerin maymunlara yiyecek vererek onları daha yakından görmek istemelerine izin verdikleri, hatta bu konuda öncülük yaptıkları tespit edilmiştir (Yalçınalp, 2005, 23).

Ekotur rehberleri bireyleri doğa ile bütünleştirerek doğayı anlatırlar. Geri dönüş olarak da çevreye karşı farkındalık ve anlayış kazanmalarını ümit ederler. Ekoturizm aktiviteleri tüm turizm çeşitleri içerisinde çevresel sürdürülebilirliğin iyi bir örneğini teşkil ettiği için ekotur rehberlerinin görevleri de bir o kadar önem arz etmektedir (Hillman, 2003, 14).

Turist rehberlerinin turist ve yerel halk arasındaki arabuluculuk rolü özellikle ekotur rehberliğinde daha fazla ortaya çıkmaktadır. Yörede geçerli olan kurallara uyum sağlama rehberler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bunun yanı sıra yasal bir gereklilik olmasa bile etiksel açıdan turların, olumsuz sosyo-kültürel etkilerin azaltılarak ve yerel topluma olumlu katkı sağlayarak yönetilmesi yine ekotur rehberleri tarafından sağlanmaktadır. Nitekim alanyazında yapılan çalışmalara göre ekoturistler, özellikle yerel halkın da katılımcı olduğu kültürel duyarlılığa sahip turlara daha fazla harcama yapma eğilimi göstermektedirler. Ekotur rehberlerinin bir başka önemi de kültürlerarası davranışları düzenleyerek ve izleyerek ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel anlamda turist etkilerini olumlu yönde geliştirmektir (Weiler ve Ham, 2001, 553).

Weiler ve diğerleri (1992), Cohen tarafından ele alınan rehberin rollerini doğa rehberinin rollerine uyarlamışlar ve Cohen'in ikili matrisine bir üçüncü rol eklemiştir. Buna göre rehberin "dış yönelimli" rollerine "motive edici" rolünü; "iç yönelimli" rollerine ise "çevre yorumlayıcısı" rolünü eklemiştir. Rehberin motive edici rolü turistlerin davranışlarını ve yöreye olan etkilerini etkilemeyi tanımlamaktadır. Çevre yorumlayıcısı rolü ise, uzun dönemde sorumlu turist kavramını gerçekleştirmek için turistlerin çevreyi anlamalarını sağlamayı ifade etmektedir (Ballantyne ve Huges, 2001, 2; Weiler ve Ham, 2001, 550; Haig ve McIntyre, 2002, 41; Black, 2007, 317; Hu, 2007, 30; Khalifah, 2007, 643; Randall ve Rollins, 2009, 359; Rabotic, 2010, 6).

Ekotur rehberinin ekoturizm açısından önemini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Diamantis, 1999, 114; Weiler ve Ham, 2001, 553; Weiler ve Ham, 2002a, 52; Hillman, 2003, 70; Black, 2007, 320; Hu, 2007, 29; Vargas, 2007, 3; Randall ve Rollins, 2009, 357; Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 57; Skanavis ve Giannoulis, 2009b, 164):

- Ekotur rehberi, turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin bilincindedir. Bu farkındalık onların daha az etkide bulunan davranışlar sergileyerek ve milli park kurallarını gözeterek korunan alanların yönetiminde yardımcı olmalarını sağlar.
- Hem turistlerin, hem de yerel halkın doğal, kültürel ve fiziksel çevreyi koruma davranışlarına etki eder.

- Ekoturizmin getireceği olumlu sonuçlardan yerel toplumun da faydalanmasına ve onların aktif katılımlarının sağlanmasına yardımcı olur.
- Özellikle çevresel anlamda sürdürülebilir turizm alanında yeterli bilgiye sahiptir ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanmasına katkı sağlar.
- Çevreyi korumaya yönelik davranışlar sayesinde yörenin orijinalliğinin, doğal ve estetik değerlerinin korunmasına da katkı sağlar.
- Turizmin çevreye olan olumsuz etkilerinin azaltılması noktasında turist grubunu bilgilendirme yoluyla eğitir.
- Verdiği doğru ve kesin bilgiler sayesinde yörenin tarihi, yerel halkın kültürü, günlük yaşam koşulları ve değer yargıları gibi konularda turistin anlayışının gelişmesine yardımcı olur.
- Özellikle yerel ekotur rehberleri sadece çevresel anlamda korumaya değil, aynı zamanda istihdamın yaratılmasına ve ekonomik anlamda da gelir elde edilmesine katkı sağlar.
- Yerel halkın, turistlerin kullanımı için yerel ürünler üretmelerini ve turistlerin de bu ürünlerden satın almalarını teşvik ederek destinasyonun ekonomisini destekler.
- Turist grubunun fayda sağlayabileceği sosyal bir atmosfer ve çevresel farkındalık ortamı yaratır.
- Turist deneyimlerini artırır.
- Ziyaret edilen destinasyon için tahmin edilmeyen etkilerin azaltılmasında etkili olur.

2.3.6 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Nitelikler

Her meslekte olduğu gibi, rehberlik mesleğinde de mükemmel olmak zordur. Bazı rehberler başarılarını tamamen dışadönük, bilgi aktarımında mükemmel olmakla, bazıları da ustaca ve sakin bir şekilde problem çözmedeki üstünlükleri ile yakalamışlardır. Bazı acentalar turlarında şarkılar söyleyebilen, fıkralar anlatabilen ve gruba oyunlar oynatabilen bir animasyon

uzmanı görmek istemektedirler. Acentaların bazıları da kültürel değerleri iyi işleyebilen, anlatım kabiliyeti yüksek rehberleri yeğlemektedirler. Dolayısıyla acentalar, gruplarına uygun rehber seçimi aşamasında rehberlerin nitelik, bilgi ve becerilerini dikkate almak durumundadırlar (Tangüler, 2002, 8). Weiler ve Ham (2001, 551) tur operatörleri açısından turist rehberlerinin görevlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Turistlerin güvenliğini, sağlıklı olmalarını ve rahat etmelerini sağlamak.
- Kaliteli müşteri hizmeti sunmak.
- Turist grupları ile etkileşim sağlamak.
- Korunan alan yöneticilerinin, yerel halkın ve turistlerin yasal ve ahlaki zorunluluklarına saygı göstermek.
- Farklı kültürlere sahip turistlerin, ileri düzeyde yaşlılar, fiziksel problemi olanlar gibi özel ilgi gösterilmesi gereken turistlerin ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermek.

Turist rehberleri sadece coğrafya ve kültür konularında değil, aynı zamanda sosyoloji ve psikoloji alanında da gerek motivasyonları gerekse etik açısından altyapıları ile iyi eğitilmiş ve profesyonelleşmişlerdir. Son yarım yüzyıldan bu yana turizmin çoğu ülkede ekonomik anlamda önem kazanmasıyla birlikte (Cohen, Ifergan ve Cohen, 2002, 920) araştırmacılar da kalifiye turist rehberinin turistik deneyimler konusunda anahtar bir öneme sahip olduğunun farkına varmışlardır (Cohen, Ifergan ve Cohen, 2002, 920; Ishido, 2008, 18). Knudson, Cable ve Beck (1995) ile Xie (2009) turizmin kültürlerarası düzeyde yayılmasında rehberin etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu noktada rehberin başarılı olabilmesi için (Wearing, vd., 2007, 2; Xie, 2009, 25) hem ülkesi ve ülke insanı hem de turist gönderen ülke ve insanları hakkında zengin kültürel bilgiye sahip olması, yabancı dil/dilleri iyi bilmesi, kendini sürekli geliştirmesi ve yenilikler konusunda esnek olması, aynı zamanda da vatansever, bilinçli ve saygılı olması gerekmektedir.

Yu ve Weiler (2006, 187) turist rehberlerinin görevleri ile ilgili yapılmış çalışmaları (Schmidt, 1979; Holloway, 1981; Cohen, 1985; Huges, 1991; Pond; 1993; Gurung ve diğerleri, 1996; Wong, 2001; Ham ve Weiler, 2002)

irdelemişler ve kendi çalışmalarında rehberlerin sahip olması gereken özellikleri beş başlık altında incelemişlerdir. Bunlar;

- Doğru ve kesin bilgi sağlamak ve ilgi çekici anlatımlarda bulunmak,
- Turist grubunun kültürü ile yerel kültür arasında aracılık yapmak ve kültürleri kaynaştırmak,
- Tur programını organize etmek ve yönetmek, seyahat programı ile ilgili detaylı bilgi sunmak,
- Turistler için sağlıklı, konforlu ve güvenli bir ortam oluşturmak,
- Turistler ile iyi ilişkiler kurarak onların beklentileri doğrultusunda kaliteli hizmet sunmaktır.

Yarcan'a (2007, 35) göre de turist rehberliğinde profesyonelleşmek için rehberin aşağıdaki özellikleri taşıması gerekmektedir:

- turistin güzel bir seyahat ve tatil deneyimi yaşamasına yardımcı olmak,
- ülke hakkında olumlu ve iyi bir imaj oluşmasına katkıda bulunmak,
- turistlerin beklentisini seyahat işletmesinin hizmetleri doğrultusunda karşılamak,
- bilgisini doğru, anında ve ilginç bir biçimde sunmak,
- bilgiyi anlaşılabilir bir şekilde ve yorum yaparak aktarmak,
- ülkeyi, turiste sunulan ürünü, turu ve hizmetin özelliklerini iyi tanımak,
- turistin ve sunulan hizmetin özelliklerine göre davranmak,
- bireylerarası iletişim becerilerinde yetkin olmak,
- sürekli kendisini yenilemek, bilgi, kültür ve deneyimini arttırmak,
- meslek sırlarını başkalarıyla paylaşmamak,
- dürüst, doğru, adil ve tutarlı olmak,
- liderlik nitelikleri taşımak.

Fennell (2002, 167) çalışmasında ekotur rehberlerinin sahip olması gereken özellikleri "dışsal beceriler" ve "içsel beceriler" olmak üzere 2 başlık altında incelemiştir:

Dışsal Beceriler	İçsel Beceriler
<p><i>Fizyolojik:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • İnsan vücudunu tanıma • Fiziksel dayanıklılığı değerlendirme • Fiziksel zayıflığı değerlendirme • İlk yardım yapabilme • Hastalıklarla ilgilenme 	<p><i>Sosyal:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grubun enerjisini yüksek tutma • Çatışmaları ve sorunları çözme • Grubun desteğini sağlama
<p><i>Çevresel:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grubun hijyenini sağlama • Hava koşullarını bilme • Çevresel etiği vurgulama • Çevresel ilkeleri anlama • Yerel doğal tarihi bilme • Olumsuz etkilerden kaçınma 	<p><i>Empati:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Turistlere isimleri ile hitap etme • Kişisel gelişimlerini teşvik etme
<p><i>Güvenlik:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehlikelerin farkında olma • Grubun güvenliğini sağlama • İçme sularının kullanılmasını sağlama • Risk yönetiminin bilme • Güvenlik ekipmanlarını tedarik etme • Yolculuğun güvenli geçmesini sağlama 	<p><i>Psikolojik:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grubun güvenini kazanma • Grup motivasyonunu sağlama • Stresin üstesinden gelebilme • Olumlu davranışları ödüllendirme • Takım ruhu oluşturma • Çevresel duyarlılığı oluşturma
<p><i>Tekniksel:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Açık hava aktiviteleri hakkında beceriye sahip olma • Turda kullanılacak ekipmanları tedarik etme • Gerçekleştirilecek aktiviteler hakkında bilgi verme • Su ile ilgili aktivitelerde hayat kurtarma becerisine sahip olma 	<p><i>İletişim:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Empati kurma • Grup önünde konuşma • Beden dilini kullanma
<p><i>Yönetimsel:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tur programının amaçlarını gerçekleştirme • Risk yönetimini uygulama • Yasal sorumlulukları bilme • Tur programını planlama • Becerileri gözleme ve değerlendirilme • Kaynaklarla ilgili konulmuş kurallara uyma • Güvenlik ile ilgili prosedürler konusunda deneyimli olma • Örgütsel beceriye sahip olma 	<p><i>Dinleme ve Cevaplama:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • İkna yeteneğine sahip olma • Bilgiyi aktarabilme ve anlatabilme

Başarılı rehber her zaman geri dönüş alma konusunda isteklidir ve sürekli kendisini yenileyen bir özellik göstermektedir. Brandwein (1994) rehberlik mesleğinde etkili olabilmek için aşağıdaki sekiz kuralın gerekli olduğunu vurgulamıştır (Fennell, 2002, 159):

1. *Motive Etmek*: Rehber ekoturistlerin aktif katılımını sağlayan bir duruş ve davranış sergilemelidir. Deneyimsiz ancak olumlu davranış sergileyen bir rehber, deneyimli ancak negatif davranışlarda bulunan bir rehberden daha etkilidir.
2. *İletişim Kurmak*: İyi bir iletişimci olmak için rehberin iyi bir dinleyici olması gerekir. Turistlerin ruh halleri ile uyumlu olmalı ve programda yer alan aktivitelere uygun davranmalıdır.
3. *Konaklamayı Sağlamak*: Konaklama konusunda grup doğrultusunda uzlaşmacı ve esnek olmalıdır.
4. *Tahmin Etmek*: Tur esnasında problemler ve olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir. Rehber, proaktif yaklaşımla turistlere hissettirmeden problemleri bertaraf etmelidir.
5. *Olanak Sağlamak*: Turistlerin özgürce düşüncelerini ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamak için onların bazı kararlarını ve isteklerini uygulamaya koymalıdır.
6. *Uygun Ortam Oluşturmak*: Bilgi paylaşımı için ve turistlerde farkındalık yaratmak için çevreyi dikkate alan bir ortam oluşturmalıdır.
7. *Eğitmek*: Çevre yönetimi, geri dönüşüm, yöneticilik gibi konularda turistlere öncülük etmelidir.
8. *Yönetmek*: Turistlerin eğlenceli aktivitelere katılımlarını sağlayarak onlarda heyecan uyandırmalıdır.

Ekotur rehberi; her bir grup üyesinin eğlenceli ve güvenli deneyim yaşamaları doğrultusunda grubu yönetir ve gruba liderlik eder. Bunun yanı sıra doğal ve kültürel çevreye karşı duyarlı davranışlar sergileyen bir model olmak durumundadır. Bu nedenle ekotur rehberi tüm genel turist rehberinin özelliklerine ve görevlerine sahip olmakla birlikte çevreyi yorumlama ve koruma amaçlı davranışlar gösterme açısından da ekstra görevlere de sahiptir (Black ve Crabtree, 2007, 141).

2.3.6.1 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Bilgi Düzeyi

Ekotur rehberinin genel kabul görmüş en önemli rolü turisti bilgilendirmektir (Dahles, 2002, 783; Gelbman ve Maoz, 2012, 117). Her ne kadar rehber kitaplar, interaktif sunumlar, video görüntüleri, işaretler gibi pek çok kanal vasıtasıyla bilgi edinilse de bir rehberin verebileceği bilgi hiçbir broşürde ya da kitapta bulunmamaktadır (Lück, 2003, 944; Cimacio, vd., 2009, 30). Bu nedenle bir turist rehberinin sahip olması gereken özelliklerin başında çeşitli konularda bilgi düzeylerinin yeterli olması gelmektedir. Bu konular genel hatlarıyla aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- *Yabancı Dil Bilgisi:* Rehber, sadece kendi ülke insanına değil, aynı zamanda değişik ülkelerden gelen turistlere de rehberlik yapmaktadır. Bu nedenle rehberin en az bir yabancı dili çok iyi biliyor ve konuşuyor olması gerekmektedir. Nitekim WFTGA, FEG, TUREB gibi uluslararası ve ulusal kuruluşlar da turist rehberinin yabancı dil bilgisine vurgu yapmışlardır. Yabancı dil bilgisine sahip olma kültürlerarası iletişim için de gerekli olan bir özelliktir (Yu, Weiler ve Ham, 2002, 79; Huang ve Simkin, 2009, 12; Xie, 2009, 27). Kimi zaman herhangi bir yabancı dildeki kelimeler, gidilen ülkenin dilindeki bazı kelimelerle ikilem oluşturabilmektedir. Rehberin kendi ana dilini kullanıyormuş gibi düşünmesi kimi anlam karmaşalarına veya yanlış anlamalara neden olmaktadır. Bu nedenle rehber, yabancı dili en ince ayrıntılarına kadar öğrenmek durumundadır (Xie, 2009, 27). Yabancı dil bilgisinin yanı sıra kelimelerin yöresel kullanımlarını da bilmesi istenilen bir özelliktir. Rehberin, kullandığı kelimelerin yöresel farklılıklardan kaynaklanan farklı anlamlarını ve doğru telaffuzlarını da bilmesi gerekmektedir (Commonwealth of Learning, 2006, 92).

- *Genel Kültür Bilgisi:* Rehberin özellikle tarih, coğrafya, toplum gibi alanlar başta olmak üzere tüm alanlarda iyi eğitim almış olması gerekir. Bunun yanı sıra psikoloji, drama, konuşma gibi alanlarda da yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Ayrıca sanat, mimari, arkeoloji gibi belirli konularda da uzmanlaşmış olması rehberin daha başarılı olmasını sağlamaktadır (Plawin, 2003, 11).

Rehberin, turiste verdiği bilgilerin doğruluğunu da düzenli olarak takip etmesi ve güncellemesi gerekmektedir (Wressnig, 1999, 42). Nitekim turistler araştırmacıdır ve onlara verilen herhangi bir yanlış bilgi karşısında rehberle karşı olan güvenlerinin sarsılması durumu da söz konusu olabilmektedir (Wressnig, 1999, 42; Commonwealth of Learning, 2006, 109).

- *Yöre Hakkında Bilgi:* Boyle ve Arnott'a (2004) göre turist rehberinin en önemli görevi, ilgi çekici yollarla yöre hakkında turiste bilgi vermektir (Commonwealth of Learning, 2006, 81; Ishido, 2008, 23; Rabotic, 2008, 214). Bir tur; yöre hakkında bilgiler sunarak yöreye hayat veren iyi eğitilmiş bir rehber ile daha eğlenceli geçebilmektedir (Cimacio, vd., 2009, 30). Farklı altyapıya, yaşa ve kariyere sahip turistler, rehberden, önemli savaşımlardan ünlü tarihi olaylara, enstrüman çalmaktan çiçek yetiştirmeye, balık ya da kuş beslemeye kadar çok geniş çapta kültürel bilgiye sahip olmalarını beklerler (Xie, 2009, 26). Bu nedenle rehberin yöre ile ilgili tarih (müzeler, tarihi binalar, antik kentler, vb.), coğrafya, arkeoloji, edebiyat, sanat, müzik, din, dil, tıp, mimarlık, park düzenlemesi, bahçe süslemesi, folklor, gelenekler, şenlikler, efsaneler, yöresel mutfak, kıyafetler, giyim-kuşam, el sanatları, kullanılan eşyalar, gelenekler vb. alanlarda kapsamlı bilgi sahibi olması gerekmektedir (Leclerc ve Martin, 2004, 183; Hu, 2007, 39; Öter, 2007, 70; Xie, 2009, 26).

Cohen ve Avieli (2004), özellikle de yöre ile ilgili yöresel yemekler hakkında bilgilendirmenin önemine dikkat çekmektedirler ve ekotur rehberinin yöresel yemekler ile turist arasında bir aracı olduğunu belirtmektedirler. Benzer şekilde turistler dışarıda yemek istediklerinde genellikle tur rehberinin tavsiyelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Sonuç olarak, tur rehberi yörenin sadece kültürünü, tarihini, sanatını anlatmakla kalmaz aynı zamanda yörenin mutfak kültürü ve yöresel yemekler hakkında da turistlere bilgi aktarırlar (Chang, 2007, 96).

Rehberlik edilen yöre hakkında tam bilgiye sahip olmak turistlerin sorularına da uygun cevabın verilebilmesi açısından gereklidir (Wressnig, 1999, 42; Commonwealth of Learning, 2006, 109). Nitekim seyahat edenlerin

çoğu rehber eğitimci gözüyle barklar ve yöre ile ilgili tüm sorularına mantıklı cevaplar verilmesini beklerler (Plawin, 2003, 9). Bu nedenle ekotur rehberinin bilerek yanlış bilgi vermekten kaçınmasında, tarafsızlığını korumasında ve anlattıklarının hangisinin gerçek, hangisinin efsane ya da hikaye olduğunu açıklamasında yarar vardır (Hu, 2007, 38). Turist rehberlerinin anlatmakla yükümlü oldukları konular Çizelge 16'da görüldüğü gibi genellenebilir (Genç, 1992, 215):

Çizelge 16. Rehberin Anlatmakla Yükümlü Olduğu Konular

Tarih	Milli tarih, sanat ve dinler tarihi, geçmiş uygarlıkların politik durumları, sosyal yapılan, günlük yaşamları, dini yaşamları, savaş ve barışları, mimari tarzı, mitoloji, arkeolojik kazılar, eserlerin sınıflandırılması, sergilenmesi, tarihleme yöntemleri, tarihi eser kaçakçılığı.
Coğrafya	Dağlar, ormanlar, akarsular, göller, denizler, yer altı zenginlikleri, iklim
Ekonomi	Ekonomik yapı, ekonomik durum, tarımsal yapı
Yaşam	Kent ve köy hayatı, hukuki yapı, eğitim öğretim durumu, sendikal örgütlenme, gelenek ve görenekler, müzik, folklor, dans, giyim, yemek, basın-yayın, TV tartışmaları, kadın sorunları, çocuk ve insan hakları, düşünce ve konuşma özgürlüğü, suç işleme oranları
Politika	Ülkedeki politik geçmiş ve şimdiki durum, uluslararası ilişkiler
Sanat	Edebiyat, tiyatro, bale, sergiler, sezonluk kutlama ve gösteriler

Kaynak: Genç, Ömer. (1992). *Rehberlik Eğitime Eleştirel Bir Yaklaşım*, Turizm Eğitim Konferans-Workshop, Ankara: Yorum Yayın, s.215.

- *Diğer Kültürler Hakkında Bilgi:* Küreselleşen dünyada turizm sektörünün bir parçası olan rehberlerden başka kültürlerden gelen insanların turlarını yönetmeleri istenebilmektedir (Tangüler, 2002, 26). Bu nedenle turist rehberi sadece kendi kültürü ile ilgili değil, aynı zamanda diğer ülkelerin hem tarihi ve geleneksel hem de modern kültürleri hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Bu sayede iki kültür arasında ortak noktalar bulunabilir ve birbirlerini daha iyi kavrayabilirler (Xie, 2009, 26). Aynı zamanda başka kültürlerden insanları tam olarak anlayabilme imkanını elde ederler. Bununla birlikte Tangüler (2002, 26) bunu başarmanın ancak rehberin kendi bakış açısından ve değerlerinden çıkıp turistlerinkine girmesiyle mümkün olabileceğini özellikle vurgulamıştır.

- *Ekipman Bilgisi:* Turist rehberi kullanılacak harita, araç-gereç hakkında turistleri bilgilendirmelidir. Ekotur rehberinin ekipman bilgisi turistler için özellikle tura hazırlık aşamasında oldukça yararlı olmaktadır (Plawin, 2003, 11; Commonwealth of Learning, 2006, 81). Bu sayede yanlarına almak durumunda oldukları kişisel eşyalar (kıyafet çeşidi ve sayısı, ayakkabı, şapka, temizlik malzemesi, vb.), koruyucu ilaçlar ve ziyaret edecekleri destinasyonda sağlanan hizmetler hakkında turistler bilgilendirilmiş olurlar (Fennell, 2002, 149; Commonwealth of Learning, 2006, 81). (Fennell, 2002, 149). Ek 12'de ekoturistin yanına alması gerekenler ile ilgili örnek bir liste sunulmuştur.

Ekoturizm aktivitelerinden kamp turizmi, hiking, kayak, kaya tırmanışı gibi macera turizmi kapsamında yer alan aktiviteler özellikle rehberlere daha fazla sorumluluk yüklemektedir (Fennell, 2002, 168). Örneğin, ekoturizm aktivitelerinden biri olan dağcılık bazı belirli kurallar içeren bir aktivitedir. Bu kurallar; planlama, kullanılacak ekipmanlar, kıyafetler ve tırmanma çeşitleri gibi konularda özel bilgiye sahip olmayı gerektirir. Bu nedenle bir ekotur rehberinin bu ekipmanları ne zaman ve nasıl kullanacağını, haritanın nasıl okunacağını, doğru ve güvenli rotanın nasıl izleneceğini ve hayatta kalma koşullarını bilmesi gerekmektedir (Beedie, 2003, 152).

Bunun yanı sıra ekotur rehberinin, tur boyunca içerisinde gerekli olan malzemelerin, araç-gereçlerin (dürbün, termometre, şerit metre, harita, ayna, pusula, büyüteç, halat, vb.) bulunduğu bir sırt çantası taşıması da önerilmektedir. Bu sayede tur esnasında herhangi bir sorun ya da problemle karşılaşıldığında anında müdahale edebilme imkanına sahip olacaktır (Ham, 1992, 147).

- *Parkur Bilgisi:* Turist rehberi farklı tiplerdeki parkuları ve patikaları bilmelidir ve her patikanın farklı kapasitelerde olduğunun bilincinde olmalıdır. Örneğin, şehir patikaları taşra patikalarına nazaran daha esnektir ve kolay bozulmayan bir özellik göstermektedir. Bunun yanı sıra parkur bilgisi, ekotur rehberine, özellikle manzaranın nereden ve ne zaman izlenebileceği bilgisini de verir. Örneğin rehber, gün doğumu gibi özel zamanlama isteyen

durumlarda zamanını ve konumu iyi ayarlamayı bilmelidir (Beedie, 2003, 156). Ayrıca rehber patikaların aşırı kullanımını önleme konusunda da etkili olmalıdır. Örneğin, Kanada'nın Point Pelee Milli Parkı'nda yıllık sonbahar göçü döneminde yüzlerce tür kuşu görmek amacı ile gelen turistler, patikaların aşırı kullanımına ve patika çevresindeki bitkilerin yok olmasına neden olmuşlardır (Fennell, 2002, 132).

- *Kurallar/Yasalar Hakkında Bilgi:* Ekotur rehberinden ülkede ve destinasyonda mevcut olan yasal politikalar ve prosedürler hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir (Hu, 2007, 38; Huang ve Simkin, 2009, 12). Rehber sürekli olarak göz önünde bulunan kişidir ve onun davranışları turistlerin davranışlarını da etkilemektedir. Bu nedenle yörede geçerli olan kurallar ve prosedürler hakkında (Commonwealth of Learning, 2006, 109), özellikle korunan alanlarda ve milli parklarda konulmuş olan kurallar ve yasalar hakkında bilgi vermek (Salazar, 2006, 845) ve tavsiyelerde bulunmak; turistlerin yöreyi ve ülkeyi anlamalarını ve kurallara uygun davranmalarını sağlar. (Commonwealth of Learning, 2006, 109; Hu, 2007, 38). Aksi davranışlar sadece turistin değil aynı zamanda rehberin kendisinin ve işletmesinin de zarar görmesine neden olabilmektedir (Commonwealth of Learning, 2006, 296).

- *Karşılaşılabilecek Tehlikeler Hakkında Bilgi:* Ekotur rehberinin görevi turistin özellikle aşına olmadığı ve tehlikeli alanlarda çevreyi turist için güvenilir kılmak ve turistleri tehlikelerden koruyarak grubun güvenliğini sağlamaktır (Hillman, 2003, 75; Davidson ve Black, 2007, 26; Öter, 2007, 70; Cimacio, vd., 2009, 31). Schmidt'in (1979) de belirttiğine göre rehber, turistlere çevrenin çok karmaşık bir yapıya sahip olduğunu anlatmalı ve böylece onların da bu tehlikelere karşı önlem almalarını sağlamalıdır (Hillman, 2003, 75; Commonwealth of Learning, 2006, 297).

Rafting ya da su kayağı gibi tehlike içeren ekotur aktivitelerinde ekotur rehberinin güvenlik ile ilgili ön bilgi vermesi gereklidir. Örneğin, kaskın ya da can yeleğinin nasıl kullanılacağı, ayakkabının ne zaman ve neden giyilmesi gerektiği, rafting yaparken dengenin nasıl sağlanacağı, gruptan birini suya

düşmesi durumunda güvenli yüzme pozisyonunun nasıl olması gerektiği, birini kurtarmak durumunda kalındığında o kişiye bir grup olarak nasıl yardım edileceği gibi konularda rehberin ön bilgi vermesi şarttır (Buckley, 2010, 322).

Özellikle çocukların olduğu bir grupta grubun sağlık durumunu da sürekli kontrol etmelidir. Her an bir donma tehlikesiyle ya da grup üyelerinden birinin ateşinin çıkması gibi bir durumla karşılaşılabilen için rehberin bu konularda temkinli davranması gerekmektedir (Ham, 1992, 151).

Kimi durumlarda turistlerin aniden hastalanması ya da tıbbi bir desteğe ihtiyaç duyması söz konusu olabilmektedir. Bu gibi durumlarda rehber nasıl davranması, ilkyardımın nasıl yapılması ve acil servise nasıl ulaşılması gerektiğini bilmelidir. (Tangüler, 2002, 29; Commonwealth of Learning, 2006, 182). Bu nedenlerle rehberin ileri düzeyde ilkyardım sertifikasına sahip olması da aranan özellikler arasındadır (Fennell, 2002, 146).

Şehir turlarında rehberin sahip olması gereken ilkyardım bilgisi ile vahşi alanlara yapılan turlardaki ilkyardım bilgisi birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Nitekim şehir turlarında rehberin sorumluluğu solunum, kanama, kırılma ve güvenlik ile sınırlıdır. Vahşi yaşam turlarında ise barınma, sanitasyon, uygun yiyecek-içecek sağlama gibi bilgilere de sahip olmak durumdadır (Fennell, 2002, 146). Ayrıca rehberin yanında, bir ilkyardım çantası taşıması da gereklidir. İlkyardım çantasında bulunması gereken her türlü malzemeyi temin etmelidir. İlkyardım çantası malzemeleri ek 13'te yer almaktadır. Daha zor koşullu turlarda ayrıca yanında yangın söndürücü, battaniye, olta gibi hayatta kalmak için gerekli olan malzemelerin olduğu bir çanta da taşıyabilir Hayatta kalma çantası malzemeleri Ek 14'te yer almaktadır (Ham, 1992, 147; Fennell, 2002, 150). Bunların yanı sıra rehber yaralanma ve hastalanma ile ilgili kayıtlar tutmak için çeşitli formlar da taşınmalıdır. Bu formlar ile ilgili örnekler Ek 15 ve Ek 16'da sunulmuştur.

Ross ve Sanchez'in (1990) yaptıkları çalışmada güneş yanığı ve cilt kanseri gibi problemlere yol açmasına rağmen turistlerin %23,3'ünün herhangi bir koruyucu krem kullanmadan uzun zamanlarını güneş altında

geçirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu nedenle ekotur rehberi bu konuda özellikle turistleri bilgilendirmek ve güneş altında uzun zaman geçirmelerini engellemek durumundadır. Ayrıca her ihtimale karşılık turistler adına yanında güneş koruyucu krem taşıması da yararlı olmaktadır (Fennell, 2002, 156).

- *Sağlık Problemleri Hakkında Bilgi:* Turist sağlığı tur sürecinde dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisidir. Örneğin, Akdeniz ve Avrupa'ya 1973-1985 yılları arasında seyahat eden 14.000 turist üzerinde yapılan bir araştırmada turistlerin %37'sinin sağlık problemi yaşadıkları; %28'inin ise beslenme sorunu yaşadıkları ortaya konulmuştur. Bu nedenle ekotur rehberinin turistlerin tura çıkmadan önce turistlerin sağlık durumları ile ilgili dolduracakları bir form hazırlamak yararlı olmaktadır (Fennell, 2002, 137). Sağlık formu örneği Ek 17'de sunulmaktadır.

2.3.6.2 Ekotur Rehberinin Sahip Olması Gereken Beceri Düzeyi

Rehberin sahip olduğu bilgi düzeylerinin yanında çeşitli becerilere de sahip olması gerekmektedir. Rehberin beceri ve kabiliyetleri; yetiştirilme tarzından, yetiştirildiği ülke ve bölgenin özelliklerinden, aile ve toplumdan kazandığı bilgiden, gelenek ve göreneklerden etkilenebilmektedir. Ancak, sahip olmaları gereken beceriler öğrenerek kazanılan ya da geliştirilebilir özelliklerdir. Bu beceriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- *Organizasyon ve Koordinasyon Becerisi:* Turist rehberi olmak pek çok sorumluluğu ve görevi de beraberinde getirmektedir. Turist rehberinin ulaşımdan konaklamaya, yemek organizasyonuna kadar sayısız görevi bulunmaktadır (Ooi, 2003, 6; Plawin, 2003, 11; Min, 2011, 4). Bütün bu işlevler, turistin turizm bölgesine gelişinden ayrılışına kadar bir tur programı ve grup yönetimini gerektirmektedir. Bu nedenle bir rehberin yönetim fonksiyonları olan planlama, organizasyon, liderlik, koordinasyon ve denetim konularında bilgi sahibi olması ve bunları kendi meslek alanında uygulaması istenmektedir (<http://www.tureb.org.tr/>).

Stevens, profesyonel olarak davranmak ve turistler üzerinde liderlik kurmak için rehberin hiçbir zaman şahsen gruba karışmaması gerektiğini, aksi durumda turun kontrolünü kaybedebileceğini belirtmektedir. Şüphesiz ki rehber tur boyunca büyük bir baskı altındadır. Görevini yerine getirebilmesi için sabırlı ve ilgili olmak durumdadır. Mancini'ye göre rehber, adaletli olmalı, grubun davranışlarını övmeli, turistlerin beklentilerini karşılamalı, rahatsız edici bir davranışla karşılaştıklarında sağlam olmalı, liderlik özelliğini ön plana çıkarmalı ve esnek olmalıdır (Bowie ve Chang, 2005, 305). Profesyonel bir rehber her tur için önceden hazırlık yapar, gerekli donanımları edinir. Pürüzlerden, emniyetten, verimlilikten, zamanın etkili kullanımından sorumlu olduğunun bilincindedir (Yelkenkaya ve Hakgüden, 2005, 136).

Tur sırasında rehberin çözmesi gereken önemli problemlerden biri de çeşitli nedenlerden (hava koşulları, uçağa yetişme durumu, vb.) dolayı gezilmesi gereken bir yerin tur programından çıkarılma ya da değiştirilme durumudur. Böyle bir durumda rehberin değişiklik yapmadan önce özellikle grubun rızasını alması gerekmektedir. Bunun yanı sıra program değişikliğine karşı alternatif bir öneri de sunmalıdır (Ham, 1992, 177; Ishido, 2008, 23).

Destinasyona ulaşım konusu da rehberin ilgilenmesi gereken bir diğer durumdur. Özellikle aracın, aracı kullanacak kişinin özenle seçilmesi ve yolculuk süresinin doğru belirlenmesi; tur zamanlamasının iyi ayarlanması gerekmektedir (Fennell, 2002, 140; Plawin, 2003, 11). Bir başka önemli nokta grubun ortalama hızına göre hareket etmektir. Çok yavaş yürüyen bir turist ile karşılaşıldığında turun saatinin aksamaması için rehberin, duruma uygun olarak mola sayısını ve süresini iyi ayarlaması gerekmektedir (Ham, 1992, 151).

- *İletişim Becerisi:* Ekotur rehberi mesleki bilgiye sahibi olmanın yanı sıra kendisi ve tur grubu arasında iletişim kurma konusunda da önemli bir görev üstlenmektedir (Chang, 2007, 95). Turist rehberi için iletişim en önemli araçlardan biridir ve turistlerin ilgisinin devamlılığını sağlar (Commonwealth of Learning, 2006, 80). Ryan ve Dewar (1995) rehberin etkili iletişim becerisine sahip olmasının turist memnuniyetini arttırdığını ifade etmişlerdir. Bu beceri özellikle farklı kültürlere sahip turistlere rehberlik eden bir rehber

için kültürlerarası iletişim gibi daha geniş bir kapsamda ele alınabilir. Yu ve diğerleri (2001) Çinli turistlere rehberlik eden Avustralya rehberlerinin kültürlerarası iletişim becerisini ele almışlar ve rehberin empatiyi dikkate alan, yargılayıcı olmayan ve başkalarının ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran davranışsal, duyuşsal ve bilişsel beceriye sahip olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Davranışsal beceri özellikle turistler ve yerel halk ile etkileşim sağlamayı, farklı kültürlere karşı saygılı olmayı, beklenmeyen olumsuzluklarla başa çıkabilmeyi içermektedir. Duyuşsal ve bilişsel beceriler ise rehberin sosyal etkileşimlerini geliştirmek için sahip olması gereken becerilerdir (Min, 2011, 4).

İletişim becerileri rehberin diğer işlevlerini kolaylaştırıcı olması açısından önemlidir. Rehberin iletişim becerisi aşağıdaki şekilde açıklanabilir (Ham, 1992, 173; Tangüler, 2002, 18):

- *Grup Önünde Konuşma:* Grup önünde konuşma çoğu insanın çekindiği bir durumdur. Bu becerinin korku olmaktan çıkarılması, eğlence ve hatta rehberin kendisine güven duymasını sağlayan bir öge haline getirilmesi gerekmektedir. Burton ve Burton, dinleyicilerin bir konuşmacı hakkındaki yargılamayı ilk beş saniyelik süre içerisinde, onun dış görünüşüne, ses tonuna ve konuşma becerisine bakarak yaptıklarını belirtmişlerdir.
- *Heyecanı Yenme ve Deneyim:* Rehberin konuşmadan önce veya konuşma sırasında heyecanlanarak sözlerini unutması bir şeyleri yanlış söyleme ya da yapma korkusundan kaynaklanmaktadır. Deneyim, kişinin kendisine güvenini geliştiren önemli etkenlerden birisidir. Dolayısıyla rehber, deneyimi arttıkça daha etkili bir konuşmacı olmaktadır.
- *Göz Konağı:* Göz konağı konuşmacıların kullandıkları önemli tekniklerden birisidir. Ancak, özellikle mesleğe yeni başlayanlar için korkutucu olabilmektedir. Rehber, turistlerle konuşma esnasında göz konağı kurabildiğinde onlarla bağlantı kurabilecek ve onların tepkilerini anında görebilecektir. Rehberin göz konağı kurmaması ve başka yerlere bakarken turistlerle konuşması onların zihninde rehberin grubu önemsemediği izlenimine de neden olacaktır.

- *Vücut, Yüz ve El Hareketleri:* Vücut, yüz ve el hareketleri de çok güçlü iletişim araçları arasında sayılabilir. Bilerek yapılan ve doğal olan hareketler, rastgele ve yapay olan hareketlerden daha etkili olabilmektedir. Doğal olmayan hareketler rehberin kendine olan güvenini yitirmesine ve turistlerin de ona olan güvenlerinin sarsılmasına neden olabilir.

Rehber, grup ile iletişim kurmanın yanı sıra turist-yerel halk arasında da iletişimin ve etkileşimin kurulmasını sağlar. Örneğin, kültürler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan yanlış anlaşılımlar rehber tarafından düzeltilmektedir (Hillman, 2003, 79).

- *Anlatım/Yorumlama Becerisi:* Pond'un (1993) ifade ettiğine göre turist rehberinin görevi yöre ve yerel halk hakkında anlatımlarda ve yorumlamalarda bulunmaktır (Christie ve Mason, 2003, 2; Reisinger ve Steiner, 2006, 482; Powell ve Ham, 2008, 472; Kong, Cheung ve Baum, 2009, 68; Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 57; Min, 2011, 4). Weiler ve Ham (2001, 549) anlatımın özellikle ekoturizmde daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öyle ki Profesör Albert Mehrabian'ın belirttiğine göre kişiler bilgilerin %55'ini görsellik ile, %38'ini sözlü sunum ile, %7'sini ise yazılı olarak almaktadırlar. Ancak, rehberli turlarda rehber tarafından verilen sözlü bilgi diğerlerine nazaran daha fazla önem taşımaktadır. (Commonwealth of Learning, 2006, 235). Haig ve McIntyre (2002, 40) de yüz yüze gerçekleştirilen anlatımın diğer kaynaklardan elde edilen bilgiden daha verimli olduğunu belirtmiştir. Nitekim Mancini (1996) yaptığı çalışmasında turistlerin %80'inin anlatımın olduğu turlardan zevk aldıklarını, öğrendiklerini de diğer insanlarla paylaşma konusunda istekli olduklarını ortaya koymuştur (Cimacio, vd., 2009, 30).

Yazarların üzerinde fikir birliğinde bulunduğu anlatımın amaçları aşağıdaki gibi sırlanabilir (Ham ve Weiler, 2006, 1; Skanavis ve Giannoulis, 2009b, 164):

- turist deneyimlerini arttırmak,
- yörenin kaynaklarını korumak,

- turistleri korumak,
- halk katılımını sağlamak,
- turistlerin yöre ile ilgili bakış açılarını arttırmak,
- doğal ve kültürel çevreye karşı saygılı davranışlar geliştirmelerini ve bilgilenmelerini sağlamaktır.

Moscardo ve diğerleri (2004) etkili anlatımın turistlerin verilen yeni bilgiler ile mevcut bilgileri arasında bağ kurmalarını sağladığını belirtmişlerdir. Sade ve basit anlatım ile rehber, turistlerin sahip oldukları bilgi ile onlara verdikleri bilgi arasındaki boşluğu doldurmaktadır (Reisinger ve Steiner, 2006, 487). Cohen (1985) de özellikle rehberin anlatım becerisinin önemine dikkat çekmiştir. Bu beceri sayesinde turist rehberi yöre kültürünün yabancı ve bilinmeyen yönlerini turiste anlatarak, bu değerleri ziyaretçiler açısından anlamlı hale getirmektedir. Anlatım turistler açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü turistler yörede kısa süreliğine ziyarette bulunmaktadırlar, yöre hakkında herhangi bir bilgiye sahip değillerdir ve bu geçici çevrelerine boş zamanı değerlendirme perspektifinden bakabilmektedirler. Bu nedenle birçoğu yerel değerleri, inanışları, gelenekleri ve günlük yaşamı kavrayamamaktadırlar (Rabotic, 2008, 214).

Rehberin anlatımı eğlenceli olmalı, turistlere uygun olmalı, iyi organize edilmiş olmalı ve sadece başlık değil konu içermelidir (Weiler ve Ham, 2001, 553; Hu, 2007, 34). Fennell'e (2002, 128) göre ekotur rehberi anlatımda başarılı olmak için aşağıdaki görevleri yerine getirmelidir:

- Ekotur rehberi kendini turistlere tanıtmalıdır.
- Anlatım transfer esnasında, tur otobüsünde, destinasyonda, yürüyüş sırasında, kamp alanı etrafında, gece yürüyüşlerinde, vb. her yerde yapılmalıdır.
- Ekoturistler ile etkileşim halinde bulunmalıdır.
- Anlatım ezberden olmamalı, kendiliğinden gelişmelidir.
- Turistlerin ilgi alanlarına yönelik ekstra bilgiler vermek için hazırlık yapılmalıdır.

- Yöresel kültürel aktiviteler (sepetçilik, geleneksel müzik aleti çalmak, vb.) hakkında bilgi ve beceri sahibi olmalıdır.
- Anlatım konusunda esnek olmalı ve turistlerin ilgileri doğrultusunda anlatımını şekillendirmelidir.

Başarılı anlatımın temelinde rehberin iyi bir iletişime sahip olması ve yöre ile ilgili detaylı bilgiye sahip olması yatmaktadır. Örneğin, Almagor (1985) çalışmasında rehberin bilgi eksikliğinin problemlere neden olduğunu ifade etmiştir. Yazar, Moremi Vahşi Yaşamı Koruma Alanı'nda turistlerin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında rehberin yetersiz bilgiye sahip olmasından dolayı turistlerin memnuniyetsizliklerini dile getirdiklerini ortaya koymuştur. Roggenbuck ve Williams (1991) ise yaptıkları araştırmada olumlu sonuçlara ulaşmışlardır. Rehberlerin anlatım becerisinin ve yöre bilgisinin turistlerin memnuniyet düzeylerini arttırdıklarını ortaya koymuşlardır (Aiello, 1998,53). Huges'ın (1991) Avustralya'nın Palm Adası'na düzenlenen rehberli bot turuna katılan turistler üzerine yaptığı çalışmasında da rehberin turistler ile etkileşim içinde bulunduğu ve turistlerin rehberin anlatımından memnun oldukları sonucuna ulaşmıştır. Geva ve Goldman (1991) da çalışmalarında benzer sonuca ulaşmışlardır. İsrail'den Avrupa'ya ve Amerika'ya düzenlenen rehberli turlarda, rehberlerin turistler ile iletişim kurmaları ve alanlarında uzman olmaları turistler açısından önemli etkenler olarak belirlenmiştir. Tazmanyaya'ya yönelik düzenlenen rehberli turlar ile ilgili başka çalışma (1994) turistlerin rehberin çevreye duyarlı anlatımından son derece memnun kaldıklarını ortaya koymuştur (Weiler ve Ham, 2001, 551).

Bazı araştırmacılar da Japon rehberlerin anlatımının turistler üzerindeki etkileri ile ilgili çeşitli araştırmalarda bulunmuşlardır. Örneğin, Matsushima (2007) Ishikari halk plajında turistlere verilen çevreyi koruma amaçlı anlatımın onlar üzerinde olumlu etki yarattığını ortaya koymuştur. Buna karşın Baba ve Morimoto (2006) tarafından Yakushima Adası'ndaki bir milli parkta yapılan çalışmada ekotur rehberi ile ziyaret edilmesine rağmen turistlerin park ile ilgili temel kuralları, güvenlik bilgilerini dikkate almadıklarını ve aşırı kullanımı önemsemedikleri ortaya konulmuştur. Yazarlar bu durumun sebebinin rehberin yetersiz anlatım becerisine sahip olmasından

kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bir başka çalışma Ichiba, Anrui ve Furuya (2008) tarafından Oze Milli Parkı'nda rehberli turlara katılmış farklı tur grupları üzerinde yapılmıştır. Yazarlar, küçük grupla (5 kişilik) çıkılan rehberli turlarda büyük gruplu (20 kişilik) turlara nazaran katılımcıların eğlence, anlatım, yürüyüş hızının ayarlanması gibi özelliklerden memnun kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yamamoto ve Hongo (2006) demografik faktörlerin turistlerin rehber ihtiyacını etkilediğini ve 60 yaş üstü turistlerin 60 yaş altı turistlere göre rehber ihtiyacının daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca Iwaya ve diğerleri (2008) tarafından yapılmış çalışmanın sonuçlarıyla benzer olarak ilk kez rehberli tura çıkan turistlere nazaran birden fazla tura çıkan turistlerin de rehberlerden daha fazla memnun olduklarını ortaya koymuşlardır. Bunun sebebinin de rehberle turist grubu arasındaki iletişimden kaynaklanmış olabileceğini ifade etmişlerdir (Yamada ve Knapp, 2010, 207).

Ekotur rehberi başarılı olabilmek için, grubun nasıl bilgi edineceğini bilmeli ve grubun aldığı bilgiye göre grubu yönlendirebilmelidir. Bireyler bilgiyi görsel, işitsel ve duymusal yoldan alırlar. Genellikle bu yöntemlerden biri kişilerin her durumda en iyi öğrenme yoludur. Rehber, bilgiyi her üç yoldan da sunabilecek biçimde hazırlanmalı, gruptaki turistler hangi yolu tercih ediyorlarsa ondan yararlanmalıdır. Kukeyssel (2005, 58) bu yolları aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- *“Görsel yöntemle öğrenenler”*; düş güçlerini kullanarak yüzleri ve yerleri gözlerinde canlandırabilirler. Seyahat ederken kent haritalarını etkin kullanabilirler ve yeni bir çevrede nadiren kaybolurlar. Görsel olarak düşünürler ve kendilerini görsel terimler ve resimlerle ifade ederler. Bu nedenle rehberin onlar için bilgiyi renklendirmesi gerekir. Yalnız rehberin anlattıklarının görüntülere paralel olması şarttır. Çünkü aksi halde görsel kişiler bir arayış içine gireceklerdir. Rehberin belirttiği her şeyi görmek isteyeceklerdir.
- *“İşitsel yöntemle öğrenenler”*; seslere ve duydukları sözcüklere tepki verirler. Daha başlangıçta rehberlerinin kendilerine tur programını açıklıkla anlatmasını isterler. Rehber önemli noktaların altını çizmeli ve konular arasında ilişki kurmalıdır. Turun sonunda rehber ziyaret edilen yerlerle ilgili bir özet yapmalıdır. Garip sözcük ve seslere meraklıdır,

bu nedenle rehberin yerel terminolojiyi kullanmasından da memnun olmaktadır. Bazen de konuk oldukları ülkenin bazı temel deyimlerini kolayca öğrenirler.

- “*Duyumsal yöntemle öğrenenler*”; en iyi biçimde dokunarak ve hareketli olarak öğrenirler. Duyuları ile yaşarlar. Bir yürüyüş (veya tur sırasında başka bir açık alan aktivitesi) onlar için bilgi edinecekleri iyi bir fırsattır. Çünkü konuya odaklanmak için fazladan yönlendiriciye gerek duyarlar. Mimari detaylar, anıtlar, sergiler, modeller ve mümkün olan her şeye dokunmayı severler. Dokunma duyuları onlara boyut, biçim, içerik, gibi bilgileri sağlar. Tur sırasında tüm etkinliklere ve rehberin önerdiği yeni deneyimlere duraksamadan katılırlar.

- *Grubu Eğlendirme ve Espri Yapabilme Becerisi*: Ekotur rehberi sadece yöre ile ilgili bilgi ve beceriye değil, aynı zamanda grubun enerjisini yüksek tutma ve motivasyonunu sağlama gibi sosyoloji ve psikoloji alanlarında da yeterli beceriye sahip olmalıdır (Cohen, Ifergan ve Cohen, 2002, 920; Reisinger ve Steiner, 2006, 487). Turistlerin, zevk ve eğlenme, rutin yaşamdan ve stresli ortamdaki geçici olarak kaçma ve yeniden canlanma, kendine gelme gibi beklentilerini karşılamak amacıyla turistlerin seyahatleri süresince eğlenmesini, zevkli zaman geçirmesini sağlamaları gerekmektedir (Yıldız, Kuşluvan, Şenyurt, 1997, 12). Nitekim turist rehberinden turistleri eğlendirmesi beklenmektedir (Wong ve Wang, 2009, 257). Ancak bazen rehber eğlendirici olma rolünde aşırıya kaçabilmektedir. Eğlendirmek ve espri yapmak, sürekli güldürmek anlamına gelmemelidir. Turlarda yapılan esprilerin hem yapıcı hem de eğlendirici özelliği olmalıdır. Ayrıca, rehberin toplumların kültürleri ve espri anlayışları arasındaki farklılıkları bilmesi ve turistlerin dinlerine, dillerine, yaşadıkları bölgelere, gelenek ve göreneklere ve etnik gruplara yönelik espriler yapmamaya dikkat etmesi gerekmektedir. Bir turisti güldüren espri diğerini gücendirebilir (Tangüler, 2002, 22).

- *Soru ve Sorunlarla Başa Çıkabilme Becerisi*: Mancini (1996) rehberin, beklenmeyen bir durumla karşılaştığında sorunları çözebilme yeteneğine sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Min, 2011, 4). Tur rehberi işletmesinin temsilcisi olduğu için tur süresince turistlerin karşılaştıkları sorunlarla da

rehber ilgilenmek durumundadır. Örneğin restoranda turistin karşılaştığı bir sorun karşısında turist, sorunun çözümü için restorandaki ilgili kişiler yerine rehber ile irtibata geçmektedir. Bu nedenle problemlerin çözümünü direk rehberlerden beklemektedirler (Ishido, 2008, 25). Bunun yanı sıra otel veya restoran konfirmasyonu için unutulmuş bir telefon görüşmesi sorun olabilmektedir ya da turistin bagajının çalınması gibi bir durumla karşılaşılabilir. Bu gibi durumlarda rehberin detaylara önem vermesi; hızlı, yerinde ve doğru kararlar alması gerekmektedir (Tangüler, 2002, 23). Bir lider olarak rehber otobüsün bozulması, bir turistin hastalanması ya da vefatı, düzenlemelerde karışıklık, vb. beklenmedik sorunlarla başa çıkabilmelidir (Plawin, 2003, 11).

Turist rehberi müşteri şikâyetlerine de olumlu bakmalıdır. Nitekim şikâyetler rehberin performansı hakkında geri dönüş sağlamakta ve rehberin kendisini geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Commonwealth of Learning, 2006, 123). Bu nedenle rehber rahatsız edici bir davranışla karşılaşıldığında ya da bir şikâyet olduğunda tüm tur grup bireylerini memnun etmeyi ve taahhüt edildiği gibi bütün hizmetlerin gerçekleşmesini sağlamayı bilmelidir (Chang, 2007, 95).

Kimi durumlarda ekotur rehberi, ekoturistlerin kendisinin uyarılarını dinlememelerinden kaynaklanan sorunlarla da karşılaşabilmektedir. Örneğin, Belize’de şnorkel ile dalış yapan ekoturistlerin rehberin bilgilendirmesine ve uyarılarına rağmen mercan resiflerine dokunmaları sonucu zarar verdikleri belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak turistlerin para verdikleri için bunu yapmaya hakları olduğunu düşünmeleri gösterilmiştir (Duffy, 2002, 54). Yine Cockscomb Basın Jaguar Koruma Alanı’nda turistlerin bitkilere dokunarak ya da toplamaya çalışarak onlara zarar verdikleri; mavi kelebekleri tutarak onların ölmesine neden oldukları belirlenmiştir. Ekotur rehberinin bitkileri koparmaları gerektiği konusundaki uyarıları karşısında turistlerin bitkilerden bir tutam koparmanın zarar vermeyeceğini söyledikleri ifade edilmiştir. Bu tür durumlarda ekorehberi turistler ile de problem yaşamadan bu tür sorunların üstesinden gelmesini bilmelidir. Örneğin bir ekotur rehberi Maya kültürünün yaşandığı arkeolojik alanda, bulunan çömlek parçalarını

yanlarına almak isteyen ekoturistlere bu davranışın kötü şans getireceğini ifade etmiş ve sorunun üstesinden gelebilmiştir (Duffy, 2002, 58).

Ekotur rehberinin sorulara karşı da açık olması gerekmektedir. Rehberin, grubun diğer üyelerinin de duymasını sağlamak için soruları tekrarlaması yararlı olmaktadır. Bu, özellikle büyük gruplu turlar için gereklidir (Ham, 1992, 150).

Ayrıca rehberin, soruların sadece doğal ya da tarihi güzellikler hakkında değil çevredeki herhangi bir konu hakkında da gelebileceğini tahmin ederek yanında her türlü konuyu (restoran, hediyelik eşya, el sanatı ürünleri, alışveriş, tuvalet, içme suyu, kamp alanında yapılabilecek aktiviteler, vb.) kapsayan kısa notlar aldığı bir not defteri taşıması faydalı olmaktadır (Ham, 1992, 174).

Ekotur rehberi için zor olan bir durumda cevabını bilmediği sorular sorulmasıdır. Bu durumda rehberin tur bitmeden önce sorunun cevabını öğrenerek turisti bu konu hakkında bilgilendirmesi gerekmektedir. Turistin mail adresini alarak sorunun cevabını öğrendiklerinde turiste mail yolu ile ulaşan kimi rehberler de bulunmaktadır (Ham, 1992, 175).

2.3.6.3 Ekotur Rehberin Sahip Olması Gereken Ekoturizm Duyarlılığı

Turist rehberinin yörenin doğal ve ekonomik çevresini koruma ve geliştirme amaçlı uygulamalarda da bulunması gerekmektedir. Bu amaçla yapabileceği uygulamaları Kohl (2007, 343) aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Doğal Çevreyi Koruma Amaçlı Faaliyetler:

- Park koruma gruplarının bir üyesi olmak.
- Koruma projelerine maddi destek sağlamak.
- Bilgisayar, dürbün, radyo, kitap, kamera gibi araç-gereçler için maddi destek sağlamak.

- Ulaşım, finansal analiz, web dizaynı gibi hizmetlere maddi destek sağlamak.
- Park yararına hizmet etmeleri için gönüllü kişileri teşvik etmek.
- Park yönetiminin üniversite araştırma programları, bağış organizasyonları, rotary kulüpleri ile iletişime geçmesine yardımcı olmak.
- Yasa dışı uygulamaları engellemek.
- Vahşi yaşamı koruma altına almak.
- Çevreyi temizleme uygulamalarına katılmak.
- Habitatın korunmasına katkıda bulunmak. Örneğin, ağaç dikmek, kuş yuvaları yapmak, vb.

Ekonomik Çevreyi Geliştirme Amaçlı Faaliyetler:

- Potansiyel turistleri de yöreye çekmek için teşvik etmek.
- Yerel ekonomiyi geliştirmek için turistlerin çeşitli hediyeler ya da ekstra ürün yada hizmetler (yöresel restoran, ekotesis, diğer hizmet sağlayıcılarının sundukları ürün ve hizmetler) almalarını sağlamak.
- Tur operatörlerinin korumacı uygulamalarının bir parçası olmak.
- Özellikle süreli yayınlarda ekoturizm ürünleri ile ilgili olumlu görüşlerde bulunmak.
- Turlar için düzenli olarak değerlendirme formları oluşturmak.

Çevreyi yorumlama ekorehber açısından son derece önemlidir. Çünkü çevreyi yorumlama, gösterdikleri davranışların sonuçları konusunda turistleri eğitmeyi ve sürdürülebilir davranışlar geliştirmeleri için onları teşvik etmeyi içermektedir (Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 50). McArthur (1994) çalışmasında tur grubunun, rehberin kişisel ilgisinden ve yöreyi tanimasından etkilendiğini belirtmiştir. Bu nedenle rehberin verdiği bilgi turistlerin sorumlu davranışlar sergilemelerinde ve çevreye daha duyarlı davranmalarında etkili olmaktadır (Randall, 2005, 1). Bunun yanı sıra rehberin kendisinin de çevre-dostu bir imaj yansıtması ve çevreye uygun davranışlarda bulunması gerekmektedir. Bu sayede turistler de aynı davranışlar içerisinde bulunacaklardır (Fennell, 2002, 137).

Ayrıca ekotur rehberinin çevre kirliliğini önlemek ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarına katkı sağlamak adına enerji tüketimini, aşırı kaynak kullanımını ve atıkları azaltma konusunda da turistlere anlatımlarda bulunması gereklidir (Hu, 2007, 38).

Bazı araştırmacılar, turist rehberinin anlatımının sürdürülebilir yaban hayatına olumlu katkı sağladığını ifade etmektedirler. Bazıları da anlatımın vahşi yaşam ve turist arasında etkileşimi sağlamaya, çevreye olan zararları en aza indirmeye katkı yaptığını belirtmektedirler. Gray'e göre (1993) rehberin anlatımı turistlerin bilgilerini ve vahşi yaşama karşı olan farkındalıklarını artırır, korumacı davranışları teşvik eder (Reisinger ve Steiner, 2006, 483).

Weiler ve Crabtree (1998) tarafından 23 farklı ekotura farklı rehberlerle katılan 295 ekoturist üzerinde yapılan araştırmada turistlerin büyük çoğunluğunun rehberlerden şikayetçi oldukları ortaya çıkmıştır. En fazla eleştiri ise, rehberin korumacılık adına herhangi bir faaliyette bulunmaması ya da yanlış davranışlar sergilemesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Turistler genel olarak rehberlerin yöre bilgilerinden ve kişisel iletişim becerilerinden memnun olduklarını, ancak iyi düzenlenmiş anlatımda bulunma, çevresel sürdürülebilir uygulamalar ve davranışlar hakkında mesaj verme, grup davranışlarını gözlemleyerek çevreye minimum etki yapma hakkında kendileriyle konuşma gibi konularda yetersiz olduklarını ifade etmişlerdir (Weiler ve Ham, 2001, 557).

Ekotur rehberinin anlatımlarda bulunması turist davranışlarının olumsuz etkilerini azaltarak ve uzun dönemli korumayı etkileyerek çevresel ve kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Inskeep'in (1991) de belirttiğine göre rehber; yerel halkın yaşam standartlarını yükselterek, kaliteli çevre ortamı yaratarak, insanların çevreye, tarihe ve kültüre olan bağlarını öğrenme fırsatı sunarak; tarih, kültür ve doğal çevreye turistlerin ilgilerini arttırarak kaliteli turist memnuniyeti sağlamaktadır. Stewart ve diğerleri (1998) rehberin amacının turist farkındalığını arttırmak, öğrenmeyi teşvik etmek, turistlerin miras, koruma, kültür ve destinasyona karşı empati

yeteneklerinin gelişmesini sağlamak olduğunu ifade etmektedirler (Reisinger ve Steiner, 2006, 486).

Turist rehberi turist ile yerel halk arasında arabuluculuk görevini üstlenmektedir. Bu görev özellikle ekoturizmde daha fazla önem kazanmaktadır. Ekoturizmde tur operatörlerinin yerel halktan onay alması ve ekotur rehberinin de ayrıntılı olarak yerel halkı bilgilendirmesi gerekmektedir. Yasal bir gereklilik olmasa bile, etik açıdan ve önemli bir özelliği olması nedeniyle ekoturizm turlarında olumsuz sosyo-kültürel etkilerin en aza indirilmesi ve yerel halka olumlu katkılar yapması sağlanmalıdır. Bu amaçla turist rehberinin kültürel açıdan uygun anlatımlarda bulunması, turistlerin anlayışlarını arttırması ve yerel halkın kültürüne, tarihine, yaşam biçimine, değerlerine olan duyarlılıklarını sağlaması gerekmektedir (Weiler ve Ham, 2001, 552). Ayrıca turistlerin yörede nasıl davranmaları gerektiği konusunda onları uyarmalıdır. Bu yolla yerel halk ile ilgili yanlış anlaşılımları da ortadan kaldırarak halk ile kaynaşmalarını sağlayabilir (Cimacio, vd., 2009, 31). Yine rehber, turist ile etkileşim sağlayarak onların aşına olmadıkları yerel halkın yaşamlarını anlamalarına yardımcı olmalıdır (McGrath, 2004, 429; Leclerc ve Martin, 2004, 184; Reisinger ve Steiner, 2006, 492; Rabolic, 2008, 215; Skanavis ve Giannoulis, 2009a, 57; Jensen, 2010, 616). Nitekim Pearce çalışmasında, çoğu bilginin akıllarında kalmamasına rağmen anlatımın turistler üzerinde duygusal etki bıraktığını belirtmiştir (Leclerc, 1999, 31).

Ekvator'da yapılan bir araştırma sonucunda (Sweeting ve diğerleri, 1999) turistlerin kültürel açıdan duyarlı turlara özellikle de yerel halkın kullanım ve yönetim konusunda payı fazla ise daha fazla harcama ve alışveriş yapma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır (Weiler ve Ham, 2001, 552). Nitekim Timothy ve Butler'ın (1995) da belirttiğine göre alışveriş turistler tarafından tercih edilen yaygın bir aktivitedir. Turizm sektöründe rehberler turist ihtiyaçlarına uygun ve onların istekleri doğrultusunda alışveriş imkanı sağlama konusunda da önemli bir görev üstlenmektedirler. Ancak bu noktada çoğu alışveriş imkanı seyahat acentası tarafından önceden planlandığı için turistler istekleri doğrultusunda yönlendirilmemekte (Ishido, 2008, 24) ya da yanlış yönlendirilmektedirler (Hu, 2007, 38). Wang ve diğerleri (2007) yapmış

oldukları çalışmada turistlerin rehberler tarafından alışveriş yapmaları için zorlandıklarını ortaya koymuşlardır (Ishido, 2008, 24).

Huges (1991) özellikle rehberin yerel halk ile turist grubu arasında iletişimi sağlama ve turistin yerel halkın hayatını anlamalarını sağlama özelliğini vurgulamaktadır. Pearce (1984) da Avustralya'da yaptığı araştırmasında turistlerin başka kültürü öğrenme ve deneyimleme isteğinde olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca çoğu turist "izleyici" olmaktan ziyade "katılımcı" olmak amacıyla yerel halk ile etkileşim içerisinde bulunmak istediklerini ifade etmişlerdir (Leclerc, 1999, 31). Bu nedenle ekotur rehberi yerel kültür ile ilgili bilgiyi turistleri birebir yerel halk arasına katarak vermelidir. Örneğin Tayland'da bir adada ekoturizm aktiviteleri gerçekleştiren Koh Yao Noi Ekoturizm Kulübü, ağırlıklı olarak yerel halkın geleneksel aktivitelerini ekoturizm aktivitesi olarak turizme sunmaktadır. Bu aktiviteler arasında balıkçılık, el sanatları üretimi, tarım, bağ-bahçe işleri gibi aktiviteler sayılabilir. Bu sayede turistler izleyerek, dinleyerek ve deneyerek özel beceriler de kazanabilmektedirler. Bunların yanı sıra rehberler, yaşlılardan ve konunun uzmanı kişilerden (örneğin adanın tarihini iyi bilen, ıstakoz yetiştiriciliğinde uzman olan ya da yabancı otların nasıl toplanılacağını bilen bir aileden gelen ya da bir büyüğü olan kişi) yöre ile ilgili çeşitli bilgiler aktarmaları ve tecrübelerini paylaşmaları konusunda da yararlanmaktadırlar (Walter, 2009, 522).

Ekoturizmde turistlerin yerel halk ile iyi etkileşim kurabilmeleri turist rehberlerinin becerilerine ve halk arasındaki sosyal statüsüne bağlıdır. Jensen (2010, 615) özellikle halk tarafından tanınan, yöreyi iyi bilen ve yörenin insanı olan yerel rehberin, yöre dışından tur operatörü tarafından gönderilmiş birden fazla destinasyonda görev alan bir rehber nazaran, yerel halk ile daha iyi iletişim sağlayabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte yerel rehberin yabancı rehberlerden daha iyi olup olmadığı araştırmacılar arasında tartışılan bir konudur. Açıkça bakıldığında yerel rehber, özellikle turizm açısından gelişmekte olan ülke ya da bölgelerde yerel halkın ekonomik yararlar elde etmesine yardım etmektedir. Bunun yanı sıra yerel rehberler turistler ile yerel halk arasında saygı ve duyarlılık çerçevesinde bağ kurmayı

iyi bilmektedir. Diğer taraftan kültürel yapı ve sosyo-demografik özellikler açısından turistler ile aynı özellikleri gösteren bir rehber de turistlerin beklentilerini ya da endişelerini daha iyi kavrayacaktır. Bu nedenle yerel rehberin ve yabancı rehberin birlikte çalışmasının yararlı olacağı ifade edilmektedir (Weiler ve Ham, 2001, 553).

2.4 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda turist rehberlerinin rolleri ve performansları ile ilgili araştırmalara, ekotur rehberlerinin rolleri ve performansları ile ilgili araştırmalara ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ekoturizm ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.4.1 Turist Rehberlerinin Roller ve Performansları ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Akbulut (2006) Ege bölgesinde turist rehberlerinin mesleki sorunlarını incelemiş ve çalışmasında turist rehberlerinin bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Katılımcıların yönettiği grup ile ilgili karşılaştıkları sorunlar arasında yarısına yakını (%45.4) tur programında kurallara uyulmaması sorununu en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. İkinci sorun olarak satıcıların turistleri rahatsız etmesi gösterilmiştir. Üçüncü sorun ise grubun anlatılanları dinlememesi olduğu ifade edilmiştir. Bu sorunlar konusunda turist rehberlerinin iletişim açısından eksik olabilmeleri sebep olarak dile getirilmiştir.

Aktaş (2009), efsanelerin turistik çekicilik üzerine etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla turist rehberlerine yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda turist rehberlerinin efsaneleri turlarında kullandıkları ve efsanelerin hem tanıtım yoluyla bir pazarlama aracı olarak, hem de ülke imajı açısından etkili bir faktör olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmada rehberlerin %64'ü çalıştıkları bölgenin efsanelerini bilmek zorunda olup olmadıkları ile ilgili ifadeye tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Yine katılımcıların yarısından fazlası (%54) turist rehberliği eğitiminde kültürün bu öğelerine daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Chen, Hwang ve Lee (2006) Tayvan Milli Parkı'nı ziyaret eden turistlerin profillerini kümeleme analizi ile belirlemek ve aynı zamanda turist rehberlerinden memnuniyet düzeylerini ortaya koymak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Kümeleme analizi sonucunda "eğlence katılımlı grup", "tam katılımlı grup", "düşük katılımlı grup" ve "fonksiyon katılımlı grup" olmak üzere dört küme ortaya çıkmıştır. Araştırmacı bu kümelerin birbirinden ayıran özelliklerini ortaya koymuş, her bir kümede bulunan turistlerin farklı istekleri olduğunu ifade ederek bu isteklere uygun olarak rehberin hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Cheng (2005) Tayvan'da kültür yorumcusu olarak adlandırdığı rehberlerin mesleki niteliklerini ve yeterliliklerini incelemek amacıyla turistler, öğrenciler, rehberler ve rehberlik kursu eğitmenlerine yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda rehberlerin saygılı davranmaları, gerçekçi deneyim imkanı sunmaları, iyi iletişim kurmaları, bilgilendirici anlatımlarda bulunmaları ve güvenliği sağlamaları katılımcılar tarafından en önemli görülen nitelikler olmuştur. Araştırmacı özellikle kültür yorumcularının eğitimine önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda rehberlerin kendi alanları ile ilgili olarak zayıf yanlarını ve güçlü yanlarını ortaya koymaları ve buna göre kendilerini geliştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Değirmencioğlu 2001 yılında yapmış olduğu çalışmasında Fransız turistlerin Anadolu turlarında rehberlik hizmetinden tatmin düzeylerini incelemiş ve bu amaçla oluşturduğu ankette turistlerin rehberden beklentilerini ve algılarını kıyaslamıştır. Araştırmacı yapmış olduğu faktör analizi sonucunda 4 faktör (Somut, Unsurlar Güvenilirlik, Heveslilik, Güvence) belirlemiştir. Somut unsurlar faktörü, rehberlik hizmetinde kullanılan ekipmanların varlığını ve dikkat çekici olup olmadığını içeren

ifadelerden oluşmaktadır. Güvenilirlik faktörü; fiziksel unsurların çekiciliği, rehberin tur zamanlaması, sorunları çözme, istekleri karşılama, taahhüt edilen hizmeti sağlama ifadelerini kapsamaktadır. Heveslilik faktörü; kayıtları hatasız tutma, hizmetlerin zamanlaması hakkında bilgi verme, yardımcı olma, yakından ilgi gösterme gibi ifadeleri içermektedir. Son faktör olan güvence faktörü ise; davranışlarının güven oluşturması, kibar ve nazik olması, verilmiş olan programı uygulaması, acil durumlarda kolaylıkla ulaşılabilmesi, sorulara cevap verebilecek bilgiye sahip olması ifadelerinden oluşmaktadır. Araştırmacı, belirlediği bu dört faktör ile ilgili olarak katılımcıların beklentileri ile algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını analiz etmiştir. Analiz sonucunda somut unsurlar faktörü ile ilgili katılımcıların beklentileri ve algıları incelendiğinde bu konuda beklenti ve algı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Güvenilirlik ve heveslilik faktörleri ile ilgili katılımcıların algıları lehine anlamlı bir farklılık bulunurken; güvence faktörü ile ilgili olarak katılımcıların beklentileri lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

Güzel tarafından 2007 yılında Alman turistler üzerinde Türkiye'nin imajının geliştirilmesinde turist rehberinin rolü hakkında bir araştırma yapılmış ve katılımcıların beklentileri ve algıları kıyaslanmıştır. Araştırmada turistlerin rehberli tura katılım nedenleri olarak ilk sırada "daha fazla bilgi edinmek" istekleri olduğu belirtilmiştir. Ardından 2. sırada Türkiye'nin tarihi ve turistik değerlerini tanıma ve 3. sırada Türkiye'yi ve Türk insanlarını daha yakından tanıma nedenleri gelmektedir. Katılımcıların beklenti ve algı farklılıkları ile ilgili sunulan ifadelerle bakıldığında; rehberli tura çıktıktan sonra katılımcıların Türkiye'nin tarihi ve Türk insanının kültürü, aile yapısı, halk yaşantısı, Türk mutfağı ve Türk halıları gibi tarihi ve sosyo-kültürel öğeler hakkındaki algılarında olumlu artış olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Yine, araştırmaya katılan turistlere göre Türkiye hakkında daha çok öğrenebilmek için bilgili ve kültürlü bir turist rehberiyle tura çıkmak önemlidir. Nitekim katılımcıların %69'u bu ifadeye kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %56'sı Türkiye hakkında daha fazla bilgi öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Tur rehberi ile tatil sonrasında iletişim kurma isteği ile ilgili ifade konusunda herhangi bir görüş bildirmemiş olmaları da araştırmanın diğer çarpıcı bir sonucudur.

Hu (2007), Çin'in Hainan kentinde turist rehberlerinin yerel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaları ile ilgili olarak performanslarını değerlendirdiği bir araştırmada bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda Hainan'da rehberlik yapan turist rehberlerinin hem turistlerin tatillerinden elde ettikleri deneyimleri arttırmada hem yerel kaynakların korunmasında hem de yerel ekonominin teşvik edilmesinde yeterli olmadıklarını ortaya koymuştur. Bunun sebeplerinin de daha çok maddi kazancı ön planda tutan rehberlerin olmasından, rehberlere yönelik adil olmayan ücret sisteminin varlığından, rehberlik konusunda rehberlerin fırsatlarını koruyacak bir mekanizmanın yokluğundan, rehberlere yönelik sertifikasyon sisteminin olmayışından, yetersiz eğitim imkânlarından ve sürdürülebilir kalkınma bilincinin eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu sorunları ortadan kaldırmak içinse etkili sertifikasyon sistemi ve eğitim olanaklarının sağlanması, turist rehberlerinin korunması, sürdürülebilirlik adına farkındalık oluşturulması, endüstride yer alan paydaşların teşvik edilmesi önerilerini sıralamıştır. Son olarak sadece sektör paydaşlarının ve turist rehberlerinin değil aynı zamanda hükümetin de ciddi önlemler alması gerektiğini vurgulamıştır.

Leclerc (1999) Amerika'yı ziyaret eden Fransız, Alman ve Amerikalı turistlerin turist rehberlerinin kültürlerarası iletişim yeterliliklerini algılamalarını değerlendirdiği bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda iletişim yeterlilikleri algılamaları açısından üç milliyet arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Buna göre Fransız ve Alman turistler Amerikalı turistlere nazaran rehberlerin sözsüz ve sosyal yeterliliklerini iletişim yeterliliklerinden daha önemli algılamışlardır. Sonuç olarak araştırmacı rehberin iletişim alanındaki yeterliliklerinin kültürlere göre farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Araştırmacı çalışmanın sonunda turist rehberlerinin iletişim yeterliliklerini rehberlik yaptığı grubun kültürel özelliklerini dikkate alarak geliştirmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur.

McDonnell (2001) Sidney'i ziyaret eden turistlerin turist rehberlerinden kültür aktarımı konusundaki memnuniyet düzeylerini incelemek üzere bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda turistlerin genel olarak turist rehberlerinin verdiği kültürel anlayıştan memnun oldukları ortaya

çıkıştır. Araştırmacı yerel kültürün anlaşılmasının turist memnuniyeti sağlama konusunda önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Bunu da sağlayabilecek kişinin turist rehberi olduğunu vurgulamıştır. Turist memnuniyeti üzerinde en güçlü etkiye sahip olan turist rehberleri ile ilgili çeşitli adımlar atılması gerektiğini belirtmiş ve bu noktada da özellikle rehberlere kültür alanında eğitim verilmesi önerisini getirmiştir.

Zhang ve Chow tarafından 2004 yılında Hong Kong'da çalışan turist rehberleri üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, turist rehberinin sahip olması gereken niteliklerin turistler açısından önem düzeyini ve rehberin performansını önem-performans modeline göre değerlendirmişlerdir. Bu amaçla turist rehberinin sahip olması gereken 20 nitelik belirlemişlerdir. Araştırmanın sonucunda belirtilen 20 nitelikten 11'inde (dakik olma, güvenlik kuralları hakkında bilgi verme, günlük tur programı hakkında bilgi verme, nazik olma, yöre hakkında bilgi sahibi olma, dürüst olma, güvenilir olma, hizmetleri söz verildiği gibi yerine getirme, sunum becerisine sahip olma, eğitilmiş olma, iletişim becerisine sahip olma) turist rehberlerinin performansı önem ile kıyaslandığında daha yüksek çıkmıştır. Bir diğer çarpıcı sonuç, rehberlerin sorunları çözme becerisi turistler tarafından önemli görülürken, rehberlerin bu konudaki performanslarının düşük olmasıdır.

2.4.2 Ekotur Rehberlerinin Roller ve Performansları ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Ballantyne ve Huges (2001) tarafından yapılan çalışmada ekotur rehberlerinin kendi rolleri ile ilgili algılarını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ekotur rehberlerinin, kendilerinin en önemli görevinin bilgi sağlamak olduğunu ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Rehberlerin bu konu ile ilgili ifadelerine katılım oranları %77 olarak bulunmuştur. İkinci sırada eğlenceli deneyim sağlama ile ilgili ifadeler (%52) yer almaktadır. Ardından turist güvenliğini sağlama ile ilgili ifadeler (%20) gelmektedir. Turist etkisini azaltma, çevreyi korumayı teşvik etme ve

turistlerin davranışlarını etkileme ile ilgili görevleri belirten ifadeler (%12) ise çok az sayıda ekotur rehberi tarafından önemli görülmüştür. Araştırmacının bu sonuçlara istinaden üzerinde durduğu en önemli nokta; ekotur rehberlerinin kendilerini geleneksel rehberler ile aynı görevlere ve sorumluluklara sahip görmeye devam ediyor olmalarıdır.

Curtin (2010) yaban hayatı turizmi deneyimini yöneten tur lideri olarak ifade ettiği ekotur rehberlerinin önemi ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Bu amaçla veri toplamak için kuş gözlemciliği ve balina gözlemciliği aktivitelerine katılan turistler ile yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında tur liderlerinin “nereye gidileceğini bilme”, “deneyimleri paylaşma”, “yeni insanlarla tanışmayı sağlama”, “grup dinamizmini sağlama” ve “beklentileri karşılama” gibi rollerine vurgu yapmıştır.

Haig ve McIntyre (2002), turist rehberlerinin rolleri ve ekoturizme katılmanın avantajları ile ilgili bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada eko-resort deneyimi ve rehberli ekotur deneyimi olmak üzere iki grubun rehberler ile ilgili algıları arasında bir farklılık olup olmadığını karşılaştırmıştır. Araştırmacıların eko-resort olarak adlandırdığı deneyim tek bir doğal alanın, örneğin bir milli parkın gezilmesi şeklinde gerçekleştirilen ekoturları ifade ederken; rehberli ekotur deneyimi birden fazla doğal alanın yürüyerek ya da çeşitli araçlar kullanarak deneyimlenmesini ifade etmektedir. Araştırmanın sonucunda eko-resort grubu katılımcılar rehberin, çeşitli aktiviteler gerçekleştirmek ve grup içerisinde iyi sosyal ilişkiler kurmak gibi eğlendirme ve yorumlama rollerini daha çok vurgulamışlardır. Rehberli ekotur grubu için ise bir turist için gerekli olabilecek tüm detayların rehber tarafından düşünülerek gerçekleştirilmesini ifade eden rehberin organizatör rolü daha önemli bulunmuştur. Sonuç olarak araştırmacılar bu bulgulara göre ekoturistlerin nispeten heterojen bir grup olduğunu ifade etmişlerdir.

Howard, Thawites ve Smith (2001) tarafından yerel rehberlerin rolleri üzerine yapılmış çalışmada veri toplanması için yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Cohen (1985)

tarafından ortaya atılan ve Weiler ve Davis (1993) tarafından geliştirilen ekotur rehberlerinin rolleri matrisi kullanılarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Sonuçlar dikkate alınarak yerel rehberlerin rolleri için yeni bir matris önerisi getirilmiştir.

Randall ve Rollins (2009) turistlerin, doğal alanlarda faaliyet gösteren turist rehberlerinin rollerini algılamaları üzerine bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar, Howard, Thawites ve Smith'in (2001) çalışmasına benzer olarak araştırmalarında ekotur rehberlerinin rolleri matrisini kullanarak değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ardından turistlere tur öncesi ve tur sonrası uyguladıkları anketi önem-performans matrisini kullanarak değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonucunda iki ifade dışında tüm ifadelerin turistler tarafından önemli olduğu ve rehberin performansının da benzer şekilde yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Rehberlerin arabulucu rolünü belirten iki ifade ise turistler tarafından rehberlerin performansının öneme göre daha yüksek bulunduğu ifadeler olmuştur.

Yu ve Weiler (2006) Avustralya'da sektör temsilcilerinin ve turistlerin Çinli gruplara rehberlik eden turist rehberlerinin rollerini, yeterliliklerini ve performanslarını algılamaları ile ilgili bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak hem yarı yapılandırılmış mülakat, hem de anket kullanılmıştır. Araştırmacıların belirttiğine göre katılımcılara turist rehberlerinin hangi rolleri gerçekleştirdikleri ile ilgili sorulan soruya katılımcılar, "bilgi sağlayıcı, kültürel aracı, tur düzenleyici, güvenlik ve sağlık personeli ve iyi müşteri hizmetleri sağlayıcı" cevaplarını vermişlerdir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu turist rehberlerinin iyi bir tur yöneticisi olma, kültür aracısı olma ve cana yakın olma konularında yeterli performans sağlamış olmalarıdır. Katılımcıların rehberlerin performanslarını düşük buldukları alanlar ise sektör temsilcilerine göre yöre bilgisi, kültür bilgisi, İngilizce yeterliliği ve rehberlik becerileri; turistlere göre ise Avustralya'nın tarihi, coğrafyası, kültürü, ekonomisi ve ülkenin dünya üzerindeki konumu ile ilgili bilgilerdir. Rehberlerin sahip olması gereken beceriler ile ilgili olarak ise katılımcılar insan ilişkileri ile ilgili becerileri, sorunları çözme becerisi ve iletişim becerisini önemli bulmuşlardır. İnsan

ilişkileri ile ilgili becerileri; müşterilerini anlama ve onlarla iyi ilişkiler kurma, onların beklentilerini, ilgilerini ve özel isteklerini kavrama ile ilgili konuları kapsamaktadır. Sorunları çözme becerisi; beklenmedik problemlerle başa çıkabilme ve acil durumlarla başa çıkabilme konularını kapsamaktadır. İletişim becerisi ise, turistlerle hem Çince hem de İngilizce iletişim kurabilme, ilginç anlatımlarda bulunma, hem sözlü hem de sözsüz iletişim yoluyla farklı kültürlerle saygı gösterme konularını içermektedir. Araştırmacılar elde edilen bu bulgular ışığında turist rehberlerinin özellikle bilgi eksikliklerini gidermek adına eğitim verilmesi, çeşitli sertifikasyon programlarının oluşturulması ve daha uygun çalışma koşullarının sağlanması önerilerini getirmişlerdir.

Littlefair (2004) tarafından ekotur rehberlerinin anlatım yolu ile turistlerin çevre üzerindeki etkilerini ne kadar azalttığını incelemek üzere Avustralya'nın Lamington Milli Parkı'nda bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı 3 yıl boyunca 41 rehberli yürüyüşe katılarak ve birebir turistleri gözlemleyerek verileri elde etmiştir. Turistlerin çevreye olan etkilerini analiz edebilmek için rehberli turları çevresel yorumlamanın yoğunluğuna göre beş farklı programa ayırmıştır. Turistlerin gürültü kirliliği ve çevre kirliliği ile ilgili davranışlarını ve rehberlerin bunu engelleme konusundaki anlatımlarını inceleyen araştırmacı, rehber anlatımının en yoğun olduğu programdaki turistlerin çevreye karşı diğer programlara nazaran daha duyarlı olduğu ve kirliliğe daha az neden oldukları sonucuna varmıştır. Sonuç olarak çevresel anlatımın ziyaretçilerin etkisini azaltmada kullanılabilecek etkili bir yönetim aracı olduğunu, ancak tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda sorumlu kişilerin de gerekli önlemleri almaları gerektiğini ifade etmiştir.

2.4.3 Araştırma Alanı Olarak Seçilen Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Ekoturizm ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Akın (2006), araştırmasında ekoturizm potansiyeli çok yüksek bir bölge olan Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelini incelemiş ve alanda sürdürülebilir ekoturizm uygulamaları konusunda yerel halkın, bölgede faaliyet gösteren turizm işletmesi

yöneticilerinin ve milli park yönetiminin görüşlerini almıştır. Elde ettiği bulgular çerçevesinde alanın karşı karşıya olduğu sorunların ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir ekoturizm çerçevesinde sahip olduğu potansiyeli geliştirebilmesi için yapılması gerekenler hakkında çözüm önerileri sunmuştur.

Albayrak (2010) korunan alanların ekoturizmin gelişimine etkilerini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu amaçla araştırma alanı olarak belirlediği Artvin ili Camili Havzası Biyosfer Rezervi'nin ekoturizm potansiyelini irdelenmiş ve mevcut sorunlarını ortaya koymuştur. Ardından yerel halka, turistlere ve pansiyoncu ve taşımacılara olmak üzere üç farklı gruba anket uygulaması gerçekleştirilerek katılımcıların ekoturizm hakkında ve bölgenin biyosfer rezervi olarak ilan edilmesi hakkındaki bilgileri değerlendirilmiş ve görüşleri alınmıştır. Bulgular çerçevesinde bölgede ekoturizmin gelişmesi için yapılması gerekenler ile ilgili öneriler geliştirilmiştir.

Benzer şekilde *Aydın (2010)* da çalışmasında Artvin ili Camili Havzası Biyosfer Rezervi'ni ele alarak alanın ekoturizm konusundaki potansiyelini incelemiştir. Bu amaçla yerel halka uyguladığı ankette, ekoturizm öncesi ve ekoturizm sonrası bölgede gözlemlenen sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler ile ilgili katılımcıların bilgilerini ve görüşlerini değerlendirmiştir. Son olarak elde edilen bulgular dâhilinde öneriler geliştirmiştir.

Gökçe 2006 yılında Giresun ilinde gerçekleştirdiği araştırmasında ilin turizm potansiyelini belirlemek için FÜTZ analizi dahilinde yerel halka yönelik anket uygulamış ve turistler, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ile görüşmelerde bulunulmuştur. Elde edilen bulgular çerçevesinde ilin sahip olduğu güçlü ve zayıf yönleri ortaya koyarak turizm alanındaki fırsatları ve ilin turizmüne yönelik tehditleri değerlendirmiştir.

Yalçınalp (2005) Trabzon ilinde yayla turizmi potansiyelini ekoturizm kapsamında değerlendiren bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda bölgeyi ziyaret eden turistlere ve yerel halka yönelik anket uygulamıştır. Araştırmanın sonucunda turistlerin yaylayı doğal güzellikleri nedeniyle tercih

ettikleri ortaya çıkmıştır. Ancak yaylalarda doğa tahribinin söz konusu olduğu da araştırmacı tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Yaylaların en önemli sorunu yerel halk tarafından ulaşım olarak görülürken, turistler tarafından tesislerin yetersizliği ve doğal kaynakların tahrip edilmesi olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın sonucunda yerli turistin çevre konusunda bilinçlendirilmesi, tüm paydaşların aktif rol alması, doğayı koruyacak aktivitelere ve turizm çeşitlerine önem verilmesi, yaylaların kitle turizmi anlayışıyla ele alınmaması gibi öneriler sunmuştur.

Yılmaz (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Artvin ili ve çevresi ekoturizm potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Araştırmacı bu amaçla alanda mevcut doğal ve kültürel kaynak değerleri ekoturizm yönünden incelemiş, ekoturizm potansiyelinin ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kapsamda, alanın sahip olduğu turizm kaynaklarının işlenmesi, çekiciliğinin ortaya çıkarılarak turiste sunulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için öneriler getirmiştir.

3. YÖNTEM

Turizm sektörünün başarısını ölçen en önemli olgulardan biri turistin beklentilerini karşılayarak onları memnun etmektir. Bu konuda da seyahatlerinin başlangıcından itibaren turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan kişiler olarak turist rehberleri sektörde önemli bir görev üstlenmektedirler. Turistlerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamak için ülkeler de, turist rehberlerinin uzmanlaşması yoluna gitmenin gereğinin farkına varmışlardır. Buradan hareketle ortaya çıkan ekotur rehberliği doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye verilen değerin artmasıyla birlikte sektörde yerini almaya başlamıştır. Turistler açısından ekotur rehberlerinin gerekli bilgi ve becerileri taşıyıp taşımadıklarının ortaya konularak performanslarının değerlendirilmesi çalışmanın amacını oluşturmakta ve alanyazında da ekotur rehberlerinin performansları ile ilgili yapılmış çalışmaların yetersiz olması, çalışmanın turizm sektörü açısından ve ekotur alanında çalışan rehberler açısından önemini ortaya koymaktadır.

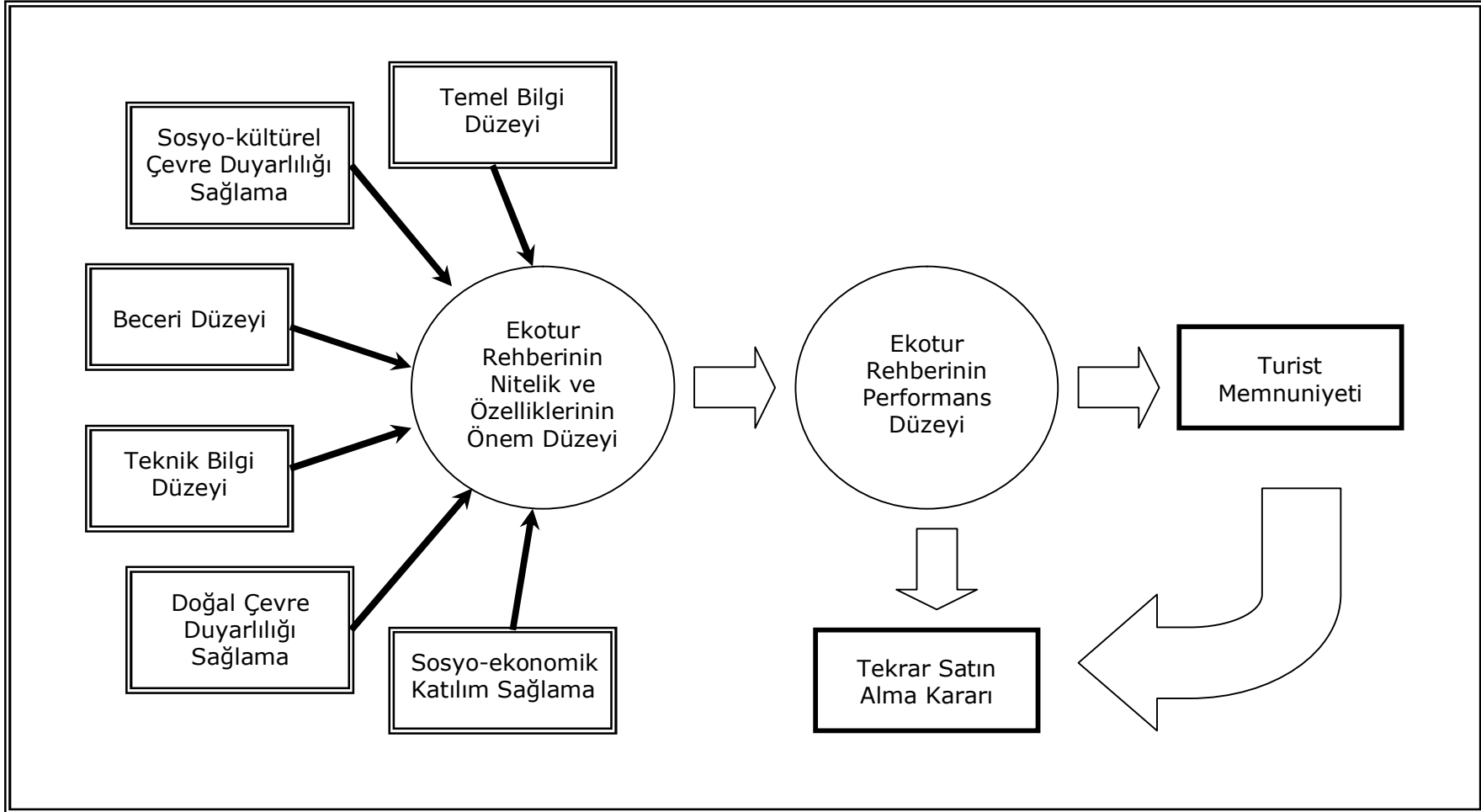
Buradan hareketle çalışmanın alanyazın kısmını oluşturmak amacıyla sürdürülebilir turizm, ekoturizm, turist rehberi ve ekotur rehberi hakkında ulusal ve özellikle de uluslararası olmak üzere kitaplar, dergiler, tezler ve raporlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın yöntem bölümünde ise ekotur rehberlerinin sahip olması gereken niteliklerin turistler açısından önem düzeyi dikkate alınarak, ekotur rehberlerinin performanslarını ortaya koymak amacıyla anket oluşturulmuştur. Elde edilen veriler istatistikî yöntemle analiz edilmiş ve araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın amacı temel alınarak araştırma modeli oluşturulmuştur. Oluşturulan araştırma modeli Şekil 22’de görülmektedir. Model dikkate alındığında turistler açısından ekotur rehberinin sahip olması gereken “temel bilgi düzeyi, doğal çevre duyarlılığı sağlama, beceri düzeyi, sosyo-ekonomik katılım sağlama, teknik bilgi düzeyi, sosyo-kültürel çevre duyarlılığı sağlama” temel alanları dâhilinde nitelikler bulunmaktadır. Bu nitelikler konusunda rehberin gösterdiği yüksek performans diğer bir ifade ile önemin karşılanma düzeyinin yüksek olması turist memnuniyeti ile sonuçlanmaktadır. Yine ekotur rehberlerinin gösterdiği yüksek performans aynı zamanda turistlerin tekrar rehberli ekotura katılma ve bölgeyi ziyaret etme isteklerine de etki etmektedir. Diğer taraftan turist memnuniyeti de benzer şekilde turistlerin tekrar rehberli ekotura katılma ve bölgeyi ziyaret etme isteklerine etki etmektedir.

Hipotez, ortaya çıkmış veya çıkacak belirli davranışlar, olgular veya olaylar hakkında varsayım niteliğindeki açıklamalardır. Hipotez, araştırmacının araştırma problemindeki değişkenler arasında ne tür bir ilişkinin olduğuna dair beklentilerini ve yargılarını ifade eder. Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde sunulmaktadır:

- Hipotez 1: Turistler açısından ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi ile performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 2: Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3: Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 4: Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Şekil 22. Araştırmanın Modeli

- Hipotez 5: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 6: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 7: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 8: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 9: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 10: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 11: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 12: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 13: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 14: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 15: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

- Hipotez 16: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 17: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 18: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 19: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 20: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 21: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 22: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 23: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 24: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yöreyi tekrar ziyaret etme konusunda rehberin etki düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Hipotez 25: Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ekotur rehberinin hizmetinden memnuniyet düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Doğu Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden ve rehberli turlara katılan yerli ekoturistler oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi; İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS, Nomenclature of Territorial Units for Statistics-NUTS) temel alınarak sınırlandırılmıştır. 1981 yılında Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından, Avrupa Birliği ülkelerini istatistik bölgelere ayırmak amacıyla NUTS bölgeleri oluşturulması kararı alınmıştır (Taş, 2006, 188). İBBS'nin birincil amacı AB bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlulaştırılmasıdır (Öztürk, 2009, 19). 1988 yılında AB mevzuatına dâhil edilen bu karar ile birliğe üye ülkeler ile aday ülkelerde NUTS bölge sistematığının kullanılması zorunlu hale getirilmiştir (Taş, 2006, 188). Türkiye de 1999 Helsinki zirvesinde alınan kararla birliğe aday ülke olarak 2001 yılında birliğin gerekli şartı olan istatistikî bölgelerin oluşumu için çalışmalara başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü ve İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon, istatistik bölgelerinin oluşturulması için görevlendirilmiştir. Bu komisyon çalışmaları sonucunda Avrupa Birliği ülkelerindeki benzer 3 seviyeden oluşan bir bölge sistematığı oluşturmuş ve İBBS adı altında Türkiye, Düzey 1'de 12, Düzey 2'de 26 ve Düzey 3'te 81 bölgeye ayrılmıştır (Taş, 2006, 191). Bu bölgeler Şekil 23 ve Çizelge 17'de görülmektedir:

Şekil 23. Türkiye'deki İBBS Düzey I Bölgeleri Haritası

Kaynak: Taş, Barış, AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), s.193.

Çizelge 17. Türkiye'deki İBS Bölgeleri

İBBS I (12 Bölge)	İBBS II (26 Alt Bölge)	İBBS III (81 Alt Bölge)
İstanbul	İstanbul	İstanbul
Batı Marmara	Tekirdağ	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
	Balıkesir	Balıkesir, Çanakkale
Doğu Marmara	Bursa	Bursa, Eskişehir, Bilecik
	Kocaeli	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
Ege	İzmir	İzmir
	Aydın	Aydın, Denizli, Muğla
	Manisa	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
Akdeniz	Antalya	Antalya, Isparta, Burdur
	Adana	Adana, Mersin
	Hatay	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Batı Anadolu	Ankara	Ankara
	Konya	Konya, Karaman
Orta Anadolu	Kırıkkale	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat
Batı Karadeniz	Zonguldak	Zonguldak, Karabük, Bartın
	Kastamonu	Kastamonu, Çankırı, Sinop
	Samsun	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
Doğu Karadeniz	Trabzon	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	Erzurum, Erzincan, Bayburt
	Ağrı	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
Ortadoğu Anadolu	Malatya	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
	Van	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
	Şanlıurfa	Şanlıurfa, Diyarbakır
	Mardin	Mardin, Batman, Siirt, Şırnak

Kaynak: Taş, Barış, AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), s.191.

Çalışmaya konu olan Doğu Karadeniz Bölgesi IBSS'ye göre; Düzey 1'de Doğu Karadeniz Bölgesi, Düzey 2'de Trabzon Alt Bölgesi ve Düzey 3'te Trabzon, Ordu, Giresun, Rize Artvin ve Gümüşhane illeri olarak belirlenmiştir. Çalışmanın evrenini de Doğu Karadeniz Bölgesi'ni içeren Düzey 1 Bölgesi ve alt bölgeleri oluşturmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tercih edilmesinin en önemli nedeni ekoturizm aktiviteleri olarak sözü edilen aktivitelerin yapılmasına elverişli doğal ve kültürel özelliklere sahip olması ve bu nedenle de rehberli ekoturların yoğun olmasıdır. Bu aktiviteler iller bazında Çizelge 18'de yer almaktadır:

Çizelge 18. İllere Göre Doğu Karadeniz Bölgesi Ekoturizm Aktiviteleri

Artvin	<ul style="list-style-type: none"> • Çoruh Nehri ve Barhal Çayı'nda rafting ve kanoculuk, • Çoruh Havzası'nda kuş gözlemciliği, • Kaçkar Dağları'nda dağ tırmanışı ve doğa yürüyüşü, • Şavşat ve Ardanuç'ta yamaç paraşütü ve çim kayağı
Gümüşhane	<ul style="list-style-type: none"> • Artabel Gölleri Tabiat Parkı, Limni Krater Gölü ve çevresi, Tomara Şelalesi, Tekke Şelalesi, Kazıkbeli Yaylası ve çevresi, Hamsiköy ve Zigana eteklerinde dağ/doğa yürüyüşü, • Kadırga Yaylası, Taşköprü Yaylası'nda bisiklet turları, • Tomara Şelalesi, Tekke Şelalesi, Zigana Kayak Sporları Turizm Merkezi, Kadırga Yaylası, Kazıkbeli Yaylası, Taşköprü Yaylası ve çevresinde yamaç paraşütü, • Tomara Şelalesi, Kazıkbeli Yaylası ve Taşköprü Yaylası'nda atlı doğa yürüyüşü
Giresun	<ul style="list-style-type: none"> • Karagöl Dağları Eğribel- Çoban Bağirtan, Turna Ovası- Kümbet, Eğribel- Avşar Ovası, Sağrak Gölü, Kırklar Tepesi-Karagöl Tepesi-Aygır Gölü-Elmalı Ovası'nda doğa yürüyüşü, • Alucra ve Şebinkarahisar ilçelerinde yamaç paraşütü, • Giresun-Batlama-İnişdibi-Fidanlık-YavuzkemaI-Bektaş- Camili-Pınarlar-Uzundere-Kümbet-Kotana-Dereli-Giresun parkurunda cıp safari, • Aksu Deresi, Yağlıdere Irmağı, Harşit Çayı ve Pazarsuyu Dereleri'nda rafting ve kanoculuk, • Yaylalarda atlı doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, motosiklet kros, çim kayağı, • Bektaş Yaylası'nda çim kayağı, • Kılıçkaya Barajı'nda sportif olta balıkçılığı
Ordu	<ul style="list-style-type: none"> • Mevcut olan yaylalarında yayla turizmi, • Boztepe'de yamaç paraşütü, • Melet Çayı'nda rafting
Rize	<ul style="list-style-type: none"> • Hemen her deresinde sportif olta balıkçılığı, • Yaylalarında atlı doğa yürüyüşü, • Kaçkar Dağları'nda dağ/doğa yürüyüşü, dağ bisikleti ve motosiklet gezileri, • Kaçkar Dağları'nda bitki gözlemeleme, • Kaçkar Dağı, Verçenek Dağı, Bulut Dağı ve Altıparmak Dağı'nda dağcılık ve zirve tırmanışları, • Fırtına Deresi, Taşlıdere ve İyidere'de rafting ve kanoculuk
Trabzon	<ul style="list-style-type: none"> • Uzungöl, Demirkapı, Karakaya'da dağcılık, • Akçaabat, Düzköy, Kayabaşı Yaylası, Lişer Yaylası, Şomla Turizm Merkezi, Maçka, Araklı, Dağbaşı, Çaykara'da cıp safari, • Uzungöl, Akçaabat, Düzköy ilçesi Çalköy beldesi Doğankaya Çayırbağı'nda yamaç paraşütü, • Çaykara, Uzungöl, Karastel Yaylası, Şekersu Yaylası, Maçka, Mudur Yaylası'nda doğa yürüyüşü, • Araklı Karadere'de kanoculuk

Kaynak: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2011). TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı: 2010-2013, Trabzon: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Yayını, s.86.

Bölgenin araştırma alanı olarak seçilmesinin diğer nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Hatila Vadisi Millî Parkı (Artvin), Karagöl - Sahara Millî Parkı (Artvin), Kaçkar Dağları Millî Parkı (Rize) ve Altındere Vadisi Millî Parkı (Trabzon) olmak üzere toplam 4 adet Milli Park'a sahip olması,
- Kuş gözlemciliği ve bitki gözlemciliği yapılmasına elverişli olan, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilen Uzungöl'ün (Trabzon) varlığı,
- Yayla turizmine elverişli çok zengin yaylaların varlığı (24 adet yayla turizm merkezinin 17'si Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer almaktadır),
- Türkiye'de rafting sporuna uygun, dünyanın en hızlı akan 10 nehrinden birisi olan Çoruh nehrinin (Artvin) varlığı,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından geliştirilen Karadeniz bisikletli tur güzergâhının varlığı,
- Bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekoturizm bilincini yerleştirmek amacıyla yerel rehberlerin de yer aldığı Ekodiyalog, Hatila Vadisi ve Kaçkar Dağları Milli Parkı ile Camili Biyosfer Rezervi Ekoturizm Projesi gibi projelerin gerçekleştirilmesi,
- Ekoturistlerin ilgi odağı olan sayısız yerel festivallerin ve şenliklerin gerçekleşiyor olması,
- Ekoturizm alanında çalışan yerel acentaların, konaklama işletmelerinin ve yerel rehberlerin varlığı.

Bölgenin sahip olduğu tüm bu özellikler ve değerler rehberli ekoturların yapılmasına olanak vermektedir. Dolayısıyla çalışma alanı olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nin seçilmesi uygun görülmüştür.

Bölgeye yönelik sadece ekoturizm amaçlı gelen turistlerin istatistikî bir verisi olmamasından hareketle bölgeyi ziyaret eden toplam yerli turist sayısı dikkate alınmak durumunda kalınmıştır. Aşağıda yer alan Çizelge 19'da 2009 yılında bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin illere göre dağılımı verilmektedir:

Çizelge 19. Doğu Karadeniz Bölgesi'ni Ziyaret Eden Turistlerin İllere Göre Dağılımı (2009)

İller	Yabancı Turist Sayısı	Yerli Turist Sayısı	Toplam
Trabzon	627.015	1.576.093	2.203.108
Ordu	5.760	115.015	120.775
Giresun	20.067	601.048	621.115
Rize	58.729	437.817	496.546
Artvin	77.590	204.098	281.688
Gümüşhane	3.750	74.122	77.872
TOPLAM	792.911	3.008.193	3.801.104

Kaynak: <http://www.doka.org.tr/>

Yukarıdaki çizelgede ve grafikte de görüldüğü gibi 2009 yılı itibariyle Doğu Karadeniz Bölgesini 792.911'i yabancı, 3.008.193'i yerli olmak üzere toplam 3.801.104 turist ziyaret etmiştir. Yerli turistlerin (%79.1) yabancılara (%20.9) nazaran büyük bir farkla bölgeyi daha fazla ziyaret ettiği de çizelgeden çıkan bir başka sonuçtur. Bu nedenle de çalışmanın yerli turistler üzerinde yapılması uygun görülmüştür. Belirlenen evrenin tamamına ulaşılması mümkün olmadığından hareketle araştırmanın evrenini oluşturan turistlerden örneklem seçilmesine ve araştırmanın bu örneklem üzerinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Örnekleme; bir çalışma için evreni temsil edebilecek şekilde, grup içerisinde belli sayıda denekten oluşan, bir alt denek grubu oluşturulması sürecidir. Örnekleme amacı, araştırmacıya evren hakkında genellemeler yapabileceği bilgiyi, evrenin bütününe tek tek araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktır (Altunışık ve diğerleri, 2004, 131). Örneklem ise araştırma evreni içerisinde amaca uygun herhangi bir yöntemle seçilen ve evreni temsil yeteneğine sahip birimler veya elemanlar kümesi şeklinde tanımlanabilir (Ural ve Kılıç, 2011, 34).

Bilimsel araştırmalarda evreni temsil edecek örneklem büyüklüğünün saptanması araştırma sonuçlarının evrene genellenebilmesini sağlayan temel unsurlardan biridir. Bu araştırmada da örneklem büyüklüğünün tespiti için, geliştirilmiş örneklem formüllerinden ve evren büyüklüğüne göre örneklem

sayısını gösteren çizelgeden (Çizelge 20) yararlanılmıştır (Altunışık ve diğerleri, 2004, 134; Ural ve Kılıç, 2011, 47). Buna göre;

n = Örneklem büyüklüğü
N = Ana kütle = 3.008.193 yerli turist
p = Tahmin edilen ve istenen özelliğin kitlede görülme yüzdesi = 0.05
q = Tahmin edilen ve istenen özelliğin kitlede görülmeme yüzdesi = 0.05
t = Sonsuz serbestlik derecesinde (df) alpha yanılma düzeyinde teorik "t tablo" değeri = 1.96
Hata payı = 0.05 olarak alınmıştır.

$$n = \frac{N \times p \times q \times (t^2)}{p \times q \times t^2 + (N-1) \times \text{hata payı}^2}$$

$$n = \frac{3.008.193 \times 0.05 \times 0.05 \times (1.96^2)}{0.05 \times 0.05 \times 1.96^2 + (3.008.193-1) \times 0.05^2} = 384$$

Çizelge 20. Belli Evrenler İçin Kabul Edilebilir Örneklem Büyüklükleri

N	S	N	S	N	S	N	S
10	10	500	217	4000	351	30000	379
50	44	750	254	5000	357	40000	380
100	80	1000	278	7000	364	50000	381
150	108	1500	306	10000	370	75000	382
200	132	2000	322	15000	375	100000	384
250	152	3000	341	20000	377		

N= evren büyüklüğünü, S= örneklem büyüklüğünü ifade etmektedir.

Kaynak: Altunışık, Remzi ve diğerleri. (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. (3. Baskı), İstanbul: Avcı Ofset, s.135.

Yukarıda yer alan örneklem formülüne ve örneklem sayısını gösteren çizelgeye göre araştırmanın örnekleminin en az 384 olması gereği ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle 2010-2011 yılları arasında 500 adet anket katılımcılara çeşitli yollarla ulaştırılmış, ancak 472'sinden geri dönüş alınmıştır. Bunlardan 52 adedi her soruya aynı cevabı vermiş oldukları için, 18'i ise anketin %50'sinden fazlasını cevaplamadıkları için dikkate alınmamıştır. Sonuç olarak araştırmada 402 adet anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.3 Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Ekotur rehberlerinin yeterliliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmada veri toplanması için anket tercih edilmiştir. Anketin tercih edilmesinin nedenleri (Ural ve Kılıç, 2011, 56);

- Ekonomik bir veri toplama tekniği olması,
- Araştırmanın amacına yönelik çok fazla veri toplanabilmesi,
- Geniş kitlelere ulaşılabileceği için daha büyük örnekleme evrene yaklaşmak mümkün olabileceğinden verilerin güvenilirliğinin ve geçerliğinin artması,
- Bireylerin davranışsal, düşünsel, duygusal, inançsal, güdüsel ve algısal özelliklerine ilişkin bilgilerin sağlanabilmesi,
- Verilere çok hızlı ulaşma imkanı olmasıdır.

Anketin oluşturulması için ekoturizm, ekotur rehberliği, turist rehberlerinin nitelikleri ve ekotur rehberinin nitelikleri ile ilgili alanyazın taraması sonucu elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Ardından birincil verilerin toplanması amacıyla anket geliştirilmiştir. Hazırlanan anket Ek 18'de sunulmuştur.

Anket beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, katılımcılara katıldıkları ekotur ile ilgili genel sorular sorulmuş ve bu bölümde katılımcılardan tur süresince harcama durumları, yöreyi tercih etmelerinde bilgi kaynakları, seyahate kiminle çıktıkları, konaklama şekilleri, konaklama süreleri, ekotura kaçınıcı kez katıldıkları ve ekotura katılım nedenleri hakkında sorulan soruları cevaplamaları istenmiştir.

Üçüncü bölümde, ekotur rehberinin sahip olması gereken niteliklerinin ekoturistler açısından önem düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ifadelerin oluşturulması için genel turist rehberlerinin nitelikleri ve performans düzeyleri üzerine yapılmış çalışmalardan (Leclerc, 1999; McDonnell, 2001; Tangüler, 2002; Zhang ve Chow, 2004; Cheng, 2005, Chen, Hwang ve Lee, 2006; Hu, 2007), ekotur rehberleri ile ilgili alanyazından (Fennell, 2002;

Commonwealth of Learning, 2006; Reisinger ve Steiner, 2006; Chowdhary ve Prakash, 2008; Tiryaki, 2009; Walter, 2009) ve çeşitli ekoturizm aktiviteleri üzerine turist rehberleri ile ilgili yapılmış araştırmalardan (Ballantyne ve Huges, 2001; Howard, Thwites ve Smith, 2001; Haig ve McIntyre, 2002; Littlefair, 2004; Yu ve Weiler, 2006; Davidson ve Rosemary, 2007; Curtin, 2010; Randall ve Rollins, 2009) yararlanılmıştır. Ayrıca bölgede ekoturizm alanında çalışan yerel acenta sorumluları ve yerel rehberlerle görüşmeler yapılarak onların görüşleri alınmıştır. Son olarak akademisyenlerin tavsiyelerinden yararlanılmış ve ifadeler bu doğrultuda hazırlanmıştır. Anketin dördüncü bölümünde, turistlerin karşılaştıkları ekotur rehberlerinin belirtilen bu nitelikleri hangi düzeyde karşıladığı; diğer bir ifade ile ekotur rehberlerinin performans düzeyleri test edilmiştir. Son bölümde ise katılımcıların ekoturdan ve ekotur rehberlerinden genel memnuniyet düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Buna yönelik olarak katılımcılardan ekoturda katıldıkları aktiviteler, katıldıkları ekoturdan memnun olma durumları, yöreyi tekrar ziyaret etme istekleri ile bunda ekotur rehberinin ne düzeyde etkisinin olduğu ve ekotur rehberinin verdiği hizmetten memnuniyet düzeyleri ile ilgili sorular sorulmuş ve bu soruları cevaplamaları istenmiştir.

Turistler açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyleri ile performans düzeylerini ölçmek amacıyla oluşturulan anketin 3. ve 4. kısmında ekorehberler ile ilgili 35 ifade belirlenmiştir. Bu ifadelerin değerlendirilmesinde "5'li Likert Ölçeği" kullanılmıştır. Öncelikle bu ifadeler önem ölçeğinde, 1: çok önemsiz ile 5: çok önemli aralığında düzenlenerek katılımcılar açısından bu ifadelerin önem düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Yine turistlerin katıldıkları ekoturlarda karşılaştıkları ekotur rehberinin belirtilen bu ifadeleri ne derece karşıladığını belirlemek amacıyla performans ölçeğinde, ifadeler 1: çok yetersiz ile 5: çok yeterli aralığında düzenlenerek katılımcıların ekotur rehberinin performansını değerlendirmeleri istenmiştir.

Katılımcıların yörede gerçekleştirdikleri ekoturdan memnuniyet düzeylerini, yöreyi tekrar ziyaret etme isteklerini, bu konuda ekotur rehberinin etkisini ve ekotur rehberinin hizmetinden memnuniyet düzeylerini belirlemek

üzere hazırlanan ve son bölümde sorulan sorularda 3'lü ölçek (Evet, Hayır, Kısmen) kullanılmıştır.

3.4 Verilerin Analizi ve Güvenilirlik

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 19.0 (Statistical Package for Social Science) programına aktarılmış ve veriler bu program yardımıyla değerlendirilmiştir. Bu noktada öncelikle anketlerden elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS programına kaydedilmiş ve veriler analiz edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amacıyla elde edilen veriler, katılımcıların katıldıkları ekotur ile ilgili özellikleri içeren veriler, katılımcıların ekoturdan memnuniyet düzeyleri ve bölgeyi tekrar ziyaret etme istekleri yine frekans ve yüzde dağılımları verilerek değerlendirilmiştir. Ekotur rehberlerinin niteliklerine yönelik önem-performans ölçeğinin maddelerinin değerlendirilmesine ilişkin olarak ifadelerin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini ve yapısal geçerliliğini belirlemek amacıyla ölçeğe "güvenilirlik analizi" ve "açıklayıcı faktör analizi" uygulanmıştır. Önem ölçeği ile performans ölçeği arasındaki farkı belirlemek için "ilişkili ölçümler için t testi (paired samples t test)" yapılmıştır. Bağımlı değişkenler üzerinde etkili olan bağımsız değişkenleri bir ağaç diyagramı üzerinde göstererek değerlendirebilmek için CHAID analizi uygulanmıştır. Araştırmada yer alan bağımsız değişkenler ile ölçek maddeleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını analiz etmek için "bağımsız örneklem için t testi (independent samples t test)" ve "tek yönlü varyans analizi (ANOVA)" uygulanmıştır.

Yapılan çalışmada hazırlanan önem ölçeğinin geçerliliğini ve güvenilirliğini analiz etmek ve olması muhtemel hatalardan kaçınmak için öncelikle bir ön test yapılmıştır. Ön test 2010 yılı Mayıs-Eylül ayları arasında araştırmanın uygulanacağı Doğu Karadeniz Bölgesi'nde rehberli ekoturlara katılan yerli ekoturistler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ön test 106 ekoturist üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda ölçeğin güvenilirliği test edilmiş ve faktör analizi uygulanmıştır.

Güvenilirlik analizi, herhangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin, kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacı ile kullanılmaktadır (Ural ve Kılıç, 2011, 286). Bir test veya ölçek ne kadar güvenilir ise ondan elde edilen veriler de o derece güvenilirdir (Altunışık ve diğerleri, 2004, 122). Ölçme aracını oluşturan ifadelerin birbiriyle tutarlılık gösterip göstermediği, aralarındaki ilişkinin (korelasyonun) ölçülmesi ile ortaya çıkmaktadır. Güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha en yaygın kullanılan güvenilirlik katsayısıdır), 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artmaktadır (Ural ve Kılıç, 2011, 286). Bu amaçla araştırmanın öntestinde ölçeğe uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha katsayısı 0,9331 olarak bulunmuştur ki bu sonuç ölçeğin güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi ise, bir konuda deneklerin verdiği cevaplara göre değişkenler arasındaki korelasyonun hesaplanarak, birbiri ile ilişkili olan ve aynı boyutu ölçen değişkenlerin gruplandırılması sonucu faktör elde etme işlemidir. Faktör analizi, belirli bir konuyu ölçmek amacı ile hazırlanan ölçeğin yapısal geçerliliği hakkında bilgi vermektedir (Ural ve Kılıç, 2011, 281). Faktör analizinin amacı veri setinde yer alan kavramlar arasındaki ilişkilerin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olmak ve karmaşık bir olguyu daha az sayıda faktörler yardımı ile açıklayabilmektir (Altunışık ve diğerleri, 2004, 122). Buradan yola çıkarak daha önce yapılmış araştırmaların incelenmesi ve alanyazın taraması sonucunda hazırlanan ölçeğe faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda 34 ifade arasında yer alan 27. ifade olan "ekonomik açıdan yöreye ve yöre insanına katkı sağlanmasını teşvik etme" ifadesi herhangi bir faktör altında yer almadığından ve ölçeğe bir katkı ve etki sağlamadığından ölçekten çıkartılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ankete son şekli verilerek hedeflenen kitleye uygulanmaya hazır hale getirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde; ekotur rehberlerinin niteliklerinin ekoturistler açısından önem ve performans düzeylerinin ölçülmesi, ekotur rehberlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi, ekoturistlerin sosyo-demografik özellikleri ile ekotur rehberinin niteliklerine verdikleri önem ve rehberin performansı arasında farklılık olup olmadığının ortaya konulması amaçlarıyla araştırma analizlerine yer verilmiştir.

4.1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların cinsiyetleri, medeni durumları, yaşları, eğitim durumları ve gelir düzeyleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcıları sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular Çizelge 21’de görülmektedir.

Çizelge 21. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Sosyo-Demografik Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Bay	151	37,6
Bayan	251	62,4
Toplam	402	100,0
Yaş		
18-24 yaş arası	23	5,7
25-34 yaş arası	116	28,9
35-44 yaş arası	105	26,1
45-54 yaş arası	88	21,9
55 yaş ve üstü	70	17,4
Toplam	402	100,0
Medeni Durum		
Evli	243	60,4
Bekar	159	39,6
Toplam	402	100,0

Çzilege 33. (Devam)

Eğitim Durumu		
İlköğretim mezunu	17	4,2
Ortaöğretim mezunu	100	24,9
Yükseköğretim mezunu	197	49,0
Lisansüstü eğitim mezunu	88	21,9
Toplam	402	100,0
Meslek		
Beyaz Yakalı	260	64,7
Mavi Yakalı	56	13,9
Ev hanımı	36	9,0
Emekli	26	6,5
Öğrenci	21	5,2
Eksik veri	3	0,7
Toplam	402	100,0
Yaşadığı Şehir		
İstanbul	216	53,7
Bursa	25	6,2
Ankara	24	6,0
Konya	20	5,0
Antalya	17	4,2
Balıkesir	16	4,0
Yurtdışı	16	4,0
İzmir	14	3,5
Bandırma (Balıkesir)	13	3,2
Diğer	41	10,2
Toplam	402	100,0
Gelir Durumu		
Kişisel gelire sahip değil	55	13,7
100TL ve altı	77	19,2
1001-2000TL arası	82	20,4
2001-3000TL arası	75	18,7
3001TL ve üstü	110	27,4
Eksik veri	3	0,7
Toplam	402	100,0

Çizelgeye göre ankete katılanların %62,4'ü bayanlardan, %37,6'sı erkeklerden oluşmaktadır. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğunu bayanların oluşturduğu görölmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi özellikle 1990'lı yıllardan sonra ekoturlara katılan bayanların oranında artış olduğu gözlemlenmiş ve yapılan çalışmaların çoğu bayanların oranının erkeklerden daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, Weaver (2001) ekotura katılan bayanların oranını %73; Lawton (2001) %62,8; Law (2000) %59; Diamantis (1999) %57; Balmey ve Hatch (1998) ise %55 olarak bulmuşlardır. Yine Arabatzis ve Grigoroudis (2010)

çalışmalarında bayanların oranının (%56) erkeklerden daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. Nitekim yapılan bu çalışmanın sonucunun da sözü edilen çalışmalar ile benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre, katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında %28,9'luk oran ile "25-34 yaş arası" ekotura en fazla katılan yaş grubudur. Bu grubu sırasıyla %26,1'lik pay ile "35-44 yaş arası" olanlar, %21,9'luk pay ile "45-54 yaş arası" olanlar ve %17,4'lük pay ile "55 yaş ve üstü" olanlar izlemektedir. En az paya sahip olanlar ise %5,7'lik oran ile "18-24 yaş arası" katılımcılardır. Daha önceki çalışmaların sonuçları ile kıyaslandığında yapılan çalışmada yaş grubunun kısmen düşük olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, Ballantine ve Eagles (1994), Boo (1990), Eagles ve Cascagnette (1995), Fennell ve Smale (1992), Hvenegaard ve diğerleri (1989), Kretchman ve Eagles (1990), Williacy ve Eagles (1990) çalışmalarında ekoturistlerin yaş ortalamalarının 35 ile 55 arasında ve çoğunlukla da 45 ile 55 arasında olduğunu ortaya koymuşlardır. UNWTO (2002) ise Almanya, Kanada, İspanya, Amerika, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin ekoturizm pazarındaki turist profilini incelemiş ve ekoturistlerin 30 ile 59 yaş arasında olduklarını belirlemiştir. Bu farklılığın sebebi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen ekoturizm aktivitelerinin daha çok fiziksel güce dayalı ve macera içeren aktiviteler olması nedeniyle daha genç olarak nitelendirilebilecek kişiler tarafından seçilmiş olması olabilir.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, %60,4 gibi büyük bir oranının evli olduğu görülmektedir. Bekârların oranı ise %39,6'dır. Yapılan çalışmalar ekoturistler ile genel turistlerin medeni durumları arasında herhangi bir farklılık olmadığını, dolayısıyla medeni durumun ekoturistlerin profilini belirleyen temel faktörlerden biri olmadığını ortaya koymaktadır (HLA ve ARA, 1994)

Eğitim durumlarına bakıldığında, ankete katılanların yarısına yakınının (%49,0) üniversite olarak da tabir edilen yükseköğretim (önlisans ya da lisans) mezunu olduğu görülmektedir. İkinci sırayı %24,9'luk pay ile lise olarak bilinen ortaöğretim mezunları almaktadır. Lisansüstü (yüksek lisans ya

da doktora) eğitimi mezunlarının oranı %21,9 iken, ilköğretim mezunlarının oranı sadece %4,2 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların %70,9'unun lisans ve lisansüstü eğitime sahip oldukları, diğer bir ifade ile eğitim düzeylerinin yüksek olduğu araştırmada ortaya çıkan bulgulardan biridir. Nitekim daha önce yapılmış çoğu araştırmanın (Hvenegaard, vd, 1989; Fennell ve Smale, 1992; Ballantine ve Eagles, 1994; Eagles ve Cascagnette, 1995; Kanada Mirası, 1995; Diamantis, 1999; Lawton, 2001; Tao, Eagles ve Smith, 2004; Okello ve Yerian, 2009; Arabatzis ve Grigoroudis, 2010; Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010) sonuçları da bu sonucu doğrular niteliktedir.

Ankete katılanların mesleklerine yönelik açık uçlu soru sorulmuş ve veriler elde edildikten sonra meslekler gruplandırılmıştır. Buna göre katılımcıların %64,7 gibi büyük bir oranını beyaz yakalılar oluşturmaktadır. Beyaz yakalılar; mühendis, doktor, diş hekimi, avukat, hemşire, öğretmen, memur, mimar, İK müdürü, finans müdürü, vb. katılımcılardan oluşmaktadır. Mavi yakalı olarak tabir edilen katılımcıların oranı %13,9 olarak bulunmuştur. Mavi yakalılar ise restoran çalışanı, serbest meslek çalışanı, işçi, turizm sektörü çalışanı, elektrikçi, sigortacı, teknisyen, vb. katılımcılardan oluşmaktadır. Ev hanımı katılımcıların oranı %9,0 iken, emekli katılımcıların oranı %6,5 ve öğrenci katılımcıların oranı ise %5,2 olarak belirlenmiştir. 3 kişi ise meslekleri ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Katılımcılara yaşadıkları şehirler ya da yurtdışında ikamet ediyorlar ise yaşadıkları ülkeler sorulmuştur. Soru açık uçlu sorulmuş ve veriler elde edildikten sonra gruplandırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısından fazlası (%53,7) İstanbul şehrinde ikamet etmektedir. İstanbul şehri sırasıyla Bursa (%6,2), Ankara (%6,0), Konya (%5,0), Antalya (%4,2), Balıkesir (%4,0), İzmir (%3,5) şehirleri ile Bandırma (%3,2) ilçesi izlemektedir. Yurtdışından yaşayanların oranı ise %4,0 olarak bulunmuştur. Yurtdışında ikamet eden katılımcılar Almanya, Amerika, Avustralya ve Fransa ülkelerinde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Diğer seçeneğinde ise katılımcıların Edirne, Denizli, Kocaeli, Mersin, Niğde, Tekirdağ, Manisa, Kırklareli ve Mardin illerinde ikamet ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların gelir durumları incelendiğinde oldukça yüksek bir gelire sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların %27,4'ü "3001TL ve üstü" gelire, %20,4'ü ise "1001-2000TL arası" gelire sahiptir. Gelir bakımından 3. sırayı %19,2 oran ile "1000TL ve altı"; 4. sırayı ise %18,7'lik oran ile "2001-3000TL arası" almaktadır. Katılımcıların %13,7'sinin herhangi bir kişisel gelire sahip olmadığı çıkan sonuçlar arasındadır. Kişisel gelire sahip olmayan katılımcıların da meslek grubu açısından ev hanımı ve öğrenciler olduğu belirlenmiştir. 3 katılımcı ise gelir durumu ile ilgili bir açıklamada bulunmamıştır. Katılımcıların gelir durumları ile ilgili çıkan sonuç, Wauver, 1980; Kellert, 1985; Butler ve Fenton, 1987; Wison, 1987; Hvenegaard, ve diğerleri, 1989; Snepenger ve Moore, 1991; Ziffer, 1989; Machlis ve Costa, 1991; Backman ve Potts 1993, Diamantis, 1999, Eagles ve Cascagnettes 1995, Liu 1994; Silverberg, ve diğerleri, 1996 tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını da desteklemektedir (Hvenegaard, 1994, 28; Saleh ve Karwacki, 1996, 62; Sindiga, 1999, 112; Wight, 2001, 40; Niefer, Silva ve Amend, 2003, 38; Galley ve Clifton, 2004, 73; International Finance Corporation, 2004, 6; Lawton, 2005, 115; Mehmetoğlu, 2007b, 201; Yılmaz, 2008, 98; Türker ve Çetinkaya, 2009, 10).

4.2 Katılımcıların Ekotur Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların katıldıkları ekotur ile ilgili özelliklerini belirlemek amacıyla sorular sorulmuştur. Veriler Çizelge 22'de görülmektedir.

Çizelge 22. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Katıldıkları Ekotur ile İlgili Özelliklerine Göre Dağılımları

Ekotur ile İlgili Değişkenler	n	%
<i>Tur süresince harcama durumu</i>		
1000TL ve altı	80	19,9
1001-2000TL arası	180	44,8
2001-3000TL arası	131	32,6
3001TL ve üstü	11	2,7
Toplam	402	100,0
<i>Ekotura kiminle katıldıkları</i>		
Ailem ile (eş, çocuk(lar), ebeveyn, kardeş)	270	67,2
Partnerim ile	26	6,5
Yalnız	42	10,4
İş grubum ile	52	12,9
Arkadaşım ile	9	2,2
Diğer	3	0,7
Toplam	402	100,0
<i>Konaklama süresi</i>		
1-7 gün arası	305	75,9
8-10 gün arası	97	24,1
Toplam	402	100,0
<i>Ekotura kaçınıcı kez katıldıkları</i>		
İlk kez	251	62,4
2-4 kez	101	25,1
5 kez ve üzeri	50	12,4
Toplam	402	100,0

Çizelgeye göre, katılımcıların, tur ücreti, ulaşım, konaklama, ekstra harcamalar dâhil olmak üzere tur süresince harcama durumları ile ilgili olarak %44,8'inin "1001-2000TL arası" harcamada buldukları belirlenmiştir. %32,6'sı "2001-3000TL arası" ve %19,9'u "1000TL ve altı" harcamada bulduklarını ifade etmişlerdir. "3001TL ve üzeri" harcama yapanların oranı ise %2,7 gibi oldukça düşük bir orandır. Bu çalışmanın çarpıcı bir sonucu; O'neal (1999, 58), Sindiga (1999, 112), Weaver (1999, 795) ve Mehmetoğlu'nun (2007b, 201) belirttiğine göre daha önceki araştırmaların (Whelan, 1991; Backman ve Potts 1993; Eagles ve Cascagnette 1995; Wight 1996; Lang ve O'Leary, 1997) sonuçlarından farklı olarak ekoturistlerin gelir durumları göz önüne alındığında harcama eğilimlerinin düşük olduğudur.

Katılımcılara ekotura kiminle katıldıkları sorulmuş ve büyük bir oranının (%67,2) ailesi ile tura çıktıkları belirlenmiştir. İş grubu ile tura çıkanların oranı %12,9; yalnız katılanların oranı ise %10,4'tür. Katılımcıların

%6,5'i ekotura partneri ile katılırken, sadece %2,2'si arkadaşı ile tura katıldığını belirtmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcılardan 2 kişi Amerikalı bir misafirleriyle; 1 kişi ise akrabaları ile tura katıldıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye'de 2002 yılında ekoturist profili belirlemeye yönelik yapılan çalışmada da yaklaşık aynı sonuçların çıktığı görülmüştür. Sözü edilen çalışmada ekoturistlerin %68'inin aileleriyle, %5.7'sinin ise yalnız başına seyahate çıktıkları belirlenmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006a, 123). Ancak Amerikalı ve Kanadalı ekoturist profili çalışması daha farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Çalışmada %60'ının çift olarak seyahate çıktıkları ve sadece %15'inin aileleri ile seyahat ettikleri belirlenmiştir (Chesworth, 1999, 23). Bunun sebebinin örneklem grubu olarak seçilen ekoturist grupları arasında yer alan sosyo-kültürel farklılıklardan ve seyahat eğilimlerinin farklılığından kaynaklanmış olabileceği söylenebilir.

Bölgede ekotur aktiviteleri gerçekleştiren acentaların görüşleri doğrultusunda ekoturların ortalama bir hafta sürdüğü belirlenmiştir. Buna paralel olarak katılımcıların konaklama süreleri dikkate alındığında katılımcıların %75,9 ile oldukça büyük oranı "1-7 gün arası" konaklama yaptıklarını ifade etmişlerdir. Geri kalanı (%24,1) ise "8-10 gün arası" konaklama yapmıştır. Araştırmada "11-14 gün arası" ve "15 gün ve üzeri" konaklama yapan katılımcıya rastlanmamıştır. Wight'in (2001) belirttiğine göre ekoturistlerin kalış süreleri yaptıkları aktiviteye göre değişkenlik göstermekle birlikte kitle turistlerine nazaran daha uzun süreli kalışlar gerçekleştirmektedirler. Örneğin Palacio (1997, 44) ekoturistlerin ortalama 6,5 gün konakladıklarını, Kwan, Eagles ve Gebhardt ise ekoturistlerin ortalama 8 ile 11 gün arasında konakladıklarını ifade etmişlerdir (Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010, 8). Türkiye'de yapılan ekoturist profili çalışmasında da ekoturistlerin 1-7 gün konakladıkları belirlenmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006, 123) ki bu çalışmada da benzer bulgulara rastlanmıştır.

Katılımcıların ekotura katılım sayıları dikkate alındığında büyük bir oranı (%62,4) ekotura ilk kez katılmışlardır. Ekotura "2-4 kez" katılanların oranı %25,1; "5 kez ve üzeri" katılanların oranı ise %12,4'tür. Dolayısıyla deneyimli ekoturistlerin oranının %37,6 olduğu söylenebilir. Chen, Hwang ve

Lee (2006) tarafından Tayvan Milli Parkı'nı ziyaret eden turistler üzerinde yaptığı çalışmalarında da turistlerin daha önce korunan alanlara yönelik yaptıkları rehberli tur sayıları ile ilgili olarak katılımcıların %67,1'inin daha önce bu tür bir tura katılım göstermediğini belirlemişlerdir.

Çizelge 23'te katılımcıların yöreyi tercih etmelerindeki bilgi kaynakları görülmektedir. Katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiş ve verilen her cevap kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

Çizelge 23. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Yöreyi Tercih Etmelerinde Bilgi Kaynaklarına Göre Dağılımları

	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Tanıdık tavsiyeleri	219	54,5	183	45,5	402	100,0
Broşür, katalog vb. seyahat materyalleri	61	15,2	341	84,8	402	100,0
Dergi-gazete vb. yazılı yayınlar	104	25,9	298	74,1	402	100,0
TV-radyo vb. görsel ve işitsel yayınlar	158	39,3	244	60,7	402	100,0
İnternet	185	46,0	217	54,4	402	100,0
Seyahat acentaları	53	13,2	349	86,8	402	100,0
Turizm enformasyon bürosu	3	0,7	423	99,3	402	100,0
Yöreye yapılan önceki ziyaretler	39	9,7	363	90,3	402	100,0
Diğer	-	-	426	100,0	402	100,0

Çizelgeye göre katılımcıların yarısından fazlası (%54,5) bölgeyi, tanıdıklarının tavsiyeleri üzerine tercih etmişlerdir. %46'sı internet aracılığıyla bölge hakkında bilgi sahibi olurken, %39,3'ü "TV-radyo vb. görsel ve işitsel yayınlar"dan faydalanmıştır. "Dergi-gazete vb. yazılı yayınlar" aracılığıyla katılanların oranı %25,9; "broşür, katalog vb. seyahat materyalleri" aracılığıyla katılanların oranı %15,2'dir. Katılımcıların bölge ile ilgili en az yararlandıkları kaynaklar ise yöreye daha önce yaptıkları ziyaretler (%9,7) ve turizm enformasyon bürosudur (%0,7). Elde edilen bulgular, Türkiye ekoturist profil yapısı ile ilgili yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. Benzer şekilde bu çalışmada da ilk sırada eş dost tavsiyeleri ve ikinci sırada internet yer almaktadır. Sözü edilen çalışmada üçüncü sırada dergiler ve gazeteler yer alırken bu çalışmada üçüncü sırayı TV-radyo vb. görsel ve işitsel yayınlar almıştır.

Çizelge 24'te katılımcıların konaklama şekline göre dağılımları verilmiştir. Katılımcılara tur süresince yararlandıkları konaklama şekilleri sorulmuş ve birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Bunun nedeni seyahat acentaları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiye göre; ekoturun tamamının bir konaklama işletmesinde geçmemesi ve farklı konaklama imkânlarından yararlanılmasıdır. Her cevap yine kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

Çizelge 24. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Konaklama Şekline Göre Dağılımları

	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Otel/motel	352	87,6	50	12,4	402	100,0
Kamp/karavan	11	2,7	391	97,3	402	100,0
Dağ evi (oberj)/yayla evi	131	32,6	271	67,4	402	100,0
Çadır	23	5,7	379	94,3	402	100,0
Diğer	12	3,0	390	97,0	402	100,0

Elde edilen verilere göre, katılımcıların %87,6'sı gibi oldukça büyük bir oranı otel/motel işletmelerinde konaklama yapmışlardır. İkinci sırayı ise, %32,6'lık oran ile dağ evi/yayla evi almaktadır. Çadırdaki konaklayanların oranı %5,7 iken, kamp/karavanda konaklama yapanların oranı %2,7'dir. Katılımcıların %3'üne tekabül eden 12 kişi diğer seçeneğini de işaretlemiştir. Bu seçeneği işaretleyenlerin 6'sı yerel halkının konaklamaya açtığı evlerde, 6'sı ise çiftlik evlerinde konakladıklarını belirtmişlerdir. Kwan, Eagles ve Gebhardt (2010, 9) çalışmasında turistlerin %48,5 gibi yarıya yakın bir oranının otel/motel/tatil köylerinde konakladıklarını ifade etmişlerdir. Ardından %17,2 oranı ile misafir evleri ve %11 oranı ile kişiye ait kulübeler tercih edilmiştir. Bu çalışmada da konaklama şekli olarak otel/motel ilk sırada yer almakla birlikte bu tercihin sözü edilen çalışmanın sonuçlarıyla kıyaslandığında daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Katılımcılara ekotura katılım nedenlerini belirlemek amacıyla sorulan soruda katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Sonuçlar Çizelge 25'te verilmiştir.

Çizelge 25. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Ekotura Katılım Nedenlerine Göre Dağılımları

	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Doğa ile baş başa olmak	293	70,4	119	29,6	402	100,0
Sportif aktivitelere katılmak	93	23,1	309	76,9	402	100,0
Fiziksel ve zihinsel açıdan rahatlamak	242	60,2	160	39,8	402	100,0
Yörenin tarihi, sosyo-kültürel değerlerini öğrenmek	365	90,8	37	9,2	402	100,0
Yöreye ve yöre insanına ekonomik katkı sağlamak	60	14,9	342	85,1	402	100,0
Macera yaşamak	55	13,7	347	86,3	402	100,0
Çok bahsedilen bir yeri tanımak	211	52,5	191	47,5	402	100,0
Benzer ilgi alanına sahip yeni arkadaşlar edinmek	59	14,7	343	85,3	402	100,0
Diğer	9	2,2	393	97,8	402	100,0

Buna göre Çizelge 25'te görüldüğü gibi, katılımcıların tamamına yakını (%90,8) “yörenin tarihi, sosyo-kültürel değerlerini öğrenmek” amacıyla ekotura katıldıklarını ifade etmişlerdir. İkinci sırada %70,4'lük pay ile “doğa ile baş başa olmak” gelmektedir. Daha sonra sırasıyla “fiziksel ve zihinsel açıdan rahatlamak (%60,2)”, “çok bahsedilen bir yeri tanımak (%52,5)”, “sportif aktivitelere katılmak (%23,1)”, “yöreye ve yöre insanına ekonomik katkı sağlamak (%14,9)”, “benzer ilgi alanına sahip yeni arkadaşlar edinmek (%14,7)” ve “macera yaşamak (%13,7)” gelmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyenler bu nedenlere ek olarak “merak, Karadeniz'in tamamını görmek, bölge yemeklerinden tatmak, yeni yerler görmek, ülkemizi en iyi şekilde tanımak, kaybolmaya yüz tutmuş güzellikleri belki de son kez görebilmek ve onları yaşatabilmek için elimden geleni yapabilmek, eşimin isteği, işimden dolayı” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Çalışmanın sonuçları daha önce yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Örneğin, O'Neal (1999, 59) ekoturistlerin çevresel eğitim ve yerel halkla tanışma isteklerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Crossley ve Lee (1994) ekoturistler açısından öğrenme/doğayı deneyimleme ve öğrenme/yerel halkı deneyimlemenin önemli olduğunu belirlemişlerdir.

4.3 Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

33 ifadeden oluşan ekotur rehberlerinin niteliklerine yönelik önem ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha katsayısı 0,9541 olarak bulunmuştur. Bu sonuç ölçeğin oldukça yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Güvenilirlik analizi ile ilgili sonuçlar Çizelge 26'da verilmektedir.

Çizelge 26. Önem Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi Sonuçları (n=402)

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Soru Silindiğinde Cronbach's Alpha
Tur bilgisi	4,345	,9435	,9518
Coğrafya bilgisi	4,306	,9879	,9527
Bitki-hayvan bilgisi	4,077	1,1016	,9515
Tarih bilgisi	4,211	1,2120	,9517
Ekonomi bilgisi	3,970	,9983	,9516
El sanatları bilgisi	3,960	1,1555	,9517
Yemek bilgisi	3,813	1,1701	,9524
Örf-adet bilgisi	3,980	1,1516	,9517
Efsane bilgisi	3,781	1,0858	,9522
Ekipman bilgisi	4,092	1,0205	,9527
Parkur bilgisi	4,136	1,1250	,9517
Kural bilgisi	4,298	,9530	,9524
Olası tehlikeler hakkında bilgi	4,064	,9076	,9532
Sağlık bilgisi	3,960	,9519	,9530
Organizasyon/koordinasyon becerisi	4,301	,8275	,9540
İletişim becerisi	4,395	,8822	,9542
Anlatım becerisi	4,019	,9447	,9541
Eğlendirme becerisi	4,378	,9161	,9538
Soru-sorunlarla başa çıkabilme becerisi	4,067	,9952	,9518
Güvenliği sağlama	4,286	,8962	,9536
Sosyal çevreye karşı sorumluluk aşılama	4,475	,7931	,9534
Yerel halkla kaynaşmayı sağlama	4,258	,9646	,9525
Yerel halka saygı duyulmasını sağlama	4,383	,8750	,9531
Etkinliklere katılımı sağlama	4,069	,9632	,9530
Alışveriş imkânı sunma	4,199	,9397	,9531
Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme	4,017	,8546	,9537
Doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama	4,102	1,0317	,9528
Doğal çevrenin korunmasını sağlama	4,131	1,0403	,9522
Çevreye uygun konaklama imkânı sağlama	3,467	1,2151	,9527
Tasarruflu olunmasını sağlama	3,733	,9079	,9535
Kültür-tarih korunmasını sağlama	3,701	1,1213	,9519
Bitki-hayvan korunmasını sağlama	3,664	1,1163	,9523
Yasaklara uyulmasını sağlama	4,079	1,1227	,9528

4.4 Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular ve Bağlı Değişkenlik Katsayısı

Araştırmada kullanılan ölçek maddeleri 5'li Likert ölçeği ile ölçülmüştür. Önem ölçeğindeki her bir ölçek maddesi 1 çok önemsiz ile 5 çok önemli arasında sıralanmıştır. Ölçek maddeleri için işaretlenen 1 ve 2 seçenekleri önemsiz tutumu ifade ederken 4 ve 5 seçenekleri önemli tutumu ifade etmektedir. 3 seçeneği ise adı geçen madde ile ilgili tutum geliştirilmediğini göstermektedir. Performans ölçeğinde ise her bir ölçek maddesinin ucunda 1 çok yetersiz, 5 çok yeterli kategorileri bulunmaktadır. Ölçek maddeleri için işaretlenen 1 ve 2 seçenekleri yetersiz tutumu ifade ederken 4 ve 5 seçenekleri yeterli tutumu ifade etmektedir. Önem ölçeğinde olduğu gibi performans ölçeğinde de 3 seçeneği adı geçen madde ile ilgili tutum geliştirilmediğini göstermektedir.

Grubun homojen/heterojen dağılımını ölçmek için bağlı değişkenlik katsayısı hesaplanmıştır. Bağlı değişkenlik katsayısı aşağıdaki formül yardımı ile bulunmuştur:

$$v = ss / \bar{x} \leq 0,30$$

(Bağlı Değişkenlik Katsayısı = Standart Sapma / Aritmetik Ortalama)

Bu hesaplama göre, bulunan değişkenlik katsayısı $0,30 \leq$ ise görüşler arasındaki farkın azaldığı, dolayısıyla cevapların homojen bir yapıya sahip olduğu; $0,30 >$ ise cevapların heterojen bir yapıda olduğu söylenebilir.

Buradan hareketle önem ve performans için ayrı ayrı olmak üzere ölçekte yer alan her bir maddenin aritmetik ortalamaları ($\bar{x}$) ve standart sapmaları (s.s.) ve bağlı değişkenlik katsayıları (v.) Çizelge 27'de verilmiştir.

Çizelge 27. Önem Ölçeğine İlişkin Verilerin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

İfadeler		Önem			Performans		
		$\bar{x}$	S.S.	V	$\bar{x}$	S.S.	V
1	Tur ile ilgili genel bilgi verme (tur programı, tur güzergâhı, zamanlama, vb.)	4,34	,94	0,216	4,08	1,27	0,311
2	Yörenin coğrafyası hakkında bilgi verme	4,30	,98	0,227	3,88	1,11	0,286
3	Yörenin bitki ve hayvan çeşitleri hakkında bilgi verme	4,07	1,10	0,270	4,34	,95	0,218
4	Yörenin tarihi yerleri hakkında bilgi verme	4,21	1,21	0,287	4,37	,89	0,203
5	Yerel halkın ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi verme	3,97	,99	0,251	4,12	1,00	0,242
6	Yöresel el sanatları hakkında bilgi verme	3,96	1,15	0,291	3,97	1,13	0,284
7	Yöresel yemekler hakkında bilgi verme	3,81	1,17	0,306	4,10	1,07	0,260
8	Yörenin örf, adet, gelenekleri ve giyim-kuşamı hakkında bilgi verme	3,98	1,15	0,289	4,03	1,08	0,267
9	Yöresel efsaneler, söylenceler hakkında bilgi verme	3,78	1,08	0,287	4,18	1,09	0,260
10	Kullanılacak ekipman hakkında bilgi verme (kıyafet, çeşitli aksesuarlar, araç-gereç, çadır, harita, vb.)	4,09	1,02	0,249	3,68	1,22	0,331
11	Parkuru tanıma ve yöre hakkında deneyimli olma	4,13	1,12	0,271	3,64	1,13	0,310
12	Yörede geçerli olan kurallar, yasalar, yapılması ve yapılmaması gerekenler hakkında bilgi verme	4,29	,95	0,221	4,33	,91	0,210
13	Mevcut tehlikelere karşı alınacak önlemler hakkında bilgi verme (yaralanmalar, zehirlenmeler, böcek ısırılmaları, zararlı bitki ve hayvanlar, doğal afetler, vb.)	4,06	,90	0,223	3,57	1,23	0,344
14	Turistlerin mevcut sağlık problemleri hakkında bilgi sahibi olma (tansiyon, ameliyat, düzenli alınan ilaçlar, kansızlık, diyabet, alerji, eklem ve solunum yolu rahatsızlıkları, vb.)	3,96	,95	0,240	3,50	1,21	0,345
15	Turu ve tur grubunu organize etme ve koordinasyonu sağlama	4,30	,82	0,192	4,11	,95	0,231
16	Tur grubuyla güçlü iletişim kurma becerisine sahip olma	4,39	,88	0,200	4,18	1,04	0,248
17	Anlatım ve yorumlama becerisine sahip olma	4,01	,94	0,234	3,91	,97	0,248
18	Grubu eğlendirebilme becerisine sahip olma	4,37	,91	0,209	4,31	,94	0,218
19	Sorularla ve sorunlarla başa çıkabilme becerisine sahip olma	4,06	,99	0,244	3,97	1,01	0,254
20	Turist güvenliği konusuna özen gösterme ve grup üyeleri için yörede güvenliği sağlama	4,28	,89	0,209	4,20	,95	0,226
21	Sosyo-kültürel açıdan yöreye ve yöre insanına karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama	4,47	,79	0,177	4,42	,82	0,185

Çizelge 39. (Devam)

22	Yerel halk ile turistlerin kaynaşmasını ve onlarla iletişim kurulmasını sağlama	4,25	,96	0,226	4,36	,81	0,185
23	Yerel halk ile turistler arasındaki sosyo-kültürel farklılıklara saygı gösterilmesini sağlama	4,38	,87	0,199	4,28	,91	0,212
24	Geleneksel etkinliklere aktif katılımı sağlama (horon, yöresel oyun, vb.)	4,06	,96	0,236	4,09	,93	0,227
25	Yerel halktan alışveriş yapmaya imkân verme (yöreye özgü hediyelik eşyalar, yöresel el sanatları)	4,19	,93	0,223	4,22	,91	0,215
26	Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme	4,01	,85	0,212	4,08	,84	0,205
27	Doğal çevre açısından yöreye karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama	4,10	1,03	0,251	3,58	,95	0,265
28	Doğal çevrenin korunmasını sağlama (çöplerin atılmaması, su ve çevre kirliliği, gürültü kirliliği, toprak erozyonu, yangın, vb. tehlikelerin oluşmasını engelleme)	4,13	1,04	0,251	3,81	1,20	0,314
29	Çevreye zarar vermeyen, doğaya uygun konaklama imkânlarından yararlanılmasını sağlama	3,46	1,21	0,350	3,87	1,14	0,294
30	Kaynakların tasarruflu kullanılmasını sağlama (elektrik, su, vb.)	3,73	,90	0,243	3,48	1,17	0,336
31	Tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlama ve bu değerlere zarar verilmesini engelleme	3,70	1,12	0,302	3,58	1,16	0,324
32	Bitki ve hayvan türlerine zarar verilmesini engelleme	3,66	1,11	0,304	3,35	1,22	0,364
33	Milli Park, doğal koruma alanı, vb. ilan edilmiş bölgelerde, ilgili bakanlık ve kurumlarca konulmuş kurallara ve yasaklara uyulmasını sağlama	4,07	1,12	0,275	3,90	1,24	0,317

* 1 = çok önemsiz, 2= önemsiz, 3= kararsızım, 4= önemli, 5= çok önemli

** 1 = çok yetersiz, 2= yetersiz, 3= kararsızım, 4= yeterli, 5= çok yeterli

Yukarıda yer alan çizelgeye göre önem ölçüğü açısından katılımcılar hiçbir ifadeye “çok önemli” düzeyinde katılım göstermemişlerdir. En yüksek aritmetik ortalama; “sosyo-kültürel açıdan yöreye ve yöre insanına karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama ($\bar{x} = 4,47$)” konusundaki 21. ifadede gerçekleşmiştir. Önem ölçüğünde aritmetik ortalamasının en yüksek olduğu diğer ifadeler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Tur grubuyla güçlü iletişim kurma becerisine sahip olma ($\bar{x} = 4,39$),
- Yerel halk ile turistler arasındaki sosyo-kültürel farklılıklara saygı gösterilmesini sağlama ($\bar{x} = 4,38$),
- Grubu eğlendirebilme becerisine sahip olma ($\bar{x} = 4,37$).

Önem ölçeği açısından en düşük aritmetik ortalamaya sahip ifade 29. ifade olan “çevreye zarar vermeyen, doğaya uygun konaklama imkânlarından yararlanılmasını sağlama ($\bar{x} = 3,46$)” ifadesidir. Önem ölçeğinde aritmetik ortalamasının en düşük olduğu diğer ifadeler ise aşağıdaki gibi sırlanabilir;

- Bitki ve hayvan türlerine zarar verilmesini engelleme ($\bar{x} = 3,66$),
- Tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlama ve bu değerlere zarar verilmesini engelleme ($\bar{x} = 3,70$),
- Kaynakların tasarruflu kullanılmasını sağlama (elektrik, su, vb.) ($\bar{x} = 3,73$).

Yapılan bağıl değişkenlik katsayısı hesaplaması sonucunda, önem ölçeğinde bağıl değişkenlik katsayısı açısından ifade 7'ye (0,30) ve ifade 29'a (0,35) verilen cevapların heterojen bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Diğer tüm ifadelerin ise homojen bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, verilen cevapların hesaplanan aritmetik ortalamalarının araştırmaya katılan kişiler arasında benzerlik gösterdiğinin kanıtı olabilir. Burada soruların ayırt edicilik endeksinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Yine çizelgede görüldüğü gibi performans ölçeği açısından katılımcılar hiçbir ifadeye “çok yeterli” düzeyinde katılım göstermemişlerdir. En yüksek aritmetik ortalama önem ölçeği ile benzer olarak, 21. ifade olan “sosyo-kültürel açıdan yöreye ve yöre insanına karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama ($\bar{x} = 4,42$),” ifadesinde gerçekleşmiştir. Diğer en yüksek aritmetik ortalamaya sahip ifadeler ise;

- Yörenin tarihi yerleri hakkında bilgi verme ($\bar{x} = 4,37$),
- Yerel halk ile turistlerin kaynaşmasını ve onlarla iletişim kurulmasını sağlama ($\bar{x} = 4,36$),
- Yörenin bitki ve hayvan çeşitleri hakkında bilgi verme ($\bar{x} = 4,34$), olarak bulunmuştur.

Performans ölçeği açısından en düşük aritmetik ortalamaya sahip ifade 32. ifade olan “bitki ve hayvan türlerine zarar verilmesini engelleme

($\bar{x} = 3,35$)" ifadesidir. Performans ölçeğinde aritmetik ortalamasının en düşük olduğu diğer ifadeler ise;

- Kaynakların tasarruflu kullanılmasını sağlama (elektrik, su, vb.) ($\bar{x} = 3,48$),
- Turistlerin mevcut sağlık problemleri hakkında bilgi sahibi olma (tansiyon, ameliyat, düzenli alınan ilaçlar, kansızlık, diyabet, alerji, eklem ve solunum yolu rahatsızlıkları, vb.) ($\bar{x} = 3,50$),
- Mevcut tehlikelere karşı alınacak önlemler hakkında bilgi verme (yaralanmalar, zehirlenmeler, böcek ısırılmaları, zararlı bitki ve hayvanlar, doğal afetler, vb.) ($\bar{x} = 3,57$)'dir.

Yapılan bağıl değişkenlik katsayısı hesaplaması sonucunda, performans ölçeğinde bağıl değişkenlik katsayısı açısından ifade 1 (0,31), ifade 10 (0,33), ifade 11 (0,31), ifade 13 (0,34), ifade 14 (0,34), ifade 28 (0,31), ifade 30 (0,33), ifade 31 (0,32), ifade 32 (0,36), ifade 33 (0,31) olmak üzere 10 ifadeye verilen cevapların heterojen bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Diğer ifadelerin ise homojen dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

4.5 Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizi bir konuda deneklerin verdiği cevaplara göre değişkenler arasındaki korelasyonun hesaplanarak, birbiri ile ilişkili olan ve aynı boyutu ölçen değişkenlerin gruplandırılması sonucu faktör elde etme işlemidir (Altunışık ve diğerleri, 2010, 266).

Öncelikle verilerin faktör analizine uygun olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu konuda KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi (örneklem uygunluk ölçüsü) ve Barlett'in küresellik testi faktör analizinin uygunluğunu gösteren bir indistir. KMO değeri olarak 0,5-1,0 arası değerler kabul edilebilir değerlendirilirken, 0,5'in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstergesidir. Ancak genel olarak araştırmacılar tarafından tatminkâr olarak düşünülen asgari KMO değeri

0,7'dir (Altunışık ve diğerleri, 2010, 266). Çizelge 28'de KMO ölçütünün aralıkları yer almaktadır.

Çizelge 28. KMO Testi Değerleri

Ölçüt	Açıklama
$1,00 \leq KMO \leq 0,90$	→ Mükemmel
$0,90 < KMO \leq 0,80$	→ İyi
$0,80 < KMO \leq 0,70$	→ Orta düzey
$0,70 < KMO \leq 0,60$	→ Zayıf
$0,60 < KMO$	→ Kötü

Kaynak: Yurdağül, Yunus. Faktör Analizinde KMO ve Barlett Testleri Neyi Ölçer?, yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/Kureselli k.pdf

Yukarıda ifade edilen değerler doğrultusunda yapılan test sonucunda araştırmancının KMO sonuçları aşağıdaki Çizelge 29'da verilmiştir.

Çizelge 29. KMO Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling adequacy (Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uygunluk Ölçüsü)		,919
Barlett's Test of Sphericity Barlett'in Küresellik Testi	Approx. Chi-Square (Yaklaşık Ki Kare)	9332,378
	df (sd)	528
	Sig. (Anlamlılık)	,000

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi araştırma sonucunda KMO değeri, sig. (p) = ,000 anlamlılık düzeyinde ,919 olarak belirlenmiştir. Bu değer KMO ölçütlerine göre $1,00 \leq KMO \leq ,90$ arasında "mükemmel" düzeyinde yer almaktadır. Bu sonuç, araştırmancının ölçeğinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunun test edilmesinin ardından ölçeğe faktör analizi uygulanmıştır. Verilere uygulanan temel bileşenler (principal component) analizinde varimax döndürme yöntemi (dikey döndürme yöntemi) kullanılmış ve elde edilen serpilme diyagramı dağılımına göre özdeğerleri 1'in üzerinde olan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak özdeğerleri 1'den büyük 6 faktör ve bu faktörlerin altında 33 değişken belirlenmiştir. Belirlenen bu 6 faktör, toplam varyansın %67,041'ini açıklamaktadır. Çizelge 30'da faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 30. Önem Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6
Tarih bilgisi	,763					
Yemek bilgisi	,762					
Tur bilgisi	,696					
Coğrafya bilgisi	,691					
Ekipman bilgisi	,683					
El sanatları bilgisi	,654					
Bitki-hayvan bilgisi	,614					
Örf-adet bilgisi	,602					
Parkur bilgisi	,579					
Ekonomi bilgisi	,570					
Efsane bilgisi	,544					
Kural bilgisi	,499					
Yasaklara uyulmasını sağlama	,485					
Tasarruflu olunmasını sağlama		,768				
Doğal çevrenin korunmasını sağlama		,654				
Doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama		,652				
Bitki-hayvan korunmasını sağlama		,624				
Kültür-tarih korunmasını sağlama		,555				
Çevreye uygun konaklama imkânı sağlama		,497				
Organizasyon/koordinasyon becerisi			,797			
Anlatım becerisi			,772			
İletişim becerisi			,577			
Soru-sorunlarla başa çıkabilme becerisi			,473			
Etkinliklere katılımı sağlama				,714		
Alışveriş imkânı sunma				,708		
Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme				,618		
Eğlendirme becerisi				,562		
Sağlık bilgisi					,734	
Olası tehlikeler hakkında bilgi					,709	
Güvenliği sağlama					,535	
Sosyal çevreye karşı sorumluluk aşılama						,743
Yerel halka saygı duyulmasını sağlama						,624
Yerel halkla kaynaşmayı sağlama						,597
Faktörlere ait özdeğerler	6,861	4,336	2,831	2,785	2,755	2,756
Faktörlere ait açıklanan varyans yüzdesi	20,789	13,139	8,579	8,440	8,349	7,745
Toplam açıklanan varyans yüzdesi	20,789	33,929	42,508	50,948	59,297	67,041

İlk faktörün açıklanan varyans yüzdesi 20,789 düzeyindedir. Bu faktör altında 13 ifade yer almıştır. Bu faktörün altında yer alan ifadeler; “tarih bilgisi, yemek bilgisi, tur bilgisi, coğrafya bilgisi, ekipman bilgisi, el sanatları bilgisi, bitki-hayvan bilgisi, örf-adet bilgisi, parkur bilgisi, ekonomi bilgisi, efsane bilgisi, kural bilgisi ve yasaklara uyulmasını sağlama” ifadeleridir. Bu faktör altında toplanan ifadeler ekotur rehberinin sahip olması gereken bilgi düzeyleri ile ilgili olması nedeniyle bu faktör “temel bilgi düzeyi” olarak adlandırılmıştır.

İkinci faktörün açıklanan varyans yüzdesi 13,139 düzeyindedir. İkinci faktörde 6 ifade yer almıştır. Bu ifadeler; “tasarruflu olunmasını sağlama, doğal çevrenin korunmasını sağlama, doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama, bitki-hayvan korunmasını sağlama, kültür-tarih korunmasını sağlama, çevreye uygun konaklama imkânı sağlama” olarak belirlenmiştir. Belirlenen ifadeler ekotur rehberinin sahip olması gereken doğal çevre duyarlılığı ile ilgili ifadelerdir. Bu nedenle bu faktör “doğal çevre duyarlılığı sağlama” olarak adlandırılmıştır.

Üçüncü faktörün açıklanan varyans yüzdesi 8,579 düzeyindedir. Bu faktör altında “organizasyon/koordinasyon becerisi, anlatım becerisi, iletişim becerisi ve soru-sorunlarla başa çıkabilme becerisi” olarak 3 ifade yer almıştır. Belirtilen ifadeler ekotur rehberinin beceri düzeylerini açıklamaktadır. Dolayısıyla üçüncü faktör “beceri düzeyi” olarak adlandırılmıştır.

Dördüncü faktörün açıklanan varyans yüzdesi 8,440 düzeyindedir. Dördüncü faktör altında 4 ifade yer almıştır. Bu ifadeler; “etkinliklere katılımı sağlama, alışveriş imkânı sunma, yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme ve eğlendirme becerisi” ifadeleridir. Belirtilen ifadeler ekotur rehberinin yerel halkın sosyo-kültürel yaşamına turistleri adapte etme ve yerel halka ekonomik katkı sağlama becerileri ile ilgilidir. Bu nedenle bu faktör “sosyo-ekonomik katılım sağlama” olarak adlandırılmıştır.

Beşinci faktörün açıklanan varyans yüzdesi 8,349 düzeyindedir ve bu faktör altında “sağlık bilgisi, olası tehlikeler hakkında bilgi ve güvenliği

sağlama” olmak üzere 3 ifade toplanmıştır. Bu ifadeler ekotur rehberinin sahip olması gereken teknik bilgileri ifade etmektedir ve beşinci faktör “teknik bilgi düzeyi” şeklinde adlandırılmıştır.

Son olarak altıncı faktörün açıklanan varyans yüzdesi 7,745 düzeyindedir. Bu faktör altında “sosyal çevreye karşı sorumluluk aşılama, yerel halka saygı duyulmasını sağlama, yerel halkla kaynaşmayı sağlama” ifadeleri yer almıştır. Bu ifadeler ekotur rehberinin sosyo-kültürel duyarlılığı sağlaması ile ilgilidir ve altıncı faktör “sosyo-kültürel çevre duyarlılığı sağlama” olarak adlandırılmıştır.

Faktörleri oluşturan maddelerin ait oldukları faktörlerle ne ölçüde ilişkili olduklarının belirlenmesi amacı ile 6 faktör altında toplanan değişkenlere ayrı ayrı güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. Çizelge 31’de bu faktörlerle ilgili güvenilirlik analizi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 31. Faktörlere Göre Önem Ölçeği Güvenilirlik Analizi

Faktörler	Önem Ölçeği	
	N	Cronbach’s Alpha
Temel Bilgi Düzeyi	402	,93
Doğal Çevre Duyarlılığı Sağlama	402	,86
Beceri Düzeyi	402	,78
Sosyo-ekonomik Katılım Sağlama	402	,78
Teknik Bilgi Düzeyi	402	,71
Sosyo-kültürel Çevre Duyarlılığı Sağlama	402	,78
Genel	402	,95

Çizelgede görüldüğü gibi, yapılan güvenilirlik analizlerinde test edilen tüm faktörlerin güvenilirlik katsayıları ,70’in üzerindedir. Bu değerler ölçeğin güvenilir olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

4.6 Faktörlere İlişkin Sonuçlar

Çizelge 32’de önem ve performans için ayrı ayrı olmak üzere ölçekte yer alan her bir faktörün aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir.

Çizelge 32. Faktörlere İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Faktörler	Önem		Performans	
	$\bar{X}$	S.S	$\bar{X}$	S.S.
Temel Bilgi Düzeyi	4,08	,81	4,05	,77
Doğal Çevre Duyarlılığı Sağlama	3,80	,82	3,61	,75
Beceri Düzeyi	4,19	,70	4,04	,68
Sosyo-ekonomik Katılım Sağlama	4,16	,71	4,18	,68
Teknik Bilgi Düzeyi	4,10	,72	3,76	,78
Sosyo-kültürel Çevre Duyarlılığı Sağlama	4,37	,73	4,35	,67
Toplam	4,07	,63	3,99	,56

* 1 = çok önemsiz, 2= önemsiz, 3= kararsızım, 4= önemli, 5= çok önemli

** 1 = çok yetersiz, 2= yetersiz, 3= kararsızım, 4= yeterli, 5= çok yeterli

Yukarıda yer alan çizelgeye göre ekotur rehberlerinin temel bilgi düzeyleri turistler açısından 4,08 düzeyinde önemli olarak ifade edilmiştir. Rehberlerin performans düzeyleri ise 4,05 düzeyi ile benzer şekilde yeterli olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu faktör ile ilgili olarak rehberlerin temel bilgi düzeyleri turistler açısından önemli bulunmuş ve performansları da aynı ölçüde yeterli bulunmuştur.

Aynı çizelgede katılımcıların turist rehberlerinin doğal çevre duyarlılığı sağlama ile ilgili niteliklerinin önem düzeylerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında tüm maddelerin katılımcılar açısından önemliye yakın olduğu gözlemlenmektedir. Rehberlerin bu konudaki performanslarına bakıldığında bu ifadelerle ilgili olarak önem düzeyini tam olarak karşılamasa da katılımcıların bu ifadelere karşı olumlu tutum geliştirdikleri ve rehberlerin performanslarını yeterliye yakın buldukları gözlemlenmektedir.

Ekotur rehberlerinin beceri düzeyleri dikkate alındığında benzer şekilde turistler bu faktörü önemli olarak nitelendirmişlerdir. Rehberlerin performans düzeyleri tam anlamı ile önem düzeyini karşılamasa da turistlerin bu faktör ile ilgili olarak rehberlerin performanslarını yeterli gördükleri gözlemlenmektedir.

Ekotur rehberlerinin sosyo-ekonomik çevreye turistlerin katılımlarını sağlama konusundaki nitelikleri turistler tarafından önemli bulunmuştur. Aynı faktörün performans durumunun da benzer şekilde yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Bir diğer bulgu ekotur rehberlerinin teknik bilgi düzeyi ile ilgilidir. Bu faktörle ilgili olarak önem düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Rehberlerin performanslarına bakıldığında genel olarak turistler olumlu tutum geliştireseler de önem düzeyine göre biraz daha düşük olduğu ve önemliye yakın olduğu görülmektedir.

Son olarak ekotur rehberinin sosyo-kültürel çevre duyarlılığı sağlama konusunda turistler bu faktörü önemli düzeyde nitelendirmişlerdir. Benzer şekilde rehberlerin performansları da turistler tarafından yeterli düzeyde görülmüştür.

Tüm faktörler dikkate alındığında katılımcılar açısından bu faktörlerin önem düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Performans oranlarının ise önem düzeyini kısmen karşıladığı ancak sosyo-ekonomik katılım sağlama faktörü dışında hiçbir faktörün önem düzeyi üzerinde olmadığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik katılım sağlama faktörü ise önem düzeyini karşılamakla beraber önem-performans düzeyleri arasında çok büyük bir fark arz etmemektedir.

4.7 Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular ve İlişkili Örneklem İçin T Testi Sonuçları

Önem ve performans ölçeklerinin örneklem ortalaması arasındaki farkın birbirinden anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla ilişkili örneklem için T Testi uygulanmıştır. Çizelge 33'te T testine ilişkin bulgular görülmektedir.

Çizelge 33. Önem-Performans (IPA GAP) Ortalamaları Arasındaki Fark İçin İlişkili Örneklemeler İçin T Testi

	IPA GAP	S.S	T	df	Sig. (2-tailed)
Temel Bilgi Düzeyi					
Tur bilgisi	,258	,95	5,436	401	,000
Coğrafya bilgisi	,422	1,08	7,798	401	,000
Bitki-hayvan bilgisi	-,266	1,06	-5,013	401	,000
Tarih bilgisi	-,161	,92	-3,488	401	,001
Ekonomi bilgisi	-,151	1,05	-2,873	401	,004
El sanatları bilgisi	-,017	,14	-2,346	401	,019
Yemek bilgisi	-,293	1,17	-5,001	401	,000
Örf-adet bilgisi	-,057	,28	-3,958	401	,000
Efsane bilgisi	-,403	,98	-8,206	401	,000
Ekipman bilgisi	,405	1,29	6,295	401	,000
Parkur bilgisi	,490	1,10	8,902	401	,000
Kural bilgisi	-,034	,19	-3,550	401	,000
Yasaklar uyulmasını sağlama	,171	,73	4,698	401	,000
Doğal Çevre Duyarlılığı Sağlama					
Doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama	,514	1,16	8,828	401	,000
Doğal çevrenin korunmasını sağlama	,313	,91	6,901	401	,000
Çevreye uygun konaklama imkânı sağlama	-,408	1,45	-5,615	401	,000
Tasarruflu olunmasını sağlama	,251	1,16	4,326	401	,000
Kültür-tarih korunmasını sağlama	,119	,58	4,107	401	,000
Bitki-hayvan korunmasını sağlama	,313	1,26	4,949	401	,000
Beceri Düzeyi					
Organizasyon/koordinasyon becerisi	,186	,65	5,728	401	,000
İletişim becerisi	,209	,67	6,245	401	,000
Anlatım becerisi	,104	,45	4,643	401	,000
Soru-sorunlarla baş çıkabilme becerisi	,089	,39	4,538	401	,000
Sosyo-ekonomik Katılım Sağlama					
Eğlendirme becerisi	,064	,37	3,460	401	,001
Etkinliklere katılımı sağlama	-,029	,23	-2,576	401	,010
Alışveriş imkanı sunma	-,027	,19	-2,866	401	,004
Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etmek	-,064	,30	-4,309	401	,000
Teknik Bilgi Düzeyi					
Olası tehlikeler hakkında bilgi	,485	1,24	7,782	401	,000
Sağlık bilgisi	,452	1,35	6,702	401	,000
Güvenliği sağlama	,077	,45	3,406	401	,001
Sosyo-kültürel Çevre Duyarlılığı Sağlama					
Sosyal çevreye karşı sorumluluk aşılama	,049	,31	3,198	401	,001
Yerel halkla kaynaşmayı sağlama	-,107	1,00	-2,125	401	,034
Yerel halka saygı duyulmasını sağlama	,094	,88	2,140	401	,033

Çizelgeye göre önem-performans ortalamaları arasındaki farkın $\text{Sig.} \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile önem ve performans arasındaki fark tesadüfî değildir. Ölçeğe ilişkin maddelerin önem-performans farkları dikkate alındığında önem düzeylerini karşılamada diğer maddelere nazaran olumlu etki oluşturan performans düzeyleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Efsane bilgisi ($\bar{X} = 3,78$; $\bar{X} = 4,18$)
- Yemek bilgisi ($\bar{X} = 3,81$; $\bar{X} = 4,10$)
- Çevreye uygun konaklama imkânı sağlama ($\bar{X} = 3,46$; $\bar{X} = 3,87$)

Turistler, bu ifadeler arasında özellikle “çevreye uygun konaklama imkânı sağlama” ifadesine önem düzeyinde herhangi bir tutum geliştirmezken, performans konusunda ekotur rehberlerinin yeterli düzeye yakın olduklarını belirtmişlerdir.

Ölçeğe ilişkin maddelerin önem-performans farkları dikkate alındığında önem düzeylerini karşılamada diğer maddelere nazaran olumsuz etki oluşturan performans düzeyleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Coğrafya bilgisi ($\bar{X} = 4,30$; $\bar{X} = 3,88$)
- Ekipman bilgisi ($\bar{X} = 4,09$; $\bar{X} = 3,68$)
- Parkur bilgisi ($\bar{X} = 4,13$; $\bar{X} = 3,64$)
- Doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama ($\bar{X} = 4,20$; $\bar{X} = 3,58$)
- Doğal çevrenin korunmasını sağlama ($\bar{X} = 4,13$; $\bar{X} = 3,81$)
- Tasarruflu olunmasını sağlama ($\bar{X} = 3,73$; $\bar{X} = 3,48$)
- Bitki-hayvan korunmasını sağlama ($\bar{X} = 3,66$; $\bar{X} = 3,35$)
- Olası tehlikeler hakkında bilgi ($\bar{X} = 4,06$ – $\bar{X} = 3,57$)
- Sağlık bilgisi ($\bar{X} = 3,96$ – $\bar{X} = 3,50$)

Bu ifadeler arasında “tasarruflu olunmasını sağlama” ve “bitki-hayvan korunmasını sağlama” ifadeleri turistler açısından önemliye yakın olarak

görülmektedir. Bu ifadeler ile ilgili olarak rehberlerin performansları konusunda ise turistler herhangi bir tutum geliştirmemişlerdir. Bir diğer ifade olan “sağlık bilgisi” ifadesi ise önemliye yakın olarak değerlendirilmiştir. Performansları da yeterliye yakın bulunmakla birlikte turistlerin bu konuda herhangi bir tutum geliştirmedikleri ifadesine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak *“turistler açısından ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi ile performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 1 kabul edilmiştir.

4.8 Önem-Performans Analizi (IPA) Sonuçları

Martilla ve James (1977) pazarlama alanında müşteri memnuniyetini arttırmak için hangi ürün/hizmet özelliklerine önem verilmesi gerektiğinin tespit edilebilmesinde yol gösteren bir teknik olarak Önem-Performans Analizini (IPA-Importance-Performance Analysis) önermiştir. Müşteri memnuniyeti, iki bileşenin fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki, müşterilerin ürün veya hizmete vermiş olduğu önem; ikincisi, ilgili ürün veya hizmetin performansıdır. IPA tekniği de, ürün/hizmetlerin önem ve performanslarını temel almakta ve üç aşamalı bir süreç izlemektedir. İlk aşamada ürün/hizmete ait özellikler alanyazın taraması, odak grup çalışması ve yönetsel yargılar sonucu belirlenmektedir. Değerlendirilecek özellikler ürün/hizmete, sektöre ve araştırmanın amacına bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte; ürün/hizmetin özelliklerinin net olarak ortaya konması, müşteri değerlendirmelerinin doğruluk derecesini arttıracaktır. İkinci aşamada her özelliğin müşteriler açısından önemi ve müşterilerin işletmenin ürün/hizmetinin bu özelliği ile ilgili algıladıkları performans belirlenmektedir. Son aşamada, her özellik ile ilgili önem ve performans skorları hesaplanmaktadır. Bu skorlar özelliğe ait x ve y koordinat değerlerini oluşturmaktadır. Elde edilen tüm sonuçlar x ekseninde performansın (memnuniyet), y ekseninde önemin yer aldığı bir matris

üzerinde gösterilmektedir. Ölçümde kullanılan özelliklerin önem ve performanslarının ortalaması ayrı ayrı hesaplanarak eksenlerinin kesişme noktası belirlenmektedir. Bu kesişme noktasını belirlemek için hem ortalama hem de medyan hesaplanır, eğer elde edilen değerler birbirine yakın ise, daha fazla bilgi içermesinden dolayı ortalama kullanılır (Albayrak ve Caber, 2011, 628). Şekil 25'te önem-performans analizi için oluşturulmuş matris görülmektedir.

Önem	1. BÖLGE Yüksek Önem Düşük Performans	2. BÖLGE Yüksek Önem Yüksek Performans
	3. BÖLGE Düşük Önem Düşük Performans	4. BÖLGE Düşük Önem Yüksek Performans
	Performans	

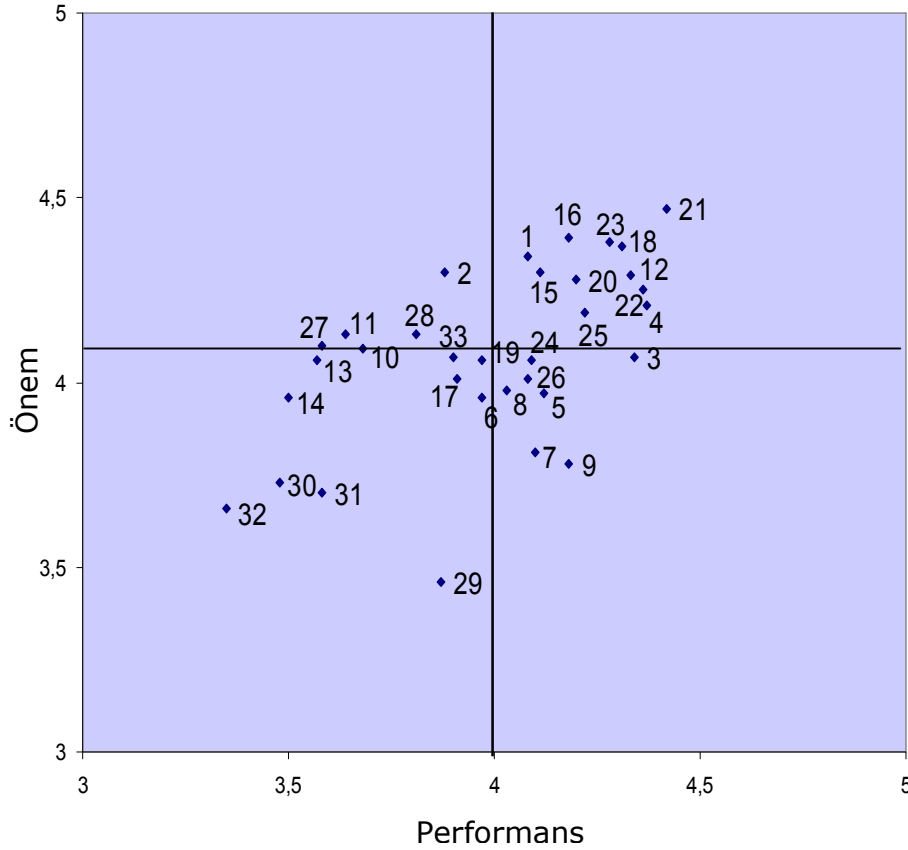
Şekil 25. Önem - Performans Analizi Matrisi

- Bölge:* “Yoğunlaşılması gerekenler” (yüksek önem-düşük performans). Bu hücredeki ürün/hizmetlerin özellikleri katılımcılar tarafından önemli görülmele birlikte, performansı düşük algılanmaktadır.
- Bölge:* “Korunması gerekenler” (yüksek önem-yüksek performans). Bu hücrede yer alan ürün/hizmetlerin özellikleri katılımcılar tarafından önemli görmektedir. Aynı zamanda katılımcılar ürün/hizmetinin bu özelliğe dair performansını da yüksek algılamaktadır.
- Bölge:* “Düşük öncelikliler” (düşük önem-düşük performans). Bu hücredeki ürün/hizmetlerin özellikleri katılımcılar tarafından

önemli görülmemekte, mevcut performansı da düşük olarak algılanmaktadır.

4. *Bölge*: “Olası aşırılıklar” (düşük önem-yüksek performans). Katılımcılar bu hücredeki ürün/hizmetlerin özelliklerinin performansını yüksek algılarken, ürün/hizmet seçiminde bu özelliklere önem vermemektedir.

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda ekotur rehberinin sahip olması gereken niteliklerini içeren 33 ifadenin önem düzeyleri ile performans düzeylerini karşılaştırılabilmek için; x ekseninde önem düzeyi, y ekseninde performans düzeyi olmak üzere ifadeler eksene yerleştirilmiştir. Eksenlerin kesişme noktası hem önem düzeyinde yer alan, hem de performans düzeyinde yer alan 33 ifadenin aritmetik ortalamalarının ortalaması alınarak belirlenmiştir. Sonuç olarak önem düzeyi için 33 ifadenin aritmetik ortalamalarının ortalaması 4,07 olarak bulunmuştur. Performans düzeyi için 33 ifadenin aritmetik ortalamalarının ortalaması ise 3,98 olarak bulunmuştur. Önem düzeyi eksenini 4,10 noktasından; performans düzeyi eksenini ise 4,00 noktasından ayırmıştır. Sonuçlar Şekil 26’da yer alan matriste görülmektedir.

2. Coğrafya bilgisi	1. Tur bilgisi
11. Parkur bilgisi	4. Tarih bilgisi
28. Doğal çevrenin korunmasını sağlama	12. Kural bilgisi
	15. Organizasyon/koordinasyon becerisi
	16. İletişim becerisi
	18. Eğlendirme becerisi
	20. Güvenliği sağlama
	21. Sosyal çevreye karşı sorumluluk aşılama
	22. Yerel halkla kaynaşmayı sağlama
	23. Yerel halka saygı duyulmasını sağlama
	25. Alışveriş imkânı sunma
6. El sanatları bilgisi	3. Bitki-hayvan bilgisi
10. Ekipman bilgisi	5. Ekonomi bilgisi
13. Olası tehlikeler hakkında bilgi	7. Yemek bilgisi
14. Sağlık bilgisi	8. Örf-adet bilgisi
17. Anlatım becerisi	9. Efsane bilgisi
19. Soru-sorunlarla baş çıkabilme becerisi	24. Etkinliklere katılımı sağlama
27. Doğal çevreye karşı sorumluluk aşılama	26. Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme
29. Çevreye uygun konaklama imkânı sağlama	
30. Tasarruflu olunmasını sağlama	
31. Kültür-tarih korunmasını sağlama	
32. Bitki-hayvan korunmasını sağlama	
33. Yasaklar uyulmasını sağlama	

Şekil 26. Önem-Performans Analizi Bulguları

IPA matrisine göre; 1. bölge rehberin önem vermesi gereken nitelikleri, 2. bölge rehberlerin performanslarının yüksek olduğu ve herhangi bir problemin olmadığı nitelikleri, 3. bölge düşük öncelikli nitelikleri ve 4. bölge ise önemin üzerinde performansa sahip olunan nitelikleri kapsamaktadır.

1. Bölge: Bu bölgede 2., 11. ve 28. ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler ile ilgili olarak katılımcılar ekotur rehberlerinin niteliklerini önemli bulmuşlardır. Ancak ekotur rehberlerinin performansları önem ile kıyaslandığında nispeten düşük seviyede gerçekleşmiştir. İfadelere bakıldığında coğrafya bilgisi, parkur bilgisi ve doğal çevrenin korunmasını sağlama niteliklerinde ekotur rehberlerinin öneme göre yetersiz oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle coğrafya bilgisi ve parkur bilgisi ekotur rehberinin önemle üzerinde durması gerektiği konular olduğu görülmektedir. Bu noktada ekotur rehberlerinin belirtilen niteliklerle ilgili olarak kendilerini geliştirmeleri gerektiği söylenebilir.

2. Bölge: Bu bölgede 1., 4., 12., 15., 16., 18., 20., 21., 22., 23., 25. ifadeler olmak üzere toplam 11 ifade yer almaktadır. Bu bölgede yer alan nitelikler katılımcılar tarafından önemli görülmüş, aynı zamanda ekotur rehberlerinin performansları da aynı derecede yüksek bulunmuştur. İfadelere bakıldığında ekotur rehberinin genel tur bilgileri, sosyo-kültürel duyarlılık ve katılım sağlama ve becerileri ile ilgili nitelikleri içerdiği görülmektedir. Belirtilen nitelikler ile ilgili olarak ekotur rehberlerinin iyi performans sergiledikleri söylenebilir. Yine de bazı nitelikler konusunda rehberin performans düzeyinin nispeten önem düzeyinin altında olduğu görülmektedir. Örneğin, tur bilgisi, tarih bilgisi, iletişim becerisi, organizasyon/koordinasyon becerisi ve yerel halka saygı duyulmasını sağlama konularında rehberin performansı yüksek de olsa tam olarak önem düzeyini karşılamadığı da belirlenmiştir. Bu nedenle ekotur rehberinin bu konulara biraz daha fazla eğilmesi gerekmektedir.

3. Bölge: Bu bölge 6., 10., 13., 14., 17., 19., 27., 29., 30., 31., 32. ve 33. ifadeleri kapsamaktadır. Ekotur rehberlerinin bilgi ve beceri ile ilgili nitelikleri ve doğal çevre duyarlılığı sağlama ile ilgili ifadeler bu bölgede yer almaktadır. Belirtilen bu ifadelerin önem düzeyleri düşük olmakla birlikte

ekotur rehberlerinin performansları da benzer oranda düşük bulunmuştur. Rehberlerin performans düzeyleri önem düzeylerini karşılasa da nispeten düşük öneme ve performansa sahip olması bu konularda rehberlerin performanslarını arttırmalarının yanı sıra turistlerinde bu konularla ilgili olarak farkındalıklarını da arttırmaları gerektiği söylenebilir. Bunun yanı sıra bazı ifadeler düşük öneme sahip olmasına rağmen tam olarak rehberlerin aynı düzeyde performans sergilemediği görülmektedir. Örneğin, sağlık bilgisi, tasarruflu olunmasını sağlama, kültür-tarih korunmasını sağlama, bitki-hayvan korunmasını sağlama gibi nitelikler önem düzeyleri ile kıyaslandığında önem düzeyinden daha düşük performansa sahip olan ve önemi tam olarak karşılamayan ifadelerdir.

4. Bölge: Bu bölgede 3., 5., 7., 8., 9., 24. ve 26. ifadeler olmak üzere 7 ifade yer almaktadır. Belirlenen ifadeler genel olarak ekotur rehberlerinin bilgi düzeyleri ve sosyo-ekonomik katılım sağlama ile ilgili ifadelerdir. Bu ifadeler ile ilgili olarak ekotur rehberlerinin niteliklerine verilen önem, rehberlerin performanslarına göre daha düşük seviyede yer almıştır. Diğer bir ifade ile ekotur rehberleri bu nitelikler ile ilgili olarak katılımcıların verdikleri önemin üzerinde performans sergilemişlerdir. Genel olarak ekotur rehberlerinin beklenilenden daha fazla yöresel bilgiye sahip oldukları ve yöreye ekonomik katkı sağlayıcı davranışlarda bulunduğu söylenebilir. Bu konuda rehberlerin özellikle bu alanlardaki yüksek standartlarını devam ettirici çabalar sarf etmeleri yeterli olacaktır.

4.9 Chaid Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyen, aynı zamanda bağımsız değişkenlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini de ortaya koyan bir analizdir (Üngüren ve Doğan, 2002, 42). CHAID (Otomatik Ki-Kare Etkileşim Belirleme-Chi-Squared Automatic Interaction Detector) analizinde amaç, veriyi daha homojen alt gruplara bölmektir. Bağımlı değişkeni mümkün olduğunca tutumlu bir şekilde açıklayan bağımsız

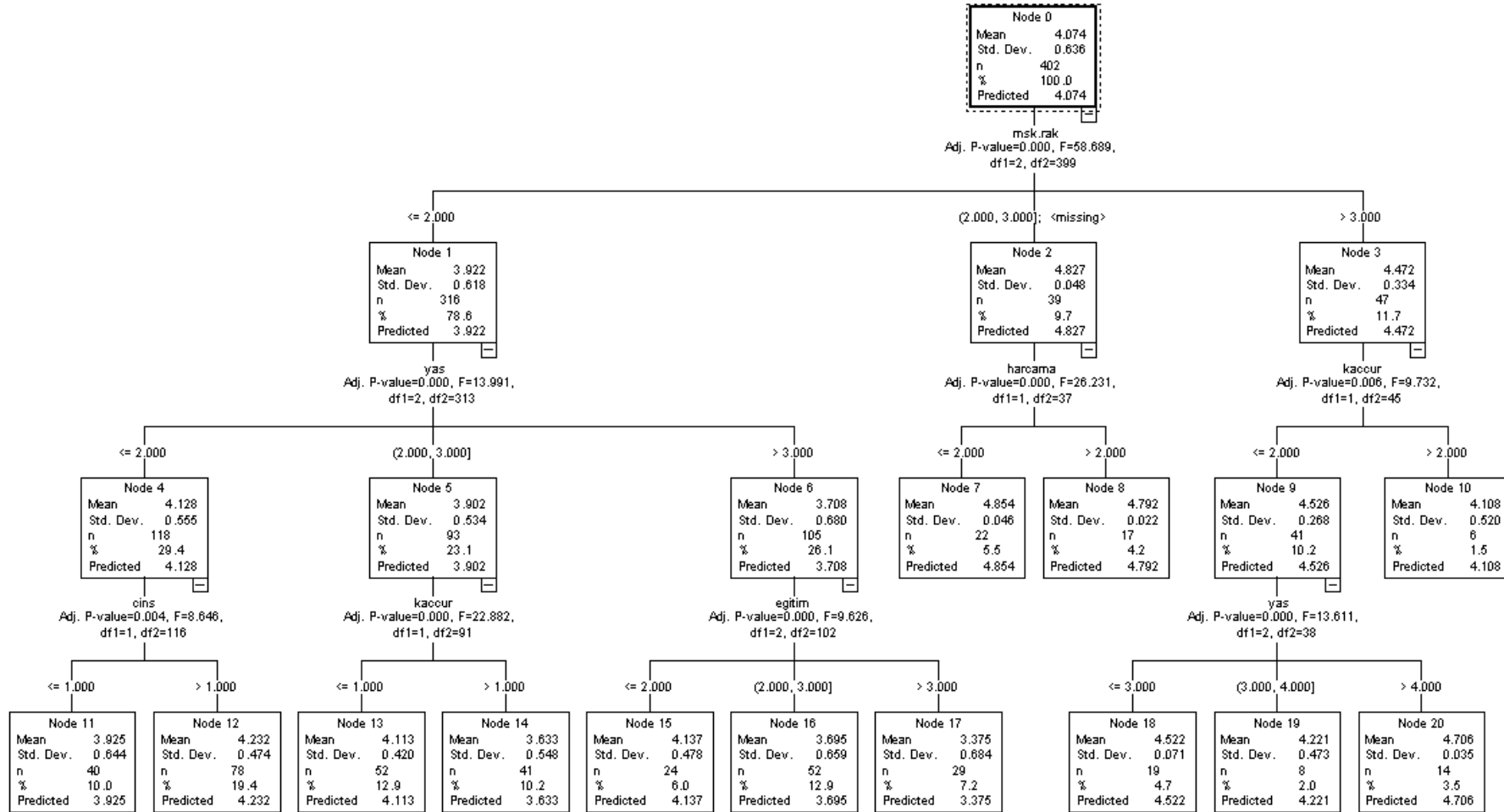

değişkenleri ortaya koyar (Pehlivan, 2006, 31). CHAID analizi kullanılmasının nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Üngüren ve Doğan, 2002, 42):

- Sürekli ve kategorik verilerin aynı anda modele dâhil edilebilmesi,
- Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin daha ayrıntılı değerlendirilebilmesi,
- Bağımlı değişkenler üzerinde etkili olan bağımsız değişkenleri bir ağaç diyagramı üzerinde resmederek gösterebilme,
- Ağaç diyagramının diğer analiz sonuçlarına göre görsel anlamda daha kolay yorumlanabilmesi,
- Elde edilen sonuçların anlaşılabilirliğini kolaylaştırması.

CHAID analizi bir karar ağacı yöntemidir. Karar ağacı olası tüm eylem seçeneklerini, bu eylem seçeneklerine etkisi olabilecek tüm olası faktörleri ve tüm bu faktörlere dayanan her bir olası sonucu, verilere bağlı olarak değerlendiren, çizgi, kare, daire gibi geometrik semboller kullanımı yoluyla karar vericiye problemi anlamada kolaylık sağlayan grafiksel bir tekniktir (Lezki ve Er, 2010, 235).

Şekil 27’de bağımlı değişken olarak alınan ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyini en iyi açıklayan alt kümeler yer almaktadır.

Şekil 27. Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkenine Etki Eden Bağımsız Değişkenleri Belirlemek İçin CHAID Analizi

Şekil 31'de de görüldüğü gibi araştırmada ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem ortalamasının $\bar{x}=4,07$; ($ss=0,63$) olduğu saptanmıştır. Ayrıca, araştırmada, önemi etkileyen bağımsız değişkenler ile yapılan CHAID analizine göre; ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyini etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ekotura katılanların meslekleri olduğu saptanmıştır. Buna göre; mesleği ev hanımı olanlar ($\bar{x}=4,82$), diğer meslek gruplarına göre rehberin niteliklerine daha fazla önem vermektedirler. Ev hanımları açısından (önem düzeyleri yüksek olanların) önem düzeyine etki eden en önemli değişkenin de harcama faktörü olduğu saptanmıştır. Harcama faktöründe iki alt kümenin olduğu görülmektedir. Buna göre; 2000TL ve altı harcamada bulunan ev hanımlarının ($\bar{x}=4,85$), 2001TL ve üstü harcama yapan ev hanımlarına ($\bar{x}=4,79$) nazaran ekotur rehberlerinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

Diğer taraftan emekli ve öğrenciler açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine en fazla etki eden değişkenin, katıldıkları ekotur sayısı olduğu belirlenmiştir. Buna göre; ekotura 4 kez ve daha az katılanlar ($\bar{x}=4,52$), 5 kez ve üzeri katılanlara ($\bar{x}=4,10$) göre ekotur rehberinin niteliklerine daha fazla önem vermektedirler. Yine ekotura 4 kez ve daha az katılanlar açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine en fazla yaş faktörünün etki ettiği görülmektedir. Yaş faktörü açısından ekotura 4 kez ve daha az katılan 55 yaş ve üstü emekli ve öğrenciler ($\bar{x}=4,70$), diğer yaş grubu emekli ve öğrencilere göre ekotur rehberlerinin niteliklerine daha fazla önem vermektedirler.

Son olarak beyaz ve mavi yakalı katılımcılar, ekotur rehberlerinin niteliklerine diğer meslek gruplarına göre daha az önem veren meslek gruplarıdır. Bu meslek grupları açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine en fazla etki eden faktörün ise yaş faktörü olduğu tespit edilmiştir. 18-34 yaş arası beyaz ve mavi yakalı katılımcıların ($\bar{x}=4,12$) ekotur rehberlerinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri görülmektedir. 18-

34 yaş arası beyaz ve mavi yakalı katılımcılar açısından ekotur rehberlerinin niteliklerine etki eden en önemli faktörün cinsiyet olduğu, 18-34 yaş arası beyaz ve mavi yakalı bayan katılımcıların ($\bar{x}=4,11$) ekotur rehberinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

35-44 yaş grubundaki mavi ve beyaz yakalı çalışanlar açısından ($\bar{x}=3,90$) ekotur rehberlerinin niteliklerine etki eden en önemli faktörün tura katılma sayıları olduğu, ilk kez tura katılan 35-44 yaş arası beyaz ve mavi yakalı çalışanların ($\bar{x}=4,11$) ekotur rehberinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri görülmektedir. 45 yaş ve üstü beyaz ve mavi yakalı katılımcılar (3,70), ekotur rehberlerinin niteliklerine diğer yaş gruplarına kıyasla daha az önem vermektedirler. Bu yaş grubundaki beyaz ve mavi yakalı katılımcıların ekotur rehberinin niteliklerine verdikleri önemi etkileyen faktörün eğitim olduğu, ilköğretim ve ortaöğretim mezunu 45 yaş ve üstü beyaz ve mavi yakalı katılımcıların (4,13) ekotur rehberinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri CHAID analizinde çıkan sonuçtur.

4.10 Hipotezleri Test Etmek İçin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

T testi, iki grup arasında karşılaştırma yapmak ve aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için uygulanan bir yöntemdir.

Bu doğrultuda önem ölçeğine göre ve performans ölçeğine göre katılımcıların cinsiyetleri, medeni durumları ve konaklama süreleri açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için ayrı ayrı bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Sonuçlar Çizelge 34'te görülmektedir.

Çizelge 34. Cinsiyet, Medeni Durum ve Konaklama Süresi Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi ve Performans Düzeyi Değişkenleri İçin Bağımsız Örneklem T Testi

			Levene Testi		t-test for Equality of Means			
			F	Sig.	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ort. Farkı
Cinsiyet	Önem	Eşit Varyanslar	,168	,682	-3,649	400	,000	-,2356
		Eşit Olmayan Varyanslar			-3,669	321,436		
	Performans	Eşit Varyanslar	,936	,334	-2,993	400	,003	-,1739
		Eşit Olmayan Varyanslar			-2,949	301,509		
Medeni Durum	Önem	Eşit Varyanslar	,086	,769	1,622	400	,106	,1050
		Eşit Olmayan Varyanslar			1,631	344,628		
	Performans	Eşit Varyanslar	,224	,636	1,393	400	,164	,0809
		Eşit Olmayan Varyanslar			1,389	334,411		
Konaklama Süresi	Önem	Eşit Varyanslar	1,924	,166	-1,158	400	,248	-,0858
		Eşit Olmayan Varyanslar			-1,213	174,973		
	Performans	Eşit Varyanslar	3,104	,079	-1,380	400	,168	-,0916
		Eşit Olmayan Varyanslar			-1,459	178,003		

Yukarıda yer alan Çizelge 34'e göre; yapılan t testi analizi sonucunda cinsiyet değişkeni açısından Levene testi anlamlılık düzeyi önem düzeyi için Sig. ,682 ve performans düzeyi için Sig. ,334 değerleri Sig.≤0,05 anlamlılık düzeyinin üzerinde olduğundan bay ve bayan katılımcılar arasında anlamlı bir fark belirlenememiştir. Bu nedenle "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 2 ve "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 3 reddedilmiştir.

Benzer şekilde medeni durum değişkeni açısından Levene testi anlamlılık düzeyi önem düzeyi için Sig. ,769 ve performans düzeyi için Sig. ,636 değerleri Sig. $\leq$ 0,05 anlamlılık düzeyinin üzerinde olduğundan evli ve bekâr katılımcılar arasında anlamlı bir fark belirlenememiştir. Sonuç olarak, *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 4 ve *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 5 reddedilmiştir.

Bir diğer sonuç; katılımcıların konaklama süreleri açısından anlamlı bir fark olmadığıdır. Levene testi anlamlılık düzeyi önem düzeyi için Sig. ,166 ve performans düzeyi için Sig. ,079 değerleri Sig. $\leq$ 0,05 anlamlılık düzeyinin üzerindedir. Bu nedenle 1-7 gün arası konaklayan ve 8-10 gün arası konaklayan katılımcılar arasında anlamlı bir fark belirlenememiştir. Sonuç olarak; *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 20 ve *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 21 reddedilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuç, turist rehberinin performansı ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin, Güzel (2007) de Alman turistler üzerinde Türkiye’nin imajının geliştirilmesinde turist rehberinin rolü hakkında yaptığı araştırmasında turist rehberlerinin performansı açısından cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturmadığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Cheng (2005) tarafından yapılan çalışmada araştırmacı, turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların cinsiyet ve medeni durumlarına göre bir farklılık olmadığını tespit etmiştir.

4.11 Hipotezleri Test Etmek İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımsız örneklemeler için tek-faktörlü (yönlü) varyans analizi tek bir bağımsız değişkene ilişkin iki veya daha fazla grubun bağımlı bir değişkene göre ortalamalarını karşılaştırarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde (%95, %99 gibi) anlamlı (önemli) olup olmadığını test etmek için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Bu teste tek faktörlü ANOVA (Analysis Of Variance) testi veya F testi de denmektedir (Ural ve Kılıç, 2010, 213). T Testi sadece iki grup arasındaki farklılıkların incelenmesi için uygun bir test iken ikiden fazla grubun karşılaştırılması gereken durumlarda uygulanan test ise varyans analizidir (Altunışık ve diğerleri, 2007, 197).

Çalışmanın bu kısmında ikiden fazla grubu karşılaştırmak için varyans analizi uygulanmıştır. Öncelikle katılımcıların yaşları ile ilgili olarak değişkenler arasında önem düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirleyebilmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Sonuçlar Çizelge 35'te görülmektedir.

Çizelge 35. Katılımcıların Yaşları Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ONEM	Grup No	Yaş	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	18-24	23	4,34	,39	3,503	,008	1 > 3 1 > 4
	2	25-34	116	4,15	,55			
	3	35-44	105	4,00	,58			
	4	45-54	88	3,91	,76			
	5	55ustu	70	4,14	,68			
		Toplam	402	4,07	,63			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelgede görüldüğü gibi ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi (F=3,503; Sig.≤0,05) yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi yaş gruplarından kaynaklandığını tespit etmek için Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Tamhane's T2 testinin seçilmesinin nedeni homojenlik testi tablosunda (Test of Homogeneity of Variances) yer alan

anamlılık düzeyinin $\text{Sig.} \leq 0,05$ olmasıdır. Bu nedenle farklılıkları belirlemek için uygulanacak test, Post Hoc. kısmında eşit olmayan varyanslardan (Equal Variances not Assumed) seçilir. Sonuç olarak yapılan Tamhane's T2 testinin sonucunda; önem düzeyi açısından 18-24 yaş arası ($\bar{x} = 4,34$) katılımcılar ile 35-44 yaş arası ($\bar{x} = 4,00$) katılımcılar ve 45-54 arası ($\bar{x} = 3,91$) katılımcılar arasında 18-24 yaş arası katılımcıların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir diğer ifade ile 18-24 yaş arası katılımcılar; 35-44 yaş arası katılımcılar ve 45-54 yaş arası katılımcılara göre ekotur rehberlerinin niteliklerini daha önemli bulmuşlardır. Sonuç olarak, "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 6 kabul edilmiştir.

Tetik (2006) tarafından yapılan turistlerin turist rehberlerinden beklentilerini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmacı turist rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi açısından katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için yaptığı Tukey testinde, farklılığın 24 yaş ve altı ile diğer yaş gruplarından kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Katılımcıların yaşları ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin performans düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirleyebilmek için yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları aşağıda yer alan Çizelge 36'da görülmektedir.

Çizelge 36. Katılımcıların Yaşları Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Yaş	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	18-24	23	4,24	,37	3,487	,008	1 > 3 1 > 4
2	25-34	116	4,06	,48				
3	35-44	105	3,94	,52				
4	45-54	88	3,84	,69				
5	55ustu	70	4,03	,59				
	Toplam	402	3,99	,56				

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 36'da görüldüğü gibi ekotur rehberlerinin niteliklerinin performans düzeyi ($F=3,487$; $\text{Sig.}\leq 0,05$), önem düzeyi ile benzer olarak, yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi yaş gruplarından kaynaklandığını tespit etmek için Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Tamhane's T2 testinin sonucunda; performans düzeyi açısından 18-24 yaş arası ($\bar{x}=4,24$) katılımcılar ile 35-44 yaş arası ($\bar{x}=3,94$) katılımcılar ve 45-54 arası ($\bar{x}=3,84$) katılımcılar arasında 18-24 yaş arası katılımcıların lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir diğer ifade ile 18-24 yaşa arası katılımcılar; 35-44 yaş arası katılımcılara ve 45-54 yaş arası katılımcılara göre ekotur rehberlerinin performanslarını daha yeterli bulmuşlardır. Analiz sonucunda "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 7 kabul edilmiştir.

Güzel (2007), tarafından yapılan araştırmada da rehberin performansı açısından katılımcıların gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Yaptığı Tukey testi sonucunda bu farklılığın 24 yaş ve altı ile 25-34 yaş grubu arasında ve 25-34 yaş grubu ile 35-44 yaş grubu arasında olduğunu tespit etmiştir. Tetik (2006) turist rehberlerinin performans ölçeği puanlarının yaş gruplarına göre ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yaptığı varyans analizi sonucunda, performans ölçeğinde yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yaptığı Tukey Testi sonucunda, 24 yaş ve altı ile 25-34 yaş grubundan; 25-34 yaş grubu ile 55 yaş ve üzeri grubundan kaynaklandığını tespit etmiştir. Chen, Hwang ve Lee (2006) tarafından Tayvan Milli Parkı'nı ziyaret eden turistler üzerinde rehberin performansını değerlendirmek üzere gerçekleştirdikleri araştırmalarında da rehberin performansı açısından katılımcıların yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Cheng (2005) ise araştırmasında farklı bir sonuç ortaya koymuştur. Araştırmacı, turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların yaşlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir.

Katılımcıların eğitim durumları ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirleyebilmek için yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları Çizelge 37’de verilmiştir.

Çizelge 37. Katılımcıların Eğitim Durumu Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ÖNEM	Grup No	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	İlköğretim	17	4,62	,40	23,155	,000	1 > 3
	2	Ortaöğretim	100	4,36	,50			1 > 4
	3	Yükseköğretim	197	4,02	,61			2 > 3
	4	Lisansüstü	88	3,74	,63			2 > 4
		Toplam	402	4,07	,63			3 > 4

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelgede görüldüğü gibi ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi ($F=23,155$; $Sig.\leq 0,05$) eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi eğitim düzeylerinden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan Tamhane’s T2 testinin sonucunda; önem düzeyi açısından ilköğretim mezunu ($\bar{x}=4,62$) katılımcılar ile yükseköğretim mezunu ($\bar{x}=4,02$) katılımcılar ve lisansüstü mezunu ($\bar{x}=3,74$) katılımcılar arasında ilköğretim mezunu katılımcılar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Yine, ortaöğretim mezunu ($\bar{x}=4,36$) katılımcılar ile yükseköğretim mezunu ($\bar{x}=4,02$) katılımcılar ve lisansüstü mezunu ($\bar{x}=3,74$) katılımcılar arasında ortaöğretim mezunu katılımcılar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir diğer anlamlı farklılık yükseköğretim mezunu ($\bar{x}=4,02$) katılımcılar ile lisansüstü mezunu ($3,74$) katılımcılar arasında yükseköğretim mezunu katılımcılar lehine bulunmuştur. Diğer bir ifade ile katılımcıların eğitim durumları arttıkça ekotur rehberinin niteliklerine verdikleri önem azalmaktadır. Sonuç olarak *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 8 kabul edilmiştir.

Tetik (2006) bu çalışmadan farklı bir sonuç ortaya koymuştur. Araştırmacı tarafından turist rehberlerinin niteliklerinin önem ölçeği puanlarının eğitim durumlarına göre ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, önem ölçeğinde eğitim durumları arasında anlamlı bir fark tespit etmemiştir.

Katılımcıların eğitim durumları ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin performans düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını analiz edilmiştir. Bu amaçla yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları Çizelge 38’de verilmiştir.

Çizelge 38. Katılımcıların Eğitim Durumu Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	İlköğretim	17	4,39	,31	20,430	,000	1 > 3
	2	Ortaöğretim	100	4,24	,42			1 > 4
	3	Yükseköğretim	197	3,96	,56			2 > 3
	4	Lisansüstü	88	3,68	,58			2 > 4
		Toplam	402	3,99	,56			3 > 4

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 38’de görüldüğü gibi ekotur rehberlerinin performans düzeyi ($F=20,430$; $Sig.\leq 0,05$) eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi eğitim düzeylerinden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan Tamhane’s T2 testinin sonucunda; performans düzeyi açısından ilköğretim mezunu ($\bar{X}=4,39$) katılımcılar ile yükseköğretim mezunu ($\bar{X}=3,96$) katılımcılar ve lisansüstü mezunu ($\bar{X}=3,68$) katılımcılar arasında ilköğretim mezunu katılımcılar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Yine, ortaöğretim mezunu ($\bar{X}=4,24$) katılımcılar ile yükseköğretim mezunu ($\bar{X}=3,96$) katılımcılar ve lisansüstü mezunu ($\bar{X}=3,68$) katılımcılar arasında ortaöğretim mezunu katılımcılar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir diğer anlamlı farklılık yükseköğretim mezunu ($\bar{X}=3,96$) katılımcılar ile lisansüstü mezunu ($3,68$) katılımcılar arasında yükseköğretim mezunu katılımcılar lehine bulunmuştur. Analiz sonucunda “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden*

turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır” şeklindeki Hipotez 9 kabul edilmiştir.

Tetik (2006) yaptığı varyans analizi sonucunda rehberlerin performans ölçeği açısından katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Bu farklılığın hangi eğitim durumu grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey Testi sonucunda, bu farklılığın üniversite grubu ile yüksek lisans grubundan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Chen, Hwang ve Lee (2006) de benzer şekilde araştırmalarında rehberin performansı açısından katılımcıların yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlemişlerdir. Ancak Güzel (2007) bu çalışmanın sonucundan farklı olarak yaptığı araştırmasında turist rehberlerinin performansları açısından katılımcıların eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Benzer şekilde Cheng (2005) de araştırmasında turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların eğitim durumlarına göre bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur.

Katılımcıların meslekleri ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığı test edilmiştir. Bu amaçla yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları Çizelge 39’da görülmektedir.

Çizelge 39. Katılımcıların Meslekleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ÖNEM	Grup No	Meslek	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	Beyaz Yakalı	260	3,89	,65	29,120	,000	3>1; 3>2; 3>4; 3>5; 4>1; 4>2; 5>1; 5>2
2	Mavi Yakalı	56	4,06	,35				
3	Ev Hanımı	36	4,82	,04				
4	Emekli	26	4,44	,44				
5	Öğrenci	21	4,50	,04				
6	Toplam	399	4,06	,63				

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 39’a göre ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi (F=29,120; Sig.≤0,05) katılımcıların mesleklerine göre anlamlı bir farklılık

göstermektedir. Bu farklılığın hangi mesleklerden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Buna göre; önem düzeyi açısından ev hanımları ($\bar{x}=4,82$) ile diğer tüm meslekler arasında (beyaz yakalı, $\bar{x}=3,89$; mavi yakalı, $\bar{x}=4,06$; emekli, $\bar{x}=4,44$; öğrenci, $\bar{x}=4,50$) ev hanımı katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Emekliler ($\bar{x}=4,44$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,89$) ve mavi yakalılar ($\bar{x}=4,06$) arasında emekli katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yine, öğrenciler ($\bar{x}=4,50$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,89$) ve mavi yakalılar ($\bar{x}=4,06$) arasında öğrenci katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Tüm bu bulgular sonucunda "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 10 kabul edilmiştir.

Katılımcıların meslekleri ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin performans düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları aşağıda yer alan Çizelge 40'ta görülmektedir.

Çizelge 40. Katılımcıların Meslekleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Meslek	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	Beyaz Yakalı	260	3,82	,60	23,843	,000	2>1; 3>1; 3>2; 3>5; 4>1; 4>2; 5>1; 5>2
2	Mavi Yakalı	56	4,02	,30				
3	Ev Hanımı	36	4,54	,14				
4	Emekli	26	4,35	,40				
5	Öğrenci	21	4,40	,08				
	Toplam	399	3,98	,56				

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 40'ta yer alan bulgulara göre ekotur rehberinin performans düzeyi ($F=23,843$; $Sig.\leq 0,05$) katılımcıların mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre; performans düzeyi açısından mavi yakalılar ($\bar{x}=4,02$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,82$) arasında mavi yakalı katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık

bulunmuştur. Ev hanımları ($\bar{x}=4,54$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,82$) ve mavi yakalılar ($\bar{x}=4,02$) arasında ev hanımları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yine, önem düzeyi ile benzer olarak emekliler ($\bar{x}=4,35$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,82$) ve mavi yakalılar ($\bar{x}=4,02$) arasında emekli katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Son olarak öğrenciler ($\bar{x}=4,40$) ile beyaz yakalılar ($\bar{x}=3,82$) ve mavi yakalılar ($\bar{x}=4,02$) arasında öğrenci katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Tüm bu bulgular sonucunda “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklindeki Hipotez 11 kabul edilmiştir.

Chen, Hwang ve Lee (2006) bu çalışma ile benzer olarak araştırmalarında rehberin performansı açısından katılımcıların meslekleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlerken, Cheng (2005) araştırmasında farklı bir sonuç ortaya koymuştur. Turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların mesleklerine göre bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

Katılımcıların ikamet ettikleri şehir ile ilgili olarak değişkenler arasında ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi ve performans düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirleyebilmek için yapılan tek yönlü varyans analizinin sonuçları Çizelge 41’de verilmiştir.

Çizelge 41. Katılımcıların İkamet Ettikleri Şehir Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi ve Performans Düzeyi Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
ÖNEM	Gruplar Arası	3,135	9	,348	,857	,564
	Gruplar İçi	159,251	392	,406		
	Toplam	162,386	401			
PERFORMANS	Gruplar Arası	2,391	9	,266	,815	,603
	Gruplar İçi	127,822	392	,326		
	Toplam	130,213	401			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelgede görüldüğü gibi yapılan varyans analizi sonuçlarına göre, ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi ($F=,857$) ve performans düzeyi ($F=,815$) Sig. $\leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde katılımcıların ikamet ettikleri şehirlere göre anlamlı bir farklılık arz etmemektedir. Dolayısıyla önem düzeyi ve performans düzeyi ile katılımcıların ikamet ettikleri şehirler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç itibarıyla; *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 12 ve *“Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır”* şeklindeki Hipotez 13 reddedilmiştir.

Cheng (2005) araştırmasında turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların milliyetlerine göre bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Chen, Hwang ve Lee (2006) ise bu çalışma ile farklı bir sonuç ortaya koymuştur. Yaptıkları araştırmada rehberin performansı açısından katılımcıların yaşadıkları şehirler arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlemişlerdir. Tetik (2006) de, performans ölçeği puanlarının milliyetlere göre ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yaptığı varyans analizi sonucunda, performans ölçeğinde milliyetler arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Sonuç itibarıyla bu çalışmada yazındaki bazı çalışmalardan farklı olarak rehberin performansı açısından katılımcıların ikamet ettikleri şehrin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların gelir düzeyleri açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için uygulanan varyans analizinin sonuçları aşağıdaki Çizelge 42’de görülmektedir.

Çizelge 42. Katılımcıların Gelir Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ONEM	Grup No	Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	Geliri yok	55	4,71	,15	23,584	,000	1 > 2 1 > 3 1 > 4 1 > 5
	2	1000TL ve altı	77	4,06	,59			
	3	1001-2000 TL arası	82	4,08	,70			
	4	2001-3000TL arası	75	3,92	,42			
	5	3001TL ve ustü	110	3,83	,66			
		Toplam	399	4,06	,63			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Elde edilen bulgulara göre, ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi (F=23,584; Sig.≤0,05) açısından katılımcıların gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın kaynağını bulmak amacıyla yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre; önem düzeyi açısından herhangi bir gelire sahip olmayan ($\bar{x}$ =4,71) katılımcılar ile diğer gruplar (1000TL ve altı, $\bar{x}$ =4,06; 1001-2000 TL arası, $\bar{x}$ =4,08; 2001-3000TL arası, $\bar{x}$ =3,92; 3001TL ve ustü, $\bar{x}$ =3,83) arasında gelire sahip olmayan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Dolayısıyla "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 14 kabul edilmiştir.

Katılımcıların gelir düzeyleri açısından ekotur rehberlerinin performans düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için uygulanan varyans analizinin sonuçları aşağıda yer alan Çizelge 43'te görülmektedir.

Çizelge 43. Katılımcıların Gelir Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	Geliri yok	55	4,49	,14	17,665	,000	1 > 2 1 > 3 1 > 4 1 > 5
	2	1000TL ve altı	77	3,97	,49			
	3	1001-2000 TL arası	82	4,00	,64			
	4	2001-3000TL arası	75	3,89	,41			
	5	3001TL ve ustü	110	3,78	,62			
		Toplam	399	3,98	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Elde edilen bulgulara göre, ekotur rehberinin performans düzeyi ile benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ekotur rehberinin performans düzeyi ($F=17,665$; $Sig.\leq 0,05$) açısından katılımcıların gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın kaynağını bulmak amacıyla yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre; performans düzeyi açısından herhangi bir gelire sahip olmayan ($\bar{x}=4,49$) katılımcılar ile diğer gruplar (1000TL ve altı, $\bar{x}=3,97$; 1001-2000 TL arası, $\bar{x}=4,00$; 2001-3000TL arası, $\bar{x}=3,89$; 3001TL ve üstü, $\bar{x}=3,78$) arasında gelire sahip olmayan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sonuç itibarıyla "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*", şeklindeki Hipotez 15 kabul edilmiştir.

Chen, Hwang ve Lee (2006) ise bu çalışma ile benzer olarak araştırmalarında rehberin performansı açısından katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlemişlerdir. Güzel (2007) ise bu çalışmadan farklı olarak yaptığı Varyans analizi sonucunda, turist rehberlerinin performansları açısından katılımcıların gelirlerine göre anlamlı bir fark belirlememiştir. Benzer bir sonuç Cheng (2005) tarafından da ortaya konulmuştur. Turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların aylık gelirlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

Katılımcıların harcama düzeyleri açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için uygulanan varyans analizinin sonuçları Çizelge 44'te verilmiştir.

Çizelge 44. Katılımcıların Harcama Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ÖNEM	Grup No	Harcama Düzeyi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	1000TL ve altı	80	4,08	,70	2,785	,041	4 > 1 4 > 2 4 > 3
	2	1001-2000TL arası	180	4,00	,66			
	3	2001-3000TL arası	131	4,13	,54			
	4	3001TL ve üstü	11	4,50	,28			
		Toplam	402	4,07	,63			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 44'te görüldüğü gibi ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi ($F=2,785$; $\text{Sig.} \leq 0,05$) katılımcıların harcama düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi harcama düzeylerinden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Buna göre; önem düzeyi açısından 3001TL ve üstü ($\bar{x}=4,50$) harcama yapan katılımcılar ile diğer gruplar (1000TL ve altı, $\bar{x}=4,08$; 1001-2000TL arası, $\bar{x}=4,00$; 2001-3000TL arası, $\bar{x}=4,13$) arasında 3001TL ve üstü harcama yapan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile 3001TL ve üstü harcama yapanlar diğer gruplara göre rehberin niteliklerini daha önemli bulmuşlardır. Dolayısıyla "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 16 kabul edilmiştir.

Katılımcıların harcama düzeyleri açısından ekotur rehberlerinin performans düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek için uygulanan varyans analizinin sonuçları Çizelge 45'te görülmektedir.

Çizelge 45. Katılımcıların Harcama Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Harcama Düzeyi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	1000TL ve altı	80	3,97	,61			
	2	1001-2000TL arası	180	3,93	,61			4 > 1
	3	2001-3000TL arası	131	4,04	,46	2,917	,034	4 > 2
	4	3001TL ve üstü	11	4,39	,23			4 > 3
		Toplam	402	3,99	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 45'te görüldüğü gibi ekotur rehberinin performans düzeyi ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ekotur rehberlerinin performans düzeyi ($F=2,917$; $\text{Sig.} \leq 0,05$) katılımcıların harcama düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın hangi harcama düzeylerinden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan Tamhane's T2 testine göre; performans düzeyi açısından 3001TL ve üstü ($\bar{x}=4,39$) harcama yapan katılımcılar ile diğer gruplar (1000TL ve altı, $\bar{x}=3,97$; 1001-2000TL arası,

$\bar{x}$ =3,93; 2001-3000TL arası, $\bar{x}$ =4,04) arasında 3001TL ve üstü harcama yapan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile 3001TL ve üstü harcama yapanlar diğer gruplara göre rehberin performansını daha yeterli bulmuşlardır. Dolayısıyla “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklindeki Hipotez 17 kabul edilmiştir.

Katılımcıların katıldıkları grup açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Analizin sonuçları Çizelge 46’da görülmektedir.

Çizelge 46. Katılımcıların Katıldıkları Grup Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

	Grup No	Katıldıkları Grup	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
ONEM	1	Aile	270	4,13	,63	5,673	,000	1 > 3 4 > 3
	2	Partner	26	3,98	,56			
	3	Yalnız	42	3,66	,61			
	4	İş Grubu	52	4,22	,45			
	5	Arkadaş	9	3,69	,91			
	6	Diğer	3	3,85	,61			
		Total	402	4,07	,63			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 46’da yer alan bulgulara göre, ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi (F=5,673; Sig.≤0,05) katılımcıların katıldıkları gruba göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane’s T2 testi sonucunda ekotura aileleriyle ($\bar{x}$ =4,13) katılanlar ve iş grubuyla ($\bar{x}$ =4,22) katılanlar ile yalnız ($\bar{x}$ =3,66) katılanlar arasında aileleri ile katılanlar ve iş grubu ile katılanlar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ekotura yalnız katılanlar diğer iki gruba göre rehberin niteliklerini daha az önemli bulmuşlardır. Sonuç olarak; “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklindeki Hipotez 18 kabul edilmiştir.

Katılımcıların katıldıkları grup açısından ekotur rehberlerinin performans düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan varyans analizinin sonuçları aşağıdaki Çizelge 47’de verilmiştir.

Çizelge 47. Katılımcıların Katıldıkları Grup Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

	Grup No	Katıldıkları Grup	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
PERFORMANS	1	Aile	270	4,03	,56	5,598	,000	1 > 3 4 > 3
	2	Partner	26	3,93	,55			
	3	Yalnız	42	3,61	,56			
	4	İş Grubu	52	4,13	,38			
	5	Arkadaş	9	3,66	,87			
	6	Diğer	3	3,84	,57			
		Total	402	3,99	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelgede yer alan bulgulara göre, ekotur rehberlerinin performans düzeyi ($F=5,598$; $Sig.\leq 0,05$) katılımcıların katıldıkları gruba göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane’s T2 testi sonucunda önem düzeyi ile benzer bulgular elde edilmiştir. Analiz sonucunda ekotura aileleriyle ($\bar{X}=4,03$) katılanlar ve iş grubuyla ($\bar{X}=4,12$) katılanlar ile yalnız ($\bar{X}=3,61$) katılanlar arasında aileleri ile katılanlar ve iş grubu ile katılanlar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ekotura yalnız katılanlar diğer iki gruba göre rehberin performansını daha az yeterli bulmuşlardır. Sonuç olarak; “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklindeki Hipotez 19 kabul edilmiştir.

Ancak farklı bir sonuç Cheng (2005) tarafından yapılan çalışmada çıkmıştır. Araştırmacı, turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların tatil grubuna göre anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

Katılımcıların katıldıkları ekotur sayısı açısından ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Analizin sonuçları Çizelge 48’de görülmektedir.

Çizelge 48. Katılımcıların Katıldıkları Ekotur Sayısı Açısından Ekotur Rehberlerinin Niteliklerinin Önem Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

ÖNEM	Grup No	Ekotur Sayısı	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	İlk kez	251	4,16	,57	7,410	,001	1 > 2 1 > 3
	2	2-4 kez	101	3,97	,68			
	3	5 kez ve üzeri	50	3,83	,73			
		Toplam	402	4,07	,63			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelge 48’e göre, ekotur rehberlerinin niteliklerinin önem düzeyi ($F=7,410$; $Sig.\leq 0,05$) katılımcıların katıldıkları ekotur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane’s T2 testi sonucunda bu farklılığın hangi gruplar arasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Buna göre, ekotura ilk kez ($\bar{x}=4,16$) katılan katılımcılar ile diğer gruplar (2-4 kez, $\bar{x}=3,97$; 5 kez ve üzeri, $\bar{x}=3,83$) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ekotura ilk kez katılanlar diğer gruplara göre ekotur rehberinin niteliklerini daha önemli bulmuşlardır. Sonuç olarak; “*Karadeniz Bölgesi’ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklindeki Hipotez 22 kabul edilmiştir.

Katılımcıların katıldıkları ekotur sayısı açısından ekotur rehberlerinin performans düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Analizin sonuçları Çizelge 49’da görülmektedir.

Çizelge 49. Katılımcıların Katıldıkları Ekotur Sayısı Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Ekotur Sayısı	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	İlk kez	251	4,06	,50	6,874	,001	1 > 2 3 > 2
	2	2-4 kez	101	3,89	,62			
	3	5 kez ve üzeri	50	3,79	,67			
		Toplam	402	3,99	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi, ekotur rehberlerinin performans düzeyi (F=6,874; Sig.≤0,05) katılımcıların katıldıkları ekotur sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre, ekotura ilk kez ($\bar{x}$ =4,06) katılan katılımcılar ile diğer gruplar (2-4 kez, $\bar{x}$ =3,89; 5 kez ve üzeri, $\bar{x}$ =3,79) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ekotura ilk kez katılanlar diğer gruplara göre ekotur rehberinin performansını daha yeterli bulmuşlardır. Sonuç olarak; "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır*" şeklindeki Hipotez 23 kabul edilmiştir.

Chen, Hwang ve Lee (2006) ise bu çalışma ile benzer olarak araştırmalarında rehberin performansı açısından katılımcıların geliş sayıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlemişlerdir. Bu çalışmadan farklı olarak ise Güzel (2007) araştırmasında turist rehberlerinin performans düzeyleri, katılımcıların geliş sayısına göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığını tespit etmiştir. Benzer şekilde Cheng (2005) tarafından yapılan çalışmada da araştırmacı, turist rehberlerinden memnuniyet düzeyleri açısından katılımcıların geliş sayılarına göre anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

Katılımcıların bölgeyi tekrar ziyaret etme isteklerinde ekotur rehberlerinin etkisinin, rehberlerin performans düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Analizin sonuçları Çizelge 50'de görülmektedir.

Çizelge 50. Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinde Ekotur Rehberlerinin Etkisi Açısından Rehberlerin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Tekrar Ziyaret Etme İsteğinde Rehberin Etkisi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	Evet	229	4,03	,52	5,912	,003	1 > 2 3 > 2
	2	Hayır	93	3,81	,72			
	3	Kısmen	80	4,05	,43			
		Toplam	402	3,99	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi, ekotur rehberlerinin performans düzeyi ($F=5,912$; $Sig.\leq 0,05$) katılımcıların bölgeyi tekrar ziyaret etme isteklerinde ekotur rehberinin etkisine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre, bölgeyi tekrar ziyaret etme isteklerinde ekotur rehberinin etkisinin olduğunu ifade eden katılımcılar ($\bar{X}=4,03$) ile rehberin etkisinin olmadığını ifade eden katılımcılar ($\bar{X}=3,81$) arasında ekotur rehberinin etkisinin olduğunu ifade eden katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yine bölgeyi tekrar ziyaret etme isteklerinde ekotur rehberinin etkisinin kısmen olduğunu ifade eden katılımcılar ($\bar{X}=4,05$) ile rehberin etkisinin olmadığını ifade eden katılımcılar ($\bar{X}=3,81$) arasında ekotur rehberinin etkisinin kısmen olduğunu ifade eden katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile bölgeyi tekrar ziyaret etmek isteğinde rehberin etkisinin olduğunu ifade eden katılımcılar, rehberin etkisinin olmadığını belirtenlere göre rehberin performansını daha yüksek bulmuşlardır. Elde edilen bu bulgular sonucunda; "*Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yöreyi tekrar ziyaret etme konusunda rehberin etki düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır*" şeklindeki Hipotez 24 kabul edilmiştir.

Katılımcıların ekotur rehberlerinin hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin rehberlerin performans düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Analizin sonuçları aşağıda yer alan Çizelge 51'de görülmektedir.

Çizelge 51. Katılımcıların Ekotur Rehberlerinin Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyleri Açısından Ekotur Rehberlerinin Performans Düzeyi Değişkeninin Karşılaştırılmasına İlişkin Tanımlayıcılar Çizelgesi ve Varyans Analizi

PERFORMANS	Grup No	Memnuniyet Düzeyi	N	$\bar{X}$	S.S.	F	Sig.	Farklılık Olan Grup No
	1	2	Evet	343	4,13	,41	174,869	,000
2	3	Hayır	28	2,71	,31			
3	Total	Kısmen	31	3,49	,46			
			402	3,99	,56			

* 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Çizelgede görüldüğü gibi, ekotur rehberlerinin performans düzeyi ($F=174,869$; $Sig.\leq 0,05$) katılımcıların rehberin hizmetinden memnuniyet düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan Tamhane's T2 testi sonucuna göre, rehberin hizmetinden memnun olduklarını ifade eden katılımcılar ($\bar{x}=4,13$) ile rehberin hizmetinden memnun olmadıklarını ifade eden katılımcılar ($\bar{x}=2,71$) arasında rehberin hizmetinden memnun olduklarını ifade eden katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yine rehberin hizmetinden kısmen memnun olduklarını ifade eden katılımcılar ($\bar{x}=3,49$) ile rehberin hizmetinden memnun olmadıklarını ifade eden katılımcılar ($\bar{x}=2,71$) arasında rehberin hizmetinden kısmen memnun olduklarını ifade eden katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile rehberin hizmetinden memnun olanlar, memnun olmayanlara göre rehberin performansını daha yüksek bulmuşlardır. Sonuç olarak; *"Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ekotur rehberinin hizmetinden memnuniyet düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır"* şeklindeki Hipotez 25 kabul edilmiştir.

Tüm analizler sonucunda H2, H3, H4, H5, H12, H13, H20 ve H21 olmak üzere 8 hipotez reddedilmiş, 17 hipotez kabul edilmiştir. Çizelge 80'de hipotezlere ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Çizelge 52. Hipotez Sonuçları Çizelgesi

H	Hipotez	Sonuç
H1	Turistler açısından ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi ile performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H2	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H3	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin cinsiyetleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H4	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H5	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin medeni durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H6	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H7	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yaşları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H8	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H9	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin eğitim durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H10	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H11	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin meslekleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H12	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H13	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ikamet ettikleri şehir ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H14	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul

Çizelge 52. (Devam)

H15	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin gelir düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H16	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H17	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin harcama durumları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H18	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H19	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin katıldıkları grup ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H20	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H21	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin konaklama süreleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Red
H22	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin niteliklerinin önem düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H23	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin tura katılım sayıları ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul
H24	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yöreyi tekrar ziyaret etme konusunda rehberin etki düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H25	Karadeniz Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin ekotur rehberinin hizmetinden memnuniyet düzeyleri ile ekotur rehberinin performans düzeyi arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul

4.12 Diğer Analizler

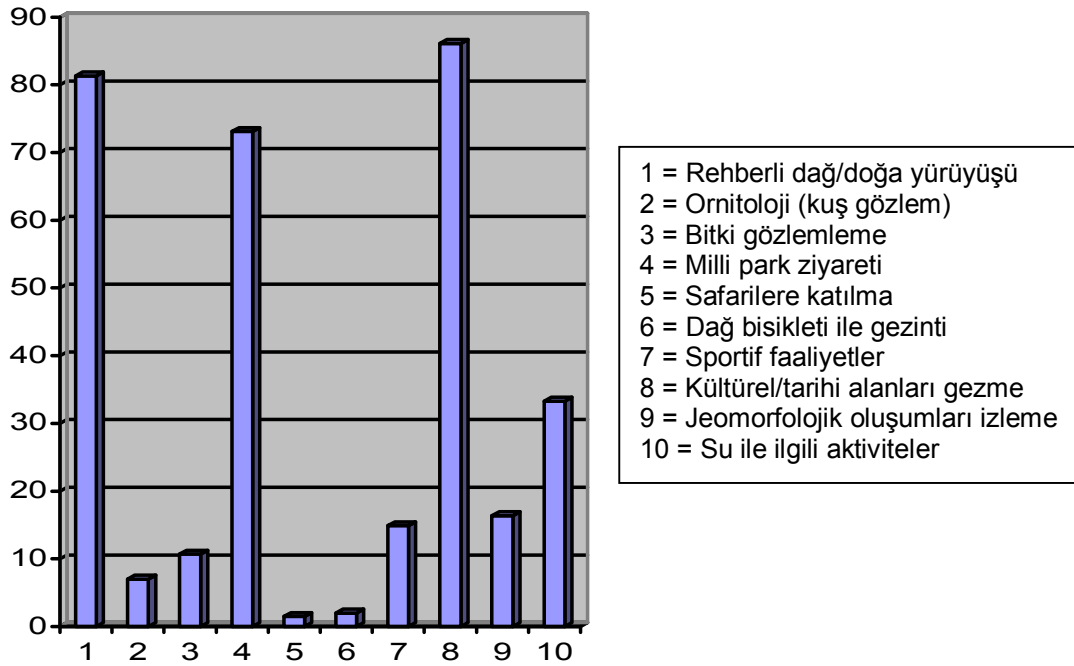
Anketin son bölümünde katılımcılara seyahatleri süresince gerçekleştirdikleri aktiviteler, bölgede gerçekleştirdikleri ekoturizm turundan memnuniyet düzeyleri ve bölgeyi tekrar ziyaret etme istekleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler yüzde ve frekans dağılımları ile analiz edilmiştir. Aşağıda belirtilen konular ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Öncelikli olarak katılımcılara tur süresince gerçekleştirdikleri aktiviteler sorulmuş ve birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Bunun nedeni tur süresince turistlere birden fazla aktiviteye katılmalarına imkân tanınmasıdır. Elde edilen bulgular aşağıda yer alan Çizelge 53 ve Şekil 28’de görülmektedir.

Çizelge 53. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Gerçekleştirdikleri Aktivitelere Göre Dağılımları

	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Rehberli dağ/doğa yürüyüşü	327	81,3	75	18,7	402	100,0
Ornitoloji (kuş gözlem)	28	7,0	374	93,0	402	100,0
Bitki gözleme	43	10,7	359	89,3	402	100,0
Milli park ziyareti	294	73,1	108	26,9	402	100,0
Safarilere katılma	6	1,5	396	98,5	402	100,0
Dağ bisikleti ile gezinti	8	2,0	394	98,0	402	100,0
Sportif faaliyetler	60	14,9	342	85,1	402	100,0
Kültürel/tarihi alanları gezme	346	86,1	56	13,9	402	100,0
Jeomorfolojik oluşumları izleme	66	16,4	336	83,6	402	100,0
Su ile ilgili aktiviteler	134	33,3	268	66,7	402	100,0

Şekil 28. Araştırmaya Katılan Ekoturistlerin Gerçekleştirdikleri Aktivitelere Göre Dağılımları

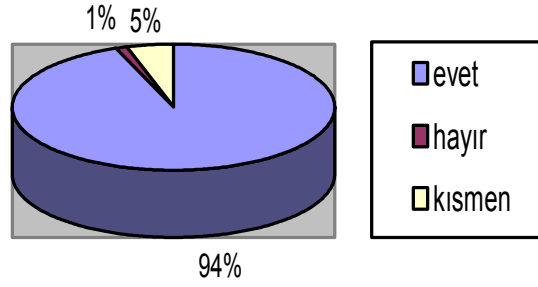
Çizelge 53 ve Şekil 28'e göre katılımcıların en fazla gerçekleştirdikleri ekoturizm aktivitesi %86,1'lik pay ile kültürel ve tarihi alanları gezme olmuştur. İkinci sırada %81,3'lük pay ile rehberli dağ/doğa yürüyüşü, üçüncü sırada ise %73,1'lik pay ile milli park ziyareti gelmektedir. Katılımcıların en az gerçekleştirdikleri aktivite ise %1,5'lik pay ile safarilere (atlı doğa yürüyüşü/cip safari) katılmak olmuştur.

Katılımcıların bölgede gerçekleştirdikleri ekoturizm memnuniyet düzeylerinin dağılımı Çizelge 54 ve Şekil 29'da görülmektedir.

Çizelge 54. Katılımcıların Bölgede Gerçekleştirilen Ekoturizm Memnuniyet Düzeylerinin Dağılımı

	n	%
Evet	379	94,3
Hayır	4	1,0
Kısmen	19	4,7
Toplam	402	100,0

Şekil 29. Katılımcıların Bölgede Gerçekleştirilen Ekoturdan Memnuniyet Düzeylerinin Dağılım Grafiği

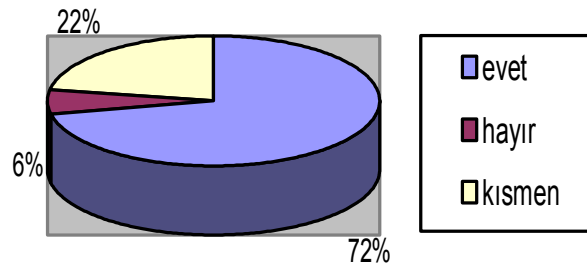
Çizelge 54 ve Şekil 29'a göre katılımcıların tamamına yakını gerçekleştirilen ekoturdan memnun kalmışlardır. Katılımcıların %5'i kısmen memnun kaldıklarını ifade ederken, sadece %1'i memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bölgeyi tekrar ziyaret etme istekleri ile ilgili bulgular Çizelge 55 ve Şekil 30'da görülmektedir.

Çizelge 55. Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinin Dağılımı

	n	%
Evet	288	71,6
Hayır	25	6,2
Kısmen	89	22,1
Toplam	402	100,0

Şekil 30. Katılımcıların Bölgeyi Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinin Dağılım Grafiği

Çizelge 55 ve Şekil 30'a göre katılımcıların %72'si bölgeyi tekrar ziyaret etmek istediklerini ifade etmişlerdir. %22'si kısmen cevabını verirken, %6'sı ise tekrar ziyaret etmek istemediklerini belirtmişlerdir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Bu bölümde alanyazın doğrultusunda hazırlanan anket yardımıyla gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen bulgular ışığında araştırma sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikli olarak araştırma alanında rehberli ekotura katılan turistlerin profillerinin ekoturist profiline uygun olduğu araştırmadan elde edilen bir sonuçtur. Bununla birlikte bazı çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, turistlerin geliş amaçlarına bakıldığında ilk sırada “yörenin tarihi ve sosyo-kültürel değerlerini öğrenmek” yer almaktadır. Daha önce yapılan Örneğin, araştırmalarda (O’Neal, 1999; Crossley ve Lee, 1994) ilk sırada yer alan doğal çevre ise bu araştırmada ikinci sırada yer almıştır. Turistlerin ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önem göz önüne alındığında da faktörler bazında “sosyo-kültürel çevre duyarlılığı sağlama” faktörünün en çok önemli görülen faktör olduğu belirlenmiştir. Turistler ekotur rehberlerinden daha çok sosyo-kültürel duyarlılık sağlamasını beklemektedirler. Buradan hareketle araştırmaya katılan turistlerin ekoturizmi doğal çevreyi deneyimleme aktivitesinden ziyade öncelikle bir kültürel öğrenme aktivitesi olarak gördükleri söylenebilir.

Katılımcılar ile ilgili bir diğer önemli bulgu, katılımcıların konaklama şekli olarak tamamına yakınının otel/moteli (%87,6) tercih etmeleridir. Araştırma alanında otel/moteller genellikle şehir merkezlerinde yer almaktadır. Bu nedenle turistler doğa ile baş başa kalabilecekleri konaklama şekillerinden kısmen uzak kalmışlardır. Doğaya uyumlu olarak nitelendirilen dağ evi/yayla evi, kamp/karavan ve çadır gibi konaklama şekilleri daha düşük oranda tercih edilmiştir. Konaklama ile ilgili bir diğer bulgu da turistlerin,

ölçekte yer alan “çevreye zarar vermeyen, doğaya uygun konaklama imkânlarından yararlanılmasını sağlama” konusundaki ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önemin düşük olduğudur. Turistler açısından çevreye duyarlı konaklama imkânı sağlanması çok önemli olarak nitelendirilmemiştir. Bu bulgular, kimi araştırmacıların (Kwan, Eagles ve Gebhardt, 2010; Okello ve Yerian, 2009) da belirttiği gibi araştırmaya katılan turistlerin “soft ekoturist” olarak nitelendirilebileceğini göstermektedir.

Genel olarak turistlerin ekotur rehberlerinin niteliklerine verdikleri önem ile rehberlerin performansları kıyaslandığında, performansların önem düzeylerine nazaran daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, ekotur rehberlerinin turistlerin beklentilerini tam olarak karşılamadığının bir göstergesidir.

Ekotur rehberlerinin bilgi düzeylerine bakıldığında birkaç nitelik dışında rehberlerin performanslarının turistlerin verdikleri önem düzeyinin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ekotur rehberlerinin bilgi konusunda performanslarının yüksek olmasında Türkiye’de son yıllarda üniversite düzeyinde, özellikle de lisans düzeyinde turist rehberliği eğitimine ağırlık verilmesinin etkisi olduğu söylenebilir. İyi kalitede ve yeterli düzeyde verilen rehberlik eğitiminin, rehber adaylarının ileriki meslek yaşamlarında büyük etkisi olacağı bir gerçektir.

Ancak özellikle ekoturizm olgusu açısından ele alındığında doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevre duyarlılığı sağlama konularında turist rehberlerinin performanslarının önem düzeyine göre düşük olması da dikkate değer bir sonuçtur. Araştırma alanında çalışan ekotur rehberleri genel bir rehberin sahip olması gereken bilgi düzeyine sahip olmakla birlikte, ekotur ile ilgili yeterli nitelikleri taşımadıkları söylenebilir. Yörede birebir gerçekleştirilen gözlemler ve yörede faaliyet gösteren acentalar ve ekotur rehberleri ile yapılan görüşmeler sonucunda da benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Ekoturizm alanında çalışan rehberler kendilerinin genel rehberlerden farklı olmadıklarını, ancak yöreyi daha iyi bildikleri için daha duyarlı davranmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca özellikle sadece yöre insanı olmaları nedeniyle herhangi bir rehberlik eğitimi almamış ve turist rehberliği kokartına

sahip olmayan kişilerin de rehberlik yaptığını, dolayısıyla bu kişilerin turistleri bilgilendirmeden öteye gidemediklerini ve bir ekotur rehberinin taşınması gereken duyarlılığı taşımadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak yörede ekoturizm alanında çalışan kokartlı rehber sıkıntısının yaşandığı ve mevcut olan rehberlerin de ekoturizm konusunda tam olarak yeterlilik gösteremedikleri söylenebilir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi ekotur rehberlerinin bilgi düzeyleri açısından performans düzeyleri birkaç nitelik dışında önem düzeylerine göre yüksek bulunmuştur. Rehberlerin performanslarının önem düzeyine göre kısmen düşük olduğu nitelikler ise “tur bilgisi”, “coğrafya bilgisi”, “ekipman bilgisi”, “parkur bilgisi” ve “yasaklar hakkında bilgi” konuları olmuştur. Ekotur rehberleri tur programı hakkında ayrıntılı bilgi verme, tur güzergâhını açıklama ve tur zamanlaması hakkında bilgi verme konularında önem düzeyini tam olarak karşılamamaktadırlar. Yine ekotur rehberleri ekoturda kullanılacak ekipmanlar hakkında bilgi verme konusunda da zayıf bulunmuşlardır. Oysaki özellikle ekoturizm aktiviteleri arasında yer alan dağ/doğa yürüyüşü, kayak, kaya tırmanışı, maceraya dayalı aktiviteler ve su sporlarına dayalı özel donanım gerektiren aktiviteler açısından ele alındığında, kullanılacak ekipmanlar hakkında bilgi verme oldukça önem taşımaktadır. Bir diğer önemli nokta, ekotur rehberlerinin kokartlı ve yerel rehberler olmalarına rağmen önem düzeyi ile karşılaştırıldığında doğal çevre ile ilgili olan coğrafya, parkur ve yörede mevcut olan yasaklar hakkında bilgi konularında performanslarının daha düşük olduğudur. Bunun sebebi ekotur rehberlerinin doğal çevreden ziyade sosyo-kültürel çevreye daha fazla önem veriyor olmaları olabilir. Nitekim sosyo-kültürel çevre ile ilgili bilgiler konusunda ekotur rehberlerinin performansları önem düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir.

Doğal çevre duyarlılığı sağlama konusunda da ekotur rehberlerinin performanslarının önem düzeyine göre düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak turistlerin de belirtilen konudaki nitelikleri çok önemli bulmamaları, araştırmadan elde edilen dikkate değer bir sonuçtur. Dolayısıyla turistlerin doğal çevreyi koruma konusunda çok istekli olmadıkları ve ekotur

rehberlerinin de çevre bilinci oluşturmada yetersiz kaldıkları sonucu çıkarılabilir. Nitekim önem ölçeği açısından en düşük aritmetik ortalamalara sahip ifadelerin de doğal çevre duyarlılığı sağlama ile ilgili ifadeler olduğu tespit edilmiştir. Rehberlerin performans düzeyleri de benzer şekilde düşük bulunmuştur. Oysaki özellikle doğal çevreye dayalı bir sektör olan turizm sektörü açısından mevcut olan kaynakların korunması önem arz etmektedir. Dahası ekoturizm gibi doğal çevrenin ön planda olduğu bir aktivite açısından bu konunun dikkatle üzerinde durulması gerekmektedir.

Ekotur rehberlerinin beceri düzeyleri dikkate alındığında performanslarının önem düzeyine göre kısmen de olsa düşük olduğu belirlenmiştir. Özellikle turu ve tur grubunu organize etme ve koordinasyonu sağlama ve tur grubu ile iletişim kurma konularında eksiklikler tespit edilmiştir. Yapılan gözlemler sonucunda tur grubunun ekotur rehberinden ilgi beklentisi içerisinde oldukları ve tur süresince grup ile sürekli iletişim içerisinde olmalarını bekledikleri belirlenmiştir. Bu nedenle ekotur rehberlerinin günlük tur programı dışında kalan zamanlarda tur grubuyla yakından ilgilenmedikleri için, turistler tarafından iletişimlerinin yetersiz olarak nitelendirildiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda ekotur rehberlerinin sosyo-ekonomik katılım sağlama konusunda iyi bir performans sergilediği belirlenmiştir. Bu noktada rehberlerin özellikle yöre ekonomisine katkı sağlamada yeterli oldukları söylenebilir. Ekotur rehberleri yerel halktan alışveriş yapmaya imkân tanıma ve yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme konularında, katılımcıların verdikleri önem düzeyi ile kıyaslandığında yüksek performansa sahiptirler.

Ekotur rehberlerinin teknik bilgi düzeyi konusunda da performanslarının düşük olduğu belirlenmiştir. Ekoturizm aktivitesinin özellikle doğal çevre ile iç içe gerçekleştiği ve enerjik olmayı gerektiren faaliyetlere sahip olduğu düşünüldüğünde rehberlerin performanslarının önem düzeyine göre düşük çıkması araştırmanın önemli sonuçlarından biridir.

Turistler ekotur rehberlerinin sosyo-kültürel çevre duyarlılığı sağlama konusundaki niteliklerine önem vermektedirler. Ekotur rehberlerinin performansları da önem düzeyini tam olarak karşılamasa da yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi ekotur rehberlerinin grup ile iletişimde eksiklikleri olmasına rağmen, grubun yerel halk ile iletişim kurmasını sağlaması konusunda performansının önem düzeyine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Turistlerin genel olarak sosyo-kültürel çevreyi deneyimleme isteğinde bulunmalarına rağmen, ekotur rehberlerinde olması gereken “tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlama ve zarar verilmesini engelleme” niteliğini çok önemli bulmamaları dikkat çekicidir. Genel olarak bakıldığında turistler özellikle “yöre ve yöre insanına karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama”, “yerel halk ile kaynaşmayı ve iletişimi sağlama”, “yerel halk ile turistler arasındaki sosyo-kültürel farklılıklara saygı gösterilmesini sağlama” gibi manevi kültür değerlerine maddi kültür değerlerinden daha fazla önem vermektedirler. Dolayısıyla turistler açısından ekotur rehberlerinin sahip olması gereken nitelikler arasında manevi kültür değerleri ile ilgili bilgi ve beceriler daha çok ön plana çıkmaktadır.

Ekotur rehberlerinin niteliklerine verilen önem ve performansları açısından katılımcıların sosyo-demografik özellikleri arasında yer alan farklılıklar konusunda da çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, diğer yaş gruplarına nazaran 18-24 yaş arası katılımcıların ekotur rehberlerinin niteliklerine daha fazla önem verdikleri ve rehberlerin performanslarını da daha yüksek buldukları belirlenmiştir. Bunun sebebi gençlerin orta yaş ve üçüncü yaş gruplarına nazaran daha fazla öğrenme eğilimlerinin olması ve fiziksel açıdan daha aktif olmaları, dolayısıyla fiziksel güç gerektiren ekoturizm aktivitelerini daha fazla talep etmeleri olabilir.

Yine katılımcıların eğitim durumları açısından sonuçlar irdelendiğinde eğitim durumları arttıkça rehberlerin niteliklerine verilen önemin ve rehberlerin performanslarının azaldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi de eğitim arttıkça mevcut bilginin de artması ve dolayısıyla öğrenme ihtiyacının azalması

olabilir. Daha az eğitime sahip katılımcılar daha fazla öğrenme isteğinde bulunmaktadır.

Bir diğer dikkate değer sonuç katılımcıların harcama düzeyleri ile ilgilidir. Yüksek düzeyde harcamada bulunan katılımcılar (3001TL ve üstü) daha düşük seviyede harcamada bulunanlara göre rehberlerin niteliklerine daha fazla önem vermektedirler. Bunun sebebinin yüksek harcamada bulunanların daha iyi hizmet kalitesi beklentisi içerisinde olmaları ve rehberlerden de daha fazla hizmet beklentileri olabilir. Seyahat masrafları arttıkça katılımcılarda beklenti ve istekler de artmaktadır. Diğer bir ifade ile “ödenen paranın karşılığını alma” düşüncesinin hâkim olduğu söylenebilir.

Ekotura katılım sayıları açısından da çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir. Ekotura ilk kez katılanlar birden fazla katılanlara nazaran ekotur rehberlerinin niteliklerine daha fazla önem vermektedirler. Bunun sebebi de ekotura ilk kez katılım sağladıkları için daha fazla beklenti içerisinde olmaları olabilir.

Turistlerin bölgede gerçekleştirdikleri ekoturdan memnuniyet düzeylerine bakıldığında neredeyse tamamına yakınının turdan memnun oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu bölgeyi tekrar ziyaret etme isteğindedirler. Bu isteklerinde ekotur rehberlerinin etkisinin olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Dolayısıyla ekotur rehberlerinin sürekli müşteri olarak da ifade edilen sadık müşteri oluşturmada etkili oldukları söylenebilir.

Turistlerin büyük çoğunluğu aynı zamanda ekotur rehberlerinin hizmetlerinden memnun kalmışlardır. Bunun sonucunda da denilebilir ki ekotur rehberlerinin verdikleri kaliteli hizmet, katılımcıların memnuniyet düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir.

5.2 Öneriler

Ekotur rehberlerinin niteliklerinin turistler açısından önem düzeyini ve performans düzeyini belirlemek ve turistlerin ekotur rehberlerinden memnuniyet düzeylerini ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde sunulabilecek öneriler aşağıda yer almaktadır.

Öncelikle genel olarak turist rehberliği alanında standart bir eğitimin olmaması ve parçalanmış eğitim yapısı, turist rehberliği eğitiminin yeniden ele alınarak gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle herşeyden önce rehberlik eğitiminin bu karmaşık yapısından kurtarılması gerekmektedir. Bunu sağlamanın en iyi yolu da rehberlik eğitimi üniversitelere bırakmak ve lisans düzeyinde verilmesini sağlamaktır.

Rehberlik eğitiminde bir diğer sorun, alanında ya da konusunda uzmanlaşma anlayışının henüz yerleşmemiş olmasıdır. Bu konuda öncelikle uzmanlık alanlarının ivedilikle belirlenmesi ve verilecek olan uzmanlık eğitiminin, asıl amacı eğitim-öğretim sunmak olan üniversitelere bırakılması son derece önem taşımaktadır. Dolayısıyla uzmanlaşma eğitiminin TUREB ve meslek kuruluşlarının önerileri doğrultusunda, lisans düzeyinde; örneğin, 3. ve 4. sınıfta üniversitelerde verilmesi önerilebilir. Bir başka öneri olarak uzmanlaşma eğitiminin yüksek lisans düzeyinde verilmesi de sunulabilir. Lisans eğitiminin akabinde turist rehberi adayları istekleri doğrultusunda yüksek lisans düzeyinde uzmanlaşma eğitimine tabii tutulabilir. Sonuç olarak turist rehberliği eğitimi ve uzmanlaşma konusunda üniversiteler, Bakanlık, TUREB, meslek odaları ve birlikler gibi meslek kuruluşları, diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları, seyahat acentaları gibi turizm sektöründe yer alan kuruluşlar mutlaka işbirliği içerisinde bulunmalıdır.

Turist rehberlerinin her yıl kokart vizesi için katılmak zorunda oldukları hizmetiçi eğitim seminerleri konuları da özenle seçilmelidir. Son yıllarda sürdürülebilir turizm uygulamalarına ve ekoturizme artan ilgi nedeniyle de bu seminerlerde uzmanlık alanları ile ilgili ve özellikle sürdürülebilir turizm ve

ekoturizm ile ilgili konuların yer alması, rehberlerin uzmanlaşmanın önemine varmaları açısından son derece önemlidir.

Uzmanlaşma konusunda özellikle TUREB gibi meslek kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir. Bu meslek kuruluşları Bakanlıkla sürekli iletişim halinde olmalı ve ekoturizm gibi uzmanlık alanlarına yönelik Bakanlığın girişimlerde bulunmasına yardımcı olmalıdır.

Turist rehberliği eğitiminde en önemli noktalardan bir diğeri uygulamalı eğitimin yaygınlaşması gereğidir. Her ne kadar rehber adayları Bakanlığın zorunlu koştuğu 36 günlük Anadolu uygulama gezisine katılsalar da, bu gezi yeterli olmamaktadır. Ayrıca bu geziler uzmanlık alanlarından ziyade genel rehber yetiştirmeye yönelik yapılmaktadır. Dolayısıyla özellikle üniversitelerde dönem dönem uzmanlık alanlarına yönelik uygulamalı geziler düzenlenmesi yararlı olacaktır.

Turist rehberlerinin deneyimlerini paylaştıkları, turları süresince yaşadıkları sorunları dile getirebildikleri ve çeşitli tavsiyelerde de bulunabildikleri bir iletişim platformu oluşturulmalıdır. Bu platform hem mevcut olan turist rehberlerinin, hem de turist rehberi adaylarının gerekli bilgi alışverişinde bulunabilmeleri açısından yararlı bir girişim olacaktır. Bu sayede özellikle ekoturizm alanında uzmanlaşmış rehberler hem birbirlerine hem de bu alanda uzmanlaşmayı düşünen rehber adaylarına yardımcı olabileceklerdir.

Araştırma alanında ekotura katılan turistlerin büyük çoğunluğunun yerli turistlerden oluştuğu belirlenmiştir. Bu noktada turist rehberlerinin yerli turistleri de dikkate almaları gerekmektedir. Yerli turistlerin ekoturlardan ve ekotur rehberlerinden beklentileri belirlenmeli, onların istekleri doğrultusunda turlar yönlendirilmelidir.

Ekotur rehberlerinin özellikle yerel rehber ya da bölgeyi iyi bilen bir rehber olması da son derece önemlidir. Bu durum turistlerde rehberlere karşı bir güven duygusunun oluşmasını sağlayacaktır. Ayrıca turistlerin, rehberlerin

alanlarında uzman olduklarını düşünmelerine de yardımcı olacaktır. Nitekim bölgeyi ve bölge insanını iyi bilen ve tanıyan rehber, daha fazla güven sağlayan rehberdir.

Bölgede çalışan kokartlı ekotur rehberlerinin de belirttiği gibi belgesiz ve herhangi bir rehberlik eğitimi almamış kişilerin de çalışması, ekoturizm gelişimi açısından sorun oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra yörenin, hatta ülkenin imajını da zedeleyebilmektedir. Bu nedenle Bakanlığın gerekli tedbirleri alması son derece önemlidir. Bakanlık kokartsız çalışan, diğer bir ifade ile kaçak çalışan kişileri tespit etmek için gerçekleştirdiği denetimleri sıklaştırmalı ve gerekli yaptırımları uygulamalıdır.

Ekotur rehberleri yeterli çevre bilincine sahip olsalar da ekotura katılan bazı turistlerin kimi zaman aynı bilince sahip olmadığı görülmektedir. Bu noktada ekotur rehberleri, turistlerin beklentilerini karşılamanın da ötesinde çevreye duyarlılık konusunda beklentileri ve ilgiyi arttırmalıdır. Ekotur rehberleri aynı zamanda yaptıklarıyla ve söyledikleriyle örnek olması gereken kişidir. Bu nedenle rehberin gösterdiği olumlu ya da olumsuz her davranış, tura katılan turistin davranışını ve düşüncesini de etkileyecektir. Dolayısıyla ekotur rehberlerinin sadece bu bilince sahip olması yetmemektedir. Aynı zamanda bu bilinci aşılamaı da bilmelidirler.

Ekotur rehberleri bilgilerini sadece verilen eğitim ile sınırlı tutmamalıdır. Düzenli olarak bilgilerini artırmalı ve meydana gelen değişimleri yakalayabilmelidirler. Mevcut bilgilerle yetinmekten ziyade kendilerine yeni bir şeyler katmak hedefini gütmelidirler.

Bir rehber için iletişim, anlatım, organizasyon, koordinasyon, sorularla ve sorunlarla başa çıkabilme gibi becerilere sahip olması turistin ilgisini sürekli kılmak ve memnuniyeti sağlamak açısından önem arz etmektedir. Bu konuda ekotur rehberlerinin sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri yararlı olacaktır. Beceriler deneyimle kazanılabileceği gibi öğrenilerek de kazanılabilmektedir. Bu açıdan ele alındığında ekotur rehberleri yönetim konularında ve iletişim konularında becerilerini geliştirmek durumundadırlar.

İletişimde de özellikle konuşma tarzını doğru seçmek ve beden dilini doğru bir biçimde kullanmak dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Ekotur rehberleri turistlerin kendilerine nasıl davranılmasını istediklerini bilmelidirler. Bu noktada grubu anlamak son derece önemlidir. Böylece onların da hoşuna gidebilecek konularda espriler yapabilme ve onların ilgisini çekebilecek konularda anlatımlarda bulunma becerisi kazanırlar. Aynı zamanda ekotur rehberleri karşılaşılan sorunlarla başa çıkabilme becerisi kazanmalıdır. Nitekim turistler tarafından bir ekotur rehberinin “beceriksiz” olarak atfedilmesi, memnuniyetin düşmesine ve ekoturun başarısızlıkla sonuçlanmasına da neden olabilecektir.

Ekotur rehberlerinin teknik bilgi düzeyinin de yeterli olması gerekmektedir. Turist güvenliğini sağlayacak tedbirler almaları ve ihtiyaç duyulabilecek ekipmanları ve sağlık malzemelerini yanlarında bulundurmaları grup için yararlı olacaktır. Ayrıca ekotur rehberlerinin bu konuda tura çıkmadan önce turistleri bilgilendirmeleri ve onların da kendilerini güvence altına almalarını sağlamaları oldukça önemlidir. Yine turistlerin sağlık durumları ekoturizm aktivitesini gerçekleştirmeye olanak sağlayacak düzeyde olmalıdır. Bu durum sağlık problemleri olanların ekotura katılamayacağı anlamına gelmez. Sadece ekotur rehberlerinin turistlerin sağlık durumlarını dikkate alarak aktiviteleri gerçekleştirmeleri yararlı bir uygulama olacaktır.

Ekotur rehberlerinin salt bilgi ve becerilere sahip olması yeterli değildir. Özel bir uzmanlık alanı olmasından dolayı ekotur rehberlerine genel rehberlerden daha fazla görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu nedenle ekotur rehberleri doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye daha duyarlı olmak ve gelen turistlerin de bu duyarlılığa sahip olmalarını sağlamak durumdadırlar. Bu açıdan ele alındığında ekotur rehberlerinin çevreyi koruma ve korunmasını sağlama, diğer bir ifade ile turizm kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlama gibi bir misyon üstlenmeleri faydalı olacaktır.

Sürdürülebilir turizmin sağlanması ancak bilinçli tüketim ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle ekotur rehberleri turistleri kaynakların tasarruflu

kullanmaları için teşvik etmelidirler. Turistlerde doğal çevrenin korunması bilincini oluşturmali, çöplerin atılmaması, su, çevre ve gürültü kirliliğine neden olmamaları, yangın gibi tehlikelere sebebiyet vermemeleri için turistlere mutlaka uyarılarda bulunmalıdırlar.

Ekoturizm aktiviteleri özellikle korunan alanlarda ve milli parklarda gerçekleşmekte ve bu alanlar eşsiz bitki ve hayvan türlerini barındırmaktadır. Bu nedenle ekotur rehberleri bitki ve hayvan türlerine zarar verilmesini engelleyici tedbirler almalıdırlar. Ayrıca bu alanlar içerisinde uyulması gereken kurallar hakkında turistleri bilgilendirmelidirler.

Bir diğer husus maddi kültürel değerlerin de korunmasını sağlamaktır. Ekoturizmin geliştiği yörelerde doğal güzellikler olduğu kadar, tarihi ve kültürel değerlerde mevcuttur. Bu değerlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bilinçli turist ile mümkün olmaktadır. Bu bilincin yerleştirilmesi için de ekotur rehberlerine önemli görevler düşmektedir.

Ekotur rehberlerinin en önemli niteliklerinden bir diğeri de yerel halkı da gözeten bir anlayışa sahip olmalarıdır. Yerel halk giyimden kuşama, davranışlardan konuşmaya, yaşam tarzına kadar kendi sosyo-kültürel özelliklerini yansıtmakta ve bu özellikler turistlerin sahip olduğu özelliklerden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle yerel halkın yaşam tarzı, yöre dışından olan kişiler tarafından "ilginç" olduğu kadar kimi zaman da "tuhaf" olarak algılanmaktadır. Ancak bu noktada ekotur rehberlerinin yerel halkı da dikkate alması ve onlara karşı saygılı davranılmasını sağlaması gereği ortaya çıkmaktadır. Çünkü ekotur rehberleri için turist memnuniyetinin önemi kadar yerel halkın memnuniyeti de son derece önem taşımaktadır.

Ekoturizm aktivitelerinin gerçekleştiği yörelerin potansiyeline bakıldığında, bu yörelerin çok fazla kültürel çeşitliliğe sahip oldukları dikkati çeken bir noktadır. Bu kültürel çekicilikler kültürel etkinlikler ve festivaller gibi sosyal aktivitelerle birleştirildiğinde turistler tarafından dikkate değer düzeyde ilgi çekmektedir. Diğer taraftan gelen turistin yerel halka karşı olumsuz tutum

sergilemeleri, hem yerel halkın turizme ve turistlere karşı tavır almasına, hem de turistlerin memnuniyetlerinin azalmasına neden olacaktır. Bu noktada ekotur rehberleri yerel halk ile ekoturisti kaynaştırmaya çalışırken iki grup arasında arabuluculuk görevini de çok iyi bir biçimde yerine getirmelidirler.

Ekoturizm özellikle yerel halkı da kapsayan bir aktivite olmasından dolayı yerel halkın aktif katılımının sağlanması ve bu yolla gelir elde etmeleri önemlidir. Bu açıdan ele alındığında ekotur rehberleri yerel konaklama imkânlarından yararlanmaları için turistleri teşvik edebilir, çalıştıkları seyahat acentaları ile görüşerek çevreye uyumlu yerel konaklama imkânı sunulmasını sağlayabilirler.

Yerel halkın gelir elde edebileceği bir diğer fırsat, yerel kültürel özellikleri ön plana çıkarabilecekleri etkinliklerin sunulmasıdır. Bu konuda ekotur rehberleri yöresel mutfağı ve yöreye özgü el sanatlarını ön planda tutarak ekoturistlerin bu imkânlardan faydalanmalarına ve aynı zamanda yerel halkın da gelir elde etmesine yardımcı olacaklardır.

Tüm bunlar sonucunda denilebilir ki, ekoturizm alanında çalışan rehberlerin ekoturizm anlayışı içerisinde doğal, sosyo-kültürel ve ekonomik çevreye duyarlı davranmaları ve davranılmasını teşvik etmeleri halinde ekoturizmin gelişmesinden söz edilebilir. Dolayısıyla ekotur rehberleri hem turist memnuniyeti sağlamak açısından hem de yöreye ve yerel halka katkı sağlamak açısından ekoturizm sektöründe öncü ve örnek kişilerdir.

Sonuç olarak ekotur rehberliği ile ilgili Bakanlık, TUREB, üniversiteler ve seyahat acentalarına yönelik öneriler aşağıdaki gibi maddeler halinde sunulabilir:

- Turist rehberliği eğitimi standart hale getirilmeli ve üniversitelerde lisans düzeyinde verilmelidir.
- Turist rehberlerinin daha kaliteli hizmet sunabilmeleri için rehberlikte uzmanlaşma sağlanmalıdır.

- Uzmanlaşma eğitimi konusunda üniversiteler öncü rol oynamalıdır. Uzmanlaşma eğitimi lisans düzeyinde 3. ve 4. sınıfta ya da yüksek lisans düzeyinde verilmelidir.
- Özellikle ekotur rehberliği uzmanlık gerektiren bir alan olması nedeniyle ekoturizmde uzmanlaşma konusuna önem verilmelidir. Bu noktada üniversitelerde sürdürülebilir turizm ve ekotur rehberliği ile ilgili dersler müfredat programına alınmalıdır.
- Turist rehberi adaylarına uzmanlık alanlarına yönelik olarak teorik eğitimler olduğu kadar uygulamalı eğitimler de sunulmalıdır.
- Sürdürülebilir turizm ve ekoturizm, hizmetiçi eğitim seminerleri konuları arasında yer almalıdır.
- TUREB gibi meslek kuruluşları Bakanlık ile iletişim halinde olmalı ve uzmanlaşma konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.
- Turist rehberlerinin deneyimlerini paylaştıkları, turları süresince yaşadıkları sorunları dile getirebildikleri ve çeşitli tavsiyelerde de bulunabildikleri bir iletişim platformu oluşturulmalıdır.
- İmkânlar doğrultusunda yerel ekotur rehberi çalıştırılmalı ya da yöreyi çok iyi bilen rehberler tercih edilmelidir.
- Ekotur rehberleri kendilerini geliştirmeleri için çalıştıkları acentalar tarafından maddi (taban ücret, prim, vs.) ve manevi (ayın rehberi, vs.) teşvik edilmelidir.
- Ekotur rehberlerinin de istekleri ön planda tutulmalı, mümkün olduğunca onların beklentileri doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirilmelidir.
- Alınan ücretlerin iyileştirilmesi, iş güvencesinin sağlanması yoluyla ekotur rehberlerinin motivasyonlarının artırılması sağlanmalıdır.
- Ekotur rehberlerinin turlarında kullanacakları özel materyaller ve ekipmanlar tedarik edilmelidir.
- Bakanlık, kaçak çalışan rehberler ile ilgili gerçekleştirdiği düzenli denetimlerini sıklaştırmalı ve gerekli yaptırımları uygulamalıdır.
- Turist rehberliğine bir meslek statüsü kazandıracak olan meslek yasası en kısa zamanda çıkarılmalıdır.

Ekotur rehberlerine yönelik öneriler ise aşağıdaki gibi maddeler halinde sunulabilir:

- Ekoturizm alanında çalışan rehberler özellikle kendilerinin genel rehberlerden daha fazla sorumluluk taşıdıklarının bilincinde olmalıdırlar.
- Sadece kendisi çevreye duyarlı davranışlarda bulunmamalı, aynı zamanda turistlerin bu davranışlarda bulunmaları için onları yönlendirmelidirler.
- Sürekli olarak kendilerini geliştirmeli ve turizm sektöründe meydana gelen değişimlere ayak uydurmalıdırlar.
- Ekoturizmin tehlikeler açısından riskli olması nedeniyle ekotur rehberlerinin turu daha güvenli hale getirmeleri gereklidir.
- Turistlerin sağlık durumlarını dikkate alarak aktiviteleri gerçekleştirmelidirler.
- Turistleri kaynakları tasarruflu kullanmaları için teşvik etmelidirler.
- Turistlerde doğal çevrenin korunması bilincini oluşturmalı, kirliliğine neden olmamaları ya da yangın gibi tehlikelere sebebiyet vermemeleri için turistlere mutlaka uyarılarda bulunmalıdırlar.
- Turistlerin, bitki ve hayvan türlerine zarar vermelerini engelleyici davranışlarda bulunmalıdırlar.
- Milli parklar ve korunan alanlar içerisinde uyulması gereken kurallar hakkında turistleri bilgilendirmelidirler.
- Maddi kültür değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için turistleri teşvik etmelidirler.
- Turist memnuniyeti için olduğu kadar yerel halkın memnuniyeti için de çaba sarf etmelidirler.
- Yerel halk ile turist arasında arabuluculuk görevini çok iyi bir biçimde yerine getirmelidirler.
- Yerel halkın da gelir elde etmesi için yerel konaklama imkânlarından yararlanmaları konusunda turistleri teşvik etmelidirler.
- Yöresel mutfağı, yöreye özgü el sanatlarını ön planda tutarak ekoturistlerin bu imkânlardan faydalanmasına ve aynı zamanda yerel halkın da gelir elde etmesine yardımcı olmalıdırlar.

Bu araştırmanın ekotur rehberliği konusunda gelecekte yürütülecek olan çalışmalara temel oluşturabileceği düşünülmektedir. Öncelikle ileriki dönemlerde yapılacak olan çalışmalarda evren değiştirilerek farklı bölgelerde araştırmalar yapılabilir. Ekotur rehberlerinin sahip olması gereken nitelikler ayrı ayrı ele alınarak daha derinlemesine araştırmalarda bulunulabilir. Ayrıca ekotur rehberlerinin niteliklerinin yerel halk, seyahat işletmeleri ya da konaklama işletmeleri gibi diğer grupların beklenti ve algıları ele alınarak değerlendirilmesi de faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Ahipaşaoğlu, H. Suavi. (2001). *Turizmde Rehberlik*. Ankara: Detay Kitap ve Yayıncılık.
- Akdur, Recep. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyumu”*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi No: 23. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Altunışık, Remzi ve diğerleri. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, 3. Baskı, İstanbul: Avcı Ofset.
- Atacan, H. Vedat. (2009). *Türkiye-Avrupa Birliği*. Bursa İl Planlama ve Koordinasyon: Bursa.
- Avcıkurt, Cevdet. (2009). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım*. (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Batman, Orhan, Yıldırğan, Recep ve Demirtaş, Nihat. (2000). *Turizm Rehberliği*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Bien, Amos. (2002). Environmental Certification for Tourism in Central America: CST and Other Programs. In Honey, M. (Ed.). *Ecotourism Certification & Setting Standards in Practice*. Washington: Island Press, pp.133-159.
- Bien, Amos. (2006). *A Simple User’s Guide to Certification for Sustainable Tourism and Ecotourism, Handbook 1*. (3rd Edition). Center for Ecotourism and Sustainable Development: Washington.
- Björk, Peter. (2007). Definition Paradoxes: From Concept to Definition. In Higham, J. (Ed.). *Critical Issues in Ecotourism: Understanding a Complex Tourism Phenomenon*. (1st Edition), UK: Elsevier Ltd, pp.23-45.
- Black, Rosemary ve Crabtree, Alice. (2007). Achieving Quality in Ecotourism: Tools in the Box. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.16-22.

- Black, Rosemary ve Crabtree, Alice. (2007). Setting the Context: Quality in Ecotourism. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*. London: CABI Publishing, p.xxxiv, pp.1-15.
- Black, Rosemary ve Crabtree, Alice. (2007). Stakeholders' Perspectives on Quality in Ecotourism. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.136-146.
- Black, Rosemary. (2007). Professional Certification: a Mechanism to Enhance Ecotour Guide Performance. Black, R. ve A. Crabtree, (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp. 316-336.
- Blamey, R. K. (2001). Principles of Ecotourism. In D. B. Weaver (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.5-22.
- Bozok, Düriye ve Yılmaz, Gülay. (2008). Ekoturizm. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.111-136.
- Buckley, Ralf. (2004). Impacts of Ecotourism on Birds. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.187-210.
- Ceballos-Lascurain, Hector. (1996). *Tourism, Ecotourism and Protected Areas*. Gland and Cambridge: IUCN.
- Chizhova, Vera P. (2004). Impacts and Management of Hikers in Kavkazsky State Biosphere Reserve, Russia. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.377-382.
- Cole, David N. (2004). Impacts of Hiking and Camping on Soils and Vegetation: a Review. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp.41-60.
- Collins, Verite Reily. (2000). *Becoming a Tour Guide: The Principles of Guiding and Site Interpretation*. (1st Edition). UK: Thomson.
- Çimrin, Hüseyin. (1995). *Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC'si*. Antalya: Akdeniz Kitabevi.
- Dalal-Clayton, D. B. ve Bass, Stephen. (2002). *Sustainable Development Strategies: A Resource Book*. Canada: Earthscan.
- Demir, Cengiz ve Çevirgen, Aydın. (2006a). *Ekoturizm Yönetimi*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Demir, Cengiz ve Çevirgen, Aydın. (2006b). *Turizm ve Çevre Yönetimi*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dilek, Canan. (2010). Çevre Bilinci. O. Bozkurt (Editör). *Çevre Eğitimi*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dowling Ross K. ve Wood, John C.. (2003). Ecotourism Development in the Indian Ocean Region: The Case of Shared Learning. In Ghosh, R. N., M. A. B. Siddique ve R. Gabbay (Eds.). *Tourism and Economic Development: Case Studies from Indian Ocean Region*. England: Ashgate Publishing Limited, pp.42-64.
- Dowling, Ross K. ve Fennell, David A. (2003). The Context of Ecotourism Policy and Planning. In Fennell, D. A. ve R. K. Dowling. (Eds.). *Ecotourism Policy and Planning*. London: CABI Publishing, pp.1-20.
- Duffy, Rosaleen. (2002). *A Trip Too Far Ecotourism, Politics and Exploitation*. London: Earthscan Publications Limited.
- Duffy, Rosaleen. (2002). *A Trip Too Far Ecotourism, Politics and Exploitation*. (1st Edition), London: Earthscan.
- Ege, Zehra. (2008). Av Turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.343-364.
- Elmazi, Liljana ve Stojanoski, Jovan. (2011). Ecotourism – Environment Relationship in Contemporary Eastern Europe Countries. Its Facts, Myths and Challenges. The Case of Albania and Macedonia. In Gökçekuş, H., U. Türker ve J. W. LaMoreaux. (Eds.). *Survival and Sustainability: Environmental Concerns in the 21st Century*. London: Springer, pp.371-382.
- Erdoğan, Nazmiye. (2003). *Çevre ve (Eko)turizm*. (1. Baskı). İstanbul: Erk Yayınları.
- Fennell, David A. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. (1st Edition). London: CABI Publishing.
- Fennell, D. A. (2003). *Ecotourism*. (2nd Edition). USA and Canada: Routledge.
- Fennell, David A. ve Dowling, Ross K. (2003). Ecotourism Policy and Planning: Stakeholders, Management and Governance. In Fennell, D. A. ve R. K. Dowling. (Eds.). *Ecotourism Policy and Planning*. London: CABI Publishing, pp. 331-344.

- Gale, Tim ve Hill, Jennifer. (2009). Ecotourism and Environmental Sustainability: An Introduction. In Hill, J. ve T. Gale. (Eds.). *Ecotourism and Environmental Sustainability: Principles and Practice*. England and USA: Ashgate Publishing, pp.3-16.
- Gardner, J. (2001). Accommodations. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.525-534.
- Ghosh, R. N., Siddique, M. A. B. ve Gabbay, R. (2003). Tourism, Ecotourism and Economic Development: An Overview. In Ghosh, R. N., M. A. B. Siddique ve R. Gabbay (eds.). *Tourism and Economic Development: Case Studies from Indian Ocean Region*. England: Ashgate Publishing Limited, pp.1-7.
- Grainer, Alan. (2004). Introduction. In M. Purvis and A. Grainer (Eds.). *Exploring Sustainable Development*. London: Earthscan Publications Limited, pp.1-32.
- Güney, Emrullah. (2003). *Çevre ve İnsan: Toplum Doğa İlişkileri*. (2. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Hacıoğlu, Necdet, Kaşlı, Mehmet, Şahin, Seda ve Tetik, Nuray. (2008). *Türkiye’de Turizm Eğitimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hacıoğlu, Necdet. (2008). *Turizm Pazarlaması*. (6. Bskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hacıoğlu, Necdet. (2006). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. (6. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Halpenny, E. A. (2001). Ecotourism-Related Organizations. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.479-496.
- Ham, H. Sam. (1992). *Environmental Interpretation: A Practical Guide for People with Big Ideas and Small Budgets*. (1st Edition). USA: Fulctrum Publications.
- Ham, Sam ve Weiler, Betty. (2006). *Development of a Research-Based Tool for Evaluating Interpretation*, Australia: CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd.
- Hawkins, D. E. ve Lamoureux, K. (2001). Global Growth and Magnitude of Ecotourism. In David B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.63-72.
- Hawkins, D. E. ve Lamoureux, K. (2001). Weaver, D. (Ed.). *Encyclopedia of Ecotourism Global Growth and Magnitude of Ecotourism*. USA: CABI Publishing. 73-83.

- Higgins, B. R. (2001). Tour Operators. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.535-548.
- Higham, James. (2007). Ecotourism: Competing and Conflicting Schools of Thought. In Higham, J. (Ed.). *Critical Issues in Ecotourism: Understanding a Complex Tourism Phenomenon*. (1st Edition), UK: Elsevier Ltd, pp.1-20.
- Holden, Andrew. (2000). *Environment and Tourism*. USA and Canada: Routledge.
- Honey, Martha. (1999). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise*. Washington: Island Press.
- Honey, Martha. (2007). The Role of Certification and Accreditation in Ensuring Tourism Contributes to Conservation. In Bushell, R. ve P. Eagles. (Eds.). *Tourism and Protected Areas: Benefits beyond Boundaries*. London: CABI Publishing, pp.168-190.
- Hundloe, Tor. (2002). The Changing Nature of Tourism. In Hundloe, T. (Ed.). *Linking Green Productivity to Ecotourism. Experiences in the Asia-Pacific Region*. Tokyo: APO, pp.5-17.
- Hunter, Colin. (2009). Thinking Globally about Ecotourism Impact: The Contribution of Ecological Footprint Analysis. In Hill, J. ve T. Gale. (Eds.). *Ecotourism and Environmental Sustainability: Principles and Practice*. England and USA: Ashgate Publishing, pp. 31-50.
- Jackson, Guy ve Morpeth, Nigel. (2000). Local Agenda 21: reclaiming community ownership in tourism or stalled process?. In D. Hall and G. Richards (Eds.). *Tourism and Sustainable Community Development*. (2nd Edition). London: Routledge, pp.119-134.
- Jenkins John ve Wearing, Stephen. (2003). Ecotourism and Protected Areas in Australia. In Fennell, D. A. ve R. K. Dowling. (Eds.). *Ecotourism Policy and Planning*. London: CABI Publishing, pp.205-234.
- Kahraman, Nüzhet ve Türkay, Oğuz. (2006). *Turizm ve Çevre*. (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kınacı, Bahar, Pehlivan Albuz, Nalan ve Seyhan, Güneş. (2011). *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*. (1. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Kohl, John. (2007). Putting the Ecotour Guide Back into Context: Using Systems Thinking to Develop Quality Guides. Black, R. ve A. Crabtree, (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp. 337-364.

- Küçükaslan, Nazife. (2007). *Özel İlgi Turizmi*. (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Lai, Tsung-Wei. (2002). Ecotourism in Australia. In Hundloe, T. (Ed.). *Linking Green Productivity to Ecotourism. Experiences in the Asia-Pacific Region*. Tokyo: APO, pp.270-276.
- Leung, Yu-Fai ve Marion, Jeffrey L. (2004). Managing Impacts of Camping. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.245-258.
- Lipscombe, N. ve Thwaites, R. (2001). Education and Training. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.627-638.
- Littlefair, Carolyn J. (2004). Reducing Impacts Through Interpretation, Lamington National Park. In Buckley, R. (Ed). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*. London: CABI Publishing, pp. 297-307.
- Mancini, Marc. (2001). *Conducting Tours*. (3rd Edition). New York: Delmar.
- Manning, Robert E., Lawson, Steven, Newman, Peter, Burduk, Megha, Valliere, William, Laven, Daniel ve Bacon, James. (2004). Visitor Perceptions of Recreation-related Resource Impacts. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.259-272.
- McGrath, Gemma. (2007). Towards Developing Tour Guides as Interpreters of Cultural Heritage: the Case of Cusco, Peru. Black, R. ve A. Crabtree, (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp. 364-394.
- McLaren, Deborah. (2003). *Rethinking Tourism and Ecotravel*. (2nd Edition), New York: Kumarian Press.
- Mehta, Hitesh. (2007). Towards an Internationally Recognized Ecodge Certification. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.415-434.
- Miller, Graham ve Twining-Ward, Louise. (2005). *Monitoring for a Sustainable Tourism Transition: The Challenge of Developing and Using Indicators*. London: CABI Publishing.

- Mosisch, Thorsten D. ve Arthington, Angela H. (2004). Impacts of Recreational Power-boating on Freshwater Ecosystems. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.125-154.
- Newsome, David, Cole, David N. ve Marion, Jeffrey L. (2004). Environmental Impacts Associated with Recreational Horse-riding. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.61-82.
- Niefer, Inge A., G.L. da Silva, João Carlos ve Amend, M. (2003). Analysis of the Visitors of Superagüi National Park, Brazil. In Lück, M. ve T. Kirstges. (Eds.). *Global Ecotourism Policies and Case Studies*. Clevedon: Channel View Publications, pp.36-49.
- Norris, Ruth, Wilber, J. Scott ve Morales Marín, Luís Oswaldo. (1997). Community-Based Ecotourism in the Maya Forest: Problems and Potentials. In Primack, R. B., D. B. Bray, H. A. Galletti ve I. Ponciano. (Eds.). *Timber, Tourists and Temples*. Washington: Island Press, pp.327-342.
- Orams, M. B. (2001). Types of Ecotourism. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.23-36.
- Parker, S. (2001). The Place of Ecotourism in Public Policy and Planning. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.509-520.
- Parsons, Cathy ve Grant, Jill. (2007). Green Globe: A Global Environmental Certification Programme for Travel and Tourism. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.81-100.
- Patterson, Carol. (2007). *The Business of Ecotourism*. (3rd Edition), Canada: Trafford Publishing.
- Plawin, P. (2003). *Careers for Travel Buffs & Other Restless Types*. (2nd Edition). USA: McGraw-Hill Trade Publishing.
- Priskin, Julianna. (2004). Four-Wheel Drive Vehicle Impacts in the Central Coast Region of Western Australia. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.339-348.
- Raju, G. P. (2009). *Ecotourism Guidance for Tour Operator*. (1st Edition), Delhi: Manglam Publications.
- Rogers, Peter P., Kazsi, F. Jalal ve Boyd, John A. (2007). *Introduction to Sustainable Development*. London: Earthscan Publication Limited.

- Rome, Abigail. (2007). Quality in Ecotourism: The Community Perspective. In Black, R. ve A. Crabtree. (Eds.). *Ecotourism Series, Number 5: Quality Assurance and Certification in Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.16-22.
- Roy, Ayşe. (2002). *Şu AB Neyin Nesi?* TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını (AB Bilinci Serisi:1). İstanbul: Ender Matbaacılık.
- Saydan, Reha ve Küçükaslan, Nazife. (2007). Doğa Turizmi. M. Bulu ve İ. H. Eraslan (Editörler). *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*. (1. Baskı). URAK Yayınları. İstanbul. Kazancı Hukuk Yayımevi, ss.107-122.
- Sharpley, Richard. (2009). *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?*. London: Earthscan Publication Limited.
- Simmons, David G. ve Becken, Suzanne. (2004). The Cost of Getting There: Impacts of Travel to Ecotourism Destinations. In Buckley, R. (Ed.). *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism*, London: CABI Publishing, pp.15-24.
- Simpson, Ken. (2009). Exploding the Myth of Ecotourism. In Hill, J. ve T. Gale. (Eds.). *Ecotourism and Environmental Sustainability: Principles and Practice*. England and USA: Ashgate Publishing, pp.223-238.
- Swarbrooke, John. (1999). *Sustainable Tourism Management*. (2nd Edition). London: CABI Publishing.
- Şenol, Fazıl. (2008). Kamp ve Karavan Turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.481-499.
- Timothy, D. J. ve Tosun, C. (2003). Appropriate Planning for Tourism in Destination Communities: Participation, Incremental Growth and Collaboration. In Singh, S., D. J. Timothy ve R. K. Dowling. (Eds.). *Tourism in Destination Communities*. London: CABI Publishing, pp.181-204.
- Tour Operators' Initiative for Sustainable Tourism Development. (2003). *Sustainable Tourism: The Tour Operators' Contribution*. (1st Edition), United Nations Publication.
- Tuna, Muammer. (2007). *Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği)*. (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türker, Nuray ve Çetinkaya, Adnan. (2009). Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Potansiyeli. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Türksoy, Adnan ve Özkan Yürük, Esin. (2008). Özel İlgi Turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. (1. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.255-273.
- UNEP. (1998). *Ecolabels in the Tourism Industry*. (1st Edition), France: United Nations Publication.
- Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim. (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS Veri Analizi*. (3. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Valentine, P. S. (1992). Review. Nature-based tourism. In B. Weiler ve C. M. Hall (Eds.), *Special Interest Tourism*. London: Belhaven Press, pp.105–127.
- Wearing, S. (2001). Exploring Socio-cultural Impacts on Local Communities. In Weaver D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.395-410.
- Wearing, Stephen, Archer, David, Moscardo, Gianna ve Schweinsberg, Stephen. (2007). *Best Practice Interpretation Research for Sustainable Tourism: Framework for a New Research Agenda*. Australia: CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd.
- Weaver, David B. (2001). *Ecotourism*. (1st Edition), Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
- Weiler, Betty and Ham, Sam H. (2001). Tour Guides and Interpretation. In Weaver, D. (Ed.) *Encyclopedia of Ecotourism*. USA: CABI Publishing, 549-563.
- Wight, Pamela A. (2001). Ecotourists: Not a Homogeneous Market Segment. In Weaver, D. B. (Ed.). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing, pp.37-62.
- Wight, Pamela A. (2003). Supporting the Principles of Sustainable Development in Tourism and Ecotourism: Government's Potential Role. Lück, Michael and Torsten Kirstges. (Ed). *Global Ecotourism Policies and Case Studies: Perspectives and Constraints*. UK: Channel View Publications, pp.50-72.
- Wood, Megan Epler. (2002). *Ecotourism: Principles, Practises & Policies for Sustainability*. France: United Nations Publication.
- Yalçınalp, Emrah ve Var, Mustafa. (2009). Ekoturizmde Yerel Halkın Önemi, 10. Ulusal Turizm Kongresi (Mersin), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Youell, Roy ve Wornell, Roz. (2005). Quality as a Key Driver in Sustainable Rural Tourism Businesses. In D. Hall, I. Kirkpatrick ve M. Mitchell (Eds.). *Rural Tourism and Sustainable Business*. UK, USA and Canada: Channel View Publications, pp.227-148.

Yu, Xin ve Weiler, Betty. (2006). Service Ethics for ecotourism guides. In Prideaux B., Moscardo, G. ve Laws, E., (Eds.), *Managing Tourism and Hospitality Services: Theory and International Application*, (pp.181-194). UK: CABI Publishing, 181-194.

Zeppel, Heather, D. (2003). Sharing the Country: Ecotourism Policy and Indigenous Peoples in Australia. In Fennell, D. A. ve R. K. Dowling. (Eds.). *Ecotourism Policy and Planning*. London: CABI Publishing, pp.55-76.

Zeppel, Heather, D. (2006). *Indigenous Ecotourism: Sustainable Development and Management*, London: CABI Publishing.

MAKALELER

Acott, T. G., La Trobe, H. L. ve Howard, S. H. (1998). An Evaluation of Deep Ecotourism and Shallow Ecotourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 6(3), 238-253.

Aiello, Robin. (1998). Interpretation and the Marine Tourism Industry, Who Needs it?: A Case Study of Great Adventures, Australia, *Journal of Tourism Studies*, 9(1), 51-61.

Akgün, Bilge ve Yurdakul Erol, Seçil. (2011). Yöre Halkının Kazdağı Milli Parkı ve Ekoturizm Faaliyetlerine Yönelik Tutumları, *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu*, Edremit Belediyesi, İzmir: Meta Basım, 276-284.

Akşit, Selahattin. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 441-460.

Aktaş, Semra ve Batman, Orhan. (2010). Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerine Etkileri: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 367-395.

Albayrak, Tahir ve Caber, Meltem. (2011). Önem-Performans Analizi: Destinasyon Yönetimine Dair Bir Örnek, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(4), 627-638.

Almagor, U. (1985). A Tourist's "Vision Quest" in an African Game Reserve. *Annals of Tourism Research*, 12, 31-47.

Altıntaş, Volkan. (2007). Türkiye'deki Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, Çeşme: Çeşme Belediyesi, 754-760.

- Ap, John ve Wong, K. K. F. (2001). Case Study on Tour Guiding: Professionalism, Issues and Problems. *Tourism Management*, 22, 551-563.
- Arabatzis, Garyfallos ve Grigoroudis, Evangelos. (2010). Visitors' Satisfaction, Perceptions and Gap Analysis: The Case of Dadia–Lefkimi–Souflion National Park, *Forest Policy and Economics*, 12(3), 163–172.
- Aslan, Yunus. (2005). Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 31-53.
- Atay, Lütfi. (2008). Alan Kılavuzluğunun Çanakkale İli'ndeki Uygulaması ve ilgili Turizm Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 169-176.
- Avcıkurt, Cevdet (1996). Turizmde Sürdürülebilir Gelişme ve Türkiye. *I. Uluslararası & VII. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası*, 119-124.
- Baker, Joni E. (1997). Development of a Model System for Touristic Hunting Revenue Collection and Allocation, *Tourism Management*, 18(5), 273-286.
- Ballantyne R. ve Hughes, K. (2001). Interpretation in Ecotourism Settings: Investigating Tour Guides' Perceptions of Their Role, Responsibilities and Training Needs. *The Journal of Tourism Studies*, 1(2), 2-9.
- Ballantyne, Roy, Packer, Jan ve Falk, John. (2011). Visitors' Learning for Environmental Sustainability: Testing Short- and Long-Term Impacts of Wildlife Tourism Experiences Using Structural Equation Modelling, *Tourism Management*, 32(6), 1243-1252.
- Ballantyne, Roy, Packer, Jan ve Hughes, Karen. (2008). Environmental Awareness, Interests and Motives of Botanic Gardens Visitors: Implications for Interpretive Practice, *Tourism Management*, 29(3), 439-444.
- Ballantyne, Roy, Packer, Jan ve Hughes, Karen. (2009). Tourists' Support for Conservation Messages and Sustainable Management Practices in Wildlife Tourism Experiences, *Tourism Management*, 30(5), 658-664.
- Batabyal, Amitrajeet A. ve Yoo, Seung Jick. (2010). A probabilistic Analysis of Guided Tours for Tourists During the Slack Season, *Tourism Management*, 31(4), 482-485.
- Beedie, Paul. (2003). Mountain Guiding and Adventure Tourism: Reflections on the Choreography of the Experience, *Leisure Studies*, 22(2), 147-167.

- Beyhan, Ş. Gülin ve Ünügür, S. Mete. (2005). Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 79-87.
- Björk, Peter. (2000). Ecotourism from a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form, *International Journal of Tourism Research*, 2, 189-202.
- Black, Rosemary ve Ham, Sam. (2005). Improving the Quality of Tour Guiding: Towards a Model for Tour Guide Certification, *Journal of Ecotourism*, 4(3), 178-195.
- Black, Rosemary ve King, Brian. (2002). Human Resource Development in Remote Island Communities: An Evaluation of Tour-Guide Training in Vanuatu, *International Journal of Tourism Research*, 4, 103-117.
- Black, Rosemary ve Weiler, B. (2005). Quality Assurance and Regulatory Mechanisms in Tour Guiding Industry: A Systematic Review. *The Journal of Tourism Studies*, 16(1), 24-37.
- Blamey, R. K. ve Braithwaite, V. A. (1997). A Social Values Segmentation of the Potential Ecotourism Market, *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), 29-45.
- Blancas, Francisco, Gonzalez, Mercedes, Lozano-Oyola Macarena, and Perez, Fatima. (2010). The Assessment of Sustainable Tourism: Application to Spanish Coastal Destinations. *Ecological Indicators*, 10, 484-492.
- Bowie, D. ve Chang, C. J. (2005). Tourist Satisfaction: A View From a Mixed International Guided Package Tour. *Journal of Vacation Marketing*, 11(4), 303-322.
- Bozok, Düriye. (2004). Eko Turizm ve Kazdağı'nda Bir Uygulama. 1. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir: Albayrak Şirketler Grubu, 434-454.
- Buckley, Ralf. (2009). Evaluating the Net Effects of Ecotourism on the Environment: A Framework, First Assessment and Future Research, *Journal of Sustainable Tourism*, 17(6), 643-672.
- Buckley, Ralf. (2010). Communications in Adventure Tour Products: Health and Safety in Rafting and Kayaking, *Annals of Tourism Research*, 37(2), 315-332.
- Burton, Rosemary. (1998). Maintaining the Quality of Ecotourism: Ecotour Operators' Responses to Tourism Growth, *Journal of Sustainable Tourism*, 6(2), 117-142.

- Butler, Richard W. (1999). Sustainable Tourism: A State-of-the-art Review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25.
- Campbell, Lisa M. (1999). Ecotourism in Rural Developing Communities, *Annals of Tourism Research*, 26(3), 534-553.
- Carr, Anna. (1997). Clients' Motivations, Perceptions, Expectations and Satisfaction Levels The New Zealand Mountain Guiding Industry, *Quality Tourism: Beyond the Masses, Proceedings of the First National Tourism Students' Conference*, New Zealand, 1-4.
- Chan, Jennifer Kim Lian ve Baum, Tom. (2007). Ecotourists' Perception of Ecotourism Experience in Lower Kinabatangan, Sabah, Malaysia, *Journal of Sustainable Tourism*, 15(5), 574-590.
- Chen, Huei-Ju, Hwang, Shiu-Nan ve Lee, Chuan. (2006). Visitors' Characteristics of Guided Interpretation Tours, *Journal of Business Research*, 59, 1167-1181.
- Chherti, Prem, Arrowsmith, Colin ve Jackson, Mervyn. (2004). Determining Hiking Experiences in Nature-Based Tourist Destinations, *Tourism Management*, 25(1), 31-43.
- Chowdhary, Nimit ve Prakash, Monika. (2008). Tour Guide Training in India: A Comparison of Approach and Content with Other Programs, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 8(2), 161-191.
- Christie, Michael F. ve Mason, Peter A. (2003). Transformative Tour Guiding: Training Tour Guides to be Critically Reflective Practitioners. *Journal of Ecotourism*, 2(1), 1-16.
- Cimacio, Ma. Beatriz C., Pormentira, Daisy Blesilda C., Reside, Olivia H. ve Nullar, Minnie B. (2009). Tour Guiding in Baguio City, Philippines: Perspectives from Three Stakeholder Groups, *University of Cordilleras*, 1(4), 29-57.
- Clifton, Julian ve Benson, Angela. (2006). Planning for Sustainable Ecotourism: The Case for Research Ecotourism in Developing Country Destinations, *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3), 238-254.
- Cohen, Eric H., Ifergan, Maurice ve Cohen, Eynath. (2002). A New Paradigm in Guiding The Madrich as a Model, *Annals of Tourism Research*, 29 (4), 919-932.
- Cohen, Eric. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure and Dynamics of a Role. *Annals of Tourism Research*, 12, 5-29.
- Commonwealth of Learning. (2006). Tour Guiding, Commonwealth of Learning, *The Virtual University for Small States of the Commonwealth*.

- Cruz, Rosa E. Hernandez, Baltazar, Eduardo Bello, Gomez, Guillermo Montoya ve Lugo, Erin I.J. Estrada. (2005). Social Adaptation Ecotourism in the Lacandon Forest, *Annals of Tourism Research*, 32(3), 610–627.
- Cunha, Andre Almeida. (2010). Negative Effects of Tourism in a Brazilian Atlantic Forest National Park, *Journal for Nature Conservation*, 18(4), 291-295.
- Curtin, Susanna. (2010). Managing the Wildlife Tourism Experience: The Importance of Tour Leaders, *International Journal of Tourism Research*, 12(3), 219-236.
- Cusack, Daniela ve Dixon, Lydia. (2006). Community-Based Ecotourism and Sustainability, *Journal of Sustainable Forestry*, 22(1), 157-182.
- Çağatay, Ayhan, Yurdaer, M. ve Kırış, R. (2002). Ekoturizm İçin Mekan ve Yerel Toplulukların Katılımın Planlanması (Akseki-İbradı Havzası Örneği), *II. Turizm Şurası Bildirileri*, 12-14 Nisan, II. Cilt, Ankara: T.C. Bakanlığı Yayını.
- Çakıcı, Celil A. ve Harman, Serhat. (2006). Kuş Gözlemciliğinin Önemi: Türkiye’de Kuş Gözlemcilerinin Profili, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çevirgen, Aydın. (2004). Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 45-67.
- Çevirgen, Aydın. (2005). Kazdağı Milli Parkı ve Çevresinde Ekoturizmin Geliştirilmesi. *Balıkesir Sempozyumu*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi, 378-388.
- Çıracı, Hale, Turgut, Sırma ve Kerimoğlu, Ebru. (2008). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi: Frig Vadisi Örneği. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 2, 89-102.
- Dahles, Heidi. (2002). The Politics of Tour Guiding Image Management in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 29(3), 783-800.
- Davenport, John ve Davenport, Julia L. (2006). The Impact of Tourism and Personal Leisure Transport on Coastal Environments: A Review, *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 67(1-2), 280-292.
- Davidson, Penny ve Black, Rosemary. (2007). Voices from the Profession: Principles of Successful Guided Cave Interpretation, *Journal of Interpretation Research*, 12(2), 25-43.
- Demaray, A. E. (2007). Nature Guiding in Our National Parks, *National Municipal Review*, 12(2), 56-58.

- Demir, Cengiz. (2002). Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), 87-105.
- Demiroğlu, Osman Cenk, Çetin, Gürel ve İzgi, Mehmet Tevfik. (2007). Sustainable Development of Tourism for Islands: Case of Büyükada İstanbul. *Proceedings of the 2007 International Tourism Biennial*, 156-166.
- Diamantis, Dimitrios. (1999). The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends, *Current Issues in Tourism*, 2(2), 93-122.
- Dief, Mohammed El ve Font, Xavier. (2010). The Determinants of Hotels' Marketing Managers' Green Marketing Behaviour, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(2), 157-174.
- Dinçer, Mithat Zeki ve Gedik, Sezgi. (2010). Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımı İçinde İstanbul'daki 5 Yıldızlı Çok Uluslu Konaklama İşletmelerinin Çevre Duyarlılığının Değerlendirilmesi, *11. Ulusal Turizm Kongresi (Kuşadası)*, Ankara: Detay Yayıncılık, 664-683.
- Dodds, Rachel. (2007). Sustainable Tourism and Policy Implementation: Lessons from The Case of Calviá, Spain. *Current Issues in Tourism*, 10(4), 296-322.
- Doğan Hulusi, Üngüren Engin ve Kesgin Derya Dönmez. (2010). Meslek ve Aile Yaşamı İlişkisi: Profesyonel Turist Rehberlerine Yönelik Bir Araştırma, *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3430-3442.
- Driml, Sally ve Common, Mick. (1996). Ecological Economics Criteria for Sustainable Tourism: Application to the Great Barrier Reef and Wet Tropics World Heritage Areas, Australia. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(1), 3-16.
- Duman, Gülnur ve Mil, Zeynep. (2008). Turist Rehberliği Eğitimi, *SOİD*, 4(5), 63-65.
- Duru, Bülent. (2003). *Avrupa Birliği Çevre Politikası*. 1-17. Ankara Üniversitesi, Web: <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duruabcevre.pdf> adresinden 13 Nisan 2010'da alınmıştır.
- Eagles, Paul F. J. (1992). The Travel Motivations of Canadian Ecotourists, *Journal of Travel Research*, 31(3), 3-7.
- Efe, Recep, Cürebal, İsa, Sönmez, Süleyman ve Soykan, Abdullah. (2008). Balıkesir'in Geoturizm Yörelere: Marmara Geoturizm Yöresi Örneği, *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 323-330.

- Eligh, Jason, Welford, Richard and Ytterhus, Bjarne. (2002). The Production of Sustainable Tourism: Concepts and Examples from Norway. *Sustainable Development*, 10, 223-234.
- El-Sharkawy, Omneya Khairy. (2007). Exploring Knowledge and Skills for Tourist Guides: Evidence from Egypt, *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 2(2), 77-94.
- Emekli, Gözde. (2004). Yeni Bin Yılda Sürdürülebilir Turizmin Kaz Dağı ve Yakın Çevresi için Önemi. 1. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir: Albayrak Şirketler Grubu, 416-433.
- Erdoğan, Nazmiye ve Erdoğan, İrfan. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası, *İletişim*, 20, 55-81.
- Fasching, Gunter, Schippinger, Gerhard, ve Pretscher, Rudolf. (1997). Paragliding Accidents in Remote Areas, *Wilderness and Environmental Medicine*, 8(3), 129-133.
- Fennell, David ve Weaver, David. (2005). The Ecotourism Concept and Tourism-Conservation Symbiosis, *Journal of Sustainable Tourism*, 13(4), 373-390.
- Fine, Elizabeth C. ve Speer, Jean Haskell. (1985). Tour Guide Performances as Sight Sacralization. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 73-95. ULAŞABİLİRSEN DURSUN)
- Foucat, V. S. Avila. (2002). Community-Based Ecotourism Management Moving towards Sustainability, in Ventanilla, Oaxaca, Mexico, *Ocean & Coastal Management*, 45(8), 511-529.
- Frost, Peter G. H. ve Bond, Ivan. (2008). The CAMPFIRE Programme in Zimbabwe: Payments for Wildlife Services, *Ecological Economics*, 65(4), 776-787.
- Fung, T. ve Wong, F. K.-K. (2007). Ecotourism Planning Using Multiple Criteria Evaluation with GIS, *Geocarto International*, 22(2), 87-105.
- Gale, Trace ve Beeftink, Karen. (2005). Exploring Differences Between Positivist and Postpositivist Philosophy: An Interpretivist Case Study of Tourist Expectations & Satisfaction, *Northeastern Recreation Research Symposium*, 345-354.
- Galley, Georgina ve Clifton, Julian. (2004). The Motivational and Demographic Characteristics of Research Ecotourists: Operation Wallacea Volunteers in Southeast Sulawesi, Indonesia, *Journal of Ecotourism*, 3(1), 69-82.
- Garrod, Brian ve Fyall, Alan. (1998). Beyond the Rhetoric of Sustainable Tourism?. *Tourism Management*, 19(3), 199-212.

- Gelbman, Alon ve Maoz, Darya. (2012). Island of Peace or Island of War: Tourist Guiding, *Annals of Tourism Research*, 39(1), 108-133.
- Genç, Ömer. (1992). Rehberlik Eğitimine Eleştirel Bir Yaklaşım, *Turizm Eğitim Konferans-Workshop*, Ankara, Yorum Yayın, 215.
- Geva, A. ve Goldman, A. (1991). Satisfaction Measurement in Guided Tours. *Annals of Tourism Research*, 18, 177-185.
- Godfrey, Kerry B. (1998). Attitudes towards 'Sustainable Tourism' in the UK: A View from Local Government. *Tourism Management*, 19(3), 213-224.
- Gülüm, Kamile ve Torun, Fatma. (2009). Nemrut Dağı (Adıyaman) ve Civarının Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *10. Ulusal Turizm Kongresi (Mersin)*, Ankara: Detay Yayıncılık, 111-124.
- Gündüz, Serhan. (2002). Turist Rehberliği Eğitimi ve Üniversitelerle Turizm Bakanlığı Arasındaki Koordinasyona Yönelik Bir Model Önerisi, *Turizm Eğitimi Konferansı – Workshop*, Ankara, 243-255.
- Güneş, Gül. (2004). Sürdürülebilir Turizmde Yerel Halk ve Katılımın Önemi. *1. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir: Albayrak Şirketler Grubu, 499-510.
- Güneş, Gül. (2008). Korunan Alanlar İçin Sürdürülebilir Turizm Gelişim Stratejisi. *3. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güngör Özkök, Ferah ve Çoban, Ömer. (2009). Ekoturizm mi Ekoterörizm mi?. *10. Ulusal Turizm Kongresi (Mersin)*, Ankara: Detay Yayıncılık, 591-601.
- Hacıoğlu, Necdet, Köroğlu, Ahmet ve Köroğlu, Özlem. (2007). Profesyonel Turist Rehberlerinin Meslekte Uzmanlaşma Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara: Detay Yayıncılık, 685-700.
- Hacıoğlu, Necdet. (2008). Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimine Yeni Bir Yaklaşım, *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Balıkesir: Nobel Yayın Dağıtım, 244-247.
- Haig, Ian ve McIntyre, Norman. (2002). Viewing Nature: The Role of the Guide and the Advantages of Participating in Commercial Ecotourism, *The Journal of Tourism Studies*, 13(1), 39-48.
- Hardy, Anne, Beeton, Robert J. S. ve Pearson, Leonie. (2002). Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and its Position in Relation to Conceptualisations of Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), 475-496.

- Heggie, Travis W. (2009). Geotourism and Volcanoes: Health Hazards Facing Tourists at Volcanic and Geothermal Destinations, *Travel Medicine and Infectious Disease*, 7(5), 257-261.
- Henry, I. P. ve Jackson G. A. M. (1996). Sustainability of Management Processes and Tourism Products and Contexts. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(1), 17-28.
- Higham, J. E. S. ve Shelton, E. J. (2011). Tourism and Wildlife Habituation: Reduced Population Fitness or Cessation of Impact?, *Tourism Management*, 32(6), 1290-1298.
- Hinch, Thomas D. (1996). Urban Tourism: Perspectives on Sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), 95-110.
- Holloway, J. C. (1981). The Guided Tour: A Sociological Approach. *Annals of Tourism Research*, 8(3), 377-402.
- Howard, Jonathon, Thwaites, Rik ve Smith, Brenda. (2001). Investigating The Roles of Indigenous Tour Guides. *The Journal of Tourism Studies*, 12(2), 32-39.
- Huang, Songshan and Weiler, Betty. (2010). A Review and Evaluation of China's Quality Assurance System for Tour Guiding, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(7), 845-860.
- Huang, Songshan, Hsu, Cathy H. C. ve Chan, Andrew. (2010). Tour Guide Performance and Tourist Satisfaction: a Study of the Package Tours in Shanghai, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 34(3), 3-33.
- Huang, Ying ve Simkin, Keith. (2009). Chinese Professional Tour Guides' Perceptions of Roles and the Implied Challenges in Intercultural Communication, *US-China Foreign Language*, 7(8), 11-21.
- Hughes, K. (1991). Tourist Satisfaction: A Guided "Cultural" Tour in North Queensland. *Australian Psychologist*, 26(3), 166-171.
- Hvenegaard, Glen Timothy ve Dearden, Philip. (1998). Ecotourism versus Tourism in a Thai National Park, *Annals of Tourism Research*, 25(3), 700-720.
- Hvenegaard, Glen Timothy. (1994). Ecotourism: A Status Report and Conceptual Framework, *The Journal of Tourism Studies*, 5(2), 24-35.
- Hvenegaard, Glen Timothy. (2002). Using Tourist Typologies for Ecotourism Research, *Journal of Ecotourism*, 1(1), 7-18.

- İstanbullu Dinçer, Füsün ve Kızılırmak, İsmail. (1997). Turizm Rehberliğinin Gelişimi ve Türkiye'deki Konumu, *Hafta Sonu Semineri IV, Türkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü*, Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, 126-135.
- Jamal, Tazim, Borges, Marcos ve Stronza, Amanda. (2006). The Institutionalisation of Ecotourism: Certification, Cultural Equity and Praxis, *Journal of Ecotourism*, 5(3), 145-175.
- Jensen, Øystein. (2010). Social Mediation in Remote Developing World Tourism Locations – the Significance of Social Ties between Local Guides and Host Communities in Sustainable Tourism Development, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(5), 615–633.
- Jones, Samantha. (2005). Community-Based Ecotourism The Significance of Social Capital, *Annals of Tourism Research*, 32(2), 303-324.
- Karamustafa, Kurtuluş ve Çeşmeci, Nihat. (2006). Paket Tur Operasyonunda Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Yöneltil Sorunlar Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 70-85.
- Katz, S. (1985). The Israeli Teacher–Guide: The Emergence and Perpetuation of a Role. *Annals of Tourism Research*, 12, (49-72).
- Kaypak, Şafak. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. Akdeniz Üniversitesi, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 91-112.
- Kerstetter, Deborah L., Hou, Jing-Shoung ve Lin, Chung-Hsien. (2004). Profiling Taiwanese Ecotourists Using a Behavioral Approach, *Tourism Management*, 25(4), 491-498.
- Khalifah, Z. (2007). Tour Guides Performance in Malaysia: Application of The Importance Performance Analysis. *Canakkale Onsekiz Mart University International Tourism Biennial*, 642-650.
- Kim, Yunhi ve Han, Heesup. (2010). Intention to Pay Conventional-Hotel Prices at a Green Hotel – A Modification of the Theory of Planned Behavior, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(8), 997-1014.
- Kirstges, Torsten. (2002). Basic Questions of 'Sustainable Tourism': Does Ecological and Socially Acceptable Tourism Have a Chance?. *Current Issues in Tourism*, 5(3), 173-192.
- Kong, Haiyan, Cheung, Catherine ve Baum, Tom. (2009). Are Tour Guides in China Ready for the Booming Tourism Industry?, *Journal of China Tourism Research*, 5, 65-76.

- Korkmaz, Mehmet ve Başkalkan, Sibel Nihal. (2011). Eğirdir Gölü ve Çevresinde Turizm Gelişiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Değerlendirmeler, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 62-69.
- Krider, Robert E., Arguello, Ariana, Campbell, Colin ve Mora, Jose-Domingo. (2010). Trait and Image Interaction in Ecotourism Preference, *Annals of Tourism Research*, 37(3), 779-801.
- Kukeyse, M. (2005). Turistlere Bilgi Vermek ve Yorum Yapmak. *Rehber Dnyasi*, 37, 58-59.
- Kuşluvan, Salih ve Çeşmeci, Nihat. (2002). Türkiye'de Turist Rehberliği Eğitiminin Sorunları ve Yeniden Yapılandırılması, *Turizm Eğitimi Konferansı – Workshop*, Ankara, 235-242.
- Kuter, Nazan ve Ünal, H. Emre. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Kuter, Nazan. (2009). Korunan alanlarda Ekoturizm ve Çevresel Etkileri. 10. *Ulusal Turizm Kongresi (Mersin)*, Ankara: Detay Yayıncılık, 331-340.
- Kwan, Pia, Eagles, Paul F. J. ve Gebhardt, Amber. (2010). Ec lodge Patrons' Characteristics and Motivations: A Study of Belize, *Journal of Ecotourism*, 9(1), 1-20.
- La, Po-Hsin ve Nepal, Sanjay K. (2006). Local perspectives of ecotourism development in Tawushan Nature Reserve, Taiwan, *Tourism Management*, 27, 1117-1129.
- Lane, Bernard. (2005). Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation. *Interamerican Journal of Environmental and Tourism*, 1(1), 12-18.
- Lawton, Laura J. (2001). A Profile of Older Adult Ecotourists in Australia, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 9(1), 113-132.
- Leclerc, Denis ve Martin, Judith N. (2004). Tour Guide Communication Competence: French, German and American Tourists' Perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28, 181-200.
- Lee, Won Hee ve Moscardo, Gianna. (2005). Understanding the Impact of Ecotourism Resort Experiences on Tourists' Environmental Attitudes and Behavioural Intentions, *Journal of Sustainable Tourism*, 13(6), 546-565.
- Lezki, Şenay ve Er Fikret. (2010). Tatil Yeri Kararının Verilmesinde Karar Ağacı ve Etki Diyagramının Uygulanması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 233-242.

- Liao, Sen-Kuei, Chen, Yaw-Chu, Chang, Kuei-Lun ve Tseng, Tzeng-Wei. (2011). Assessing the Performance of Taiwanese Tour Guides, *African Journal of Business Management*, 5(4), 1325-1333.
- Loon, Rael M. ve Polakow, Daniel. (2001). Ecotourism Ventures Rags or Riches?, *Annals of Tourism Research*, 28(4), 892-907.
- Lugosi, Peter ve Bray Jeffery. (2008). Tour Guiding, Organisational Culture and Learning: Lessons from an Entrepreneurial Company, *International Journal of Tourism Research*, 10, 467-479.
- Lück, Michael. (2003). Education on Marine Mammal Tours as Agent for Conservation—But Do Tourists Want to be Educated?, *Ocean&Coastal Management*, 46, 943–956.
- Lynn, Natasha A. ve Brown, Robert D. (2003). Effects of Recreational Use Impacts on Hiking Experiences in Natural Areas, *Landscape and Urban Planning*, 64(1-2), 77-87.
- Mak, Athena H. N., Wong, Kevin K. F. ve Chang Richard C. Y. (2010). Factors Affecting the Service Quality of the Tour Guiding Profession in Macau, *International Journal of Tourism Research*, 12(3), 205-218.
- Mak, Athena H. N., Wong, Kevin K. F. ve Chang Richard C. Y. (2011). Critical issues affecting the Service Quality and Professionalism of the Tour Guides in Hong Kong and Macau, *Tourism Management*, 32(6), 1442-1452.
- Marques, Catarina , Reis, Elizabeth and Menezes, João. (2010). Profiling the Segments of Visitors to Portuguese Protected Areas, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(8), 971-996.
- Masberg, B. A. ve Morales, N. (1999). A Case Analysis of Strategies in Ecotourism Development, *Aquatic Ecosystem Health & Management*, 2(3), 289-300.
- Matysek, K.A. ve Krikwoken, L. K.. (2003). The natural State: Nature-Based Tourism and Ecotourism Accreditation in Tasmania, Australia, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 4(1/2), 129-146.
- McClung, Maureen R., Seddon, Philip J., Massaro, M. ve Setiawan, A.N. (2004). Nature-Based Tourism Impacts on Yellow-Eyed Penguins *Megadyptes Antipodes*: Does Unregulated Visitor Access Affect Fledging Weight and Juvenile Survival?, *Biological Conservation*, 119(2), 279-285.
- McDonnell, Ian. (2001). The Role of the Tour Guide in Transferring Cultural Understanding, *University of Technology Sydney School of Leisure, Sport and Tourism*, Working Paper 3, 1-11.

- McGranahan, Devan Allen. (2011). Identifying Ecological Sustainability Assessment Factors for Ecotourism and Trophy Hunting Operations on Private Rangeland in Namibia, *Journal of Sustainable Tourism*, 19(1), 115-131.
- McGrath, Gemma. (2004). Including the Outsiders: The Contribution of Guides to Integrated Heritage Tourism Management in Cusco, Southern Peru, *Current Issues in Tourism*, 7(4), 426-432.
- Medina, Laurie Kroshus. (2005). Ecotourism and Certification: Confronting the Principles and Pragmatics of Socially Responsible Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 13(3), 281-295.
- Mehmetoğlu, Mehmet. (2007a). Typologising Nature-Based Tourists by Activity-Theoretical and Practical Implications, *Tourism Management*, 28(3), 651-660.
- Mehmetoğlu, Mehmet. (2007b). Nature-Based Tourists: The Relationship between Their Trip Expenditures and Activities, *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), 200-215.
- Meler, Marcel ve Ham, Marija. (2008). Ecotourism in the Republic of Croatia-Challenge for the Future, *Journal of International Research Publication: Ecology & Safety*, 3, 73-88.
- Min, Jennifer C. H. (2011). A short-Form Measure for Assessment of Emotional Intelligence for Tour Guides: Development and Evaluation *Tourism Management*, in press, 1-13.
- Module, Core. (2007). Tourism at Cultural Heritage Sites in Asia, Cultural Heritage Specialist Guide Training and Certification Programme for UNESCO World Heritage Sites: A Training Manual for Heritage Guides, *UNESCO and Institute for Tourism Studies (IFT)*, 4th Edition.
- Moeller, Teresa, Dolnicar, Sara ve Leisch, Friedrich. (2011). The Sustainability-Profitability Trade-off in Tourism: Can It be Overcome?, *Journal of Sustainable Tourism*, 19(2), 155-169.
- Moscardo, Gianna, Morrison, Alastair M. ve Pearce, Philip L. (1996). Specialist Accommodation and Ecologically-Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(1), 29-52.
- Müller, Frank G. (2000). Ecotourism: An Economic Concept for Ecological Sustainable Tourism, *International Journal of Environmental Studies*, 57(3), 241-251.
- Müllner, Antje, Linsenmair Eduard K. ve Wikelski, Martin. (2004). Exposure to Ecotourism Reduces Survival and Effects Stress Response in Hoatzin Chicks (*Opisthocomus Hoatzin*), *Biological Conservation*, 118(4), 549-558.

- Nepal, Sanjay K. (2000). Tourism in Protected Areas: The Nepalese Himalaya, *Annals of Tourism Research*, 27(3), 661-681.
- Nevin, Owen T. ve Gilbert, Barrie K. (2005a). Perceived Risk, Displacement and Refuging in Brown Bears: Positive Impacts of Ecotourism?, *Biological Conservation*, 121(4), 611-622.
- Nevin, Owen T. ve Gilbert, Barrie K. (2005b). Measuring the Cost of Risk Avoidance in Brown Bears: Further Evidence of Positive Impacts of Ecotourism?, *Biological Conservation*, 123(4), 453-460.
- Nowaczek, Agnes ve Smale, Bryan. (2010). Exploring the Predisposition of Travellers to Qualify as Ecotourists: The Ecotourist Predisposition Scale, *Journal of Ecotourism*, 9(1), 45-61.
- Nyaupane, Gyan P. ve Thapa, Brijesh. (2004). Evaluation of Ecotourism: A Comparative Assessment in the Annapurna Conservation Area Project, Nepal, *Journal of Ecotourism*, 3(1), 20-45.
- Obua, Joseph. (1997). The Potential, Development and Ecological Impact of Ecotourism in Kibale National Park, Uganda, *Journal of Environmental Management*, 50(1), 27-38.
- Okano, Masazumi ve Wah, Wong Heung. (2004). Hong Kong's Guided Tours: Contexts of Tourism Image Construction Before 1997, *Taiwan Journal of Anthropology*, 2(2), 115-153.
- Okello, Moses Makonjio ve Yerian, Sarah. (2009). Tourist Satisfaction in Relation to Attractions and Implications for Conservation in the Protected Areas of the Northern Circuit, Tanzania, *Journal of Sustainable Tourism*, 17(5), 605-625.
- Ooi, Can-Seng. (2003). Attention and the Construction of Tourism Experiences, *International Journal of Tourism and Travel Health*, 1-25.
- Orams, Mark B. (1995). Using Interpretation to Manage Nature-Based Tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), 81-94.
- Ormsby, Alison ve Mandle, Kathryn. (2006). Ecotourism Benefits and the Role of Local Guides at Masoala National Park, Madagascar, *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3), 271-287.
- Oruç, H. Hüseyin, Cengiz, Murat, Öztahtalı, İbrahim, Aksoy, Ertuğrul ve Gürlük, Serkan. (2005). Bursa'da Rafting ve Alternatif Doğa Sporları, 1. *Bursa Turizm Sempozyumu*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 31-34.
- Özbuldu, Osman. (2003). TUREB Denetim Raporu, *Rehber Dünyası*, 34, SAYFA -16.

- Özen, Hamiyet ve Yalçinkaya, Şengül. (2007). Investigation of Sustainable Tourism Concept for Uzungöl. *Proceedings of the 2007 International Tourism Biennial*, 148-155.
- Palacio, Vincent (1997). Identifying Ecotourists in Belize through Benefit Segmentation: A Preliminary Analysis, *Journal of Sustainable Tourism*, 5(3), 234-243.
- Pawson, M. G., Glenn, H. ve Padda, G. (2008). The Definition of Marine Recreational Fishing in Europe, *Marine Policy*, 32(3), 339-350.
- Pearce, P.L. (1984). Tourist-Guide Interaction. *Annals of Tourism Research*, 11(2), 129-146.
- Perkins, Helen ve Grace, Debra Ann. (2009). Ecotourism: Supply of Nature or Tourist Demand? *Journal of Ecotourism*, 8(3), 223-236.
- Pfarr, Christof. (2001). Concepts of Sustainable Development, Sustainable Tourism, and Ecotourism: Definitions, Principles, and Linkages, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1(1), 68-71.
- Poria, Yaniv, Reichel, Arie ve Biran, Avital. (2006). Heritage Site Management Motivations and Expectations. *Annals of Tourism Research*, 33(1), 162-178.
- Powell, Robert B. ve Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands, *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4), 467-489.
- Prakash, Monika ve Chowdhary, Nimit. (2010). What Are We Training Tour Guides for? (India), *Turizam*, 14(2), 53-65.
- Prakash, Monika, Chowdhary, Nimit ve Sunayana. (2011). Tour Guiding: Interpreting the Challenges, *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 6(2), 65-81.
- Pridham, Geoffrey. (1999). Towards Sustainable Tourism in the Mediterranean? Policy and Practice in Italy, Spain and Greece. *Environmental Politics*, 8(2), 97-116.
- Priskin, Julianna. (2003). Characteristics and Perceptions of Coastal and Wildflower Nature-Based Tourists in the Central Coast Region of Western Australia, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 499-528.
- Rabotić, Branislav. (2008). Tourist Guides as Cultural Heritage Interpreters: Belgrade Experience with Municipality-sponsored Guided Walks for Local Residents, *The Proceedings Book of the International Tourism Conference Cultural and Event Tourism: Issues & Debates (Alanya, Turkey)*, 213-233.

- Rabotić, Branislav. (2010). Tourist Guides in Contemporary Tourism. *International Conference on Tourism and Environment Sarajevo*, Bosnia & Herzegovina, 1-12.
- Rabotić, Branislav. (2010). Tourist Guiding from the Perspective of Sustainable Tourism, *International Conference Sustainable Tourism - Issues, Debates & Challenges*, Heraklion & Santorini, Greece, 1-11.
- Randall, Carleigh ve Rollins, Rick B. (2009). Visitor Perceptions of the Role of Tour Guides in Natural Areas, *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 357-374.
- Randall, Carleigh. (2005). Role of the Tour Guide in National Parks, Canadian Congress on Leisure Research, *Department of Recreation and Tourism Management Malaspina University-College*, 1-5.
- Reichel, Arie, Uriely, Natan ve Shani, Amir. (2008). Ecotourism and Simulated Attractions: Tourists' Attitudes towards Integrated Sites in a Desert Area. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(1), 23-41.
- Reisinger, Y., & Steiner, C. (2006). Reconceptualising interpretation: The role of tour guides in authentic tourism. *Current Issues in Tourism*, 9, 481-498.
- Reynolds, Paul C. ve Braithwaite, Dick. (2001). Towards a Conceptual Framework for Wildlife Tourism, *Tourism Management*, 22(1), 31-42.
- Rodger, K., Moore, S. A. ve Newsome, D. (2009). Wildlife Tourism, Science and Actor Network Theory, *Annals of Tourism Research*, 36(4), 645-666.
- Ross, Sheryl ve Wall, Geoffrey. (1999a). Ecotourism: Towards Congruence between Theory and Practice, *Tourism Management*, 20(1), 123-132.
- Ross, Sheryl ve Wall, Geoffrey. (1999b). Evaluating Ecotourism: The Case of North Sulawesi, Indonesia, *Tourism Management*, 20(6), 673-682.
- Rouphael, Anthony B. ve Inglis, Graeme J. (2001). "Take Only Photographs and Leave Only Footprints"?: An Experimental Study of the Impacts of Underwater Photographers on Coral Reef Dive Sites, *Biological Conservation*, 100(3), 281-287.
- Ryan, C. ve Dewar, K. (1995). Evaluating The Communication Process Between Interpreter and Visitor. *Tourism Management*, 16(4), 295-303.
- Salazar, Noel B. (2005). Tourism and Glocalization "Local" Tour Guiding, *Annals of Tourism Research*, 32(3), 628-646.

- Salazar, Noel B. (2006). Touristifying Tanzania: Local Guides, Global Discourse, *Annals of Tourism Research*, 32(3), 883-852.
- Saleh, Farouk ve Karwacki, Judy. (1996). Revisiting the Ecotourist: The Case of Grasslands National Park, *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), 61-80.
- Sang-Gun, Lee. (2004). Ecotourism Strategies in Siberia, *Korean-Siberian Center*, 195-210. http://w2.pcu.ac.kr/~korsib21/nonmun/04_7/04_7_8.pdf adresinden 12 Mart 2010'da alınmıştır.
- Selimoğlu, Öykü. (2004). Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm. *İstanbul Ticaret Odası Etüt Araştırma Şubesi*, 1-20.
- Senko, Jesse, Schneller, Andrew J., Solis, Julio, Ollervides, Francisco ve Nichols, Wallace J. (2011). People Helping Turtles, Turtles Helping People: Understanding Resident Attitudes Towards Sea Turtle Conservation and Opportunities for Enhanced Community Participation in Bahia Magdalena, Mexico, *Ocean & Coastal Management*, 54(2), 148-157.
- Serengil, Melih. (2005). Ekoturizm ve Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Ekoturizm Etkinlikleri, 1. *Bursa Turizm Sempozyumu*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 287-296.
- Sezgin, Mete ve Karaman, Abdullah. (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 429-436.
- Sharpley, Richard. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.
- Sharpley, Richard. (2006). Ecotourism: A Consumption Perspective, *Journal of Ecotourism*, 5(1), 7-22.
- Sindiga, Isaac. (1999). Alternative Tourism and Sustainable Development in Kenya, *Journal of Sustainable Tourism*, 7(2), 108-127.
- Skanavis, Constantina ve Giannoulis, Christos. (2009a). Improving Quality of Ecotourism through Advancing Education and Training for Eco-tourism Guides, *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 5(2), 49-68.
- Skanavis, Constantina ve Giannoulis, Christos. (2009b). A Training Model for Environmental Educators and Interpreters Employed in Greek Protected Areas and Ecotourism Settings, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16(3), 164-176.

- Soykan, Abdullah, Sönmez, Süleyman, Efe, Recep ve Cürebal, İsa. (2008). Balıkesir İlinin Mağara Turizm Potansiyeli. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 393-400.
- Soykan, Abdullah. (2005). Dursunbey ve Yakın Çevresinin Eko-Turizm Potansiyeli. *Balıkesir Sempozyumu*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi, 4-60.
- Soykan, Füsün. (2002). Profesyonel Turist Rehberliği Derslerindeki Kursların Yeniden Değerlendirilmesi ve Türkiye'nin Turizm Coğrafyası Dersine Eleştirel Yaklaşım, *Turizm Eğitimi Konferansı – Workshop*, Ankara, 99-106.
- Stein, Taylor V., Clark, Julie K. ve Rickards, Jason L. (2003). Assessing Nature's Role in Ecotourism Development in Florida: Perspectives of Tourism Professionals and Government Decision-Makers, *Journal of Ecotourism*, 2(3), 155-172.
- Stem, Caroline J., Lassoie, James P., Lee, David R. ve Deshler, David J. (2003). How 'Eco' is Ecotourism? A Comparative Case Study of Ecotourism in Costa Rica, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(4), 322-347.
- Stronza, Amanda ve Gordillo, Javier. (2008). Community Views of Ecotourism, *Annals of Tourism Research*, 35(2), 448-468.
- Tao (Teresa), Chang-Hung, Eagles, Paul F. J. ve Smith, Stephen L. J. (2004). Profiling Taiwanese Ecotourists Using a Self-definition Approach, *Journal of Sustainable Tourism*, 12(2), 149-168.
- Taş, Barış. (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 185-197.
- Taylı, Ülfet. (2003). Turizm Rehberleri Sürdürülebilir Turizm İçin Ne Yapabilir? *Rehber Dünyası*, Ağustos, Sayı: 33, İstanbul: TUREB Yayınları, 16-17.
- Thomlinson, Eugene ve Getz, Donald. (1996). The Question of Scale in Ecotourism: Case Study of Two Small Ecotour Operators in the Mundo Maya Region of Central America, *Journal of Sustainable Tourism*, 4(4), 183-200.
- Tırıl, Alpay. (2007). İnsan-Doğa İlişkilerinin Yeniden Kurgulanmasında Bir araç Olarak Ekoturizm. *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, İzmir: Çeşme Belediyesi, 603-609.
- Timur, Seldjan and Getz, Donald. (2002). Sustainable Tourism Development: How Do Destination Stakeholders Perceive Sustainable Urban Tourism? *Sustainable Development*, 17, 220-232.

- Tisdell, Clem ve Wilson, Clevo. (2005). Perceived Impacts of Ecotourism on Environmental Learning and Conservation: Turtle Watching as a Case Study, *Environment, Development and Sustainability*, 7, 291-302.
- Tisdell, Clem. (1996). Ecotourism, Economics, and the Environment: Observations from China, *Journal of Travel Research*, 34(11), 11-19.
- Toprak, Düriye. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 146-169.
- Tosun, Cevat ve Temizkan, Rahman. (2004). Türkiye'nin Dış Tanıtım ve Ülke İmajında Turist Rehberlerinin Rolü. *I. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 345-365.
- Törn, A., Tolvanen, A., Norokorpi, Y., Tervo, R. ve Siikamaki, P. (2009). Comparing the Impacts of Hiking, Skiing and Horse Riding on Trail and Vegetation in Different Types of Forest, *Journal of Environmental Management*, 90(3), 1427-1434.
- Tsaur, Sheng-Hshiang, Lin, Yu-Chiang ve Lin, Jo-Hui Lin. (2006). Evaluating Ecotourism Sustainability from the Integrated Perspective of Resource, Community and Tourism, *Tourism Management*, 27(4), 640-653.
- Üngüren, Engin ve Doğan, Hulusi. (2010). Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Çalışanların İş Tatmin Düzeylerinin CHAID Analiz Yöntemiyle Değerlendirilmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(2), 39-52.
- Vargas, Erick. (2007). Effective Nature and Culture Interpretation for Quality Ecotourism Experiences, *Global Ecotourism Conference*, Norway, 1-6.
- Wallace, George N. (1996). Toward a Principled Evaluation of Ecotourism Ventures, *Yale School of Forestry and Environmental Studies Bulletin*, 99, 119-140.
- Walter, Pierre. (2009). Local knowledge and Adult Learning in Environmental Adult Education: Community-Based Ecotourism in Southern Thailand, *International Journal of Lifelong Education*, 28(4), 513-532.
- Wang, Kuo-Ching, Hsieh, An-Tien ve Chen, Wen-Yu. (2002). Is the Tour Leader an Effective Endorser for Group Package Tour Brochures?, *Tourism Management*, 23, 489-498.
- Wang, Kuo-Ching, Jao, Po-Chen, Chan, Hsi-Chen ve Chung, Chia-Hsun. (2010). Group Package Tour Leader's Intrinsic Risks, *Annals of Tourism Research*, 37(1), 154-179.

- Wearing, Stephen, Cynn, Sandra, Ponting, Jess ve McDonald, Matthew. (2002). Converting Environmental Concern into Ecotourism Purchases: A Qualitative Evaluation of International Backpackers in Australia, *Journal of Ecotourism*, 1(2), 133-148.
- Weaver, David B. (1999). Magnitude of Ecotourism in Costa Rica and Kenya, *Annals of Tourism Research*, 26(4), 792-816.
- Weaver, David B. (2002). Hard-Core Ecotourists in Lamington National Park, Australia, *Journal of Ecotourism*, 1(1), 19-35.
- Weaver, David B. (2005). Comprehensive and Minimalist Dimensions of Ecotourism, *Annals of Tourism Research*, 32(2), 439-455.
- Weaver, David B. ve Lawton, Laura J. (2007). Twenty Years on: The State of Contemporary Ecotourism Research, *Tourism Management*, 28(5), 1168-1179.
- Weiler, B. ve Davis, D. (1993). An exploratory Investigation into The Roles of The Nature-Based Tour Leader. *Tourism Management*, 14(2), 91-98.
- Weiler, Betty ve Ham, Sam H. (2002a). Tour Guide Training: A Model for Sustainable Capacity Building in Developing Countries, *Journal of Sustainable Tourism*, 10(1), 52-69.
- Weiler, Betty ve Ham, Sam H. (2002b). A Comparative analysis of Ecotour Guiding on Cruise Based Tours, *Monash University Faculty of Business and Economics, Working Paper*, 40/02, 2-12.
- Welford, Richard ve Ytterhus, Bjarne. (1998). Conditions for the Transformation of Eco-Tourism into Sustainable Tourism, *European Environment*, 8, 193-201.
- Welford, Richard ve Ytterhus, Bjarne. (2004). Sustainable Development and Tourism Destination Management: A Case Study of the Lillehammer Region, Norway. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 11(4), 410-422.
- Wight, Pamela. (1993). Ecotourism: Ethics or Eco-Sell?, *Journal of Travel Research*, 31(3), 3-9.
- Williams, Paul ve Soutar, Geoffrey N. (2000). Dimensions of Customer Value and the Tourism Experience: An Exploratory Study, *ANZMAC 2000 Visionary Marketing for the 21st Century: Facing the Challenge*, 1415-1421.
- Wong, Jehn-Yih ve Wang, Chih-Hung. (2009). Emotional Labor of the Tour Leaders: An Exploratory Study, *Tourism Management*, 30, 249-259.

- Wressnig, Felicitas. (1999). The professional guide: Building Bridges between Conservation and Tourism, *Museum International*, 51(1), 40-43.
- Wu, Cedric Hsi-Jui ve Liang, Rong-Da. (2011). The Relationship between White-Water Rafting Experience Formation and Customer Reaction: A Flow Theory Perspective, *Tourism Management*, 32(2), 317-325.
- Wunder, Sven. (2000). Ecotourism and Economic Incentives-An Empirical Approach, *Ecological Economics*, 32(3), 465-479.
- Xie, Yongqiu. (2009). Tourism Cross-Cultural Propagation and the Corresponding Requirements for Foreign Language-Speaking Tour Guides, *International Journal of Business and Management*, 4(11), 24-28.
- Yamada, Naoko ve Knapp, Doug. (2010). Participants' Preferences for Interpretive Programs and Social Interactions at a Japanese Natural Park, *Visitor Studies*, 13(2), 206-221.
- Yarcan, Şükrü. (2007). Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-44.
- Yazıcıoğlu, İrfan, Tokmak, Cüneyt ve Uzun, Serdar. (2008). Turist Rehberlerinin Rehberlik Mesleğine Bakışı, *Üniversite ve Toplum*, 8(2), 1-19.
- Yelkenkaya, S. Eren ve Hakdüken, Saffet Necdet. (2005). Profesyonel Turist Rehberi Kime Denir? 1. *Bursa Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (30 Eylül-2 Ekim 2005), 136 - 144.
- Yıldız, R., Kuşluvan S. ve Şenyurt S.Y. (1997). Turist Rehberliği Öğretiminde Yeni Bir Model: Nevşehir Turist Rehberliği Bölümü Programı ve Değerlendirilmesi, *Hafta Sonu Semineri IV, Türkiye'de Turizmin Gelişmesinde Turist Rehberlerinin Rolü*, Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu: 7-36.
- Yıldız, Sevcan ve Utku Demirel, Burcu. (2008). Türkiye'de Profesyonel Turist Rehberliği Eğitimi Bağlamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kurs Programının İncelenmesi, *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Balıkesir: Nobel Yayın Dağıtım, 255-266.
- Yu, X., Weiler, B. ve Ham, S. (2002). Intercultural Communication and Mediation: A Framework for Analyzing The Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8(1), 75-87.
- Yücel, Cengiz. (2002). Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm, *TÜRSAB Ar-Ge Departmanı Yayını*, Nisan Sayısı, 1-7.

Zakai, David ve Chadwick-Furman, Nanette E. (2002). Impacts of Intensive Recreational Diving on Reef Corals at Eilat, Northern Red Sea, *Biological Conservation*, 105(2), 179-187.

Zhang, Hanqin Q. ve Chow, Ivy. (2004). Application of Importance-Performance Model in Tour Guides' Performance: Evidence From Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong, *Tourism Management*, 25, 81-91.

TEZLER

Abidin, Zaaba Z. (1999). *The Identification of Criteria and Indicators for the Sustainable Management of Ecotourism in Taman Negara National Park, Malaysia: A Delphi Consensus*. Unpublished Ph.D. Thesis, West Virginia University College of Agriculture, Forestry and Consumer Sciences, United States.

Akbulut, Onur. (2006). *Ege Bölgesindeki Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları Ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.

Akgün, Bilge. (2009). *Kazdağı Ulusal Parkı (Balıkesir) ve Yakın Çevresinde Ekoturizm Modeli Üzerine Araştırmalar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akıllı, Hüsnüye. (2004). *Ekoturizmin Sosyo Kültürel, Ekonomik, Yönetimsel ve Çevresel Etkiler Bakımından İrdelenmesi; Antalya Köprülü Kanyon Milli Parkı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Akın, Halil Murat. (2006). *Türkiye'de Ekoturizmin Sürdürülebilir Gelişimi; Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Aktaş, Semra. (2009). *Efsanelerin Turistik Çekicilik Üzerinde Etkileri: Turist Rehberleri Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Sakarya.

Albayrak, Ferruh Fatih. (2010). *Korunan Alanların Ekoturizm Gelişimine Etkileri: Camili Biyosfer Rezervi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.

Altan, Şule. (2006). *Türkiye'de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Alvarez, Isabelle. (2004). *The Ecological Sustainability of Ecotourism in Manu Reserved Zone, Peru*. Unpublished Master's Thesis, University of Calgary Faculty of Environmental Design, Canada.
- Aoki, Takashi. (2002). *The Role of Cultural Tourism for Sustainable Development: The Case of Music in Cuba*. Unpublished Master's Thesis, Dalhousie University International Development Studies, Canada.
- Aspinall, Alison Jean. (2006). *Communities in Charge: Social Sustainability and Tourism Development*. Unpublished Master's Thesis, University of Waterloo Applied Environmental Studies, Canada.
- Baki, Üstüner. (2008) *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Kars İlinin Ekonomik Kaynaklarının Değerlendirilmesi: Turizm Sektörü Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Banerjee, Abhijit. (2007). *An Evaluation of the Potential and Limitations of Ecotourism as a Vehicle for Biodiversity Conservation and Sustainable Development in the Protected Areas of India*. Unpublished Ph.D. Thesis, Faculty of University of Delaware Environmental and Energy Policy, United States.
- Bekiroğlu, Merve. (2008). *Uçmakdere'nin (Tekirdağ) Doğal ve Kültürel Özelliklerinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Boi, Paul Owusu. (2003). *Residents' Attitudes and Perceptions toward National Parks and Ecotourism Development in Ghana: The Case of Dome Community in the Digya National Park*. Unpublished Master's Thesis, Wilfrid University Department of Geography and Environmental Studies, Canada.
- Buckler, Carolee. (1998). *Developing a Sustainable Tourism Approach for Cayo Coco, Cuba*. Unpublished Master's Thesis, San Mary's University International Development Studies, Canada.
- Carpenter, Brook R. J. (2000). *An Ethnography of Japanese Ecotourism in the Northwest Territories: A Case Study of Yellowstone*. Unpublished Master's Thesis, University of Calgary Faculty of Graduate Studies, Canada.
- Chang, Ching Yu. (2007). *An Analysis of the Chinese Group Tourists' Dining-out Experiences While Holidaying in Australia and its Contribution to Their Visit Satisfaction*, Unpublished Ph.D. Thesis, The Hong Kong Polytechnic University School of Hotel and Tourism Management, Hong Kong.

- Cheng, Shu-Yun. (2005). *An Evaluation of Heritage Tourism Interpretation Services in Taiwan*, Unpublished Ph.D. Thesis, Graduate Faculty of Texas Tech University, USA.
- Chesworth, Nancy Elizabeth. (1999). *Toward Advancing a Theory of Ecotourism Market Segmentation*. Unpublished Ph.D. Thesis, Pennsylvania State University College of Health and Human Development, United States.
- Choptain, Nicole. (2000). *A Study of the Environmental Attitudes and Select Characteristics of Ecotourists in the State of Quintana Roo, Mexico*. Unpublished Master's Thesis, University of Regina Faculty of Graduate Studies and Research, Canada.
- Colton, John W. (2000). *Searching for Sustainable Tourism in the Caribou Mountains*, Unpublished Ph.D. Thesis, University of Alberta Faculty of Graduate Studies and Research, Canada.
- Davidson, Kristine Gloria. (1992). *Sustainable Tourism Development: Scholarship and Practice*. Unpublished Master's Thesis, American University Faculty of School of International Service, United States.
- Değirmencioğlu, Ahmet Özdal. (1998). *Türkiye'de Turizm Rehberliği Eğitimine Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Değirmencioğlu, Ahmet Özdal. (2001). *Fransız Turistlerin Anadolu Turlarında Rehberlik Hizmetlerinden Tatmin Düzeyleri Üzerine Ampirik bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Demircan, Mürşidin. (2007). *Vergi Hukuku Açısından Profesyonel Turist Rehberliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Dizdareviç, Suad. (2010). *Karadağ'ın Kuzey Bölgesinin Ekoturizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erkut, Ferda Çağlar. (2005). *Ekoturizm Kaynağı Olarak Akçay Vadisi ve Mardan Dağı'nın Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Frenie, Kimberly Jan. (1993). *Ecotourism: A Conceptual Framework from the Ecotourist Perspective*. Unpublished Master's Thesis, University of Toronto Graduate Department of Forestry, Canada.

- Gordon, Kati. (2005). *Evaluation of Tools for Sustainability Assessment in Tourism*. Unpublished Master's Thesis, University of Calgary Faculty of the Graduate College of the Oklahoma State University, United States.
- Greenwood, Jerusha Bloyer. (2006). *Sustainable Development in a Tourism Destination Context: A Plimsoll Model of Sustainability in Tyrell County, North Carolina*. Unpublished Ph.D. Thesis, Graduate Faculty of North Carolina State University, United States.
- Gürer, Nilüfer. (2003). *Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, F. Özlem. (2007). *Türkiye İmajının Geliştirilmesinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü (Alman Turistler Üzerine Bir Araştırma)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Harris, Scott C. (2005). *The Role of Ecotourism in Aboriginal Community Development The Case of Lennox Island First Nation*. Unpublished Master's Thesis, Acadia University Recreation Management, Canada.
- Hillman, Wendy. (2003). *Protectors and Interpreters of the Outback, Faculty of Arts*, Unpublished Ph.D. Thesis, James Cook University Education and Social Sciences, Australia.
- Hornagold, Louise. (2004). *Sustainability, Authenticity and Tourism Development in Nunavut*. Unpublished Master's Thesis, Trent University Faculty of Arts and Science, Canada.
- Hoşcan, Nail. (2008). *Orman Köylerinde Doğal e Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesi'nde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hu, Wei. (2007). *Tour Guides and Sustainable Development: The Case of Hainan, China*, Unpublished Ph.D. Thesis, University of Waterloo Department of Geography, Canada.
- Hvenegaard, Glen Timothy. (1996). Glen Timothy. *Tourists, Ecotourists and Birders at Doi Inthanon National Park*. Unpublished Ph.D. Thesis, University of Victoria Department of Geography, Canada.
- Hyslop, Craigh Murray. (2008). *Sustainable Tourism: Understanding Development Goals for Rock Climbing Businesses in Krabi Province, Thailand*. Unpublished Master's Thesis, Royal Roads University, Canada.

- İnan, Çağdaş. (2007). *Yıldız (Istranca) Dağları ve Çevresindeki Floradan Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ve Ekoturizm Amacıyla Yararlanma Olanakları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Ishido, Aki. (2008). *How to Create an Attractive Package Tour to Japan: The UK as a Target Market*, Unpublished Master's Thesis, University of Nottingham Tourism Management & Marketing, UK.
- İzgi, Mehmet Tevfik. (2007). *Osmaniye İlinin Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınma Politikaları Açısından Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi İçin Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, İsmet. (1997). *Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Keleş, Ayşegül. (2003). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Türkiye'de Yat Turizmine Ekolojik Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kezsi, Joseph. (1998). *Formulation of an Ecotourism Policy Framework for Manitoba*. Unpublished Master's Thesis, University of Manitoba Natural Resources Institute, Canada.
- Khan, Maryam. (1996). *Ecoserv: An Examination of Service Quality Expectations of the Ecotourists*. Unpublished Ph.D. Thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University Hospitality and Tourism Management, United States.
- Kılıç Benzer, A. Nükhet. (2006). *Bolu-Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kocaboyun, Hasibe. (2009). *Antalya Kaleiçi Yerleşiminin Doğal, Kültürel ve Tarihi Miras Olarak İncelenmesi ve Alanın Turizm Açısından Sürdürülebilir Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Kocapınar, Abdullah. (2009). *Sürdürülebilir Turizm ve Çevresel Kuznets Eğrisinin Türkiye Turizmi İçin Geçerliliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koyama, Masahide. (2009). *Sustainable Development and Sustainable Agriculture: A Case Study of a Development Project in Zambia Based on the Analysis of Livelihood and Social Capital*. Unpublished Master's Thesis, University of California Office of Graduate Studies, United States.

- Leclerc, Denis. (1999). *A Cross-Cultural Analysis of Perceived Communication Competence: Tour Guides in the Tourism Context*, Unpublished Ph.D. Thesis, Arizona State University, USA.
- Meer, Kirsten van der. (2007). *Perspectives on Ecotourism and Volunteer Tourism in Post Tsunami Khao Lak, Thailand*. Unpublished Master's Thesis, University of Victoria, Department of Geography, Canada.
- Meged, Widtfeldt Jane. (2010). *The Guided Tour-a Co-produced Tourism Performance*, Unpublished Ph.D. Thesis, Roskilde University Department of Environmental Social and Spatial Changes, Denmark.
- Miller, Andy. (1995). *Attitudes toward Ecotourism, Economy and Wildlife in a Canadian Boreal Region*. Unpublished Master's Thesis, University of Alberta Department of Renewable Resources, Canada.
- Myles, Bryan W. (2008) *Mother Nature's Best Kept Secret: The Principles and Practices of Ecotourism in Belize*. Unpublished Master's Thesis, Carleton University Faculty of Graduate Studies and Research, United States.
- Nayir, Ozan. (2009). *Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Ekoturizm Talep ve Eğilimlerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Newsome, Michael A. (1997). *Valuing the Benefits of International Ecotourism: The Case of Ecuador*. Unpublished Ph.D. Thesis, University of Kentucky, United States.
- O'Neal, Erin Kelly. (1999). *Ecotourists and Mass Tourists in Maui: A Critical Examination of Distinction in Tourism*. Unpublished Master's Thesis, University of Hawaii, United States.
- Orhan, Tuba. (2008). *Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Öter, Zafer. (2007). *Seyahat Acentelerinde Pazarlama Bilgi Sistemlerine Turist Rehberlerinin Katkıları: Ege Bölgesi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Öztürk, Ahmet. (2009). *Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi*, Yayınlanmış Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Pehlivan, Gamze. (2006). *Chaid Analizi ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, İstanbul.

- Pekçetinöz, Besen. (2006). *Denizel Koruma Alanlarında Ekoturizmin Bir Segmenti Olarak Kuş Gözlemciliği Aktiviteleri ve İzmir Kuş Cennetinin Potansiyeli*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Polat, Tülay. (2001). *Seyahat İşletmelerinde Profesyonel Turist Rehberliği, Rehberlik Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alan Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otelcilik Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Polat, Ahmet Tuğrul. (2006). *Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Purvis, Claire Lynne. (2008). *The Ecological Footprint of Hostel Tourists in Ontario and Quebec*. Unpublished Master's Thesis, University of Waterloo Applied Environmental Studies, Canada.
- Richardson, Elvis Nathaniel. (1997). *Towards a Sustainable Ecotourism Strategy for St. Kitts*, Unpublished Master's Thesis, The University of Calgary Faculty of Environmental Design, Canada.
- Rubuliak, Deena. (2006). *Seeing the People through the Trees: Community-Based Ecotourism in Northern Thailand*. Unpublished Master's Thesis, Simon Fraser University Department of Sociology and Anthropology, Canada.
- Salazar, Noel Bernard. (2008). *Envisioning Eden: A Glocal Ethnography of Tour Guiding*, Unpublished Ph.D. Thesis, University of Pennsylvania Department of Anthropology, USA.
- Sarkım, Mustafa. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sekartjakrarini, Soehartini. (1997). *Ecotourism Development: A Case Study of Siberut Island, Indonesia*. Unpublished Ph.D. Thesis, Texas A&M University, United States.
- Silva, Maria Gabriela. (2001). *Factors Affecting Ecotourism Supplier Success*. Unpublished Ph.D. Thesis, Pennsylvania University School of Forest Resources, United States.
- Sprecher, Dawn. (2000). *Village-Based Tourism: Monitoring Tourism Change on The Mekong River*. Unpublished Master's Thesis, The University of Calgary Faculty of Environmental Design, Canada.

- Sychowski, Shirley Von. (2000). *Eco-tourism: Strategy for Sustainable Development? A Case Study of Las Terrazas, Cuba*. Unpublished Master's Thesis, University of New Brunswick Graduate Unit of Academic Anthropology, Canada.
- Şen, Saadet Dinçer. (2010). *Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Tangüler, A. (2002). *Profesyonel Turist Rehberliği ve Turist Rehberlerinin Seyahat Acentası ve Müşteri İlişkileri (Kapadokya Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tannis, Rita. (1999). *Ecotourism in Churchill, Manitoba: Principles, Attitudes & Opportunities*. Unpublished Master's Thesis, University of Manitoba, Department of City Planning, Canada.
- Temizkan, Rahman. (2005). *Turist Rehberlerinin Türkiye İmajını Algılamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Hatay.
- Temizkan, Saadet Pınar. (2010). *Profesyonel Turist Rehberlerinin Turizm Pazarlamasındaki Rolüne Etkisi Açısından Hizmetiçi Eğitim Seminerleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Tetik, Nuray. (2006). *Türkiye'de Profesyonel Turist Rehberliği Ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Timur, Seldjan. (2005). *A Network Perspective of Stakeholder in The Context of Sustainable Urban Tourism*. Unpublished Ph.D. Thesis, The University of Calgary Haskayne School of Business, Canada.
- Uğurlar, Aysu. (2006). *Turizmin Yerel Ekonomiye Etkileri ve Sürdürülebilirliği; Van Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Unger, Grant Timothy. (2005). *Sustainable Tourism Development: Post-Secondary Education in The East Kootenay Region of British Columbia*. Unpublished Master's Thesis, Royal Roads University School of Environmental and Sustainability, Canada.
- Hu, Wei. (2007). *Tour Guides and Sustainable Development: The Case Study of Hainan, China*. Unpublished Ph.D. Thesis, University of Waterloo, Canada.

Wildes, Fred Thomas. (1998). *Influence of Ecotourism on Conservation Policy for Sustainable Development: The Case of Costa Rica*. Unpublished Ph.D. Thesis, University of California, United States.

Yalçınalp, Emrah. (2005). *Trabzon'da Bazı Turizm Merkezleri Ölçeğinde Yayla Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, Hatice. (2008). *Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Ekoturizmin Ürünün Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik SWOT Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

RAPORLAR VE PLANLAR

Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre ve Koruma Kurumu Başkanlığı. *İl Durum Raporu*, Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre ve Koruma Kurumu Başkanlığı Yayını (http://www2.cevreorman.gov.tr/durum_rapor/ockkb/ockkb_ild.pdf).

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2011). *TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı: 2010-2013*, Trabzon: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Yayını.

International Finance Corporation. (2004). *Ecolodges: Exploring Opportunities for Sustainable Business*, Washington: International Finance Corporation Publication.

International Union for Conservation of Nature nad Natural Resources. (1980). *World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*, International Union for Conservation of Nature nad Natural Resources Publication.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *2023 Türkiye Turizm Stratejisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

The International Ecotourism Society. (2005). *Global Ecotourism Fact Sheet*, TIES Publication.

Tour Operators' Initiative. (2003). *Sustainable Tourism: The Tour Operators' Contribution*, TOI Publication.

Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı. (2006). *Alan Kılavuzlarının Seçimi, Eğitimi, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı.

- Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). Milli Parklar Kanunu, Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı.
- Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1986). Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005). Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Türkiye Kültür ve Çevre Bakanlığı. (2012). Türkiye Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. (2007). *Türkiye Seyahat Acentaları Yönetmeliği*, TURSAB. (http://www.tursab.org.tr/dosya/60/seyahat-acentalari-yonetmeligi_60_4920222.pdf).
- United Nations Environment Program. (1998). *Ecolabels in the Tourism Industry*, (1st Edition), France: United Nations Publication.
- United Nations World Tourism Organization. (1999). *Global Codes of Ethics for Tourism*. United Nations World Tourism Organization Publication.
- United Nations World Tourism Organization. (2002). *The World Ecotourism Summit: Final Report*, UNWTO Publication. (<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/Final-Report-WES-Eng.pdf>).
- United Nations World Tourism Organization. (2003). *Djerba Declaration*. United Nations World Tourism Organization Publication.
- United Nations World Tourism Organization. (2003). *From Davos to Kopenhagen and Beyond: Advancing to Tourism's Response to Climate Change*. United Nations World Tourism Organization Publication.
- United Nations World Tourism Organization. (2008). *Davos Declaration: Climate Change and Tourism*. United Nations World Tourism Organization Publication.
- United Nations World Tourism Organization. (2011). *UNWTO Highlights*, UNWTO Publication.
- United Nations. (1987). *Brundland Report*. United Nations Publication.
- United Nations. (1992). *Agenda 21*. United Nations Publication.
- United Nations. (1995). *Charter for Sustainable Tourism*. United Nations.
- United Nations. (1997). *Berlin Declaration*. United Nations Publication.
- United Nations. (2002). *Johannesburg Declaration on Sustainable Development*. United Nations Publication.

World Travel and Tourism Council, United Nations World Tourism Organization ve United Nations Development Programme. (1996). *Agenda 21 and the Travel and Tourism Industry*, WTTC, UNWTO ve UNDP Publication.

World Wildlife Fund. (2006). *Guidelines for Community-Based Ecotourism Development*, WWF International Publication.

INTERNET KAYNAKLARI

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-80777/universitelerin-turist-rehberligi-bolumleri.html> adresinden 27 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-80776/profesyonel-turist-rehberligi-kurslari.html> adresinden 27 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-85425/2011-yili-illere-gore-rehber-sayilari.html> adresinden 27 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-97160/rehberlikte-uzmanlasma-egitimi-istatistiki-verileri.html> adresinden 09 Ocak 2012'de alınmıştır.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-94913/2011-yili-dillere-gore-rehber-sayilari.html> adresinden 27 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://basin.kulturturizm.gov.tr/basinodasi-edergi/index.html>24 adresinden 30 Haziran 2010'da alınmıştır.

http://europa.eu/documentation/official-docs/green-papers/index_en.htm adresinden 15 Aralık 2011'de alınmıştır.

<http://skalnet20.skal.org/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.apec.org/About-Us/About-APEC/History.aspx> adresinden 12 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.birdlife.org/worldwide/national/turkey/index.html> adresinden 20 Nisan 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.blueflag.org/> adresinden 12 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.bugday.org/portal/projeler.php?pid=41> adresinden 03 Kasım 2011'de alınmıştır.

http://www.doka.org.tr/files/yayin/BolgePlan/BolgePlani/files/assets/download_s/publication.pdf adresinden 02.02.2012 tarihinde alınmıştır.

<http://www.earthcheck.org/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.ec3global.com/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.ecotelhotels.com/FAQs.shtml> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

http://www.ecotourismglobalconference.org/?page_id=4 adresinden 20 Eylül 2010'da alınmıştır.

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835241/k.D3B1/About_TIES__The_International_Ecotourism_Society.htm adresinden 25 Ekim 2010'da alınmıştır.

<http://www.feg-touristguides.com/cen-definitions.html> adresinden 21 Ekim 2011'de alınmıştır.

http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/apec_pata-code.html adresinden 12 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.gefonline.org/> adresinden 02 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.greenglobe.com/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.greeninghotels-turkey.org/form/greening%20hotels%20members.pdf> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.green-key.org/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.iucn.org/about/> adresinden 20 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.iso.org/iso/home.htm> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.kad.org.tr/files/makale/sulakalanlar.pdf> adresinden 14 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF53EAB0712E921A5FB8229EA01286E253> adresinden 03 Haziran 2010'da alınmıştır.

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-77587/cevreye-duyarlilik-kamp-anyasi-yesil-yildiz.html> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-41742/yayla-turizm-merkezleri.html> adresinden 17 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-43089/magara-turizmi.html> adresinden 18 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.kusgozlem.org/tr/kusturuyogunlugu.html> adresinden 17 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.milliparklar.gov.tr/> adresinden 15 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

<http://www.osym.gov.tr/dosya/1-57952/h/2011tablo4-2172011.pdf> adresinden 29 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://www.osym.gov.tr/dosya/1-57873/h/tablo-3a.pdf> adresinden 29 Kasım 2011'de alınmıştır.

<http://www.pata.org/About-PATA> adresinden 12 Temmuz 2010'da alınmıştır.

http://www.ramsar.org/pdf/sitelist_order.pdf adresinden 24 Haziran 2010'da alınmıştır.

<http://www.ramsar.org/doc/sitelist.doc> adresinden 15 Haziran 2011 tarihinde alınmıştır.

http://www.sustainabletourismcriteria.org/index.php?option=com_content&task=view&id=164&Itemid=348 adresinden 12 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.toinitiative.org/index.php?id=6> adresinden 16 Eylül 2011'de alınmıştır.

<http://www.tourismconcern.org.uk/index.php?page=about-us> adresinden 20 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.travelifecollection.com/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.ttyd.org.tr/tr/page.aspx?id=13> adresinden 10 Haziran 2010'da alınmıştır.

<http://www.tureb.org.tr/> adresinden 09 Ocak 2012'de alınmıştır.

<http://www.tursab.org.tr/tr/insan-kaynaklari/rehberlikte-uzmanlasma-egitim-programini-bitirenler> adresinden 09 Ocak 2012'de alınmıştır.

http://www.tursab.org.tr/tr/ab-ve-turizm/avrupa-birligi-ve-turizm_508.html adresinden 10 Haziran 2010'da alınmıştır.

<http://www.un.org/en/events/observances/years.shtml> adresinden 29 Haziran 2010'da alınmıştır.

http://www.un.org/esa/dsd/susdevtopics/sdt_susttour.shtml adresinden 20 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=268> adresinden 09 Nisan 2010'da alınmıştır.

<http://www.unesco.org/new/en/unesco/> adresinden 09 Ekim 2011'de alınmıştır.

<http://www.unwto.org/ethics/index.php> adresinden 12 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.unwto.org/step/about/en/step.php> adresinden 20 Temmuz 2010'da alınmıştır.

<http://www.worldwildlife.org/who/index.html> adresinden 28 Haziran 2010'da alınmıştır.

www.gapsel.org/condocs//ekutuphane/abÇevrepolitikaları.pdf adresinden 28 Haziran 2010'da alınmıştır.

Turist Rehberliğinin Sahip Olması Gereken Özellikler ve İşlevleri, <http://www.tureb.org.tr/Genel/Bilgiler.asp?id=36> adresinden 24 Ekim 2011'de alınmıştır.

Yurdagül, Yunus. Faktör Analizinde KMO ve Barlett Testleri Neye Ölçer?, yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/Kuresellik.pdf adresinden 18 Şubat 2012 tarihinde alınmıştır.

EKLER

Ek 1. 2010 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Milli Parkları

	Adı	İli	İlan Yılı	Alanı (ha)
1	Yozgat Çamlığı Millî Parkı	Yozgat	1958	264
2	Karatepe-Aslantaş Millî Parkı	Osmaniye	1958	7.715
3	Kuşçenneti Millî Parkı	Balıkesir	1959	24.047
4	Soğuksu Millî Parkı	Ankara	1959	1.195
5	Uludağ Millî Parkı	Bursa	1961	12.732
6	Yedigöller Millî Parkı	Bolu	1965	2.019
7	Dilek Yarımadası	Aydın	1966	27.675
8	Spil Dağı Millî Parkı	Manisa	1968	6.693
9	Kızıldağ Millî Parkı	Isparta	1969	59.400
10	Kovada Gölü Millî Parkı	Isparta	1970	6.534
11	Güllük Dağı Millî Parkı (Termessos)	Antalya	1970	6.702
12	Munzur Vadisi Millî Parkı	Tunceli	1971	42.000
13	Beydağları (Olimpos) Sahil Millî Parkı	Antalya	1972	34.425
14	Gelibolu Yarımadası Tarihî Millî Parkı	Çanakkale	1973	33.000
15	Köprülü Kanyon Millî Parkı	Antalya	1973	36.614
16	İlgaz Dağı Millî Parkı	Kastamonu, Çankırı	1976	1.088
17	Başkomutan Tarihî Millî Parkı	Afyon	1981	40.742
18	Göreme Tarihî Millî Parkı	Nevşehir	1986	9.572
19	Altındere Vadisi Millî Parkı	Trabzon	1987	4.800
20	Boğazköy-Alacahöyük Tarihî Millî Parkı	Çorum	1988	2.634
21	Nemrut Dağı Millî Parkı	Adıyaman	1988	13.850
22	Beyşehir Gölü Millî Parkı	Konya	1993	88.750
23	Kazdağı Millî Parkı	Balıkesir	1993	21.300
24	Altınbeşik Mağarası Millî Parkı	Antalya	1994	1.156
25	Hatila Vadisi Millî Parkı	Artvin	1994	17.138
26	Kaçkar Dağları Millî Parkı	Rize	1994	51.550
27	Karagöl - Sahara Millî Parkı	Artvin	1994	3.766
28	Aladağlar Millî Parkı	Niğde, Adana, Kayseri	1995	54.524
29	Honaz Dağı Millî Parkı	Denizli	1995	9.616
30	Saklıkent Millî Parkı	Muğla	1996	12.390
31	Truva Tarihî Millî Parkı	Çanakkale	1996	13.350
32	Marmaris Millî Parkı	Muğla	1996	33.350
33	Küre Dağları Millî Parkı	Kastamonu-Bartın	2000	37.172
34	Sarıkamış-Allahüekber Dağları Millî Parkı	Kars ve Erzurum	2004	22.980
35	Ağrı Dağı Millî Parkı	İğdır - Ağrı	2004	87.380
36	Gala Gölü Millî Parkı	Edirne	2005	6.090
37	Sultansazlığı Millî Parkı	Kayseri	2006	24.523
38	İğneada Longoz Ormanları Millî Parkı	Kırklareli	2007	3.155
39	Tek Tek Dağları Millî Parkı	Şanlıurfa	2007	19.335
40	Yumurtalık Lagünü Millî Parkı	Adana	2008	16.430
41	Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	Erzurum	2009	387

Kaynak: <http://www.milliparklar.gov.tr/>

Ek 2. Türkiye'nin Özel Çevre Koruma Bölgeleri

	Bölge İsmi	İlan Yılı	Alanı (Km ²)	Özelliği
1	Gökova ÖÇKB	1988	576.90	Flora ve faunasıyla ekolojik yönden öneme sahip bir bölge olup, Kızılçam (<i>Pinus brutia</i>) ve Günlük Ormanları (<i>Liquidambar orientalis</i>) büyük bir değer taşımaktadır. Bunun yanı sıra Karaçam, fıstık, sedir, ardıç, meşe, sandal, piren, akçakesme, defne çitlembik ve keçiboynuzu gibi ağaçlar ve ağaççıklar da mevcuttur. Gökova kıyılarında özellikle azmıklarda su samuru (<i>Lutra lutra</i>) tespit edilmiş olup, bölgede yer alan Boncuk Koyu Kum Köpekbalığının (<i>Carcharhinus plumbeus</i>) Akdeniz'deki tek yavrulama alanıdır.
2	Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB	1988	461.46	İztuzu kumsalı ve Dalyan Kumsalı <i>Caretta caretta</i> türü deniz kaplumbağasının Akdeniz'deki en önemli üreme alanlarından biri olarak bilinmektedir. Dalyan Estuarini ve kanalları bu ekosistemin diğer önemli bir parçası olan geniş sazlıklarla kaplıdır ve ayrıca kanallarda nesli tehlike altında olan Yumuşak Kabuklu Nil Kaplumbağası (<i>Trionyx triunguis</i>) yaşamaktadır. Zengin balık türlerinin yanında Mavi Yengeç (<i>Callinectes sapidus</i>) de kanal ve göllerde yaşayan Akdeniz'e özgü değerli su ürünleri arasındadır. Köyceğiz-Dalyan sulak alanı kuş yaşam alanı olarak 180 kuş türünü barındırmaktadır. Bölge, İzmir Yalıçapkını ve Alaca Yalıçapkını gibi Türkiye'de sayıları giderek azalan iki türün de üreme alanıdır.
3	Fethiye-Göcek ÖÇKB	1988	805.37	Fethiye-Göcek Akdeniz havzası içinde 5 türle temsil edilen deniz kaplumbağalarından 3 tür <i>Caretta caretta</i> , <i>Chelonia cydas</i> , <i>Dermochelys coriacea</i> ülkemiz sularında tespit edilmiştir. <i>Caretta caretta</i> , <i>Chelonia mydas</i> türlerinin üreme alanlarından bir tanesi de Fethiye Kumsalıdır. 1988 yılında Barselona Sözleşmesi gereğince Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilen bölge aynı zamanda sit alanıdır.
4	Patara ÖÇKB	1990	197.10	Özellikle Türkiye'nin Akdeniz kıyı sahillerinde deniz kaplumbağaların 17 yumurtlama ve üreme sahasından biri olan Patara Kumsalı, 1.derece önemli yumurtlama ve üreme alanı olarak koruma altındadır. Bölgedeki en tipik doğal yapılardan birisi de hareketli kum tepeleridir. Bölgede Akdeniz'e özgü "garig" adı verilen makiler yaygındır. Kıyı bölgelerinde ise alçalarda defne, akça kesme ile incir ve kokuca ağaçlarına rastlanmaktadır. Kekik, nane, lavanta gibi tıbbi ve aromatik bitkiler ile çok sayıda soğanlı bitkiler bölgenin biyolojik zenginliğini oluşturmaktadır.

Ek 2. (Devam)

5	Kaş- Kekova ÖÇKB	1990	257.83	Bölge, genelde Akdeniz iklim tipine uygun makilik ve yer yer çam ağaçlarıyla kaplıdır. Kurum, tıbbi ve aromatik bitkiler ile soğanlı bitkiler açısından zengindir. Kıyı bölgelerinin tamamında 1. derece arkeolojik ve doğal sit alanlarının yer aldığı bölge, korunaklı koyları ve doğal tarihi güzelliklerinin sağladığı imkanlarla yat turizmne oldukça elverişlidir.
6	Göksu Deltası ÖÇKB	1990	228.50	Nadir ve nesli tükenme tehlikesi altında olan çeşitli kuş türlerinin yaşam, üreme, beslenme, ve konaklama yeridir. Birçok kuş türü Göksu Deltası'nı kışlama ve kuluçka alanı olarak kullanmaktadır. Özellikle Akdeniz bölgesinde yalnızca belirli bölgelerde rastlanan ve sayılan gittikçe azalan Saz Horozu (<i>Porphyrio porphyrio</i>) Göksu Deltası'nın en önemli kuş türlerinden biri olup, adeta bu bölgenin simgesi durumundadır. Ornitolojik (kuşlar) açıdan çok önemli bir konumda bulunması ve deniz kaplumbağalarının (<i>Caretta caretta</i> , <i>Chelonia mydas</i>) Akdeniz'de bulunan ana üreme bölgelerinden biri oluşu, Delta'nın öneminin daha da artmasına neden olmaktadır. Tüm bu nitelikleri nedeniyle Ramsar anlaşmasıyla uluslararası koruma statüsüne sahip önemli bir sulak alandır.
7	Belek ÖÇKB	1990	111.79	Kızılçam (<i>Pinus brutia</i>) ormanları,, Manavgat'ın doğusu ve Acısu'nun batısında ise fıstık çamı (<i>Pinus pinea</i>) ormanları dikkat çekmektedir. Dünyada nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan deniz kaplumbağalarının üreme alanlarından biridir.
8	Foça ÖÇKB	1990	71.44	Bölgenin taşıdığı önemin büyük bir bölümü binlerce yıldır burada yaşayan ve hatta ilçeye adını veren Akdeniz fokundan (<i>Monachus monachus</i>) kaynaklanmaktadır. Akdeniz Foku bugün dünya üzerinde yaklaşık 400 adet kalmış olup nesli tehlike altında olan türler arasına girmektedir. Foça'daki Orak Adasının batı kıyısını oluşturan Siren Kayalıkları fokların üremek ve yavrulamak amacıyla kullandıkları mağaralar açısından hayati öneme sahiptir.
9	Datça- Bozburun ÖÇKB	1990	1443.83	Gebekum kumul alanı, bitki örtüsü ile birlikte hassas bir alanı oluşturur. Bunun yanında bölgedeki diğer kumul alanlar da benzer hassaslığa sahiptir. Kızılçam bölgedeki zengin orman vejetasyonunda baskın türü oluştururken, Sandal Ağacı korulukları, sınırlı yayılışa sahip Datça Hurması ve Endemik olarak bulunan Sığla Ağacı hassaslık arz eden konulardır.

Ek 2. (Devam)

10	Pamukkale ÖÇKB	1990	66.56	Travertenleri, Laodikya harabeleri büyük öneme sahiptir. Kendine has doğal yapısı ve içerisindeki tarihi değerleri bakımından UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi uyarınca Dünya Mirası listesindedir. Karahayıt, yerleşim yerindeki şifalı sular nedeniyle önemli bir sağlık ve turizm yeri olarak gelişmektedir.
11	Gölbaşı ÖÇKB	1990	273.94	Yer üstü ve yer altından birbirleri ile bağlantılı olan Mogan-Eymir gölleri Ankara'nın en önemli rekreasyon alanıdır. Bölgede 52 si endemik olmak üzere toplam 488 bitki türü (Örneğin bölgenin simgesi haline gelmiş Peygamber Çiçeği (<i>Centaurea tchihatcheffii</i>) endemik türlerden biridir ve 22'si yırtıcı olmak üzere 200 civarında kuş türü tespit edilmiştir.
12	Ihlara ÖÇKB	1990	54.64	Vadi tamamıyla doğal ve arkeolojik sit kapsamındadır. Yörede mevcut kayaçlar tüf, ignimbirit ve volkanik küllerden ibarettir. Yaklaşık 14 km uzunluğunda olan Ihlara vadisi tektonik açıdan doğrultu atımlı fay şeklinde bir yapıya sahiptir. M.S. 4. yy.da kayaların oyulması sonucunda çok sayıda kilise inşa edilmiştir. Ayrıca 5 milyon insanı barındırabilecek mağara ve inlere sahiptir.
13	Tuz Gölü ÖÇKB	2000	7414.00	kışın kapladığı geniş su alanı ile su kuşları için önemli bir kışlama bölgesidir. Uluslararası kriterlere göre A sınıfına giren bir sulak alandır. Kış aylarında çok sayıda Sakarca Kazı gölde barınır ve çevredeki tahıl ekili alanlarda beslenir. İlkbaharda göl içinde oluşan adalarda ve göl kıyısındaki bataklıklarda Suna, Angıt, Çamurcun, Büyük yağmurcun, Kocagöz, İnce Gagalı Martı, Gümüşi Martı ve Bataklık Kırlangıcı kuluçkaya yatmaktadır. Gölün ornitolojik önemi yurdumuzda en büyük flamingo kolonisinin kuluçka alanı oluşudur.
14	Uzungöl ÖÇKB	2004	149.12	Çevrede dağ/doğa yürüyüşü, kuş gözlem, botanik amaçlı turların yanı sıra daha yükseklerdeki dağların arasındaki göllere veya yakınlardaki Şekersu, Demirkapı, Yaylaönü gibi diğer yaylalara geziler düzenleme olanağı vardır. Yaban hayatı bakımından Uzungöl çevresindeki dağlarda ayı, kurt, yaban keçisi, tilki, Kafkas dağ horozu gibi çeşitli hayvan türleri barınmaktadır. Haldizen deresi vadisinde, heyelan sonucu dere yatağının tabii baraj şeklinde kapanması sonucu oluşan göl, çevresindeki ladin ormanları ile çekici bir peyzaj sergiler.

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Başkanlığı, İl Durum Raporu, (http://www2.cevreorman.gov.tr/durum_rapor/ockkb/ockkb_ild.pdf)

Ek 3. Türkiye'nin Ramsar Sözleşmesi ile Korunan Sulak Alan Sayısı (2011)

Sayı	Adı	Bulunduğu İl	Yılı	Alanı (ha)
1	Akyatan Lagünü	Adana	1998	14.700
2	Gediz Deltası	İzmir	1998	14,900
3	Göksu Deltası	Mersin	1994	15,000
4	Kızılırmak Deltası	Samsun	1998	21,700
5	Kızören Obruğu	Konya	2006	127
6	Burdur Gölü	Burdur, Isparta	1994	24,800
7	Manyas Kuş Cenneti Gölü	Balıkesir	1994	20,400
8	Kuyucuk Gölü	Kars	2009	416
9	Seyfe Gölü	Kırşehir	1994	10,700
10	Uluabat Gölü	Bursa	1998	19,900
11	Meke Gölü	Konya	2005	202
12	Sultan Sazlığı	Kayseri	1994	17,200
13	Yumurtalık Lagünü	Adana	2005	19,853

Kaynak: <http://www.ramsar.org/doc/sitelist.doc>

Ek 4. Türkiye’de Mevcut Olan Yayla Turizm Merkezleri

	Merkez Adı	Bulunduğu İl	İlan Tarihi	Özellikleri
1	Ayancık Akgöl T.M.	Sinop	1991	Yayla
2	Kozfındık Bozarmut Yaylası T.M.	Sinop	1991	Yayla
3	Türkeli Kurugöl T.M.	Sinop	1991	Yayla
4	Çambaşı Yaylası T.M.	Ordu	1991	Yayla
5	Akkuş Argın Yaylası T.M.	Ordu	1991	Yayla
6	Aybastı Perşembe Yaylası T.M.	Ordu	1991	Yayla
7	Mesudiye Keyfalan Yaylası T.M.	Ordu	1995	Yayla
8	Mesudiye Yeşilce Topçam Yaylası T.M.	Ordu	1998	Yayla
9	Bektaş Yaylası T.M.	Giresun	1990	Yayla + Kış
10	Kümbet Yaylası T.M.	Giresun	1991	Yayla
11	Yavuzkema1 Yaylası T.M.	Giresun	1991	Yayla
12	Akçaabat Karadağ T.M.	Trabzon	1990	Yayla
13	Maçka Şolma T.M.	Trabzon	1991	Yayla
14	Araklı Pazarcık Yaylası T.M.	Trabzon	1991	Yayla
15	Tonya Armutlu Gümüşhane Kürtün Erikbeli T.M.	Trabzon	1990	Yayla
16	Araklı Yeşilyurt Yılantaş Yaylası T.M.	Trabzon	1998	Yayla
17	Anzer T.M.	Rize	1991	Yayla
18	Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası T.M.	Rize	1995	Yayla+ Kaplıca+Kış
19	Kaçkar T.M.	Artvin	1991	Yayla
20	Kafkasör T.M.	Artvin	1991	Yayla
21	Zigana T.M.	Gümüşhane	1991	Yayla+Kış
22	Kop Dağı T.M.	Bayburt	1993	Yayla+Kış
23	İslahiye Huzurlu Yaylası T.M.	Gaziantep	1995	Yayla
24	İbradi Maşata Yaylası T.M.	Antalya	1998	Yayla

Kaynak: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/>.

Ek 5. Türkiye’de Turizme Açık Olan Mağaralar

	Sayı	Mağaranın Adı	Bulunduğu İl
Amatör kişilerce ekipmansız olarak ziyaret edilebilen mağaralar	1	Damlataş Mağarası	Antalya
	2	Dim Mağarası	Antalya
	3	Zeytintaşı Mağarası	Antalya
	4	Gürcüoluk Mağarası	Bartın
	5	İnsuyu Mağarası	Burdur
	6	Kaklık Mağarası	Denizli
	7	Dodurgalar Mağarası	Denizli
	8	Karaca Mağarası	Gümüşhane
	9	Zindan Mağarası	Isparta
	10	Mencilis Mağarası	Karabük
	11	Dupnisa Mağarası	Kırklareli
	12	Tınaztepe Mağarası	Konya
	13	Balıca Mağarası	Tokat
	14	Gökgöl Mağarası	Zonguldak
Amatör kişilerce ekipmanlı olarak rehber eşliğinde ziyaret edilebilen mağaralar	15	Yerköprü Mağarası	Antalya
	16	Oylat Mağarası	Bursa
	17	Ayvaini Mağarası	Bursa
	18	Gilindire Mağarası	İçel
	19	İkigöz Mağarası	İstanbul
	20	İncesu Mağarası	Karaman
	21	İlgazini Mağarası	Kastamonu
	22	Baltaini Mağarası	Konya
	23	Körükini Mağarası	Konya
	24	Suluin Mağarası	Konya
	25	Yanasu Mağarası	Kırklareli
	26	Çayırköy Mağarası	Zonguldak
Profesyonel ziyaretçilerin ekipmanlı olarak girebileceği mağaralar	27	Altınbeşik Mağarası	Antalya
	28	Pınarözü Mağarası	Isparta
	29	Gürleyik Mağarası	Karaman
	30	Sakaltitan Mağarası	Konya
	31	Susuz Güvercinlik Mağarası	Konya
	32	Pınarbaşı Mağarası	Konya
	33	Kızılelma Mağarası	Zonguldak

Kaynak: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/>.

Ek 6. Türkiye’de Turist Rehberliğinde Uzmanlaşan Rehberlerin Uzmanlık alanları ve Sayıları

Eğitim Dönemi	Uzmanlaşma Eğitim Programlarının (U.E.P.) Adı	Belge Alan Rehber Sayısı
Mart 2003	Çanakkale Savaşları (Anzak) U.E.P	18
Temmuz 2003	Çatalhöyük U.E.P	13
Ocak 2004	Mısır U.E.P	42
Ocak 2004	İtalya U.E.P	39
Mart 2004	Türkiye’de Musevi Mirası U.E.P	24
Mayıs 2004	Taksonomi (Bitki Sistematigi) U.E.P	9
Ocak 2005	Genel Mısır Tarihi U.E.P	15
Şubat-Mart 2005	Çanakkale U.E.P	17
2006	Sualtı Dalış Turizmi U.E.P	6
2006	Flora-Fauna Turizmi U.E.P	15
2006	Dağ Doğa Kültür Turizmi U.E.P	10
2006	GAP Konulu U.E.P	86
Kasım 2007	Yurtdışı Turlar-İspanya Üzerine U.E.P	56
Kasım 2007	Yurtdışı Turlar-İtalya Üzerine U.E.P	66
Aralık 2007	Fransa Üzerine U.E.P	40
Mart-Nisan 2007	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	86
Ocak 2008	Mısır Üzerine U.E.P	35
Ocak 2008	Dubai – İsviçre Üzerine U.E.P	26
Şubat 2008	Güney Afrika Üzerine U.E.P	10
Şubat 2008	Avustralya-Yeni Zelanda U.E.P	7
Şubat-Mart 2008	Çocuk ve Müze – U.E.P	9
2008	Bizans Dönemi Rehberlikte U.E.P	32
Mart 2008	Gastronomi ve Şarap U.E.P	24
Mart 2008	Türk Halıcılığı U.E.P	30
Mart 2008	Antik ve Geç Antik Çağlarda İstanbul U.E.P	35
Nisan 2008	“Dalgıçlık (İlk Seviye) U.E.P -Padi”	20
Nisan 2008	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	27
Aralık 2008	Kuş Gözlemciliğine Giriş U.E.P	6
Şubat-Mart 2009	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	78
Nisan-Mayıs 2009	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	58
Aralık 2009	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	20
Şubat-Mart 2010	İstanbul Kültür Sanat Rehberliği U.E.P	105
2011	Likya Yolu Rehberlikte U.E.P	38
Ocak 2011	Musevi Mirası U.E.P	20
Şubat-Mart 2011	Musevi Mirası U.E.P	20
TOPLAM		1142

Kaynak: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>; <http://www.tureb.org.tr/>; <http://www.tursab.org.tr/> adreslerinden derlenmiştir.

Ek 7. Önlisans Düzeyinde Turizm Rehberliği Eğitimi Veren Meslek Yüksekokulları (M.Y.O.) ve Kontenjanları (2010)

Üniversiteler	Puan Türü	Kontenjan
Ankara Üniversitesi Beypazarı M.Y.O.	DİL-1	35
İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu BİL M.Y.O.	DİL-1	5
İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu BİL M.Y.O. (Tam Burslu)	DİL-1	4
İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu BİL M.Y.O. (%50 Burslu)	DİL-1	31
İstanbul Kavram M.Y.O.	DİL-1	2
İstanbul Kavram M.Y.O. (Tam Burslu)	DİL-1	2
İstanbul Kavram M.Y.O. (%50 Burslu)	DİL-1	10
İstanbul Kavram M.Y.O. (%25 Burslu)	DİL-1	1
Kocaeli Üniversitesi Derbent M.Y.O.	DİL-1	50
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O.	DİL-1	30
Nevşehir Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz M.Y.O.	DİL-1	30
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O.	DİL-1	30
Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat M.Y.O.	DİL-1	30
Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç M.Y.O.	DİL-1	30
Uludağ Üniversitesi İznik M.Y.O.	DİL-1	30
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van M.Y.O.	DİL-1	30
TOPLAM		350

Kaynak: <http://www.osym.gov.tr/>

**Ek 8. Lisans Düzeyinde Turizm Rehberliği Eğitimi Veren
Yüksekokullar/Fakülteler ve Kontenjanları (2010)**

Üniversiteler	Bölüm	Puan Türü	Kontenjan
Adıyaman Üniversitesi T.İ.O.Y.O.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	YGS-5	60
Adnan Menderes Üniversitesi T.İ.O.Y.O.	Turizm Rehberliği	DİL-1	40
Balıkesir Üniversitesi T.İ.O.Y.O.	Turizm Rehberliği	DİL-1	60
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi T.İ.O.Y.O.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	YGS-5	70
Ege Üniversitesi Çeşme T.O.Y.O.	Turizm Rehberliği	DİL-1	55
Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi	Turizm Rehberliği	DİL-1	32
Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi	Turizm Rehberliği (İ.Ö.*)	DİL-1	32
Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi	Turizm Rehberliği (M.T.O.K**)	DİL-1	48
Nevşehir Üniversitesi Turizm Fakültesi	Turizm Rehberliği	DİL-1	50
Yaşar Üniversitesi İ.İ.B.F.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği (İngilizce)	TM-1	31
Yaşar Üniversitesi İ.İ.B.F.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği (İngilizce) (Tam Burslu)	TM-1	4
Yaşar Üniversitesi İ.İ.B.F.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği (İngilizce) (%50 Burslu)	TM-1	1
Yaşar Üniversitesi İ.İ.B.F.	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği (İngilizce) (%25 Burslu)	TM-1	4
TOPLAM			487

* İ.Ö. = İkinci Öğretim

** M.T.O.K. = Mesleki ve Teknik Öğretim Kurumları Mezunu

Kaynak: <http://www.osym.gov.tr/>

Ek 9. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Açılan Rehberlik Kursları

Yıllar	Kursun açıldığı İl*	Kursiyer Sayısı
2005	Antalya, Ankara, İstanbul	492
2006	Aydın, Balıkesir, Erzurum, İstanbul, Şanlıurfa	330
2007	Gaziantep, Konya, Şanlıurfa	176
2008	İstanbul, İzmir, Hatay, Samsun	334
2010	Denizli, Sivas, Bursa	313
TOPLAM		1645

* Aynı yıl içerisinde gerçekleşen kurslar eş zamanlı olarak açılmıştır.

Kaynak: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>

Ek 10. Türkiye’de İllere Göre Rehber Sayıları (2011)

İl	Ülkesel Aktif	Ülkesel Pasif	Bay	Bayan	Toplam
Adana	79	59	83	55	138
Ankara	1038	939	1275	702	1977
Antalya	1427	405	1364	468	1832
Aydın	214	10	131	93	224
Balıkesir	26	2	18	10	28
Bursa	137	108	165	80	245
Çanakkale	88	58	86	60	146
Denizli	14	0	11	3	14
Diyarbakır	10	12	17	5	22
Erzurum	13	1	8	6	14
Gaziantep	91	77	119	49	168
Hatay	42	6	26	22	48
İstanbul	3405	1162	3005	1661	4666
İzmir	1343	640	1252	811	2063
Konya	80	16	75	27	102
Mersin	84	51	73	62	135
Muğla	297	68	243	122	365
Nevşehir	473	160	472	161	633
Samsun	17	0	7	10	17
Sivas	4	0	4	0	4
Şanlıurfa	29	27	45	11	56
Trabzon	52	47	62	37	99
Van	23	1	17	7	24
Toplam	8986	4034	8558	4462	13020

Kaynak: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-85425/2011-yili-illere-gore-rehber-sayilari.html>, (27.11.2011).

Ek 11. Türkiye’de Dillere Göre Rehber Sayıları (2011)

Dil	Bay	Bayan	Aktif	Pasif	Toplam
İngilizce	4323	2720	5103	1940	7043
Almanca	1940	593	1605	928	2533
İtalyanca	350	314	480	184	664
İspanyolca	376	243	529	90	619
Fransızca	1328	425	1054	699	1753
Japonca	398	224	506	116	622
Hollandaca	197	72	224	45	269
Macarca	13	11	16	8	24
Lehçe	27	12	31	8	39
Norveççe	20	9	26	3	29
İskandinavca	1	1	0	2	2
Bulgarca	162	114	214	62	276
Sırpça	42	16	42	16	58
İsveççe	33	9	28	14	42
Çekçe	1	4	5	0	5
Korece	22	10	23	9	32
Portekizce	69	36	103	2	105
Romence	9	7	14	2	16
Çince	54	51	87	18	105
İbranice	26	6	23	9	32
Fince	7	0	4	3	7
Rusça	464	192	556	100	656
Yunanca	88	65	129	24	153
Arapça	206	49	176	79	255
Danimarkaca	7	4	9	2	11
Hintçe	4	2	1	5	6
Farsça	25	12	31	6	37
Urduca	4	7	7	4	11
Makedonca	3	4	7	0	7
Ermenice	3	6	8	1	9
Slovençe	0	0	0	0	0
Slovakça	3	1	3	1	4
Hırvatça	22	4	19	7	26
Arnavutça	1	0	0	1	1
İzlandaca	1	0	1	0	1
Malayca	1	0	1	0	1
Gürcüce	1	0	1	0	1
Boşnakça	2	3	4	1	5
TOPLAM					15.459

Kaynak: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/belge/1-94913/2011-yili-dillere-gore-rehber-sayilari.html>, (27.11.2011).

Ek 12. Ekoturistin Yanına Alması Gerekenler ile İlgili Örnek Liste*

<i>Kıyafet</i>	
Alt Giyim	Sıcak bölgelerde şort giyme tercih edilse de uzun koton ya da naylon pantolonların özellikle de ormanlık alanlarda ve yürüyüşlerde giyilmesi tavsiye edilir.
Üst Giyim	Koton ya da naylon kısa kollu tişört ve güneşten ve böceklerden korunmak için en az 1 adet uzun kollu ve uzun etekli giysi.
Şapka Süveter	Güneşten korunmak için geniş kenarlı ve tepeli şapka Soğuk akşamlar için hafif süveter ya da yünlü bir ceket
Yağmurluk Ayakkabı/Çorap	Su geçirmez yağmurluk Kotondan yapılmış ya da el yapımı yürüyüş botu
<i>Aksesuar</i>	
Günlük Çanta	Şişe suyun, ekstra çorabın, mendilin, yöre el rehberinin, kişisel eşyaların konulduğu bir sırt çantası
Şişe Su Güneş Kremi	Sırt çantasında bulunmalıdır. Güneş gözlüğü, yüksek faktörlü güneş kremi, dudak koruyucu krem
El Feneri	Gece yürüyüşlerinde elektrik kesintisi olma ihtimaline karşı gereklidir.
Dürbün Böcek Kovucu	Doğa turları için önemlidir. Özellikle nemli ortamlarda ve geceleri mutlaka bulunması gerekir.
Muhtelif Malzeme	Plaj havlusu, el havlusu, sabun, çakı, ıslak mendil, çamaşır ipi, yedek gözlük camı
Kişisel Sağlık	Yeterli medikal malzeme, antibiyotik krem, çeşitli ilaçlar (mide asidi dengeleyici (antacid), ishal, soğuk algınlığı, vb.), aspirin ya da eşdeğer ağrı kesici, böcek ısırığı/sokması için krem, yara bandı, kalamın losyonu
Ekipman	Kamera ya da video gibi pahalı donanım ile gelindiğinde bu malzemelerin seri numaralarının da yazılı olduğu bir liste tutulması tavsiye edilir. Eğer yeni alınan bir donanım varsa faturasının da yanında taşınması geri dönüşte çıkacak problemlerden kaçınmak için gereklidir.

*Kıyafetler turun ve bölgenin özelliklerine göre değişiklik göstermektedir.

Kaynak: Fennell, David. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.252.

Ek 13. İlk Yardım Çantası Malzemeleri

<i>Tavsiye edilen Malzemeler</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Kullanım alanı</i>
Yara bandı (1-2cm.lik)	20-30	Kesikler ve sıyrıklar için
Kumaş şerit (25cm.)	1	Kırık için
Gazlı bez (5 ve 10cm.lik)	1	Yarayı sarmak için
Gazlı ped	6-10	Sıyrıkları sarmak için
Moleskin (15cm.)	1	Su toplamasını önlemek için
Üçgen bandaj	1	Çok fonksiyonlu kullanım için
Elastik bandaj	1	Burkulmalar için
Aspirin (325 mg.)	30-50	Ateş ve ağrı için
Antibiyotik merhem (15mg.)	1	Cilt problemlerinden kaçınmak için
Antihistamin (8mg.),	6-10	Alerjik reaksiyonlar için
Burun damlası	6-10	Burun akıntısı için
Parasetamol	6-10	Acıyı azaltmak için
Tentürdiyot	1	Yarayı temizlemek için
Termometre	1	Ateş ölçmek için
Dudak koruyucu	1 tüp	Güneşten korunmak için
Böcek kovucu	1 tüp	Böcek sokmasını önlemek için
Atel	1	Boyun ya da kırıklar için
Kesici alet	1	Böcek/yılanın zehrini akıtmak için

Kaynak: Fennell, David. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.253.

Ek 14. Hayatta Kalma Çantası Malzemeleri

Aşağıda verilen hayatta kalma malzemelerinin hafifi su geçirmez metal bir kutu içerisinde bulundurulması tavsiye edilmektedir. Bu kit bele takılır. Herhangi bir tehlike ile karşılaşıldığında sırt çantası çıkarılabilir, ancak hayatta kalma kiti her zaman rehberin yanında bulunur.

1	Orta boy kompres bandajı	19	Ayna
2	Küçük boy kompres bandajı	20	Su arındırma tableti
3	Büyük boy yara bantları	21	6m. naylon ip
4	Küçük boy yara bantları	22	Olta
5	Diş ipi	23	Küçük kanca
6	Burgulu iğne	24	Büyük kanca
7	İğne	25	Pusulâ
8	Ağrı kesici	26	Düdük
9	Alüminyum folyo	27	Yedek battaniye
10	Tuz	28	Jilet
11	Kahve	29	Kapan
12	Glüköz-sade	30	Çakmak
13	Glüköz-çikolata	31	Çakmak taşı
14	Bıçak	32	Büyüteç
15	Kaşık	33	Su geçirmez kap
16	Çorba, et, tavuk	34	Sabun
17	Çay	35	Sinyal gönderici
18	Poşet	36	Yemek pişirme kabı

Kaynak: Fennell, David. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.259.

Ek 15. Yaralanma ile İlgili Kayıt Formu Örneği

Kazazedenin Adı-Soyadı _____ Yaşı _____
 Adresi _____ Medikal No _____
 Aile Hekimi _____ Yakını _____
 Hava yolu OK? _____ Solunum OK? _____ Nabız OK? _____
 Boyun/omurga OK? _____ Aşırı kan kaybı durdu mu? _____
 Olay nasıl oldu? _____
 Hangi belirtileri görüyorsunuz? _____
 Kazazede ne hissediyor? _____

Baştan Aşağı İnceleme

Kazazedeyi incelerken yüzünü izle, her türlü hassaslık, çürük, deformasyon, kanama, şişme, kullanım kaybı vs. ölçerek aşağıdaki listede işaretle.

Baş _____ Şişlik _____
 Gözler _____ Kalça kemiği _____
 Kulaklar _____ Bacak _____
 Burun _____ Bacaklar normal birleşiyor _____
 Ağız _____ Ayak rengi _____
 Yüz _____ Ayak ısısı _____
 Yüz rengi _____ Ayakları hissetme _____
 Solunumun takibi _____ Ayakların güçleri eşit _____
 Terleme _____ Kollar/eller _____
 Boyun _____ Kollar normal birleşiyor _____
 Boyun damarları _____ El rengi _____
 Köprücük kemikleri _____ Ellerin ısısı _____
 Kaburgalar _____ Elleri hissetme _____
 Göğüs hareketleri _____ Eşit derecede tutma gücü _____
 Karın _____ Tıbbi uyarı _____
 Gerginlik (nerede?) _____
 Yukarıdakiler ile ilgili notlar _____

Yaşamsal İşaretler

Zaman													
Nabız													
Solunum													
Bilinç													
Gözbebeği													
Ten													
Ateş													

Mevcut tıbbi durum _____ Mevcut ilaç tedavisi _____
 Geçmişteki durumu _____ Alerji _____
 Durumu ile ilgili neyin yanlış olduğunu düşünüyorsunuz? _____
 _____
 _____

Yapılan Tedavi

Tam tedaviyi anlatınız ve kazazedenin tedavi sırasındaki durumu hakkında bilgi veriniz. Konu ile ilgili kapsamlı bir rapor tutunuz.

Tarih / Saat: _____
 _____
 _____

Kaynak: Fennell, David. (2002). Ecotourism Programme Planning. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.254.

Ek 16. Hastalık ile İlgili Kayıt Formu Örneği

Kazazedenin Adı-Soyadı _____ Yaşı _____
 Adresi _____ Medikal No _____
 Aile Hekimi _____ Yakını _____
 Şikayet nedir? _____
 Acıyı tarif edin _____
 Ne zaman başladı? _____ Aniden mi başladı? _____
 Acının zamanlaması (devamlılığı, sıklığı) _____
 Daha önce yaşanmış mıydı? _____
 Acıya ne iyi/kötü gelmişti? _____
 Diğer Şikayetler? _____
 Bir doktor kontrol ediyor mu? _____ Ne amaçla _____
 İlaç alındı mı? _____ Ne tür? _____ Ne kadar sıklıkla _____
 Alerji durumu var mı? _____

Baştan Aşağı İnceleme

Baş _____ Akciğerler _____
 Gözler _____ Düzensiz boşaltım _____
 Kulaklar _____ Kollar/eller _____
 Burun _____ Renk/Isı _____
 Ağız _____ Eşit olması _____
 Yüz rengi _____ Kolları/elleri hissetme _____
 Solunumun takibi _____ Bacaklar/ayaklar _____
 Terleme _____ Renk/Isı _____
 Boyun _____ Eşit olması _____
 Boyun damarları _____ Bacakları/ayakları hissetme _____
 Karın _____ Tıbbi uyarı _____
 Şişkinlik _____
 Yukarıdakiler ile ilgili notlar _____

Yaşamsal İşaretler

Zaman													
Nabız													
Solunum													
Bilinç													
Gözbebeği													
Ten													
Ateş													

Sorun ile ilgili ne düşünüyorsunuz? _____
 _____
 _____

Yapılan Tedavi

Tam tedaviyi anlatınız ve kazazedenin tedavi sırasındaki durumu hakkında bilgi veriniz. Konu ile ilgili kapsamlı bir rapor tutunuz.

Tarih / Saat: _____
 _____
 _____

Kaynak: Fennell, David. (2002). Ecotourism Programme Planning. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.255.

Ek 17. Sağlık Formu Örneği

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: _____ Yaşı: _____
 Sosyal Sigorta No: _____ Sağlık No: _____ Kan Grubu: _____
 Acil durumda ulaşılacak kişi (adı-soyadı, adres, telefon): _____

Tıbbi Bilgiler

Aile hekimi (adı-soyadı, adres, telefon): _____

Alerjiniz var mı? Evet Hayır
 Nelere karşı alerjiniz var? _____

Mevcut bir tedavi durumunuz var mı? Evet Hayır
 Ne olduğunu ve nedenini yazar mısınız? _____

Mevcut sağlık durumu

Bu tura çıkmanıza engel olacak herhangi bir sağlık probleminiz varsa lütfen belirtiniz. Emin olmadığınız durumda hekiminize danışınız.

Duyuma/görme problemi (gözlük kullanımı dışında)	☐ Evet	☐ Hayır
Solunum yolu rahatsızlıkları	☐ Evet	☐ Hayır
Sırt problemi	☐ Evet	☐ Hayır
Kol/diz sorunları	☐ Evet	☐ Hayır
Son zamanlarda yaşanan ciddi bir hastalık	☐ Evet	☐ Hayır
Son zamanlarda yaşanan hastanelik vakası	☐ Evet	☐ Hayır
Sıklıkla kas kasılmaları	☐ Evet	☐ Hayır
Yüksek/ düşük tansiyon	☐ Evet	☐ Hayır
Kalp krizi	☐ Evet	☐ Hayır
Diğer		

Kaynak: Fennell, David. (2002). *Ecotourism Programme Planning*. (1st Edition), London: CABI Publishing, s.251.

Ek 18. Anket

Sayın Katılımcı,

Hazırlanmış olan anket formu ekoturizme yönelik hizmet veren turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterliliklerini ölçmek amacıyla hazırlanmış olup, verilen cevaplar doktora tez çalışması dışında başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçlarının gerçeği yansıtması ve güvenilir olması için, soruların dikkatle cevaplanması büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın verimliliği açısından doldurulan anket formlarında ne katılımcıların, ne de turist rehberlerinin herhangi bir kimlik bilgisi yer almayacaktır. Bu nedenle anketimizi gönül rahatlığıyla doldurabilirsiniz...

Araştırmamıza katkıda bulunan değerli katılımcılara teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Nuray Tetik
Balıkesir Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU
Balıkesir Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

1. Cinsiyetiniz?
 Bay Bayan
2. Medeni Durumunuz?
 Evli Bekâr
3. Yaşınız?
 18-24 yaş arası 45-54 yaş arası
 25-34 yaş arası 55 yaş ve üzeri
 35-44 yaş arası
4. Eğitim Durumunuz?
 İlköğretim Mezunu
 Ortaöğretim Mezunu (Lise)
 Üniversite Mezunu
 Lisansüstü Mezunu (Yüksek Lisans/Doktora)
5. Mesleğiniz?
 Belirtiniz .....
6. Yaşadığınız şehir (Türkiye dışında ise ülke)?
 Belirtiniz .....
7. Aylık Gelir Düzeyiniz?
 Kişisel gelire sahip değil 2.001 TL-3.000 TL
 1.000 TL altı 3.001 TL üstü
 1.001 TL-2.000 TL
8. Tur Süresince Ortalama Harcama Durumunuz?
(Tur ücreti, ulaşım, konaklama, ekstra harcamalar dahil)
 1.000 TL altı 2.001 TL - 3.000 TL
 1.001 TL - 2.000 TL 3.001 TL üstü
9. Yöreyi Tercih Etmenizdeki Bilgi Kaynaklarınız?
 Tanıdık Tavsiyeleri
 Broşür, Katalog vb. Seyahat Materyalleri
 Dergi-Gazete vb. Yazılı Yayınlar
 TV-Radyo vb. Görsel ve İşitsel Yayınlar
 İnternet
 Seyahat Acentaları
 Turizm Enformasyon Bürosu
 Yöreye yaptığınız önceki ziyaretler
 Diğer (belirtiniz) .....
10. Seyahate Kiminle Çıktınız?
 Ailem ile (eş, çocuk(lar), ebeveyn, kardeş)
 Partnerim ile Arkadaşım ile
 Yalnız İş Grubum ile
 Diğer (belirtiniz) .....
11. Konaklama Şekliniz?
 Otel/Motel
 Kamp/Karavan
 Dağ/Yayla Evi (Oberj)
 Çadır
 Diğer (belirtiniz) .....
12. Konaklama Süreniz?
 1-7 gün 11-14 gün
 8-10 gün 15 gün ve üzeri
13. Ekoturizm Turlarına Kaçınıcı Kez Katılıyorsunuz?
 İlk Kez 5 Kez ve üzeri
 2-4 Kez
14. Ekoturizm Turlarına Katılım Nedenleriniz? (Birden fazla şıkki işaretleyebilirsiniz)
 Doğa ile baş başa olmak Macera yaşamak
 Sportif aktivitelere katılmak Çok bahsedilen bir yeri tanımak
 Fiziksel ve zihinsel açıdan rahatlamak Benzer ilgi alanına sahip yeni arkadaşlar edinmek
 Yörenin tarihi, sosyo-kültürel değerlerini öğrenmek Yöreye ve yöre insanına ekonomik katkı sağlamak
 Diğer (belirtiniz) .....

15. Aşağıdaki kutucukları önem ve performans düzeylerine göre işaretleyiniz.

Lütfen bir eko-turizm rehberinin sahip olması gereken ve aşağıda belirtilen ifadelerin sizin için önemini derecelendiriniz					Lütfen mevcut eko-turizm rehberinizin aşağıda belirtilen ifadeler konusundaki performansını derecelendiriniz					
Önem					Performans					
Çok Önemli	Önemli	Kararsızım	Önemsiz	Çok Önemsiz		Çok Yeterli	Yeterli	Kararsızım	Yetersiz	Çok Yetersiz
5	4	3	2	1		5	4	3	2	1
☐	☐	☐	☐	☐	Tur ile ilgili genel bilgi verme (tur programı, tur güzergâhı, zamanlama, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yörenin coğrafyası hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yörenin bitki ve hayvan çeşitleri hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yörenin kültürel ve tarihi yerleri hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yerel halkın ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yöresel el sanatları hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yöresel yemekler hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yörenin örf, adet, gelenekleri ve giyim-kuşamı hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yöresel efsaneler, söylenceler hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Kullanılacak ekipman hakkında bilgi verme (kıyafet, çeşitli aksesuarlar, araç-gereç, çadır, harita, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Parkuru tanıma ve yöre hakkında deneyimli olma	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yörede geçerli olan kurallar, yasalar, yapılması ve yapılmaması gerekenler hakkında bilgi verme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Mevcut tehlikelere karşı alınacak önlemler hakkında bilgi verme (yaralanmalar, zehirlenmeler, böcek ısırılmaları, zararlı bitki ve hayvanlar, doğal afetler, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐

☐	☐	☐	☐	☐	Turistlerin mevcut sağlık problemleri hakkında bilgi sahibi olma (alerji, ameliyat, düzenli alınan ilaçlar, kansızlık, diyabet, tansiyon, eklem ve solunum yolu rahatsızlıkları, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Turu ve tur grubunu organize etme ve koordinasyonu sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Tur grubuyla güçlü iletişim kurma becerisine sahip olma	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Anlatım ve yorumlama becerisine sahip olma	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Grubu eğlendirebilme becerisine sahip olma	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Sorularla ve sorunlarla başa çıkabilme becerisine sahip olma	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Turist güvenliği konusuna özen gösterme ve grup üyeleri için yörede güvenliği sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Sosyo-kültürel açıdan yöreye ve yöre insanına karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yerel halk ile turistlerin kaynaşmasını ve onlarla iletişim kurulmasını sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yerel halk ile turistler arasındaki sosyo-kültürel farklılıklara saygı gösterilmesini sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Geleneksel faaliyetlere aktif katılımı sağlama (horon, yöresel oyun, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yerel halktan alışveriş yapmaya imkân verme (yöreye özgü hediyelik eşyalar, yöresel el sanatları)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Yöresel yemeklerden tatmaya teşvik etme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Doğal çevre açısından yöreye karşı sorumlu ve duyarlı olunmasını sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Doğal çevrenin korunmasını sağlama (çöplerin atılmaması, su ve çevre kirliliği, gürültü kirliliği, toprak erozyonu, yangın, vb. tehlikelerin oluşmasını engelleme)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Çevreye zarar vermeyen, doğaya uygun konaklama imkânlarından yararlanılmasını sağlama	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Kaynakların tasarruflu kullanılmasını sağlama (elektrik, su, vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlama ve bu değerlere zarar verilmesini engelleme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Bitki ve hayvan türlerine zarar verilmesini engelleme	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	Milli Park, doğal koruma alanı, vb. ilan edilmiş bölgelerde, ilgili bakanlık ve kurumlarca konulmuş kurallara ve yasaklara uyulmasını sağlama	☐	☐	☐	☐	☐

16. Bu Turda Katıldığınız Aktiviteler? (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz)

- Rehberli Doğa ve Dağ Yürüyüşleri (trekking ve hiking)
 Ornitoloji (kuş gözlem)
 Bitki Gözlemciliği ve Yaban Hayatı İzleme
 Milli Park Ziyareti
 Safarilere katılma (atlı doğa yürüyüşleri, jeep safari)
 Dağ bisikleti ile gezinti
 Sportif faaliyetlere katılma
 Kültürel ve tarihi yerleri gezme
 Jeomorfolojik oluşumları izleme
 Su ile ilgili aktiviteler gerçekleştirme (yüzme, rafting, sualtı dalış, balık tutma, vb.)
 Diğer (belirtiniz) .....

17. Genel olarak bölgede gerçekleştirdiğiniz ekoturizm faaliyetinden memnun kaldınız mı?

- Evet Hayır Kısmen

18. Yöreyi tekrar ziyaret etmeyi düşünür müsünüz?

- Evet Hayır Kısmen

19. Yukarıdaki soruya “evet” ya da “kısmen” cevabı verdiyseniz yöreyi tekrar ziyaret etmek istemenizde rehberin etkisi var mıdır?

- Evet Hayır Kısmen

20. Genel olarak rehberin hizmetinden memnun kaldınız mı?

- Evet Hayır Kısmen

Ekotur Rehberiniz ile ilgili Ekleme İsteddiğiniz (Lütfen Belirtiniz)

.....
 .....
 .....

Anketimize katılımınızdan ve ilginizden dolayı teşekkür eder,
 memnun kalacağınız bir tur geçirmenizi dileriz...

Nuray Tetik
 Balıkesir Üniversitesi
 Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
 Çağış Kampüsü
 ntetik80@yahoo.com